Digitization by eGangotri-South Center

श्रीमद्रामायणे

युद्धकाण्डः

वाविळ्ल रामस्वामिशास्त्रुलु अण्ड् सन्स्

२९२, एस्प्लनेड्,

चेन्नपुरी.

All Rights Reserved.] [Price Rs. 2—4—0.

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

YUDDHAKANDAM

OF

SRIMADRAMAYANAM

MADRAS
V. RAMASWAMY SASTRULU & SONS,
292, Esplanade
1929

All Rights Reserved

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

PRINTED AT THE
SRI RAMA PRESS.
TONDIARPET, MADRAS.—1929

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

॥ श्रीरस्तु ॥

श्रीमद्वाल्मीकिरामायणे

॥ युद्धकाण्डः ॥

चेन्नपुर्यां

वाविळ्ळ रामस्वामिशास्त्रुलु अण्ड् सन्स् ,

इत्येतैः प्रकटितः

१९२९.

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

चेन्नपुर्यां
श्री 'राम' मुद्रालये
सम्मुद्रितः

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

॥ श्रीरामायणयुद्धकाण्ड फलश्रुतिः ॥

रामाञ्जनेयसंवादं श्रुत्वा मुच्येत किल्बिषात् ।
विभीषणपरीक्षादि श्रवणान्मोक्ष माप्नुयात् ॥ १
सकृदेवेत्यमुं श्रुत्वा नरः प्राप्नोति चाभयम् ।
सेतुबन्धस्य कथनं श्रुत्वा मुच्येत पातकात् ॥ २
संसारसागरं तीर्त्वा परं प्राप्नोति मानवः ।
हरिश्शतवलिर्वीर इति श्लोकादिमाक्षरम् ॥ ३
श्रुत्वा देव्याष्षोडशन्तदपमृत्युजयो भवेत् ।
धन्वी संहननोपेत इति श्लोकस्थितं शुभम् ॥ ४
धवर्ण मादिमं श्रुत्वा शाश्वतं पद माप्नुयात् ।
योवज्रपाताशनिसन्निपाता नित्यत्र पूर्वाक्षर मादरेण ।
शृणोति चाष्टादशमाक्षरन्तु देव्याः प्रयात्येव पदन्तु पूरुषः ॥ ५
कुम्भकर्णस्यनिधनं श्रुत्वा सद्गुरुवक्त्रतः ।
शापदोषेण मुच्येत पुमान्सद्यो न संशयः ॥ ६
रावणेर्निधनं श्रुत्वा कलिदोषा त्प्रमुच्यते ।
यमदण्डोपमं भीम मित्यवैकोनविंशतम् ॥ ७
गायत्रीबीजमाकर्ण्य यमलोकं न गच्छति ।
वधं राक्षसराजस्य रावणस्य महात्मनः ॥ ८
श्रुत्वा नरः पापबंधान्मुच्यते जन्मकोटिजात् ।
कुम्भकर्णस्यनिधनं श्रुत्वा सद्गुरुवक्त्रतः ॥ ९
कुम्भीपाकगतान्सर्वानुत्तारयति पूर्वजान् ।
रावणेर्निधनं श्रुत्वा लक्ष्मणात्प्रीतिपूर्वकम् ॥ १०
स्वर्गस्थाः पितरस्तस्य विष्णुमंदिरगामिनः ।
भरद्वाजाश्रमं प्राप्य ववंदे नियतोमुनिम् ॥ ११
इत्यादि श्रूयतां नृणां यावत्पट्टाभिषेचनम् ।
सर्वकार्याणि सिध्यंति पापराशि श्च नश्यति ॥ १२

6—*

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

॥ श्रीः ॥

स्मार्तादीनां सर्वेषां श्रीरामायणपारायणादौ
॥ कर्तव्यपूजाविधानम् ॥

आचम्य । प्राणानायम्य । ममोपात्त....शुभे शोभने मुहूर्ते अस्यां शुभतिथौ श्रीसीतालक्ष्मणभरतशत्रुघ्न हनुमत्समेत श्रीरामचन्द्र-देवताप्रीत्यर्थं यावच्छक्तिध्यानावाहनादिषोडशोपचारपूजां करिष्ये ॥ आदौ निर्विघ्नेन परिसमाप्त्यर्थं गणाधिपतिपूजां करिष्ये ॥ तदंगत्वेन कलशपूजां करिष्ये ॥ कलशपूजां गणपतिपूजांच कृत्वा ॥

वैदेहीसहितं सुरद्रुमतले हैमे महामंटपे
मध्ये पुष्पकमासने मणिमये वीरासने सुस्थितम् ।
अग्रे वाचयति प्रभञ्जनसुते तत्त्वं मुनिभ्यः परं
व्याख्यांतं भरतादिभिः परिवृतं रामं भजे श्यामलम् ॥

ततश्श्रीमत्कोशोपरि श्रीरामध्यानावाहनादिनैवेद्यांतपूजा-विधेया ॥ श्रीरामचन्द्रदेवताभ्यां नमः ॥ ध्यानावाहनादिषोडशोप-चारपूजां च कृत्वा ॥

॥ श्रीमद्रामायणपारायणारम्भक्रमः ॥

सद्गुरुसकाशाल्लब्धोपदेशोवक्ष्यमाणरीत्या श्रीरामायणपारायणं कुर्यात् - देशकालौ संकीर्त्य—

अस्य श्रीरामायणमहामंत्रस्य वाल्मीकि भगवान् ऋषिः - अनुष्टुप्छन्दः - श्रीसीतालक्ष्मणभरतशत्रुघ्न हनुमत्समेत श्रीरामचन्द्रो देवता - रां बीजं - श्रीं शक्तिः - मं कीलकं - मम श्रीसीतालक्ष्मण-भरतशत्रुघ्नहनुमत्समेतश्रीरामचन्द्रप्रसादसिद्ध्यर्थे पारायणजपे विनि-

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

न्यासः - रां अंगुष्ठाभ्यान्नमः - रीं तर्जनीभ्यां स्वाहा - रूं मध्यमाभ्यां वषट् - रैं अनामिकाभ्यां हुं - रौं कनिष्ठिकाभ्यां वौषट् - रः करतलकरपृष्ठाभ्यां फट् - रां हृदयाय नमः - रीं शिरसे स्वाहा - रूं शिखायै वषट् - रैं कवचाय हुं - रौं नेत्रत्रयाय वौषट् - रः अस्त्राय फट् ॥ लोकत्रयेण दिग्बंधः ॥

ध्यानम् :—

कालांभोधरकांतिकान्तमनिशं वीरासनाध्यासिनं
मुद्रां ज्ञानमयीं दधानमपरं हस्तांबुजं जानुनि ।
सीतां पार्श्वगतां सरोरुहकरां विद्युन्निभां राघवं
पश्यंतं मकुटांगदादिविविधाकल्पोज्ज्वलांगं भजे ॥

॥ अथ मानसिकपूजा ॥

लं पृथिव्यात्मने श्रीरामचन्द्रपरब्रह्मणे गंधं समर्पयामि - हं आकाशात्मने श्रीरामचन्द्रपरब्रह्मणे पुष्पं समर्पयामि - यं वाय्वात्मने श्रीरामचन्द्रपरब्रह्मणे धूपमाघ्रापयामि - रं अग्न्यात्मने श्रीरामचन्द्रपरब्रह्मणे दीपं दर्शयामि - वं अमृतात्मने श्रीरामचन्द्रपरब्रह्मणे अमृतोपहारं समर्पयामि - सं सर्वात्मने श्रीरामचन्द्रपरब्रह्मणे सर्वोपचारपूजास्समर्पयामि - इति मानसिकपूजा ॥

मूलमंत्रः—

धर्मात्मा सत्यसंधश्च रामो दाशरथिर्यदि ।
पौरुषे चाप्रतिद्वंद्वश्शरैनं जहि रावणिम् ॥

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

इति यथाशक्ति जपित्वा श्रीरामायणपारायणं कुर्यात् ॥ अनंतरं पुनः ध्यानं मानसिकपूजां हृदयादिन्यासं च कुर्यात् - लोकत्रयेण दिग्विमोकः ॥

गुह्यातिगुह्यगोप्ता त्वं गृहाणास्मत्कृतं जपम् ।
सिद्धि र्भवतु मे देव ! त्वत्प्रसादा द्रघूद्वह ! ॥

श्रीवैष्णवानां

॥ श्रीमद्रामायणपठनोपक्रमानुसंधेयक्रमः ॥

प्रथमतः(रामानुज) श्रीशैलेशेत्यादि स्वस्वसंप्रदाय निर्वाहकाचार्यानुसंधानम् । ततः 'लक्ष्मीनाथे' त्यारभ्य 'प्रणतोऽस्मिनित्य' मित्यंतम् । अनंतरं श्रीशैलपूर्णविषयम् 'पितामह'स्येति श्लोकमारभ्य श्रीभाष्यकारप्रभृतिस्वाचार्यपर्यंत विषया स्सांप्रदायिकश्लोका अनुसंधेयाः ॥ यद्वा श्रीधरादिस्वाचार्यपर्यंताः प्रतिव्यक्तिश्लोका अनुसंधेयाः ॥

ततः —

कूजंतं रामरामेति मधुरं मधुराक्षरम् ।
आरुह्य कविताशाखां वन्दे वाल्मीकिकोकिलम् ॥ १
वाल्मीकेर्मुनिसिंहस्य कवितावनचारिणः ।
शृण्वन्रामकथानादं को न याति परां गतिम् ॥ २
यःपिबन्सततं रामचरितामृतसागरम् ।
अतृप्त स्तं मुनिं वन्दे प्राचेतस मकल्मषम् ॥ ३
गोष्पदीकृतवाराशिं मशकीकृतराक्षसम् ।
रामायणमहामालारत्नं वन्देऽनिलात्मजम् ॥ ४

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

अञ्जनानन्दनं वीरं जानकीशोकनाशनम् ।
कपीश मक्षहंतारं वन्दे लङ्काभयंकरम् ॥ ५

मनोजवं मारुततुल्यवेगं जितेंद्रियं बुद्धिमतां वरिष्ठम् ।
वातात्मजं वानरयूथमुख्यं श्रीरामदूतं शिरसा नमामि ॥ ६

उल्लङ्घ्य सिन्धोस्सलिलं सलीलं यश्शोकवह्निं जनकात्मजायाः ।
आदायतेनैव ददाह लङ्कां नमामि तं प्राञ्जलि राञ्जनेयम् ॥ ७

आञ्जनेयमतिपाटलाननं काञ्चनाद्रिकमनीयविग्रहम् ।
पारिजाततरुमूलवासिनं भावयामि पवमाननन्दनम् ॥ ८

यत्रयत्र रघुनाथकीर्तनं तत्रतत्र कृतमस्तकाञ्जलिम् ।
बाष्पवारिपरिपूर्णलोचनं मारुतिं नमत राक्षसान्तकम् ॥ ९

वेदवेद्ये परे पुंसि जाते दशरथात्मजे ।
वेदः प्राचेतसादासीत्साक्षाद्रामायणात्मना ॥ १०

तदुपगतसमाससन्धियोगं सममधुरोपनतार्थवाक्यबद्धम् ।
रघुवरचरितं मुनिप्रणीतं दशशिरसश्च वधं निशामयध्वम् ॥ ११

श्रीराघवं दशरथात्मज मप्रमेयं सीतापतिं रघुकुलान्वयरत्नदीपम् ।
आजानुबाहु मरविन्ददळायताक्षं रामं निशाचरविनाशकरं नमामि ॥

वैदेहीसहितं सुरद्रुमतले हैमे महामण्डपे
मध्येपुष्पकमासने मणिमये वीरासने सुस्थितम् ।
अग्रे वाचयति प्रभञ्जनसुते तत्त्वं मुनिभ्यः परं
व्याख्यान्तं भरतादिभिः परिवृतं रामं भजे श्यामलम् ॥ १२

ततो यथाशक्ति श्रीकोशोपरि भगवदाराधनं कर्तव्यम् ॥

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

॥ पारायणसमापनक्रमः ॥

एवमेतत्पुरावृत्त माख्यानं भद्र मस्तु वः ।
प्रव्याहरत विस्रब्धं बलं विष्णोः प्रवर्धताम् ॥ १

लाभस्तेषां जयस्तेषां कुतस्तेषां पराभवः ।
येषामिन्दीवरश्यामो हृदये सुप्रतिष्ठितः ॥ २

काले वर्षतु पर्जन्यः पृथिवी सस्यशालिनी ।
देशोऽयं क्षोभरहितो ब्राह्मणा स्सन्तु निर्भयाः ॥ ३

कावेरी वर्धतां काले काले वर्षतु वासवः ।
श्रीरङ्गनाथो जयतु श्रीरङ्गश्रीश्च वर्धताम् ॥ ४

स्वस्ति प्रजाभ्यः परिपालयन्तां न्याय्येन मार्गेण महीं महीशाः ।
गोब्राह्मणेभ्य श्शुभमस्तु नित्यं लोका स्समस्ता स्सुखिनो भवन्तु ॥ ५

मङ्गळं कोसलेन्द्राय महनीयगुणाब्धये ।
चक्रवर्तितनूजाय सार्वभौमाय मङ्गळम् ॥ ६

वेदवेदान्तवेद्याय मेघश्यामलमूर्तये ।
पुंसां मोहनरूपाय पुण्यश्लोकाय मङ्गळम् ॥ ७

विश्वामित्रान्तरङ्गाय मिथिलानगरीपतेः ।
भाग्यानां परिपाकाय भव्यरूपाय मङ्गळम् ॥ ८

पितृभक्तायसततं भ्रातृभि स्सहसीतया ।
नन्दिताखिललोकाय रामभद्राय मङ्गळम् ॥ ९

त्यक्तसाकेतवासाय चित्रकूटविहारिणे ।
सेव्याय सर्वयमिनां धीरोदाराय मङ्गळम् ॥ १०

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

सौमित्रिणा च ज्ञानक्या चापबाणासिधारिणे ।
संसेव्याय सदाभक्त्या स्वामिने मम मङ्गळम् ॥ ११

दण्डकारण्यवासाय खण्डितामरशत्रवे ।
गृध्रराजाय भक्ताय मुक्तिदायास्तु मङ्गळम् ॥ १२

सादरं शबरीदत्तफलमूलाभिलाषिणे ।
सौलभ्यपरिपूर्णाय सत्त्वोद्रिक्ताय मङ्गळम् ॥ १३

हनुमत्समवेताय हरीशाभीष्टदायिने ।
वालिप्रमथनायास्तु महाधीराय मङ्गळम् ॥ १४

श्रीमते रघुवीराय सेतूल्लङ्घितसिन्धवे ।
जितराक्षसराजाय रणधीराय मङ्गळम् ॥ १५

आसाद्य नगरीं दिव्यामभिषिक्ताय सीतया ।
राजाधिराजराजाय रामभद्राय मङ्गळम् ॥ १६

मङ्गळाशासनपरैर्मदाचार्यपुरोगमैः ।
सर्वैश्च पूर्वैराचार्यैः सत्कृतायास्तु मङ्गळम् ॥ १७

[कायेन वाचा मनसेन्द्रियैर्वा बुद्ध्याऽऽत्मनावा प्रकृते स्स्वभावात् ।
करोमि यद्यत्सकलं परस्मै नारायणायेति समर्पयामि ॥]

ततः 'पितामह' स्येत्यारभ्य स्वाचार्यान्ताश्श्लोका अनुसन्धेयाः ॥

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

श्रीस्मार्तमध्वादीनां श्रीमद्रामायण

॥ पठनोपक्रमानुसन्धेयक्रमः ॥

शुक्लांबरधरं विष्णुं शशिवर्णं चतुर्भुजम् ।
प्रसन्नवदनं ध्यायेत्सर्वविघ्नोपशान्तये ॥ १

वागीशाद्या स्सुमनस स्सर्वार्थाना मुपक्रमे ।
यं नत्वा कृतकृत्यास्स्युस्तं नमामि गजाननम् ॥ २

ततः श्रीमच्छङ्कराचार्यादि गुरुपरम्परानुसन्धेया ॥

दोर्भिर्युक्ता चतुर्भि स्स्फटिकमणिमयी मक्षमालां दधाना
हस्तेनैकेन पद्मं सितमपिच शुकं पुस्तकं चापरेण ।
भासा कुन्देन्दुशङ्खस्फटिकमणिनिभा भासमानाऽसमाना
सा मे वाग्देवतेयं निवसतु वदने सर्वदा सुप्रसन्ना ॥ ३

कूजन्तं रामरामेति मधुरं मधुराक्षरम् ।
आरुह्यकविताशाखां वन्दे वाल्मीकिकोकिलम् ॥ ४

वाल्मीकेर्मुनिसिंहस्य कवितावनचारिणः ।
शृण्वन् रामकथानादं को न याति परां गतिम् ॥ ५

यः पिबन् सततं रामचरितामृतसागरम् ।
अतृप्तस्तं मुनिं वन्दे प्राचेतस मकल्मषम् ॥ ६

गोष्पदीकृतवारार्शिं मशकीकृतराक्षसम् ।
रामायणमहामालारत्नं वन्देऽनिलात्मजम् ॥ ७

अञ्जनानन्दनं वीरं जानकीशोकनाशनम् ।
कपीशमक्षहन्तारं वन्दे लङ्काभयङ्करम् ॥ ८

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

उल्लङ्घ्य सिन्धोः सलिलं सलीलं यश्शोकवह्निं जनकात्मजायाः ।
आदाय तेनैव ददाह लङ्कां नमामि तं प्राञ्जलि राञ्जनेयम् ॥ ९
आञ्जनेय मतिपाटलाननं काञ्चनाद्रिकमनीयविग्रहम् ।
पारिजाततरुमूलवासिनं भावयामि पवमाननन्दनम् ॥ १०
यत्रयत्र रघुनाथकीर्तनं तत्रतत्र कृतमस्तकाञ्जलिम् ।
बाष्पवारिपरिपूर्णलोचनं मारुतिं नमत राक्षसान्तकम् ॥ ११
मनोजवं मारुततुल्यवेगं जितेन्द्रियं बुद्धिमतां वरिष्ठम् ।
वातात्मजं वानरयूथमुख्यं श्रीरामदूतं शिरसा नमामि ॥ १२
यः कर्णाञ्जलिसंपुटै रहरह स्सम्यक्पिबत्यादरा-
द्वाल्मीके र्वदनारविंदगळितं रामायणाख्यं मधु ।
जन्मव्याधिजराविपत्तिमरणै रत्यन्तसोपद्रवं
संसारं स विहाय गच्छति पुमान्विष्णोः पदं शाश्वतम् ॥ १३
लद्धुपगतसंमाससन्धियोगं सममधुरोपनतार्थवाक्यबद्धम् ।
रघुवरचरितं मुनिप्रणीतं दशशिरसश्च वधं निशामयध्वम् ॥ १४
वाल्मीकिगिरिसंभूता रामसागरगामिनी ।
पुनाति भुवनं पुण्या रामायणमहानदी ॥ १५
श्लोकसारसमाकीर्णं सर्गकल्लोलसङ्कुलम् ।
काण्डग्राहमहामीनं वन्दे रामायणार्णवम् ॥ १६
वेदवेद्ये परेपुंसि जाते दशरथात्मजे ।
वेदः प्राचेतसादासीत्साक्षाद्रामायणात्मना ॥ १७
वैदेहीसहितं सुरद्रुमतले हैमे महामण्डपे
मध्येपुष्पक मासने मणिमये वीरासने सुस्थितम् ।

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

अग्रे वाचयति प्रभञ्जनसुते तत्त्वं मुनिभ्यः परं
व्याख्यान्तं भरतादिभिः परिवृतं रामं भजे श्यामलम् ॥ १८

वामे भूमिसुता पुरश्च हनुमान् पश्चात्सुमित्रासुत-
श्शत्रुघ्नो भरत श्च पार्श्वदळयो र्वाय्वादिकोणेषु च ।
सुग्रीव श्च विभीषण श्च युवराट्ताराप्सुतो जाम्बवा-
न्मध्ये नीलसरोजकोमलरुचिं रामं भजे श्यामलम् ॥ १९

नमोऽस्तु रामाय स लक्ष्मणाय देव्यै च तस्यै जनकात्मजायै ।
नमोऽस्तु रुद्रेन्द्रयमानिलेभ्यो नमोऽस्तु चन्द्रार्कमरुद्गणेभ्यः ॥ २०

[ततश्श्रीकोशोपरि श्रीरामावाहनादिनैवेद्यान्तपूजा विधेया पारायणावसाने च पुनः पूजा कर्तव्या ॥]

॥ पारायणसमापनसमयानुसन्धेयक्रमः ॥

स्वस्ति प्रजाभ्यः परिपालयन्तां न्याय्येनमार्गेण महींमहीशाः ।
गोब्राह्मणेभ्य श्शुभमस्तु नित्यं लोकास्समस्ता स्सुखिनो भवन्तु ॥ १

काले वर्षतु पर्जन्यः पृथिवी सस्यशालिनी ।
देशोऽयं क्षोभरहितो ब्राह्मणा स्सन्तुनिर्भयाः ॥ २

अपुत्राः पुत्रिणस्सन्तु पुत्रिणस्सन्तु पौत्रिणः ।
अधना स्सधना स्सन्तुजीवन्तु शरदां शतम् ॥ ३

चरितं रघुनाथस्य शतकोटिप्रविस्तरम् ।
एकैक मक्षरं प्रोक्तं महापातकनाशनम् ॥ ४

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

शृण्वन् रामायणं भक्त्या यः पादं पद मेव वा ।
स याति ब्रह्मणः स्थानं ब्रह्मणा पूज्यते सदा ॥ ५

रामाय रामभद्राय रामचन्द्राय वेधसे ।
रघुनाथाय नाथाय सीतायाः पतये नमः ॥ ६

यन्मङ्गळं सहस्राक्षे सर्वदेवनमस्कृते ।
वृत्रनाशे समभवत्तत्ते भवतु मङ्गळम् ॥ ७

यन्मङ्गळं सुपर्णस्य विनताऽकल्पयत्पुरा ।
अमृतं प्रार्थयानस्य तत्ते भवतु मङ्गळम् ॥ ८

मङ्गळं कोसलेन्द्राय महनीयगुणाब्धये ।
चक्रवर्तितनूजायसार्वभौमायमङ्गळम् ॥ ९

अमृतोत्पादने दैत्यान् घ्नतो वज्रधरस्य यत् ।
अदितिर्मङ्गळं प्रादात्तत्ते भवतु मङ्गळम् ॥ १०

त्रीन्विक्रमान् प्रक्रमतो विष्णोरमिततेजसः ।
यदासीन्मंङ्गळं राम तत्ते भवतु मङ्गळम् ॥ ११

ऋतवस्सागराद्वीपा वेदा लोकादिशश्चते ।
मङ्गळानि महाबाहो दिशन्तु तव सर्वदा ॥ १२

कायेन वाचा मनसेन्द्रियैर्वा बुद्ध्याऽऽत्मनावा प्रकृतेस्स्वभावात् ।
करोमि यद्यत्सकलं परस्मै श्रीराघवायेति समर्पयामि ॥ १३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

॥ श्रीगायत्रीरामायणम् ॥

तपस्स्वाध्यायनिरतं तपस्वी वाग्विदां वरम् ।
नारदं परिपप्रच्छ वाल्मीकिर्मुनिपुङ्गवम् ॥ १

स हत्वा राक्षसान् सर्वान् यज्ञघ्नान् रघुनन्दनः ।
ऋषिभिः पूजित स्सम्यग्यथेन्द्रो विजयी पुरा ॥ २

विश्वामित्र स्स धर्मात्मा श्रुत्वा जनकभाषितम् ।
वत्स राम धनुः पश्य इति राघव मब्रवीत् ॥ ३

तुष्टावास्य तदा वंशं प्रविश्य स विशांपतेः ।
शयनीयं नरेन्द्रस्य तदासाद्यव्यतिष्ठत ॥ ४

वनवासं हि संख्याय वासांस्याभरणानिच ।
भर्तार मनुगच्छन्त्यै सीतायै श्वशुरो ददौ ॥ ५

राजा सत्यं च धर्मश्च राजा कुलवतां कुलम् ।
राजा माता पिता चैव राजा हितकरो नृणाम् ॥ ६

निरीक्ष्य स मुहूर्तंतु ददर्श भरतो गुरुम् ।
उटजे राम मासीनं जटावल्कलधारिणम् ॥ ७

यदि बुद्धिः कृता द्रष्टु मगस्त्यं तं महामुनिम् ।
अद्यैव गमने बुद्धिं रोचयस्व महायशाः ॥ ८

भरतस्यार्यपुत्त्रस्य श्वश्रूणां मम च प्रभो ।
मृगरूपमिदं व्यक्तं विस्मयं जनयिष्यति ॥ ९

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

गच्छ शीघ्र मितोरामसुग्रीवंतं महाबलम् ।
वयस्यं तं कुरुक्षिप्रमितो गत्वाऽद्य राघव ॥ १०

देशकालौ प्रतीक्षस्व क्षममाणः प्रियाप्रिये ।
सुखदुःखसहः काले सुग्रीववशगोभव ॥ ११

वन्द्यास्तेतु तपस्सिद्धास्तपसावीतकल्मषाः ।
प्रष्टव्यास्तेऽपिसीतायाः प्रवृत्तिं विनयान्वितैः ॥ १२

स निर्जित्य पुरीं श्रेष्ठां लङ्कां तां कामरूपिणीम् ।
विक्रमेण महातेजा हनूमान् मारुतात्मजः ॥ १३

धन्या देवा स्सगन्धर्वा स्सिद्धाश्च परमर्षयः ।
मम पश्यन्ति ये नाथं रामं राजीवलोचनम् ॥ १४

मङ्गलाभिमुखी तस्य सा तदाऽसीन्महाकपेः ।
उपतस्थे विशालाक्षी प्रयत्ताहव्यवाहनम् ॥ १५

हितं महार्थं मृदुपूर्व संहितं व्यतीतकालायतिसंप्रतिक्षमम् ।
निशम्य तंद्वाक्य मुपस्थितज्वरः प्रसङ्गवानुत्तरमेतदब्रवीत् ॥ १६

धर्मात्मा रक्षसां श्रेष्ठ स्संप्राप्तोऽयं विभीषणः ।
लंकैश्वर्यं ध्रुवं श्रीमानयं प्राप्नोत्यकण्टकम् ॥ १७

यो वज्रपाताशनिसन्निपातान्न चुक्षुभे नापि चचाल राजा ।
स रामबाणाभिहतो भृशार्तश्चचाल चापंचमुमोच वीरः ॥ १८

यस्यविक्रममासाद्य राक्षसा निधनं गताः ।
तं मन्ये राघवं वीरं नारायण मनामयम् ॥ १९

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

नते ददृशिरं रामे दहन्तमरिवाहिनीम् ।
मोहिताः परमास्त्रेण गान्धर्वेण महात्मना ॥ २०

प्रणम्य देवताभ्यश्चब्राह्मणेभ्यश्च मैथिली ।
बद्धाञ्जलिपुटा चेद मुवाचाग्निसमीपतः ॥ २१

चलनात्पर्वतेन्द्रस्य गणा देवाश्च कम्पिताः ।
चचाल पार्वती चापितदाऽश्लिष्टामहेश्वरम् ॥ २२

दाराः पुत्राः पुरं राष्ट्रं भोगाच्छादनभाजनम् ।
सर्वमेवाविभक्तं नो भविष्यति हरीश्वरः ॥ २३

या मेव रात्रिं शत्रुघ्नः पर्णशालां समाविशत् ।
ता मेव रात्रिं सीताऽपि प्रसूता दारकद्वयम् ॥ २४

इदं रामायणं कृत्स्नंगायत्रीबीजसंयुतम् ।
त्रिसन्ध्यं यः पठेन्नित्यं सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ २५

गायत्रीरामायणं संपूर्णम् ॥

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

॥ देवताप्रार्थना ॥

शुक्लाम्बरधरं विष्णुं शशिवर्णं चतुर्भुजम् ।
प्रसन्नवदनं ध्यायेत्सर्वविघ्नोपशान्तये ॥ १

रामाय रामभद्राय रामचन्द्राय वेधसे ।
रघुनाथाय नाथाय सीतायाःपतये नमः ॥ २

॥ वाल्मीकिप्रार्थना ॥

कूजंतं रामरामेति मधुरं मधुराक्षरम् ।
आरुह्य कविताशाखां वन्दे वाल्मीकिकोकिलम् ॥ १

वाल्मीकेर्मुनिसिंहस्य कवितावनचारिणः ।
शृण्वन् रामकथानादं कोनयाति परांगतिम् ॥ २

॥ आंजनेयप्रार्थना ॥

अंजनानंदनं वीरं जानकीशोकनाशनम् ।
कपीशमक्षहंतारं वन्दे लङ्काभयंकरम् ॥ १

गोष्पदीकृतवाराशिं मशकीकृतराक्षसम् ।
रामायणमहामालारत्नं वन्देऽनिलात्मजम् ॥ २

मनोजवं मारुततुल्यवेगं जितेन्द्रियं बुद्धिमतां वरिष्ठम् ।
वातात्मजं वानरयूथमुख्यं श्रीरामदूतं शिरसा नमामि ॥ ३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

॥ श्रीरामायणप्रशंसा ॥

श्रीमद्ब्रह्मतदेव बीज ममलं यस्याङ्कुर श्चिन्मयः
काण्डै स्सप्तभि रन्वितोऽतिविततो ऋष्यालवालोदितः ।
पत्त्रैस्तत्त्वसहस्रकै स्सुविलसच्छाखाशतैः पञ्चभिः
स्वात्मप्राप्तिफलप्रदो विजयते रामायणस्वस्तरुः ॥

यः कर्णाञ्जलिसंपुटै रहरह स्सम्य क्पिबत्यादरा-
द्वाल्मीके र्वदनारविन्दगळितं रामायणाख्यं मधु ।
जन्मव्याधिजराविपत्तिमरणै रत्यन्तसोपद्रवं
संसारं स विहाय गच्छति पुमान्विष्णोःपदं शाश्वतम् ॥

वाल्मीकिगिरिसंभूता रामांभोनिधिसंगता ।
श्रीमद्रामायणी गंगा पुनातु भुवनत्रयम् ॥

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

॥ श्रीरस्तु ॥

श्रीहयग्रीवाय नमः ॥

श्रीमद्रामायणे-युद्धकाण्डे

॥ प्रथमस्सर्गः ॥

श्रुत्वा हनुमतो वाक्यं यथावदभिभाषितम् ।
रामः प्रीतिसमायुक्तो वाक्यमुत्तर मब्रवीत् ॥ १
कृतं हनुमता कार्यं सुमहद्भुविदुर्लभम् ।
मनसाऽपि यदन्येन न शक्यं धरणीतले ॥ २
न हि तं परिपश्यामि यस्तरेत महार्णवम् ।
अन्यत्र गरुडा द्वायो रन्यत्र च हनूमतः ॥ ३
देवदानवयक्षाणां गन्धर्वोरगरक्षसाम् ।
अप्रधृष्यां पुरीं लङ्कां रावणेन सुरक्षिताम् ४
प्रविष्ट स्सत्त्वमाश्रित्य श्वसन्को नाम निष्क्रमेत् ।
कोविशेत्सुदुराधर्षां राक्षसैश्च सुरक्षिताम् ॥ ५
यो वीर्यबलसम्पन्नो न समस्स्याद्धनूमतः ।
भृत्यकार्यं हनुमता सुग्रीवस्य कृतं महत् ॥ ६
स्वयं विधाय स्वबलं सदृशं विक्रमस्य च ।
यो हि भृत्यो नियुक्तस्सन् भर्त्रा कर्मणि दुष्करे ॥ ७
कुर्यात्त दनुरागेण तमाहुः पुरुषोत्तमम् ।
नियुक्तो यः परं कार्यं न कुर्या न्नृपतेः प्रियम् ॥ ८

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

भृत्यो युक्तस्समर्थश्च तमाहु र्मध्यमं नरम् ।
नियुक्तो नृपतेः कार्यं न कुर्याद्यस्समाहितः ॥ ९
भृत्यो युक्तस्समर्थश्च तमाहुः पुरुषाधमम् ।
तन्नियोगे नियुक्तेन कृतं कृत्यं हनूमता ॥ १०
न चात्मा लघुतां नीतस्सुग्रीवश्चापि तोषितः ।
अहं च रघुवंशश्च लक्ष्मणश्च महाबलः ॥ ११
वैदेह्या दर्शनेनाद्य धर्मतः परिरक्षिताः ।
इदं तु मम दीनस्य मनो भूयः प्रकर्षति ॥ १२
यदिहास्य प्रियाख्यातु र्न कुर्मि सदृशं प्रियम् ।
एष सर्वस्वभूतो मे परिष्वङ्गो हनूमतः ॥ १३
मया काल मिमं प्राप्य दत्तस्तस्य महात्मनः ।
इत्युक्त्वा प्रीतिहृष्टाङ्गो रामस्तं परिषस्वजे ॥ १४
हनूमन्तं महात्मानं कृतकार्य मुपागतम् ।
ध्यात्वा पुनरुवाचेदं वचनं रघुनन्दनः ॥ १५
हरीणा मीश्वरस्यैव सुग्रीवस्योपशृण्वतः ।
सर्वथा सुकृतं तावत्सीतायाः परिमार्गणम् ॥ १६
सागरं तु समासाद्य पुनर्नष्टं मनो मम ।
कथं नाम समुद्रस्य दुष्पारस्य महाम्भसः ॥ १७
हरयो दक्षिणं पारं गमिष्यन्ति समागताः ।
यद्यप्येष तु वृत्तान्तो वैदेह्या गदितो मम ॥ १८
समुद्रपारगमने हरीणां किमिवोत्तरम् ।
इत्युक्त्वा शोकसंभ्रान्तो रामश्शत्रुनिबर्हणः ॥ १९
हनूमन्तं महाबाहु स्ततो ध्यान मुपागमत् ।

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे प्रथमस्सर्गः ॥

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

॥ द्वितीयस्सर्गः ॥

तं तु शोकपरिद्यूनं रामं दशरथात्मजम् ।
उवाच वचनं श्रीमान् सुग्रीवश्शोकनाशनम् ॥ १
किं त्वं सन्तप्यसे वीर यथान्यः प्राकृत स्तथा ।
मैवं भूस्त्यज सन्तापं कृतघ्न इव सौहृदम् ॥ २
सन्तापस्य च ते स्थानं नहि पश्यामि राघव ।
प्रवृत्तावुपलब्धायां ज्ञाते च निलये रिपोः ॥ ३
मतिमान् शास्त्रवित्प्राज्ञः पण्डितश्चासि राघव ।
त्यजेमां पापिकां बुद्धिं कृतात्मेवार्थदूषणीम् ॥ ४
समुद्रं लङ्घयित्वा तु महानक्रसमाकुलम् ।
लङ्कामारोहयिष्यामो हनिष्यामश्च ते रिपुम् ॥ ५
निरुत्साहस्य दीनस्य शोकपर्याकुलात्मनः ।
सर्वार्था व्यवसीदन्ति व्यसनं चाधिगच्छति ॥ ६
इमे शूरास्समर्थाश्च सर्वे नो हरियूथपाः ।
त्वत्प्रियार्थं कृतोत्साहाः प्रवेष्टुमपि पावकम् ॥ ७
एषां हर्षेण जानामि तर्कश्चास्मिन् दृढो मम ।
विक्रमेण समानेष्ये सीतां हत्वा यथा रिपुम् ॥ ८
रावणं पापकर्माणं तथा त्वं कर्तुमर्हसि ।
सेतुरत्र यथा बद्ध्येद्यथापश्येम तां पुरीम् ॥ ९
तस्य राक्षसराजस्य तथा त्वं कुरु राघव ।
दृष्ट्वा तां तु पुरीं लङ्कां त्रिकूटशिखरे स्थिताम् ॥ १०
हतं च रावणं युद्धे दर्शनादवधारय ।
अबद्ध्वा सागरे सेतुं घोरे तु वरुणालये ॥ ११

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

लङ्का न मर्दितुं शक्या सेन्द्रैरपि सुरासुरैः ।
सेतुर्बद्धस्समुद्रे च यावल्लङ्कासमीपतः ॥ १२

सर्वं तीर्णं च वै सैन्यं जितमित्युपधारय ।
इमे हि समरे शूरा हरयः कामरूपिणः ॥ १३

शक्ता लङ्कां समानेतुं समुत्पाट्य सराक्षसाम् ।
तदलं विक्लबा बुद्धी राजन् सर्वार्थनाशिनी ॥ १४

पुरुषस्य हि लोकेऽस्मिन् शोकश्शौर्यापकर्षणः ।
यत्तु कार्यं मनुष्येण शौण्डीर्य मवलम्बता ॥ १५

अस्मिन्काले महाप्राज्ञ सत्त्वमातिष्ठ तेजसा ।
शूराणां हि मनुष्याणां त्वद्विधानां महात्मनाम् ॥ १६

विनष्टे वा प्रणष्टे वा शोकस्सर्वार्थनाशनः ।
त्वं तु बुद्धिमतां श्रेष्ठ सर्वशास्त्रार्थकोविदः ॥ १७

मद्विधैस्सचिवैस्सार्धं मरिं जेतुमिहार्हसि ।
नहि पश्याम्यहं कंचि त्त्रिषु लोकेषु राघव ॥ १८

गृहीतधनुषो यस्ते तिष्ठेदभिमुखो रणे ।
वानरेषु समासक्तं न ते कार्यं विपत्स्यते ॥ १९

अचिराद्द्रक्ष्यसे सीतां तीर्त्वा सागर मक्षयम् ।
तदलं शोकमालम्ब्य क्रोधमालम्ब भूपते ॥ २०

निश्चेष्टाः क्षत्रिया मन्दा स्सर्वे चण्डस्य बिभ्यति ।
लङ्घनार्थं च घोरस्य समुद्रस्य नदीपतेः ॥ २१

सहास्माभि रिहोपेतस्सूक्ष्मबुद्धिर्विचारय ।
लङ्घिते तस्य तैस्सैन्यं जितमित्युपधारय ॥ २२

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center.

इमे हि हरयश्शूरास्समरे कामरूपिणः ।
तानरीन्विधमिष्यन्ति शिलापादपवृष्टिभिः ॥ २३
कथंचित्सन्तरिष्याम स्ते वयं वरुणालयम् ।
हतमित्येव तं मन्ये युद्धे समितिनन्दन ॥ २४
किमुक्त्वा बहुधा चापि सर्वथा विजयी भवान् ।
निमित्तानि च पश्यामि मनो मे संप्रहृष्यति ॥ २५

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे द्वितीयस्सर्गः ॥

॥ तृतीयस्सर्गः ॥

सुग्रीवस्य वचश्श्रुत्वा हेतुमत्परमार्थवित् ।
प्रतिजग्राह काकुत्स्थो हनूमन्त मथाब्रवीत् ॥ १
तपसा सेतुबन्धेन सागरोच्छोषणेन वा ।
सर्वथा सुसमर्थोऽस्मि सागरस्यास्य लङ्घने ॥ २
कतिदुर्गाणि दुर्गाया लङ्कायाः ब्रूहि तानि मे ।
ज्ञातुमिच्छासि तत्सर्वं दर्शनादिव वानर ॥ ३
बलस्य परिमाणं च द्वारदुर्गक्रियामपि ।
गुप्तिकर्म च लङ्कायाः रक्षसां सदनानि च ॥ ४
यथासुखं यथावच्च लङ्कायामासि दृष्टवान् ।
सर्वमाचक्ष्व तत्त्वेन सर्वथा कुशलोह्यसि ॥ ५
श्रुत्वा रामस्य वचनं हनूमान्मारुतात्मजः ।
वाक्यं वाक्यविदां श्रेष्ठो रामं पुनरथाब्रवीत् ॥ ६
श्रूयतां सर्वमाख्यास्ये दुर्गकर्मविधानतः ।
गुप्ता पुरी यथा लङ्का रक्षिता च यथा बलैः ॥ ७

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

राक्षसाश्च यथा स्निग्धा रावणस्य च तेजसा ।
परां समृद्धिं लङ्कायास्सागरस्य च भीमताम् ॥ ८
विभागं च बलौघस्य निर्देशं वाहनस्य च ।
एवमुक्त्वा हरिश्रेष्ठः कथयामास तत्त्वतः ॥ ९
हृष्टप्रमुदिता लङ्का मत्तद्विपसमाकुला ।
महती रथसंपूर्णा रक्षोगणसमाकुला ॥ १०
वाजिभिश्च सुसंपूर्णा सा पुरी दुर्गमा परैः ।
दृढबद्धकवाटानि महापरिघवन्ति च ॥ ११
द्वाराणि विपुलान्यस्या श्चत्वारि सुमहान्ति च ।
तत्रेषूपलयन्त्राणि बलवन्ति महान्ति च ॥ १२
आगतं परसैन्यं तु तत्र तैः प्रतिहन्यते ।
द्वारेषु संस्कृता भीमाः कालाय समयाश्शिताः ॥ १३
शतशो रचिता वीरैश्शतघ्न्यो रक्षसां गणैः ।
सौवर्णश्च महांस्तस्याः प्राकारो दुष्प्रधर्षणः ॥ १४
मणिविद्रुमवैडूर्यमुक्ताविरचितान्तरः ।
सर्वतश्च महाभीमा श्शीततोयवहाश्शुभाः ॥ १५
अगाधा ग्राहवत्यश्च परिखा मीनसेविताः ।
द्वारेषु तासां चत्वारस्संक्रमाः परमायताः ॥ १६
यन्त्रैरुपेताबहुभि र्महद्भिर्गृहपङ्क्तिभिः ।
त्रायन्ते संक्रमास्तत्र परसैन्यागमे सति ॥ १७
यन्त्रै स्तै रवकीर्यन्ते परिखासु समन्ततः ।
एकस्त्वकंप्यो बलवान् संक्रमस्सुमहान्दृढः ॥ १८

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

काञ्चनैर्बहुभिस्स्तम्भै र्वेदिकाभिश्च शोभितः ।
स्वयं प्रकृतिमापन्नो युयुत्सू रामरावणः ॥ १९

उत्थितश्चाप्रमत्तश्च बलानामनुदर्शने ।
लङ्का पुनर्निरालम्बा देवदुर्गा भयावहा ॥ २०

नादेयं पार्वतं वान्यं कृत्रिमं च चतुर्विधम् ।
स्थिता पारे समुद्रस्य दूरपारस्य राघव ॥ २१

नौपथोऽपि च नास्त्यत्र निरादेशश्च सर्वतः ।
शैलाग्रे रचिता दुर्गा सा पूर्देवपुरोपमा ॥ २२

वाजिवारणसंपूर्णा लङ्का परमदुर्जया ।
परिखाश्च शतघ्नयश्च यन्त्राणि विविधानि च ॥ २३

शोभयन्ति पुरीं लङ्कां रावणस्य दुरात्मनः ।
अयुतं रक्षसामत्र पूर्वद्वारं समाश्रितम् ॥ २४

शूलहस्ता दुराधर्षास्सर्वे खड्गाग्रयोधिनः ।
नियुतं रक्षसामत्र दक्षिणं द्वारमाश्रितम् ॥ २५

चतुरङ्गेण सैन्येन योधा स्तत्राप्यनुत्तमाः ।
प्रयुतं रक्षसामत्र पश्चिमद्वारमाश्रितम् ॥ २६

चर्मखड्गधरास्सर्वे तथा सर्वास्त्रकोविदाः ।
न्यर्बुदं रक्षसामत्राप्युत्तरद्वारमाश्रितम् ॥ २७

रथिनश्चाश्ववाहाश्च कुलपुत्रास्सुपूजिताः ।
शतशोऽथसहस्राणि मध्यमं स्कन्धमाश्रिताः ॥ २८

यातुधानादुराधर्षा स्साग्रकोटिश्च रक्षसाम् ।
ते मयां संक्रमा भग्नाः परिखाश्चावपूरिताः ॥ २९

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

दग्धा च नगरी लङ्का प्राकाराश्चावसादिताः ।
बलैकदेशः क्षपितो राक्षसानां महात्मनाम् ॥ ३०
येन केनच मार्गेण तराम वरुणालयम् ।
हतेति नगरी लङ्का वानरैरवधार्यताम् ॥ ३१
अङ्गदो द्विविदो मैन्दो जाम्बवान्पनसो नलः ।
नीलस्सेनापतिश्चैव बलशेषेण किं तव ॥ ३२
प्लवमाना हि गत्वा तां रावणस्य महापुरीम् ।
सपर्वतवनां भित्त्वा सखातां सप्रतोरणाम् ॥ ३३
सप्राकारां सभवनामानयिष्यन्ति राघव ।
एवमाज्ञापय क्षिप्रं बलानां सर्वसंग्रहम् ॥ ३४
मुहूर्तेन तु युक्तेन प्रस्थानमभिरोचय ।

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे तृतीयस्सर्गः ॥

चतुर्थस्सर्गः ॥

श्रुत्वा हनुमतो वाक्यं यथावदनुपूर्वशः ।
ततोऽब्रवीन्महातेजा रामस्सत्यपराक्रमः ॥ १
यां निवेदयसे लङ्कां पुरीं भीमस्य रक्षसः ।
क्षिप्रमेनां मथिष्यामि सत्यमेतद्ब्रवीमि ते ॥ २
अस्मिन्मुहूर्ते सुग्रीव प्रयाणमभिरोचये ।
युक्तो मुहूर्तो विजयः प्राप्तो मध्यं दिवाकरः ॥ ३
अस्मिन्मुहूर्ते विजये प्राप्ते मध्यं दिवाकरे ।
सीतां हृत्वा तु मे जातु कासौ यास्यति यास्यतः ॥ ४

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

सीता श्रुत्वाऽभियानं मे आशा मेष्यति जीविते ।
जीवितान्तेऽमृतं स्पृष्ट्वा पीत्वा विषमिवातुरः ॥ ५

उत्तरा फल्गुनीह्यद्य श्वस्तुहस्तेन योक्ष्यते ।
अभिप्रयामसुग्रीव सर्वानीकसमावृताः ॥ ६

निमित्तानि च धन्यानि यानि प्रादुर्भवन्ति च ।
निहत्य रावणं सीता मानयिष्यामि जानकीम् ॥ ७

उपरिष्टाद्धिनयनं स्फुरमाणमिदं मम ।
विजयं समनुप्राप्तं शंसतीव मनोरथम् ॥ ८

ततो वानरराजेन लक्ष्मणेन च पूजितः ।
उवाच रामो धर्मात्मा पुनरप्यर्थकोविदः ॥ ९

अग्रे यातु बलस्यास्य नीलो मार्ग मवेक्षितुम् ।
वृतश्शतसहस्रेण वानराणां तरस्विनाम् ॥ १०

फलमूलवता नील शीतकाननवारिणा ।
पथा मधुमता चाऽशु सेनां सेनापते नय ॥ ११

दूषयेयुर्दुरात्मानः पथिमूलफलोदकम् ।
राक्षसाः परिरक्षेथा स्तेभ्यस्त्वं नित्यमुद्यतः ॥ १२

निम्नेषु वनदुर्गेषु वनेषु च वनौकसः ।
अभिप्लुत्याभिपश्येयुः परेषां निहितं बलम् ॥ १३

यच्च फल्गु बलंकिंचित्तदत्रैवोपयुज्यताम् ।
एतद्धि कृत्यं घोरं नो विक्रमेण प्रयुज्यताम् ॥ १४

सागरौघनिभं भीम मग्रानीकं महाबलाः ।
कपिसिंहाः प्रकर्षन्तु शतशोऽथ सहस्रशः ॥ १५

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

गजश्च गिरिसङ्काशो गवयश्च महाबलः ।
गवाक्षश्चाग्रतो यान्तु गवां दृप्ता इवर्षभाः ॥ १६

यातु वानरवाहिन्या वानरः प्लवतां वरः ।
पालयन्दक्षिणं पार्श्वं मृषभो वानरर्षभः ॥ १७

गन्धहस्तीवदुर्धर्ष स्तरस्वीगन्धमादनः ।
यातु वानरवाहिन्या स्सव्यंपार्श्वमधिष्ठितः ॥ १८

यास्यामि बलमध्येऽहं बलौघमभिहर्षयन् ।
अधिरुह्य हनूमन्त मैरावतमिवेश्वरः ॥ १९

अङ्गदेनैषसंयातु लक्ष्मणश्चान्तकोपमः ।
सार्वभौमेन भूतेशो द्रविणाधिपतिर्यथा ॥ २०

जाम्बवांश्च सुषेणश्च वेगदर्शी च वानरः ।
ऋक्षराजो महासत्वः कुक्षिं रक्षन्तु ते त्रयः ॥ २१

राघवस्य वचःश्रुत्वा सुग्रीवो वाहिनीपतिः ।
व्यादिदेश महावीर्यान्वानरान्वानरर्षभः ॥ २२

ते वानरगणास्सर्वे समुत्पत्य युयुत्सवः ।
गुहाभ्यश्शिखरेभ्यश्च आशुपुप्लुविरे तदा ॥ २३

ततो वानरराजेन लक्ष्मणेन च पूजितः ।
जगाम रामो धर्मात्मा ससैन्यो दक्षिणां दिशम् ॥ २४

शतैश्शतसहस्रैश्च कोटीभिरयुतैरपि ।
वारणाभैश्च हरिभिर्ययौ परिवृतस्तदा ॥ २५

तं यान्तमनुयातिस्म महती हरिवाहिनी ।
दृप्ताः प्रमुदितास्सर्वे सुग्रीवेणाभिपालिताः ॥ २६

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

आप्लवन्तः प्लवन्तश्च गर्जन्तश्च प्लवङ्गमाः ।
क्ष्वेलन्तो निनदन्तस्ते जग्मुर्वै दक्षिणां दिशम् ॥ २७

भक्षयन्तस्सुगन्धीनि मधूनि च फलानि च ।
उद्वहन्तो महावृक्षान्मञ्जरीपुञ्जधारिणः ॥ २८

अन्योन्यं सहसा दृप्ता निर्वहन्ति क्षिपन्ति च ।
पतन्तश्चाक्षिपन्त्यन्ये पातयन्त्यपरेपरान् ॥ २९

रावणो नो निहन्तव्यस्सर्वे च रजनीचराः ।
इति गर्जन्ति हरयो राघवस्य समीपतः ॥ ३०

पुरस्तादृषभोवीरो नीलः कुमुद एवच ।
पन्थानं शोधयन्तिस्म वानरैर्बहुभिस्सह ॥ ३१

मध्ये तु राजा सुग्रीवो रामो लक्ष्मण एवच ।
बहुभिर्बलिभिर्भीमै र्वृताश्शत्रुनिबर्हणाः ॥ ३२

हरिश्शतवलिर्वीरः कोटीभिर्दशभिर्वृतः ।
सर्वामेको ह्यवष्टभ्य ररक्ष हरिवाहिनीम् ॥ ३३

कोटीशतपरीवारः केसरी पनसो गजः ।
अर्कश्चातिबलः पार्श्वमेकं तस्याभिरक्षति ॥ ३४

सुषेणो जाम्बवांश्चैव ऋक्षैश्च बहुभिर्वृतौ ।
सुग्रीवं पुरतः कृत्वा जघनं संररक्षतुः ॥ ३५

तेषां सेनापतिर्वीरो नीलो वानरपुङ्गवः ।
सम्पतन्पततांश्रेष्ठ स्तद्बलं पर्यपालयत् ॥ ३६

दरीमुखः प्रजङ्घश्च रम्भोऽथरभसः कपिः ।
सर्वतश्च ययुर्वीरान्त्वरयन्तः प्लवङ्गमान् ॥ ३७

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

एवं ते हरिशार्दूला गच्छन्तो बलदर्पिताः ।
अपश्यंस्ते गिरिश्रेष्ठं सह्यं द्रुमलतायुतम् ॥ ३८
सरांसि च सुफुल्लानि तटाकानि वनानि च ।
रामस्य शासनं ज्ञात्वा भीमकोपस्य भीतवत् ॥ ३९
वर्जयन्नगराभ्याशां स्तथा जनपदानपि ।
सागरौघनिभं भीमं तद्वानरबलं महत् ॥ ४०
निस्ससर्प महाघोष भीमघोष इवार्णवः ।
तस्य दाशरथेः पार्श्वे शूरास्ते कपिकुञ्जराः ॥ ४१
तूर्णमापुप्लुवुस्सर्वे सदश्वा इव चोदिताः ।
कपिभ्यामूह्यमानौ तौ शुशुभाते नरोत्तमौ ॥
महद्भ्यामिव संस्पृष्टौ ग्रहाभ्यां चन्द्रभास्करौ ॥ ४२
ततो वानरराजेन लक्ष्मणेन च पूजितः ।
जगाम रामो धर्मात्मा ससैन्यो दक्षिणां दिशम् ॥ ४३
तमङ्गदगतो रामं लक्ष्मणश्शुभया गिरा ।
उवाच परिपूर्णार्थः स्मृतिमान् प्रतिभानवान् ॥ ४४
हृतामवाप्य वैदेहीं क्षिप्रं हत्वा च रावणम् ।
समृद्धार्थस्समृद्धार्थां मयोध्यां प्रतियास्यसि ॥ ४५
महान्ति च निमित्तानि दिविभूमौ च राघव ।
शुभानि तव पश्यामि सर्वाण्येवार्थसिद्धये ॥ ४६
अनुवाति शुभोवायुस्सेनां मृदुहितस्सुखः ।
पूर्णवल्गुस्वराश्चेमे प्रवदन्ति मृगाद्विजाः ॥ ४७
प्रसन्नाश्च दिशस्सर्वा विमलश्च दिवाकरः ।
उशनाश्च प्रसन्नार्चिरनुत्वां भार्गवो गतः ॥ ४८

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

ब्रह्मराशिर्विशुद्धश्च शुद्धाश्च परमर्षयः ।
अर्चिष्मन्तः प्रकाशन्ते ध्रुवं सर्वे प्रदक्षिणम् ॥ ४९

त्रिशङ्कुर्विमलो भाति राजर्षिस्सपुरोहितः ।
पितामहवरोऽस्माक मिक्ष्वाकूणां महात्मनाम् ॥ ५०

विमले च प्रकाशेते विशाखे निरुपप्लवे ।
नक्षत्रवरमस्माक मिक्ष्वाकूणां महात्मनाम् ॥ ५१

नैर्ऋतं नैर्ऋतानां च नक्षत्रमभिपीड्यते ।
मूलो मूलवता स्पृष्टो धूप्यते धूमकेतुना ॥ ५२

सर्वं चैतद्विनाशाय राक्षसानामुपस्थितम् ।
काले कालगृहीतानां नक्षत्रं ग्रहपीडितम् ॥ ५३

प्रसन्नास्सुरसाश्चापो वनानि फलवन्ति च ।
प्रवान्त्यभ्यधिकं गन्धान्यथर्तुकुसुमा द्रुमाः ॥ ५४

व्यूढानि कपिसैन्यानि प्रकाशन्तेऽधिकं प्रभो ।
देवानामिवसैन्यानि संग्रामे तारकामये ॥ ५५

एवमार्य समीक्ष्यैतान्प्रीतो भवितुमर्हसि ।
इति भ्रातरमाश्वास्य हृष्टस्सौमित्रिरब्रवीत् ॥ ५६

अथावृत्य महीं कृत्स्नां जगाम महती चमूः ।
ऋक्षवानरशार्दूलैर्नखदंष्ट्रायुधैर्वृता ॥ ५७

कराग्रैश्चरणाग्रैश्च वानरैरुत्थितं रजः ।
भीममन्तर्दधे लोकं निवार्य सवितुः प्रभाम् ॥ ५८

सपर्वतवनाकाशां दक्षिणां हरिवाहिनी ।
छादयन्ती ययौ भीमा द्यामिवाम्बुदसन्ततिः ॥ ५९

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

उत्तरन्त्यां च सेनायां सततं बहुयोजनम् ।
नदीस्रोतांसि सर्वाणि सस्यन्दुर्विपरीतवत् ॥ ६०
सरांसि विमलाम्भांसि द्रुमाकीर्णांश्च पर्वतान् ।
समान्भूमिप्रदेशांश्च वनानि फलवन्ति च ॥ ६१
मध्येन च समन्ताच्च तिर्यक्चाधश्च साऽविशत् ।
समावृत्य महीं कृत्स्नां जगाम महती चमूः ॥ ६२
ते हृष्टमनसस्सर्वे जग्मुर्मारुतरंहसः ।
हरयो राघवस्यार्थे समारोपितविक्रमाः ॥ ६३
हर्षवीर्यबलोद्रेकान् दर्शयन्तः परस्परम् ।
यौवनोत्सेकजान् दर्पान्विविधांश्चक्रुरध्वनि ॥ ६४
तत्र केचिद्द्रुतंजग्मु रुत्पेतुश्च तथाऽपरे ।
केचित्किलिकिलां चक्रुर्वानरा वनगोचराः ॥ ६५
प्रास्फोटयंश्च पुच्छानि सन्निजघ्नुः पदान्यपि ।
भुजान्विक्षिप्यशैलांश्च द्रुमानन्ये बभञ्जिरे ॥ ६६
आरोहन्तश्च शृङ्गाणि गिरीणां गिरिगोचराः ।
महानादान्विमुञ्चन्ति क्ष्वेलामन्ये प्रचक्रिरे ॥ ६७
ऊरुवेगैश्च ममृदुर्लताजालान्यनेकशः ।
जृम्भमाणाश्च विक्रान्ता विचिक्रीडुश्शिलाद्रुमैः ॥ ६८
शतैश्शतसहस्रैश्च कोटिभिश्च सहस्रशः ।
वानराणां सुघोराणां श्रीमत्परिवृतामही ॥ ६९
सास्म याति दिवारात्रं महती हरिवाहिनी ।
हृष्टप्रमुदितासेना सुग्रीवेणाभिरक्षिता ॥ ७०

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

वानरास्त्वरितं यान्ति सर्वे युद्धाभिनन्दिनः ।
प्रमोक्षयिषवस्सीतां मुहूर्तं क्वापि नासत ॥ ७१

ततः पादपसम्बाधं नानामृगसमायुतम् ।
सह्यपर्वतमासेदुर्मलयं च महीधरम् ॥ ७२

काननानि विचित्राणि नदीः प्रस्रवणानि च ।
पश्यन्नतियया रामस्सह्यस्य मलयस्य च ॥ ७३

वकुलांस्तिलकांश्चूतानशोकान् सिन्धुवारकान् ।
करवीरांश्च तिनिशान् भञ्जन्तिस्म प्लवङ्गमाः ॥ ७४

अङ्कोलांश्च करञ्जांश्च प्लक्षन्यग्रोधतिन्दुकान् ।
जम्बूकामलकान्नीपान्भञ्जन्तिस्म प्लवङ्गमाः ॥ ७५

प्रस्तरेषु च रम्येषु विविधाः काननद्रुमाः ।
वायुवेगप्रचलिताः पुष्पैरवकिरन्तितान् ॥ ७६

मारुतस्सुखसंस्पर्शो वाति चन्दनशीतलः ।
षट्पदैरनुकूजद्भिर्वनेषु मधुगन्धिषु ॥ ७७

अधिकं शैलराजस्तु धातुभिस्सुविभूषितः ।
धातुभ्यः प्रसृतोरेणु र्वायुवेगविघट्टितः ॥ ७८

सुमहद्वानरानीकं छादयामास सर्वतः ।
गिरिप्रस्थेषु रम्येषु सर्वतस्संप्रपुष्पिताः ॥ ७९

केतक्यस्सिन्धुवाराश्च वासन्त्यश्च मनोरमाः ।
माधव्यो गन्धपूर्णाश्च कुन्दगुल्माश्च पुष्पिताः ॥ ८०

चिरिबिल्वा मधूकाश्च वंजुलाः प्रियकास्तथा ।
स्फूर्जकास्तिलकाश्चैव नागवृक्षाश्च पुष्पिताः ॥ ८१

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

चूताः पाटलयश्चैव कोविदाराश्च पुष्पिताः ।
मुचुलिन्दार्जुनाश्चैव शिंशुपाः कुटजास्तथा ॥ ८२
धवाश्शाल्मलयश्चैव रक्ताः कुरवकास्तथा ।
हिन्तालास्तिनिशाश्चैव चूर्णका नीपकास्तथा ॥ ८३
नीलाशोकाश्च वरणा अङ्कोलाः पद्मका स्तथा ।
प्लवमानैः प्लवङ्गैस्तु सर्वे पर्याकुलीकृताः ॥ ८४
व्याप्यस्तस्मिन्गिरौ शीताः पल्वलानि तथैव च ।
चक्रवाकानुचरिताः कारण्डवनिषेविताः ॥ ८५
प्लवैः क्रौञ्चैश्च सङ्कीर्णा वराहमृगसेविताः ।
ऋक्षैस्तरक्षुभिस्सिंहै श्शार्दूलैश्च भयावहैः ॥ ८६
व्यालैश्च बहुभिर्भीमै स्सेव्यमानास्समन्ततः ।
पद्मस्सौगन्धिकैः फुल्लैः कुमुदै श्चोत्पलै स्तथा ॥ ८७
वारिजैर्विविधैः पुष्पै रम्या स्तत्र जलाशयाः ।
तस्य सानुषु कूजन्ति नानाद्विजगणा स्तथा ॥ ८८
स्नात्वा पीत्वोदकान्यत्र जले क्रीडन्ति वानराः ।
अन्योन्यं प्लावयन्तिस्म शैलमारुह्य वानराः ॥ ८९
फलान्यमृतगन्धीनि मूलानि कुसुमानि च ।
बुभुजुर्वानरास्तत्र पादपानां मदोत्कटाः ॥ ९०
द्रोणमात्रप्रमाणानि लम्बमानानि वानराः ।
ययुः पिवन्तो हृष्टास्ते मधूनि मधुपिङ्गलाः ॥ ९१
पादपानवभञ्जन्तो विकर्षन्त स्तथा लताः ।
विधमन्तो गिरिवरान्प्रययुः प्लवगर्षभाः ॥ ९२

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

वृक्षेभ्योऽन्ये तु कवयो नर्दन्ते मधुदर्पिताः ।
अन्ये वृक्षान्प्रपद्यन्ते प्रपतन्त्यपि चापरे ॥ ९३

बभूव वसुधा तैस्तु संपूर्णा हरियूथपैः ।
यथाकलमकेदारैः पक्वैरिव वसुन्धरा ॥ ९४

महेन्द्रमथसम्प्राप्य रामो राजीवलोचनः ।
अध्यारोहन्महाबाहु श्शिखरं द्रुमभूषितम् ॥ ९५

ततश्शिखरमारुह्य रामो दशरथात्मजः ।
कूर्ममीनसमाकीर्णमपश्यत्सलिलाकरम् ॥ ९६

ते सह्यं समतिक्रम्य मलयं च महागिरिम् ।
आसेदुरानुपूर्व्येण समुद्रं भीमनिस्वनम् ॥ ९७

अवरुह्य जगामाशु वेलावनमनुत्तमम् ।
रामो रमयतां श्रेष्ठ स्ससुग्रीवस्सलक्ष्मणः ॥ ९८

अथ धौतोपलतलां तोयौघैस्सहसोत्थितैः ।
वेलामासाद्य विपुलां रामो वचनमब्रवीत् ॥ ९९

एते वयमनुप्राप्ता स्सुग्रीव वरुणालयम् ।
इहेदानीं विचिन्ता सा या नः पूर्वं समुत्थिता ॥ १००

अतः पर मतीरोऽयं सागरस्सरितां पतिः ।
नचाऽयमनुपायेन शक्यस्तारितु मर्णवः ॥ १०१

तदिहैव निवेशोऽस्तु मन्त्रः प्रस्तूयता मिति ।
यथेदं वानरबलं परं पारमवाप्नुयात् ॥ १०२

इतीव स महाबाहु स्सीताहरणकर्शितः ।
रामस्सागरमासाद्य वासमाज्ञापयत्तदा ॥ १०३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

सर्वास्सेना निवेश्यन्तां वेलायां हरिपुङ्गव ।
संप्राप्तो मन्त्रकालो नः सागरस्यास्य लङ्घने ॥ १०४
स्वां स्वां सेनां समुत्सृज्य मा च कश्चित्कुतो व्रजेत् ।
गच्छन्तु वानराश्शूरा ज्ञेयं छन्नं भयं च नः ॥ १०५
रामस्य वचनं श्रुत्वा सुग्रीवस्सहलक्ष्मणः ।
सेनां न्यवेशयत्तीरे सागरस्य द्रुमायुते ॥ १०६
विरराज समीपस्थं सागरस्य तु तद्बलम् ।
मधुपाण्डुजलः श्रीमान् द्वितीय इव सागरः ॥ १०७
वेलावन मुपागम्य ततस्ते हरिपुङ्गवाः ।
विनिविष्टाः परं पारं काङ्क्षमाणा महोदधेः ॥ १०८
तेषां निविशमानानां सैन्यसन्नाहनिस्वनः ।
अन्तर्धाय महानाद मर्णवस्य प्रशुश्रुवे ॥ १०९
सा वानराणां ध्वजिनी सुग्रीवेणाभिपालिता ।
त्रेधा निविष्टा महती रामस्यार्थपराऽभवत् ॥ ११०
सा महार्णवमासाद्य हृष्टा वानरवाहिनी ।
वायुवेगसमाधूतं पश्यमाना महार्णवम् ॥ १११
दूरपारमसम्बाधं रक्षोगणनिषेवितम् ।
पश्यन्तो वरुणावासं निषेदुर्हरियूथपाः ॥ ११२
चण्डनक्रग्रहं घोरं क्षपादौ दिवसक्षये ।
हसन्त मिव फेनाघै र्नृत्यन्तमिव चोर्मिभिः ॥ ११३
चन्द्रोदयसमुद्धूतं प्रतिचन्द्रसमाकुलम् ।
पिनष्टीवतरङ्गाग्रै रर्णवः फेनचन्दनम् ॥ ११४

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

तदाहृत्य करैरिन्दु लिंपतीव दिगङ्गनाः ।
चण्डानिलमहाग्राहैः कीर्णं तिमितिमिङ्गिलैः ॥ ११५
दीप्तभोगैरिवाकीर्णं भुजङ्गैर्वरुणालयम् ।
अवगाढं महासत्त्वै र्नानाशैलसमाकुलम् ॥ ११६
सुदुर्गं दुर्गमार्गं तमगाधमसुरालयम् ।
मकरै र्नागभोगैश्च विगाढा वातलोलिताः ॥ ११७
उत्पेतुश्च निपेतुश्च प्रवृद्धा जलराशयः ।
अग्निचूर्णमिवाविद्धं भास्वराम्बु महोरगम् ॥ ११८
सुरारिविषयं घोरं पातालविषमं सदा ।
सागरं चाम्बरप्रख्य मम्बरं सागरोपमम् ॥ ११९
सागरं चाम्बरं चेति निर्विशेष मदृश्यत ।
संपृक्तं नभसाप्यम्भस्संपृक्तंच नभोऽम्भसा ॥ १२०
तादृग्रूपेस्म दृश्येते तारारत्नसमाकुले ।
समुत्पतितमेघस्य वीचिमालाकुलस्य च ॥ १२१
विशेषो न द्वयोरासीत्सागरस्याम्बरस्य च ।
अन्योन्यैराहतास्सक्ता स्सस्वनुर्भीमनिस्वनाः ॥ १२२
ऊर्मयस्सिन्धुराजस्य महाभेर्य इवाहवे ।
रत्नौघजलसन्नादं विषक्तमिव वायुना ॥ १२३
उत्पतन्तमिवक्रुद्धं यादोगणसमाकुलम् ।
ददृशुस्ते महोत्साहा वाताहतजलाशयम् ॥ १२४
अनिलोद्धतमाकाशे प्रवल्गन्तमिवोर्मिभिः ।
ततो विस्मयमापन्ना ददृशुर्हरयस्तदा ॥ १२५
भ्रान्तोर्मिजलसन्नादं प्रलोलमिव सागरम् ।

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे चतुर्थस्सर्गः ॥

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

॥ पञ्चमस्सर्गः ॥

सा तु नीलेन विधिवत्स्वारक्षा सुसमाहिता ।
सागरस्योत्तरे तीरे साधुसेना निवेशिता ॥ १
मैन्दश्च द्विविदश्चोभौ तत्र वानरपुङ्गवौ ।
विचेरतुश्च तां सेनां रक्षार्थं सर्वतो दिशम् ॥ २
निविष्टायां तु सेनायां तीरे नदनदीपतेः ।
पार्श्वस्थं लक्ष्मणं दृष्ट्वा रामो वचनमब्रवीत् ॥ ३
शोकश्च किल कालेन गच्छता ह्यपगच्छति ।
मम चापश्यतः कान्ता महन्यहनि वर्धते ॥ ४
न मे दुःखं प्रियादूरे न मे दुःखं हृतेति वा ।
एतदेवानुशोचामि वयोऽस्या ह्यतिवर्तते ॥ ५
वाहि वात यतः कान्ता तां स्पृष्ट्वा मामपि स्पृश ।
त्वयि मे गात्रसंस्पर्शश्चन्द्रे दृष्टिसमागमः ॥ ६
तन्मे दहति गात्राणि विषं पीतमिवाशये ।
हा नाथेति प्रिया सा मां ह्रियमाणा यदब्रवीत् ॥ ७
तद्वियोगेन्धनवता तच्चिन्ताविपुलार्चिषा ।
रात्रिन्दिवं शरीरं मे दह्यते मदनाग्निना ॥ ८
अवगाह्यार्णवं स्वप्स्ये सौमित्रे भवता विना ।
कथंचित्प्रज्वलन्कामः समां सुप्तं जले दहेत् ॥ ९
बह्वेतत्कामयानस्य शक्यमेतेन जीवितुम् ।
यदहं सा च वामोरू रेकां धरणिमाश्रितौ ॥ १०
केदारस्येव केदारस्सोदकस्य निरूदकः ।
उपस्नेहेन जीवामि जीवन्तीं यच्छृणोमि ताम् ॥ ११

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

कदानु खलु सुश्रोणीं शतपत्रायतेक्षणाम् ।
विजित्य शत्रून्द्रक्ष्यामि सीतां स्फीता मिव श्रियम् ॥ १२
कदानु चारुबिम्बोष्ठं तस्याः पद्ममिवाननम् ।
ईषदुन्नम्य पास्यामि रसायनमिवातुरः ॥ १३
तस्यास्तु संहतौ पीनौ स्तनौ तालफलोपमौ ।
कदानु खलु सोत्कम्पौ श्लिष्यन्त्या मां भजिष्यतः ॥ १४
सा नूनमसितापाङ्गी रक्षोमध्यगता सती ।
मन्नाथा नाथहीनेव त्रातारं नाधिगच्छति ॥ १५
कथं जनकराजस्य दुहिता सा मम प्रिया ।
राक्षसीमध्यगा शेते स्नुषा दशरथस्य च ॥ १६
कदा विक्षोभ्य रक्षांसि सा विधूयोत्पतिष्यति ।
विधूय जलदान्नीलान् शशिरेखा शरत्स्विव ॥ १७
स्वभावतनुका नूनं शोकेनानशनेन च ।
भूयस्तनुतरा सीता देशकालविपर्ययात् ॥ १८
कदानु राक्षसेन्द्रस्य निधायोरासि सायकान् ।
सीतां प्रत्याहरिष्यामि शोकमुत्सृज्य मानसम् ॥ १९
कदानु खलु मां साध्वी सीता सुरसुतोपमा ।
सोत्कण्ठा कण्ठमालम्ब्य मोक्ष्यत्यानन्दजंपयः ॥ २०
कदा शोक मिमं घोरं मैथिलीविप्रयोगजम् ।
सहसा विप्रमोक्ष्यामि वासश्शुक्लेतरं यथा ॥ २१
एवं विलपतस्तस्य तत्र रामस्य धीमतः ।
दिनक्षयान्मन्दरुचि भास्करोऽस्त मुपागमत् ॥ २२

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

आश्वासितो लक्ष्मणेन रामस्सन्ध्या मुपासत ।
स्मरन्कमलपत्राक्षीं सीतां शोकाकुलीकृतः ॥ २३

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे पञ्चमस्सर्गः ॥

॥ षष्ठस्सर्गः ॥

लङ्कायां तु कृतं कर्म घोरं दृष्ट्वा भयावहम् ।
राक्षसेन्द्रो हनुमता शक्रेणेव महात्मना ॥ १
अब्रवीद्राक्षसान् सर्वान् ह्रिया किंचिदवाङ्मुखः ।
धर्षिता च प्रविष्टा च लङ्का दुष्प्रसहा पुरी ॥ २
तेन वानरमात्रेण दृष्टा सीता च जानकी ।
प्रासादो धर्षितश्चैत्यः प्रवरा राक्षसा हताः ॥ ३
आविला च पुरी लङ्का सर्वा हनुमता कृता ।
किं करिष्यामि भद्रं वः किं वा युक्तमनन्तरम् ॥ ४
उच्यतां नस्समर्थं च यत्कृतं सुकृतं भवेत् ।
मन्त्रमूलं हि विजयं प्राहुरार्या मनस्विनः ॥ ५
तस्माद्वैरोचये मन्त्रं रामं प्रति महाबलाः ।
त्रिविधाः पुरुषा लोके उत्तमाधममध्यमाः ॥ ६
तेषां तु समवेतानां गुणदोषौ वदाम्यहम् ।
मन्त्रिभिर्हितसंयुक्तै स्समर्थैर्मन्त्रनिर्णये ॥ ७
मित्रैर्वाऽपि समानार्थै र्बान्धवैरपि वा हितैः ।
सहितो मन्त्रयित्वा यः कर्मारम्भान्प्रवर्तयेत् ॥ ८

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

दैवे च कुरुते यत्नं तमाहुः पुरुषोत्तमम् ।
एकोऽर्थं विमृशेदेको धर्मे प्रकुरुते मनः ॥ ९
एकः कार्याणि कुरुते तमाहुर्मध्यमं नरम् ।
गुणदोषावनिश्चित्य त्यक्त्वा दैवव्यपाश्रयम् ॥ १०
करिष्यामीति यः कार्य मुपेक्षेत्स नराधमः ।
यथेमे पुरुषा नित्यमुत्तमाधममध्यमाः ॥ ११
एवं मन्त्रा हि विज्ञेया उत्तमाधममध्यमाः ।
ऐकमत्य मुपागम्य शास्त्रदृष्टेन चक्षुषा ॥ १२
मन्त्रिणो यत्र निरता स्तमाहुर्मन्त्रमुत्तमम् ।
बह्व्योऽपि मतयो भूत्वा मन्त्रिणामर्थनिर्णये ॥ १३
पुनर्यत्रैकतां प्राप्ता स्स मन्त्रो मध्यमः स्मृतः ।
अन्योन्यं मतिमास्थाय यत्र सम्प्रतिभाष्यते ॥ १४
न चैकमत्ये श्रेयोऽस्ति मन्त्रस्सोधम उच्यते ।
तस्मात्सुमन्त्रितं साधु भवन्तो मतिमत्तमाः ॥ १५
कार्यं संप्रतिपद्यन्तामेतत्कृत्यं मतं मम ।
वानराणां हि वीराणां सहस्रैः परिवारितः ॥ १६
रामोऽभ्येति पुरीं लङ्कामस्माकमुपरोधकः ।
तरिष्यति च सुव्यक्तं राघवस्सागरं सुखम् ॥ १७
तरसा युक्तरूपेण सानुजस्सबलानुगः ।
समुद्र मुच्छोषयति वीर्येणान्यत्करोति वा ॥ १८
अस्मिन्नेवं गते कार्ये विरुद्धे वानरैस्सह ।
हितं पुरे च सैन्ये च सर्वं संमन्त्र्यतां मम ॥ १९

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे षष्ठस्सर्गः ॥

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

॥ सप्तमस्सर्गः ॥

इत्युक्ता राक्षसेन्द्रेण राक्षसास्ते महाबलाः ।
ऊचुः प्राञ्जलयस्सर्वे रावणं राक्षसेश्वरम् ॥ १
द्विषत्पक्षमविज्ञाय नीतिबाह्यास्त्वबुद्धयः ।
राजन् परिघशक्त्यृष्टि शूलपट्टससङ्कुलम् ॥ २
सुमहन्नोबलं कस्मा द्विषादं भजते भवान् ।
त्वया भोगवतीं गत्वा निर्जिताः पन्नगा युधि ॥ ३
कैलासशिखरावासी यक्षैर्बहुभिरावृतः ।
सुमहत्कदनं कृत्वा वश्यस्ते धनदः कृतः ॥ ४
स महेश्वरसख्येन श्लाघ्यमान स्त्वया विभो ।
निर्जितस्समरे रोषा ल्लोकपालो महाबलः ॥ ५
विनिहत्य च यक्षौघान्विक्षोभ्य च विगृह्य च ।
त्वया कैलासशिखरा द्विमान मिदमाहृतम् ॥ ६
मयेन दानवेन्द्रेण त्वद्भयात्सख्य मिच्छता ।
दुहिता तव भार्यार्थे दत्ता राक्षसपुङ्गव ॥ ७
दानवेन्द्रो मधुर्नाम वीर्योत्सिक्तो दुरासदः ।
विगृह्य वशमानीतः कुम्भीनस्यास्सुखावहः ॥ ८
निर्जितास्ते महाबाहो नागो गत्वा रसातलम् ।
वासुकिस्तक्षकश्शङ्खो जटी च वशमाहृताः ॥ ९
अक्षया बलवन्तश्च शूरा लब्धवराः पुनः ।
त्वया संवत्सरं युद्ध्वा समरे दानवा विभो ॥ १०
स्वबलं समुपाश्रित्य सीतावशमरिन्दम ।
मायाश्चाधिगतास्तत्र बहवो राक्षसाधिप ॥ ११

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

शूराश्च बलवन्तश्च वरुणस्य सुता रणे ।
निर्जितास्ते महाबाहो चतुर्विधबलानुगाः ॥ १२
मृत्युदण्डमहाग्राहं शाल्मलिद्रुममण्डितम् ।
कालपाशमहावीचिं यमकिङ्करपन्नगम् ॥ १३
अवगाह्य त्वया राजन्यमस्य बलसागरम् ।
जयश्च विपुलः प्राप्तो मृत्युश्च प्रतिषेधितः ॥ १४
सुयुद्धेन च ते सर्वे लोकास्तत्र विलोलिताः ।
क्षत्रियै र्बहुभिर्वीरै श्शक्रतुल्यपराक्रमैः ॥ १५
आसीद्वसुमती पूर्णा महद्भिरिवपादपैः ।
तेषां वीर्यगुणोत्साहै र्नसमो राघवो रणे ॥ १६
प्रसह्य ते त्वया राजन् ताः परमदुर्जयाः ।
तिष्ठ वा किं महाराज श्रमेण तव वानरान् ॥ १७
अयमेको महाबाहु रिन्द्रजित्क्षपयिष्यति ।
अनेन हि महाराज माहेश्वर मनुत्तमम् ॥ १८
इष्ट्वा यज्ञं वरो लब्धो लोके परमदुर्लभः ।
शक्तितोमरमीनं च विनिकीर्णान्त्रशैवलम् ॥ १९
गजकच्छपसम्बाध मश्वमण्डूकसङ्कुलम् ।
रुद्रादित्यमहाग्राहं मरुद्वसुमहोरगम् ॥ २०
रथाश्वगजतोयौघं पदातिपुलिनं महत् ।
अनेन हि समासाद्य देवानां बलसागरम् ॥ २१
गृहीतो दैवतपति र्लङ्कां चापि प्रवेशितः ।
पितामहनियोगाच्च मुक्तश्शम्बरवृत्रहा ॥ २२

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

गतस्त्रिविष्टपं राजन् सर्वदेवनमस्कृतः ।
तमेव त्वं महाराज विसृजेन्द्रजितं सुतम् ॥ २३
यावद्वानरसेनां तां सरामां नयति क्षयम् ।
राजन्नापदयुक्तेय मागता प्राकृताज्जनात् ॥ २४
हृदि नैव त्वया कार्या त्वं वधिष्यसि राघवम् ॥

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे सप्तमस्सर्गः ॥

॥ अष्टमस्सर्गः ॥

ततो नीलाम्बुदनिभः प्रहस्तो नाम राक्षसः ।
अब्रवीत् प्राञ्जलिर्वाक्यं शूरस्सेनापतिस्तदा ॥ १
देवदानवगन्धर्वाः पिशाचपतगोरगाः ।
न त्वां धर्षयितुं शक्ताः किं पुनर्वानरा रणे ॥ २
सर्वे प्रमत्ता विश्वस्ता वञ्चिताः स्म हनूमता ।
न हि मे जीवतो गच्छेज्जीवन् स वनगोचरः ॥ ३
सर्वां सागरपर्यन्तां सशैलवनकाननाम् ।
करोम्यवानरां भूमि माज्ञापयतु मां भवान् ॥ ४
रक्षां चैव विधास्यामि वानराद्रजनीचर ।
नागमिष्यति ते दुःखं किंचिदात्मापराधजम् ॥ ५
अब्रवीच्च सुसंक्रुद्धो दुर्मुखो नाम राक्षसः ।
इदं नक्षमणीयं हि सर्वेषां नः प्रधर्षणम् ॥ ६
अयं परिभवो भूयः पुरस्यान्तःपुरस्य च ।
श्रीमतो राक्षसेन्द्रस्य वानरेण प्रधर्षणम् ॥ ७

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

अस्मिन्मुहूर्ते हत्वैको निवर्तिष्यामि वानरान् ।
प्रविष्टान् सागरं भीम मम्बरं वा रसातलम् ॥ ८

ततोऽब्रवीत्सुसंक्रुद्धो वज्रदंष्ट्रो महाबलः ।
प्रगृह्य परिघं घोरं मांसशोणितदूषितम् ॥ ९

किं वो हनुमता कार्यं कृपणेन तपस्विना ।
रामे तिष्ठति दुर्धर्षे ससुग्रीवे सलक्ष्मणे ॥ १०

अद्य रामं ससुग्रीवं परिघेण सलक्ष्मणम् ।
आगमिष्यामि हत्वैको विक्षोभ्य हरिवाहिनीम् ॥ ११

इदं ममापरं वाक्यं शृणु राजन् यदीच्छसि ।
उपायकुशलो ह्येव जयेच्छत्रूनतन्द्रितः ॥ १२

कामरूपधराश्शूरास्सुभीमा भीमदर्शनाः ।
राक्षसा वै सहस्राणि राक्षसाधिपनिश्चिताः ॥ १३

काकुत्स्थमुपसङ्गम्य बिभ्रतो मानुषं वपुः ।
सर्वे ह्यसम्भ्रमा भूत्वा ब्रुवन्तु रघुसत्तमम् ॥ १४

प्रेषिता भरतेन स्म भ्राता तव यवीयसा ।
स हि सेनां समुत्थाप्य क्षिप्रमेवोमयास्यति ॥ १५

ततो वय मितस्तूर्णं शूलशक्तिगदाधराः ।
चापबाणासिहस्ताश्च त्वरितास्तत्र यामह ॥ १६

आकाशे गणशः स्थित्वा हत्वा तां हरिवाहिनीम् ।
अश्मशस्त्रमहावृष्ट्या प्रापयाम यमक्षयम् ॥ १७

एवं चे दुपसर्पेतामनयं रामलक्ष्मणौ ।
अवश्यमपनीतेन जहतामेव जीवितम् ॥ १८

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

कौम्भकर्णिस्ततो वीरो निकुम्भो नाम वीर्यवान् ।
अब्रवीत् परमक्रुद्धो रावणं लोकरावणम् ॥ १९
सर्वे भवन्तास्तिष्ठन्तु महाराजेन सङ्गताः ।
अहमेको हनिष्यामि राघवं सहलक्ष्मणम् ॥ २०
सुग्रीवं च हनूमन्तं सर्वानेव च वानरान् ।
ततो वज्रहनु र्नाम राक्षसः पर्वतोपमः ॥ २१
क्रुद्धः परिलिहन्वक्रं जिह्वया वाक्यमब्रवीत् ।
स्वैरं कुर्वन्तु कार्याणि भवन्तो विगतज्वराः ॥ २२
एकोऽहं भक्षयिष्यामि तान् सर्वान् हरियूथपान् ।
स्वस्थाः क्रीडन्तु निश्चिन्ताः पिबन्तो मधुवारुणीम् ॥ २३
अहमेको वधिष्यामि सुग्रीवं सहलक्ष्मणम् ।
अङ्गदं च हनूमन्तं रामं च रणकुञ्जरम् ॥ २४

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे अष्टमस्सर्गः ॥

॥ नवमस्सर्गः ॥

ततो निकुम्भो रभसस्सूर्यशत्रु र्महाबलः ।
सुप्तघ्नो यज्ञहारक्षो महापार्श्वो महोदरः ॥ १
अग्निकेतुश्च दुर्धर्षो रश्मिकेतुश्च राक्षसः ।
इन्द्रजिच्च महातेजा बलवान् रावणात्मजः ॥ २
प्रहस्तोऽथ विरूपाक्षो वज्रदंष्ट्रो महाबलः ।
धूम्राक्षश्चातिकायश्च दुर्मुखश्चैव राक्षसः ॥ ३
परिघान् पट्टसान् प्रासान् शक्तिशूलपरश्वथान् ।
चापानि च सबाणानि खड्गांश्च विपुलान् शितान् ॥ ४

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

प्रगृह्य परमक्रुद्धा स्समुत्पत्य च राक्षसाः ।
अब्रुवन् रावणं सर्वे प्रदीप्ता इव तेजसा ॥ ५

अद्य रामं वधिष्यामस्सुग्रीवं च सलक्ष्मणम् ।
कृपणं च हनूमन्तं लङ्का येन प्रधर्षिता ॥ ६

तान् गृहीतायुधान् सर्वान् वारयित्वा विभीषणः ।
अब्रवीत् प्राञ्जलिर्वाक्यं पुनः प्रत्युपवेश्यतान् ॥ ७

अप्युपायै स्त्रिभिस्तात योऽर्थः प्राप्तुं न शक्यते ।
तस्य विक्रमकालांस्तान्युक्तानाहु र्मनीषिणः ॥ ८

प्रमत्तेष्वभियुक्तेषु दैवेन प्रहृतेषु च ।
विक्रमा स्तात सिध्यन्ति परीक्ष्य विधिना कृताः ॥ ९

अप्रमत्तं कथं तं तु विजिगीषुं बले स्थितम् ।
जितरोषं दुराधर्षं प्रधर्षयितु मिच्छथ ॥ १०

समुद्रं लङ्घयित्वा तु घोरं नदनदीपतिम् ।
कृतं हनुमता कर्म दुष्करं तर्कयेत वा ॥ ११

बलान्यपरिमेयानि वीर्याणि च निशाचराः ।
परेषां सहसाऽवज्ञा न कर्तव्या कथंचन ॥ १२

किंच राक्षसराजस्य रामेणापकृतं पुरा ।
आजहार जनस्थानाद्यस्य भार्यां यशस्विनः ॥ १३

खरो यद्यतिवृत्तस्तु रामेण निहतो रणे ।
अवश्यं प्राणिनां प्राणा रक्षितव्या यथाबलम् ॥ १४

अयशस्यमनायुष्यं परदाराभिमर्शनम् ।
अर्थक्षयकरं घोरं पापस्य च पुनर्भवम् ॥ १५

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

एतन्निमित्तं वैदेही भयं नस्सुमहद्भवेत् ।
आहृता सा परित्याज्या कलहार्थे कृते न किम् ॥ १६
न नः क्षमं वीर्यवता तेन धर्मानुवर्तिना ।
वैरं निरर्थकं कर्तुं दीयतामस्य मैथिली ॥ १७
यावन्न सगजां साश्वां बहुरत्नसमाकुलाम् ।
पुरीं दारयते बाणै र्दीयता मस्य मैथिली ॥ १८
यावत्सुघोरा महती दुर्धषा हरिवाहिनी ।
नावस्कन्दति नो लङ्कां तावत् सीता प्रदीयताम् ॥ १९
विनश्येद्धि पुरी लङ्का शूरास्सर्वे च राक्षसाः ।
रामस्य दयिता पत्नी स्वयं न यदि दीयते ॥ २०
प्रसादये त्वां बन्धुत्वात् कुरुष्व वचनं मम ।
हितं तथ्य महं ब्रूमि दीयता मस्य मैथिली ॥ २१
पुरा शरत्सूर्यमरीचिसन्निभान्नवाग्रपुङ्खान् सुदृढान्नृपात्मजः ।
सृजत्यमोघान्विशिखान्वधाय ते प्रदीयतां दाशरथाय मैथिली ॥ २२
त्यजस्व कोपं सुखधर्मनाशनं भजस्व धर्मं रतिकीर्तिवर्धनम् ।
प्रसीद जीवेम सपुत्रबान्धवाः प्रदीयतां दाशरथाय मैथिली ॥ २३
विभीषणवचश्श्रुत्वा रावणो राक्षसेश्वरः ।
विसर्जयित्वा तान् सर्वान् प्रविवेश स्वकं गृहम् ॥ २४

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे नवमस्सर्गः ॥

॥ दशमस्सर्गः ॥

ततः प्रत्युषसि प्राप्ते प्राप्तधर्मार्थनिश्चयः ।
राक्षसाधिपतेर्वेश्म भीमकर्मा विभीषणः ॥ १

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

शैलाग्रचयसङ्काशं शैलशृङ्ग मिवोन्नतम् ।
सुविभक्तमहाकक्ष्यं महाजनपरिग्रहम् ॥ २
मतिमद्भिर्महामात्रै रनुरक्तै रधिष्ठितम् ।
राक्षसैश्चाप्तपर्याप्तै स्सर्वतः परिरक्षितम् ॥ ३
मत्तमातङ्गनिश्वासै र्व्याकुलीकृतमारुतम् ।
शङ्खघोषमहाघोषं तूर्यनादानुनादितम् ॥ ४
प्रमदाजनसम्बाधं प्रजल्पितमहापथम् ।
तप्तकाञ्चननिर्यूहं भूषणोत्तमभूषितम् ॥ ५
गन्धर्वाणा मिवाऽऽवास मालयं मरुतामिव ।
रत्नसञ्चयसम्बाधं भवनं भोगिनामिव ॥ ६
तं महाभ्रमिवाऽदित्य स्तेजोविस्तृतरश्मिमान् ।
अग्रजस्यालयं वीरः प्रविवेश महाद्युतिः ॥ ७
पुण्यान्पुण्याहघोषांश्च वेदविद्भि रुदाहृतान् ।
शुश्राव सुमहातेजा भ्रातुर्विजयसंश्रितान् ॥ ८
पूजितान् दधिपात्रैश्च सर्पिर्भि स्सुमनोक्षतैः ।
मन्त्रवेदविदो विप्रान् ददर्श सुमहाबलः ॥ ९
स पूज्यमानो रक्षोभि र्दीप्यमानस्स्वतेजसा ।
आसनस्थं महाबाहु र्ववन्दे धनदानुजम् ॥ १०
स राजदृष्टिसम्पन्न मासनं हेमभूषितम् ।
जगाम समुदाचारं प्रयुज्याचारकोविदः ॥ ११
स रावणं महात्मानं विजने मन्त्रिसन्निधौ ।
उवाच हितमत्यर्थं वचनं हेतुनिश्चितम् ॥ १२

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

प्रसाद्य भ्रातरं ज्येष्ठं सान्त्वेनोपस्थितक्रमः ।
देशकालार्थसंवादी दृष्टलोकपरावरः ॥ १३

यदा प्रभृति वैदेही संप्राप्तेमां पुरीं तव ।
तदा प्रभृति दृश्यन्ते निमित्तान्यशुभानि नः ॥ १४

सस्फुलिङ्ग स्सधूमार्चि स्सधूमकलुषोदयः ।
मन्त्रसन्धुक्षितोऽप्यग्नि र्नसम्यगभिवर्धते ॥ १५

अग्निष्ठेष्वग्निशालासु तथा ब्रह्मस्थलीषु च ।
सरीसृपाणि दृश्यन्ते हव्येषु च पिपीलिकाः ॥ १६

गवां पयांसि स्कन्नानि विमदा वीरकुञ्जराः ।
दीनमश्वाः प्रहेषन्ते नवग्रासाभिनन्दिनः ॥ १७

खरोष्ट्राश्वतरा राजन् भिन्नरोमास्स्रवन्ति नः ।
न स्वभावेऽवतिष्ठन्ति विधानैरपि चिन्तिताः ॥ १८

वायसास्सङ्घशः क्रूरा व्याहरन्ति समन्ततः ।
समवेताश्च दृश्यन्ते विमानाग्रेषु सङ्घशः ॥ १९

गृध्राश्च परिलीयन्ते पुरी मुपरि पिण्डिताः ।
उपपन्नाश्च सन्ध्ये द्वे व्याहरन्त्यशिवं शिवाः ॥ २०

क्रव्यादानां मृगाणां च पुरद्वारेषु सङ्घशः ।
श्रूयन्ते विपुला घोषा स्सविस्फूर्जथुनिस्वनाः ॥ २१

तदेवं प्रस्तुते कार्ये प्रायश्चित्त मिदं क्षमम् ।
रोचते यदि वैदेही राघवाय प्रदीयताम् ॥ २२

इदं च यदि वा मोहा ल्लोभाद्वा व्याहृतं मया ।
तत्रापि च महाराज न दोषं कर्तुमर्हसि ॥ २३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

अयं च दोषस्सर्वस्य जनस्यास्योपलक्ष्यते ।
रक्षसां राक्षसीनां च पुरस्यान्तःपुरस्य च ॥ २४
श्रावणेचास्य मन्त्रस्य निवृत्तास्सर्वमन्त्रिणः ।
अवश्यं च मया वाच्यं यद्दृष्टमपि वा श्रुतम् ॥ २५
सम्प्रधार्य यथान्यायं तद्भवान् कर्तुमर्हति ।
इति स्म मन्त्रिणां मध्ये भ्राता भ्रातर मूचिवान् ॥ २६
रावणं राक्षसश्रेष्ठं तथ्यमेतद्विभीषणः ।
हितं महार्थं मृदु हेतुसंहितं व्यतीतकालायतिसंप्रतिक्षमम् ।
निशम्य तद्वाक्य मुपस्थितज्वरः प्रसङ्गवानुत्तर मेतदब्रवीत् ॥ २७
भयं न पश्यामि कुतश्चिदप्यहं न राघवः प्राप्स्यति जातु मैथिलीम् ।
सुरैस्सहेन्द्रै रपि सङ्गतः कथं ममाग्रतः स्थास्यति लक्ष्मणाग्रजः ॥ २८
इतीदमुक्त्वा सुरसैन्यशासनो महाबलस्संयति चण्डविक्रमः ।
दशाननो भ्रातर माप्तवादिनं विसर्जयामास तदा विभीषणम् ॥ २९

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे दशमस्सर्गः ॥

॥ एकादशस्सर्गः ॥

स बभूव कृशो राजा मैथिली काममोहितः ।
असम्मानाच्च सुहृदां पापः पापेन कर्मणा ॥ १
अतीतसमये काले तस्मिन्वै युधि रावणः ।
अमात्यैश्च सुहृद्भिश्च प्राप्तकाल ममन्यत ॥ २
सहेमजालवितततं मणिविद्रुमभूषितम् ।
उपगम्य विनीताश्वमारुरोह महारथम् ॥ ३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

तमास्थायरथश्रेष्ठं महामेघसमस्वनम् ।
प्रययौ राक्षसश्रेष्ठो दशग्रीवस्सभां प्रति ॥ ४
असिचर्मधरा योधास्सर्वायुधधरा स्तथा ।
राक्षसा राक्षसेन्द्रस्य पुरस्तात्संप्रतस्थिरे ॥ ५
नानाविकृतवेषाश्च नानाभूषणभूषिताः ।
पार्श्वतः पृष्ठतश्चैनं परिवार्य ययुस्ततः ॥ ६
रथैश्चातिरथाश्शीघ्रं मत्तैश्च वरवारणैः ।
अनूत्पेतुर्दशग्रीव माक्रीडद्भिश्च वाजिभिः ॥ ७
गदापरिघहस्ताश्च शक्तितोमरपाणयः ।
परश्वधधराश्चान्ये तथाऽन्ये शूलपाणयः ॥ ८
ततस्तूर्यसहस्राणां सञ्जज्ञे निस्वनो महान् ।
तुमुलश्शङ्खशब्दश्च सभां गच्छति रावणे ॥ ९
स नेमिघोषेण महान् सहसाऽभिविनादयन् ।
राजमार्गं श्रिया जुष्टं प्रतिपेदे महारथः ॥ १०
विमलं चातपत्राणां प्रगृहीतमशोभत ।
पाण्डुरं राक्षसेन्द्रस्य पूर्णस्ताराधिपो यथा ॥ ११
हेममञ्जरिगर्भे च शुद्धस्फटिकविग्रहे ।
चामरव्यजने चास्य रेजतुस्सव्यदक्षिणे ॥ १२
ते कृताञ्जलयस्सर्वे रथस्थं पृथिवीस्थिताः ।
राक्षसा राक्षसश्रेष्ठं शिरोभिस्तं ववन्दिरे ॥ १३
राक्षसैः स्तूयमानस्सन् जयाशीर्भि रारिन्दमः ।
आससाद महातेजा स्सभां सुविहितां शुभाम् ॥ १४

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

सुवर्णरजतस्थूणां विशुद्धस्फटिकान्तराम् ।
विराजमानो वपुषा रुक्मपट्टोत्तरच्छदाम् ॥ १५
तां पिशाचशतैष्षड्भि रभिगुप्तां सदा शुभाम् ।
प्रविवेश महातेजा स्सुकृतां विश्वकर्मणा ॥ १६
तस्यां तु वैडूर्यमयं प्रियकाजिनसंवृतम् ।
महत्सोपाश्रयं भेजे रावणः परमासनम् ॥ १७
ततश्शशासेश्वरवद्दूतान् लघुपराक्रमान् ।
समानयत मे क्षिप्र मिहैतान् राक्षसानिति ॥ १८
कृत्यमस्ति महज्जातं सामर्थ्य मिह नो भवेत् ।
राक्षसास्तद्वचश्श्रुत्वा लङ्कायां परिचक्रमुः ॥ १९
अनुगेहमवस्थाय विहारशयनेषु च ।
उद्यानेषु च रक्षांसि चोदयन्तो ह्यभीतवत् ॥ २०
ते रथान् रुचिरा नेके दृप्ता नेके पृथग्घयान् ।
नागानन्येऽधिरुरुहु जग्मुश्चैके पदातयः ॥ २१
सा पुरी परमाकीर्णा रथकुञ्जरवाजिभिः ।
संपतद्भिर्विरुरुचे गरुत्मद्भि रिवाम्बरम् ॥ २२
ते वाहनान्यवस्थाप्य यानानि विविधानि च ।
सभां पद्भिः प्रविविशु स्सिंहा गिरिगुहा मिव ॥ २३
राज्ञः पादौ गृहीत्वा तु राज्ञा ते प्रतिपूजिताः ।
पीठेष्वन्ये बृसीष्वन्ये भूमौ केचिदुपाविशन् ॥ २४
ते समेत्य सभायां वै राक्षसा राजशासनात् ।
यथार्हमुपतस्थुस्ते रावणं राक्षसाधिपम् ॥ २५

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

मन्त्रिणश्च यथामुख्या निश्चयार्थेषु पण्डिताः ।
अमात्याश्च गुणोपेता स्सर्वज्ञा बुद्धिदर्शनाः ॥ २६
समेयु स्तत्र शतशश्शूराश्च बहवस्तदा ।
सभायां हेमवर्णायां सर्वार्थस्य सुखाय वै ॥ २७
रम्यायां राक्षसेन्द्रस्य समेयु स्तत्र सङ्घशः ॥
ततो महात्मा विपुलं सुयुग्यं वरं रथं हेमविचित्रिताङ्गम् ।
शुभं समास्थाय ययौ यशस्वी विभीषणस्संसद मग्रजस्य ॥ २८
स पूर्वजायावरजश्शशंस नामाथ पश्चा च्चरणौ ववन्दे ।
शुकः प्रहस्तश्च तथैव तेभ्यो ददौ यथार्हं पृथगासनानि ॥ २९
सुवर्ण नानामणिभूषणानां सुवाससां संसदि राक्षसानाम् ।
तेषां परार्ध्यागरुचन्दनानां स्रजश्च गन्धाः प्रववुस्समन्तात् ॥ ३०
न चुक्रुशुर्नानृत माह कश्चित् सभासदो नापि जजल्पुरुच्चैः ।
संसिद्धार्थास्सर्वे एवोग्रवीर्या भर्तुस्सर्वे ददृशुश्चाननं ते ॥ ३१
स रावणश्शस्त्रभृतां मनस्विनां महाबलानां समितौ मनस्वी ।
तस्यां सभायां प्रभया चकाशे मध्ये वसूनामिव वज्रहस्तः ॥ ३२

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे एकादशस्सर्गः ॥

॥ द्वादशस्सर्गः ॥

स तां परिषदं कृत्स्नां समीक्ष्य समितिञ्जयः ।
प्रचोदयामास तदा प्रहस्तं वाहिनीपतिम् ॥ १
सेनापते यथातेस्युः कृतविद्याश्चतुर्विधाः ।
योधानश्किरक्षायां तथा व्यादेष्टुमर्हसि ॥ २

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

सम्प्रहृष्टः प्रणीतात्मा चिकीर्षन् राजशासनम् ।
विनिक्षिपद्बलं सर्वं बहिरन्तश्च मन्दिरे ॥ ३

ततो विनिक्षिप्य बलं पृथङ्नगरगुप्तये ।
प्रहस्तः प्रमुखे राज्ञो निषसाद जगाद च ॥ ४

निहितं बहिरन्तश्च बलं बलवत स्तव ।
कुरुष्वाविमनाः क्षिप्रं यदभिप्रेतमस्तु ते ॥ ५

प्रहस्तस्य वचः श्रुत्वा राजा राज्यहिते रतः ।
सुखेप्सुस्सुहृदां मध्ये व्याजहार स रावणः ॥ ६

प्रियाप्रिये सुखं दुःखं लाभालाभौ हिताहिते ।
धर्मकामार्थकृच्छ्रेषु यूयमर्हथ वेदितुम् ॥ ७

सर्वकृत्यानि युष्माभिस्समारब्धानि सर्वथा ।
मन्त्रकर्मनियुक्तानि न जातु विफलानि मे ॥ ८

ससोमग्रहनक्षत्रै र्मरुद्भिरिव वासवः ।
भवद्भिरहमत्यर्थं वृतश्श्रिय मवाप्नुयाम् ॥ ९

अहं तु खलु सर्वान्वस्समर्थयितु मुद्यतः ।
कुम्भकर्णस्य तु स्वप्नान्नेममर्थ मचोदयम् ॥ १०

अयं हि सुप्तष्षण्मासान् कुम्भकर्णो महाबलः ।
सर्वशस्त्रभृतां मुख्य स्स इदानीं समुत्थितः ॥ ११

इयं च दण्डकारण्याद्रामस्य महिषी मया ।
रक्षोभिश्चरिताद्देशादानीता जनकात्मजा ॥ १२

सा मे न शय्या मारोढु मिच्छत्यलसगामिनी ।
त्रिषु लोकेषु चान्या मे न सीतासदृशी मता ॥ १३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

तनुमध्या पृथुश्रोणी शारदेन्दु निभानना ।
हेमबिम्बनिभा रम्या मायेव मयनिर्मिता ॥ १४
सुलोहिततलौ श्लक्ष्णौ चरणौ सुप्रतिष्ठितौ ।
दृष्ट्वा ताम्रनखौ तस्या दीप्यते मे शरीरजः ॥ १५
हुताग्ने रर्चिसङ्काशा मेनां सौरीमिव प्रभाम् ।
उन्नसं वदनं वल्गु विपुलं चारुलोचनम् ॥ १६
पश्यं स्तथाऽवशस्तस्याः कामस्य वश मेयिवान् ।
क्रोधहर्षसमानेन दुर्वर्णकरणेन च । १७
शोकसन्तापनित्येन कामेन कलुषीकृतः ।
सा तु संवत्सरं कालं मा मयाचत भामिनी ॥ १८
प्रतीक्षमाणा भर्तारं राम मायतलोचना ।
तन्मया चारुनेत्रायाः प्रतिज्ञातं वचश्शुभम् ॥ १९
श्रान्तोऽहं सततं कामा द्यातो हय इवाध्वनि ।
कथं सागरमक्षोभ्य मुत्तरन्ति वनौकसः ॥ २०
बहुसत्त्वसमाकीर्णं तौ वा दशरथात्मजौ ।
अथवा कपिनैकेन कृतं नः कदनं महत् ॥ २१
दुर्ज्ञेयाः कार्यगतयो ब्रूते यस्य यथामति ।
मानुषान्मे भयं नास्ति तथापि तु विमृश्यताम् ॥ २२
तदा देवासुरे युद्धे युष्माभिस्सहितोऽजयम् ।
ते मे भवन्तश्च तथा सुग्रीवप्रमुखान् हरीन् ॥ २३
परे पारे समुद्रस्य पुरस्कृत्य नृपात्मजौ ।
सीतायाः पदवीं प्राप्तौ संप्राप्तौ वरुणालयम् ॥ २४

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

अदेया च यथा सीता वध्यौ दशरथात्मजौ ।
भवद्भिर्मन्त्र्यतां मन्त्रस्सुनीतं चाभिधीयताम् ॥ २५

नहि शक्तिं प्रपश्यामि जगत्यन्यस्य कस्यचित् ।
सागरं वानरैस्तीर्वा निश्चयेन जयो मम ॥ २६

तस्य कामपरीतस्य निशम्य परिदेवितम् ।
कुम्भकर्णः प्रचुक्रोध वचनं चेद मब्रवीत् ॥ २७

संप्रधार्यैव तत्कार्यं करणीयं त्वया विभो ।
संप्रधार्य सहामात्यैः पूर्वमेव यथातथम् ॥ २८

यदा तु रामस्य सलक्ष्मणस्य प्रसह्य सीता खलु सा इहाऽहृता ।
सकृत्समीक्ष्यैव सुनिश्चितं तदा भजेत चित्तं यमुनेव यामुनम् ॥ २९

सर्वमेतन्महाराज कृतमप्रतिमं तव ।
विधीयेत सहास्माभि रादा वेवास्य कर्मणः ॥ ३०

न्यायेन राजकार्याणि यः करोति दशानन ।
न स सन्तप्यते पश्चान्निश्चितार्थमतिर्नृपः ॥ ३१

अनुपायेन कर्माणि विपरीतानि यानि च ।
क्रियमाणानि दुष्यन्ति हवींष्यप्रयतेष्विव ॥ ३२

यः पश्चात्पूर्वकार्याणि कर्माण्यभिचिकीर्षति ।
पूर्वं चापरकार्याणि न सवेद नयानयौ ॥ ३३

चपलस्य तु कृत्येषु प्रसमीक्ष्याधिकं बलम् ।
क्षिप्रमन्ये प्रपद्यन्ते क्रौञ्चस्य खमिव द्विजाः ॥ ३४

त्वयेदं महदारब्धं कार्यमप्रतिचिन्तितम् ।
दिष्ट्या त्वां नावधीद्रामो विषमिश्रमिवाऽमिषम् ॥ ३५

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

तस्मात्त्वया समारब्धं कर्मह्यप्रतिमं परैः ।
अहं समीकरिष्यामि हत्वा शत्रूं स्तवानघ ॥ ३६

अहमुत्सादयिष्यामि शत्रूं स्तव विशांपते ।
यदि शक्रविवस्वन्तौ यदि पावकमारुतौ ॥ ३७

तावहं योधयिष्यामि कुबेरवरुणावपि ।
गिरिमात्रशरीरस्य महापरिघयोधिनः ॥ ३८

नर्दतस्तीक्ष्णदंष्ट्रस्य बिभिया द्वै पुरन्दरः ।
पुनर्मास द्वितीयेन शरेण निहनिष्यति ॥ ३९

ततोऽहं तस्य पास्यामि रुधिरं काममाश्वस ॥

वधेन वै दाशरथेस्सुखावहं जयं तवाऽहर्तुमहं यतिष्ये ।
हत्वा च रामं सहलक्ष्मणेन खादामि सर्वान् हरियूथमुख्यान् ॥ ४०

रमस्व कामं पिबचाग्र्यवारुणीं कुरुष्व कार्याणि हितानि विज्वरः ।
मया तु रामे गमिते यमक्षयं चिराय सीता वशगा भविष्यति ॥ ४१

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे द्वादशस्सर्गः ॥

॥ त्रयोदशस्सर्गः ॥

रावणं क्रुद्धमाज्ञाय महापार्श्वो महाबलः ।
मूहूर्तमनुसंचिन्त्य प्राञ्जलिर्वाक्यमब्रवीत् ॥ १

यः खल्वपि वनं प्राप्य मृगव्यालसमाकुलम् ।
न पिबेन्मधुसंप्राप्तं स नरो बालिशो भवेत् ॥ २

ईश्वरस्येश्वरः कोऽस्ति तव शत्रुनिबर्हण ।
रमस्व सहवैदेह्या शत्रूनाक्रम्य मूर्धसु ॥ ३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

बलात् कुक्कुटवृत्तेन वर्तस्व सुमहाबल ।
आक्रम्याऽक्रम्य सीतां वै तां भुङ्क्ष्व च रमस्व च ॥ ४
लब्धकामस्य ते पश्चादागमिष्यति यद्भयम् ।
प्राप्तमप्राप्तकालं वा सर्वं प्रतिसहिष्यसि ॥ ५
कुम्भकर्णस्सहास्माभि रिन्द्रजिच्च महाबलः ।
प्रतिषेधयितुं शक्तौ सवज्र मपि वज्रिणम् ॥ ६
उपप्रदानं सान्त्वं वा भेदं वा कुशलैः कृतम् ।
समतिक्रम्य दण्डेन सिद्धिमर्थेषु रोचय ॥ ७
इह प्राप्तान् वयं सर्वान् शत्रूं स्तव महाबल ।
वशे शस्त्रप्रतापेन करिष्यामो न संशयः ॥ ८
एवमुक्तस्तदा राजा महापार्श्वेन रावणः ।
तस्य संपूजयन्वाक्य मिदंवचनमब्रवीत् ॥ ९
महापार्श्व निबोध त्वं रहस्यं किंचिदात्मनः ।
चिरवृत्तं तदाख्यास्ये यदवाप्तं मया पुरा ॥ १०
पितामहस्य भवनं गच्छन्तीं पुञ्जिकस्थलाम् ।
चञ्चूर्यमाणामद्राक्ष माकाशेऽग्निशिखामिव ॥ ११
सा प्रसह्य मया भुक्ता कृता विवसना ततः ।
स्वयंभुभवनं प्राप्ता लोलिता नलिनी यथा ॥ १२
तस्य तच्च तदा मन्ये ज्ञातमासीन्महात्मनः ।
अथ संकुपितो देवो मामिदंवाक्यमब्रवीत् ॥ १३
अद्यप्रभृति यामन्यां बलान्नारीं गमिष्यसि ।
तदा ते शतधा मूर्धा फलिष्यति न संशयः ॥ १४

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

इत्यहं तस्य शापस्य भीतः प्रसभमेव ताम् ।
नारोपये बलात् सीतां वैदेहीं शयने शुभे ॥ १५

सागरस्येव मे वेगो मारुतस्येव मे गतिः ।
नैतद्दाशरथिर्वेद ह्यासादयति तेन माम् ॥ १६

यस्तु सिंहमिवासीनं सुप्तं गिरिगुहाशये ।
क्रुद्धं मृत्युमिवाऽऽसीनं प्रबोधयितु मिच्छति ॥ १७

न मत्तो निशितान् बाणान् द्विजिह्वानिव पन्नगान् ।
रामः पश्यति संग्रामे तेन मा मभिगच्छति ॥ १८

क्षिप्रं वज्रोपमैर्बाणैश्शतधा कार्मुकच्युतैः ।
राममादीपयिष्यामि उल्काभिरिव कुञ्जरम् ॥ १९

तच्चास्य बलमादास्ये बलेन महता वृतः ।
उदयन् सविता काले नक्षत्राणामिव प्रभाम् ॥ २०

न वासवेनापि सहस्रचक्षुषा युधास्मि शक्यो वरुणेन वा पुनः ।
मया त्वियं बाहुबलेन निर्जिता पुरी पुरा वैश्रवणेन पालिता ॥ २१

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे त्रयोदशस्सर्गः ॥

॥ चतुर्दशस्सर्गः ॥

निशाचरेन्द्रस्य निशम्य वाक्यं स कुम्भकर्णस्य च गर्जितानि ।
विभीषणो राक्षसराजमुख्य मुवाच वाक्यं हितमर्थयुक्तम् ॥ १

वृतो हि बाह्वन्तरभोगराशिश्चिन्ताविषस्सुस्मित तीक्ष्णदंष्ट्रः ।
पञ्चाङ्गुलीपञ्चशिरोतिकायस्सीतामहाहि स्तव केन राजन् ॥ २

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

यावन्न लङ्कां समभिद्रवन्ति वलीमुखाः पर्वतकूटमात्राः ।
दंष्ट्रायुधाश्चैव नखायुधाश्च प्रदीयतां दाशरथाय मैथिली ॥ ३

यावन्न गृह्णन्ति शिरांसि बाणा रामेरिता राक्षसपुङ्गवानाम् ।
वज्रोपमा वायुसमानवेगाः प्रदीयतां दाशरथाय मैथिली ॥ ४

भित्वा न तावत्प्रविशन्ति कायं प्राणान्तिका स्तेऽशनितुल्यवेगाः ।
शिताश्शरा राघवविप्रमुक्ताः प्रहस्त तेनैव विकत्थसे त्वम् ॥ ५

न कुम्भकर्णेन्द्रजितौ स राजा तथा महापार्श्वमहोदरौ वा ।
निकुम्भकुम्भौ च तथाऽतिकायः स्थातुं न शक्ता युधि राघवस्य ॥ ६

जीवंस्तु रामस्य न मोक्ष्यसे त्वं गुप्तस्सवित्राप्यथवा मरुद्भिः ।
न वासवस्याङ्कगतो नमृत्यो र्नभो नपातालमनुप्रविष्टः ॥ ७

निशम्य वाक्यं तु विभीषणस्य ततः प्रहस्तो वचनं बभाषे ।
न नो भयं विद्म न दैवतेभ्यो न दानवेभ्यो ह्यथवा कुतश्चित् ॥ ८

न यक्षगन्धर्वमहोरगेभ्यो भयं न संख्ये पतगोत्तमेभ्यः ।
कथंनु रामाद्भविता भयं नो नरेन्द्रपुत्रात्समरे कदाचित् ॥ ९

प्रहस्तवाक्यं त्वहितं निशम्य विभीषणो राजहितानुकाङ्क्षी ।
ततो महात्मा वचनं बभाषे धर्मार्थकामेषु निविष्टबुद्धिः ॥ १०

प्रहस्त राजा च महोदरश्च त्वं कुम्भकर्णश्च यथार्थजातम् ।
ब्रवीथ रामं प्रतितन्नशक्यं यथागतिस्स्वर्ग मधर्मबुद्धेः ॥ ११

वधस्तु रामस्य मया त्वया वा प्रहस्त सर्वैरपि राक्षसै र्वा ।
कथं भवेदर्थविशारदस्य महार्णवं तर्तुमिवाप्लवस्य ॥ १२

धर्मप्रधानस्य महारथस्य इक्ष्वाकुवंशप्रभवस्य राज्ञः ।
प्रहस्त देवाश्च तथाविधस्य कृत्येषु शक्तस्य भवन्ति मूढाः ॥ १३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

तीक्ष्णा नता यत्तवकङ्कपत्रा दुरासदा राघवविप्रमुक्ताः ।
भित्वा शरीरं प्रविशन्ति बाणाः प्रहस्त तेनैव विकत्थसे त्वम् ॥ १४
स रावणो नातिबल स्त्रिशीर्षो नकुम्भकर्णोऽस्य सुतो निकुम्भः ।
नचेन्द्रजिद्दाशरथिं प्रसोढुं त्वं वा रणे शक्रसमं समर्थः ॥ १५
देवान्तको वापि नरान्तको वा तथातिकायोऽतिरथो महात्मा ।
अकम्पनश्चाद्रिसमानसारः स्थातुं न शक्ता युधि राघवस्य ॥ १६
अयं हि राजा व्यसनाभिभूतो मित्रैरमित्रप्रतिमैर्भवद्भिः ।
अन्वास्यते राक्षसनाशनार्थं तीक्ष्णः प्रकृत्या ह्यसमीक्ष्यकारी ॥ १७
अनन्तभोगेन सहस्रमूर्ध्ना नागेन भीमेन महाबलेन ।
बलात्परिक्षिप्त मिमं भवन्तो राजान मुत्क्षिप्य विमोचयन्तु ॥ १८
यावद्धि केशग्रहणं सुहृद्भिस्समेत्य सर्वैः परिपूर्णकामैः ।
निगृह्य राजा परिरक्षितव्यो भूतैर्यथा भीमबलै र्गृहीतः ॥ १९
संहारिणा राघवसागरेण प्रच्छाद्यमानस्तरसा भवद्भिः ।
युक्तस्त्वयं तारयितुं समेत्य काकुत्स्थपातालमुखे पतन् सः ॥ २०
इदं पुरस्यास्य सराक्षसस्य राज्ञश्च पथ्यं ससुहृज्जनस्य ।
सम्यग्घि वाक्यं स्वमतं ब्रवीमि नरेन्द्रपुत्राय ददाम पत्नीम् ॥ २१
परस्य वीर्यं स्वबलंच बुद्ध्वा स्थानं क्षयं चैव तथैव वृद्धिम् ।
तथा स्वपक्षेऽप्यनुमृश्य बुद्ध्या वदेत्क्षमंस्वामिहितं च मन्त्री ॥ २२

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे चतुर्दशस्सर्गः ॥

॥ पञ्चदशस्सर्गः ॥

बृहस्पते स्तुल्यमतेर्वच स्तन्निशम्य यत्नेन विभीषणस्य ।
ततो महात्मा वचनं बभाषे तत्रेन्द्रजिन्नैर्ऋतयोधमुख्यः ॥ १

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

किं नाम ते तात कनिष्ठवाक्य मनर्थकं चैव सुभीतवच्च ।
अस्मिन्कुलेयोऽपि भवेन्नजातस्सोऽपीदृशं नैव वदेन्नकुर्यात् ॥ २

सत्त्वेन वीर्येण पराक्रमेण शौर्येण धैर्येण च तेजसा च ।
एकः कुलेऽस्मिन् पुरुषो विमुक्तो विभीषण स्तात कनिष्ठ एषः ॥ ३

किंनाम तौ राक्षसराजपुत्रावस्माक मेकेन हि राक्षसेन ।
सुप्राकृतेनापि रणे निहन्तुं शक्यौ कुतो भीषयसे स्म भीरो ॥ ४

त्रिलोकनाथो ननुदेवराजश्शक्रो मया भूमितले निविष्टः ।
भयार्दिताश्चापि दिशः प्रपन्ना स्सर्वे तथा देवगणास्समग्राः ॥ ५

ऐरावतो विस्वरमुन्नदन् स निपातितो भूमितले मया तु ।
विकृष्य दन्तौ तु मया प्रसह्य वित्रासिता देवगणास्समग्राः ॥ ६

सोऽहं सुराणा मपि दर्पहन्ता दैत्योत्तमाना मपि शोकदाता ।
कथं नरेन्द्रात्मजयो र्नशक्तो मनुष्ययोः प्राकृतयोस्सुवीर्यः ॥ ७

अथेन्द्रकल्पस्य दुरासदस्य महौजस स्तद्वचनं निशम्य ।
ततो महार्थं वचनं बभाषे विभीषणश्शस्त्रभृतां वरिष्ठः ॥ ८

न तात मन्त्रे तव निश्चयोऽस्ति बालस्त्वमद्याप्यविपक्वबुद्धिः ।
तस्मात्त्वयाप्यात्मविनाशनाय वचोऽर्थहीनं बहु विप्रलप्तम् ॥ ९

पुत्रप्रवादेन तु रावणस्य त्वमिन्द्रजिन्मित्रमुखोऽसि शत्रुः ।
यस्येदृशं राघवतो विनाशं निशम्य मोहादनुमन्यसे त्वम् ॥ १०

त्वमेव वध्यश्च सुदुर्मतिश्च सचापि वध्योय इहाऽनयत्त्वाम् ।
बालं दृढं साहसिकं च योऽद्य प्रावेशयन् मन्त्रकृतां समीपम् ॥ ११

मूढः प्रगल्भो विनयोपपन्न स्तीक्ष्णस्वभावोऽल्पमति र्दुरात्मा ।
मूर्खस्त्वमत्यर्थसुदुर्मतिश्च त्वमिन्द्रजिद्बालतया ब्रवीषि ॥ १२

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

को ब्रह्मदण्डप्रतिमप्रकाशा नर्चिष्मतः कालनिकाशरूपान् ।
सहेतबाणान् यमदण्डकल्पान् समक्षमुक्तान् युधि राघवेण ॥ १३
धनानि रत्नानि विभूषणानि वासांसि दिव्यानि मणींश्च चित्रान् ।
सीतां च रामाय निवेद्य देवीं वसेम राजन्निहवीतशोकाः ॥ १४

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे पञ्चदशस्सर्गः ॥

॥ षोडशस्सर्गः ॥

सुनिविष्टं हितंवाक्य मुक्तवन्तं विभीषणम् ।
अब्रवीत् पुरुषं वाक्यं रावणः कालचोदितः ॥ १
वसेत्सह सपत्नेन क्रुद्धेनाऽशीविषेण वा ।
न तु मित्रप्रवादेन संवसेच्छत्रुसेविना ॥ २
जानामि शीलं ज्ञातीनां सर्वलोकेषु राक्षस ।
हृष्यन्ति व्यसनेष्वेते ज्ञातीनां ज्ञातयस्सदा ॥ ३
प्रधानं साधनं वैद्यं धर्मशीलं च राक्षस ।
ज्ञातयोह्यवमन्यन्ते शूरं परिभवन्ति च ॥ ४
नित्यमन्योन्य संहृष्टा व्यसनेष्वाततायिनः ।
प्रच्छन्नहृदया घोरा ज्ञातयस्तु भयावहाः ॥ ५
श्रूयन्ते हस्तिभिर्गीताश्श्लोकाः पद्मवने क्वचित् ।
पाशहस्तान्नरान् दृष्ट्वा शृणु तान् गदतो मम ॥ ६
नाग्निर्नान्यानि शस्त्राणि न नः पाशा भयावहाः ।
घोरास्स्वार्थप्रयुक्तास्तु ज्ञातयो नो भयावहाः ॥ ७
उपायमेते वक्ष्यन्ति ग्रहणे नात्रसंशयः ।
कृत्स्नाद्भयाज्ज्ञातिभयं सुकष्टं विदितं वचः ॥ ८

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

विद्यते गोषु संपन्नं विद्यते ब्राह्मणे दमः ।
विद्यते स्त्रीषु चापल्यं विद्यते ज्ञातितो भयम् ॥ 9
ततो नेष्टमिदं सौम्य यदहं लोकसत्कृतः ।
ऐश्वर्यमभिजातश्च रिपूणां मूर्ध्नि च स्थितः ॥ 10
यथा पुष्करपर्णेषु पतितास्तोयबिन्दवः ।
नश्लेषमुपगच्छन्ति तथाऽनार्येषु सङ्गतम् ॥ 11
यथा मधुकरस्तर्षाद्रसं विन्दन्नविद्यते ।
तथा त्वमपि तत्रैव तथाऽनार्येषु सौहृदम् ॥ 12
यथा पूर्वं गजस्स्नात्वा गृह्यहस्तेन वै रजः ।
दूषयत्यात्मनो देहं तथाऽनार्येषु सङ्गतम् ॥ 13
यथा शरदि मेघानां सिञ्चितामपि गर्जताम् ।
न भवत्यम्बुसंक्लेद स्तथाऽनार्येषु सौहृदम् ॥ 14
अन्यस्त्वेवंविधंब्रूया द्वाक्यमेतन्निशाचर ।
अस्मिन्मुहूर्ते न भवेत्त्वां तु धिक्कुलपांसनम् ॥ 15
इत्युक्तः परुषं वाक्यं न्यायवादी विभीषणः ।
उत्पपातगदापाणि श्चतुर्भिस्सहराक्षसैः ॥ 16
अब्रवीच्च तदा वाक्यं जातक्रोधो विभीषणः ।
अन्तरिक्षगतश्श्रीमान् भ्रातरं राक्षसाधिपम् ॥ 17
स त्वं भ्राताऽसि मे राजन् ब्रूहि मां यद्यदिच्छसि ।
ज्येष्ठो मान्यः पितृसमो न च धर्मपथे स्थितः ॥ 18
इदं तु परुषं वाक्यं न क्षमाम्यनृतं तव ।
सुनीतं हितकामेन वाक्यमुक्तं दशानन ॥ 19

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

न गृह्णन्त्यकृतात्मानः कालस्य वशमागताः ।
सुलभाः पुरुषा राजन् सततं प्रियवादिनः ॥ २०
अप्रियस्य तु पथ्यस्य वक्ता श्रोता च दुर्लभः ।
बद्धं कालस्य पाशेन सर्वभूतापहारिणा ॥ २१
न नश्यन्तमुपेक्षेयं प्रदीप्तं शरणं यथा ।
दीप्तपावनसङ्काशैश्शितैः काञ्चनभूषणैः ॥ २२
न त्वामिच्छाम्यहं द्रष्टुं रामेण निहितं शरैः ।
शूराश्च बलवन्तश्च कृतास्त्राश्च रणाजिरे ॥ २३
कालाभिपन्नास्सीदन्ति यथा वालुकसेतवः ।
तन्मर्षयतु यच्चोक्तं गुरुत्वाद्धितमिच्छता ॥ २४
आत्मानं सर्वथा रक्ष पुरीं चेमां सराक्षसाम् ।
स्वस्ति तेऽस्तु गमिष्यामि सुखीभव मया विना ॥ २५
निवार्यमाणस्य मया हितैषिणा नरोचते ते वचनं निशाचर ।
परेतकल्पाहिगतायुषो नरा हितं नगृह्णन्ति सुहृद्भिरीरितम् ॥ २६

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे षोडशस्सर्गः ॥

॥ सप्तदशस्सर्गः ॥

इत्युक्त्वा परुषं वाक्यं रावणं रावणानुजः ।
आजगाम मुहूर्तेन यत्र रामस्सलक्ष्मणः ॥ १
तं मेरुशिखराकारं दीप्तामिव शतह्रदाम् ।
गगनस्थं महीस्था स्ते ददृशुस्सर्ववानराः ॥ २
तमात्मपञ्चमं दृष्ट्वा सुग्रीवो वाहिनीपतिः ।
वानरैस्सहदुर्धर्ष श्चिन्तयामास बुद्धिमान् ॥ ३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

चिन्तयित्वा मुहूर्तं तु वानरांस्तानुवाच ह ।
हनूमत्प्रमुखान् सर्वा निदं वचनमुत्तमम् ॥ ४
एष सर्वायुधोपेत श्चतुर्भिस्सहराक्षसैः ।
राक्षसोऽभ्येति पश्यध्वमस्मान् हन्तुं न संशयः ॥ ५
सुग्रीवस्य वचश्श्रुत्वा सर्वे ते वानरोत्तमाः ।
सालानुद्यम्य शैलांश्च इदं वचनमब्रुवन् ॥ ६
शीघ्रं व्यादिश नो राजन् वधायैषां दुरात्मनाम् ।
निपतन्तु हताश्चैते धरण्यामल्पतेजसः ॥ ७
तेषां सम्भाषमाणाना मन्योन्यं स विभीषणः ।
उत्तरं तीरमासाद्य खस्थ एव व्यतिष्ठत ॥ ८
उवाच च महाप्राज्ञस्स्वरेण महता महान् ।
सुग्रीवं तांश्च संप्रेक्ष्य सर्वान् वानरयूथपान् ॥ ९
रावणो नाम दुर्वृत्तो राक्षसो राक्षसेश्वरः ।
तस्याहमनुजो भ्राता विभीषण इति श्रुतः ॥ १०
तेन सीता जनस्थाना द्धृता हत्वा जटायुषम् ।
रुद्धाच विवशा दीना राक्षसीभिस्सुरक्षिता ॥ ११
तमहं हेतुभिर्वाक्यै र्विविधैश्च न्यदर्शयम् ।
'साधु निर्यात्यतां सीता रामा' येति पुनःपुनः ॥ १२
स च न प्रतिजग्राह रावणः कालचोदितः ।
उच्यमानं हितं वाक्यं विपरीतइवौषधम् ॥ १३
सोऽहं परुषितस्तेन दासवच्चावमानितः ।
त्यक्त्वा पुत्रांश्च दारांश्च राघवं शरणं गतः ॥ १४

 CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

सर्वलोकशरण्याय राघवाय महात्मने ।
निवेदयत मां क्षिप्रं विभीषण मुपस्थितम् ॥ १५

एतत्तु वचनं श्रुत्वा सुग्रीवो लघुविक्रमः ।
लक्ष्मणस्याग्रतो रामं संरब्धमिदमब्रवीत् ॥ १६

रावणस्यानुजो भ्राता विभीषण इति श्रुतः ।
चतुर्भिस्सहरक्षोभि र्भवन्तं शरणं गतः ॥ १७

मन्त्रे व्यूहे नये चारे युक्तो भवितुमर्हसि ।
वानराणां च भद्रं ते परेषां च परन्तप ॥ १८

अन्तर्धानगता ह्येते राक्षसाः कामरूपिणः ।
शूराश्च निकृतिज्ञाश्च तेषु जातु नविश्वसेत् ॥ १९

प्रणिधी राक्षसेन्द्रस्य रावणस्य भवेदयम् ।
अनुप्रविश्य सोऽस्मासु भेदं कुर्यान्नसंशयः ॥ २०

अथवा स्वयमेवैष छिद्रमासाद्य बुद्धिमान् ।
अनुप्रविश्य विश्वस्ते कदाचित्प्रहरेदपि ॥ २१

मित्राटवीबलं चैव मौलं भृत्यबलं तथा ।
सर्वमेतद्बलं ग्राह्यं वर्जयित्वा द्विषद्बलम् ॥ २२

प्रकृत्या राक्षसेन्द्रस्य भ्राताऽमित्रस्य ते प्रभो ।
आगतश्च रिपोः पक्षात्कथमस्मिन् हि विश्वसेत् ॥ २३

रावणेन प्रणिहितं तमवेहि विभीषणम् ।
तस्याहं निग्रहं मन्ये क्षमं क्षमवतां वर ॥ २४

राक्षसो जिह्मया बुद्ध्या सन्दिष्टोऽय मुपागतः ।
प्रहर्तुं मायया छन्नो विश्वस्ते त्वयि राघव ॥ २५

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

प्रविष्टश्शत्रुसैन्यं हि प्राज्ञश्शत्रुरतर्कितः ।
निहन्यादन्तरं लब्ध्वा उलूक इव वायसान् ॥ २६

वध्यतामेष तीव्रेण दण्डेन सचिवैस्सह ।
रावणस्य नृशंसस्य भ्राता ह्येष विभीषणः ॥ २७

एवमुक्त्वा तु तं रामं संरब्धो वाहिनीपतिः ।
वाक्यज्ञो वाक्यकुशलं ततो मौन मुपागमत् ॥ २८

सुग्रीवस्य तु तद्वाक्यं श्रुत्वा रामो महायशाः ।
समीपस्थानुवाचेदं हनूमत्प्रमुखान् हरीन् ॥ २९

यदुक्तं कपिराजेन रावणावरजं प्रति ।
वाक्यं हेतुमदर्थ्यं च भवद्भिरपि तच्छ्रुतम् ॥ ३०

सुहृदा ह्यर्थकृच्छ्रेषु युक्तं बुद्धिमता सता ।
समर्थेनापि निर्देष्टुं शाश्वतीं भूतिमिच्छता ॥ ३१

इत्येवं परिपृष्टा स्ते स्वं स्वं मत मतन्द्रिताः ।
सोपचारं तदा राम मूचुर्हितचिकीर्षवः ॥ ३२

अज्ञातं नास्ति ते किंचि त्त्रिषु लोकेषु राघव ।
आत्मानं सूचयन् राम पृच्छस्यस्मान् सुहृत्तया ॥ ३३

त्वं हि सत्यव्रतश्शूरो धार्मिको दृढविक्रमः ।
परीक्ष्यकारी स्मृतिमान्निसृष्टात्मा सुहृत्सु च ॥ ३४

तस्मादेकैकशस्तावद्ब्रुवन्तु सचिवा स्तव ।
हेतुतो मतिसम्पन्नास्समर्थाश्च पुनः पुनः ॥ ३५

इत्युक्ते राघवायाथ मतिमानङ्गदोऽग्रतः ।
विभीषणपरीक्षार्थ मुवाच वचनं हरिः ॥ ३६

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

शत्रोस्सकाशात्संप्राप्त स्सर्वथा शङ्क्य एव हि ।
विश्वासयोग्यस्सहसा न कर्तव्यो विभीषणः ॥ ३७
छादयित्वाऽऽत्मभावं हि चरन्ति शठबुद्धयः ।
प्रहरन्ति च रन्ध्रेषु सोऽनर्थस्सुमहान् भवेत् ॥ ३८
अर्थानर्थौ विनिश्चित्य व्यवसायं भजेत ह ।
गुणतस्संग्रहं कुर्याद्दोषतस्तु विवर्जयेत् ॥ ३९
यदि दोषो महांस्तस्मिं स्त्यजतामविशङ्कितम् ।
गुणान्वापि बहून् ज्ञात्वा संग्रहः क्रियतां नृप ॥ ४०
शरभस्त्वथ निश्चित्य साध्यं वचनमब्रवीत् ।
क्षिप्रमस्मिन्नरव्याघ्र चारः प्रतिविधीयताम् ॥ ४१
प्रणिधाय हि चारेण यथावत्सूक्ष्मबुद्धिना ।
परीक्ष्य च ततः कार्यो यथान्यायं परिग्रहः ॥ ४२
जाम्बवांस्त्वथसंप्रेक्ष्य शास्त्रबुद्ध्या विचक्षणः ।
वाक्यं विज्ञापयामास गुणवद्दोषवर्जितम् ॥ ४३
बद्धवैराच्च पापाच्च राक्षसेन्द्रा द्विभीषणः ।
अदेशकाले संप्राप्तस्सर्वथा शङ्क्यतामयम् ॥ ४४
ततो मैन्दस्तु संप्रेक्ष्य नयापनयकोविदः ।
वाक्यं वचनसम्पन्नो बभाषे हेतुमत्तरम् ॥ ४५
वचनं नाम तस्यैष रावणस्य विभीषणः ।
पृच्छ्यतां मधुरेणायं शनैर्नरवरेश्वर ॥ ४६
भावमस्यतु विज्ञाय तत्त्वत स्त्वं करिष्यसि ।
यदि दुष्टो नदुष्टो वा बुद्धिपूर्वं नरर्षभ ॥ ४७

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

अथ संस्कारसम्पन्नो हनूमान् सचिवोत्तमः ।
उवाच वचनं श्लक्ष्ण मर्थवन्मधुरं लघु ॥ ४८
न भवन्तं मतिश्रेष्ठं समर्थं वदतांवरम् ।
अतिशाययितुं शक्तो बृहस्पतिरपि ब्रुवन् ॥ ४९
न वादान्नापि सङ्घर्षान्नाधिक्या न्नच कामतः ।
वक्ष्यामि वचनं राजन् यथार्थं राम गौरवात् ॥ ५०
अर्थानर्थनिमित्तं हि यदुक्तं सचिवै स्तव ।
तत्र दोषं प्रपश्यामि क्रिया नह्युपपद्यते ॥ ५१
ऋते नियोगात्सामर्थ्यमवबोद्धुं नशक्यते ।
सहसा विनियोगो हि दोषवान् प्रतिभाति मे ॥ ५२
चारप्रणिहितं युक्तं यदुक्तं सचिवैस्तव ।
अर्थस्यासम्भवात्तत्र कारणं नोपयुज्यते ॥ ५३
अदेशकाले संप्राप्त इत्ययं यद्विभीषणः ।
विवक्षा तत्र मेऽस्तीयं तां निबोध यथा मति ॥ ५४
स एष देशः कालश्च भवतीति यथा तथा ।
पुरुषात्पुरुषं प्राप्य तथा दोषगुणा वपि ॥ ५५
दौरात्म्यं रावणे दृष्ट्वा विक्रमं च तथा त्वयि ।
युक्तमागमनं तस्य सदृशं तस्य बुद्धितः ॥ ५६
अज्ञातरूपैः पुरुषै स्सराजन् पृच्छयतामिति ।
यदुक्तमत्र मे प्रेक्षा काचिदस्ति समीक्षिता ॥ ५७
पृच्छयमानो विशङ्केत सहसा बुद्धिमान् वचः ।
तत्र मित्रं प्रदुष्येत मिथ्या पृष्टं सुखागतम् ॥ ५८

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

अशक्यस्सहसा राजन् भावो बोद्धुं परस्य वै ।
अन्तस्स्वभावैर्गीतै स्तैर्नैपुण्यं पश्यता भृशम् ॥ ५९
नत्वस्य ब्रुवतो जातु लक्ष्यते दुष्टभावता ।
प्रसन्नं वदनं चापि तस्मान्मे नास्ति संशयः ॥ ६०
अशङ्कितमतिस्स्वस्थो नशठः परिसर्पति ।
नचास्य दुष्टवाक्चापि तस्मान्नास्तीह संशयः ॥ ६१
आकारश्छाद्यमानोऽपि न शक्या विनिगूहितुम् ।
बलाद्धि विवृणोत्येव भावमन्तर्गतं नृणाम् ॥ ६२
देशकालोपपन्नं च कार्यं कार्यविदां वर ।
स्वफलं कुरुते क्षिप्रं प्रयोगेणाभिसंहितम् ॥ ६३
उद्योगं तव संप्रेक्ष्य मिथ्यावृत्तं च रावणम् ।
वालिनश्च वधं श्रुत्वा सुग्रीवं चाभिषेचितम् ॥ ६४
राज्यं प्रार्थयमानश्च बुद्धिपूर्वमिहागतः ।
एतावत्तु पुरस्कृत्य युज्यते त्वस्य संग्रहः ॥ ६५
यथाशक्ति मयोक्तं तु राक्षसस्यार्जवं प्रति ।
त्वं प्रमाणं तु शेषस्य श्रुत्वा बुद्धिमतां वर ॥ ६६

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे सप्तदशस्सर्गः ॥

॥ अष्टादशस्सर्गः ॥

अथ रामः प्रसन्नात्मा श्रुत्वा वायुसुतस्य ह ।
प्रत्यभाषत दुर्धर्षः श्रुतवानात्मनि स्थितम् ॥ १
"ममापि तु विवक्षाऽस्ति काचित्प्रति विभीषणम् ।
श्रोतुमिच्छामि तत्सर्वं भवद्भिश्श्रेयसि स्थितैः ॥ २

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

मित्रभावेन संप्राप्तं नत्यजेयं कथंचन ।
दोषो यद्यपि तस्य स्यात् सतामेतदगर्हितम् ॥" ३

सुग्रीवस्त्वथ तद्वाक्य माभाष्यच विमृश्य च ।
ततश्शुभतरं वाक्य मुवाच हरिपुङ्गवः ॥ ४

"सुदुष्टो वाप्यदुष्टो वा किमेष रजनीचरः ।
ईदृशं व्यसनं प्राप्तं भ्रातरं यः परित्यजेत् ॥ ५

को नाम स भवेत्तस्य यमेष न परित्यजेत् ।"
वानराधिपतेर्वाक्यं श्रुत्वा सर्वानुदीक्ष्य च । ६

ईषदुत्स्मयमानस्तु लक्ष्मणं पुण्यलक्षणम् ।
इति होवाच काकुत्स्थो वाक्यं सत्यपराक्रमः ॥ ७

"अनधीत्य च शास्त्राणि वृद्धाननुपसेव्यच ।
नशक्य मीदृशं वक्तुं यदुवाच हरीश्वरः ॥ ८

अस्ति सूक्ष्मतरं किंचिद्यदत्र प्रतिभाति मे ।
प्रत्यक्षं लौकिकं वापि विद्यते सर्वराजसु ॥ ९

अमित्रास्तत्कुलीनाश्च प्रातिदेश्याश्च कीर्तिताः ।
व्यसनेषु प्रहर्तारस्तस्मादय मिहागतः ॥ १०

अपापास्तत्कुलीनाश्च मानयन्ति स्वकान्हितान् ।
एष प्रायो नरेन्द्राणां शङ्कनीयस्तु शोभनः ॥ ११

यस्तु दोषस्त्वया प्रोक्तो ह्यादानेऽरिबलस्य च ।
तत्र ते कीर्तयिष्यामि यथाशास्त्रमिदं श्रृणु ॥ १२

न वयं तत्कुलीनाश्च राज्यकाङ्क्षी च राक्षसः ।
पण्डिता हि भविष्यन्ति तस्माद्ग्राह्यो विभीषणः ॥ १३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

अन्यग्राश्च प्रहृष्टास्ते न भविष्यन्ति सङ्गताः ।
प्रणादश्च महानेष ततोऽस्य भयमागतम् ॥ १४
इति भेदं गमिष्यन्ति तस्माद्ग्राह्यो विभीषणः ।
न सर्वे भ्रातर स्तात भवन्ति भरतोपमाः ॥ १५
मद्विधा वा पितुः पुत्रास्सुहृदो वा भवद्विधाः ।"
एवमुक्तस्तु रामेण सुग्रीवस्सहलक्ष्मणः ॥ १६
उत्थायेदं महाप्राज्ञः प्रणतो वाक्यमब्रवीत् ।
"रावणेन प्रणिहितं तमवेहि विभीषणम् ॥ १७
तस्याहं निग्रहं मन्ये क्षमं क्षमवतां वर ।
राक्षसो जिह्मया बुद्ध्या सन्दिष्टोऽय मिहागतः ॥ १८
प्रहर्तुं त्वयि विश्वस्ते प्रच्छन्नो मयि वानघ ।
लक्ष्मणे वा महाबाहो स वध्यस्सचिवैस्सह ॥ १९
रावणस्य नृशंसस्य भ्राता ह्येष विभीषणः ।"
एवमुक्त्वा रघुश्रेष्ठं सुग्रीवो वाहिनीपतिः ॥ २०
वाक्यज्ञो वाक्यकुशलं ततो मौन मुपागमत् ।
सुग्रीवस्य तु तद्वाक्यं रामश्श्रुत्वा विमृश्य च ॥ २१
ततश्शुभतरं वाक्य मुवाच हरिपुङ्गवम् ।
सुदुष्टो वाप्यदुष्टो वा किमेष रजनीचरः ॥ २२
सूक्ष्ममप्यहितं कर्तुं ममाशक्तः कथंचन ।
पिशाचान् दानवान्यक्षान् पृथिव्यां चैव राक्षसान् ॥ २३
अङ्गुल्यग्रेण तान् हन्या मिच्छन् हरिगणेश्वर ।
श्रूयते हि कपोतेन शत्रुश्शरणमागतः ॥ २४

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

अर्चितश्च यथान्यायं स्वैश्च मांसै र्निमन्त्रितः ।
सहि तं प्रतिजग्राह भार्या हर्तार मागतम् ॥ २५

कपोतो वानरश्रेष्ठ किंपुनर्मद्विधो जनः ।
ऋषेः कण्वस्य पुत्रेण कण्डुना परमर्षिणा ॥ २६

शृणु गाथां पुरा गीतां धर्मिष्ठां सत्यवादिना ।
बद्धाञ्जलिपुटं दीनं याचन्तं शरणागतम् ॥ २७

न हन्यादानृशंस्यार्थ मपि शत्रुं परन्तप ।
आर्तो वा यदि वा दृप्तः परेषां शरणागतः ॥ २८

अरिः प्राणान् परित्यज्य रक्षितव्यः कृतात्मना ।
सचेद्भयाद्वा मोहा द्वा कामाद्वापि न रक्षति ॥ २९

स्वयाशक्त्या यथा सत्त्वं तत्पापं लोकगर्हितम् ।
विनष्टः पश्यतस्तस्या रक्षिणश्शरणागतः ॥ ३०

आदाय सुकृतं तस्य सर्वं गच्छेदरक्षितः ।
एवं दोषो महानत्र प्रपन्नानामरक्षणे ॥ ३१

अस्वर्ग्यं चायशस्यं च बलवीर्यविनाशनम् ।
करिष्यामिं यथार्थं तु कण्डोर्वचनमुत्तमम् ॥ ३२

धर्मिष्ठं च यशस्यं च स्वर्ग्यं स्यात्तु फलोदये ।
सकृदेव प्रपन्नाय तवास्मीति च याचते ॥ ३३

अभयं सर्वभूतेभ्यो ददाम्येतद्व्रतं मम ।
आनयैनं हरिश्रेष्ठ दत्तमस्याभयं मया ॥ ३४

विभीषणो वा सुग्रीव यदि वा रावणस्स्वयम् ।"
रामस्य तु वचश्श्रुत्वा सुग्रीवः प्लवगेश्वरः ॥ ३५

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

प्रत्यभाषत काकुत्स्थ सौहार्देन प्रचोदितः ।
किमत्र चित्रं धर्मज्ञ लोकनाथ सुखावह ॥ ३६
यत्त्व मार्यं प्रभाषेथास्सत्त्ववान् सत्पथे स्थितः ।
मम चाप्यन्तरात्माऽयं शुद्धं वेत्ति विभीषणम् ॥ ३७
अनुमानाच्च भावाच्च सर्वतस्सुपरीक्षितः ।
तस्मात् क्षिप्रं सहास्माभि स्तुल्यो भवतु राघव ॥ ३८
विभीषणो महाप्राज्ञस्सखित्वं चाभ्युपैतु नः ।"
ततस्तु सुग्रीववचो निशम्य तद्धरीश्वरेणाभिहतं नरेश्वरः ।
विभीषणेनाशु जगाम सङ्गमं पतत्त्रिराजेन यथा पुरन्दरः ॥ ३९

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे अष्टादशस्सर्गः ॥

॥ एकोनविंशस्सर्गः ॥

राघवेणाभये दत्ते सन्नतो रावणानुजः ।
विभीषणो महाप्राज्ञो भूमिं समवलोकयन् ॥ १
खात्पपातावनीं हृष्टो भक्तै रनुचरैस्सह ।
स तु रामस्य धर्मात्मा निपपात विभीषणः ॥ २
पादयोश्शरणान्वेषी चतुर्भिस्सहराक्षसैः ।
अब्रवीच्च तदा रामं वाक्यं तत्र विभीषणः ॥ ३
धर्मयुक्तं च युक्तं च सांप्रतं संप्रहर्षणम् ।
"अनुजो रावणस्याहं तेन चाप्यवमानितः ॥ ४
भवन्तं सर्वभूतानां शरण्यं शरणागतः ।
परित्यक्ता मया लङ्का मित्राणि च धनानि च ॥ ५

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

भवद्गतं मे राज्यं च जीवितं च सुखानि च ।"
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा रामो वचनमब्रवीत् ॥ ६
वचसा सान्त्वयित्वैनं लोचनाभ्यां पिबन्निव ।
"आख्याहि मम तत्त्वेन राक्षसानां बलाबलम् ॥" ७
एवमुक्तस्तदा रक्षो रामेणाक्लिष्टकर्मणा ।
रावणस्य बलं सर्वमाख्यातु मुपचक्रमे ॥ ८
"अवध्यस्सर्वभूतानां गन्धर्वोरगरक्षसाम् ।
राजपुत्र दशग्रीवो वरदानात्स्वयंभुवः ॥ ९
रावणानन्तरो भ्राता मम ज्येष्ठश्च वीर्यवान् ।
कुम्भकर्णो महातेजाश्शक्रप्रतिबलो युधि ॥ १०
राम सेनापतिस्तस्य प्रहस्तो यदि वा श्रुतः ।
कैलासे येन संग्रामे माणिभद्रः पराजितः ॥ ११
बद्धगोधाङ्गुलित्राणः अवध्यंकवचो युधि ।
धनुरादाय तिष्ठन् स अदृश्यो भवतीन्द्रजित ॥ १२
संग्रामसमयव्यूहे तर्पयित्वा हुताशनम् ।
अन्तर्धानगतश्शत्रूनिन्द्रजिद्धन्ति राघव ॥ १३
महोदरमहापार्श्वौ राक्षसश्चाप्यकम्पनः ।
अनीकस्थास्तु तस्यैते लोकपालसमा युधि ॥ १४
दशकोटिसहस्राणि रक्षसां कामरूपिणाम् ।
मांसशोणितभक्षाणां लङ्कापुरनिवासिनाम् ॥ १५
स तैस्तु सहितो राजा लोकपालानयोधयत् ।
सह देवैस्तु ते भग्ना रावणेन महात्मना ॥" १६

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

विभीषणवचः श्रुत्वा रामो दृढपराक्रमः ।
अन्वीक्ष्य मनसा सर्व मिदं वचन मब्रवीत् ॥ १७
"यानि कर्मापदानानि रावणस्य विभीषणं ।
आख्यातानि च तत्त्वेन ह्यवगच्छामि तान्यहम् ॥ १८
अहं हत्वा दशग्रीवं सप्रहस्तं सबान्धवम् ।
राजानं त्वां करिष्यामि सत्यमेतद्ब्रवीमि ते ॥ १९
रसातलं वा प्रविशेत् पातालं वापि रावणः ।
पितामहसकाशं वा न मे जीवन्विमोक्ष्यते ॥ २०
अहत्वा रावणं संख्ये सपुत्रजनबान्धवम् ।
अयोध्यां न प्रवेक्ष्यामि त्रिभिस्तै र्भ्रातृभिश्शपे ॥" २१
श्रुत्वा तु वचनं तस्य रामस्याक्लिष्टकर्मणः ।
शिरसा वन्द्य धर्मात्मा वक्तु मेवोपचक्रमे ॥ २२
"राक्षसानां वधे साह्यं लङ्कायाश्च प्रधर्षणे ।
करिष्यामि यथाप्राणं प्रवेश्यामि च वाहिनीम् ॥" २३
इति ब्रुवाणं रामस्तु परिष्वज्य विभीषणम् ।
अब्रवील्लक्ष्मणं प्रीतस्समुद्राज्जलमानय ॥ २४
तेन चेयं महाप्राज्ञ मभिषिञ्च विभीषणम् ।
राजानं रक्षसां क्षिप्रं प्रसन्ने मयि मानद ॥" २५
एवमुक्तस्तु सौमित्रि रभ्यषिञ्चद्विभीषणम् ।
मध्ये वानरमुख्यानां राजानं रामशासनात् ॥ २६
तं प्रसादं तु रामस्य दृष्ट्वा सद्यः प्लवङ्गमाः ।
प्रचुक्रुशु र्महात्मानस्साधुसाध्विति चाब्रुवन् ॥ २७

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

अथाब्रवीद्धनूमांश्च सुग्रीवश्च विभीषणम् ।
"कथं सागरमक्षोभ्यं तराम वरुणालयम् ॥ २८
सैन्यैः परिवृतास्सर्वे वानराणां महौजसाम् ।
उपायं नाधिगच्छामो यथा नदनदीपतिम् ॥ २९
तराम तरसा सर्वे ससैन्या वरुणालयम् ॥"
एवमुक्तस्तु धर्मज्ञः प्रत्युवाच विभीषणः ॥ ३०
"समुद्रं राघवो राजा शरणं गन्तुमर्हति ।
खानितस्सगरेणायमप्रमेयो महोदधिः ॥ ३१
कर्तुमर्हति रामस्य ज्ञातेः कार्यं महामतिः ।"
एवं विभीषणेनोक्तो राक्षसेन विपश्चिता ॥ ३२
आजगामाथ सुग्रीवो यत्र रामस्सलक्ष्मणः ।
ततश्चाख्यातु मारेभे विभीषण वचश्शुभम् ॥ ३३
सुग्रीवो विपुलग्रीव स्सागरस्योपवेशनम् ।
प्रकृत्या धर्मशीलस्य राघवस्याप्यरोचत ॥ ३४
स लक्ष्मणं महातेजा स्सुग्रीवं च हरीश्वरम् ।
सत्क्रियार्थं क्रियादक्षः स्मितपूर्वमुवाच ह ॥ ३५
"विभीषणस्य मन्त्रोऽयं मम लक्ष्मण रोचते ।
ब्रूहि त्वं सहसुग्रीव स्तवापि यदि रोचते ॥ ३६
सुग्रीवः पण्डितो नित्यं भवान्मन्त्रविचक्षणः ।
उभाभ्यां संप्रधार्यार्थं रोचते यत्तदुच्यताम् ॥" ३७
एवमुक्तौ तु तौ वीरौ उभौ सुग्रीवलक्ष्मणौ ।
समुदाचारसंयुक्त मिदं वचन मूचतुः ॥ ३८

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

"किमर्थं नौ नरव्याघ्र न रोचिष्यति राघव ।
विभीषणेन यच्चोक्तमस्मिन्काले सुखावहम् ॥ ३९
अबद्ध्वा सागरे सेतुं घोरेऽस्मिन् वरुणालये ।
लङ्का नासादितुं शक्या सेन्द्रैरपि सुरासुरैः ॥ ४०
विभीषणस्य शूरस्य यथार्थं क्रियतां वचः ।
अलं कालात्ययं कृत्वा समुद्रोऽयं नियुज्यताम् ॥ ४१
यथा सैन्येन गच्छाम पुरीं रावणपालिताम् ।"
एवमुक्तः कुशास्तीर्णे तीरे नदनदीपतेः ॥ ४२
संविवेश तदा रामो वेद्यामिव हुताशनः ।

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे एकोनविंशस्सर्गः ॥

॥ विंशस्सर्गः ॥

ततो निविष्टां ध्वजिनीं सुग्रीवेणाभिपालिताम् ।
ददर्श राक्षसोऽभ्येत्य शार्दूलो नाम वीर्यवान् ॥ १
चारो राक्षसराजस्य रावणस्य दुरात्मनः ।
तां दृष्ट्वा सर्वतो व्यग्रं प्रतिगम्य स राक्षसः ॥ २
प्रविश्य लङ्कां वेगेन रावणं वाक्यमब्रवीत् ।
"एष वानरऋक्षौघो लङ्कां समभिवर्तते ॥ ३
अगाधश्चाप्रमेयश्च द्वितीय इव सागरः ।
पुत्रौ दशरथस्येमौ भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ॥ ४
उत्तमायुधसम्पन्नौ सीतायाः पदमागतौ ।
एतौ सागरमासाद्य सन्निविष्टौ महाद्युती ॥ ५

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

बलमाकाशमावृत्य सर्वतो दशयोजनम् ।
तत्त्वभूतं महाराज क्षिप्रं वेदितु मर्हसि ॥ ६
तव दूता महाराज क्षिप्रमर्हन्त्यवेक्षितुम् ।
उपप्रदानं सान्त्वं वा भेदो वाऽत्र प्रयुज्यताम् ॥" ७
शार्दूलस्य वचः श्रुत्वा रावणो राक्षसाधिपः ।
उवाच सहसाव्यग्रस्संप्रधार्यार्थमात्मनः ॥ ८
शुकं नाम तदा रक्षो वाक्यमर्थविदां वरम् ।"
सुग्रीवं ब्रूहि गत्वा त्वं राजानं वचनान्मम ॥ ९
यथा सन्देश मक्लीबं श्लक्ष्णया परया गिरा ।
त्वं वै महाराजकुले प्रसूतो महाबलश्चर्क्षरजस्सुतश्च ।
न कश्चिदर्थ स्तवंनास्त्यनर्थ स्तथाहि मे भ्रातृसमो हरीश ॥ १०
अहं यद्यहरं भार्यां राजपुत्रस्य धीमतः ।
किं तत्र तव सुग्रीव किष्किन्धां प्रतिगम्यताम् ॥ ११
न हीयं हरिभिर्लङ्का शक्या प्राप्तुं कथंचन ।
देवैरपि सगन्धर्वैः किंपुन र्नरवानरैः ॥" १२
स तथा राक्षसेन्द्रेण सन्दिष्टो रजनीचरः ।
शुको विहङ्गमो भूत्वा तूर्णमाप्लुत्य चाम्बरम् ॥ १३
सगत्वा दूरमध्वान मुपर्युपरि सागरम् ।
संस्थितो ह्यम्बरे वाक्यं सुग्रीवमिदमब्रवीत् ॥ १४
सर्वमुक्तं यथादिष्टं रावणेन दुरात्मना ।
तं प्रापयन्तं वचनं तूर्णमाप्लुत्य वानराः ॥ १५

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

प्रापद्यन्तं दिवं क्षिप्रं लोप्तुं हन्तुं च मुष्टिभिः ।
स तैः प्लवङ्गैः प्रसभं निगृहीतो निशाचरः ॥ १६
गगनाद्भूतलेचाशु परिगृह्य निपातितः ।
वानरैः पीड्यमानस्तु शुको वचनमब्रवीत् ॥ १७
न दूतान् घ्नन्ति काकुत्स्थ वार्यन्तां साधु वानराः ।
यस्तु हित्वा मतं भर्तुस्स्वमतं संप्रभाषते ॥ १८
अनुक्तवादी दूतस्सन् स दूतो वधमर्हति ।
शुकस्य वचनं श्रुत्वा रामस्सपरिदेवितम् ॥ १९
उवाच मावधिष्टेति घ्नतश्शाखामृगर्षभान् ।
स च पत्रलघुर्भूत्वा हरिभिर्दर्शिते भये ॥ २०
अन्तरिक्षस्थितोभूत्वा पुनर्वचनमब्रवीत् ।
"सुग्रीव सत्त्वसम्पन्न महाबलपराक्रम ॥ २१
किं मया खलु वक्तव्यो रावणो लोकरावणः ॥ २२
स एव मुक्तः प्लवगाधिपस्तदा प्लवङ्गमाना मृषभो महाबलः ।
उवाच वाक्यं रजनीचरस्य चारं शुकं तूर्णमदीनसत्त्वः ॥ २३
"न मेऽसि मित्रं नतथानुकम्प्यो नचोपकर्तासि न मे प्रियोऽसि ।
अरिश्च रामस्य सहानुबन्धस्समेऽसि वालीव वधार्ह वध्यः ॥ २४
निहन्म्यहं त्वां ससुतं सबन्धुं सज्ञातिवर्गं रजनीचरेश ।
लङ्कां च सर्वां महता बलेन क्षिप्रं करिष्यामि समेत्य भस्म ॥ २५
न मोक्ष्यसे रावण राघवस्य सुरैस्सहेन्द्रैरपि गूढगुप्तः ।
अन्तर्हितस्सूर्यपथं गतो वा तथैव पाताल मनुप्रविष्टः ॥ २६
तस्य ते त्रिषु लोकेषु न पिशाचं न राक्षसम् ।
त्रातारमनुपश्यामि न गन्धर्वं न चासुरम् ॥ २७

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

अवधीर्य जरावृद्ध मक्षमं किं जटायुषम् ।
किंनु ते रामसान्निध्ये सकाशे लक्ष्मणस्य वा ॥ २८
हृता सीता विशालाक्षी यां त्वं गृह्य न बुध्यसे ।
महाबलं महात्मानं दुर्धर्ष ममरैरपि ॥ २९
नबुध्यसे रघुश्रेष्ठं यस्ते प्राणान् हरिष्यति ।"
ततोऽब्रवीद्वालिसुत स्त्वङ्गदो हरिसत्तमः ॥ ३०
"नायं दूतो महाराज चारिकः प्रतिभाति मे ।
तुलितं हि बलं सर्वमनेनात्रैव तिष्ठता ॥ ३१
गृह्यतां मागमल्लङ्कामेतद्धि मम रोचते ।
ततो राज्ञा समादिष्टास्समुत्प्लुत्य वलीमुखाः ॥ ३२
जगृहुश्च बबन्धुश्च विलपन्त मनाथवत् ।
शुकस्तु वानरैश्चण्डै स्तत्र तैस्संप्रपीडितः ॥ ३३
व्याक्रोशत महात्मानं रामं दशरथात्मजम् ।
लुप्येते मे बलात्पक्षौ भिद्येते च तथाऽक्षिणी ॥ ३४
यां च रात्रिं मरिष्यामि जाये रात्रिं च यामहम् ।
एतस्मिन्नन्तरे काले यन्मया ह्यशुभं कृतम् ॥ ३५
सर्वं त्व मुपपद्येथा जह्यां चेद्यदि जीवितम् ।"
नाघातयत्तदा रामः श्रुत्वा तत्परिदेवनम् ॥ ३६
वानरानब्रवीद्रामो मुच्यतां दूत आगतः ।

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे विंशस्सर्गः ॥

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

॥ एकविंशस्सर्गः ॥

ततस्सागरवेलायां दर्भानास्तीर्य राघवः ।
अञ्जलिं प्राङ्मुखः कृत्वा प्रतिशिश्ये महोदधेः ॥ १
बाहुं भुजगभोगाभमुपधायारिसूदनः ।
जातरूपमयैश्चैव भूषणैर्भूषितं पुरा ॥ २
वरकाञ्चनकेयूरमुक्ताप्रवरभूषणैः ।
भुजैः परमनारीणा मभिमृष्टमनेकधा ॥ ३
चन्दनागरुभिश्चैव पुरस्तादधिवासितम् ।
बालसूर्यप्रतीकाशै श्चन्दनै रुपशोभितम् ॥ ४
शयने चोत्तमाङ्गेन सीतायाश्शोभितं पुरा ।
तक्षकस्येव सम्भोगं गङ्गाजलनिषेवितम् ॥ ५
संयुगे युगसङ्काशं शत्रूणां शोकवर्धनम् ।
सुहृदानन्दनं दीर्घं नागरान्तव्यपाश्रयम् ॥ ६
अस्यता च पुनस्सव्यं ज्याघातविगतत्वचम् ।
दक्षिणो दक्षिणं बाहुं महापरिघसन्निभम् ॥ ७
गोसहस्रप्रदातार मुपधाय महद्भुजम् ।
'अद्य मे मरणं वाथ तरणं सागरस्य वा ॥' ८
इति रामो मतिं कृत्वा महाबाहु र्महोदधिम् ।
अधिशिश्ये स विधिवत्प्रयतो नियतो मुनिः ॥ ९
तस्य रामस्य सुप्तस्य कुशास्तीर्णे महीतले ।
नियमा दप्रमत्तस्य निशास्तिस्रोऽतचक्रमुः ॥ १०
स त्रिरात्रोषितस्तत्र नयज्ञो धर्मवत्सलः ।
उपासत तदा रामस्सागरं सरितां पतिम् ॥ ११

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

न च दर्शयते मन्दस्तदा रामस्य सागरः ।
प्रयतेनापि रामेण यथार्हमभिपूजितः ॥ १२
समुद्रस्य ततः क्रुद्धो रामो रक्तान्तलोचनः ।
समीपस्थमुवाचेदं लक्ष्मणं शुभलक्षणम् ॥ १३
"अवलेपस्समुद्रस्य न दर्शयति यत्स्वयम् ।
प्रशमश्च क्षमाचैव आर्जवं प्रियवादिता ॥ १४
असामर्थ्यं फलन्त्येते निर्गुणेषु सतां गुणाः ।
आत्मप्रशंसिनं दुष्टं धृष्टं विपरिधावकम् ॥ १५
सर्वतोत्सृष्टदण्डं च लोकस्सत्कुरुते नरम् ।
न साम्ना शक्यते कीर्तिर्न साम्ना शक्यते यशः ॥ १६
प्राप्तुं लक्ष्मण लोकेऽस्मिन् जयो वा रणमूर्धनि ।
अद्य मद्बाणनिर्भिन्नैर्मकरैर्मकरालयम् ॥ १७
निरुद्धतोयं सौमित्रे प्लवद्भिः पश्य सर्वतः ।
महाभोगानि मत्स्यानां करिणां च करानिह ॥ १८
भोगिनां पश्य नागानां मया छिन्नानि लक्ष्मण ।
सशङ्खशुक्तिकाजालं समीनमकरं शरैः ॥ १९
अद्य युद्धेन महता समुद्रं परिशोषये ।
क्षमया हि समायुक्तं मामयं मकरालयः ॥ २०
असमर्थं विजानाति धिक्क्षमामीदृशे जने ।
न दर्शयति साम्ना मे सागरो रूपमात्मनः ॥ २१
चापमानय सौमित्रे शरांश्चाशीविषोपमान् ।
सागरं शोषयिष्यामि पद्भ्यां यान्तु प्लवङ्गमाः ॥ २२

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

अद्याक्षोभ्यमपि क्रुद्धः क्षोभयिष्यामि सागरम् ।
वेलासु कृतमर्यादं सहसोर्मिसमाकुलम् ॥ २३
निर्मर्यादं करिष्यामि सायकैर्वरुणालयम् ।
महार्णवं क्षोभयिष्ये महादानवसङ्कुलम् ॥" २४
एवमुक्त्वा धनुष्पाणिः क्रोधविष्फारितेक्षणः ।
बभूव रामो दुर्धर्षो युगान्ताग्निरिवज्वलन् ॥ २५
सम्पीड्य च धनुर्घोरं कम्पयित्वा शरैर्जगत् ।
मुमोच विशिखानुग्रान् वज्रानिव शतक्रतुः ॥ २६
ते ज्वलन्तो महावेगा स्तेजसा सायकोत्तमाः ।
प्रविशन्ति समुद्रस्य सलिलं त्रस्तपन्नगम् ॥ २७
तोयवेगस्समुद्रस्य सनक्रमकरो महान् ।
संबभूव महाघोरस्समारुतरवस्तदा ॥ २८
महोर्मिमालाविततश्शङ्खशुक्तिसमावृतः ।
स धूमपरिवृत्तोर्मिस्सहसाऽसीन्महोदधिः ॥ २९
व्यथिताः पन्नगाश्चासन्दीप्तास्या दीप्तलोचनाः ।
दानवाश्च महावीर्याः पातालतलवासिनः ॥ ३०
ऊर्मयस्सिन्धुराजस्य सनक्रमकरास्तदा ।
विन्ध्यमन्दरसङ्काशास्समुत्पेतुस्सहस्रशः ॥ ३१
आघूर्णिततरङ्गौघस्सम्भ्रान्तोरगराक्षसः ।
उद्वर्तितमहाग्राहस्संवृत्तसलिलाशयः ॥ ३२
ततस्तु तं राघव मुग्रवेगं प्रकर्षमाणं धनुरप्रमेयम् ।
सौमित्रि रुत्पत्य समुच्छ्वसन्तं मामेति चोक्त्वा धनुराललम्बे ॥ ३३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

(“एतद्विनाऽपि ह्युदधेस्तवाद्य सम्पत्स्यते वीरतमस्य कार्यम् ।
भवद्विधाः कोपवशं न यान्ति दीर्घं भवान् पश्यतु साधुवृत्तम् ॥”३४
अन्तर्हितैश्चैव तथाऽन्तरिक्षे ब्रह्मर्षिभिश्चैव सुरर्षिभिश्च ।
शब्दः कृतः कष्टमिति ब्रुवद्भिः ‘मामे’ तिचोक्तं महतास्वरेण ॥)

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे एकविंशस्सर्गः ॥

॥ द्वाविंशस्सर्गः ॥

अथोवाच रघुश्रेष्ठस्सागरं दारुणं वचः ।
“अद्य त्वां शोषयिष्यामि सपातालं महार्णव ॥ १
शरनिर्दग्धतोयस्य परिशुष्कस्य सागर ।
मया शोषितसत्त्वस्य पांसुरुत्पद्यते महान् ॥ २
मत्कार्मुकविसृष्टेन शरवर्षेण सागर ।
पारं तेऽद्य गमिष्यन्ति पद्भिरेव प्लवङ्गमाः ॥ ३
विचिन्वन्नाभिजानासि पौरुषं नापि विक्रमम् ।
दानवालयसन्तापं मत्तोनाधिगमिष्यसि ॥” ४
ब्राह्मेणास्त्रेण संयोज्य ब्रह्मदण्डनिभं शरम् ।
संयोज्य धनुषिश्रेष्ठे विचकर्ष महाबलः ॥ ५
तस्मिन्विकृष्टे सहसा राघवेण शरासने ।
रोदसी सम्पफालेव पर्वताश्च चकम्पिरे ॥ ६
तमश्चलोकमावव्रे दिशश्च न चकाशिरे ।
परिचुक्षुभिरे चाशु सरांसि सरितस्तथा ॥ ७

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

तिर्यक्च सहनक्षत्रैस्सङ्गतौ चन्द्रभास्करौ ।
भास्करांशुभिरादीप्तं तमसा च समावृतम् ॥ ८
प्रचकाशे तदाकाश मुल्काशतविदीपितम् ।
अन्तरिक्षाच्च निर्घाता निर्जग्मुरतुलस्वनाः ॥ ९
पुस्फुरुश्च घनादिव्या दिवि मारुतपङ्क्तयः ।
बभञ्जच तदा वृक्षान् जलदानुद्वहन्नपि ॥ १०
आरुजंश्चैव शैलाग्रान् शिखराणि प्रभञ्जनः ।
दिविस्पृशो महामेघास्सङ्गतास्समहास्वनाः ॥ ११
मुमुचुर्वैद्युतानग्नीं स्ते महाशनयस्तदा ।
यानि भूतानि दृश्यानि चुक्रुशुश्चाशनेस्समम् ॥ १२
अदृश्यानि च भूतानि मुमुचुर्भैरवस्वनम् ।
शिश्यिरेचापि भूतानि सन्त्रस्तान्युद्विजन्ति च ॥ १३
संप्रविव्यथिरेचापि नच पस्पन्दिरे भयात् ।
सहभूतैस्सुतोयोर्मिस्सनागस्सहराक्षसः ॥ १४
सहसाऽभूत्ततोवेगाद्भीमवेगो महोदधिः ।
योजनं व्यतिचक्राम वेलामन्यत्र संप्लवात् ॥ १५
तं तदा समतिक्रान्तं नातिचक्राम राघवः ।
समुद्धतमामित्रघ्नो रामो नदनदीपतिम् ॥ १६
ततो मध्यात्समुद्रस्य सागरस्स्वयमुत्थितः ।
उदयन् हि महाशैलान्मेरोरिव दिवाकरः ॥ १७
पन्नगैस्सहदीप्तास्यै स्समुद्रः प्रत्यदृश्यत ।
स्निग्धवैडूर्यसङ्काशो जाम्बूनदविभूषितः ॥ १८

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

रक्तमाल्याम्बरधरः पद्मपत्रनिभेक्षणः ।
सर्वपुष्पमयीं दिव्यां शिरसा धारयन् स्रजम् ॥ १९
जातरूपमयैश्चैव तपनीयविभूषितैः ।
आत्मजानां च रत्नानां भूषितो भूषणोत्तमः ॥ २०
धातुभिर्मण्डितश्शैलो विविधैर्हिमवानिव ।
एकावलीमध्यगतं तरलं पाटलप्रभम् ॥ २१
विपुलेनोरसाबिभ्रत्कौस्तुभस्य सहोदरम् ।
आघूर्णिततरङ्गौघः कालिकानिलसङ्कुलः ॥ २२
उद्वर्तितमहाग्राहस्संभ्रान्तोरगराक्षसः ।
(देवतानां सुरूपाभि र्नानारूपाभिरीश्वरः ।
गङ्गासिन्धुप्रधानाभि रापगाभिस्समावृतः ॥)
सागरस्समुपक्रम्य पूर्वमामन्त्र्यवीर्यवान् ॥ २३
अब्रवीत् प्राञ्जलिर्वाक्यं राघवं शरपाणिनम् ।
"पृथिवी वायुराकाश मापोज्योतिश्च राघव ॥ २४
स्वभावे सौम्य तिष्ठन्ति शाश्वतं मार्गमाश्रिताः ।
तत्स्वभावो ममाप्येष यदगाधोऽहमप्लवः ॥ २५
विकारस्तु भवेद्गाध एतत्ते प्रवदाम्यहम् ।
न कामा न्नचलोभाद्वा न भयात् पार्थिवात्मजः ॥ २६
ग्राहनक्राकुलजलं स्तम्भयेयं कथंचन ।
विधास्य राम येनापि विषहिष्येह्यहं तथा ॥ २७
ग्राहा न प्रहरिष्यन्ति यावत्सेना तरिष्यति ।
हरीणां तरणे राम करिष्यामि यथास्थलम् ॥" २८

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

तमब्रवीत्तदा राम "उद्यतो हि नदीपते ।
अमोघोऽयं महाबाणः कस्मिन्देशे निपात्यताम् ॥" २९

रामस्य वचनं श्रुत्वा तं च दृष्ट्वा महाशरम् ।
महोदधिर्महातेजा राघवं वाक्यमब्रवीत् ॥ ३०

"उत्तरेणावकाशोऽस्ति कश्चित्पुण्यतमो मम ।
द्रुमकुल्य इति ख्यातो लोके ख्यातो यथा भवान् ॥ ३१

उग्रदर्शनकर्माणो बहवस्तत्र दस्यवः ।
आभीरप्रमुखाः पापाः पिबन्ति सलिलं मम ॥ ३२

तैस्तु संस्पर्शनं पापै र्नसहे पापकर्मभिः ।
अमोघः क्रियतां राम तत्र तेषु शरोत्तमः ॥" ३३

तस्य तद्वचनं श्रुत्वा सागरस्य स राघवः ।
मुमोच तं शरं दीप्तं वीरस्सागरदर्शनात् ॥ ३४

तेन तन्मरुकान्तारं पृथिव्यां खलु विश्रुतम् ।
निपातितश्शरो यत्र दीप्ताशनिसमप्रभः ॥ ३५

ननाद च तदा तत्र वसुधा शल्यपीडिता ।
तस्माद्व्रणमुखात्तोय मुत्पपात रसातलात् ॥ ३६

स बभूव तदा कूपो व्रण इत्यभिविश्रुतः ।
सततं चोत्थितं तोयं समुद्रस्येव दृश्यते ॥ ३७

अवदारणशब्दश्च दारुणस्समपद्यत ।
तस्माद्बाणनिपातेन त्वपः कुक्षिष्वशोषयत् ॥ ३८

विख्यातं त्रिषु लोकेषु मरुकान्तारमेव तत् ।
शोषयित्वा ततः कुक्षिं रामो दशरथात्मजः ॥ ३९

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

वरं तस्मै ददौ विद्वान् मरवेऽमरविक्रमः ।
पशव्यश्चाल्परोगश्च फलमूलरसायुतः ॥ ४०
बहुस्नेहो बहुक्षीरस्सुगन्धि र्विविधौषधः ।
एवमेतैर्गुणैर्युक्तो बहुभिस्सततं मरुः ॥ ४१
रामस्य वरदानाच्च शिवः पन्था बभूवह ।
तस्मिन् दग्धे तदा कुक्षौ समुद्रस्सरितां पतिः ॥ ४२
राघवं सर्वशास्त्रज्ञ मिदं वचनमब्रवीत् ।
"अयं सौम्य नलो नाम तनुजो विश्वकर्मणः ॥ ४३
पित्रा दत्तवरः श्रीमान् प्रतिमो विश्वकर्मणा ।
एष सेतुं महोत्साहः करोतु मयि वानरः ॥ ४४
तमहं धारयिष्यामि तथा ह्येष यथा पिता ।"
एवमुक्त्वोदधिर्नष्ट स्समुत्थाय नल स्तदा ॥ ४५
अब्रवीद्वानरश्रेष्ठो वाक्यं रामं महाबलः ।
"अहं सेतुं करिष्यामि विस्तीर्णे वरुणालये ॥ ४६
पितुस्सामर्थ्यमास्थाय तत्वमाह महोदधिः ।
दण्ड एव वरो लोके पुरुषस्येति मे मतः ॥ ४७
धिक्क्षमा मकृतज्ञेषु सान्त्वं दानमथापि वा ।
अयं हि सागरो भीमस्सेतुकर्मदिदृक्षया ॥ ४८
ददौ दण्डभयाद्गाधं राघवाय महोदधिः ।
मम मातुर्वरो दत्तो मन्दरे विश्वकर्मणा ॥ ४९
औरसस्तस्य पुत्रोऽहं सदृशो विश्वकर्मणा ।
स्मारितोऽस्म्यहमेतेन तत्त्वमाह महोदधिः ॥ ५०

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

नचाप्यहमनुक्तो वै प्रब्रूया मात्मनो गुणान् ।
समर्थश्चाप्यहं सेतुं कर्तुं वै वरुणालये ॥ ५१
काममद्यैव बध्नन्तु सेतुं वानरपुङ्गवाः ।”
ततो विसृष्टा रामेण सर्वतो हरियूथपाः ॥ ५२
अभिपेतुर्महारण्यं हृष्टाश्शतसहस्रशः ।
ते नगान्नगसङ्काशा श्शाखामृगगणर्षभाः ॥ ५३
बभञ्जुर्वानरास्तत्र प्रचकर्षुश्च सागरम् ।
ते सालैश्चाश्वकर्णैश्च धवैर्वंशैश्च वानराः ॥ ५४
कुटजैरर्जुनैस्तालै स्तिलकैस्तिनिशैरपि ।
बिल्वैश्च सप्तपर्णैश्च कर्णिकारैस्सुपुष्पितैः ॥ ५५
चूतैश्चाशोकवृक्षैश्च सागरं समपूरयन् ।
समूलांश्च विमूलांश्च पादपान् हरिसत्तमाः ॥ ५६
इन्द्रकेतूनिवोद्यम्य प्रजह्रुर्हरयस्तरून् ।
तालान् दाडिमगुल्मांश्च नारिकेलान्विभीतकान् ॥ ५७
वकुलान् खदिरान्निम्बान् समाजह्रुस्समन्ततः ।
हस्तिमात्रान्महाकायाः पाषाणांश्च महाबलाः ॥ ५८
पर्वतांश्च समुत्पाट्य यन्त्रैः परिवहन्ति च ।
प्रक्षिप्यमाणै रचलैस्सहसा जलमुद्धतम् ॥ ५९
समुत्पतितमाकाश मपासर्पत्ततस्ततः ।
समुद्रं क्षोभयामासु र्वानराश्च समन्ततः ॥ ६०
सूत्राण्यन्ये प्रगृह्णन्ति ह्यायतं शतयोजनम् ।
दण्डानन्ये प्रगृह्णन्ति विचिन्वन्ति तथा परे ॥ ६१

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

दशयोजनविस्तारं शतयोजनमायतम् ।
नलश्चक्रे महासेतुं मध्ये नदनदीपतेः ॥ ६२

स तथा क्रियते सेतुर्वानरैर्घोरकर्मभिः ।
वानराश्शतशस्तत्र रामस्याज्ञापुरस्सराः ॥ ६३

मेघाभैः पर्वताग्रैश्च तृणैः काष्ठैर्बबन्धिरे ।
पुष्पिताग्रैश्च तरुभिस्सेतुं बध्नन्ति वानराः ॥ ६४

पाषाणांश्च गिरिप्रख्यान् गिरीणां शिखराणि च ।
दृश्यन्ते परिधावन्तो गृह्य वारणसन्निभाः ॥ ६५

शिलानां क्षिप्यमाणानां शैलानां च निपात्यताम् ।
बभूव तुमुलश्शब्द स्तदातस्मिन्महोदधौ ॥ ६६

कृतानि प्रथमेनाह्ना योजनानि चतुर्दश ।
प्रहृष्टैर्गजसङ्काशै स्त्वरमाणैः प्लवङ्गमैः ॥ ६७

द्वितीयेन तथाचाह्ना योजनानि तु विंशतिः ।
कृतानि प्लवगैस्तूर्णं भीमकायैर्महाबलैः ॥ ६८

अह्ना तृतीयेन तथा योजनानि कृतानि च ।
त्वरमाणैर्महाकायै रेकविंशतिरेवच ॥ ६९

चतुर्थेन तथाचाह्ना द्वाविंशति रथापि च ।
योजनानि महावेगैः कृतानि त्वरितैस्तु तैः ॥ ७०

पञ्चमेन तथा चाह्ना प्लवगैः क्षिप्रकारिभिः ।
योजनानि त्रयोविंशत्सुवेल मधिकृत्य वै ॥ ७१

स वानरवरः श्रीमान् विश्वकर्मात्मजो बली ।
बबन्ध सागरे सेतुं यथाचास्य पिता तथा ॥ ७२

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

स नलेन कृतस्सेतु स्सागरे मकरालये।
शुशुभे सुभगः श्रीमान् स्वातीपथ इवाम्बरे ॥ ७३
ततो देवास्सगन्धर्वा स्सिद्धाश्च परमर्षयः ।
आगम्य गगने तस्थुर्द्रष्टुकामास्तदद्भुतम् ॥ ७४
दशयोजनविस्तीर्णं शतयोजनमायतम् ।
ददृशुर्देवगन्धर्वा नलसेतुं सुदुष्करम् ॥ ७५
आप्लवन्तः प्लवन्तश्च गर्जन्तश्च प्लवङ्गमाः ।
तदचिन्त्य मसह्यं च अद्भुतं रोमहर्षणम् ॥ ७६
ददृशुस्सर्वभूतानि सागरे सेतुबन्धनम् ।
तानि कोटिसहस्राणि वानराणां महौजसाम् ॥ ७७
बध्नन्तस्सागरे सेतुं जग्मुः पारं महोदधेः ।
विशालस्सुकृतः श्रीमान् सुभूमिस्सुसमाहितः ॥ ७८
अशोभत महासेतुस्सीमन्त इव सागरे ।
ततः पारं समुद्रस्य गदापाणि र्विभीषणः ॥ ७९
परेषामभिघातार्थं मतिष्ठत्सचिवैस्सह ।
सुग्रीवस्तु ततः प्राह रामं सत्यपराक्रमम् ॥ ८०
"हनूमन्तं त्वमारोह अङ्गदं चापि लक्ष्मणः ।
अयं हि विपुलो वीर सागरो मकरालयः ॥ ८१
वैहायसौ युवामेतौ वानरौ तारयिष्यतः ।
अग्रतस्तस्य सैन्यस्य श्रीमान्रामस्सलक्ष्मणः ॥ ८२
जगाम धन्वी धर्मात्मा सुग्रीवेण समन्वितः ।
अन्ये मध्येन गच्छन्ति पार्श्वतोऽन्ये प्लवङ्गमाः ॥ ८३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

सलिले प्रपतन्त्यन्ये मार्गमन्ये न्न लेभिरे ।
केचिद्वैहायसगताः सुपर्णा इव पुप्लुवुः ॥ ८४
घोषेण महता तस्य सिन्धोर्घोषं समुच्छ्रितम् ।
भीममन्तर्दधे भीमा तरन्ती हरिवाहिनी ॥ ८५
वानराणां हि सा तीर्णा वाहिनी नलसेतुना ।
तीरे निविवेशे राज्ञा बहुमूलफलोदके ॥ ८६
तदद्भुतं राघवकर्म दुष्करं समीक्ष्य देवास्सहसिद्धचारणैः ।
उपेत्य रामं सहसा महर्षिभिस्समभ्यषिञ्चन् सुशुभैर्जलैः पृथक् ॥ ८७
जयस्व शत्रून्नरदेव मेदिनीं ससागरां पालय शाश्वतीस्समाः ।"
इतीव रामं नरदेवसत्कृतं शुभैर्वचोभि र्विविधै रपूजयन् ॥ ८८

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे द्वाविंशस्सर्गः ॥

॥ त्रयोविंशस्सर्गः ॥

निमित्तानि निमित्तज्ञो दृष्ट्वा लक्ष्मणपूर्वजः ।
सौमित्रिं सम्परिष्वज्य इदं वचनमब्रवीत् ॥ १
"परिगृह्योदकं शीतं वनानि फलवन्ति च ।
बलौघं संविभज्येमं व्यूह्य तिष्ठेम लक्ष्मण ॥ २
लोकक्षयकरं भीमं भयं पश्याम्युपस्थितम् ।
निबर्हणं प्रवीराणा मृक्षवानररक्षसाम् ॥ ३
वाताश्च कलुषावान्ति कम्पते च वसुन्धरा ।
पर्वताग्राणि वेपन्ते पतन्ति च महीरुहाः ॥ ४
मेघाः क्रव्यादसङ्काशाः परुषाः परुषस्वनाः ।
क्रूराः क्रूरं प्रवर्षन्ति मिश्रं शोणितबिन्दुभिः ॥ ५

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

रक्तचन्दनसङ्काशा सन्ध्या परमदारुणा ।
ज्वलतः प्रपतत्येत दादित्या दग्निमण्डलम् ॥ ६
दीना दीनस्वराः क्रूरा स्सर्वतो मृगपक्षिणः ।
प्रत्यादित्यं विनर्दन्ति जनयन्तो महद्भयम् ॥ ७
रजन्यामप्रकाशस्तु सन्तापयति चन्द्रमाः ।
कृष्णरक्तांशुपर्यन्तो लोकक्षय इवोदितः ॥ ८
ह्रस्वो रूक्षोऽप्रशस्तश्च परिवेषस्सुलोहितः ।
आदित्ये विमले नीलं लक्ष्मलक्ष्मण दृश्यते ॥ ९
रजसा महता चापि नक्षत्राणि हतानि च ।
युगान्तमिव लोकानां पश्य शंसन्ति लक्ष्मण ॥ १०
काकाश्श्येनास्तथा गृध्रा नीचैः परिपतन्ति च ।
शिवाश्चाप्यशिवान्नादा न्नदन्ति सुमहाभयान् ॥ ११
शैलैश्शूलैश्च खड्गैश्च विसृष्टैः कपिराक्षसैः ।
भविष्यत्यावृता भूमि र्मांसशोणितकर्दमा ॥ १२
क्षिप्रमद्यैवदुर्धर्षां पुरीं रावणपालिताम् ।
अभियाम जवेनैव सर्वतो हरिभिर्वृताः ॥" १३
इत्येवमुक्त्वा धर्मात्मा धन्वी संग्रामहर्षणः ।
प्रतस्थे पुरतो रामो लङ्कामभिमुखो विभुः ॥ १४
स विभीषणसुग्रीवा स्ततस्ते वानरर्षभाः ।
प्रतस्थिरे विनर्दन्तो निश्चिता द्विषतां वधे ॥ १५
राघवस्य प्रियार्थं तु धृतानां वीर्यशालिनाम् ।
हरीणां कर्मचेष्टाभि स्तुतोष रघुपुङ्गवः ॥ १६

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे त्रयोविंशस्सर्गः ॥

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

॥ चतुर्विंशस्सर्गः ॥

सा वीरसमिती राज्ञा विरराज व्यवस्थिता ।
शशिना शुभनक्षत्रा पौर्णमासीव शारदी ॥ १
प्रचचाल च वेगेन त्रस्ता चैव वसुन्धरा ।
पीड्यमाना बलौघेन तेन सागरवर्चसा ॥ २
ततश्शुश्रुवुराक्रुष्टं लङ्कायां काननौकसः ।
भेरीमृदङ्गसंघुष्टं तुमुलं रोमहर्षणम् ॥ ३
बभूवुस्तेन घोषेण संहृष्टा हरियूथपाः ।
अमृष्यमाणा स्तं घोषं विनेदुर्घोषवत्तरम् ॥ ४
राक्षसास्तु प्लवङ्गानां शुश्रुवुश्चापि गर्जितम् ।
नर्दतामिव दृप्तानां मेघानामम्बरे स्वनम् ॥ ५
दृष्ट्वा दाशरथिर्लङ्कां चित्रध्वजपताकिनीम् ।
जगाम मनसा सीतां दूयमानेन चेतसा ॥ ६
"अत्र सा मृगशाबाक्षी रावणेनोपरुध्यते ।
अभिभूता ग्रहेणेव लोहिताङ्गेन रोहिणी ॥" ७
दीर्घमुष्णं च निश्वस्य समुद्वीक्ष्य च लक्ष्मणम् ।
उवाच वचनं वीर स्तत्कालहितमात्मनः ॥ ८
"आलिखन्तीमिवाकाश मुत्थितां पश्य लक्ष्मण ।
मनसेव कृतां लङ्कां नगाग्रे विश्वकर्मणा ॥ ९
विमानैर्बहुभिर्लङ्का सङ्कीर्णा भुवि राजते ।
विष्णोः पदमिवाकाशं छादितं पाण्डुरैर्घनैः ॥ १०
पुष्पितैश्शोभिता लङ्का वनैश्चैत्ररथोपमैः ।
नानापतगसंघुष्टैः फलपुष्पोपगैश्शुभैः ॥ ११

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

पश्य मत्तविहङ्गानि प्रलीनभ्रमराणि च ।
कोकिलाकुलषण्डानि दोधवीति शिवोऽनिलः ॥" १२
इति दाशरथी रामो लक्ष्मणं समभाषत ।
बलं च तद्वै विभजन् शास्त्रदृष्टेन कर्मणा ॥ १३
शशास कपिसेनायां बलमादाय वीर्यवान् ।
"अङ्गदस्सह नीलेन तिष्ठे दुरसि दुर्जयः ॥ १४
तिष्ठेद्वानरवाहिन्या वानरौघसमावृतः ।
आश्रित्य दक्षिणं पार्श्वं मृषभो वानरर्षभः ॥ १५
गन्धहस्तीव दुर्धर्ष स्तरस्वी गन्धमादनः ।
तिष्ठेद्वानरवाहिन्या स्सव्यं पार्श्वं समाश्रितः ॥ १६
मूर्ध्निस्थास्याम्यहं युक्तो लक्ष्मणेन समन्वितः ।
जाम्बवांश्च सुषेणश्च वेगदर्शी च वानरः ॥ १७
ऋक्षमुख्या महात्मानः कुक्षिं रक्षन्तु ते त्रयः ।
जघनं कपिसेनायाः कपिराजोऽभिरक्षतु ॥" १८
पश्चार्धमिव लोकस्य प्रचेतास्तेजसावृतः ।
सुविभक्तमहाव्यूहा महावानररक्षिता ॥ १९
अनीकिनी सा विबभौ यथा द्यौ स्साभ्रसंप्लवा ।
प्रगृह्य गिरिश्रृङ्गाणि महतश्च महीरुहान् ॥ २०
आसेदुर्वानरा लङ्कां विमर्दयिषवो रणे ।
शिखरैर्विकिरामैनां लङ्कां मुष्टिभिरेव वा ॥" २१
इतिस्म दधिरे सर्वे मनांसि हरिसत्तमाः ।
ततो रामो महातेजाः सुग्रीवमिदमब्रवीत् ॥ २२

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

"सुविभक्तानि सैन्यानि शुक एष विमुच्यताम् ।"
रामस्य वचनं श्रुत्वा वानरेन्द्रो महाबलः ॥ २३
मोचयामास तं दूतं शुकं रामस्य शासनात् ।
मोचितो रामवाक्येन वानरैश्चाभिपीडितः ॥ २४
शुकः परमसन्त्रस्तो रक्षोधिप मुपागमत् ।
रावणः प्रहसन्नेव शुकं वाक्यमभाषत ॥ २५
"किमिमौ ते सितौ पक्षौ लूनपक्षश्च दृश्यसे ।
कच्चिन्नानेकचित्तानां तेषां त्वं वशमागतः ?॥" २६
ततस्स भयसंविग्न स्तथा राज्ञाऽभिचोदितः ।
वचनं प्रत्युवाचेदं राक्षसाधिपमुत्तमम् ॥ २७
"सागरस्योत्तरे तीरेऽब्रुवं ते वचनं तथा ।
यथा सन्देशमाक्लिष्टं सान्त्वयन् श्लक्ष्णया गिरा ॥ २८
क्रुद्धैस्तैरहं मुत्प्लुत्य दृष्टमात्रैः प्लवङ्गमैः ।
गृहीतोऽस्म्यपि चारब्धा हन्तुं लोप्तुं च मुष्टिभिः ॥ २९
नैव सम्भाषितुं शक्यास्संप्रश्नोऽत्र न लभ्यते ।
प्रकृत्या कोपनास्तीक्ष्णा वानरा राक्षसाधिप ॥ ३०
स च हन्ता विराधस्य कबन्धस्य खरस्य च ।
सुग्रीवसहितो रामस्सीतायाः पदमागतः ॥ ३१
स कृत्वा सागरे सेतुं तीर्त्वा च लवणोदधिम् ।
एष रक्षांसि निर्धूय धन्वी तिष्ठति राघवः ॥ ३२
ऋक्षवानरमुख्यानामनीकानि सहस्रशः ।
गिरिमेघनिकाशानां छादयन्ति वसुन्धराम् ॥ ३३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

राक्षसानां बलौघस्य वानरेन्द्रबलस्य च ।
नैतयोर्विद्यते सन्धि र्देवदानवयोरिव ॥ ३४
पुराप्राकारमायान्ति क्षिप्रमेकतरं कुरु ।
सीतां वास्मै प्रयच्छाशु सुयुद्धं वा प्रदीयताम् ॥" ३५
शुकस्य वचनं श्रुत्वा रावणो वाक्यमब्रवीत् ।
रोषसंरक्तनयनो निर्दहन्निव चक्षुषा ॥ ३६
"यदिमां प्रतियुद्ध्येरन् देवगन्धर्वदानवाः ।
नैव सीतां प्रयच्छामि सर्वलोकभयादपि ॥ ३७
कदा नामाभिधावन्ति राघवं मामकाश्शराः ।
वसन्ते पुष्पितं मत्ता भ्रमरा इव पादपम् ॥ ३८
कदा तूणीशयैर्दीप्तै र्गणशः कार्मुकच्युतैः ।
शरैरादीपयाम्येन मुल्काभिरिव कुञ्जरम् ॥ ३९
तच्चास्य बलमादास्ये बलेन महता वृतः ।
ज्योतिषामिव सर्वेषां प्रभामुद्यन् दिवाकरः ॥ ४०
सागरस्येव मे वेगो मारुतस्येव मे गतिः ।
न हि दाशरथिर्वेद तेन मां योद्धुमिच्छति ॥ ४१
न मे तूणीशयान्बाणान् सविषानिव पन्नगान् ।
रामः पश्यति संग्रामे तेन मां योद्धुमिच्छति ॥ ४२
न जानाति पुरा वीर्यं मम युद्धे स राघवः ।
मम चापमयीं वीणां शरकोणैः प्रवादिताम् ॥ ४३
ज्याशब्दतुमुलां घोरा मार्तभीतमहास्वनाम् ।
नाराचतलसन्नादां तां ममाहितवाहिनीम् ॥ ४४

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

अवगाह्य महारङ्गं वादयिष्याम्यहं रणे ।
न वासवेनापि सहस्रचक्षुषा यथास्मि शक्यो वरुणेन वा स्वयम् ।
यमेन वा धर्षयितुं शराग्निना महाहवे वैश्रवणेन वा पुनः ॥ ४५

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे चतुर्विंशस्सर्गः ॥

॥ पञ्चविंशस्सर्गः ॥

सबले सागरं तीर्णे रामे दशरथात्मजे ।
अमात्यौ रावणश्श्रीमानब्रवीच्छुकसारणौ ॥ १
"समग्रं सागरं तीर्णं दुस्तरं वानरं बलम् ।
अभूतपूर्वं रामेण सागरे सेतुबन्धनम् ॥ २
सागरे सेतुबन्धं तु न श्रद्दध्यां कथंचन ।
अवश्यं चापि संख्येयं तन्मया वानरं बलम् ॥ ३
भवन्तौ वानरं सैन्यं प्रविश्यानुपलक्षितौ ।
परिमाणं च वीर्यं च येच मुख्याः प्लवङ्गमाः ॥ ४
मन्त्रिणो येच रामस्य सुग्रीवस्य च सम्मताः ।
ये पूर्वमभिवर्तन्ते ये च शूराः प्लवङ्गमाः ॥ ५
स च सेतुर्यथाबद्धस्सागरे सलिलार्णवे ।
निवेशं यद्यथा तेषां वानराणां महात्मनाम् ॥ ६
रामस्य व्यवसायं च वीर्यं प्रहरणानि च ।
लक्ष्मणस्य च वीर्यं च तत्त्वतो ज्ञातुमर्हथः ॥ ७
कश्च सेनापतिस्तेषां वानराणां महौजसाम् ।
एतत् ज्ञात्वा यथा तत्त्वं शीघ्रमागन्तु मर्हथः ॥" ८

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

इति प्रतिसमादिष्टौ राक्षसौ शुकसारणौ ।
हरिरूपधरौ वीरौ प्रविष्टौ वानरं बलम् ॥ ९
ततस्तद्वानरंसैन्य मचिन्त्यं रोमहर्षणम् ।
संख्यातुं नाध्यगच्छेतां तदा तौ शुकसारणौ ॥ १०
संस्थितं पर्वताग्रेषु निर्दरेषु गुहासु च ।
समुद्रस्य च तीरेषु वनेषूपवनेषु च ॥ ११
तरमाणं च तीर्णं च तर्तुकामं च सर्वशः ।
निविष्टं निविशच्चैव भीमनादं महाबलम् ॥ १२
तद्बलार्णवमक्षोभ्यं ददृशाते निशाचरौ ।
तौ ददर्श महातेजाः प्रच्छन्नौ च विभीषणः ॥ १३
आचचक्षेऽथ रामाय गृहीत्वा शुकसारणौ ।
"तस्येमौ राक्षसेन्द्रस्य मन्त्रिणौ शुकसारणौ ॥ १४
लङ्कायास्समनुप्राप्तौ चारौ परपुरञ्जय ।"
तौ दृष्ट्वा व्यथितौ रामं निराशौ जीविते तदा ॥ १५
कृताञ्जलिपुटौ भीतौ वचनं चेदमूचतुः ।
आवामिहागतौ सौम्य रावणप्रहिता वुभौ ॥ १६
परिज्ञातुं बलं कृत्स्नं तवेदं रघुनन्दन ।"
तयोस्तद्वचनं श्रुत्वा रामो दशरथात्मजः ॥ १७
अब्रवीत्प्रहसन्वाक्यं सर्वभूतहितेरतः ।
"यदि दृष्टं बलं कृत्स्नं वयं वा सुपरीक्षिताः ॥ १८
यथोक्तं वा कृतं कार्यं छन्दतः प्रतिगम्यताम् ।
अथ किंचिददृष्टं वा भूयस्तद्द्रष्टुमर्हथः ॥ १९

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

विभीषणो वा कात्स्न्र्येन भूयस्सन्दर्शयिष्यति ।
न चेदं ग्रहणं प्राप्य भेत्तव्यं जीवितं प्रति ॥" २०
"न्यस्तशस्त्रौ गृहीतौ वा न दूतौ वधमर्हतः ।
पृच्छमानौ विमुञ्चैतौ चारौ रात्रिंचरा वुभौ ॥ २१
शत्रुपक्षस्य सततं विभीषणविकर्षणौ ।"
"प्रविश्य नगरीं लङ्कां भवद्भ्यां धनदानुजः ॥ २२
वक्तव्यो रक्षसां राजा यथोक्तं वचनं मम ।
यद्बलं च समाश्रित्य सीतां मे हृतवानसि ॥ २३
तद्दर्शय यथाकामं ससैन्यस्सहबान्धवः ।
श्वः काल्ये नगरीं लङ्कां सप्राकारां सतोरणाम् ॥ २४
राक्षसं च बलं पश्य शरैर्विध्वंसितं मया ।
क्रोधं भीममहं मोक्ष्ये ससैन्ये त्वयि रावण ॥ २५
श्वः काल्ये वज्रवान्वज्रं दानवेष्विव वासवः ।"
इति प्रतिसमादिष्टौ राक्षसौ शुकसारणौ ॥ २६
जयेति प्रतिनन्द्यैतौ राघवं धर्मवत्सलम् ।
आगम्य नगरीं लङ्कामब्रूतां राक्षसाधिपम् ॥ २७
"विभीषणगृहीतौ तु वधार्हौ राक्षसेश्वर ।
दृष्ट्वा धर्मात्मना मुक्तौ रामेणामिततेजसा ॥ २८
एकस्थानगता यत्र चत्वारः पुरुषर्षभाः ।
लोकपालोपमाश्शूराः कृतास्त्रा दृढविक्रमाः ॥ २९
रामो दाशरथिः श्रीमान् लक्ष्मणश्च विभीषणः ।
सुग्रीवश्च महातेजा महेन्द्रसमविक्रमः ॥ ३०

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

एते शक्ताः पुरीं लङ्कां सप्राकारां सतोरणाम् ।
उत्पाट्य संक्रामयितुं सर्वे तिष्ठन्तु वानराः ॥ ३१
यादृशं तस्य रामस्य रूपं प्रहरणानि च ।
वधिष्यति पुरीं लङ्कामेकस्तिष्ठन्तु ते त्रयः ॥ ३२
रामलक्ष्मणगुप्ता सा सुग्रीवेण च वाहिनी ।
बभूव दुर्धर्षतरा सेन्द्रैरपि सुरासुरैः ॥ ३३
(व्यक्तस्सेतुस्तथा बद्धः दशयोजनविस्तृतः ।
शतयोजनमायामस्तीर्णासेना च सागरम् ॥
निविष्टो दक्षिणे तीरे राम स्स च नदीपतेः ।
तीर्णस्य तरमाणस्य बलस्यान्तो न विद्यते ॥)
प्रहृष्टरूपा ध्वजिनी वनौकसां महात्मनां संप्रति योद्धुमिच्छताम् ।
अलं विरोधेन शमो विधीयतां प्रदीयतां दाशरथाय मैथिली ॥" ३४

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे पञ्चविंशस्सर्गः ॥

॥ षड्विंशस्सर्गः ॥

तद्वचः पथ्यमक्लीबं सारणेनाभिभाषितम् ।
निशम्य रावणो राजा प्रत्यभाषत सारणम् ॥ १
"यदि मा मभियुञ्जीरन् देवगन्धर्वदानवाः ।
नैव सीतां प्रदास्यामि सर्वलोकभयादपि ॥ २
त्वं तु सौम्य परित्रस्तो हरिभिर्निर्जितो भृशम् ।
प्रतिप्रदानमद्यैव सीतायास्साधु मन्यसे ॥ ३
कोहि नाम सपत्नो मां समरे जेतुमर्हति ।"
इत्युक्त्वा परुषं वाक्यं रावणो राक्षसाधिपः ॥ ४

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

आरुरोह ततः श्रीमान् प्रासादं हिमपाण्डरम् ।
बहुतालसमुत्सेधं रावणोऽथ दिदृक्षया ॥ ५
ताभ्यां चराभ्यां सहितो रावणः क्रोधमूर्छितः ।
पश्यमानस्समुद्रं च पर्वतांश्च वनानि च ॥ ६
ददर्श पृथिवीदेशं सुसम्पूर्णं प्लवङ्गमैः ।
तदपारमसंख्येयं वानराणां महद्बलम् ॥ ७
आलोक्य रावणो राजा परिपप्रच्छ सारणम् ।
"एषां वानरमुख्यानां के शूराः के महाबलाः ? ॥ ८
के पूर्वमभिवर्तन्ते महोत्साहास्समन्ततः ।
केषां शृणोति सुग्रीवः के वा यूथपयूथपाः ॥ ९
सारणाचक्ष्व तत्त्वेन के प्रधानाः प्लवङ्गमाः ।"
सारणो राक्षसेन्द्रस्य वचनं परिपृच्छतः ॥ १०
आचचक्षेऽथ मुख्यज्ञो मुख्यां स्तांस्तु वनौकसः ।
"एष योऽभिमुखो लङ्कां नर्दं स्तिष्ठति वानरः ॥ ११
यूथपानां सहस्राणां शतेन परिवारितः ।
यस्य घोषेण महता सप्राकारा सतोरणा ॥ १२
लङ्का प्रवेपते सर्वा सशैलवनकानना ।
सर्वशाखामृगेन्द्रस्य सुग्रीवस्य महात्मनः ॥ १३
बलाग्रे तिष्ठते वीरो नीलो नामैष यूथपः ।
बाहू प्रगृह्य यः पद्भ्यां महीं गच्छति वीर्यवान् ॥ १४
लङ्कामभिमुखः क्रोधा दभीक्ष्णं च विजृम्भते ।
गिरिशृङ्गप्रतीकाशः पद्मकिञ्जल्कसन्निभः ॥ १५

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

स्फोटयत्यभिसंरब्धो लाङ्गूलं च पुनः पुनः ।
यस्य लाङ्गूलशब्देन स्वनन्ति प्रदिशो दश ॥ १६
एष वानरराजेन सुग्रीवेणाभिषेचितः ।
यौवराज्येऽङ्गदो नाम त्वामाह्वयति संयुगे ॥ १७
वालिनस्सदृशः पुत्रस्सुग्रीवस्य सदा प्रियः ।
राघवार्थे पराक्रान्तश्शक्रार्थे वरुणो यथा ॥ १८
एतस्य सा मतिस्सर्वा यद्दृष्टा जनकात्मजा ।
हनूमता वेगवता राघवस्य हितैषिणा ॥ १९
बहूनि वानरेन्द्राणा मेष यूथानि वीर्यवान् ।
परिगृह्याभियाति त्वां स्वेनानीकेन दुर्जयः ॥ २०
अनु वालिसुतस्यापि बलेन महताऽऽवृतः ।
वीरस्तिष्ठति संग्रामे सेतुहेतुरयं नलः ॥ २१
ये तु विष्टभ्य गात्राणि क्ष्वेलयन्ति नदन्ति च ।
उत्थाय च विजृम्भन्ते क्रोधेन हरिपुङ्गवाः ॥ २२
एते दुष्प्रसहा घोरा श्चण्डाश्चण्डपराक्रमाः ।
अष्टौ शतसहस्राणि दशकोटिशतानि च ॥ २३
य एनमनुगच्छन्ति वीरा श्चन्दनवासिनः ।
एषैवाशंसते लङ्कां स्वेनानीकेन मर्दितुम् ॥ २४
श्वेतो रजतसङ्काश श्चपलो भीमविक्रमः ।
बुद्धिमान् वानरो वीर स्त्रिषु लोकेषु विश्रुतः ॥ २५
तूर्णं सुग्रीवमागम्य पुनर्गच्छति सत्वरः ।
विभजन्वानरींसेना मनीकानि प्रहर्षयन् ॥ २६

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

यः पुरा गोमतीतीरे रम्यं पर्येति पर्वतम् ।
नाम्ना सङ्कोचनो नाम नानानगयुतो गिरिः ॥ २७
तत्र राज्यं प्रशास्त्येष कुमुदो नाम यूथपः ।
योऽसौ शतसहस्राणां सहस्रं परिकर्षति ॥ २८
यस्य वाला बहूव्यामा दीर्घा लाङ्गूलमाश्रिताः ।
ताम्राः पीतास्सिताश्श्वेताः प्रकीर्णा घोरकर्मणः ॥ २९
अदीनो रोषणश्चण्डस्संग्राम मभिकाङ्क्षति ।
एषोऽप्याशंसते लङ्कां स्वेनानीकेन मर्दितुम् ॥ ३०
यस्त्वेष सिंहसङ्काशः कपिलो दीर्घलोचनः ।
निभृतः प्रेक्षते लङ्कां दिधक्षन्निव चक्षुषा ॥ ३१
विन्ध्यं कृष्णगिरिं सह्यं पर्वतं च सुदर्शनम् ।
राजन्! सततमध्यास्ते रम्भो नामैष यूथपः ॥ ३२
शतं शतसहस्राणां त्रिंशच्च हरिपुङ्गवाः ।
य मेते वानराश्शूरा श्चण्डाश्चण्डपराक्रमाः ॥ ३३
परिवार्यानुगच्छन्ति लङ्कां मर्दितुमोजसा ।
यस्तु कर्णौ विवृणुते जृम्भते च पुनः पुनः ॥ ३४
न च संविजते मृत्यो र्नच युद्धा द्विधावति ।
प्रकम्पते च रोषेण तिर्यक्च पुनरीक्षते ॥ ३५
पश्यन् लाङ्गूलमपि च क्ष्वेलते च महाबलः ।
महाजवो वीतभयो रम्यं साल्वेयपर्वतम् ॥ ३६
राजन्! सततमध्यास्ते शरभो नाम यूथपः ।
एतस्य बलिनस्सर्वे विहारा नाम यूथपाः ॥ ३७

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

राजन् शतसहस्राणि चत्वारिंशत्तथैव च ।
यस्तु मेघ इवाकाशं महानावृत्य तिष्ठति ॥ ३८
मध्ये वानरवीराणां सुराणामिव वासवः ।
भेरीणामिव सन्नादो यस्यैष श्रूयते महान् ॥ ३९
घोषश्शाखामृगेन्द्राणां संग्राममभिकाङ्क्षताम् ।
एष पर्वतमध्यास्ते पारियात्रमनुत्तमम् ॥ ४०
युद्धे दुष्प्रसहो नित्यं पनसो नाम यूथपः ।
एनं शतसहस्राणां शतार्धं पर्युपासते ॥ ४१
यूथपा यूथपश्रेष्ठमेषां यूथानिभागशः ।
यस्तु भीमां प्रवल्गन्तीं चमूं तिष्ठति शोभयन् ॥ ४२
स्थितां तीरे समुद्रस्य द्वितीय इव सागरः ।
एष दर्दरसङ्काशो विनतो नाम यूथपः ॥ ४३
पिबं श्चरति पर्णासां नदीनामुत्तमां नदीम् ।
षष्टिश्शतसहस्राणि बलमस्य प्लवङ्गमाः ॥ ४४
त्वामाह्वयति युद्धाय क्रोधनो नाम यूथपः ।
विक्रान्ता बलवन्तश्च यथा यूथानि भागशः ॥ ४५
यस्तु गैरिकवर्णाभं वपुः पुष्यति वानरः ।
अवमत्य सदा सर्वान् वानरान्बलदर्पितान् ॥ ४६
गवयो नाम तेजस्वी त्वां क्रोधा दभिवर्तते ।
एवं शतसहस्राणि सप्ततिः पर्युपासते ॥ ४७
एषैवाशंसते लङ्कां स्वेनानीकेन मर्दितुम् ।
एते दुष्प्रसहा घोरा बलिनः कामरूपिणः ॥ ४८
यूथपायूथपश्रेष्ठा येषां यूथानि भागशः ॥"

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे षड्विंशस्सर्गः ॥

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

॥ सप्तविंशस्सर्गः ॥

"तांस्तु तेऽहं प्रवक्ष्यामि प्रेक्षमाणस्य यूथपान् ।
राघवार्थे पराक्रान्ता ये न रक्षन्ति जीवितम् ॥ १
स्निग्धा यस्य बहुव्यामा वाला लाङ्गूलमाश्रिताः ।
ताम्राः पीतास्सिताश्श्वेताः प्रकीर्णा घोरकर्मणः ॥ २
प्रगृहीताः प्रकाशन्ते सूर्यस्येव मरीचयः ।
पृथिव्या चानुकृष्यन्ते हरो नामैष यूथपः ॥ ३
यं पृष्ठतोऽनुगच्छन्ति शतशोऽथ सहस्रशः ।
द्रुमानुद्यम्य सहसा लङ्कारोहणतत्पराः ॥ ४
यूथपा हरिराजस्य किंकरास्समुपस्थिताः ।
नीलानिव महामेघां स्तिष्ठतो यांस्तु पश्यसि ॥ ५
असिताञ्जनसङ्काशान् युद्धे सत्यपराक्रमान् ।
असंख्येयाननिर्देश्यान् परं पारमिवोदधेः ॥ ६
पर्वतेषु च ये केचिद्विषमेषु नदीषु च ।
एते त्वा मभिवर्तन्ते राजन्नृक्षास्सुदारुणाः ॥ ७
एषां मध्ये स्थितो राजन् भीमाक्षो भीमदर्शनः ।
पर्जन्य इव जीमूतैस्समन्तात्परिवारितः ॥ ८
ऋक्षवन्तं गिरिश्रेष्ठं मध्यास्ते नर्मदां पिबन् ।
सर्वर्क्षाणामधिपतिर्धूम्रो नामैष यूथपः ॥ ९
यवीयानस्य तु भ्राता पश्यैनं पर्वतोपमम् ।
भ्राता समानो रूपेण विशिष्टस्तु पराक्रमैः ॥ १०
स एष जाम्बवान्नाम महायूथपयूथपः ।
प्रक्रान्तो गुरुवर्ती च संप्रहारेष्वमर्षणः ॥ ११

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

एतेन साह्यं सुमहत्कृतं शक्रस्य धीमता ।
दैवासुरे जाम्बवता लब्धाश्च बहवो वराः ॥ १२
आरुह्य पर्वताग्रेभ्यो महाभ्रविपुलाश्शिलाः ।
मुञ्चन्ति विपुलाकारा न मृत्यो रुद्विजन्ति च ॥ १३
राक्षसानां च सदृशाः पिशाचानां च रोमशाः ।
एतस्य सैन्या बहवो विचरन्त्यग्नितेजसः ॥ १४
यं त्वेन मभिसंरब्धं प्लवमानमिव स्थितम् ।
प्रेक्षन्ते वानरास्सर्वे स्थिता यूथपयूथपम् ॥ १५
एष राजन्! सहस्राक्षं पर्युपास्ते हरीश्वरः ।
बलेन बलसम्पन्नो दम्भो नामैष यूथपः ॥ १६
यः स्थितं योजने शैलं गच्छन् पार्श्वेन सेवते ।
ऊर्ध्वं तथैव कायेन गतः प्राप्नोति योजनम् ॥ १७
यस्मा न्न परमं रूपं चतुष्पादेषु विद्यते ।
श्रुतस्सन्नादनो नाम वानराणां पितामहः ॥ १८
येन युद्धं पुरा दत्तं रणे शक्रस्य धीमता ।
पराजयश्च नप्राप्तस्सोऽयं यूथपयूथपः ॥ १९
यस्य विक्रममाणस्य शक्रस्येव पराक्रमः ।
एष गन्धर्वकन्याया मुत्पन्नः कृष्णवर्त्मनः ॥ २०
तदा दैवासुरे युद्धे साह्यार्थं त्रिदिवौकसाम् ।
यस्य वैश्रवणो राजा जम्बू मुपनिषेवते ॥ २१
यो राजा पर्वतेन्द्राणां बहुकिन्नरसेविनाम् ।
विहारसुखदो नित्यं भ्रातुस्ते राक्षसाधिप ॥ २२

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

तत्रैष वसति श्रीमान् बलवान् वानरर्षभः ।
युद्धेष्वकत्थनो नित्यं क्रोधनो नाम यूथपः ॥ २३

वृतः कोटिसहस्रेण हरीणां समुपस्थितः ।
एषैवाशंसते लङ्कां स्वेनानीकेन मर्दितुम् ॥ २४

यो गङ्गा मनुपर्येति त्रासयन् हस्तियूथपान् ।
हस्तिनां वानराणां च पूर्ववैरमनुस्मरन् ॥ २५

एष यूथपतिर्नेता गच्छन् गिरिगुहाशयः ।
गजान्योधयते वन्यान् गिरींश्चैव महीरुहान् ॥ २६

हरीणां वाहिनीमुख्यो नदीं हैमवती मनु ।
उशीरबीजमाश्रित्य पर्वतं मन्दरोपमम् ॥ २७

रमते वानरश्रेष्ठो दिवि शक्र इव स्वयम् ।
एवं शतसहस्राणां सहस्रमनुवर्तते ॥ २८

वीर्यविक्रमदृप्तानां नर्दतां बलशालिनाम् ।
स एष नेता चैतेषां वानराणां महात्मनाम् ॥ २९

स एष दुर्धरो राजन् प्रमाथी नाम यूथपः ।
वातेनेवोद्धतं मेघं यमेन मनुपश्यसि ॥ ३०

अनीकमभिसंरब्धं वानराणां तरस्विनाम् ।
उद्धूतमरुणाभासं पवनेन समन्ततः ॥ ३१

विवर्तमानं बहुधा यत्रैतद्बहुलं रजः ।
एतेऽसितमुखा घोरा गोलाङ्गूला महाबलाः ॥ ३२

शतं शतसहस्राणि दृष्ट्वा वै सेतुबन्धनम् ।
गोलाङ्गूलं महावेगं गवाक्षं नाम यूथपम् ॥ ३३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

परिवार्याभिवर्तन्ते लङ्कां मर्दितु मोजसा ।
भ्रमराचरिता यत्र सर्वकामफलद्रुमाः ॥ ३४
यं सूर्य स्तुल्यवर्णाभ मनुपर्येति पर्वतम् ।
यस्य भासा सदा भान्ति तद्वर्णा मृगपक्षिणः ॥ ३५
यस्य प्रस्थं महात्मनो न त्यजन्ति महर्षयः ।
सर्वकामफलावृक्षास्सदा फलसमन्विताः ॥ ३६
मधूनिच महार्हाणि यस्मिन् पर्वतसत्तमे ।
तत्रैव रमते राजन्! रम्ये काञ्चनपर्वते ॥ ३७
मुख्यो वानरमुख्यानां केसरीनाम यूथपः ।
षष्टिर्गिरिसहस्राणां रम्याः काञ्चनपर्वताः ॥ ३८
तेषां मध्ये गिरिवर स्त्वमिवानघ रक्षसाम् ।
तत्रैते कपिलाश्श्वेता स्ताम्रास्या मधुपिङ्गलाः ॥ ३९
निवसन्त्युत्तमगिरौ तीक्ष्णदंष्ट्रा नखायुधाः ।
सिंहा इव चतुर्दंष्ट्रा व्याघ्रा इव दुरासदाः ॥ ४०
सर्वे वैश्वानरसमा ज्वलिताशीविषोपमाः ।
सुदीर्घाञ्चितलाङ्गूला मत्तमातङ्गसन्निभाः ॥ ४१
महापर्वतसङ्काशा महाजीमूतनिस्वनाः ।
वृत्तपिङ्गलरक्ताक्षा भीमभीमागतिस्वराः ॥ ४२
मर्दयन्तीव ते सर्वे तस्थुर्लङ्कां समीक्ष्यते ।
एष चैषामधिपतिर्मध्ये तिष्ठति वीर्यवान् ॥ ४३
जयार्थी नित्यमादित्य मुपतिष्ठति बुद्धिमान् ।
नाम्ना पृथिव्यां विख्यातो राजन् शतवलीति यः ॥ ४४

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

एषैवाशंसते लङ्कां स्वेनानीकेन मर्दितुम् ।
विक्रान्तो बलवान् शूरः पौरुषे स्वे व्यवस्थितः ॥ ४५

रामप्रियार्थं प्राणानां दयां न कुरुते हरिः ।
गजोगवाक्षो गवयो नलो नीलश्च वानरः ॥ ४६

एकैक एव यूथानां कोटीभिर्दशभिर्वृतः ।
तथाऽन्ये वानरश्रेष्ठा विन्ध्यपर्वतवासिनः ॥ ४७

न शक्यन्ते बहुत्वात्तु संख्यातुं लघुविक्रमाः ।
सर्वे महाराज महाप्रभावास्सर्वे महाशैलनिकाशकायाः ।
सर्वे समर्थाः पृथिवीं क्षणेन कर्तुं प्रविध्वस्त विकीर्णशैलाम् ॥ ४८

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे सप्तविंशस्सर्गः ॥

॥ अष्टाविंशस्सर्गः ॥

सारणस्य वचः श्रुत्वा रावणं राक्षसाधिपम् ।
बलमादिश्य तत्सर्वं शुकोवाक्यमथाब्रवीत् ॥ १

"स्थितान् पश्यसि यानेतान्मत्तानिव महाद्विपान् ।
न्यग्रोधानिव गाङ्गेयान् सालान् हैमवतानिव ॥ २

एते दुष्प्रसहा राजन् बलिनः कामरूपिणः ।
दैत्यदानवसङ्काशा युद्धे देवपराक्रमाः ॥ ३

एषां कोटिसहस्राणि नवपञ्चच सप्त च ।
तथा शङ्खसहस्राणि तथा बृन्दशतानि च ॥ ४

एते सुग्रीवसचिवाः किष्किन्धानिलयास्सदा ।
हरयो देवगन्धर्वैं रुत्पन्नाः कामरूपिणः ॥ ५

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

यौ तौ पश्यसि तिष्ठन्तौ कुमारौ देवरूपिणौ ।
मैन्दश्च द्विविदश्चोभौ ताभ्यां नास्ति समो युधि ॥ ६

ब्रह्मणा समनुज्ञातावमृतप्राशिना वुभौ ।
आशंसेते युधा लङ्कामेतौ मर्दितु मोजसा ॥ ७

या वेता वेतयोः पार्श्वे स्थितौ पर्वतसन्निभौ ।
सुमुखोऽसुमुखश्चैव मृत्युपुत्रौ पितुस्समौ ॥ ८

प्रेक्षन्तौ नगरीं लङ्कां कोटीभिर्दशभिर्वृतौ ।
यं तु पश्यसि तिष्ठन्तं प्रभिन्नमिव कुञ्जरम् ॥ ९

यो बलात् क्षोभयेत्क्रुद्धस्समुद्रमपि वानरः ।
एषोऽभिगन्ता लङ्काया वैदेह्या स्तव च प्रभो ॥ १०

एवं पश्य पुरा दृष्टं वानरं पुनरागतम् ।
ज्येष्ठः केसरिणः पुत्रो वातात्मज इति श्रुतः ॥ ११

हनूमानिति विख्यातो लङ्घितो येन सागरः ।
कामरूपी हरिश्रेष्ठो बलरूपसमान्वितः ॥ १२

अनिवार्यगतिश्चैव यथा सततगः प्रभुः ।
उद्यन्तं भास्करं दृष्ट्वा बालः किल पिपासितः ॥ १३

त्रियोजनसहस्रं तु अध्वानमवतीर्य हि ।
'आदित्यमाहरिष्यामि न मेक्षुत्प्रतियास्यति ॥' १४

इति संचिन्त्य मनसा पुरैष बलदर्पितः ।
अनाधृष्यतमं देवमपि देवर्षिदानवैः ॥ १५

अनासाद्यैव पतितो भास्करोदयने गिरौ ।
पतितस्य कपेरस्य हनुरेका शिलातले ॥ १६

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

किंचिद्भिन्ना दृढहनोर्हनूमानेष तेन वै ।
सत्यमागमयोगेन ममैष विदितो हरिः ॥ १७
नास्य शक्यं बलं रूपं प्रभावो वाऽपि भाषितुम् ।
एष आशंसते लङ्कामेको मर्दितु मोजसा ॥ १८
यश्चैषोऽनन्तरश्शूरश्श्यामः पद्मनिभेक्षणः ।
इक्ष्वाकूणामतिरथो लोके विख्यातपौरुषः ॥ १९
यस्मिन्नचलते धर्मो यो धर्मं नातिवर्तते ।
यो ब्राह्ममस्त्रं वेदांश्च वेद वेदविदां वरः ॥ २०
यो भिन्द्याद्गगनं बाणैः पर्वतांश्चापि दारयेत् ।
यस्य मृत्योरिव क्रोधश्शक्रस्येव पराक्रमः ॥ २१
यस्य भार्या जनस्थनात् सीता चापहृता त्वया ।
स एष रामस्त्वां योद्धुं राजन् समभिवर्तते ॥ २२
यस्यैष दक्षिणे पार्श्वे शुद्धजाम्बूनदप्रभः ।
विशालवक्षा स्ताम्राक्षो नीलकुञ्चितमूर्धजः ॥ २३
एषोऽस्य लक्ष्मणो नाम भ्राता प्राणसमः प्रियः ।
नये युद्धे च कुशलस्सर्वशास्त्रविशारदः ॥ २४
अमर्षी दुर्जयो जेता विक्रान्तो बुद्धिमान्बली ।
रामस्य दक्षिणो बाहु र्नित्यं प्राणो बहिश्चरः ॥ २५
न ह्येष राघवस्यार्थे जीवितं परिरक्षति ।
एषैवाशंसते युद्धे निहन्तुं सर्वराक्षसान् ॥ २६
यस्तु सव्यमसौ पक्षं रामस्याश्रित्य तिष्ठति ।
रक्षोगणपरिक्षिप्तो राजा ह्येष विभीषणः ॥ २७

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

श्रीमता राजराजेन लङ्कायामभिषेचितः।
त्वामेव प्रतिसंरब्धो युद्धायैषोऽभिवर्तते ॥ २८
यं तु पश्यसि तिष्ठन्तं मध्ये गिरि मिवाचलम् ।
सर्वशाखामृगेन्द्राणां भर्तारमपराजितम् ॥ २९
तेजसा यशसा बुद्ध्या ज्ञानेनाभिजनेन च ।
यः कपीनतिबभ्राज हिंमवानिव पर्वतान् ॥ ३०
किष्किन्धां यस्समध्यास्ते गुहां सगहनद्रुमाम् ।
दुर्गां पर्वतदुर्गस्थां प्रधानैस्सहयूथपैः ॥ ३१
यस्यैषा काञ्चनीमाला शोभते शतपुष्करा ।
कान्ता देवमनुष्याणां यस्यां लक्ष्मीः प्रतिष्ठिता ॥ ३२
एतां च मालां तालां च कपिराज्यं च शाश्वतम् ।
सुग्रीवो वालिनं हत्वा रामेण प्रतिपादितः ॥ ३३
शतं शतसहस्राणां कोटिमाहुर्मनीषिणः ।
शतं कोटिसहस्राणां शङ्ख इत्यभिधीयते ॥ ३४
शतं शङ्खसहस्राणां महाशङ्ख इति स्मृतः ।
महाशङ्खसहस्राणां शतं बृन्दमिहोच्यते ॥ ३५
शतं बृन्दसहस्राणां महाबृन्दमिति स्मृतम् ।
महाबृन्दसहस्राणां शतं पद्म मिहोच्यते ॥ ३६
शतं पद्मसहस्राणां महापद्म मिति स्मृतम् ।
महापद्मसहस्राणां शतं खर्व मिहोच्यते ॥ ३७
शतं खर्वसहस्राणां महाखर्व मिहोच्यते ।
महाखर्वसहस्राणां समुद्र मभिधीयते ॥ ३८

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

शतं समुद्रसाहस्रं मोघ इत्यभिधीयते ।
शतमोघसहस्राणां महौघ इति विश्रुतः ॥ ३९
एवं कोटिसहस्राणां शङ्खानां च शतेन च ।
महाशङ्खसहस्रेण तथा बृन्दशतेन च ॥ ४०
महाबृन्दसहस्रेण तथा पद्मशतेन च ।
महापद्मसहस्रेण तथा खर्वशतेन च ॥ ४१
समुद्रेण शतेनैव महौघेन तथैव च ।
एष कोटिमहौघेन समुद्रसदृशेन च ॥ ४२
विभीषणेन सचिवै राक्षसैः परिवारितः ।
सुग्रीवो वानरेन्द्रस्त्वां युद्धार्थमभिवर्तते ॥ ४३
महाबलवृतो नित्यं महाबलपराक्रमः ।
इमां महाराज समीक्ष्य वाहिनी मुपस्थितां प्रज्वलितग्रहोपमाम् ।
ततः प्रयत्नः परमो विधीयतां यथा जयस्स्यान्नपरैः पराजयः ॥" ४४

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे अष्टाविंशस्सर्गः ॥

॥ एकोनत्रिंशस्सर्गः ॥

शुकेन तु समाख्यातां स्तान्दृष्ट्वा हरियूथपान् ।
समीपस्थं च रामस्य भ्रातरं स्वं विभीषणम् ॥ १
लक्ष्मणं च महावीर्यं भुजं रामस्य दक्षिणम् ।
सर्ववानरराजं च सुग्रीवं भीमविक्रमम् ॥ २
(गजं गवाक्षं गवयं मैन्दं द्विविदमेव च ।
अङ्गदंचैव बलिनं वज्रहस्तात्मजात्मजम् ॥

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

हनूमन्तं च विक्रान्तं जाम्बवन्तं च दुर्जयम् ।
सुषेणं कुमुदं नीलं नलं च प्लवगर्षभम् ॥)
किंचिदाविग्नहृदयो जातक्रोधश्च रावणः ।
भर्त्सयामास तौ वीरौ कथांते शुकसारणौ ॥ ३
अधोमुखौ तौ प्रणतावब्रवीच्छुकसारणौ ।
रोषगद्गदया वाचा संरब्धः परुषं वचः ॥ ४
"न तावत्सदृशं नाम सचिवै रुपजीविभिः ।
विप्रियं नृपतेर्वक्तुं निग्रहे प्रग्रहे प्रभोः ॥ ५
रिपूणां प्रतिकूलानां युद्धार्थमभिवर्तताम् ।
उभाभ्यां सदृशं नाम वक्तुमप्रस्तवे स्तवम् ॥ ६
आचार्या गुरवो वृद्धा वृथा वां पर्युपासिताः ।
सारं यद्राजशास्त्राणा मनुजीव्यं न गृह्यते ॥ ७
गृहीतो वा न विज्ञातो भारो ज्ञानस्य वोह्यते ।
ईदृशैस्सचिवैर्युक्तो मूर्खैर्दिष्ट्या धराम्यहम् ॥ ८
किंनु मृत्योर्भयं नास्ति वक्तुं मां परुषं वचः ।
यस्य मे शासतो जिह्वा प्रयच्छति शुभाशुभम् ॥ ९
अप्येव दहनं स्पृष्ट्वा वने तिष्ठन्ति पादपाः ।
राजदोषपरामृष्टा स्तिष्ठन्ते नापराधिनः ॥ १०
हन्यामहं त्विमौ पापौ शत्रुपक्षप्रशंसकौ ।
यदि पूर्वोपकारैस्तु नक्रोधो मृदुतां व्रजेत् ॥ ११
अपध्वंसत गच्छध्वं सन्निकर्षादितो मम ।
नहि वां हन्तुमिच्छामि स्मराम्युपकृतानिवाम् ॥ १२

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

हतावेवकृतघ्नौ तौ मयि स्नेहपराङ्मुखौ ।"
एवमुक्तौ तु सव्रीलौ तावुभौ शुकसारणौ ॥ १३
रावणं जयशब्देन प्रतिनन्द्याभिनिस्सृतौ ।
अब्रवीत् स दशग्रीवस्समीपस्थं महोदरम् ॥ १४
"उपस्थापय मे शीघ्रं चारान्नीतिविशारदान् ।"
महोदरस्तथोक्तस्तु शीघ्रमाज्ञापयच्चरान् ॥ १५
ततश्चारास्सन्त्वरिताः प्राप्ताः पार्थिवशासनात् ।
उपस्थिताः प्राञ्जलयो वर्धयित्वा जयाशिषा ॥ १६
तानब्रवीत्ततो वाक्यं रावणो राक्षसाधिपः ।
चारान्प्रत्यायितान् शूरान् भक्तान्विगतसाध्वसान् ॥ १७
"इतो गच्छंत रामस्य व्यवसायं परीक्षथ ।
मन्त्रिष्वभ्यन्तरायेऽस्य प्रीत्या तेन समागताः ॥ १८
कथं स्वपिति जागर्ति किमद्य च करिष्यति ।
विज्ञाय निपुणं सर्वमागन्तव्यमशेषतः ॥ १९
चारेण विदितश्शत्रुः पण्डितैर्वसुधाधिपैः ।
युद्धे स्वल्पेन यत्नेन समासाद्य निरस्यते ॥" २०
चारास्तु ते तथेत्युक्त्वा प्रहृष्टा राक्षसेश्वरम् ।
शार्दूलमग्रतः कृत्वा ततश्चक्रुः प्रदक्षिणम् ॥ २१
ततस्ते तं महात्मानं चारा राक्षससत्तमम् ।
कृत्वा प्रदक्षिणं जग्मु र्यत्ररामस्सलक्ष्मणः ॥ २२
तं सुवेलस्य शैलस्य समीपे रामलक्ष्मणौ ।
प्रच्छन्ना ददृशुर्गत्वा ससुग्रीवविभीषणौ ॥ २३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

प्रेक्षमाणा श्चमूं तां तु बभूवुर्भयविक्लबाः ।
ते तु धर्मात्मनां दृष्टा राक्षसेन्द्रेण राक्षसाः ॥ २४
विभीषणेन तत्रस्था निगृहीता यदृच्छया ।
शार्दूलो ग्राहितस्त्वेकः पापोऽयमिति राक्षसः ॥ २५
मोचितस्सोऽपि रामेण वध्यमानः प्लवङ्गमैः ।
आनृशंस्येन रामस्य मोचिता राक्षसाः परे ॥ २६
वानरैरर्दितास्तेतु विक्रान्तैर्लघुविक्रमैः ।
पुनर्लङ्कामनुप्राप्ताः श्वसन्तो नष्टचेतसः ॥ २७
ततो दशग्रीव मुपस्थितास्तु ते चारा बहिर्नित्यचरा निशाचराः ।
गिरेस्सुवेलस्य समीपवासिनं न्यवेदयन् भीमबलं महाबलाः ॥ २८

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे एकोनत्रिंशस्सर्गः ॥

॥ त्रिंशस्सर्गः ॥

ततस्तमक्षोभ्यबलं लङ्काधिपतये चराः ।
सुवेले राघवं शैले निविष्टं प्रत्यवेदयन् ॥ १
चाराणां रावणश्श्रुत्वा प्राप्तं रामं महाबलम् ।
जातोद्वेगोऽभवत्किंचिच्छार्दूलं वाक्यमब्रवीत् ॥ २
"अयथावच्च ते वर्णो दीनश्चासि निशाचर ।
नासि कच्चिदमित्राणां क्रुद्धानां वशमागतः ?॥" ३
इति तेनानुशिष्टस्तु वाचं मन्दं मुदीरयत् ।
तदा राक्षसशार्दूलं शार्दूलो भयविह्वलः ॥ ४
"न ते चारयितुं शक्या राजन् वानरपुङ्गवाः ।
विक्रान्ता बलवन्तश्च राघवेण च रक्षिताः ॥ ५

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

नापि सम्भाषितुं शक्यास्संप्रश्नोऽत्र न लभ्यते ।
सर्वतो रक्ष्यते पन्था वानरैः पर्वतोपमैः ॥ ६
प्रविष्टमात्रे ज्ञातोऽहं बले तस्मिन्नचारिते ।
बलाद्गृहीतो रक्षोभिर्बहुधाऽस्मि विचालितः ॥ ७
जानुभिर्मुष्टिभिर्दन्तै स्तलैश्चाभिहतो भृशम् ।
परिणीतोऽस्मि हरिभिर्बलवद्भिरमर्षणैः ॥ ८
परिणीय च सर्वत्र नीतोऽहं रामसंसदम् ।
रुधिरादिग्धसर्वाङ्गो विह्वलश्चलितेन्द्रियः ॥ ९
हरिभिर्वध्यमानश्च याचमानः कृताञ्जलिः ।
राघवेण परित्रातो 'जीवा' मीति यदृच्छया ॥ १०
एष शैलैश्शिलाभिश्च पूरयित्वा महार्णवम् ।
द्वारमाश्रित्य लङ्काया रामस्तिष्ठति सायुधः ॥ ११
गरुडव्यूहमास्थाय सर्वतो हरिभिर्वृतः ।
मां विसृज्य महातेजा लङ्कामेवाभिवर्तते ॥ १२
पुरा प्राकारमायाति क्षिप्रमेकतरं कुरु ।
सीतां वास्मै प्रयच्छाशु सुयुद्धं वा प्रदीयताम् ॥" १३
मनसा तं तदा प्रेक्ष्य तच्छ्रुत्वा राक्षसाधिपः ।
शार्दूलं सुमहद्वाक्य मथोवाच स रावणः ॥ १४
"यदि मां प्रतियुध्येरन् देवगन्धर्वदानवाः ।
नैव सीतां प्रदास्यामि सर्वलोकभयादपि ॥" १५
एवमुक्त्वा महातेजा रावणः पुनरब्रवीत् ।
चारिता भवता सेना केऽत्र शूराः प्लवङ्गमाः ॥ १६

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

कीदृशाः किं प्रभास्सौम्य वानरा ये दुरासदाः ।
कस्य पुत्राश्च पौत्राश्च तत्त्वमाख्याहि राक्षस ॥ १७

तथाऽत्र प्रतिपत्स्यामि ज्ञात्वा तेषां बलाबलम् ।
अवश्यं बलसंख्यानं कर्तव्यं युद्धमिच्छताम् ॥ १८

अथैवमुक्तश्शार्दूलो रावणेनोत्तमश्चरः ।
इदं वचनमारेभे वक्तुं रावणसन्निधौ ॥ १९

"अथर्क्षरजसः पुत्रो युधि राजा सुदुर्जयः ।
गद्गदस्याथ पुत्रोऽसौ जाम्बवानिति विश्रुतः ॥ २०

गद्गदस्यैव पुत्रोऽन्यो गुरुपुत्रश्शतक्रतोः ।
कदनं यस्य पुत्रेण कृतमेकेन रक्षसाम् ॥ २१

सुषेणश्चापि धर्मात्मा पुत्रो धर्मस्य वीर्यवान् ।
सौम्यस्सोमात्मजश्चात्र राजन् दधिमुखः कपिः ॥ २२

सुमुखो दुर्मुखश्चात्र वेगदर्शी च वानरः ।
मृत्युर्वानररूपेण नूनं सृष्टः स्वयम्भुवा ॥ २३

पुत्रो हुतवहस्याथ नीलस्सेनापतिस्स्वयम् ।
अनिलस्य तु पुत्रोऽत्र हनूमानिति विश्रुतः ॥ २४

नप्ता शक्रस्य दुर्धर्षो बलवानङ्गदो युवा ।
मैन्दश्च द्विविदश्चोभौ बलिनावश्विसम्भवौ ॥ २५

पुत्रा वैवस्वतस्यात्र पञ्चकालान्तकोपमाः ।
गजो गवाक्षो गवयश्शरभो गन्धमादनः ॥ २६

दशवानरकोट्यश्च शूराणां युद्धकाङ्क्षिणाम् ।
श्रीमतां देवपुत्राणां शेषं नाख्यातुमुत्सहे ॥ २७

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

पुत्रो दशरथस्यैष सिंहसंहननो युवा ।
दूषणो निहतो येन खरश्च त्रिशिरा स्तथा ॥ २८
नास्ति रामस्य सदृशो विक्रमे भुवि कश्चन ।
विराधो निहतो येन कबन्धश्चान्तकोपमः ॥ २९
वक्तुं नशक्तो रामस्य नरः कश्चिद्गुणान्क्षितौ ।
जनस्थानगता येन यावन्तो राक्षसा हताः ॥ ३०
लक्ष्मणश्चात्र धर्मात्मा मातङ्गानामिवर्षभः ।
यस्य बाणपथं प्राप्य नजीवेदपि वासवः ॥ ३१
श्वेतो ज्योतिर्मुखश्चात्र भास्करस्यात्मसम्भवौ ।
वरुणस्य च पुत्रोऽन्यो हेमकूटः प्लवङ्गमः ॥ ३२
विश्वकर्मसुतो वीरो नलः प्लवगसत्तमः ।
विक्रान्तो बलवानत्र वसुपुत्रस्सुदुर्धरः ॥ ३३
राक्षसानां वरिष्ठश्च तव भ्राता विभीषणः ।
परिगृह्य पुरीं लङ्कां राघवस्य हितेरतः ॥ ३४
इति सर्वं समाख्यातं तवेदं वानरं बलम् ।
सुवेलेऽधिष्ठितं शैले शेषकार्ये भवान् गतिः ॥ ३५

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे त्रिंशस्सर्गः ॥

॥ एकत्रिंशस्सर्गः ॥

ततस्तमक्षोभ्यबलं लङ्काधिपतये चराः ।
सुवेले राघवं शैले निविष्टं प्रत्यवेदयन् ॥ १
चाराणां रावणः श्रुत्वा प्राप्तं रामं महाबलम् ।
"जातोद्वेगोऽभवत्किंचित् सचिवानिदमब्रवीत् ॥" २

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

मन्त्रिणश्शीघ्रमायान्तु सर्वे वै सुसमाहिताः ।
अयं नो मन्त्रकालो हि संप्राप्त इति राक्षसाः ॥ ३

तस्य तद्वचनं श्रुत्वा मन्त्रिणोऽभ्यागमन् द्रुतम् ।
ततस्समन्त्रयामास सचिवै राक्षसैस्सह ॥ ४

मन्त्रयित्वा स दुर्धर्षः क्षमं यत्समनन्तरम् ।
विसर्जयित्वा सचिवान् प्रविवेश स्वमालयम् ॥ ५

ततो राक्षसमाहूय विद्युज्जिह्वं महाबलम् ।
मायाविदं महामायः प्राविशद्यत्र मैथिली ॥ ६

विद्युज्जिह्वं च मायाज्ञ मब्रवीद्राक्षसाधिपः ।
"मोहयिष्यावहे सीतां मायया जनकात्मजाम् ॥ ७

शिरो मायामयं गृह्य राघवस्य निशाचर ।
त्वं मां समुपतिष्ठस्व महच्च सशरं धनुः ॥" ८

एवमुक्तस्तथेत्याह विद्युज्जिह्वो निशाचरः ।
तस्य तुष्टोऽभवद्राजा प्रददौ च विभूषणम् ॥ ९

अशोकवनिकायां तु सीतादर्शनलालसः ।
नैरृतानामधिपति स्संविवेश महीबलः ॥ १०

ततो दीनामदैन्यार्हां ददर्श धनदानुजः ।
अधोमुखीं शोकपरा मुपविष्टां महीतले ॥ ११

भर्तारमेव ध्यायन्तीमशोकवनिकां गताम् ।
उपास्यमानां घोराभी राक्षसीभि रितस्ततः ॥ १२

उपसृत्य ततस्सीतां प्रहर्ष नाम कीर्तयन् ।
इदं च वचनं धृष्ट मुवाच जनकात्मजाम् ॥ १३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

सान्त्व्यमाना मया भद्रे यमुपाश्रित्य वल्गसे ।
खरहन्ता स ते भर्ता राघवस्समरे हतः ॥ १४

छिन्नं ते सर्वतो मूलं दर्पस्ते निहतो मया ।
व्यसनेनात्मनस्सीते मम भार्या भविष्यसि ॥ १५

विसृजेमां मतिं मूढे किं मृतेन करिष्यसि ।
भवस्व भद्रे भार्याणां सर्वासामीश्वरी मम ॥ १६

अल्पपुण्ये! निवृत्तार्थे! मूढे! पण्डितमानिनि! ।
शृणु भर्तृवधं सीते! घोरं वृत्रवधं यथा ॥ १७

समायातस्समुद्रान्तं मां हन्तुं किल राघवः ।
वानरेन्द्रप्रणीतेन बलेन महता वृतः ॥ १८

सन्निविष्टस्समुद्रस्य पीड्य तीरमथोत्तरम् ।
बलेन महता रामो व्रजत्यस्तं दिवाकरे ॥ १९

अथाध्वनि परिश्रान्त मर्धरात्रे स्थितं बलम् ।
सुखसुप्तं समासाद्य चारितं प्रथमं चरैः ॥ २०

तत्प्रहस्तप्रणीतेन बलेन महता मम ।
बलमस्य हतं रात्रौ यत्र रामस्सलक्ष्मणः ॥ २१

पट्टसान्परिघां श्चक्रान् दण्डान्खण्डान्महायसान् ।
बाणजालानि शूलानि भास्वरान् कूटमुद्गरान् ॥ २२

यष्टीश्च तोमरान् शक्तीश्चक्राणि मुसलानि च ।
उद्यम्योद्यम्य रक्षोभिर्वानरेषु निपातिताः ॥ २३

अथ सुप्तस्य रामस्य प्रहस्तेन प्रमाथिना ।
असक्तं कृतहस्तेन शिरश्छिन्नं महासिना ॥ २४

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

विभीषणस्समुत्पत्य निगृहीतो यदृच्छया ।
दिशः प्रव्राजितस्सर्वैं र्लक्ष्मणः प्लवगैस्सह ॥ २५
सुग्रीवो ग्रीवया सीते! भग्नया प्लवगाधिपः ।
निरस्तहनुकश्शेते हनूमान्राक्षसैर्हतः ॥ २६
जाम्बवानथजानुभ्या मुत्पतन्निहतो युधि ।
पट्टसैर्बहुभिश्छिन्नो निकृत्तः पादपो यथा ॥ २७
मैन्दश्च द्विविदश्चोभौ निहतौ वानरर्षभौ ।
निश्वसन्तौ रुदन्तौ च रुधिरेण समुक्षितौ ॥ २८
असिना व्यायतौ छिन्नौ मध्येह्यरिनिषूदनौ ।
अनुतिष्ठति मेदिन्यां पनसः पनसो यथा ॥ २९
नाराचैर्बहुभिश्छिन्नश्शेते दर्यां दरीमुखः ।
कुमुदस्तु महातेजा निष्कूजस्सायकैः कृतः ॥ ३०
अङ्गदो बहुभिश्छिन्नश्शरैरासाद्य राक्षसैः ।
पतितो रुधिरोद्गारी क्षितौ निपतिताङ्गदः ॥ ३१
हरयोमथिता नागै रथजातै स्तथापरे ।
शायितामृदिताश्चाश्वै र्वायुवेगैरिवांम्बुदाः ॥ ३२
प्रहृताश्चापरे त्रस्ता हन्यमाना जघन्यतः ।
अभिद्रुतास्तु रक्षोभिस्सिंहैरिव महाद्विपाः ॥ ३३
सागरे पतिताः केचित्केचिद्गगनमाश्रिताः ।
ऋक्षा वृक्षानुपारूढा वानरीं वृत्तिमाश्रिताः ॥ ३४
सागरस्य च तीरेषु शैलेषु च वनेषु च ।
पिङ्गलास्ते विरूपाक्षैर्बहुभिर्बहवो हताः ॥ ३५

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

एवं तव हतो भर्ता सहसैन्यो मम सेनया ।
क्षतजार्द्रं रजोध्वस्त मिदं चास्याहृतं शिरः ॥" ३६

ततः परमदुर्धर्षो रावणो राक्षसेश्वरः ।
सीतायामुपश्रृण्वन्त्यां राक्षसीमिदमब्रवीत् ॥ ३७

"राक्षसं क्रूरकर्माणं विद्युज्जिह्वं त्वमानय ।
येन तद्राघवशिर स्संग्रामात्स्वयमाहृतम् ॥" ३८

विद्युज्जिह्व स्ततो गृह्य शिरस्तत्सशरासनम् ।
प्रणामं शिरसा कृत्वा रावणस्याग्रतः स्थितः ॥ ३९

तमब्रवीत्ततो राजा रावणो राक्षसं स्थितम् ।
विद्युज्जिह्वं महाजिह्वं समीपपरिवर्तिनम् ॥ ४०

"अग्रतः कुरु सीतायाश्शीघ्रं दाशरथेश्शिरः ।
अवस्थां पश्चिमां भर्तुः कृपणा साधु पश्यतु ॥" ४१

एवमुक्तं तु तद्रक्षश्शिरस्तत्प्रियदर्शनम् ।
उपनिक्षिप्य सीतायाः क्षिप्रमन्तरधीयत ॥ ४२

रावणश्चापि चिक्षेप भास्वरं कार्मुकं महत् ।
त्रिषु लोकेषु विख्यातं सीतामिदमुवाच ह ॥ ४३

"इदं तु तव रामस्य कार्मुकं ज्यासमायुतम् ।
इह प्रहस्तेनानीतं हत्वा तं निशि मानुषम् ॥" ४४

स विद्युजिह्वेन सहैव तच्छिरोधनुश्च भूमौ विनिकीर्य रावणः ।
विदेहराजस्य सुतां यशस्विनीं ततोऽब्रवीत्तां "भव मे वशानुगा ॥"

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे एकत्रिंशस्सर्गः ॥

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

॥ द्वात्रिंशस्सर्गः ॥

सा सीता तच्छिरो दृष्ट्वा तच्च कार्मुकमुत्तमम् ।
सुग्रीवप्रीतिसंसर्ग माख्यातं च हनूमता ॥ १
नयने मुखवर्णं च भर्तुस्तत्सदृशं मुखम् ।
केशान् केशान्तदेशं च तं च चूडामणिं शुभम् ॥ २
एतैस्सवैरभिज्ञानै रभिज्ञाय सुदुःखिता ।
विजगर्हे च कैकेयीं क्रोशन्ती कुररी यथा ॥ ३
"सकामा भव कैकेयि! हतोऽयं कुलनन्दनः ।
कुलमुत्सादितं सर्वं त्वया कलहशीलया ॥ ४
आर्येण किं ते कैकेयि! कृतं रामेण विप्रियम् ।
यन्मया चीरवसनस्त्वया प्रस्थापितो वनम् ॥" ५
एवमुक्त्वा तु वैदेही वेपमाना तपस्विनी ।
जगाम जगतीं बाला छिन्ना तु कदली यथा ॥ ६
सा मुहूर्तात्समाश्वास्य प्रतिलभ्य च चेतनाम् ।
तच्छिरस्समुपाघ्राय विललापायतेक्षणा ॥ ७
"हा हताऽस्मि महाबाहो! वीरव्रतमनुव्रता ।
इमां ते पश्चिमावस्थां गताऽस्मि विधवा कृता ॥ ८
प्रथमं मरणं नार्या भर्तुर्वैगुण्य मुच्यते ।
सुवृत्त! साधुवृत्ताया स्संवृत्तस्त्वं ममाग्रतः ॥ ९
दुःखाद्दुःखं प्रपन्नाया मग्नायाश्शोकसागरे ।
योहि मा मुद्यतस्त्रातुं सोऽपि त्वं विनिपातितः ॥ १०
सा श्वश्रूर्मम कौसल्या त्वया पुत्रेण राघव ।
वत्सेनेव यथा धेनु र्विवत्सा वत्सला कृता ॥ ११

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

आदिष्टं दीर्घमायुस्ते यै रचिन्त्यपराक्रम ।
अनृतं वचनं तेषा मल्पायुरसि राघव ॥ १२

अथवा नश्यति प्रज्ञा प्राज्ञस्यापि सतस्तव ।
पचत्येनं यथा कालो भूतानां प्रभवोह्ययम् ॥ १३

अदृष्टं मृत्युमापन्नः कस्मात्त्वं नयशास्त्रवित् ।
व्यसनाना मुपायज्ञः कुशलोह्यसि वर्जने ॥ १४

तथा त्वं संपरिष्वज्य रौद्र्याऽतिनृशंसया ।
कालरात्र्या मयाच्छिद्य हृतः कमललोचन ॥ १५

उपशेषे महाबाहो मां विहाय तपस्विनीम् ।
प्रियामिव समाश्लिष्य पृथिवीं पुरुषर्षभ ॥ १६

अर्चितं सततं यत्तद्गन्धमाल्यै र्मया तव ।
इदं ते मत्प्रियं वीर धनुः काञ्चनभूषणम् ॥ १७

पित्रा दशरथेन त्वं श्वशुरेण ममानघ ।
सर्वैश्च पितृभिस्सार्धं नूनं स्वर्गे समागतः ॥ १८

दिवि नक्षत्रभूत स्त्वं महत्कर्मकृतां प्रियम् ।
पुण्यं राजर्षिवंशं त्वमात्मनस्समुपेक्षसे ॥ १९

किं मां नप्रेक्षसे राजन्! किं मां न प्रतिभाषसे ।
बालां बाल्येन संप्राप्तां भार्यां मां सहचारिणीम् ॥ २०

संश्रुतं गृह्णता पाणिं चरिष्यामीति यत्त्वया ।
स्मर तन्मम काकुत्स्थ! नय मामपि दुःखिताम् ॥ २१

कस्मान्मामपहाय त्वं गतो गतिमतां वर ।
अस्माल्लोकादमुंलोकं त्यक्त्वा मामपि दुःखिताम् ॥ २२

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

कल्याणै रुचितं यत्तत्परिष्वक्तं मयैव तु ।
क्रव्यादै स्तच्छरीरं ते नूनं विपरिकृष्यते ॥ २३

अग्निष्टोमादिभिर्यज्ञै रिष्टवानाप्तदक्षिणैः ।
अग्निहोत्रेण संस्कारं केन त्वं तु न लप्स्यसे ॥ २४

प्रव्रज्या मुपपन्नानां त्रयाणा मेकमागतम् ।
परिप्रक्ष्यति कौसल्या लक्ष्मणं शोकलालसा ॥ २५

स तस्याः परिपृच्छन्त्या वधं मित्रबलस्य ते ।
तव चाख्यास्यते नूनं निशायां राक्षसैर्वधम् ॥ २६

सा त्वां सुप्तं हतं श्रुत्वा मां च रक्षोगृहं गताम् ।
हृदयेन विदीर्णेन न भविष्यति राघव ॥ २७

मम हेतो रनार्याया ह्यनर्हः पार्थिवात्मजः ।
रामस्सागरमुत्तीर्य सत्त्ववान् गोष्पदे हतः ॥ २८

अहं दाशरथेनोढा मोहात्स्वकुलपांसनी ।
आर्यपुत्त्रस्य रामस्य भार्या मृत्युरजायत ॥ २९

नूनमन्यां मया जातिं वारितं दानमुत्तमम् ।
याऽहमद्येह शोचामि भार्या सर्वातिथेरपि ॥ ३०

साधु पातय मां क्षिप्रं रामस्योपरि रावण ।
समानय पतिं पत्न्या कुरु कल्याणमुत्तमम् ॥ ३१

शिरसा मे शिरश्चास्य कायं कायेन योजय ।
रावणानुगमिष्यामि गतिं भर्तुर्महात्मनः ॥" ३२

इति सा दुःखसन्तप्ता विललापायतेक्षणा ।
भर्तुश्शिरो धनुस्तत्र समीक्ष्य च पुनः पुनः ॥ ३३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

एवं लालप्यमानायां सीतायां तत्र राक्षसः ।
अभिचक्राम भर्तारमनीकस्थः कृताञ्जलिः ॥ ३४
'विजयस्वार्यपुत्रे' ति सोऽभिवाद्य प्रसाद्य च ।
न्यवेदयदनुप्राप्तं प्रहस्तं वाहिनीपतिम् ॥ ३५
"अमात्यैस्सहितस्सर्वैः प्रहस्तस्समुपस्थितः ।
तेन दर्शनकामेन वयं प्रस्थापिताः प्रभो ॥ ३६
नूनमस्ति महाराज! राजभावात्क्षमान्वितम् ।
किंचिदात्ययिकं कार्यं तेषां त्वं दर्शनं कुरु ॥" ३७
एतच्छ्रुत्वा दशग्रीवो राक्षसप्रतिवेदितम् ।
अशोकवनिकां त्यक्त्वा मन्त्रिणां दर्शनं ययौ ॥ ३८
स तु सर्वं समर्थ्यैव मन्त्रिभिः कृत्यमात्मनः ।
सभां प्रविश्य विदधे विदित्वा रामविक्रमम् ॥ ३९
अन्तर्धानं तु तच्छीर्षं तच्च कार्मुकमुत्तमम् ।
जगाम रावणस्यैव निर्याणसमनन्तरम् ॥ ४०
राक्षसेन्द्रस्तु तैस्सार्धं मन्त्रिभि र्भीमविक्रमैः ।
समर्थयामास तदा रामकार्यविनिश्चयम् ॥ ४१
अविदूरस्थितान् सर्वान् बलाध्यक्षान् हितैषिणः ।
अब्रवीत् कालसदृशो रावणो राक्षसाधिपः ॥ ४२
"शीघ्रं भेरीनिनादेन स्फुटकोणाहतेन मे ।
समानयध्वं सैन्यानि वक्तव्यं च न कारणम् ॥" ४३
ततस्तथेति प्रतिगृह्य तद्वचो बलाधिपास्ते महदात्मनो बलम् ।
समानयंश्चैव समागमं च ते न्यवेदयन्भर्तरि युद्धकाङ्क्षिणि ॥ ४४

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे द्वात्रिंशस्सर्गः ॥

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

॥ त्रयस्त्रिंशस्सर्गः ॥

सीतां तु मोहितां दृष्ट्वा सरमा नाम राक्षसी ।
आससादाथ वैदेहीं प्रियां प्रणयिनीं सखीम् ॥ १
मोहितां राक्षसेन्द्रेण सीतां परमदुःखिताम् ।
आश्वासयामास तदा सरमा मृदुभाषिणी ॥ २
साहि तत्र कृता मित्रं सीतया रक्ष्यमाणया ।
रक्षन्ती रावणादिष्टा सानुक्रोशा दृढव्रता ॥ ३
सा ददर्श ततस्सीतां सरमा नष्टचेतनाम् ।
उपावृत्योत्थितां ध्वस्तां बडवामिव पांसुलाम् ॥ ४
तां समाश्वासयामास सखीस्नेहेन सुव्रता ।
समाश्वसिहि वैदेहि माभूत्ते मनसो व्यथा ॥ ५
उक्ता यद्रावणेन त्वं प्रत्युक्तश्च स्वयं त्वया ।
सखीस्नेहेन तद्भीरु मया सर्वं प्रतिश्रुतम् ॥ ६
लीनया गहने शून्ये भयमुत्सृज्य रावणात् ।
तव हेतोर्विशालाक्षि नहि मे जीवितं प्रियम् ॥ ७
स संभ्रान्तश्च निष्क्रान्तो यत्कृते राक्षसाधिपः ।
तच्च मे विदितं सर्वमभिनिष्क्रम्य मैथिलि ॥ ८
न शक्यं सौप्तिकं कर्तुं रामस्य विदितात्मनः ।
वधश्च पुरुषव्याघ्रे तस्मिन्नैवोपपद्यते ॥ ९
न त्वेव वानरा हन्तुं शक्याः पादपयोधिनः ।
सुरा देवर्षभेणेव रामेण हि सुरक्षिताः ॥ १०
दीर्घवृत्तभुजश्श्रीमान् महोरस्कः प्रतापवान् ।
धन्वी संहननोपेतो धर्मात्मा भुवि विश्रुतः ॥ ११

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

विक्रान्तो रक्षिता नित्य मात्मनश्च परस्य च ।
लक्ष्मणेन सह भ्राता कुशली नयशास्त्रवित् ॥ १२
हन्ता परबलौघाना मचिन्त्यबलपौरुषः ।
न हतो राघवश्श्रीमान् सीते! शत्रुनिबर्हणः ॥ १३
अयुक्तबुद्धिकृत्येन सर्वभूतविरोधिना ।
इयं प्रमुक्ता रौद्रेण माया मायाविदा त्वयि ॥ १४
शोकस्ते विगतस्सर्वःकल्याणं त्वा मुपस्थितम् ।
ध्रुवं त्वां भजते लक्ष्मीः प्रियं प्रीतिकरं शृणु ॥ १५
उत्तीर्य सागरं रामस्सहवानरसेनया ।
सन्निविष्टस्समुद्रस्य तीरमासाद्य दक्षिणम् ॥ १६
दृष्टो मे परिपूर्णार्थः काकुत्स्थस्सहलक्ष्मणः ।
स हितैस्सागरान्तस्थै बलैस्तिष्ठति रक्षितः ॥ १७
अनेन प्रेषिता ये च राक्षसा लघुविक्रमाः ।
राघवस्तीर्ण इत्येव प्रवृत्तिस्तै रिहाहृता ॥ १८
स तां श्रुत्वा विशालाक्षि प्रवृत्तिं राक्षसाधिपः ।
एष मन्त्रयते सर्वैस्सचिवैस्सह रावणः ॥" १९
इति ब्रुवाणा सरमा राक्षसी सीतया सह ।
सर्वोद्योगेन सैन्यानां शब्दं शुश्राव भैरवम् ॥ २०
दण्डनिर्घातवादिन्या श्श्रुत्वा भेर्या महास्वनम् ।
उवाच सरमा सीता मिदं मधुरभाषिणी ॥ २१
"सन्नाहजननी ह्येषा भैरवा भीरु भेरिका ।
भेरीनादं च गम्भीरं शृणु तोयदनिस्वनम् ॥ २२

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

कल्प्यन्ते मत्तमातङ्गा युज्यन्ते रथवाजिनः ।
हृष्यन्ते तुरगारूढाः प्रासहस्तास्सहस्रशः ॥ २३
तत्र तत्र च सन्नद्धास्सम्पतन्ति पदातयः ।
आपूर्यन्ते राजमार्गास्सैन्यै रद्भुतदर्शनैः ॥ २४
वेगवद्भिर्नदद्भिश्च तोयौघैरिव सागरः ।
शस्त्राणां च प्रसन्नानां चर्मणां वर्मणां तथा ॥ २५
रथवाजिगजानां च भूषितानां च रक्षसाम् ।
प्रभां विसृजतां पश्य नानावर्णां समुत्थिताम् ॥ २६
वनं निर्दहतो घर्मे यथारूपं विभावसोः ।
घण्टानां शृणु निर्घोषं रथानां शृणु निस्वनम् ॥ २७
हयानां हेषमाणानां शृणु तूर्यध्वनिं यथा ।
उद्यतायुधहस्तानां राक्षसेन्द्रानुयायिनाम् ॥ २८
संभ्रमो रक्षसामेष तुमुलो रोमहर्षणः ।
श्री स्त्वां भजति शोकघ्नी रक्षसां भयमागतम् ॥ २९
रामः कमलपत्राक्षो दैत्यानामिव वासवः ।
विनिर्जित्य जितक्रोध स्त्वामचिन्त्य पराक्रमः ॥ ३०
रावणं समरे हत्वा भर्ता त्वाऽधिगमिष्यति ।
विक्रमिष्यति रक्षस्सु भर्ता ते सहलक्ष्मणः ॥ ३१
यथा शत्रुषु शत्रुघ्नो विष्णुना सह वासवः ।
आगतस्य हि रामस्य क्षिप्रमङ्कगतां सतीम् ॥ ३२
अहं द्रक्ष्यामि सिद्धार्थां त्वां शत्रौ विनिपातिते ।
अश्रूण्यानन्दजानि त्वं वर्तयिष्यसि शोभने ॥ ३३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

समागम्य परिष्वज्य तस्योरसि महोरसः ।
अचिरान्मोक्ष्यते सीते देवि ते जघनं गताम् ॥ ३४

धृतामेतान्बहून्मासान् वेणीं रामो महाबलः ।
तस्य दृष्ट्वा मुखं देवि पूर्णचन्द्रमिवोदितम् ॥ ३५

मोक्ष्यसे शोकजं वारि निर्मोकमिव पन्नगी ।
रावणं समरे हत्वा न चिराद्देवि मैथिलि ॥ ३६

त्वया समग्रः प्रियया सुखार्हो लप्स्यते सुखम् ।
समागता त्वं वीर्येण मोदिष्यासि महात्मना ॥ ३७

सुवर्षेण समायुक्ता यथा सस्येन मेदिनी ॥

गिरवर मभितोऽनुवर्तमानो हय इव मण्डल माशु यः करोति ।
तमिह शरणमभ्युपै हि देवं दिवसकरं प्रभवो ह्ययं प्रजानाम् ॥ ३८

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे त्रयस्त्रिंशस्सर्गः ॥

॥ चतुस्त्रिंशस्सर्गः ॥

अथ तां जातसन्तापां तेन वाक्येन मोहिताम् ।
सरमाऽऽह्लादयामास पृथिवीं द्यौ रिवाम्भसा ॥ १

ततस्तस्या हितं सख्याश्चिकीर्षन्ती सखी वचः ।
उवाच काले कालज्ञा स्मितपूर्वाभिभाषिणी ॥ २

"उत्सहेय महं गत्वा तद्वाक्य मसितेक्षणे ।
निवेद्य कुशलं रामे प्रतिच्छन्ना निवर्तितुम् ॥ ३

न हि मे क्रममाणाया निरालम्बे विहायसि ।
समर्थो गतिमन्वेतुं पवनो गरुडोऽपि वा ॥" ४

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

एवं ब्रुवाणां तां सीता सरमां पुनरब्रवीत् ।
मधुरं श्लक्ष्णया वाचा पूर्वं शोकाभिपन्नया ॥ ५
"समर्था गगनं गन्तुमपि वा त्वं रसातलम् ।
अवगच्छाम्यकर्तव्यं कर्तव्यं तेमदन्तरे ॥ ६
मत्प्रियं यदि कर्तव्यं यदि बुद्धिः स्थिरा तव ।
ज्ञातुमिच्छामि तं गत्वा किं करोतीति रावणः ॥ ७
स हि मायाबलः क्रूरो रावणश्शत्रुरावणः ।
मां मोहयति दुष्टात्मा पीतमात्रेव वारुणी ॥ ८
तर्जापयति मां नित्यं भर्त्सापयति चासकृत् ।
राक्षसीभि स्सुघोराभि र्यामां रक्षन्ति नित्यशः ॥ ९
उद्विग्ना शङ्किता चास्मि न स्वस्थं च मनो मम ।
तद्भयाच्चाह मुद्विग्ना अशोकवनिकां गता ॥ १०
यदि नाम कथा तस्य निश्चितं वाऽपि यद्भवेत् ।
निवेदयेथास्सर्वं तत्परो मे स्यादनुग्रहः ॥" ११
सा त्वेवं ब्रुवता सीतां सरमा वल्गुभाषिणी ।
उवाच वदनं तस्यास्स्पृशन्ती बाष्पविक्लवम् ॥ १२
"एष ते यद्यभिप्राय स्तदागच्छामि जानकि ।
गृह्य शत्रोरभिप्राय मुपावृत्तां च पश्य माम् ॥ १३
एवमुक्त्वा ततो गत्वा समीपं तस्य रक्षसः ।
शुश्राव कथितं तस्य रावणस्य समन्त्रिणः ॥ १४
सा श्रुत्वा निश्चयं तस्य निश्चयज्ञा दुरात्मनः ।
पुन रेवागमत्क्षिप्र मशोकवनिकां तदा ॥ १५

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

सा प्रविष्टा पुनस्तत्र ददर्श जनकात्मजाम् ।
प्रतीक्षमाणां स्वामेव भ्रष्टपद्मामिव श्रियम् ॥ १६

तां तु सीता पुनः प्राप्तां सरमां वल्गुभाषिणीम् ।
परिष्वज्य च सुस्निग्धं ददौ च स्वयमासनम् ॥ १७

"इहासीना सुखं सर्व माख्याहि मम तत्त्वतः ।
क्रूरस्य निश्चयं तस्य रावणस्य दुरात्मनः ॥" १८

एवमुक्ता तु सरमा सीतया वेपमानया ।
कथितं सर्वमाचष्टे रावणस्य समन्त्रिणः ॥ १९

जनन्या राक्षसेन्द्रो वै त्वन्मोक्षार्थं बृहद्वचः ।
अविद्धेव च वैदेहि मन्त्रिवृद्धेन बोधितः ॥ २०

"दीयतां मभिसत्कृत्य मनुजेन्द्राय मैथिली ।
निदर्शनं ते पर्याप्तं जनस्थाने यदद्भुतम् ॥ २१

लङ्घनं च समुद्रस्य दर्शनं च हनूमतः ।
वधं च रक्षसां युद्धे कः कुर्यान्मानुषो भुवि ॥ २२

एवं स मन्त्रिवृद्धैश्चाविद्धेन बहुभाषितः ।
न त्वा मुत्सहते मोक्तु मर्थ मर्थपरो यथा २३

नोत्सहत्यमृतो मोक्तुं युद्धे त्वामिति मैथिलि ।
सामात्यस्य नृशंसस्य निश्चयो ह्येष वर्तते ॥ २४

तदेषा निश्चिता बुद्धि र्मृत्युलोभादुपस्थिता ।
भयान्नशक्तस्त्वां मोक्तु मनिरस्तस्तु संयुगे ॥ २५

राक्षसानां च सर्वेषा मात्मनश्च वधेन हि ।
निहत्य रावणं संख्ये सर्वथा निशितैश्शरैः ॥ २६

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

प्रतिनेष्यति राम स्त्वा मयोध्या मसितेक्षणे ।
एतस्मिन्नन्तरे शब्दो भेरीशङ्खसमाकुलः ॥ २७
श्रुतो वानरसैन्यानां कम्पयन् धरणीतलम् ।
श्रुत्वा तु तद्वानरसैन्यशब्दं लङ्कागता राक्षसराजभृत्याः ।
नष्टौजसो दैन्यपरीतचेष्टाः श्रेयो न पश्यन्ति नृपस्य दोषैः ॥ २८

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे चतुस्त्रिंशस्सर्गः ॥

॥ पञ्चत्रिंशस्सर्गः ॥

तेन शङ्खविमिश्रेण भेरीशब्देन राघवः ।
उपयाति महाबाहू रामः परपुरञ्जयः ॥ १
तं निनादं निशम्याथ रावणो राक्षसेश्वरः ।
मुहूर्तं ध्यानमास्थाय सचिवानभ्युदैक्षत ॥ २
अथ तान् सचिवां स्तत्र सर्वानाभाष्य रावणः ।
सभां सन्नादयन् सर्वामित्युवाच महाबलः ॥ ३
जगत्सन्तापनः क्रूरो गर्हयन् राक्षसेश्वरः ।
"तरणं सागरस्यापि विक्रमं बलसंचयम् ॥ ४
यदुक्तवन्तो रामस्य भवन्त स्तन्मया श्रुतम् ।
भवतश्चाप्यहं वेद्मि युद्धे सत्यपराक्रमान् ॥ ५
तूष्णीका नीक्षतोऽन्योन्यं विदित्वा रामविक्रमम् ।"
ततस्तु सुमहाप्राज्ञो माल्यवान्नाम राक्षसः ॥ ६
रावणस्य वचः श्रुत्वा मातुः पैतामहोऽब्रवीत् ।
विद्यास्वभिविनीतो यो राजा राज! न्नयानुगः ॥ ७

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

स शास्ति चिरमैश्वर्यं मरींश्च कुरुते वशे ।
सन्दधानो हि कालेन विगृह्णं श्चारिभिस्सह ॥ ८
स्वपक्षवर्धनं कुर्वन् महदैश्वर्य मश्नुते ।
हीयमानेन कर्तव्यो राज्ञा सन्धिस्समेन च ॥ ९
न शत्रु मवमन्येत ज्यायान्कुर्वीत विग्रहम् ।
तन्मह्यं रोचते सन्धि स्सहरामेण रावण ॥ १०
यदर्थ मभियुक्ताः स्म सीता तस्मै प्रदीयताम् ।
यस्य देवर्षयस्सर्वे गन्धर्वाश्च जयैषिणः ॥ ११
विरोधं माऽगमस्तेन सन्धि स्ते तेन रोचताम् ।
असृजद्भगवान्पक्षौ द्वावेत्र हि पितामहः ॥ १२
सुराणामसुराणां च धर्माधर्मौ तदाश्रयौ ।
धर्मो हि श्रूयते पक्षो ह्यमराणां महात्मनाम् ॥ १३
अधर्मो रक्षसां पक्षो ह्यसुराणां च रावण ।
धर्मो वै ग्रसतेऽधर्मं ततः कृतमभूद्युगम् ॥ १४
अधर्मो ग्रसते धर्मं ततस्तिष्यः प्रवर्तते ।
तत्त्वया चरता लोकान् धर्मो विनिहतो महान् ॥ १५
अधर्मः प्रगृहीतश्च तेनास्मद्बलिनः परे ।
स प्रमादा द्विवृद्धस्ते अधर्मो ग्रसते हि नः ॥ १६
विवर्धयति पक्षं च सुराणां सुरभावनः ।
विषयेषु प्रसक्तेन यत्किंचित्कारणात्त्वया ॥ १७
ऋषीणामग्निकल्पाना मुद्वेगो जनितो महान् ।
तेषां प्रभावो दुर्धर्षः प्रदीप्त इव पावकः ॥ १८

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

तपसा भावितात्मानो धर्मस्यानुग्रहे रताः ।
मुख्यैर्यज्ञैर्यजन्त्येते नित्यं तैस्तैर्द्विजातयः ॥ १९

जुह्वत्यग्नींश्च विधिवद्वेदांश्चोच्चैरधीयते ।
अभिभूय च रक्षांसि ब्रह्मघोषानुदीरयन् ॥ २०

दिशोऽपि विद्रुतास्सर्वे स्तनयित्नुरिवोष्णगे ।
ऋषीणामग्निकल्पानामग्निहोत्रसमुत्थितः ॥ २१

आदत्ते रक्षसां तेजो धूमो व्याप्य दिशो दश ।
तेषु तेषु च देशेषु पुण्येष्वेव दृढव्रतैः ॥ २२

चर्यमाणं तपस्तीव्रं सन्तापयति राक्षसान् ।
देवदानवयक्षेभ्यो गृहीतश्च वरस्त्वया ॥ २३

मानुषा वानरा ऋक्षा गोलाङ्गूला महाबलाः ।
बलवन्त इहागम्य गर्जन्ति दृढविक्रमाः ॥ २४

उत्पातान्विविधान् दृष्ट्वा घोरान्बहुविधांस्तथा ।
विनाशमनुपश्यामि सर्वेषां रक्षसामहम् ॥ २५

खराभिस्तनिता घोरा मेघाः प्रतिभयंकराः ।
शोणितेनाभिवर्षन्ति लङ्कामुष्णेन पर्वतः ॥ २६

रुदतां वाहनानां च प्रपतन्त्यास्रबिन्दवः ।
ध्वजा ध्वस्ता विवर्णाश्च न प्रभान्ति यथापुरम् ॥ २७

व्याला गोमायवो गृध्रा वाश्यन्ति च सुभैरवम् ।
प्रविश्य लङ्कामनिशं समवायांश्च कुर्वते ॥ २८

कालिकाः पाण्डुरैर्दन्तैः प्रहसन्त्यग्रतः स्थिताः ।
स्त्रियस्स्वप्नेषु मुष्णन्त्यो गृहाणि प्रतिभाष्य च ॥ २९

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

गृहाणां बलिकर्माणि श्वानः पर्युपभुञ्जते ।
खरा गोषु प्रजायन्ते मूषिका नकुलैस्सह ॥ ३०
मार्जारा द्वीपिभिस्सार्धं सूकराश्शुनकैस्सह ।
किन्नरा राक्षसैश्चापि समीयुर्मानुषैस्सह ॥ ३१
पाण्डुरा रक्तपादाश्च विहङ्गाः कालचोदिताः ।
राक्षसानां विनाशाय कपोता विचरन्ति च ॥ ३२
वीचीकूचीति वाश्यन्त्यश्शारिका वेश्म सुस्थिताः ।
पतन्ति ग्रथिताश्चापि निर्जिताः कलहैषिणः ॥ ३३
पक्षिणश्च मृगास्सर्वे प्रत्यादित्यं रुदन्ति च ।
करालो विकटो मुण्डः पुरुषः कृष्णपिङ्गलः ॥ ३४
कालो गृहाणि सर्वेषां कालेकालेऽन्ववेक्षते ।
एतान्यन्यानि दुष्टानि निमित्तान्युत्पतन्ति च ॥ ३५
(विष्णुं मन्यामहे देवं मानुषं देहमास्थितम् ।
न हि मानुषमात्रोऽसौ राघवो दृढविक्रमः ॥ ३६
येन बद्धस्समुद्रस्य स सेतुः परमाद्भुतः ।
कुरुष्व नरराजेन संधिं रामेण रावण ॥)
ज्ञात्वा प्रधार्य कर्माणि क्रियतां सायतिक्षमम् ॥"
इदं वचस्तत्र निशम्य माल्यवान् परीक्ष्य रक्षोधिपते र्मनः पुनः ।
अनुत्तमेषूत्तमपौरुषो बली बभूव तूष्णीं समवेक्ष्य रावणम् ॥ ३७

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे पञ्चत्रिंशस्सर्गः ॥

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

॥ षट्त्रिंशस्सर्गः ॥

तत्तु माल्यवतो वाक्यं हितमुक्तं दशाननः ।
न मर्षयति दुष्टात्मा कालस्य वशमागतः ॥ १
स बद्ध्वा भ्रुकुटीं वक्त्रे क्रोधस्य वशमागतः ।
अमर्षात्परिवृत्ताक्षो माल्यवन्त मथाऽब्रवीत् ॥ २
"हितबुद्ध्या यदहितं वचः परुष मुच्यते ।
परपक्षं प्रविश्यैव नैतच्छ्रोत्रं गतं मम ॥ ३
मानुषं कृपणं राम मेकं शाखामृगाश्रयम् ।
समर्थं मन्यसे केन त्यक्तं पित्रा वनालयम् ॥ ४
रक्षसा मीश्वरं मां च देवतानां भयंकरम् ।
हीनं मां मन्यसे केन ह्यहीनं सर्वविक्रमैः ॥ ५
वीरद्वेषेण वा शङ्के पक्षपातेन वा रिपोः ।
त्वयाऽहं परुषाण्युक्तः परप्रोत्साहनेन वा ॥ ६
प्रभवन्तं पदस्थं हि परुषं कोऽभिभाषते ।
पण्डितश्शास्त्रतत्त्वज्ञो विना प्रोत्साहना द्रिपोः ॥ ७
आनीय च वनात्सीतां पद्महीनामिव श्रियम् ।
किमर्थं प्रतिदास्यामि राघवस्य भयादहम् ॥ ८
वृतं वानरकोटीभि स्ससुग्रीवं सलक्ष्मणम् ।
पश्य कैश्चिदहोभि स्त्वं राघवं निहतं मया ॥ ९
द्वन्द्वे यस्य न तिष्ठन्ति दैवतान्यपि संयुगे ।
स कस्मा द्रावणो युद्धे भयमाहारयिष्यति ॥ १०
द्विधा भज्येय मप्येवं न नमेयं तु कस्यचित् ।
एष मे सहजो दोष स्स्वभावो दुरतिक्रमः ॥ ११

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

यदि तावत्समुद्रे तु सेतुर्बद्धो यदृच्छया ।
रामेण विस्मयः कोऽत्र येन ते भयमागतम् ॥ १२
स तु तीर्त्वाऽर्णवं राम स्सहवानरसेनया ।
प्रतिजानामि ते सत्यं न जीवन्प्रतियास्यति ॥" १३
एवं ब्रुवाणं संरब्धं रुष्टं विज्ञाय रावणम् ।
व्रीलितो माल्यवान्वाक्यं नोत्तरं प्रत्यपद्यत ॥ १४
जयाशिषा च राजानं वर्धयित्वा यथोचितम् ।
माल्यवानभ्यनुज्ञातो जगाम स्वं निवेशनम् ॥ १५
रावणस्तु सहामात्यो मन्त्रयित्वा विमृश्य च ।
लङ्कायामतुलां गुप्तिं कारयामास राक्षसः ॥ १६
स व्यादिदेश पूर्वस्यां प्रहस्तं द्वारि राक्षसम् ।
दक्षिणस्यां महावीर्यौ महापार्श्वमहोदरौ ॥ १७
पश्चिमायामथो द्वारि पुत्रमिन्द्रजितं तथा ।
व्यादिदेश महामायं बहुभी राक्षसैर्वृतम् ॥ १८
उत्तरस्यां पुरद्वारि व्यादिश्य शुकसारणौ ।
'स्वयं चात्र भविष्यामि' मन्त्रिण स्तानुवाच ह ॥ १९
राक्षसं तु विरूपाक्षं महावीर्यपराक्रमम् ।
मध्यमेऽस्थापयद्गुल्मे बहुभिस्सहराक्षसैः ॥ २०
एवं विधानं लङ्कायाः कृत्वा राक्षसपुङ्गवः ।
कृतकृत्यमिवात्मानं मन्यते कालचोदितः ॥ २१
विसर्जयामास तत स्समन्त्रिणो विधानमाज्ञाप्य पुरस्य पुष्कलम् ।
जयाशिषा मन्त्रिगणेन पूजितो विवेश चान्तःपुर मृद्धिमन्महत् ॥ २२

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे षट्त्रिंशस्सर्गः ॥

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

॥ सप्तत्रिंशस्सर्गः ॥

नरवानरराजौ तौ स च वायुसुतः कपिः ।
जाम्बवानृक्षराजश्च राक्षसश्च विभीषणः ॥ १
अङ्गदो वालिपुत्त्रश्च सौमित्रिश्शरभः कपिः ।
सुषेणस्सहदायादो मैन्दो द्विविद एव च ॥ २
गजो गवाक्षः कुमुदो नलोऽथ पनसस्तथा ।
अमित्रविषयं प्राप्ता स्समवेतास्समर्थयन् ॥ ३
"इयं सा लक्ष्यते लङ्का पुरी रावणपालिता ।
सासुरोरगगन्धर्वै रमरैरपि दुर्जया ॥ ४
कार्यसिद्धिं पुरस्कृत्य मन्त्रयध्वं विनिर्णये ।
नित्यं सन्निहितो ह्यत्र रावणो राक्षसाधिपः ॥" ५
तथा तेषु ब्रुवाणेषु रावणावरजोऽब्रवीत् ।
वाक्यमग्राम्यपदवत्पुष्कलार्थं विभीषणः ॥ ६
"अनलश्शरभश्चैव सम्पातिः प्रघसस्तथा ।
गत्वा लङ्कां ममामात्याः पुरीं पुनरिहागताः ॥ ७
भूत्वा शकुनयस्सर्वे प्रविष्टाश्च रिपोर्बलम् ।
विधानं विहितं यच्च तद्दृष्ट्वा समुपस्थिताः ॥ ८
संविधानं यथाऽहुस्ते रावणस्य दुरात्मनः ।
राम! तद्ब्रुवतस्सर्वं यथातत्त्वेन मे शृणु ॥ ९
पूर्वं प्रहस्तस्सबलो द्वारमासाद्य तिष्ठति ।
दक्षिणं च महावीर्यौ महापार्श्वमहोदरौ ॥ १०
इन्द्रजित्पश्चिमद्वारं राक्षसैर्बहुभिर्वृतः ।
पट्टसासिधनुष्मद्भि श्शूलमुद्गरपाणिभिः ॥ ११

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

सप्तत्रिंशस्सर्गः

नानाप्रहरणैश्शूरै रावृतो रावणात्मजः ।
राक्षसानां सहस्रैस्तु बहुभिश्शस्त्रपाणिभिः ॥ १२
युक्तः परमसंविग्नो राक्षसैर्बहुभिर्वृतः ।
उत्तरं नगरं द्वारं रावणस्स्वयमास्थितः ॥ १३
विरूपाक्षस्तु महता शूलखड्गधनुष्मता ।
बलेन राक्षसैस्सार्धं मध्यमं गुल्ममास्थितः ॥ १४
एतानेवं विधान्गुल्मान् लङ्कायां समुदीक्ष्यते ।
मामका स्सचिवास्सर्वे पुनश्शीघ्रमिहाऽगताः ॥ १५
गजानां च सहस्रं च रथानामयुतं पुरे ।
हयानामयुते द्वेच साग्रकोटी च रक्षसाम् ॥ १६
विक्रान्ता बलवन्तश्च संयुगेष्वाततायिनः ।
इष्टा राक्षसराजस्य नित्यमेते निशाचराः ॥ १७
एकैकस्यात्र युद्धार्थे राक्षसस्य विशांपते ।
परिवारस्सहस्राणां सहस्र मुपतिष्ठते ॥" १८
एतां प्रवृत्तिं लङ्कायां मन्त्रिप्रोक्तां विभीषणः ।
एवमुक्त्वा महाबाहू राक्षसां स्तानदर्शयत् ॥ १९
लङ्कायां सचिवैस्सर्वां रामाय प्रत्यवेदयत् ।
रामं कमलपत्राक्ष मिदमुत्तरमब्रवीत् ॥ २०
रावणावरजः श्रीमान् रामप्रियचिकीर्षया ।
"कुबेरं तु यदा राम! रावणः प्रत्ययुध्यत् ॥ २१
षष्टिश्शतसहस्राणि तदा निर्यान्ति राक्षसाः ।
पराक्रमेण वीर्येण तेजसा सत्त्वगौरवात् ॥ २२

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

सदृशायेऽत्र दर्पेण रावणस्य दुरात्मनः ।
अत्र मन्यु र्न कर्तव्यो रोषये त्वां न भीषये ॥ २३
समर्थो ह्यसि वीर्येण सुराणामपि निग्रहे ।
तद्भवां श्चतुरङ्गेण बलेन महता वृतः ॥ २४
व्यूह्येदं वानरानीकं निर्मथिष्यसि रावणम् ।"
रावणावरजे वाक्यमेवं ब्रुवति राघवः ॥ २५
शत्रूणां प्रतिघातार्थ मिदं वचनमब्रवीत् ।
"पूर्वद्वारे तु लङ्काया नीलो वानरपुङ्गवः ॥ २६
प्रहस्तप्रतियोद्धा स्याद्वानरैर्बहुभिर्वृतः ।
अङ्गदो वालिपुत्त्रस्तु बलेन महता वृतः ॥ २७
दक्षिणे बाधतां द्वारे महापार्श्वमहोदरौ ।
हनूमान् पश्चिमद्वारं निपीड्य पवनात्मजः ॥ २८
प्रविशत्वप्रमेयात्मा बहुभिः कपिभिर्वृतः ।
दैत्यदानवसङ्घानां मृषीणां च महात्मनाम् ॥ २९
विप्रकारप्रियः क्षुद्रो वरदानबलान्वितः ।
परिक्रामति यस्सर्वान् लोकान् सन्तापयन् प्रजाः ॥ ३०
तस्याहं राक्षसेन्द्रस्य स्वयमेव वधे धृतः ।
उत्तरं नगरद्वार महं सौमित्रिणा सह ॥ ३१
निपीड्याभिप्रवेक्ष्यामि सबलो यत्र रावणः ।
वानरेन्द्रश्च बलवान् ऋक्षराजश्च वीर्यवान् ॥ ३२
राक्षसेन्द्रानुजश्चैव गुल्मो भवतु मध्यमः ।
न चैव मानुषं रूपं कार्यं हरिभिराहवे ॥ ३३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

एषा भवतु संज्ञा नो युद्धेऽस्मिन् वानरे बले ।
वानरा एव नश्चिह्नं स्वजनेऽस्मिन् भविष्यति ॥ ३४
वयं तु मानुषेणैव सप्तयोत्स्यामहे परान् ।
अहमेष सह भ्राता लक्ष्मणेन महौजसा ॥ ३५
आत्मना पञ्चमश्चायं सखा मम विभीषणः ।"
स रामः कृत्यसिद्ध्यर्थ मेव मुक्त्वा विभीषणम् ॥ ३६
सुवेलारोहणे बुद्धिश्चकार मतिमान् मतिम् ।
रमणीयतरं दृष्ट्वा सुवेलस्य गिरे स्तटम् ॥ ३७
ततस्तु रामो महता बलेन प्रच्छाद्य सर्वां पृथिवीं महात्मा ।
प्रहृष्टरूपोऽभिजगाम लङ्कां कृत्वा मतिं सोऽरिवधे महात्मा ॥ ३८

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे सप्तत्रिंशस्सर्गः ॥

॥ अष्टत्रिंशस्सर्गः ॥

स तु कृत्वा सुवेलस्य मतिमारोहणं प्रति ।
लक्ष्मणानुगतो राम स्सुग्रीवमिदमब्रवीत् ॥ १
विभीषणं च धर्मज्ञ मनुरक्तं निशाचरम् ।
मन्त्रज्ञं च विधिज्ञं च श्लक्ष्णया परया गिरा ॥ २
"सुवेलं साधु शैलेन्द्र मिमं धातुशतैश्चितम् ।
अध्यारोहामहे सर्वे वत्स्यामोऽत्र निशामिमाम् ॥ ३
लङ्कां चालोकयिष्यामो निलयं तस्य रक्षसः ।
येन मे मरणान्ताय हृता भार्या दुरात्मना ॥ ४
येन धर्मो न विज्ञातो न तद्वृत्तं कुलं तथा ।
राक्षस्या नीचया बुद्ध्या येन तद्गर्हितं कृतम् ॥ ५

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

तस्मिन्मे वर्तते रोषः कीर्तिते राक्षसाधमे ।
यस्यापराधा न्नीचस्य वधं द्रक्ष्यामि रक्षसाम् ॥ ६
एको हि कुरुते पापं कालपाशवशं गतः ।
नीचेनात्मापचारेण कुलं तेन विनश्यति ॥" ७
एवं सम्मन्त्वयन्नेव सक्रोधो रावणं प्रति ।
रामस्सुवेलं वासाय चित्रसानु मुपारुहत् ॥ ८
पृष्ठतो लक्ष्मणश्चैन मन्वगच्छत्समाहितः ।
सशरं चापमुद्यम्य सुमहद्विक्रमे रतः ॥ ९
अन्वारुरोह सुग्रीव स्सामात्यस्सविभीषणः ।
हनूमानङ्गदो नीलो मैन्दो द्विविद एव च ॥ १०
गजो गवाक्षो गवयश्शरभो गन्धमादनः ।
पनसः कुमुदश्चैव हरो रम्भश्च यूथपः ॥ ११
जाम्ववांश्च सुषेणश्च ऋषभश्च महामतिः ।
दुर्मुखश्च महातेजा स्तथा शतवलिः कपिः ॥ १२
एते चान्ये च वहवो वानराश्शीघ्रगामिनः ।
ते वायुवेगप्रवणा स्तं गिरिं गिरिचारिणः ॥ १३
अध्यारोहन्त शतशस्सुवेलं यत्र राघवः ।
ते त्वदीर्घेण कालेन गिरिमारुह्य सर्वतः ॥ १४
ददृशुश्शिखरे तस्य विषक्तामिव खे पुरीम् ।
तां शुभां प्रवरद्वारां प्राकारपरिशोभिताम् ॥ १५
लङ्कां राक्षससम्पूर्णां ददृशुर्हरियूथपाः ।
प्राकारचयसंस्थैश्च तथा नीलै र्निशाचरैः ॥ १६

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

ददृशुस्ते हरिश्रेष्ठाः प्राकारमपरं कृतम् ।
ते दृष्ट्वा वानरास्सर्वे राक्षसान् युद्धकाङ्क्षिणः ॥ १७
मुमुचुर्विविधान्नादां स्तत्र रामस्य पश्यतः ।
ततोऽस्तमगमत्सूर्य स्सन्ध्यया प्रतिरञ्जितः ॥ १८
पूर्णचन्द्रप्रदीप्ता च क्षपा समभिवर्तते ॥
ततस्स रामो हरिवाहिनीपति र्विभीषणेन प्रतिनन्द्य सत्कृतः ।
सलक्ष्मणो यूथपयूथसंवृत स्सुवेलपृष्ठे न्यवसद्यथासुखम् ॥ १९

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे अष्टत्रिंशस्सर्गः ॥

॥ एकोनचत्वारिंशस्सर्गः ॥

तां रात्रि मुषितास्तत्र सुवेले हरिपुङ्गवाः ।
लङ्कायां ददृशुर्वीरा वनान्युपवनानि च ॥ १
समसौम्यानि रम्याणि विशालान्यायतानि च ।
दृष्टिरम्याणि ते दृष्ट्वा बभूवुर्जातविस्मयाः ॥ २
चम्पकाशोकपुन्नागसालतालसमाकुला ।
तमालवनसंछन्ना नागमालासमावृता ॥ ३
हिन्तालै रर्जुनैर्नीपैस्सप्तपर्णैश्च पुष्पितैः ।
तिलकैः कर्णिकारैश्च पाटलैश्च समन्ततः ॥ ४
शुशुभे पुष्पिताग्रैश्च लतापरिगतै र्द्रुमैः ।
लङ्का बहुविधैर्दिव्यै र्यथेन्द्रस्यामरावती ॥ ५
विचित्रकुसुमोपेतै रक्तकोमलपल्लवैः ।
शाद्वलैश्च तथा नीपै श्चित्राभिर्वनराजिभिः ॥ ६

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

गन्धाढ्यान्यभिरम्याणि पुष्पाणि च फलानि च ।
धारयन्त्यगमास्तत्र भूषणानीव मानवाः ॥ ७
तच्चैत्ररथसङ्काशं मनोज्ञं नन्दनोपमम् ।
वनं सर्वर्तुकं रम्यं शुशुभे षट्पदायुतम् ॥ ८
नत्यूहकोयष्टिमकै र्नृत्यमानैश्च बर्हिभिः ।
रुतं परभृतानां च शुश्रुवुर्वननिर्झरे ॥ ९
नित्यमत्तविहङ्गानि भ्रमराचरितानि च ।
कोकिलाकुलषण्डानि विहगाभिरुतानि च ॥ १०
भृङ्गराजाभिगीतानि भ्रमरैस्सेवितानि च ।
कोणालकविघुष्टानि सारसाभिरुतानि च ॥ ११
विविशु स्ते ततस्तानि वनान्युपवनानि च ।
हृष्टाः प्रमुदिता वीरा हरयः कामरूपिणः ॥ १२
तेषां प्रविशतां तत्र वानराणां महौजसाम् ।
पुष्पसंसर्गसुरभि र्ववौ घ्राणसुखोऽनिलः ॥ १३
अन्ये तु हरिवीराणां यूथान्निष्क्रम्य यूथपाः ।
सुग्रीवेणाभ्यनुज्ञाता लङ्कां जग्मुः पताकिनीम् ॥ १४
वित्रासयन्तो विहगां स्त्रासयन्तो मृगद्विपान् ।
कम्पयन्तश्च तां लङ्कां नादै स्ते नदतां वराः ॥ १५
कुर्वन्तस्ते महावेगा महीं चरणपीडिताम् ।
रजश्च सहसैवोर्ध्वं जगाम चरणोत्थितम् ॥ १६
ऋक्षास्सिंहा वराहाश्च महिषा वारणा मृगाः ।
तेन शब्देन वित्रस्ता जग्मुर्भीता दिशो दश ॥ १७

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

शिखरं तत्त्रिकूटस्य प्रांशुचैकं दिविस्पृशम् ।
समन्तात्पुष्पसंछन्नं महारजतसन्निभम् ॥ १८
शतयोजनविस्तीर्णं विमलं चारुदर्शनम् ।
श्लक्ष्णं श्रीमन्महच्चैव दुष्प्रापं शकुनैरपि ॥ १९
मनसाऽपि दुरारोहं किंपुनः कर्मणा जनैः ।
निविष्टा तत्र शिखरे लङ्का रावणपालिता ॥ २०
शतयोजनविस्तीर्णा त्रिंशद्योजनमायता ।
सा पुरी गोपुरैरुच्चैः पाण्डुराम्बुदसन्निभैः ॥ २१
काञ्चनेन च सालेन राजतेन च शोभिता ।
प्रासादैश्च विमानैश्च लङ्का परमभूषिता ॥ २२
घनैरिवाऽतपापाये मध्यमं वैष्णवं पदम् ।
यस्यां स्तम्भसहस्रेण प्रासादस्समलंकृतः ॥ २३
कैलासशिखराकारो दृश्यते खमिवोल्लिखन् ।
चैत्यस्सराक्षसेन्द्रस्य बभूव पुरभूषणम् ॥ २४
शतेन रक्षसां नित्यं यस्समग्रेण रक्ष्यते ।
मनोज्ञां काननवतीं पर्वतैरुपशोभिताम् ॥ २५
नानाधातुविचित्रैश्च उद्यानै रुपशोभिताम् ।
नानाविहगसंघुष्टां नानामृगनिषेविताम् ॥ २६
नानाकाननसन्तानां नानाराक्षससेविताम् ।
तां समृद्धां समृद्धार्थां लक्ष्मीवान् लक्ष्मणाग्रजः ॥ २७
रावणस्य पुरीं रामो ददर्श सहवानरैः ।
तां महागृहसम्बाधां दृष्ट्वा लक्ष्मणपूर्वजः ॥ २८

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

नगरीममरप्रख्यो विस्मयं प्राप वीर्यवान् ॥
तां रत्नपूर्णां बहुसंविधानां प्रासादमालाभिरलंकृतां च ।
पुरीं महायन्त्रकवाटमुख्यां ददर्श रामो महता बलेन ॥ २९

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे एकोनचत्वारिंशस्सर्गः ॥

॥ चत्वारिंशस्सर्गः ॥

ततो रामस्सुवेलाग्रं योजनद्वयमण्डलम् ।
आरुरोह ससुग्रीवो हरियूथपसंवृतः ॥ १
स्थित्वा मुहूर्तं तत्रैव दिशो दश विलोकयन् ।
त्रिकूटशिखरे रम्यां निर्मितां विश्वकर्मणा ॥ २
ददर्श लङ्कां सुन्यस्तां रम्यकाननशोभिताम् ।
तस्यां गोपुरशृङ्गस्थं राक्षसेन्द्रं दुरासदम् ॥ ३
श्वेतचामरपर्यन्तं विजयच्छत्रशोभितम् ।
रक्तचन्दनसंलिप्तं रत्नाभरणभूषितम् ॥ ४
नीलजीमूतसङ्काशं हेमसंछादिताम्बरम् ।
ऐरावतविषाणाग्रै रुत्कृष्टकिणवक्षसम् ॥ ५
शशलोहितरागेण संवीतं रक्तवाससा ।
सन्ध्यातपेन संवीतं मेघराशिमिवाम्बरे ॥ ६
पश्यतां वानरेन्द्राणां राघवस्यापि पश्यतः ।
दर्शनाद्राक्षसेन्द्रस्य सुग्रीवस्सहसोत्थितः ॥ ७
क्रोधवेगेन संयुक्तस्सत्त्वेन च बलेन च ।
अचलाग्रादथोत्थाय पुप्लुवे गोपुरस्थले ॥ ८

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

स्थित्वा मुहूर्तं संप्रेक्ष्य निर्भयेनान्तरात्मना ।
तृणीकृत्य च तद्रक्षस्सोऽब्रवीत्परुषं वचः ॥ ९

"लोकनाथस्य रामस्य सखा दासोऽस्मि राक्षस ।
न मया मोक्ष्यसेऽद्य त्वं पार्थिवेन्द्रस्य तेजसा ॥" १०

इत्युक्त्वा सहसोत्पत्य पुप्लुवे तस्य चोपरि ।
आकृष्य मुकुटं चित्रं पातयित्वाऽपतद्भुवि ॥ ११

समीक्ष्य तूर्णमायन्त माबभाषे निशाचरः ।
"सुग्रीव स्त्वं परोक्षं मे हीनग्रीवो भविष्यसि ॥" १२

इत्युक्त्वोत्थाय तं क्षिप्रं बाहुभ्यामाक्षिपत्तले ।
कन्तुवत्तं समुत्थाय बाहुभ्यामाक्षिपद्धरिः ॥ १३

परस्परं स्वेदविदिग्धगात्रौ परस्परं शोणितदिग्धदेहौ ।
परस्परं श्लिष्टनिरुद्धचेष्टौ परस्परं शाल्मलिकिंशुकौ यथा ॥ १४

मुष्टिप्रहारैश्च तलप्रहारै ररत्निघातैश्च कराग्रघातैः ।
तौ चक्रतुर्युद्ध मसह्यरूपं महाबलौ वानरराक्षसेन्द्रौ ॥ १५

कृत्वा नियुद्धं भृशमुग्रवेगा कालं चिरं गोपुरवेदिमध्ये ।
उत्क्षिप्य चाक्षिप्य विनम्य देहौ पादक्रमाद्गोपुरवेदिलग्नौ ॥ १६

अन्योन्यमाविध्य विलग्नदेहौ तौ पेततुस्सालनिखातमध्ये ।
उत्पेततुर्भूतलमस्पृशन्तौ स्थित्वा मुहूर्तं त्वभिनिःश्वसन्तौ ॥ १७

आलिङ्ग्य चावल्ग्य च बाहुयोक्त्रै स्संयोजयामासतु राहवे तौ ।
संरम्भशिक्षाबलसंप्रयुक्तौ संचेरतुस्संप्रति युद्धमार्गैः ॥ १८

शार्दूलसिंहाविव जातदर्पौ गजेन्द्रपोताविव संप्रयुक्तौ ।
संहत्य चापीड्य च तावुरोभ्यां निपेततुर्वै युगपद्धरण्याम् ॥ १९

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

उद्यम्य चान्योन्य मधिक्षिपन्तौ संचक्रमाते बहुयुद्धमार्गैः ।
व्यायामशिक्षाबलसंप्रयुक्तौ क्लमं नतौ जग्मतु राशु वीरौ ॥ २०
बाहूत्तमै र्वारणवारणाभै र्निवारयन्तौ परिघारणाभौ ।
चिरेण कालेन तु संप्रयुक्तौ संचेरतु र्मण्डलमार्गमाशु ॥ २१
तौ परस्परमासाद्य यत्तावन्योन्यसूदने ।
मार्जाराविव भक्ष्यार्थे वितस्थाते मुहुर्मुहुः ॥ २२
मण्डलानि विचित्राणि स्थानानि विविधानि च ।
गोमूत्रिकाणि चित्राणि गतप्रत्यागतानि च ॥ २३
तिरश्चीनगतान्येव तथा वक्रगतानि च ।
परिमोक्षं प्रहाराणां वर्जनं परिधावनम् ॥ २४
अभिद्रवणमाप्लाव मास्थानं च सविग्रहम् ।
परावृत्तमपावृत्त मवद्रुत मवप्लुतम् ॥ २५
उपन्यस्त मपन्यस्तं युद्धमार्गविशारदौ ।
तौ संचेरतु रन्योन्यं वानरेन्द्रश्च रावणः ॥ २६
(तं तु यत्तं समुत्थाय बाहुभ्यामाक्षिपद्धरिः ।)
एतस्मिन्नन्तरेरक्षो मायाबलमथाऽऽत्मनः ॥ २७
आरब्धु मुपसंपेदे ज्ञात्वा तं वानराधिपः ।
उत्पपात तदाऽऽकाशं जितकाशी जितक्लमः ॥ २८
रावणः स्थित एवात्र हरिराजेन वंचितः ।
अथ हरिवरनाथः प्राप्य संग्रामकीर्तिं
निशिचरपति माजौ योजयित्वा श्रमेण ।
गगनमतिविशालं लङ्घयित्वाऽर्कसूनु
र्हरिवरगणमध्ये रामपार्श्वं जगाम ॥ २९

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

इति स सवितृसूनुस्तत्र तत्कर्म कृत्वा
पवनगतिरनीकं प्राविशत्संप्रहृष्टः ।
रघुवरनृपसूनोर्वर्धयन्युद्धहर्षं
तरुमृगगणमुख्यैः पूज्यमानो हरीन्द्रः ॥ ३०

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे चत्वारिंशस्सर्गः ॥

॥ एकचत्वारिंशस्सर्गः ॥

अथ तस्मिन्निमित्तानि दृष्ट्वा लक्ष्मणपूर्वजः ।
सुग्रीवं संपरिष्वज्य तदा वचनमब्रवीत् ॥ १

"असम्मन्त्र्य मया सार्धं तदिदं साहसं कृतम् ।
एवं साहसकर्माणि न कुर्वन्ति जनेश्वराः ॥ २

संशये स्थाप्य मां चेदं बलं च सविभीषणम् ।
कष्टं कृतमिदं वीर! साहसं साहसप्रिय! ॥ ३

इदानीं माकृथा वीर! एवंविधमचिन्तितम् ।
त्वयि किंचित्समापन्ने किं कार्यं सीतया मम ॥ ४

भरतेन महाबाहो! लक्ष्मणेन यवीयसा ।
शत्रुघ्नेन च शत्रुघ्न! स्वशरीरेण वा पुनः ॥ ५

त्वयि चानागते पूर्वमिति मे निश्चिता मतिः ।
जानतश्चापि ते वीर्यं महेन्द्रवरुणोपम! ॥ ६

हत्वाऽहं रावणं युद्धे सपुत्त्रबलवाहनम् ।
अभिषिच्य च लङ्कायां विभीषणमथापि च ॥ ७

भरते राज्यमावेश्य त्यक्ष्ये देहं महाबल ।"
तमेवं वादिनं रामं सुग्रीवः प्रत्यभाषत ॥ ८

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

"तव भार्यापहर्तारं दृष्ट्वा राघव! रावणम् ।
मर्षयामि कथं वीर! जानन्पौरुषमात्मनः ॥" ९
इत्येवं वादिनं वीर मभिनन्द्य सराघवः ।
लक्ष्मणं लक्ष्मिसम्पन्न मिदं वचनमब्रवीत् ॥ १०
"परिगृह्योदकं शीतं वनानि फलवन्ति च ।
बलौघं संविभज्येमं व्यूह्य तिष्ठेम लक्ष्मण ॥ ११
लोकक्षयकरं भीमं भयं पश्याम्युपस्थितम् ।
निबर्हणं प्रवीराणा मृक्षवानररक्षसाम् ॥ १२
वाताश्च परुषा वान्ति कम्पते च वसुन्धरा ।
पर्वताग्राणि वेपन्ते पतन्ति धरणीरुहाः ॥ १३
मेघाः क्रव्यादसङ्काशाः परुषाः परुषस्वनाः ।
क्रूराः क्रूरं प्रवर्षन्ति मिश्रं शोणितबिन्दुभिः ॥ १४
रक्तचन्दनसङ्काशा सन्ध्या परमदारुणा ।
ज्वलच्च निपतत्येतदादित्यादग्निमण्डलम् ॥ १५
आदित्यमभिवाश्यन्ति जनयन्तो महद्भयम् ।
दीना दीनस्वरा घोरा नप्रशस्ता मृगाद्विजाः ॥ १६
रजन्यामप्रकाशश्च सन्तापयति चन्द्रमाः ।
कृष्णरक्तांशुपर्यन्तो यथा लोकस्य संक्षये ॥ १७
ह्रस्वो रूक्षोऽप्रशस्तश्च परिवेषस्सुलोहितः ।
आदित्यमण्डले नीलं लक्ष्म लक्ष्मण दृश्यते ॥ १८
दृश्यन्ते न यथावच्च नक्षत्राण्यभिवर्तते ।
युगान्तमिवलोकस्य पश्य लक्ष्मण शंसति ॥ १९

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

काकाश्श्येनास्तथा गृध्रा नीचैः परिपतन्ति च ।
शिवाश्चाप्यशिवा वाचः प्रवदन्ति महास्वनाः ॥ २०

क्षिप्रमद्य दुराधर्षां लङ्कां रावणपालिताम् ।
अभियाम जवेनैव सर्वतो हरिभिर्वृताः ॥" २१

इत्येवं संवदन्वीरो लक्ष्मणं लक्ष्मणाग्रजः ।
तस्मादवातरच्छीघ्रं पर्वताग्रान्महाबलः ॥ २२

अवतीर्य च धर्मात्मा तस्माच्छैलात्सराघवः ।
परैः परमदुर्धर्षं ददर्श बलमात्मनः ॥ २३

सन्नह्य तु ससुग्रीवः कपिराजबलं महत् ।
कालज्ञो राघवः काले संयुगायाभ्यचोदयत् ॥ २४

ततः काले महाबाहु र्बलेन महता वृतः ।
प्रस्थितः पुरतो धन्वी लङ्कामभिमुखः पुरीम् ॥ २५

तं विभीषणसुग्रीवौ हनूमान् जाम्बवान्नलः ।
ऋक्षराजस्तथा नीलो लक्ष्मणश्चान्वयुस्तदा ॥ २६

ततः पश्चात्सुमहती पृतनर्क्षवनौकसाम् ।
प्रच्छाद्य महतीं भूमि मनुयाति स्म राघवम् ॥ २७

शैलशृङ्गाणि शतशः प्रवृद्धांश्च महीरुहान् ।
जगृहुः कुञ्जरप्रख्या वानराः परवारणाः ॥ २८

तौ त्वदीर्घेण कालेन भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
रावणस्य पुरीं लङ्का मासेदतु रिन्दमौ ॥ २९

पताकमालिनीं रम्या मुद्यानवरशोभिताम् ।
चित्रवप्रां सुदुष्प्रापा मुच्चैः प्राकारतोरणाम् ॥ ३०

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

तां सुरैरपि दुर्धर्षां रामवाक्यप्रचोदिताः ।
यथा निवेशं सम्पीड्य न्यविशन्त वनौकसः ॥ ३१

लङ्कायास्तूत्तरद्वारं शैलशृङ्गमिवोन्नतम् ।
रामस्सहानुजो धन्वी जुगोप च रुरोध च ॥ ३२

लङ्कामुपनिविष्टश्च रामो दशरथात्मजः ।
लक्ष्मणानुचरो वीरः पुरीं रावणपालिताम् ॥ ३३

उत्तरद्वारमासाद्य यत्र तिष्ठति रावणः ।
नान्यो रामाद्धि तद्द्वारं समर्थः परिरक्षितुम् ॥ ३४

रावणाधिष्ठितं भीमं वरुणेनेव सागरम् ।
सायुधै राक्षसैर्भीमै रभिगुप्तं समन्ततः ॥ ३५

लघूनां त्रासजननं पातालमिव दानवैः ।
विन्यस्तानि च योधानां बहूनि विविधानि च ॥ ३६

ददर्शाऽयुधजालानि तत्रैव कवचानि च ।
पूर्वं तु द्वारमासाद्य नीलो हरिचमूपतिः ॥ ३७

अतिष्ठत्सहमैन्देन द्विविदेन च वीर्यवान् ।
अङ्गदो दक्षिणद्वारं जग्राह सुमहाबलः ॥ ३८

ऋषभेण गवाक्षेण गजेन गवयेन च ।
हनूमान्पश्चिमद्वारं ररक्ष बलवान्कपिः ॥ ३९

प्रमाथिप्रघसाभ्यां च वीरै रन्यैश्च संगतः ।
मध्यमे च स्वयं गुल्मे सुग्रीवस्समतिष्ठत ॥ ४०

सहस्रैर्हरिश्रेष्ठै स्सुपर्णश्वसनोपमैः ।
वानराणां तु षट्त्रिंशत्कोट्यः प्रख्यातयूथपाः ॥ ४१

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

निर्पीड्योपनिविष्टाश्च सुग्रीवो यत्र वानरः ।
शासनेन तु रामस्य लक्ष्मणस्सविभीषणः ॥ ४२
द्वारेद्वारे हरीणां तु कोटिं कोटिं न्यवेशयत् ।
पश्चिमेन तु रामस्य सुग्रीवस्सहजाम्बवान् ॥ ४३
अदूरान्मध्यमे गुल्मे तस्थौ बहुबलानुगः ।
ते तु वानरशार्दूलाश्शार्दूला इव दंष्ट्रिणः ॥ ४४
गृहीत्वा द्रुमशैलाग्रान् हृष्टा युद्धाय तस्थिरे ।
सर्वे विकृतलाङ्गूलास्सर्वे दंष्ट्रानखायुधाः ॥ ४५
सर्वे विकृतचित्राङ्गास्सर्वे च विकृताननाः ।
दशनागबलाः केचित् केचिद्दशगुणोत्तराः ॥ ४६
केचिन्नागसहस्रस्य बभूवु स्तुल्यविक्रमाः ।
सन्ति चौघबलाः केचित् केचिच्छतगुणोत्तराः ॥ ४७
अप्रमेयबलाश्चान्ये तत्रासन्हरियूथपाः ।
अद्भुतश्च विचित्रश्च तेषामासीत्समागमः ॥ ४८
तत्र वानरसैन्यानां शलभानामिवोद्यमः ।
परिपूर्णमिवाऽऽकाशं संछन्नेव च मेदिनी ॥ ४९
लङ्का मुपनिविष्टैश्च संपतद्भिश्च वानरैः ।
शतं शतसहस्राणां पृथगृक्षवनौकसाम् ॥ ५०
लङ्काद्वाराण्युपाजग्मु रन्ये योद्धुं समन्ततः ।
आवृतस्सगिरिस्सर्वै स्तैस्समन्तात् प्लवङ्गमैः ॥ ५१
अयुतानां सहस्रं च पुरीं तामभ्यवर्तत ।
वानरैर्बलवद्भिश्च बभूव द्रुमपाणिभिः ॥ ५२

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

संवृता सर्वतो लङ्का दुष्प्रवेशाऽपि वायुना ।
राक्षसा विस्मयं जग्मुस्सहसाऽभिनिपीडिताः ॥ ५३
वानरैर्मेघसङ्काशैश्शक्रतुल्यपराक्रमैः ।
महान् शब्दोऽभवत्तत्र बलौघस्याभिवर्ततः ॥ ५४
सागरस्येव भिन्नस्य यथा स्यात्सलिलस्वनः ।
तेन शब्देन महता सप्राकारा सतोरणा ॥ ५५
लङ्का प्रचलिता सर्वा सशैलवनकानना ।
रामलक्ष्मणगुप्ता सा सुग्रीवेण च वाहिनी ॥ ५६
बभूव दुर्धर्षतरा सर्वैरपि सुरासुरैः ।
राघवस्सन्निवेश्यैव सैन्यं स्वं रक्षसां वधे ॥ ५७
सम्मन्त्र्य मन्त्रिभिस्सार्धं निश्चित्य च पुनः पुनः ।
आनन्तर्य मभिप्रेप्सुः क्रमयोगार्थतत्त्ववित् ॥ ५८
विभीषणस्यानुमते राजधर्ममनुस्मरन् ।
अङ्गदं वालितनयं समाहूयेदमब्रवीत् ॥ ५९
"गत्वा सौम्य दशग्रीव ब्रूहि मद्वचनात्कपे ।
लङ्घयित्वा पुरीं लङ्कां भयं त्यक्त्वा गतव्यथः ॥" ६०
भ्रष्टश्रीक! गतैश्वर्य! मुमूर्षो! नष्टचेतन! ।
ऋषीणां देवतानां च गन्धर्वाप्सरसां तथा ॥ ६१
नागानामथ यक्षाणां राज्ञां च रजनीचर ।
यच्च पापं कृतं मोहादवलिप्तेन राक्षस! ॥ ६२
नूनमद्यगतोदर्प स्स्वयम्भुवरदानजः ।
यस्य दण्डधरस्तेऽहं दाराहरणकर्शितः ॥ ६३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

दण्डं धारयमाणस्तु लङ्काद्वारे व्यवस्थितः ।
पदवीं देवतानां च महर्षीणां च राक्षस! ॥ ६४
राजर्षीणां च सर्वेषां गमिष्यसि मया हतः ।
बलेन येन वै सीतां मायया राक्षसाधम! ॥ ६५
या मतिक्रामयित्वा त्वं हृतवांस्तद्विदर्शय ।
अराक्षस मिमं लोकं कर्ताऽस्मि निशितैश्शरैः ॥ ६६
नचेच्छरणमभ्येषि मा मुपादाय मैथिलीम् ।
धर्मात्मा रक्षसां श्रेष्ठ स्सम्प्राप्तोऽयं विभीषणः ॥ ६७
लङ्कैश्वर्यं ध्रुवं श्रीमानयं प्राप्नोत्यकण्टकम् ।
न हि राज्यमधर्मेण भोक्तुं क्षणमपि त्वया ॥ ६८
शक्यं मूर्खसहायेन पापेनाविदितात्मना ।
युद्ध्यस्व वा धृतिं कृत्वा शौर्यमालम्ब्य राक्षस! ॥ ६९
मच्छरैस्त्वं रणे शान्तस्ततः पूतो भविष्यसि ।
यद्वा विशसि लोकां स्त्रीन् पक्षिभूतो मनोजवः ॥ ७०
मम चक्षुष्पथं प्राप्य न जीवन् प्रतियास्यसि ।
ब्रवीमि त्वां हितं वाक्यं क्रियतामौर्ध्वदैहिकम् ॥ ७१
सुदृष्टा क्रियतां लङ्का जीवितं ते मयि स्थितम् ।"
इत्युक्त स्सतु तारेयो रामेणाक्लिष्टकर्मणा ॥ ७२
जगामाऽकाशमाविश्य मूर्तिमानिव हव्यवाट् ।
सोऽतिपत्य मुहूर्तेन श्रीमान्रावणमन्दिरम् ॥ ७३
ददर्शाऽसीन मव्यग्रं रावणं सचिवैस्सह ।
ततस्तस्याविदूरे स निपत्य हरिपुङ्गवः ॥ ७४

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

दीप्ताग्निसदृशस्तस्था वङ्गदः कनकाङ्गदः ।
तद्रामवचनं सर्वं मन्यूनाधिकमुत्तमम् ॥ ७५
सामात्यं श्रावयामास निवेद्यात्मानमात्मना ।
"दूतोऽहं कोसलेन्द्रस्य रामस्याक्लिष्टकर्मणः ॥ ७६
वालिपुत्रोऽङ्गदो नाम यदि ते श्रोत्रमागतः ।
आह त्वां राघवो रामः कौसल्यानन्दवर्धनः ॥ ७७
निष्पत्य प्रतियुध्यस्व नृशंस! पुरुषो भव ।
हन्तास्मि त्वां सहामात्यं सपुत्त्रज्ञातिबान्धवम् ॥ ७८
निरुद्विग्ना स्त्रयोलोका भविष्यन्ति हते त्वयि ।
देवदानवयक्षाणां गन्धर्वोरगरक्षसाम् ॥ ७९
शत्रुमद्योद्धरिष्यामि त्वामृषीणां च कण्टकम् ।
विभीषणस्य चैश्वर्यं भविष्यति हते त्वयि ॥ ८०
न चेत्सत्कृत्य वैदेहीं प्रणिपत्य प्रदास्यसि ।"
इत्येवं परुषं वाक्यं ब्रुवाणे हरिपुङ्गवे ॥ ८१
अमर्षवशमापन्नो निशाचरगणेश्वरः ।
ततस्स रोषताम्राक्ष श्शशास संचिवां स्तदा ॥ ८२
"गृह्यतामेष दुर्मेधा वध्यतामिति चासकृत् ।"
रावणस्य वचश्श्रुत्वा दीप्ताग्निसमतेजसः ॥ ८३
जगृहु स्तं ततो घोरा श्चत्वारो रजनीचराः ।
ग्राहयामास तारेय स्स्वयमात्मानमात्मवान् ॥ ८४
बलं दर्शयितुं वीरो यातुधानगणे तदा ।
स तान् बाहुद्वये सक्तानादाय पतगानिव ॥ ८५

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

प्रासादं शैलसङ्काश मुत्पपाताङ्गदस्तदा ।
तेऽन्तरिक्षाद्विनिर्धूता स्तस्य वेगेन राक्षसाः ॥ ८६

भूमौ निपतितास्सर्वे राक्षसेन्द्रस्य पश्यतः ।
ततः प्रासादशिखरं शैलशृङ्गमिवोन्नतम् ॥ ८७

ददर्श राक्षसेन्द्रस्य वालिपुत्रः प्रतापवान् ।
तत्पफालपदाक्रान्तं दशग्रीवस्य पश्यतः ॥ ८८

पुरा हिमवतश्शृङ्गं वज्रिणेव विदारितम् ।
भङ्क्त्वा प्रासादशिखरं नाम विश्राव्य चात्मनः ॥ ८९

विनद्य सुमहानाद मुत्पपात विहायसम् ।
व्यथयन्राक्षसान् सर्वान् हर्षयंश्चापि वानरान् ॥ ९०

स वानराणां मध्ये तु रामपार्श्वमुपागतः ।
रावणस्तु परं चक्रे क्रोधं प्रासादधर्षणात् ॥ ९१

विनाशं चात्मनः पश्यन्निश्वासपरमोऽभवत् ।
रामस्तु बहुभिर्हृष्टै र्निनदद्भिः प्लवङ्गमैः ॥ ९२

वृतो रिपुवधाकाङ्क्षी युद्धायैवाभ्यवर्तत ।
सुषेणस्तु महावीर्यो गिरिकूटोपमो हरिः ॥ ९३

बहुभिस्संवृतस्तत्र वानरैः कामरूपिभिः ।
चतुर्द्वाराणि सर्वाणि सुग्रीववचनात्कपिः ॥ ९४

पर्यक्रामत दुर्धर्षो नक्षत्राणीव चन्द्रमाः ।
तेषामक्षौहिणिशतं समवेक्ष्य वनौकसाम् ॥ ९५

लङ्कामुपनिविष्टानां सागरं चातिवर्तताम् ।
राक्षसा विस्मयं जग्मु स्त्रासं जग्मु स्तथापरे ॥ ९६

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

अपरे समरोद्धर्षाद्धर्षमेव प्रपेदिरे ।
कृत्स्नं हि कपिभिर्व्याप्तं प्राकारपरिखान्तरम् ॥ ९७
ददृशू राक्षसा दीनाः प्राकारं वानरीकृतम् ।
हाहाकारं प्रकुर्वन्ति राक्षसा भयमोहिताः ॥ ९८
तस्मिन्महाभीषणके प्रवृत्ते कोलाहले राक्षसराजधान्याम् ।
प्रगृह्य रक्षांसि महायुधानि युगान्तवाता इव संविचेरुः ॥ ९९

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे एकचत्वारिंशस्सर्गः ॥

॥ द्विचत्वारिंशस्सर्गः ॥

ततस्ते राक्षसास्तत्र गत्वा रावणमन्दिरम् ।
न्यवेदयन् पुरीं रुद्धां रामेण सहवानरैः ॥ १
रुद्धां तु नगरीं श्रुत्वा जातक्रोधो निशाचरः ।
विधानं द्विगुणं कृत्वा प्रासादं सोऽध्यरोहत ॥ २
स ददर्शावृतां लङ्कां सशैलवनकाननाम् ।
असंख्येयैर्हरिगणै स्सर्वतो युद्धकाङ्क्षिभिः ॥ ३
स दृष्ट्वा वानरैस्सर्वां वसुधां कवलीकृताम् ।
'कथं क्षपयितव्यास्स्यु' रिति चिन्तापरोऽभवत् ॥ ४
स चिन्तयित्वा सुचिरं धैर्यमालम्ब्य रावणः ।
राघवं हरियूथांश्च ददर्शाऽयतलोचनः ॥ ५
राघवस्सहसैन्येन मुदितो नाम पुप्लुवे ।
लङ्कां ददर्श गुप्तां वै सर्वतो राक्षसैर्वृताम् ॥ ६
दृष्ट्वा दाशरथिर्लङ्कां चित्रध्वजपताकिनीम् ।
जगाम सहसा सीतां दूयमानेन चेतसा ॥ ७

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

अत्र सा मृगशाबाक्षी मत्कृते जनकात्मजा ।
पीड्यते शोकसन्तप्ता कृशा स्थण्डिलशायिनी ॥ ८

पीड्यमानां स धर्मात्मा वैदेहीमनुचिन्तयन् ।
क्षिप्रमाज्ञापयामास वानरान् द्विषतां वधे ॥ ९

एवमुक्ते तु वचने रामेणाक्लिष्टकर्मणा ।
सङ्घर्षमाणाः प्लवगास्सिंहनादै रनादयन् ॥ १०

"शिखरैर्विकिरामैनां लङ्कां मुष्टिभिरेव वा" ।
इति स्म दधिरे सर्वे मनांसि हरियूथपाः ॥ ११

उद्यम्य गिरिशृङ्गाणि शिखराणि महान्ति च ।
तरूं श्चोत्पाट्य विविधां स्तिष्ठन्ति हरियूथपाः ॥ १२

प्रेक्षतो राक्षसेन्द्रस्य तान्यनीकानि भागशः ।
राघवप्रियकामार्थं लङ्कामारुरुहु स्तदा ॥ १३

ते ताम्रवक्त्रा हेमाभा रामार्थे त्यक्तजीविताः ।
लङ्का मेवाभ्यवर्तन्त सालतालशिलायुधाः ॥ १४

ते द्रुमैः पर्वताग्रैश्च मुष्टिभिश्च प्लवङ्गमाः ।
प्राकाराग्राण्यसंख्यानि ममन्थु स्तोरणानि च ॥ १५

परिखाः पूरयन्तिस्म प्रसन्नसलिलायुताः ।
पांसुभिः पर्वताग्रैश्च तृणैः काष्ठैश्च वानराः ॥ १६

ततस्सहस्रयूथाश्च कोटियूथाश्च वानराः ।
कोटीशतयुताश्चान्ये लङ्कामारुरुहु स्तदा ॥ १७

काञ्चनानि प्रमृद्नन्त स्तोरणानि प्लवङ्गमाः ।
कैलासशिखराभाणि गोपुराणि प्रमथ्य च ॥ १८

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

आप्लवन्तः प्लवन्तश्च गर्जन्तश्च प्लवङ्गमाः ।
लङ्कां तामभिधावन्ति महावारणसन्निभाः ॥ १९
"जयत्यतिबलो रामो लक्ष्मणश्च महाबलः ।
राजा जयति सुग्रीवो राघवेणाभिपालितः ॥" २०
इत्येवं घोषयन्तश्च गर्जन्तश्च प्लवङ्गमाः ।
अभ्यधावन्त लङ्कायाः प्राकारं कामरूपिणः ॥ २१
वीरबाहुस्सुबाहुश्च नलश्च वनगोचरः ।
निपीड्योपनिविष्टास्ते प्राकारं हरियूथपाः ॥ २२
एतस्मिन्नन्तरे चक्रुः स्कन्धावारनिवेशनम् ।
पूर्वद्वारं तु कुमुदः कोटिभिर्दशभिर्वृतः ॥ २३
आवृत्य बलवांस्तस्थौ हरिभिर्जितकाशिभिः ।
साहाय्यार्थं तु तस्यैव निविष्टः प्रघसो हरिः ॥ २४
पनसश्च महाबाहुर्वानरैर्बहुभिर्वृतः ।
दक्षिणद्वारमागम्य वीरश्शतवलिः कपिः ॥ २५
आवृत्य बलवांस्तस्थौ विंशत्या कोटिभिर्वृतः ।
सुषेणः पश्चिमद्वारं गतस्तारापिता हरिः ॥ २६
आवृत्य बलवांस्तस्थौ षष्टिकोटिभिरावृतः ।
उत्तरद्वारमासाद्य रामस्सौमित्रिणा सह ॥ २७
आवृत्य बलवांस्तस्थौ सुग्रीवश्च हरीश्वरः ।
गोलाङ्गूलो महाकायो गवाक्षो भीमदर्शनः ॥ २८
वृतः कोट्या महावीर्यस्तस्थौ रामस्य पार्श्वतः ।
ऋक्षाणां भीमवेगानां धूम्रश्शत्रुनिबर्हणः ॥ २९

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

वृतः कोट्या महावीर्य स्तस्थौ रामस्य पार्श्वतः ।
सन्नद्धस्तु महावीर्यो गदापाणि र्विभीषणः ॥ ३०
वृतो यत्तैस्तु सचिवै स्तस्थौ तत्र महाबलः ।
गजो गवाक्षो गवयश्शरभो गन्धमादनः ॥ ३१
समन्तात्परिधावन्तो ररक्षुर्हरिवाहिनीम् ।
ततः कोपपरीतात्मा रावणो राक्षसेश्वरः ॥ ३२
निर्याणं सर्वसैन्यानां द्रुतमाज्ञापयत्तदा ।
एतच्छ्रुत्वा ततो वाक्यं रावणस्य मुखोद्गतम् ॥ ३३
सहसा भीमनिर्घोष मुद्घुष्टं रजनीचरैः ।
ततः प्रचोदिता भेर्य श्चन्द्रपाण्डुरपुष्कराः ॥ ३४
हेमकोणाहता भीमा राक्षसानां समन्ततः ।
विनेदुश्च महाघोषाश्शङ्खाश्शतसहस्रशः ॥ ३५
राक्षसानां सुघोराणां मुखमारुतपूरिताः ।
ते बभुश्शुभनीलाङ्गा स्सशङ्खा रजनीचराः ॥ ३६
विद्युन्मण्डलसन्नद्धा स्सबलाका इवाम्बुदाः ।
निष्पतन्ति ततस्सैन्या हृष्टा रावणचोदिताः ॥ ३७
समये पूर्यमाणस्य वेगा इव महोदधेः ।
ततो वानरसैन्येन मुक्तो नादस्समन्ततः ॥ ३८
मलयः पूरितो येन ससानुप्रस्थकन्दरः ।
शङ्खदुन्दुभिसंघुष्ट स्सिंहनाद स्तरस्विनाम् ॥ ३९
पृथिवीं चान्तरिक्षं च सागरंचैव नादयन् ।
गजानां बृंहितैस्सार्धं हयानां हेषितैरपि ॥ ४०

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

रथानां नेमिघोषैश्च रक्षसां वदनस्वनैः ।
एतस्मिन्नन्तरे घोरस्संग्रामस्समवर्तत ॥ ४१

रक्षसां वानराणां च यथा देवासुरे पुरा ।
ते गदाभिः प्रदीप्ताभिश्शक्तिशूलपरश्वधैः ॥ ४२

निजघ्नुर्वानरान् घोराः कथयन्त स्वविक्रमान् ।
'राजा जयति सुग्रीव' इति शब्दो महानभूत् ॥ ४३

'राजन्! जयजये' त्युक्त्वा स्वस्वनामकथां ततः ।
तथा वृक्षैर्महाकायाः पर्वताग्रैश्च वानराः ॥ ४४

निजघ्नुस्तानि रक्षांसि नखैर्दन्तैश्च वेगिताः ।
राक्षसा स्त्वपरे भीमाः प्राकारस्था महीगतान् ॥ ४५

भिण्डिवालैश्च खड्गैश्च शूलैश्चैव व्यदारयन् ।
वानराश्चापि संक्रुद्धाः प्राकारस्थान्महीगताः ॥ ४६

राक्षसान् पातयामासु स्समाप्लुत्य प्लवङ्गमाः ।
स संप्रहार स्तुमुलो मांसशोणितकर्दमः ॥ ४७

रक्षसां वानराणां च सम्बभूवाद्भुतोपमः ।

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे द्विचत्वारिंशस्सर्गः ॥

॥ त्रिचत्वारिंशस्सर्गः ॥

युध्यतां तु ततस्तेषां वानराणां महात्मनाम् ।
रक्षसां सम्बभूवाथ बलकोपस्सुदारुणः ॥ १

ते हयैः काञ्चनापीडै र्ध्वजैश्चाग्निशिखोपमैः ।
रथैश्चादित्यसङ्काशैः कवचैश्च मनोरमैः ॥ २

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

निर्ययू राक्षसव्याघ्रा नादयन्तो दिशो दश ।
राक्षसा भीमकर्माणो रावणस्य जयैषिणः ॥ ३
वानराणामपि चमूर्बृहती जयमिच्छताम् ।
अभ्यधावत तां सेनां रक्षसां कामरूपिणाम् ॥ ४
एतस्मिन्नन्तरे तेषामन्योन्यमभिधावताम् ।
रक्षसां वानराणां च द्वन्द्वयुद्धमवर्तत ॥ ५
अङ्गदेनेन्द्रजित्सार्धं वालिपुत्रेण राक्षसः ।
अयुध्यत महातेजा स्त्र्यम्बकेन यथाऽन्तकः ॥ ६
प्रजङ्घेन च सम्पाति र्नित्यं दुर्मर्षणो रणे ।
जम्बुमालिनमारब्धो हनूमानपि वानरः ॥ ७
सङ्गतस्सुमहाक्रोधो राक्षसो रावणानुजः ।
समरे तीक्ष्णवेगेन मित्रघ्नेन विभीषणः ॥ ८
तपनेन गजस्सार्धं राक्षसेन महाबलः ।
निकुम्भेन महातेजा नीलोऽपि समयुध्यत ॥ ९
वानरेन्द्रस्तु सुग्रीवः प्रघसेन समागतः ।
सङ्गतस्समरे श्रीमान् विरूपाक्षेण लक्ष्मणः ॥ १०
अग्निकेतुश्च दुर्धर्षो रश्मिकेतुश्च राक्षसः ।
सुप्तघ्नो यज्ञकूपश्च रामेण सहसङ्गताः ॥ ११
वज्रमुष्टिस्तु मैन्देन द्विविदेनाशनिप्रभः ।
राक्षसाभ्यां सुघोराभ्यां कपिमुख्यौ समागतौ ॥ १२
वीरः प्रतपनो घोरो राक्षसो रणदुर्धरः ।
समरे तीक्ष्णवेगेन नलेन समयुध्यत ॥ १३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

धर्मस्य पुत्रो बलवान् सुषेण इति विश्रुतः ।
स विद्युन्मालिना सार्धं मयुध्यत महाकपिः ॥ १४
वानराश्चापरे भीमा राक्षसै रपरैस्सह ।
द्वन्द्वं समीयुर्बहुधा युद्धाय बहुभिस्सह ॥ १५
तत्राऽसीत्सुमहद्युद्धे तुमुलं रोमहर्षणम् ।
रक्षसां वानराणां च वीराणां जयमिच्छताम् ॥ १६
हरिराक्षसदेहेभ्यः प्रभूताः केशशाद्वलाः ।
शरीरसङ्घाटवहाः प्रसस्रुश्शोणितापगाः ॥ १७
आजघानेन्द्रजित्क्रुद्धो वज्रेणेव शतक्रतुः ।
अङ्गदं गदया वीरं शत्रुसैन्यविदारणम् ॥ १८
तस्य काञ्चनचित्राङ्गं रथं साश्वं ससारथिम् ।
जघान समरे श्रीमानङ्गदो वेगवान्कपिः ॥ १९
सम्पातिस्तु त्रिभिर्बाणैः प्रजङ्घेन समाहतः ।
निजघानाश्वकर्णेन प्रजङ्घं रणमूर्धनि ॥ २०
जम्बुमाली रथस्थस्तु रथशक्त्या महाबलः ।
बिभेद समरे क्रुद्धो हनूमन्तं स्तनान्तरे ॥ २१
तस्य तं रथमास्थाय हनूमान्मारुतात्मजः ।
प्रममाथतलेनाशु सह तेनैव रक्षसा ॥ २२
नदन् प्रतपनो घोरो नलं सोऽप्यन्वधावत ।
नलः प्रतपनस्याशु पातयामास चक्षुषी ॥ २३
भिन्नगात्रश्शरैस्तीक्ष्णैः क्षिप्रहस्तेन रक्षसा ।
ग्रसन्तमिव सैन्यानि प्रघसं वानराधिपः ॥ २४

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

सुग्रीवस्संसप्तपर्णेन निर्बिभेद जघान च ।
अग्निकेतुश्च दुर्धर्षो रश्मिकेतुश्च राक्षसः ॥ २५
सुप्तघ्नो यज्ञकोपश्च रामं निर्बिभिदुश्शरैः ।
तेषां चतुर्णां रामस्तु शिरांसिनिशितैश्शरैः ॥ २६
क्रुद्धश्चतुर्भिश्चिच्छेद घोरैरग्निशिखोपमैः ।
वज्रमुष्टिस्तु मैन्देन मुष्टिना निहतो रणे ॥ २७
पपात सरथस्साश्वः पुराट्ट इव भूतले ।
निकुम्भस्तु रणे नीलं नीलाञ्जनचयप्रभम् ॥ २८
निर्बिभेद शरैस्तीक्ष्णैः करैर्मेघमिवांशुमान् ।
पुनश्शरशतेनाथ क्षिप्रहस्तो निशाचरः ॥ २९
बिभेद समरे नीलं निकुम्भः प्रजहास च ।
तस्यैव रथचक्रेण नीलो विष्णुरिवाहवे ॥ ३०
शिरश्चिच्छेद समरे निकुम्भस्य च सारथेः ।
वज्राशनिसमस्पर्शो द्विविदोऽप्यशनिप्रभम् ॥ ३१
जघान गिरिशृङ्गेण मिषतां सर्वरक्षसाम् ।
द्विविदं वानरेन्द्रं तु नगयोधिनमाहवे ॥ ३२
शरैरशनिसङ्काशै स्सविव्याधाशनिप्रभः ।
सशरै रतिविद्धाङ्गो द्विविदः क्रोधमूर्छितः ॥ ३३
सालेन सरथं साश्वं निजघानाशनिप्रभम् ।
विद्युन्माली रथस्थस्तु शरैः काञ्चनभूषणैः ॥ ३४
सुषेणं ताडयामास ननादच मुहुर्मुहुः ।
तं रथस्थमथो दृष्ट्वा सुषेणो वानरोत्तमः ॥ ३५

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

• Digitization by eGangotri-South Center

गिरिशृङ्गेण महता रथमाशु न्यपातयत् ।
लाघवेन तु संयुक्तो विद्युन्माली निशाचरः ॥ ३६
अपक्रम्य रथात्तूर्णं गदापाणिः क्षितौ स्थितः ।
ततः क्रोधसमाविष्ट स्सुषेणो हरिपुङ्गवः ॥ ३७
शिलां सुमहतीं गृह्य निशाचरमभिद्रवत् ।
तमापतन्तं गदया विद्युन्माली निशाचरः ॥ ३८
वक्षस्यभिजघानाशु सुषेणं हरिसत्तमम् ।
गदाप्रहारं तं घोरमचिन्त्य प्लवगोत्तमः ॥ ३९
तां शिलां पातयामास तस्योरसि महामृधे ।
शिलाप्रहाराभिहतो विद्युन्माली निशाचरः ॥ ४०
निष्पिष्टहृदयो भूमौ गतासु र्निपपात ह ।
एवं ते वानरैश्शूरैश्शूरास्ते रजनीचराः ॥ ४१
द्वन्द्वे विमृदितास्तत्र दैत्या इव दिवौकसैः ।
भग्नैः खड्गैर्गदाभिश्च शक्तितोमरपट्टसैः ॥ ४२
अपविद्धैश्च भिन्नैश्च रथैस्सांग्रामिकैर्हयैः ।
निहतैः कुञ्जरैर्मत्तै स्तथा वानरराक्षसैः ॥ ४३
चक्राक्षयुगदण्डैश्च भग्नैर्धरणिसंश्रितैः ।
बभूवायोधनं घोरं गोमायुगणसंकुलम् ॥ ४४
कबन्धानि समुत्पेतु र्दिक्षु वानररक्षसाम् ।
विमर्दे तुमुले तस्मिन् देवासुररणोपमे ॥ ४५
विदार्यमाणा हरिपुङ्गवै स्तदा निशाचराश्शोणितदिग्धगात्राः ।
पुनस्सुयुद्धं तरसा समास्थिता दिवाकरस्यास्तमयाभिकाङ्क्षिणः ॥ ४६

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे त्रिचत्वारिंशस्सर्गः ॥

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

॥ चतुश्चत्वारिंशस्सर्गः ॥

युध्यतामेव तेषां तु तदा वानररक्षसाम् ।
रविरस्तं गतो रात्रिः प्रवृत्ता प्राणहारिणी ॥ १

अन्योन्यं बद्धवैराणां घोराणां जयमिच्छताम् ।
संप्रवृत्तं निशायुद्धं तदा वानररक्षसाम् ॥ २

'राक्षसोऽसी' तिं हरयो 'हरिश्चासी' ति राक्षसाः ।
अन्योन्यं समरे जघ्नु स्तस्मिं स्तमसि दारुणे ॥ ३

'जहिदारय चैही' ति कथं विद्रवसी' ति च ।
एवं सुतुमुलश्शब्दस्तस्मिं स्तमसि शुश्रुवे ॥ ४

कालाः काञ्चनसन्नाहा स्तस्मिं स्तमसि राक्षसाः ।
संप्रादृश्यन्त शैलेन्द्रा दीप्तौषधिवना इव ॥ ५

तस्मिं स्तमसि दुष्पारे राक्षसाः क्रोधमूर्छिताः ।
परिपेतुर्महावेगा भक्षयन्तः प्लवङ्गमान् ॥ ६

ते हयान् काञ्चनापीडान् ध्वजां श्चाग्निशिखोपमान् ।
आप्लुत्यदशनैस्तीक्ष्णै र्भीमकोपा व्यदारयन् ॥ ७

वानरा बलिनो युद्धे क्षोभयन्राक्षसीं चमूम् ।
कुञ्जरान्कुञ्जरारोहान् पताकाध्वजिनो रथान् ॥ ८

चकर्षुश्च ददंशुश्च दशनैः क्रोधमूर्छिताः ।
लक्ष्मणश्चापि रामश्च शरैराशीविषोपमैः ॥ ९

दृश्यादृश्यानि रक्षांसि प्रवराणि निजघ्नतुः ।
तुरङ्गखुरविध्वस्तं रथनेमिसमुत्थितम् ॥ १०

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

रुरोध कर्णनेत्राणि युध्यतां धरणीरजः।
वर्तमाने महाघोरे संग्रामे रोमहर्षणे ॥ ११
रुधिरोदा महाघोरा नद्य स्तत्र प्रसुस्रुवुः ।
ततो भेरीमृदङ्गानां पणवानां च निस्वनः ॥ १२
शङ्खवेणुस्वनोन्मिश्र स्संबभूवाद्भुतोपमः ।
हतानां स्तनमानानां राक्षसानां च निस्वनः ॥ १३
शस्तानां वानराणां च संबभूवातिदारुणः ।
हतैर्वानरवीरैश्च शक्तिशूलपरश्वथैः ॥ १४
निहतैः पर्वताग्रैश्च राक्षसैः कामरूपिभिः ।
शस्त्रपुष्पोपहारा च तत्रासीद्युद्धमेदिनी ॥ १५
दुर्ज्ञेया दुर्निवेशा च शोणितास्रावकर्दमा ।
सा बभूव निशा घोरा हरिराक्षसहारिणी ॥ १६
कालरात्रीव भूतानां सर्वेषां दुरतिक्रमा ।
ततस्ते राक्षसा स्तत्र स्तस्मिं स्तमसि दारुणे ॥ १७
राममेवाभ्यवर्तन्त संसृष्टाश्शरवृष्टिभिः ।
तेषामापततां शब्दः क्रुद्धानामपि गर्जताम् ॥ १८
उद्वर्त इव सप्तानां समुद्राणां प्रशुश्रुवे ।
तेषां रामश्शरैष्षड्भिष्षड्जघान निशाचरान् ॥ १९
निमेषान्तरमात्रेण शितैरग्निशिखोपमैः ।
यमशत्रुश्च दुर्धर्षौ महापार्श्वमहोदरौ ॥ २०
वज्रदंष्ट्रो महाकाय स्तौ चोभौ शुकसारणौ ।
ते तु रामेण बाणौघैस्सर्वे मर्मसु ताडिताः ॥ २१

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

युद्धादपसृता स्तत्र सावशेषायुषोऽभवन् ।
तत्र काञ्चनचित्राङ्गैश्शरैरग्निशिखोपमैः ॥ २२

दिशश्चकार विमलाः प्रदिशश्च महाबलः ।
ये त्वन्ये राक्षसा भीमा रामस्याभिमुखे स्थिताः ॥ २३

तेऽपि नष्टास्समासाद्य पतङ्गा इव पावकम् ।
सुवर्णपुङ्खैर्विशिखै स्संपतद्भिस्सहस्रशः ॥ २४

बभूव रजनी चित्रा खद्योतैरिव शारदी ।
राक्षसानां च निनदै र्हरीणां चापि निस्वनैः ॥ २५

सा बभूव निशा घोरा भूयो घोरतरा तदा ।
तेन शब्देन महता प्रवृद्धेन समन्ततः ॥ २६

त्रिकूटः कन्दराकीर्णः प्रव्याहरदिवाचलः ।
गोलाङ्गूला महाकाया स्तमसा तुल्यवर्चसः ॥ २७

संपरिष्वज्य बाहुभ्यां भक्षयन्रजनीचरान् ।
अङ्गदस्तु रणे शत्रुं निहन्तुं समुपस्थितः ॥ २८

रावणिं निजघानाशु सारथिं च हयानपि ।
वर्तमाने तदा घोरे संग्रामे भृशदारुणे ॥ २९

इन्द्रजित्तु रथं त्यक्त्वा हताश्वो हतसारथिः ।
अङ्गदेन महाकाया स्तत्रैवान्तरधीयत ॥ ३०

तत्कर्म वालिपुत्रस्य सर्वे देवास्सहर्षिभिः ।
तुष्टुवुः पूजनार्हस्य तौ चोभौ रामलक्ष्मणौ ॥ ३१

प्रभावं सर्वभूतानि विदुरिन्द्रजितो युधि ।
तेन ते तं महात्मानं तुष्टा दृष्ट्वा प्रधर्षितम् ॥ ३२

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

ततः प्रहृष्टाः कवयस्ससुग्रीवविभीषणाः ।
'साधु सा' ध्विति नेदुश्च दृष्ट्वा शत्रुं प्रधर्षितम् ॥ ३३
इन्द्रजित्तु तदा तेन निर्जितो भीमकर्मणा ।
संयुगे वालिपुत्रेन क्रोधं चक्रे सुदारुणम् ॥ ३४
एतस्मिन्नन्तरे रामो वानरान् वाक्यमब्रवीत् ।
"सर्वे भवन्तस्तिष्ठन्तु कपिराजेन संगताः ॥ ३५
स ब्रह्मणा दत्तवर स्त्रैलोक्यं बाधते भृशम् ।
भवता मर्थसिद्ध्यर्थं कालेन स समागतः ॥ ३६
अद्यैव क्षमितव्यं मे भवन्तो विगतज्वराः ।"
सोऽन्तर्धानगतः पापो रावणो रणकर्कशः ॥ ३७
अदृश्यो निशितान्बाणान् मुमोचाशनिवर्चसः ।
सरामं लक्ष्मणं चैव घोरैर्नागमयैश्शरैः ॥ ३८
विभेद समरे क्रुद्ध स्सर्वगात्रेषु राक्षसः ।
मायया संवृतस्तत्र मोहयन् राघवौ युधि ॥ ३९
अदृश्यस्सर्वभूतानां कूटयोधी निशाचरः ।
बबन्ध शरबन्धेन भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ॥ ४०
तौ तेन पुरुषव्याघ्रौ क्रुद्धेनाशीविषैश्शरैः ।
सहसा निहतौ वीरौ तदा प्रैक्षन्त वानराः ॥ ४१
प्रकाशरूपस्तु यथा नशक्त स्तौ बाधितुं राक्षसराजपुत्रः ।
मायां प्रयोक्तुं समुपाजगाम बबन्ध तौ राजसुतौ दुरात्मा ॥ ४२

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे चतुश्चत्वारिंशस्सर्गः ॥

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

॥ पञ्चचत्वारिंशस्सर्गः ॥

स तस्य गतिमन्विच्छन् राजपुत्रः प्रतापवान् ।
दिदेशातिबलो रामो दशवानरयूथपान् ॥ १
द्वौ सुषेणस्य दायादौ नीलं च प्लवगर्षभम् ।
अङ्गदं वालिपुत्रं च शरभं च तरस्विनम् ॥ २
विनतं जाम्बवन्तं च सानुप्रस्थं महाबलम् ।
ऋषभं चर्षभस्कन्धमादिदेश परन्तपः ॥ ३
ते संप्रहृष्टा हरयो भीमानुद्यम्य पादपान् ।
आकाशं विविशुस्सर्वे मार्गमाणा दिशो दश ॥ ४
तेषां वेगवतां वेग मिषुभिर्वेगवत्तरैः ।
अस्त्रवित्परमास्त्रैस्तु वारयामास रावणिः ॥ ५
तं भीमवेगा हरयो नाराचैः क्षतविग्रहाः ।
अन्धकारे न ददृशुर्मेघैस्सूर्यमिवावृतम् ॥ ६
रामलक्ष्मणयोरेव सर्वदेहभिदश्शरान् ।
भृशमावेशमास रावणस्समितिञ्जयः ॥ ७
निरन्तरशरीरौ तौ भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
क्रुद्धेनेन्द्राजिता वीरौ पन्नगैश्शरतां गतैः ॥ ८
तयोः क्षतजमार्गेण सुस्राव रुधिरं बहु ।
ता वुभौ च प्रकाशेते पुष्पिताविव किंशुकौ ॥ ९
ततः पर्यन्तरक्ताक्षो भिन्नाञ्जनचयोपमः ।
रावणिर्भ्रातरौवाक्य मन्तर्धानगतोऽब्रवीत् ॥ १०

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

"युध्यमानमनालक्ष्यं शक्रोऽपि त्रिदशेश्वरः ।
द्रष्टुमासादितुं वापि न शक्तः किंपुनर्युवाम् ॥ ११
प्रावृताविषुजालेन राघवौ कङ्कपत्रिणा ।
एष रोषपरीतात्मा नयामि यमसादनम् ॥" १२
एवमुक्त्वा तु धर्मज्ञो भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
निर्बिभेद शितैर्बाणैः प्रजहर्ष ननाद च ॥ १३
भिन्नाञ्जनचयश्यामो विष्फार्य विपुलं धनुः ।
भूयोभूयश्शरान्घोरान् विससर्ज महामृधे ॥ १४
ततो मर्मसु मर्मज्ञो मज्जयन्निशितान् शरान् ।
रामलक्ष्मणयोर्वीरो ननाद च मुहुर्मुहुः ॥ १५
बद्धौ तु शरबन्धेन तावुभौ रणमूर्धनि ।
निमेषान्तरमात्रेण न शेकतु रुदीक्षितुम् ॥ १६
ततो विभिन्नसर्वाङ्गौ शरशल्याचिता वुभौ ।
ध्वजाविव महेन्द्रस्य रज्जुमुक्तौ प्रकम्पितौ ॥ १७
तौ संप्रचलितौ वीरौ मर्मभेदेन कर्शितौ ।
निपेततुर्महेष्वासौ जगत्यां जगतीपती ॥ १८
तौ वीरशयने वीरौ शयानौ रुधिरोक्षितौ ।
शरवेष्टितसर्वाङ्गा वार्तौ परमपीडतौ ॥ १९
न ह्यविद्धं तयोर्गात्रे बभूवाङ्गुलमन्तरम् ।
ना निर्भिन्नं नचास्तब्ध माकराग्रादजिह्मगैः ॥ २०
तौ तु क्रूरेण निहतौ रक्षसा कामरूपिणा ।
असृक्सुस्रावतु स्तीव्रं जलं प्रस्रवणाविव ॥ २१

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

पपात प्रथमं रामो विद्धो मर्मसु मार्गणैः ।
क्रोधादिन्द्रजिता येन पुरा शक्रो विनिर्जितः ॥ २२
रुक्मपुङ्खैः प्रसन्नाग्रै रधोगतिभिराशुगैः ।
नाराचैरर्धनाराचै र्भल्लैरञ्जलिकैरपि ॥ २३
विव्याध वत्सदन्तैश्च सिंहदंष्ट्रैः क्षुरैस्तथा ।
स वीरशयने शिश्ये विज्यमादाय कार्मुकम् ॥ २४
भिन्नमुष्टिपरीणाहं त्रिणतं रुक्मभूषितम् ।
बाणपातान्तरे रामं पतितं पुरुषर्षभम् ॥ २५
स तत्र लक्ष्मणो दृष्ट्वा निराशो जीवितेऽभवत् ।
रामं कमलपत्राक्षं शरबन्धपरिक्षतम् ॥ २६
शुशोच भ्रातरं दृष्ट्वा पतितं धरणीतले ।
हरयश्चापि तं दृष्ट्वा सन्तापं परमं गताः ॥ २७
बद्धौ तु वीरौ पतितौ शयानौ तौ वानरास्संपरिवार्य तस्थुः ।
समागता वायुसुतप्रमुख्या विषादमार्ताः परमं च जग्मुः ॥ २८

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे पञ्चचत्वारिंशस्सर्गः ॥

॥ षट्चत्वारिंशस्सर्गः ॥

ततो द्यां पृथिवींचैव वीक्षमाणा वनौकसः ।
ददृशुस्सन्ततौ बाणै र्भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ॥ १
वृष्ट्वेवोपरते देवे कृतकर्मणि राक्षसे ।
आजगामाथ तं देशं ससुग्रीवो विभीषणः ॥ २
नीलद्विविदमैन्दाश्च सुषेणकुमुदाङ्गदाः ।
तूर्णं हनुमतासार्धं मन्वशोचन्त राघवौ ॥ ३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

अचेष्टौ मन्दनिःश्वासौ शोणितौघपरिप्लुतौ ।
शरजालचितौ स्तब्धौ शयानौ शरतल्पयोः ॥ ४
निःश्वसन्तौ यथा सर्पौ निश्चेष्टौ मन्दविक्रमौ ।
रुधिरस्रावदिग्धाङ्गौ तापनीयाविव ध्वजौ ॥ ५
तौ वीरशयने वीरौ शयानौ मन्दचेष्टितौ ।
यूथपैस्तैः परिवृतौ बाष्पव्याकुललोचनैः ॥ ६
राघवौ पतितौ दृष्ट्वा शरजालसमावृतौ ।
बभूवुर्व्यथितास्सर्वे वानरास्सविभीषणाः ॥ ७
अन्तरिक्षं निरीक्षन्तो दिशस्सर्वाश्च वानराः ।
नचैनं माययाच्छन्नं ददृशू रावणिं रणे ॥ ८
तं तु मायाप्रतिच्छन्नं माययैव विभीषणः ।
वीक्षमाणो ददर्शाथ भ्रातुः पुत्रमवस्थितम् ॥ ९
तमप्रतिकर्माण मप्रतिद्वन्द्वमाहवे ।
ददर्शान्तर्हितं वीरं वरदानाद्विभीषणः ॥ १०
तेजसा यशसा चैव विक्रमेण च संयुतम् ।
इन्द्रजित्त्वात्मनः कर्म तौ शयानौ समीक्ष्य च ॥ ११
उवाच परमप्रीतो हर्षयन् सर्वनैर्ऋतान् ।
"दूषणस्य च हन्तारौ खरस्य च महाबलौ ॥ १२
सादितौ मामकैर्बाणैः भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
नेमौ मोक्षयितुं शक्यावेतस्मादिषुबन्धनात् ॥ १३
सर्वैरपि समागम्य सर्षिसङ्घैस्सुरासुरैः ।
यत्कृते चिन्तयानस्य शोकार्तस्य पितुर्मम ॥ १४

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

अस्पृष्ट्वा शयनं गात्रैः स्त्रियामा याति शर्वरी ।
कृत्स्नेयं यत्कृते लङ्का नदीवर्षास्विवाऽकुला ॥ १५
सोऽयं मूलहरोऽनर्थ स्सर्वेषां निहतो मया ।
रामस्य लक्ष्मणस्यापि सर्वेषां च वनौकसाम् ॥ १६
विक्रमा निष्फलास्सर्वे यथा शरदि तोयदाः ।"
एवमुक्त्वा तु तान्सर्वान् राक्षसान् परिपार्श्वतः ॥ १७
यूथपानपि तान् सर्वां स्ताडयामास रावणिः ।
नीलं नवभि राहत्य मैन्दं च द्विविदं तथा ॥ १८
त्रिभिस्त्रिभिरमित्रघ्न स्तताप प्रवरेषुभिः ।
जाम्बवन्तं महेष्वासो विद्ध्वा बाणेन वक्षसि ॥ १९
हनूमतो वेगवतो विससर्ज शरान्दश ।
गवाक्षं शरभं चैव द्वावप्यमिततेजसौ ॥ २०
द्वाभ्यां द्वाभ्यां महावेगो विव्याथ युधि रावणिः ।
गोलाङ्गूलेश्वरं चैवं वालिपुत्त्रमथाङ्गदम् ॥ २१
विव्याथ बहुभिर्बाणै स्त्वरमाणोऽथ रावणिः ।
तान् वानरवरान् भित्वा शरैरग्निशिखोपमैः ॥ २२
ननाद बलवां स्तत्र महासत्त्व स्स रावणिः ।
तानर्दयित्वा बाणौघै स्त्रासयित्वा च वानरान् ॥ २३
प्रजहास महाबाहु र्वचनं चेदमब्रवीत् ।
"शरबन्धेन घोरेण मया बद्धौ चमूमुखे ॥ २४
सहितौ भ्रातरावेतौ निशामयत राक्षसाः ।"
एवमुक्तास्तु ते सर्वे राक्षसाः कूटयोधिनः ॥ २५

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

परं विस्मयमाजग्मुः कर्मणा तेन हर्षिताः ।
विनेदुश्च महानादान् सर्वतो जलदोपमाः ॥ २६

'हतो राम' इति ज्ञात्वा रावणिं समपूजयन् ।
निष्पन्दौ तु तदा दृष्ट्वा तावुभौ रामलक्ष्मणौ ॥ २७

वसुधायां निरुच्छ्वासौ हतावित्यन्वमन्यत ।
हर्षेण तु समाविष्ट इन्द्रजित्समितिंजयः ॥ २८

प्रविवेश पुरीं लङ्कां हर्षयन् सर्वराक्षसान् ।
रामलक्ष्मणयोर्दृष्ट्वा शरीरे सायकैश्चिते ॥ २९

सर्वाणि चाङ्गोपाङ्गानि सुग्रीवं भयमाविशत् ।
तमुवाच परित्रस्तं वानरेन्द्रं विभीषणः ॥ ३०

स बाष्पवदनं दीनं शोकव्याकुललोचनम् ।
"अलं त्रासेन सुग्रीव! बाष्पवेगो निगृह्यताम् ॥ ३१

एवं प्रायाणि युद्धानि विजयो नास्ति नैष्ठिकः ।
सशेषभाग्यताऽस्माकं यदि वीर! भविष्यति ॥ ३२

मोहमेतौ प्रहास्येते महात्मानौ महाबलौ ।
पर्यवस्थापयात्मान मनाथं मां च वानर ॥ ३३

सत्यधर्माभिरक्तानां नास्ति मृत्युकृतं भयम् ।"
एवमुक्त्वा ततस्तस्य जलक्लिन्नेन पाणिना ॥ ३४

सुग्रीवस्य शुभे नेत्रे प्रममार्ज विभीषणः ।
ततस्सलिलमादाय विद्यया परिजप्य च ॥ ३५

सुग्रीवनेत्रे धर्मात्मा स ममार्ज विभीषणः ।
प्रमृज्य वदनं तस्य कपिराजस्य धीमतः ॥ ३६

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

अब्रवीत् कालसंप्राप्त मसंभ्रममिदं वचः ।
"न काल: कपिराजेन्द्र ! वैक्लब्य मनुवर्तितुम् ॥ ३७
अतिस्नेहोऽप्यकालेऽस्मिन् मरणायोपकल्पते ।
तस्मादुत्सृज्य वैक्लब्यं सर्वकार्यविनाशनम् ॥ ३८
हितं रामपुरोगाणां सैन्यानामनुचिन्त्यताम् ।
अथवा रक्ष्यतां रामो यावत्संज्ञाविपर्ययः ॥ ३९
लब्धसंज्ञौ हि काकुत्स्थौ भयं नो व्यपनेष्यतः ।
नैतत्किंचन रामस्य नच रामो मुमूर्षति ॥ ४०
न ह्येनं हास्यते लक्ष्मीर्दुर्लभा यागतायुषाम् ।
तस्मादाश्वासयाऽत्मानं बलं चाश्वासय स्वकम् ॥ ४१
यावत्कार्याणि सर्वाणि पुनस्संस्थापयाम्यहम् ।
एतेहि फुल्लनयना स्त्रासा दागतसाध्वसाः ॥ ४२
कर्णे कर्णे प्रकथिता हरयो हरिसत्तम ।
मां तु दृष्ट्वा प्रधावन्त मनीकं संप्रहर्षितुम् ॥ ४३
त्यजन्तु हरयस्त्रासं भुक्तपूर्वामिव स्रजम् ।
समाश्वास्य तु सुग्रीव राक्षसेन्द्रो विभीषणः ॥ ४४
विद्रुतं वानरानीकं तत्समाश्वासयत्पुनः ।
इन्द्रजित्तु महामाय स्सर्वसैन्यसमावृतः ॥ ४५
विवेश नगरीं लङ्कां पितरं चाभ्युपागमत् ।
तत्र रावणमासीन मभिवाद्य कृताञ्जलिः ॥ ४६
आचचक्षे प्रियं पित्रे निहतौ रामलक्ष्मणौ ।
उत्पपात ततो हृष्टः पुत्रं च परिषस्वजे ॥ ४७

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

रावणो रक्षसां मध्ये श्रुत्वा शत्रू निपातितौ ।
उपाघ्राय च मूर्ध्न्येनं पप्रच्छ प्रीतमानसः ॥ ४८
पृच्छते च यथावृत्तं प्रीतं सर्वं न्यवेदयत् ।
यथा तौ शरबन्धेन निश्चेष्टौ निष्प्रभौ कृतौ ॥ ४९
सहर्षवेगानुगतान्तरात्मा श्रुत्वा वचस्तस्य महारथस्य ।
जहौ ज्वरं दाशरथे स्समुत्थितं प्रहृष्य वाचाऽभिननन्द पुत्रम् ॥ ५०

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे षट्चत्वारिंशस्सर्गः ॥

॥ सप्तचत्वारिंशस्सर्गः ॥

प्रतिप्रविष्टे लङ्कां तु कृतार्थे रावणात्मजे ।
राघवं परिवार्यार्ता ररक्षु र्वानरर्षभाः ॥ १
हनूमानङ्गदोनील स्सुषेणः कुमुदो नलः ।
गजो गवाक्षो गवयश्शरभो गन्धमादनः ॥ २
जाम्बवानृषभस्कन्धो रम्भश्शतबलिः पृथुः ।
व्यूढानीकाश्च यत्ताश्च द्रुमानादाय सर्वतः ॥ ३
वीक्षमाणा दिशस्सर्वा स्तिर्यगूर्ध्वं च वानराः ।
तृणेष्वपि च चेष्टत्सु राक्षसा इति मेनिरे ॥ ४
रावणश्चापि संहृष्टो विसृज्येन्द्रजितं सुतम् ।
आजुहाव ततस्सीता रक्षिणी राक्षसी स्तदा ॥ ५
राक्षस्य स्त्रिजटाचैव शासनात्समुपस्थिताः ।
ता उवाच ततो हृष्टो राक्षसी राक्षसाधमः ॥ ६
"हता विन्द्रजिताऽख्यात वैदेह्या रामलक्ष्मणौ ।
पुष्पकं च समारोप्य दर्शयध्वं हतौ रणे ॥ ७

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

यदाश्रया॰ दवष्टब्धानेयं मा मुपतिष्ठति ।
सोऽस्यी भर्ता सह भ्रात्रा निरस्तो रणमूर्धनि ॥ ८
निर्विशङ्का निरुद्विग्ना निरपेक्षा च मैथिली ।
मा मुपस्थास्यते सीता सर्वाभरणभूषिता ॥ ९
अद्यकालवशं प्राप्तं रणे रामं सलक्ष्मणम् ।
अवेक्ष्य विनिवृत्ताशानान्यां गतिमपश्यती ॥ १०
निरपेक्षा विशालाक्षी मामुपस्थास्यते स्वयम् ।"
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा रावणस्य दुरात्मनः ॥ ११
राक्षस्य स्ता 'स्तथे' त्युक्त्वा जग्मुर्वै यत्र पुष्पकम् ।
ततः पुष्पकमादाय राक्षस्यो रावणाज्ञया ॥ १२
अशोकवनिकास्थां तां मैथिलीं समुपानयन् ।
तामादाय तु राक्षस्यो भर्तृशोकपराजिताम् ॥ १३
सीतामारोपयामःसु विमानं पुष्पकं तदा ।
ततः पुष्पकमारोप्य सीतां त्रिजटया सह ॥ १४
जग्मुर्दर्शयितुं तस्य राक्षस्यो रामलक्ष्मणौ ।
रावणोऽकारयल्लङ्कां पताकाध्वजमालिनीम् ॥ १५
प्राघोषयत हृष्टश्च लङ्कायां राक्षसेश्वरः ।
राघवो लक्ष्मणश्चैव हता विन्द्रजिता रणे ॥ १६
विमानेनापि सीता तु गत्वा त्रिजटया सह ।
ददर्श वानराणां तु सर्वं सैन्यं निपातितम् ॥ १७
प्रहृष्टमनसश्चापि ददर्श पिशिताशनान् ।
वानरांश्चापि दुःखार्तान् रामलक्ष्मणपार्श्वतः ॥ १८

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

ततस्सीता ददर्शोभौ शयानौ शरतल्पयोः ।
लक्ष्मणं चापि रामं च विसंज्ञौ शरपीडितौ ॥ १९
विध्वस्तकवचौ वीरौ विप्रविद्धशरासनौ ।
सायकैश्छिन्नसर्वाङ्गौ शरस्तम्बमयौ क्षितौ ॥ २०
तौ दृष्ट्वा भ्रातरौ तत्र वीरौ सा पुरुषर्षभौ ।
शयानौ पुण्डरीकाक्षौ कुमाराविव पावकी ॥ २१
शरतल्पगतौ वीरौ तथाभूतौ नरर्षभौ ।
दुःखार्ता सुभृशं सीता सुचिरं विललाप ह ॥ २२
भर्तारमनवद्याङ्गी लक्ष्मणं चासितेक्षणा ।
प्रेक्ष्य पांसुषु वेष्टन्तौ रुरोद जनकात्मजा ॥ २३
सा बाष्पशोकाभिहता समीक्ष्य तौ भ्रातरौ देवसमप्रभावौ ।
वितर्कयन्ती निधनं तयोस्सा दुःखान्विता वाक्यमिदं जगाद ॥ २४

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे सप्तचत्वारिंशस्सर्गः ॥

॥ अष्टचत्वारिंशस्सर्गः ॥

भर्तारं निहतं दृष्ट्वा लक्ष्मणं च महाबलम् ।
विललाप भृशं सीता करुणं शोककर्शिता ॥ १
"ऊचुर्लक्षणिनो ये मां पुत्रिण्यविधवेति च ।
तेऽद्य सर्वे हते रामे ज्ञानिनोऽनृतवादिनः ॥ २
यज्वनो महिषीं ये मा मूचुः पत्नीं च सत्रिणः ।
तेऽद्य सर्वे हते रामे ज्ञानिनोऽनृतवादिनः ॥ ३
ऊचुस्संश्रवणे ये मां द्विजाः कार्तान्तिकाश्शुभम् ।
तेऽद्य सर्वे हते रामे ज्ञानिनोऽनृतवादिनः ॥ ४

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

वीरपार्थिवपत्नीत्वं ये धन्येति च मां विदुः ।
तेऽद्य सर्वे हते रामे ज्ञानिनोऽनृतवादिनः ॥ ५

इमानि खलु पद्मानि पादयोर्यैः किल स्त्रियः ।
आधिराज्येऽभिषिच्यन्ते नरेन्द्रैः पतिभिस्सह ॥ ६

वैधव्यं यान्ति यै र्नार्यो लक्षणैर्भाग्यदुर्लभाः ।
नात्मनस्तानि पश्यामि पश्यन्ती हतलक्षणा ॥ ७

सत्यनामानि पद्मानि स्त्रीणा मुक्तानि लक्षणैः ।
तान्यद्य निहते रामे वितथानि भवन्ति मे ॥ ८

केशास्सूक्ष्मास्समा नीला भ्रुवौ चासङ्गते मम ।
वृत्ते चारोमशे जङ्घे दन्ताश्चाविरला मम ॥ ९

शङ्खे नेत्रे करौ पादौ गुल्फा वूरूच मे चितौ ।
अनुवृत्तनखास्स्निग्धा स्समाश्चाङ्गुलयो मम ॥ १०

स्तनौ चाविरलौ पीनौ ममेमौ मग्नचूचुकौ ।
मग्नाचोत्सङ्गिनी नाभिः पार्श्वोरस्काश्च मे चिताः ॥ ११

मम वर्णो मणिनिभो मृदून्यङ्गरुहाणि च ।
प्रतिष्ठितां द्वादशभि र्मामूचुश्शुभलक्षणाम् ॥ १२

समग्रयवमच्छिद्रं पाणिपादं च वर्णवत् ।
मन्दस्मितेत्येव च मां कन्यालक्षणिनो द्विजाः ॥ १३

आधिराज्येऽभिषेको मे ब्राह्मणैः पतिना सह ।
कृतान्तकुशलैरुक्तं तत्सर्वं वितथीकृतम् ॥ १४

शोधयित्वा जनस्थानं प्रवृत्ति मुपलभ्य च ।
तीर्त्वा सागरमक्षोभ्यं भ्रातरौ गोष्पदे हतौ ॥ १५

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection, TN.

Digitization by eGangotri-South Center

ननु वारुणमाग्नेय मैन्द्रं वायव्यमेव च ।
अस्त्रं ब्रह्मशिरश्चैव राघवौ प्रत्यपद्यताम् ॥ १६

अदृश्यमानेन रणे मायया वासवोपमौ ।
मम नाथा वनाथाया निहतौ रामलक्ष्मणौ ॥ १७

न हि दृष्टिपथं प्राप्य राघवस्य रणे रिपुः ।
जीवन्प्रतिनिवर्तेत यद्यपिस्यान्मनोजवः ॥ १८

न कालस्यातिभारोऽस्ति कृतान्तश्च सुदुर्जयः ।
यत्र रामस्सह भ्रात्रा शेते युधि निपातितः ॥ १९

न शोचामि तथा रामं लक्ष्मणं च महाबलम् ।
नात्मानं जननीं वापि यथा श्वश्रूं तपस्विनीम् ॥ २०

साऽनुचिन्तयते नित्यं समाप्तव्रतमागतम् ।
'कदा द्रक्ष्यामि सीतां च लक्ष्मणं च सराघवम् ॥' २१

परिदेवयमानां तां राक्षसीं त्रिजटाऽब्रवीत् ।
"माविषादं कृथा देवि! भर्ताऽयं तव जीवति ॥ २२

कारणानि च पश्यामि महान्ति सदृशानि च ।
यथेमौ जीवतो देवि! भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ॥ २३

न हि कोपपरीतानि हर्षपर्युत्सुकानि च ।
भवन्ति युधि योधानि मुखानि निहते पतौ ॥ २४

इदं विमानं वैदेहि! पुष्पकं नाम नामतः ।
दिव्यं त्वां धारयेन्नैवं यद्येतौ गतजीवितौ ॥ २५

हतवीरप्रधाना हि हतोत्साहा निरुद्यमा ।
सेना भ्रमति संख्येषु हतकर्णेव नौर्जले ॥ २६

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

इयं पुष्परसंभ्रान्ता निरुद्विग्ना तरस्विनी ।
सेनारिक्षति काकुत्स्थौ मया प्रीत्या निवेदितौ ॥ २७
सा त्वं भव सुविस्रब्धा अनुमानैस्सुखोदयैः ।
अहतौ पश्य काकुत्स्थौ स्नेहादेतद्ब्रवीमि ते ॥ २८
अनृतं नोक्तपूर्वं मे न च वक्ष्ये कदाचन ।
चारित्रसुखशीलत्वात् प्रविष्टाऽसि मनो मम ॥ २९
नेमौ शक्यौ रणे जेतुं सेन्द्रैरपि सुरासुरैः ।
तादृशं दर्शनं दृष्ट्वा मया चावेदितं तव ॥ ३०
इदं च सुमहच्चिह्नं शनैः पश्यस्व मैथिलि ।
निस्संज्ञावप्युभावेतौ नैव लक्ष्मीर्वियुज्यते ॥ ३१
प्रायेण गतसत्त्वानां पुरुषाणां गतायुषाम् ।
दृश्यमानेषु वक्त्रेषु परं भवति वैकृतम् ॥ ३२
त्यज शोकं च मोहं च दुःखं च जनकात्मजे ।
रामलक्ष्मणयोरर्थे नाद्य शक्यमजीवितुम् ॥" ३३
श्रुत्वा तु वचनं तस्या स्सीता सुरसुतोपमा ।
कृताञ्जलिरुवाचेद 'मेवमास्त्विति' मैथिली ॥ ३४
विमानं पुष्पकं तत्तु सन्निवर्त्य मनोजवम् ।
दीना त्रिजटया सीता लङ्कामेव प्रवेशिता ॥ ३५
ततस्त्रिजटयासार्धं पुष्पकादवरुह्यसा ।
अशोकवनिकामेव राक्षसीभिः प्रवेशिता ॥ ३६
प्रविश्य सीता बहुवृक्ष षण्डां तां राक्षसेन्द्रस्य विहारभूमिम् ।
संप्रेक्ष्य सञ्चिन्त्य च राजपुत्रौ परं विषादं समुपाजगाम ॥

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे अष्टचत्वारिंशस्सर्गः ॥

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

॥ एकोनपञ्चाशस्सर्गः ॥

घोरेण शरबन्धेन बद्धौ दशरथात्मजौ ।
निःश्वसन्तौ यथा नागौ शयानौ रुधिरोक्षितौ ॥ १
सर्वे ते वानरश्रेष्ठा स्ससुग्रीवा महाबलाः ।
परिवार्य महात्मानौ तस्थुश्शोकपरिप्लुताः ॥ २
एतस्मिन्नन्तरे रामः प्रत्यबुध्यत वीर्यवान् ।
स्थिरत्वात्सत्त्वयोगाच्च शरैस्सन्दानितोऽपि सन् ॥ ३
ततो दृष्ट्वा सरुधिरं विषण्णं गाढमर्पितम् ।
भ्रातरं दीनवदनं पर्यदेवयदातुरः ॥ ४
"किन्नु मे सीतया कार्यं किं कार्यं जीवितेन वा ।
शयानं योऽद्य पश्यामि भ्रातरं युधि निर्जितम् ॥ ५
शक्या सीतासमा नारी मर्त्यलोके विचिन्वता ।
न लक्ष्मणसमो भ्राता सचिवस्सांपरायिकः ॥ ६
परित्यक्ष्याम्यहं प्राणान् वानराणां तु पश्यताम् ।
यदि पञ्चत्वमापन्न स्सुमित्रानन्दवर्धनः ॥ ७
किन्नु वक्ष्यामि कौसल्यां मातरं किन्नु कैकयीम् ।
कथमम्बां सुमित्रां च पुत्रदर्शनलालसाम् ॥ ८
विवत्सां वेपमानां च क्रोशन्तीं कुररीमिव ।
कथमाश्वासयिष्यामि यदि यास्यामि तं विना ॥ ९
कथं वक्ष्यामि शत्रुघ्नं भरतं च यशस्विनम् ।
मया सह वनं यातो विना तेनाऽगतः पुनः ॥ १०
उपालम्भं न शक्ष्यामि सोढुं बत सुमित्रया ।
इहैव देहं त्यक्ष्यामि न हि जीवितुमुत्सहे ॥ ११

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

धिङ्मां दुष्कृतकर्माणं मनार्यं यत्कृते ह्यसौ ।
लक्ष्मणः पतितश्शेते शरतल्पे गतासुवत् ॥ १२

"त्वं नित्यं सविषण्णं मा माश्वासयसि लक्ष्मण ! ।
गतासुर्नाद्य शक्नोषि मामार्तमभिभाषितुम् ॥" १३

येनाद्य निहता युद्धे राक्षसा विनिपातिताः ।
तस्यामेव क्षितौ वीर स्सशेते निहतः परैः ॥ १४

शयानश्शरतल्पेऽस्मिन् स्वशोणितपरिप्लुतः ।
शरजालैश्चितो भाति भास्करोऽस्तमिव व्रजन् ॥ १५

बाणाभिहतमर्मत्वा न्नशक्नोत्यभिभाषितुम् ।
रुजा चाब्रुवतोऽप्यस्य दृष्टिरागेण सूच्यते ॥ १६

यथैव मां वनं यान्त मनुयातो महाद्युतिः ।
अहमप्यनुयास्यामि तथैवैनं यमक्षयम् ॥ १७

इष्टबन्धुजनो नित्यं मांच नित्यमनुव्रतः ।
इमामद्य गतोऽवस्थां ममानार्यस्य दुर्नयैः ॥ १८

सुरुष्टेनापि वीरेण लक्ष्मणेन न संस्मरे ।
परुषं विप्रियं वापि श्रावितं न कदाचन ॥ १९

विससर्जैकवेगेन पञ्चबाणशतानि यः ।
इष्वस्त्रेष्वधिकस्तस्मात् कार्तवीर्याच्च लक्ष्मणः ॥ २०

अस्त्रैरस्त्राणि यो हन्याच्छक्रस्यापि महात्मनः ।
सोऽयमुर्व्यां हतश्शेते महार्हशयनोचितः ॥ २१

यन्मया न कृतो राजा राक्षसानां विभीषणः ।
तच्च मिथ्या प्रलप्तं मां प्रधक्ष्यति न संशयः ॥ २२

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

अस्मिन्मुहूर्ते सुग्रीव! प्रतियातु मितोऽर्हसि ।
मत्वा हीनं मया राजन्! रावणोऽभिद्रवेद्बली ॥ २३

अङ्गदं तु पुरस्कृत्य ससैन्य स्ससुहृज्जनः ।
सागरं तर सुग्रीव! नीलेन च नलेन च ॥ २४

कृतं हनुमता कार्यं यदन्यै र्दुष्करं रणे ।
ऋक्षराजेन तुष्यामि गोलाङ्गूलाधिपेन च ॥ २५

अङ्गदेन कृतं कर्म मैन्देन द्विविदेन च ।
युद्धं केसरिणासंख्ये घोरं सम्पातिना कृतम् ॥ २६

गवयेन गवाक्षेण शरभेण गजेन च ।
अन्यैश्च हरिभिर्युद्धं मदर्थे त्यक्तजीवितैः ॥ २७

नचातिक्रमितुं शक्यं दैवं सुग्रीव मानुषैः ।
यत्तु शक्यं वयस्येन सुहृदा च परन्तप ॥ २८

कृतं सुग्रीव! तत्सर्वं भवता धर्मभीरुणा ।
मित्रकार्यं कृतमिदं भवद्भिर्वानरर्षभाः ॥ २९

अनुज्ञाता मया सर्वे यथेष्टं गन्तुमर्हथ ।"
शुश्रुवुस्तस्य ते सर्वे वानराः परिदेवनम् ॥ ३०

वर्तयांचक्रुरश्रूणि नेत्रैः कृष्णेतरेक्षणाः ।
ततस्सर्वाण्यनीकानि स्थापयित्वा विभीषणः ॥ ३१

आजगाम गदापाणि स्त्वरितो यत्र राघवः ।
तं दृष्ट्वा त्वरितं यान्तं नीलाञ्जनचयोपमम् ॥ ३२

वानरा दुद्रुवुस्सर्वे मन्यमानास्तु रावणिम् ।
निश्चेष्टौ विगतज्ञानौ रण रेणुसमुक्षितौ ॥ ३३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

शयानौ शरतल्पस्थौ द्रष्टुमायांद्विभीषणः ॥
तं राक्षसेन्द्रात्मजशङ्कया ते निपातितौ राजसुतौ च दृष्ट्वा ।
विभीषणं विव्यथिरे च दृष्ट्वा मेघा यथा वायुहताः प्लवङ्गमाः ॥ ३४

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे एकोनपञ्चाशस्सर्गः ॥

॥ पञ्चाशस्सर्गः ॥

अथोवाच महातेजा हरिराजो महाबलः ।
"किमियं व्यथिता सेना मूढवातेव नौ र्जले ॥" १
सुग्रीवस्य वचश्श्रुत्वा वालिपुत्रोऽङ्गदोऽब्रवीत् ।
'न त्वं पश्यसि रामं च लक्ष्मणं च महाबलम् ॥ २
शरजालाचितौ वीरा वुभौ दशरथात्मजौ ।
शरतल्पे महात्मानौ शयानौ रुधिरोक्षितौ ॥ ३
अथाब्रवीद्वानरेन्द्र स्सुग्रीवः पुत्रमङ्गदम् ।
"नानिमित्तमिदं मन्ये भवितव्यं भयेन तु ॥ ४
विषण्णवदना ह्येते त्यक्तप्रहरणा दिशः ।
प्रपलायन्ति हरयस्त्रासा दुत्फुल्ललोचनाः ॥ ५
अन्योन्यस्य न लज्जन्ते न निरीक्षन्ति पृष्ठतः ।
विप्रकर्षन्ति चान्योन्यं पतितं लङ्घयन्ति च ॥" ६
एतस्मिन्नन्तरे वीरो गदापाणिर्विभीषणः ।
सुग्रीवं वर्धयामास राघवं च निरैक्षत ॥ ७
विभीषणं तं सुग्रीवो दृष्ट्वा वानरभीषणम् ।
ऋक्षराजं समीपस्थं जाम्बवन्तमुवाच ह ॥ ८

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

"विभीषणोऽयं संप्राप्तो यं दृष्ट्वा वानरर्षभाः ।
विद्रवन्ति परित्रस्ता रावणात्मजशङ्कया ॥ ९
शीघ्रमेतान् सुसन्त्रस्तान् बहुधा विप्रधावितान् ।
पर्यवस्थापयाख्याहि विभीषणमुपस्थितम् ॥" १०
सुग्रीवेणैव मुक्तस्तु जाम्बवानृक्षपार्थिवः ।
वानरान् सान्त्वयामास सन्निरुध्य प्रधावतः ॥ ११
ते निवृत्ताः पुनस्सर्वे वानरास्त्यक्तसम्भ्रमाः ।
ऋक्षराज वचश्श्रुत्वा तं च दृष्ट्वा विभीषणम् ॥ १२
विभीषणस्तु रामस्य दृष्ट्वा गात्रं शरैश्चितम् ।
लक्ष्मणस्य च धर्मात्मा बभूव व्यथितेन्द्रियः ॥ १३
जलक्लिन्नेन हस्तेन तयो र्नेत्रे प्रमृज्य च ।
शोकसम्पीडितमना रुरोद विललाप च ॥ १४
इमौ तौ सत्त्वसम्पन्नौ विक्रान्तौ प्रियसंयुगौ ।
इमामवस्थां गमितौ राक्षसैः कूटयोधिभिः ॥ १५
भ्रातुः पुत्त्रेण मे तेन दुष्पुत्त्रेण दुरात्मना ।
राक्षस्या जिह्मया बुद्ध्या चालितावृजुविक्रमौ ॥ १६
शरैरिमा वलं विद्धौ रुधिरेण समुक्षितौ ।
वसुधायामिमौ सुप्तौ दृश्येते शल्यकाविव ॥ १७
ययोर्वीर्यमुपाश्रित्य प्रतिष्ठा काङ्क्षिता मया ।
तावुभौ देहनाशाय प्रसुप्तौ पुरुषर्षभौ ॥ १८
जीवन्नद्य विपन्नोऽस्मि नष्टराज्यमनोरथः ।
प्राप्तप्रतिज्ञश्च रिपुस्सकामो रावणः कृतः ॥" १९

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

एवं विलपमानं तं परिष्वज्य विभीषणम् ।
सुग्रीवस्सत्त्वसम्पन्नो हरिराजोऽब्रवीदिदम् ॥ २०

"राज्यं प्राप्स्यसि धर्मज्ञ! लङ्कायां नात्र संशयः ।
रावणस्सहपुत्रेण सकामं नेह लप्स्यते ॥ २१

न रुजा पीडिता वेतावुभौ राघवलक्ष्मणौ ।
त्यक्त्वा मोहं वधिष्येते सगणं रावणं रणे ॥" २२

तमेव सान्त्वयित्वा तु समाश्वास्य च राक्षसम् ।
सुषेणं श्वशुरं पार्श्वे सुग्रीव स्तमुवाच ह ॥ २३

"सहशूरैर्हरिगणै र्लब्धसंज्ञावरिन्दमौ ।
गच्छ त्वं भ्रातरौ गृह्य किष्किन्धां रामलक्ष्मणौ ॥ २४

अहं तु रावणं हत्वा सपुत्रं सहबान्धवम् ।
मैथिलीमानयिष्यामि शक्रोनष्टामिव श्रियम् ॥" २५

श्रुत्वैतद्वानरेन्द्रस्य सुषेणो वाक्यमब्रवीत् ।
"दैवासुरं महद्युद्ध मनुभूतं सुदारुणम् ॥ २६

तदा स्म दानवादेवान् शरसंस्पर्शकोविदाः ।
निजघ्नुश्शस्त्रविदुषश्छादयन्तो मुहुर्मुहुः ॥ २७

तानार्तान्नष्टसंज्ञांश्च परासूंश्च बृहस्पतिः ।
विद्याभिर्मन्त्रयुक्ताभि रोषधीभि श्चिकित्सति ॥ २८

तान्यौषधान्यानयितुं क्षीरोदं यान्तु सागरम् ।
जवेन वानराश्शीघ्रं सम्पातिपनसादयः ॥ २९

हरयस्तु विजानन्ति पार्वती स्ता महौषधीः ।
सञ्जीवकरणीं दिव्यां विशल्यां देवनिर्मिताम् ॥ ३०

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

चन्द्रश्च नाम द्रोणश्च क्षीरोदे सागरोत्तमे ।
अमृतं यत्र मंथितं तत्र ते परमौषधी ॥ ३१
ते तत्र निहिते देवः पर्वते परमौषधी ।
अयं वायुसुतो राजन्! हनूमां स्तत्र गच्छतु ॥" ३२
एतस्मिन्नन्तरे वायुर्मेघांश्चापि सविद्युतः ।
पर्यस्य सागरे तोयं कंम्पयन्निव मेदिनीम् ॥ ३३
महता पक्षवातेन सर्वद्वीपमहाद्रुमाः ।
निपेतुर्भग्नविटपाः समूला लवणाम्भसि ॥ ३४
अभवन्पन्नगास्त्रस्ता भोगिनस्तत्रवासिनः ।
शीघ्रं सर्वाणि यादांसि जग्मुश्च लवणार्णवम् ॥ ३५
ततो मुहूर्ताद्गरुडं वैनतेयं महाबलम् ।
वानरा ददृशुस्सर्वे ज्वलन्तमिव पावकम् ॥ ३६
तमागतमभिप्रेक्ष्य नागास्ते विप्रदुद्रुवुः ।
यै स्तौ सत्पुरुषौ बद्धौ शरभूतै र्महाबलौ ॥ ३७
ततस्सुपर्णः काकुत्स्थौ दृष्ट्वा प्रत्यभिनन्दितः ।
विममर्श च पाणिभ्यां मुखे चन्द्रसमप्रभे ॥ ३८
वैनतेयेन संस्पृष्टा स्तयोस्संरुरुहुर्व्रणाः ।
सुवर्णे च तनू स्निग्धेतयोराशु बभूवतुः ॥ ३९
तेजो वीर्यं बलं चौज उत्साहश्च महागुणः ।
प्रदर्शनं च बुद्धिश्च स्मृतिश्च द्विगुणं तयोः ॥ ४०
ता उत्थाप्य महावीर्यौ गरुडो वासवोपमौ ।
उभौ तौ सस्वजे हृष्टो रामश्चैन मुवाच ह ॥ ४१

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

"भवत्प्रसादाद्व्यसनं रावणिप्रभवं महत् ।
आवामिह व्यतिक्रान्तौ पूर्ववद्बलिनौ कृतौ ॥ ४२
यथा तातं दशरथं यथाऽजं च पितामहम् ।
तथा भवन्तमासाद्य हृदयं मे प्रसीदति ॥ ४३
को भवान् रूपसम्पन्नो दिव्यस्रगनुलेपनः ।
वसानो विरजे वस्त्रे दिव्याभरणभूषितः ॥ ४४
तमुवाच महातेजा वैनतेयो महाबलः ।"
पतत्त्रिराजः प्रीतात्मा हर्षपर्याकुलेक्षणः ॥ ४५
अहं सखा ते काकुत्स्थ! प्रियः प्राणो बहिश्चरः ।
गरुत्मानिह सम्प्राप्तो युवाभ्यां साह्यकारणात् ॥ ४६
असुरा वा महावीर्या दानवा वा महाबलाः ।
सुराश्चापि सगन्धर्वाः पुरस्कृत्य शतक्रतुम् ॥ ४७
नेमं मोक्षयितुं शक्ता श्शरबन्धं सुदारुणम् ।
मायाबलादिन्द्रजिता निर्मितं क्रूरकर्मणा ॥ ४८
एते नागाः काद्रवेया स्तीक्ष्णदंष्ट्रा विषोल्बणाः ।
रक्षो माया प्रभावेन शरा भूत्वा त्वदाश्रिताः ॥ ४९
सभाग्यश्चापि धर्मज्ञ! राम! सत्यपराक्रम! ।
लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा समरे रिपुघातिना ॥ ५०
इमं श्रुत्वा तु वृत्तान्तं त्वरमाणोऽहमागतः ।
सहसा युवयोः स्नेहात्सखित्व मनुपालयन् ॥ ५१
मोक्षिता च महाघोरादस्मात्सायकबन्धनात् ।
अप्रमादश्च कर्तव्यो युवाभ्यां नित्यमेव हि ॥ ५२

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

प्रकृत्या राक्षसास्सर्वे संग्रामे कूटयोधिनः ।
शूराणां शुद्धभावानां भवता मार्जवं बलम् ॥ ५३
तन्न विश्वसितव्यं वो राक्षसानां रणाजिरे ।
एतेनैवोपमानेन नित्यं जिह्मा हि राक्षसाः ॥ ५४
एवमुक्त्वा ततो रामं सुपर्णस्सुमहाबलः ।
परिष्वज्य सुहृत्स्निग्ध माप्रष्टु मुपचक्रमे ॥ ५५
"सखे! राघव! धर्मज्ञ! रिपूणामपि वत्सल! ।
अभ्यनुज्ञातुमिच्छामि गमिष्यामि यथागतम् ॥ ५६
नच कौतूहलं कार्यं सखित्वं प्रति राघव! ।
कृतकर्मा रणे वीर! सखित्वमनुवेत्स्यसि ॥ ५७
बालवृद्धावशेषां तु लङ्कां कृत्वा शरोर्मिभिः ।
रावणं च रिपुं हत्वा सीतां समुपलप्स्यसे ॥" ५८
इत्येवमुक्त्वा वचनं सुपर्णश्शीघ्रविक्रमः ।
रामं च विरुजं कृत्वा मध्ये तेषां वनौकसाम् ॥ ५९
प्रदक्षिणं ततः कृत्वा परिष्वज्य च वीर्यवान् ।
जगामाकाशमाविश्य सुपर्णः पवनो यथा ॥ ६०
विरुजौ राघवौ दृष्ट्वा ततो वानरयूथपाः ।
सिंहनादां स्तदा नेदुर्लाङ्गूलान् दुधुवुस्तदा ॥ ६१
ततो भेरीस्समाजघ्नु र्मृदङ्गां श्चाप्यनादयन् ।
दध्मुश्शङ्खान् संप्रहृष्टाः क्ष्वेलन्त्यपि यथापुरम् ॥ ६२
आस्फोट्यास्फोट्य विक्रान्ता वानरानगयोधिनः ।
द्रुमानुत्पाट्य विविधां स्तस्थुश्शतसहस्रशः ॥ ६३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

विसृजन्तो महानादं त्रासयन्तो निशाचरान् ।
लङ्काद्वाराण्युपाजग्मुर्योद्धुकामाः प्लवङ्गमाः ॥ ६४
ततस्तु भीम स्तुमुलो निनादो बभूव शाखामृगयूथपानाम् ।
क्षये निदाघस्य यथा घनानां नादस्सुभीमो नदतां निशीथे ॥ ६५

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे पञ्चाशस्सर्गः ॥

॥ एकपञ्चाशस्सर्गः ॥

तेषां सुतुमुलं शब्दं वानराणां तरस्विनाम् ।
नर्दतां राक्षसैस्सार्धं तदा शुश्राव रावणः ॥ १
स्निग्धगम्भीरनिर्घोषं श्रुत्वा सनिनदं भृशम् ।
सचिवानां ततस्तेषां मध्ये वचनमब्रवीत् ॥ २
यथाऽसौ संप्रहृष्टानां वानराणां समुत्थितः ।
बहूनां सुमहान्नादो मेघानामिव गर्जताम् ॥ ३
व्यक्तं सुमहती प्रीतिरेतेषां नात्र संशयः ।
तथा हि विपुलैर्नादैश्चुक्षुभे वरुणालयः ॥ ४
तौ तु बद्धौ शरैस्तीक्ष्णैः भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
अयं च सुमहान्नाद श्शङ्कां जनयतीव मे ॥" ५
एतत्तु वचनं चोक्त्वा मन्त्रिणो राक्षसेश्वरः ।
उवाच नैर्ऋतां स्तत्र समीपपरिवर्तिनः ॥ ६
"ज्ञायतां तूर्णमेतेषां सर्वेषां वनचारिणाम् ।
शोककाले समुत्पन्ने हर्षकारणमुत्थितम् ॥" ७
तथोक्तास्तेन सम्भ्रान्ताः प्राकारमधिरुह्य ते ।
ददृशुः पालितां सेनां सुग्रीवेण महात्मना ॥ ८

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

तौ च मुक्तौ सुघोरेण शरबन्धेन राघवौ ।
समुत्थितौ महाभागौ विषेदुः प्रेक्ष्य राक्षसाः ॥ ९

सन्त्रस्तहृदयास्सर्वे प्राकारादवरुह्य ते ।
विषण्णवदना घोरा राक्षसेन्द्रमुपस्थिताः ॥ १०

तदप्रियं दीनमुखा रावणस्य निशाचराः ।
कृत्स्नं निवेदयामासु र्यथावद्वाक्यकोविदाः ॥ ११

"यौ ताविन्द्रजिता युद्धे भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
निबद्धौ शरबन्धेन निष्प्रकम्पभुजौ कृतौ ॥ १२

विमुक्तौ शरबन्धेन तौ दृश्येते रणाजिरे ।
पाशानिव गजौ भित्त्वा गजेन्द्रसमविक्रमौ ॥" १३

तच्छ्रुत्वा वचनं तेषां राक्षसेन्द्रो महाबलः ।
चिन्ताशोकसमाक्रान्तो विषण्णवदनोऽब्रवीत् ॥ १४

"घोरैर्दत्तवरैर्बद्धौ शरैराशीविषोपमैः ।
अमोघैस्सूर्यसङ्काशैः प्रमथ्येन्द्रजिता युधि ॥ १५

तदस्त्रबन्धमासाद्य यदि मुक्तौ रिपू मम ।
संशयस्थमिदं सर्वं मनुपश्याम्यहं बलम् ॥ १६

निष्फलाः खलु संवृत्ता श्शरावासुकितेजसः ।
आदत्तं यैस्तु संग्रामे रिपूणां मम जीवितम् ॥" १७

एवमुक्त्वा तु संक्रुद्धो निःश्वसन्नुरगो यथा ।
अब्रवीद्रक्षसां मध्ये धूम्राक्षं नाम राक्षसम् ॥ १८

"बलेन महता युक्तो रक्षसां भीमविक्रम ।
त्वं वधायाभिनिर्याहि रामस्य सह वानरैः ॥" १९

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

एवमुक्तस्तु धूम्राक्षो राक्षसेन्द्रेण धीमता ।
कृत्वा प्रणामं संहृष्टो निर्जगाम नृपालयात् ॥ २०
अभिनिष्क्रम्य तद्द्वारं बलाध्यक्ष मुवाच ह ।
"त्वरयस्व बलं तूर्णं किं चिरेण युयुत्सतः ॥" २१
धूम्राक्षवचनं श्रुत्वा बलाध्यक्षो बलानुगः ।
बलमुद्योजयामास रावणस्याज्ञयाद्रुतम् ॥ २२
ते बद्धघण्टा बलिनो घोररूपा निशाचराः ।
विगर्जमानास्संहृष्टा धूम्राक्षं पर्यवारयन् ॥ २३
विविधायुधहस्ताश्च शूलमुद्गरपाणयः ।
गदाभिः पट्टसैर्दण्डै रायसैर्मुसलैर्भृशम् ॥ २४
परिघैर्भिण्डिवालैश्च भल्लैः प्रासैः परश्वधैः ।
निर्ययू राक्षसादिग्भ्यो नर्दन्तो जलदा यथा ॥ २५
रथैः कवचिनस्त्वन्ये ध्वजैश्च समलंकृतैः ।
सुवर्णजालविहितैः खरैश्च विविधाननैः ॥ २६
हयैः परमशीघ्रैश्च गजेन्द्रैश्च मदोत्कटैः ।
निर्ययू राक्षसव्याघ्रा व्याघ्रा इव दुरासदाः ॥ २७
वृकसिंहमुखैर्युक्तं खरैः कनकभूषणैः ।
आरुरोह रथं दिव्यं धूम्राक्षः खरनिस्वनः ॥ २८
स निर्यातो महावीर्यो धूम्राक्षो राक्षसैर्वृतः ।
प्रहसन्पश्चिमद्वारं हनूमान् यत्र यूथपः ॥ २९
रथप्रवरमास्थाय खरयुक्तं खरस्वनम् ।
प्रयान्तं तु महावीरं राक्षसं भीमविक्रमम् ॥ ३०

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

अन्तरिक्षगता घोरा श्शकुनाः प्रत्यवारयन् ।
रथशीर्षे महान्भीमो गृध्रश्च निपपात ह ॥ ३१
ध्वजाग्रे ग्रथिताश्चैव निपेतुः कुणपाशनाः ।
रुधिरार्द्रो महान् श्वेतः कबन्धः पतितो भुवि ॥ ३२
विस्वरं चोत्सृजन्नादं धूम्राक्षस्य समीपतः ।
ववर्ष रुधिरं देव स्संचचाल च मेदिनी ॥ ३३
प्रतिलोमं ववौ वायुर्निर्घातसमनिस्वनः ।
तिमिरौघावृतास्तत्र दिशश्च न चकाशिरे ॥ ३४
स तूत्पातां स्तदा दृष्ट्वा राक्षसानां भयावहान् ।
प्रादुर्भूतान् सुघोरांश्च धूम्राक्षो व्यथितोऽभवत् ॥ ३५
मुमुहू राक्षसास्सर्वे धूम्राक्षस्य पुरस्सराः ॥
ततस्सुभीमो बहुभिर्निशाचरैर्वृतोऽभिनिष्क्रम्य रणोत्सुको बली ।
ददर्श तां राघवबाहुपालितां महौघकल्पां बहुवानरीं चमूम् ॥ ३६

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे एकपञ्चाशस्सर्गः ॥

॥ द्विपञ्चाशस्सर्गः ॥

धूम्राक्षं प्रेक्ष्य निर्यान्तं राक्षसं भीमविक्रमम् ।
विनेदुर्वानरास्सर्वे प्रहृष्टा युद्धकाङ्क्षिणः ॥ १
तेषां सुतुमुलं युद्धे सञ्जज्ञे हरिरक्षसाम् ।
अन्योन्यं पादपैर्घोरं निघ्नतां शूलमुद्गरैः ॥ २
घोरैश्च परिघैश्चित्रै स्त्रिशूलैश्चापि संहतैः ।
राक्षसैर्वानरा घोरै र्विनिकृत्तास्समन्ततः ॥ ३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

वानरै राक्षसाश्चापि द्रुमैर्भूमौ समीकृताः ।
राक्षसाश्चापि संक्रुद्धा वानरान्निशितैश्शरैः ॥ ४
विव्यधुर्घोरसङ्काशैः कङ्कपत्त्रैरजिह्मगैः ।
ते गदाभिश्च भीमाभिः पट्टसैः कूटमुद्गरैः ॥ ५
विदार्यमाणा रक्षोभिर्वानरास्ते महाबलाः ।
अमर्षाज्जनितोद्धर्षा श्चक्रुः कर्माण्यभीतवत् ॥ ६
शरनिर्भिन्नगात्रा स्ते शूलनिर्भिन्नदेहिनः ।
जगृहु स्ते द्रुमां स्तत्र शिलाश्च हरियूथपाः ७
ते भीमवेगा हरयो नर्दमाना स्ततस्ततः ।
ममन्थू राक्षसान्भीमान्नामानि च बभाषिरे ॥ ८
तद्बभूवाद्भुतं घोरं युद्धं वानररक्षसाम् ।
शिलाभिर्विविधाभिश्च बहुभिश्चैव पादपैः ॥ ९
राक्षसा मथिताः केचि द्वानरैर्जितकाशिभिः ।
ववमू रुधिरं केचिन्मुखै रुधिरभोजनाः ॥ १०
पार्श्वेषु दारिताः केचित् केचिद्राशीकृता द्रुमैः ।
शिलाभिश्चूर्णिताः केचित् केचिदन्तैर्विदारिताः ॥ ११
ध्वजैर्विमथितैर्भग्नैः खरैश्च विनिपातितैः ।
रथैर्विध्वंसितैश्चापि पतितै रजनीचरैः ॥ १२
गजेन्द्रैः पर्वताकारैः पर्वताग्रैर्वनौकसाम् ।
मथितैर्वाजिभिः कीर्णं सारोहै र्वसुधातलम् ॥ १३
वानरैर्भीमविक्रान्तै राप्लुत्याऽप्लुत्यवेगितैः ।
राक्षसाः करजैस्तीक्ष्णै र्मुखेषु विनिकर्तिताः ॥ १४

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

विवर्णवदनाभूयो विप्रकीर्णशिरोरुहाः ।
मूढाश्शोणितगन्धेन निपेतुर्धरणीतले ॥ १५

अन्ये परमसंक्रुद्धा राक्षसा भीमनिस्वनाः ।
तलै रेवाभिधावन्ति वज्रस्पर्शसमैर्हरीन् ॥ १६

वानरैरापतन्तस्ते वेगिता वेगवत्तरैः ।
मुष्टिभिश्चरणैर्दन्तैः पादपैश्चावपोथिताः ॥ १७

वानरैर्हन्यमाना स्ते राक्षसा विप्रदुद्रुवुः ।
सैन्यं तु विद्रुतं दृष्ट्वा धूम्राक्षो राक्षसर्षभ ॥ १८

क्रोधनं कदनं चक्रे वानराणां युयुत्सताम् ।
प्रासैः प्रमथिताः केचिद्वानराश्शोणितस्रवाः ॥ १९

मुद्गरैराहताः केचित् पतिता धरणीतले ।
परिघैर्मथिताः केचिद्भिण्डिवालै र्विदारिताः ॥ २०

पट्टसै राहताः केचिद्विह्वलन्तो गतासवः ।
केचिद्विनिहताश्शूलै रुधिरार्द्रा वनौकसः ॥ २१

केचिद्विद्राविता नष्टा स्सबलै राक्षसैर्युधि ।
विभिन्नहृदयाः केचिदेकपार्श्वेन दारिताः ॥ २२

विदारिता स्त्रिशूलैश्च केचिदान्त्रै र्विनिस्सृताः ।
तत्सुभीमं महायुद्धं हरिराक्षससंकुलम् ॥ २३

प्रबभौ शब्दबहुलं शिलापादपसंकुलम् ।
धनुर्ज्यातन्त्रिमधुरं हिक्कातालसमन्वितम् ॥ २४

मन्दस्तनितसङ्गीतं युद्धगान्धर्वमाबभौ ।
धूम्राक्षस्तु धनुष्पाणिर्वानरान् रणमूर्धनि ॥ २५

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

हसन्निद्रावयामास दिशस्तु शरवृष्टिभिः ।
धूम्राक्षेणार्दितं सैन्यं व्यथितं दृश्य मारुतिः ॥ २६
अभ्यवर्तत संक्रुद्धः प्रगृह्य विपुलां शिलाम् ।
क्रोधाद्द्विगुणताम्राक्षः पितृतुल्यपराक्रमः ॥ २७
शिलां तां पातयामास धूम्राक्षस्य रथं प्रति ।
आपतन्तीं शिलां दृष्ट्वा गदामुद्यम्य सम्भ्रमात् ॥ २८
रथादाप्लुत्य वेगेन वसुधायां व्यतिष्ठत ।
सा प्रमथ्य रथं तस्य निपपात शिला भुवि ॥ २९
सचक्रकूबरं साश्वं सध्वजं सशरासनम् ।
स भङ्क्त्वा तु रथं तस्य हनूमान्मारुतात्मजः ॥ ३०
रक्षसां कदनं चक्रे सस्कन्धविटपैर्द्रुमैः ।
विभिन्नशिरसो भूत्वा राक्षसाश्शोणितोक्षिताः ॥ ३१
द्रुमैः प्रव्यथिताश्चान्ये निपेतुर्धरणीतले ।
विद्राव्य राक्षसं सैन्यं हनूमान्मारुतात्मजः ॥ ३२
गिरेश्शिखरमादाय धूम्राक्ष मभिदुद्रुवे ।
तमापतन्तं धूम्राक्षो गदामुद्यम्य वीर्यवान् ॥ ३३
विनर्दमानस्सहसा हनूमन्तमभिद्रवत् ।
ततः क्रुद्धस्तु वेगेन गदां तां बहुकण्टकाम् ॥ ३४
पातयामास धूम्राक्षो मस्तके तु हनूमतः ।
ताडित स्सतया तव गदया भीमरूपया ॥ ३५
स कपिर्मारुतबलस्तं प्रहारमचिन्तयन् ।
धूम्राक्षस्य शिरोमध्ये गिरिश्शृङ्गमपातयत् ॥ ३६

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

स विह्वलितसर्वाङ्गो गिरिशृङ्गेण ताडितः ।
पपात सहसा भूमौ विकीर्ण इव पर्वतः ॥ ३७
धूम्राक्षं निहतं दृष्ट्वा हतशेषा निशाचराः ।
त्रस्ताः प्रविविशुर्लङ्कां वध्यमानाः प्लवङ्गमैः ॥ ३८
स तु पवनसुतो निहत्य शत्रुं क्षतजवहास्सरितश्च संनिकीर्य ।
रिपुवधजनितश्रमो महात्मा मुदमगमत्कपिभिश्च पूज्यमानः ॥

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे द्विपञ्चाशस्सर्गः ॥

॥ त्रिपञ्चाशस्सर्गः ॥

धूम्राक्षं निहतं श्रुत्वा रावणो राक्षसेश्वरः ।
क्रोधेन महताऽऽविष्टो निःश्वसन्नुरगो यथा ॥ १
दीर्घमुष्णं विनिश्वस्य क्रोधेन कलुषीकृतः ।
अब्रवीद्राक्षसं शूरं वज्रदंष्ट्रं महाबलम् ॥ २
"गच्छ त्वं वीर! निर्याहि राक्षसैः परिवारितः ।
जहि दाशरथिं रामं सुग्रीवं वानरैस्सह ॥" ३
तथेत्युक्त्वा द्रुततरं मायावी राक्षसेश्वरम् ।
निर्जगाम बलैस्सार्धं बहुभिः परिवारितः ॥ ४
नागैरश्वैः खरैरुष्ट्रैः स्संयुक्तस्सुसमाहितः ।
पताकाध्वजचित्रैश्च रथैश्च समलंकृतः ॥ ५
ततो विचित्रकेयूरमकुटैश्च विभूषितः ।
तनुत्राणि च संरुध्य सधनुर्निर्ययौ द्रुतम् ॥ ६
पताकालंकृतं दीप्तं तप्तकाञ्चनभूषणम् ।
रथं प्रदक्षिणं कृत्वा समारोहच्चमूपतिः ॥ ७

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

यष्टिभि स्तोमरैश्चित्रैश्शूलैश्च मुसलैरपि ।
भिण्डिवालैश्च पाशैश्च शक्तिभिः पट्टसैरपि ॥ ८
खड्गैश्चक्रैर्गदाभिश्च निशितैश्च परश्वथैः ।
पदातयश्च निर्यान्ति विविधाश्शस्त्रपाणयः ॥ ९
विचित्रवाससस्सर्वे दीप्ता राक्षसपुङ्गवाः ।
गजा मदोत्कटाश्शूरा श्चलन्त इव पर्वताः ॥ १०
ते युद्धकुशलै रूढा स्तोमराङ्कुशपाणिभिः ।
अन्ये लक्षणसंयुक्ता श्शूरा रूढा महाबलाः ॥ ११
तद्राक्षसबलं घोरं विप्रस्थितमशोभत ।
पावृट्काले यथा मेघा नर्दमानास्सविद्युतः ॥ १२
निस्सृता दक्षिणद्वारादङ्गदो यत्र यूथपः ।
तेषां निष्क्रममाणाना मशुभं समजायत ॥ १३
आकाशाद्विघनात्तीव्रा उल्काश्चाभ्यपतं स्तदा ।
वमन्त्यः पावकज्वाला श्शिवा घोरं ववाशिरे ॥ १४
व्याहरन्ति मृगा घोरा रक्षसां निधनं तदा ।
समापतन्तो योधास्तु प्रास्खलन् भयमोहिताः ॥ १५
एतानौत्पातिकान् दृष्ट्वा वज्रदंष्ट्रो महाबलः ।
धैर्यमालम्ब्य तेजस्वी निर्जगाम रणोत्सुकः ॥ १६
तांस्तु निष्क्रमतो दृष्ट्वा वानरा जितकाशिनः ।
प्रणेदुस्सुमहानादान् पूरयंश्च दिशो दश ॥ १७
ततः प्रवृत्तं तुमुलं हरीणां राक्षसैस्सह ।
घोराणां भीमरूपाणा मन्योन्यवधकाङ्क्षिणाम् ॥ १८

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

शूराणां युध्यमानानां समरेष्वनिवर्तिनाम् ।
तद्राक्षसगणानां च सुयुद्धं समवर्तत ॥ ७
प्रभिन्नशिरसः केचिच्छिन्नैः पादैश्च बाहुभिः ।
शस्त्रैरर्दितदेहाश्च रुधिरेण समुक्षिताः ॥ ८
हरयो राक्षसाश्चैव शेरते गां समाश्रिताः ।
कङ्कगृध्रबलैराढ्या गोमायुगणसंकुला ॥ ९
कबन्धानि समुत्पेतु र्भीरूणां भीषणानि वै ।
भुजपाणिशिरश्छिन्ना श्छिन्नकायाश्च भूतले ॥ १०
वानरा राक्षसाश्चापि निपेतु स्तत्र वै रणे ।
ततो वानरसैन्येन हन्यमानं निशाचरम् ॥ ११
प्राभज्यत बलं सर्वं वज्रदंष्ट्रस्य पश्यतः ।
राक्षसान् भयवित्रस्तान् हन्यमानान् प्लवङ्गमैः ॥ १२
दृष्ट्वा स रोषताम्राक्षो वज्रदंष्ट्रः प्रतापवान् ।
प्रविवेश धनुष्पाणि स्त्रासयन् हरिवाहिनीम् ॥ १३
शरैर्विदारयामास कङ्कपत्रैरजिह्मगैः ।
बिभेद वानरां स्तत्र सप्ताष्टौ नवपञ्च च ॥ १४
विव्याथ परमक्रुद्धो वज्रदंष्ट्रः प्रतापवान् ।
त्रस्तास्सर्वे हरिगणा श्शरैस्संकृत्तकन्धराः ॥ १५
अङ्गदं संप्रधावन्ति प्रजापतिमिव प्रजाः ।
ततो हरिगणान्भग्नान् दृष्ट्वा वालिसुतस्तदा ॥ १६
क्रोधेन वज्रदंष्ट्रं तमुदीक्षन्त मुदैक्षत ।
वज्रदंष्ट्रोऽङ्गदश्चोभौ सङ्गतौ हरिराक्षसौ ॥ १७

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

चेरतुः परमक्रुद्धौ हरिमत्तगजाविव ।
ततश्शरसहस्रेण वालिपुत्रं महाबलः ॥ १८
जघान मर्मदेशेषु मातङ्गमिव तोमरैः ।
रुधिरोक्षितसर्वाङ्गो वालिसूनुर्महाबलः ॥ १९
चिक्षेप वज्रदंष्ट्राय वृक्षं भीमपराक्रमः ।
दृष्ट्वा पतन्तं तं वृक्षमसंभ्रान्तश्च राक्षसः ॥ २०
चिच्छेद बहुधा सोऽपि निकृत्तः पतितो भुवि ।
तं दृष्ट्वा वज्रदंष्ट्रस्य विक्रमं प्लवगर्षभः ॥ २१
प्रगृह्य विपुलं शैलं चिक्षेप च ननाद च ।
समापतन्तं तं दृष्ट्वा रथादाप्लुत्य वीर्यवान् ॥ २२
गदापाणिरसंभ्रान्तः पृथिव्यां समतिष्ठत ।
साऽङ्गदेन गदा क्षिप्ता गत्वा तु रणमूर्धनि ॥ २३
स चक्रकूबरं साश्वं प्रममाथ रथं तदा ।
ततोऽन्यं गिरिमाक्षिप्य विपुलं द्रुमभूषितम् ॥ २४
वज्रदंष्ट्रस्य शिरसि पातयामास सोऽङ्गदः ।
अभवच्छोणितोद्गारी वज्रदंष्ट्रस्स मूर्छितः ॥ २५
मुहूर्तमभवन्मूढो गदामालिंग्य निःश्वसन् ।
स लब्धसंज्ञो गदया वालिपुत्रमवस्थितम् ॥ २६
जघान परमक्रुद्धो वक्षोदेशे निशाचरः ।
गदां त्यक्त्वा ततस्तत्र मुष्टियुद्धमवर्तत ॥ २७
अन्योन्यं जघ्नतु स्तत्र तावुभौ हरिराक्षसौ ।
रुधिरोद्गारिणौ तौ तु प्रहारैर्जनितश्रमौ ॥ २८

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

बभूवतुस्सुविक्रान्तावङ्गारकबुधाविव ।
ततः परमतेजस्वी अङ्गदः कपिकुञ्जरः ॥ २९
उत्पाट्य वृक्षं स्थितवान् बहुपुष्पफलाञ्चितम् ।
जग्राह चार्षभं चर्म खड्गं च विपुलं शुभम् ॥ ३०
किङ्किणीजालसंछन्नं चर्मणा च परिष्कृतम् ।
विचित्रांश्चेरतुर्मार्गान् रुषितौ कपिराक्षसौ ॥ ३१
जघ्नतुश्च तदाऽन्योन्यं निर्दयं जयकाङ्क्षिणौ ।
व्रणैस्सास्रैरशोभेतां पुष्पिताविव किंशुकौ ॥ ३२
युध्यमानौ परिश्रान्तौ जानुभ्यामवनीं गतौ ।
निमेषान्तरमात्रेण अङ्गदः कपिकुञ्जरः ॥ ३३
उदतिष्ठत दीप्ताक्षो दण्डाहत इवोरगः ।
निर्मलेन सुधौतेन खड्गेनास्य महच्छिरः ॥ ३४
जघान वज्रदंष्ट्रस्य वालिसूनुर्महाबलः ।
रुधिरोक्षितगात्रस्य बभूव पतितं द्विधा ॥ ३५
सरोपपरिवृत्ताक्षं शुभं खड्गहतं शिरः ।
वज्रदंष्ट्रं हतं दृष्ट्वा राक्षसा भयमोहिताः ॥ ३६
त्रस्ताः प्रत्यपतन्लङ्कां वध्यमानाः प्लवङ्गमैः ।
विषण्णवदना दीना ह्रिया किंचिदवाङ्मुखाः ॥ ३७
निहत्य तं वज्रधरप्रभाव स्स वालिसूनुः कपिसैन्यमध्ये ।
जगाम हर्षं महितो महाबल स्सहस्रनेत्र स्त्रिदशैरिवाऽऽवृतः ॥ ३८

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे चतुःपञ्चाशस्सर्गः ॥

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

॥ पञ्चपञ्चाशस्सर्गः ॥

वज्रदंष्ट्रं हतं श्रुत्वा वालिपुत्रेण रावणः ।
बलाध्यक्ष मुवाचेदं कृताञ्जलि मवस्थितम् ॥ १
"शीघ्रं निर्यान्तु दुर्धर्षा राक्षसा भीमविक्रमाः ।
अकम्पनं पुरस्कृत्य सर्वशस्त्रप्रकोविदम् ॥ २
एष शास्ता च गोप्ता च नेता च युधि सम्मतः ।
भूतिकामश्च मे नित्यं नित्यं च समरप्रियः ॥ ३
एष जेष्यति काकुत्स्थौ सुग्रीवं च महाबलम् ।
वानरांश्चापरान्घोरान् हनिष्यति परन्तपः ॥" ४
परिगृह्य स तामाज्ञां रावणस्य महाबलः ।
बलं सन्त्वरयामास तदा लघुपराक्रमः ॥ ५
ततो नानाप्रहरणा भीमाक्षा भीमदर्शनाः ।
निष्पेतू रक्षसां मुख्या बलाध्यक्षप्रचोदिताः ॥ ६
रथमास्थाय विपुलं तप्तकाञ्चनकुण्डलः ।
मेघाभो मेघवर्णश्च मेघस्वनमहास्वनः ॥ ७
राक्षसैस्संवृतोभीमै स्तदा निर्यात्यकम्पनः ।
नहि कम्पयितुं शक्यस्सुरैरपि महामृधे ॥ ८
अकम्पन स्ततस्तेषामादित्य इव तेजसा ।
तस्य निर्धावमानस्य संरब्धस्य युयुत्सया ॥ ९
अकस्माद्दैन्यमागच्छद्धयानां रथवाहिनाम् ।
व्यस्फुरन्नयनं चास्य सव्यं युद्धाभिनन्दिनः ॥ १०

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

विवर्णो मुखवर्णश्च गद्गदश्चाभवत्स्वनः ।
अभवत्सुदिनं चापि दुर्दिनं रूक्षमारुतम् ॥ ११

ऊचुः खगा मृगास्सर्वे वाचः क्रूरा भयावहाः ।
स सिंहोपचितस्कन्दः शार्दूल समविक्रमः ॥ १२

तानुत्पाता नचिन्त्यैव निर्जगाम रणाजिरम् ।
तदा निर्गच्छत स्तस्य रक्षसस्सहराक्षसैः ॥ १३

बभूव सुमहान्नादः क्षोभयन्निव सागरम् ।
तेन शब्देन वित्रस्ता वानराणां महाचमूः ॥ १४

द्रुमशैलप्रहरणा योद्धुं समवतिष्ठत ।
तेषां युद्धं महारौद्रं संजज्ञे हरिरक्षसाम् ॥ १५

रामरावणयोरर्थे समभित्यक्तजीविनाम् ।
सर्वे ह्यतिबलाश्शूरा स्सर्वे पर्वतसन्निभाः ॥ १६

हरयो राक्षसाश्चैव परस्परजिघांसवः ।
तेषां विनर्दतां शब्दस्संयुगेऽतितरास्विनाम् ॥ १७

शुश्रुवे सुमहान्क्रोधा दन्योन्यमभिगर्जताम् ।
रजश्चारुणवर्णाभं सुभीम मभवद्भृशम् ॥ १८

उद्धूत हरिरक्षोभिस्संरुरोध दिशो दश ।
अन्योन्यं रजसा तेन कौशेयोद्धूतपाण्डुना ॥ १९

संवृतानि च भूतानि ददृशु र्न रणाजिरे ।
न ध्वजा न पताका वा वर्म वा तुरगोऽपि वा ॥ २०

आयुधं स्यन्दनं वापि ददृशे तेन रेणुना ।
शब्दश्च सुमहां स्तेषां नर्दतामभिधावताम् ॥ २१

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

श्रूयते तुमुले युद्धे न रूपाणि चकाशिरे ।
हरीनेव सुसंक्रुद्धा हरयो जघ्नु राहवे ॥ २२
राक्षसाश्चापि रक्षांसि निजघ्नु स्तिमिरे तदा ।
परांश्चैव विनिघ्नन्त स्वांश्च वानरराक्षसाः ॥ २३
रुधिरार्द्रां तदा चक्रुर्महीं पङ्कानुलेपनाम् ।
ततस्तु रुधिरौघेण सिक्तं व्यपगतं रजः ॥ २४
शरीरशवसङ्कीर्णा बभूव च वसुन्धरा ।
द्रुमशक्तिशिलाप्रासै र्गदापरिघतोमरैः ॥ २५
हरयो राक्षसाश्चैव जघ्नुरन्योन्य मोजसा ।
बाहुभिः परिघाकारै र्युध्यन्तः पर्वतोपमाः ॥ २६
हरयो भीमकर्माणो राक्षसान् जघ्नुराहवे ।
राक्षसास्त्वपि संक्रुद्धाः प्रासतोमरपाणयः ॥ २७
कपीन्निजघ्निरे तत्र शस्त्रैः परमदारुणैः ।
अकम्पनस्सुसंक्रुद्धो राक्षसानां चमूपतिः ॥ २८
संहर्षयति तान्सर्वान् राक्षसान् भीमविक्रमान् ।
हरयस्त्वपि रक्षांसि महाद्रुममहाश्मभिः ॥ २९
विदारयन्त्यभिक्रम्य शस्त्राण्याच्छिद्य वीर्यतः ।
एतस्मिन्नन्तरे वीरा हरयः कुमुदो नलः ॥ ३०
मैन्दश्च द्विविदः क्रुद्धा श्चक्रुर्वेगमनुत्तमम् ।
ते तु वृक्षैर्महावेगा राक्षसानां चमूमुखे ॥ ३१
कदनं सुमहच्चक्रुर्लीलया हरियूथपाः ।
ममन्थू राक्षसान् सर्वे वानरा गणशो भृशम् ॥ ३२

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे पञ्चपञ्चाशस्सर्गः ॥

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

॥ षट्पञ्चाशस्सर्गः ॥

तद्दृष्ट्वा सुमहत्कर्म कृतं वानरसत्तमैः ।
क्रोधमाहारयामास युधि तीव्रमकम्पनः ॥ १
क्रोधमूर्छितरूपस्तु धून्वन् परमकार्मुकम् ।
दृष्ट्वा तु कर्मशत्रूणां सारथिं वाक्यमब्रवीत् ॥ २
"तत्रैव तावत्त्वरितं रथं प्रापय सारथे ।
यत्रैते बहवो घ्नन्ति सुबहून्राक्षसान् रणे ॥ ३
एतेऽत्र बलवन्तो हि भीमकायाश्च वानराः ।
द्रुमशैलप्रहरणा स्तिष्ठन्ति प्रमुखे मम ॥ ४
एतान्निहन्तुमिच्छामि समरश्लाघिनो ह्यहम् ।
एतैः प्रमथितं सर्वं दृश्यते राक्षसं बलम् ॥" ५
ततः प्रजवनाश्वेन रथेन रथिनांवरः ।
हरीनभ्यहनत्क्रोधाच्छरजालै रकम्पनः ॥ ६
न स्थातुं वानराश्शेकुः किंपुनर्योद्धुमाहवे ।
अकम्पनशरैर्भग्ना स्सर्वे एव विदुद्रुवुः ॥ ७
तान्मृत्युवशमापन्ना नकम्पनवशं गतान् ।
समीक्ष्य हनुमान् ज्ञाती नुपतस्थे महाबलः ॥ ८
तं महाप्लवगं दृष्ट्वा सर्वे प्लवगयूथपाः ।
समेत्य समरे वीरा स्संहृष्टाः पर्यवारयन् ॥ ९
अवस्थितं हनूमन्तं तं दृष्ट्वा हरियूथपाः ।
बभूवुर्बलवन्तो हि बलवन्तं समाश्रिताः ॥ १०

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

अकम्पनस्तु शैलाभं हनूमन्तमवास्थितम् ।
महेन्द्र इव धाराभिश्शरै रभिववर्ष ह ॥ 11

अचिन्तयित्वा बाणौघान् शरीरे पतितान् शितान् ।
अकंम्पनवधार्थाय मनो दध्रे महावलः ॥ 12

स प्रसह्य महातेजा हनूमान्मारुतात्मजः ।
अभिदुद्राव तद्रक्षः कम्पयन्निव मेदिनीम् ॥ 13

तस्याभिनर्दमानस्य दीप्यमानस्य तेजसा ।
बभूव रूपं दुर्धर्षं दीप्तस्येव विभावसोः ॥ 14

आत्मानमप्रहरणं ज्ञात्वा क्रोधसमन्वितः ।
शैलमुत्पाटयामास वेगेन हरिपुङ्गवः ॥ 15

तं गृहीत्वा महाशैलं पाणिनैकेन मारुतिः ।
स विनद्य महानादं भ्रामयामास वीर्यवान् ॥ 16

ततस्तमभिदुद्राव राक्षसेन्द्रमकम्पनम् ।
पुरा हि नमुचिं संख्ये वज्रेणेव पुरन्दरः ॥ 17

अकंम्पनस्तु तद्दृष्ट्वा गिरिशृङ्गं समुद्यतम् ।
दूरादेव महाबाणै रर्धचन्द्रैर्व्यदारयत् ॥ 18

तत्पर्वताग्रमाकाशे रक्षोबाणविदारितम् ।
विशीर्णं पतितं दृष्ट्वा हनूमान् क्रोधमूर्छितः ॥ 19

सोऽश्वकर्णं समासाद्य रामदर्पान्वितो हरिः ।
तूर्णमुत्पाटयामास महागिरिमिवोच्छ्रितम् ॥ 20

तं गृहीत्वा महास्कन्धं सोऽश्वकर्णं महाद्युतिः ।
प्रहस्य परया प्रीत्या भ्रामयामास संयुगे ॥ 21

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

प्रधावन्नूरुवेगेन प्रभञ्जं स्तरसा द्रुमान् ।
हनूमान्परमक्रुद्धश्चरणै र्दारयत्क्षितिम् ॥ २२
गजांश्च सगजारोहान् सरथान् रथिनस्तथा ।
जघान हनुमान् धीमान् राक्षसांश्च पदातिगान् ॥ २३
तमन्तकमिव क्रुद्धं समरे प्राणहारिणम् ।
हनूमन्तमभिप्रेक्ष्य राक्षसा विप्रदुद्रुवुः ॥ २४
तमापतन्तं संक्रुद्धं राक्षसानां भयावहम् ।
ददर्शाकम्पनो वीर श्चुक्रोध च ननाद च ॥ २५
स चतुर्दशभिर्बाणै श्शितैर्देहविदारणैः ।
निर्बिभेद हनूमन्तं महावीर्य मकम्पनः ॥ २६
स तदा प्रतिविद्धस्तु बह्वीभिश्शरवृष्टिभिः ।
हनूमान्ददृशे वीरः प्ररूढ इव सानुमान् ॥ २७
विरराज महाकायो महावीर्यो महामनाः ।
पुष्पिताशोकसङ्काशो विधूम इव पावकः ॥ २८
ततोऽन्यं वृक्षमुत्पाट्य कृत्वा वेगमनुत्तमम् ।
शिरस्यभिजघानाशु राक्षसेन्द्रमकम्पनम् ॥ २९
स वृक्षेण हतस्तेन सक्रोधेन महात्मना ।
राक्षसो वानरेन्द्रेण पपात च ममार च ॥ ३०
तं दृष्ट्वा निहतं भूमौ राक्षसेन्द्रमकम्पनम् ।
व्यथिता राक्षसास्सर्वे क्षितिकम्प इव द्रुमाः ॥ ३१
त्यक्तप्रहरणास्सर्वे राक्षसा स्ते पराजिताः ।
लङ्कामभिययुस्त्रस्ता वानरै स्तै रभिद्रुताः ॥ ३२

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

ते मुक्तकेशास्सम्भ्रान्ता भग्नमानाः पराजिताः ।
स्रवच्छ्रमजलै रङ्गैश्श्वसन्तो विप्रदुद्रुवुः ॥ ३३
अन्योन्यं प्रममन्थु स्ते विविशुर्नगरं भयात् ।
पृष्ठत. स्ते सुसम्मूढाः प्रेक्षमाणा मुहुर्मुहुः ॥ ३४
तेषु लङ्कां प्रविष्टेषु राक्षसेषु महाबलाः ।
समेत्य हरयस्सर्वे हनूमन्तमपूजयन् ॥ ३५
सोऽपि प्रहृष्टस्तान्सर्वान् हरीन् प्रत्यभिपूजयत् ।
हनूमान् सत्त्वसम्पन्नो यथार्हमनुकूलतः ॥ ३६
विनेदुश्च यथाप्राणं हरयो जितकाशिनः ।
चकर्षुश्च पुनस्तत्र सप्राणानपि राक्षसान् ॥ ३७
स वीरशोभामभजन्महाकपि स्समेत्य रक्षांसि निहत्य मारुतिः ।
महासुरं भीम ममित्रनाशनं यथैव विष्णुर्बलिनं चमूमुखे ॥ ३८
अपूजयन् देवगणा स्तदा कपिं स्वयं च रामोऽतिबलश्च लक्ष्मणः ।
तथैव सुग्रीवमुखाः प्लवङ्गमा विभीषणश्चैव महाबल स्तथा ॥ ३९

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे षट्पञ्चाशस्सर्गः ॥

॥ सप्तपञ्चाशस्सर्गः ॥

अकम्पनवधं श्रुत्वा क्रुद्धो वै राक्षसेश्वरः ।
किंचिद्दीनमुखश्चापि सचिवां स्तानुदैक्षत ॥ १
स तु ध्यात्वा मुहूर्तं तु मन्त्रिभिस्संविचार्य च ।
ततस्तु रावणः पूर्वदिवसे राक्षसाधिपः ॥ २
पुरीं परिययौ लङ्कां सर्वान्गुल्मानवेक्षितुम् ।
तां राक्षसगणैर्गुप्तां गुल्मैर्बहुभिरावृताम् ॥ ३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

ददर्श नगरीं लङ्कां पताकाध्वजमालिनीम् ।
रुद्धां तु नगरीं दृष्ट्वा रावणो राक्षसेश्वरः ॥ ४
उवाचामर्षितः काले प्रहस्तं युद्धकोविदम् ।
"पुरस्योपनिविष्टस्य सहसा पीडितस्य वा ॥ ५
नान्यं युद्धात्प्रपश्यामि मोक्षं युद्धविशारद ।
अहं वा कुम्भकर्णो वा त्वं वा सेनापतिर्मम ॥ ६
इन्द्रजिद्वा निकुम्भो वा वहेयुर्भारमीदृशम् ।
स त्वं बल मतश्शीघ्रमादाय परिगृह्य च ॥ ७
विजयायाभिनिर्याहि यत्र सर्वे वनौकसः ।
निर्याणा देव ते नूनं चपला हरिवाहिनी ॥ ८
नर्दतां राक्षसेन्द्राणां श्रुत्वा नादं द्रविष्यति ।
चपला ह्यविनीताश्च चलचित्ताश्च वानराः ॥ ९
न सहिष्यन्ति ते नादं सिंहनादमिव द्विपाः ।
विद्रुते च बले तस्मिन् रामस्सौमित्रिणा सह ॥ १०
अवशस्ते निरालम्बः प्रहस्त! वशमेष्यति ।
आपत्संशयिता श्रेयो न तु निस्संशयी कृता ॥ ११
प्रतिलोमानुलोमं वा यद्वा नो मन्यसे हितम् ।"
रावणेनैव मुक्तस्तु प्रहस्तो वाहिनीपतिः ॥ १२
राक्षसेन्द्रमुवाचेद मसुरेन्द्रमिवोशना ।
"राजन्! मन्त्रितपूर्वं नः कुशलैः स्सहमन्त्रिभिः ॥ १३
विवादश्चापि नो वृत्तस्समवेक्ष्य परस्परम् ।
प्रदानेन तु सीतायाः श्रेयो व्यवसितं मया ॥ १४

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

अप्रदाने पुनर्युद्धं दृष्टमेतत्तथैव नः ।
सोऽहं दानैश्च मानैश्च सततं पूजितस्त्वया ॥ १५.
सान्त्वैश्च विविधैः काले किं न कुर्यां प्रियं तव ।
न हि मे जीवितं रक्ष्यं पुत्रदारधनानि वा ॥ १६
त्वं पश्य मां जुहूषन्तं त्वदर्थं जीवितं युधि ।"
एवमुक्त्वा तु भर्तारं रावणं वाहिनीपतिः ॥ १७
उवाचेदं बलाध्यक्षान् प्रहस्तः पुरतः स्थितान् ।
"समानयत मे शीघ्रं राक्षसानां महद्बलम् ॥ १८
मद्बाणाशनिवेगेन हतानां च रणाजिरे ।
अद्य तृप्यन्तु मांसादाः पक्षिणः काननौकसाम् ॥" १९.
इत्युक्ता स्ते प्रहस्तेन बलाध्यक्षाः कृतत्वराः ।
बलमुद्योजयामासु स्तस्मिन्राक्षसमन्दिरे ॥ २०.
सा बभूव मुहूर्तेन तिग्मनानाविधायुधैः ।
लङ्का राक्षसवीरै स्तैर्गजैरिव समाकुला ॥ २१
हुताशनं तर्पयतां ब्राह्मणांश्च नमस्यताम् ।
आज्यगन्ध प्रतिवह स्सुरभिर्मारुतो ववौ ॥ २२.
स्रजश्च विविधाकारा जगृहुस्त्वभिमन्त्रिताः ।
संग्रामसज्जास्संहृष्टा धारयन् राक्षसा स्तदा ॥ २३.
सधनुष्काः कवचिनो वेगादाप्लुत्य राक्षसाः ।
रावणं प्रेक्ष्य राजानं प्रहस्तं पर्यवारयन् ॥ २४
अथामन्त्र्य च राजानं भेरीमाहत्य भैरवाम् ।
आरुरोह रथं दिव्यं प्रहस्तस्सज्जकल्पितम् ॥ २५

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

हयैर्महाजवैर्युक्तं सम्यक्सूतसुसंयुतम् ।
महाजलदनिर्घोषं साक्षाच्चन्द्रार्कभास्वरम् ॥ २६
उरगध्वजदुर्धर्षं सुवरूथं स्ववस्करम् ।
सुवर्णजालसंयुक्तं प्रहसन्तमिव श्रिया ॥ २७
ततस्तं रथमास्थाय रावणार्पितशासनः ।
लङ्काया निर्ययौ तूर्णं बलेन महतावृतः ॥ २८
ततो दुन्दुभिनिर्घोषः पर्जन्यानिनदोपमः ।
वादित्राणां च निनदः पूरयन्निव सागरम् ॥ २९
शुश्रुवे शब्दशङ्खश्च प्रयाते वाहिनीपतौ ।
निनदन्तस्स्वरान्घोरान् राक्षसा जग्मुरग्रतः ॥ ३०
भीमरूपा महाकायाः प्रहस्तस्य पुरस्सराः ।
नरान्तकः कुम्भहनु र्महानादस्समुन्नतः ॥ ३१
प्रहस्त सचिवाह्येते निर्ययुः परिवार्य तम् ।
व्यूढेनैव सुघोरेण पूर्वद्वारात्स निर्ययौ ॥ ३२
गजयूथनिकाशेन बलेन महता वृतः ।
सागरप्रतिमौघेन वृतस्तेन बलेन सः ॥ ३३
प्रहस्तो निर्ययौ तूर्णं कालान्तकयमोपमः ।
तस्य निर्याणघोषेण राक्षसानां च नर्दताम् ॥ ३४
लङ्कायां सर्वभूतानि विनेदुर्विकृतै स्स्वनैः ।
व्यभ्रमाकाशमाविश्य मांसशोणितभोजनाः ॥ ३५
मण्डलान्यपसव्यानि खगाश्चक्रू रथंप्रति ।
वमन्त्यः पावकज्वाला शिवा घोरा ववाशिरे ॥ ३६

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

अन्तरिक्षात्पपातोल्का वायुश्च परुषो ववौ ।
अन्योन्यमभिसंरब्धा ग्रहाश्च न चकाशिरे ॥ ३७

मेघाश्च खरनिर्घोषा रथस्योपरि रक्षसः ।
ववृषू रुधिरं चास्य सिषिचुश्च पुरस्सरान् ॥ ३८

केतुमूर्धनि गृध्रोऽस्य निलीनो दक्षिणामुखः ।
तुदन्नुभयतः पार्श्वे समग्रामहरत्प्रभाम् ॥ ३९

सारथेर्बहुशश्चास्य संग्राम मवगाहतः ।
प्रतोदो न्यपतद्धस्तात्सूतस्य हयसादिनः ॥ ४०

निर्याणश्रीश्च याऽस्यासी द्भास्वरा वसुदुर्लभा ।
सा ननाश मुहूर्तेन समेच स्खलिता हयाः ॥ ४१

प्रहस्तं त्वभिनिर्यान्तं प्रख्यातबलपौरुषम् ।
युधि नानाप्रहरणा कपिसेनाऽभ्यवर्तत ॥ ४२

अथ घोष स्सुतुमुलो हरीणां समजायत ।
वृक्षा नारुजतां चैव गुर्वी रागृह्णतां शिलाः ॥ ४३

नदतां राक्षसानां च वानराणां च गर्जताम् ।
उभे प्रमुदिते सैन्ये रक्षोगणवनौकसाम् ॥ ४४

वेगितानां समर्थाना मन्योन्यवधकाङ्क्षिणाम् ।
परस्परं चाह्वयतां निनादश्श्रूयते महान् ॥ ४५

ततः प्रहस्तः कपिराजवाहिनी मभिप्रतस्थे विजयाय दुर्मतिः ।
विवृद्धवेगां च विवेश तां चमूं यथा मुमूर्षुश्शलभो विभावसुम् ॥

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे सप्तपञ्चाशस्सर्गः ॥

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

॥ अष्टपञ्चाशस्सर्गः ॥

ततः प्रहस्तं निर्यान्तं दृष्ट्वा भीमपराक्रमम् ।
उवाच सस्मितं रामो विभीषण मरिन्दमः ॥ १
"क एषस्सुमहाकायो बलेन महता वृतः ।
आचक्ष्व मे महाबाहो! वीर्यवन्तं निशाचरम् ॥" २
राघवस्य वचश्श्रुत्वा प्रत्युवाच विभीषणः ।
"एष सेनापतिस्तस्य प्रहस्तो नाम राक्षसः ॥ ३
लङ्कायां राक्षसेन्द्रस्य त्रिभागबलसंवृतः ।
वीर्यवानस्त्रविच्छूरः प्रख्यातश्च पराक्रमे ॥" ४
ततः प्रहस्तं निर्यान्तं भीमं भीमपराक्रमम् ।
गर्जन्तं सुमहाकायं राक्षसैरभिसंवृतम् ॥ ५
ददर्श महती सेना वानराणां बलीयसाम् ।
अतिसंजातरोषाणां प्रहस्तमभिगर्जताम् ॥ ६
खड्गशक्त्यृष्टि बाणाश्च शूलानि मुसलानि च ।
गदाश्च परिघाः प्रासा विविधाश्च परश्वथाः ॥ ७
धनूंषि च विचित्राणि राक्षसानां जयैषिणाम् ।
प्रगृहीतान्यशोभन्त वानरानभिधावताम् ॥ ८
जगृहुः पादपांश्चापि पुष्पितान् वानरर्षभाः ।
शिलाश्च विपुला दीर्घा योद्धुकामाः प्लवङ्गमाः ॥ ९
तेषामन्योन्यमासाद्य संग्रामस्सुमहानभूत् ।
बहूनामश्मवृष्टिं च शरवृष्टिं च वर्षताम् ॥ १०
बहवो राक्षसा युद्धे बहून्वानरयूथपान् ।
वानरा राक्षसांश्चापि निजघ्नुर्बहवो बहून् ॥ ११

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

शूलैः प्रमथिताः केचित् केचिच्च परमायुधैः ।
परिघै राहताः केचित् केचिच्छिन्नाः परश्वथैः ॥ १२

निरुच्छ्वासाः पुनः केचित् पतिता धरणीतले ।
विभिन्नहृदयाः केचिदिषुसन्धानसन्दिताः ॥ १३

केचिद्द्विधाकृताः खड्गैः स्फुरन्तः पतिता भुवि ।
वानरा राक्षसैश्शूलैः पार्श्वतश्चावदारिताः ॥ १४

वानरैश्चापि संक्रुद्धै राक्षसौघास्समन्ततः ।
पादपैर्गिरिशृङ्गैश्च संविष्टा वसुधातले ॥ १५

वज्रस्पर्शतलैर्हस्तै र्मुष्टिभिश्च हता भृशम् ।
वेमुश्शोणितमास्येभ्यो विशीर्णदशनेक्षणाः ॥ १६

आर्तस्वनं च स्वनतां सिंहनादं च नर्दताम् ।
बभूव तुमुलश्शब्दो हरीणां रक्षसां युधि ॥ १७

वानरा राक्षसाः क्रुद्धा वीरमार्गमनुव्रताः ।
विवृत्तनयनाः क्रूरा श्चक्रुः कर्माण्यभीतवत् ॥ १८

नरान्तकः कुम्भहनुर्महानादस्समुन्नतः ।
एते प्रहस्त सचिवास्सर्वे जघ्नुर्वनौकसः ॥ १९

तेषामापततां शीघ्रं निघ्नतां चापि वानरान् ।
द्विविधा गिरिशृङ्गेण जघानैकं नरान्तकम् ॥ २०

दुर्मुखः पुनरुत्थाय कपिस्सविपुलद्रुमम् ।
राक्षसं क्षिप्रहस्तस्तु समुन्नतमपोथयत् ॥ २१

जाम्ववांस्तु सुसंक्रुद्धः प्रगृह्य महतीं शिलाम् ।
पातयामास तेजस्वी महानादस्य वक्षसि ॥ २२

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

अथ कुम्भहनुस्तत्र तारेणासाद्य वीर्यवान् ।
वृक्षेणाभिहतो मूर्ध्नि प्राणान् संत्याजयद्रणे ॥ २३

अमृष्यमाणस्तत्कर्म प्रहस्तो रथमास्थितः ।
चकार कदनं घोरं धनुष्पाणिर्वनौकसाम् ॥ २४

आवर्त इव संजज्ञे उभयोस्सेनयो स्तदा ।
क्षुभितस्याप्रमेयस्य सागरस्येव निस्वनः ॥ २५

महता हि शरौघेण प्रहस्तो युद्धकोविदः ।
अर्दयामास संक्रुद्धो वानरान् परमाहवे ॥ २६

वानराणां शरीरैश्च राक्षसानां च मेदिनी ।
बभूव निचिताघोरा पतितैरिव पर्वतैः ॥ २७

सा मही रुधिरौघेण प्रच्छन्ना संप्रकाशते ।
संछन्ना माधवे मासि पलाशैरिव पुष्पितैः ॥ २८

हतवीरौघवप्रां तु भग्नायुधमहाद्रुमाम् ।
शोणितौघमहातोयां यमसागरगामिनीम् ॥ २९

यकृत् प्लीहमहापङ्कां विनिकीर्णान्त्रशैवलाम् ।
भिन्नकायशिरोमीना मङ्गावयवशाद्वलाम् ॥ ३०

गृध्रहंसगणाकीर्णां कङ्कसारससेविताम् ।
मेदः फेनसमाकीर्णा मार्तस्तनित निस्वनाम् ॥ ३१

तां कापुरुषदुस्तारां युद्धभूमिमयीं नदीम् ।
नदीमिव घनापाये हंससारससेविताम् ॥ ३२

राक्षसाः कपिमुख्याश्च तेरुस्तां दुस्तरां नदीम् ।
यथा पद्मरजोध्वस्तां नलिनीं गजयूथपाः ॥ ३३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

ततस्सृजन्तं बाणौघान् प्रहस्तं स्यन्दने स्थितम् ।
ददर्श तरसा नीलो विनिघ्नन्तं प्लवङ्गमान् ॥ ३४

उद्धूत इव वायुः खे महदभ्रबलं बलात् ।
समीक्ष्याभिद्रुतं युद्धे प्रहस्तो वाहिनीपतिः ॥ ३५

रथेनादित्यवर्णेन नीलमेवाभिदुद्रुवे ।
स धनुर्धन्विनां श्रेष्ठो विकृष्य परमाहवे ॥ ३६

नीलाय व्यसृजद्बाणान् प्रहस्तो वाहिनीपतिः ।
ते प्राप्य विशिखा नीलं विनिर्भिद्य समाहिताः ॥ ३७

महीं जग्मुर्महावेगा रुषिता इव पन्नगाः ।
नीलश्शरैरभिहतो निशितैर्ज्वलनोपमैः ॥ ३८

स तं परमदुर्धर्षमापतन्तं महाकपिः ।
प्रहस्तं ताडयामास वृक्षमुत्पाट्य वीर्यवान् ॥ ३९

स तेनाभिहतः क्रुद्धो नदन्राक्षसपुङ्गवः ।
ववर्ष शरवर्षाणि प्लवङ्गानां चमूपतौ ॥ ४०

तस्य बाणगणान्घोरान् राक्षसस्य महाबलः ।
अपारयन्वारयितुं प्रत्यगृह्णान्निमीलितः ॥ ४१

यथैव गोवृषो वर्षं शारदं शीघ्रमागतम् ।
एवमेव प्रहस्तस्य शरवर्षं दुरासदम् ॥ ४२

निमीलिताक्षस्सहसा नीलस्सेहे सुदारुणम् ।
रोषितश्शरवर्षेण सालेन महता महान् ॥ ४३

प्रजघान हयान्नीलः प्रहस्तस्य मनोजवान् ।
ततस्स चापमुद्गृह्य प्रहस्तस्य महाबलः ॥ ४४

6—14

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

बभञ्ज तरसा नीलो ननाद च पुनः पुनः ।
विधनुस्तु कृतस्तेन प्रहस्तो वाहिनीपतिः ॥ ४५
प्रगृह्य मुसलं घोरं स्यन्दनादवपुप्लुवे ।
तावुभौ वाहिनीमुख्यौ जातवैरौ तरस्विनौ ॥ ४६
स्थितौ क्षतजादिग्धाङ्गौ प्रभिन्नाविव कुञ्जरौ ।
उल्लिखन्तौ सुतीक्ष्णाभिर्दंष्ट्राभिरितरेतरम् ॥ ४७
सिंहशार्दूलसदृशौ सिंहशार्दूलचेष्टितौ ।
विक्रान्तविजयौ वीरौ समरेष्वनिवर्तिनौ ॥ ४८
काङ्क्षमाणौ यशः प्राप्तुं वृत्रवासवयोस्समौ ।
आजघान तदा नीलं ललाटे मुसलेन सः ॥ ४९
प्रहस्तः परमायत्त स्तस्य सुस्राव शोणितम् ।
ततश्शोणितदिग्धाङ्गः प्रगृह्य सुमहातरुम् ॥ ५०
प्रहस्तस्योरसि क्रुद्धो विससर्ज महाकपिः ।
तमचिन्त्यप्रहारं स प्रगृह्य मुसलं महत् ॥ ५१
अभिदुद्राव बलिनं बलान्नीलं प्लवङ्गमम् ।
तमुग्रवेगं संरब्ध मापतन्तं महाकपिः ॥ ५२
ततस्संप्रेक्ष्य जग्राह महावेगो महाशिलाम् ।
तस्य युद्धाभिकामस्य मृधे मुसलयोधिनः ॥ ५३
प्रहस्तस्य शिलां नीलो मूर्ध्नि तूर्णमपातयत् ।
सा तेन कपिमुख्येन विमुक्ता महती शिला ॥ ५४
विभेद बहुधा घोरा प्रहस्तस्य शिरस्तदा ।
स गतासुर्गतश्रीको गतसत्त्वो गतेन्द्रियः ॥ ५५

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

पपात सहसा भूमौ छिन्नमूल इव द्रुमः ।
विभिन्नशिरसस्तस्य बहु सुस्राव शोणितम् ॥ ५६
शरीरादभिसुस्राव गिरेः प्रस्रवणं यथा ।
हते प्रहस्ते नीलेन तदकम्प्यं महद्बलम् ॥ ५७
रक्षसामप्रहृष्टानां लङ्कामभिजगाम ह ।
न शेकुस्समरे स्थातुं निहते वाहिनीपतौ ॥ ५८
सेतुबन्धं समासाद्य विशीर्णं सलिलं यथा ।
हते तस्मिं श्चमूमुख्ये राक्षसा स्ते निरुद्यमाः ॥ ५९
रक्षःपतिगृहं गत्वा ध्यानमूकत्वमास्थिताः ।
प्राप्ताश्शोकार्णवं तीव्रं निस्संज्ञा इव तेऽभवन् ॥ ६०
ततस्तु नीलो विजयी महाबलः प्रशस्यमानः स्वकृतेन कर्मणा ।
समेत्य रामेण सलक्ष्मणेन च प्रहृष्टरूपस्तु बभूव यूथपः ॥ ६१

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे अष्टपञ्चाशस्सर्गः ॥

॥ एकोनषष्टितमस्सर्गः ॥

तस्मिन् हते राक्षससैन्यपाले प्लवङ्गमानामृषभेण युद्धे ।
भीमायुधं सागरतुल्यवेगं विदुद्रुवे राक्षसराजसैन्यम् ॥ १
गत्वा तु रक्षोधिपतेश्शशंसु स्सेनापतिं पावकसूनुशस्तम् ।
तच्चापि तेषां वचनं निशम्य रक्षोधिपः क्रोधवशं जगाम ॥ २
संख्ये प्रहस्तं निहतं निशम्य शोकार्दितः क्रोधपरीतचेताः ।
उवाच तान्नैर्ऋतयोधमुख्या निन्द्रो यथा चामरयोधमुख्यान् ॥ ३
"नावज्ञा रिपवे कार्या यैरिन्द्रबलसूदनः ।
सूदितस्सैन्यपालो मे सानुयात्रस्सकुञ्जरः ॥ ४

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

सोऽहं रिपुविनाशाय विजयाया विचारयन् ।
स्वयमेव गमिष्यामि रणशीर्षं तदद्भुतम् ॥ ५

अद्य तद्वानरानीकं रामं च सहलक्ष्मणम् ।
निर्दहिष्यामि बाणौघै र्वनं दीप्तै रिवाग्निभिः ॥" ६

स एवमुक्त्वा ज्वलनप्रकाशं रथं तुरङ्गोत्तमराजयुक्तम् ।
प्रकाशमानं वपुषा ज्वलन्तं समारुरोहामरराजशत्रुः ॥ ७

स शङ्खभेरीपणवप्रणादै रास्फोटितक्ष्वेलितसिंहनादैः ।
पुण्यैस्तवैश्चाप्यभिपूज्यमान स्तदा ययौ राक्षसराजमुख्यः ॥ ८

स शैलजीमूतनिकाशरूपै र्मांसादनैः पावकदीप्तनेत्रैः ।
बभौ वृतो राक्षसराजमुख्यो भूतैर्वृतो रुद्र इवासुरेश्वरः ॥ ९

ततो नगर्यास्सहसा महौजा निष्क्रम्य तद्वानरसैन्यमुग्रम् ।
महार्णवाभ्रस्तनितं ददर्श समुद्यतं पादपशैलहस्तम् ॥ १०

तद्राक्षसानीकमतिप्रचण्ड मालोक्य रामो भुजगेन्द्रबाहुः ।
विभीषणं शस्त्रभृतां वरिष्ठमुवाच सेनानुगतः पृथुश्रीः ॥ ११

"नानापताकाध्वजशस्त्रजुष्टं प्रासासिशूलायुधवज्रजुष्टम् ।
सैन्यं नगेन्द्रोपमनागजुष्टं कस्येदमक्षोभ्य मभीरुजुष्टम् ॥" १२

ततस्तु रामस्य निशम्य वाक्यं विभीषणश्शक्रसमानवीर्यः ।
शशंस रामस्य बलप्रवेकं महात्मानां राक्षसपुङ्गवानाम् ॥ १३

योऽसौ गजस्कन्धगतो महात्मा नवोदितार्कोपमताम्रवक्त्रः ।
प्रकम्पयन्नागशिरोऽभ्युपैति ह्यकम्पनं त्वेनमवेहि राजन् ॥ १४

योऽसौ रथस्थोमृगराजकेतु र्धून्वन् धनुश्शक्रधनुः प्रकाशम् ।
करीव भात्युग्रविवृत्तदंष्ट्र स्स इन्द्रजिन्नाम वरप्रधानः ॥ १५

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

यश्चैष विन्ध्यास्तमहेन्द्रकल्पो धन्वी रथस्थोऽतिरथोऽतिवीरः ।
विष्फारयन् चापमतुल्यमानं नाम्नातिकायोऽतिविवृद्धकायः ॥ १६

योऽसौ नवार्कोदिततामृचक्षुरारुह्य घण्टानिनदप्रणादम् ।
गजं खरं गर्जति वै महात्मा महोदरो नाम स एष वीरः ॥ १७

योऽसौ हयं काञ्चनचित्रभाण्डमारुह्य सन्ध्याभ्रगिरिप्रकाशम् ।
प्रासं समुद्यम्य मरीचिनद्धं पिशाच एषोऽशनितुल्यवेगः ॥ १८

यश्चैष शूलं निशितं प्रगृह्य विद्युत्प्रभं किङ्करवज्रवेगम् ।
वृषेन्द्रमास्थाय गिरिप्रकाश मायाति सोऽसौ त्रिशिरा यशस्वी ॥ १९

असौच जीमूतनिकाशरूपः कुम्भः पृथुव्यूढसुजातवक्षाः ।
समाहितः पन्नगराजकेतु र्विष्फारयन् भाति धनुर्विधून्वन् ॥ २०

यश्चैष जाम्बूनदवज्रजुष्टं दीप्तं सधूमं परिघं प्रगृह्य ।
आयाति रक्षोबलकेतुभूत स्त्वसौ निकुम्भोऽद्भुतघोरकर्मा ॥ २१

यश्चैष चापासिशरौघजुष्टं पताकिनं पावकदीप्तरूपम् ।
रथं समास्थाय विभात्युदग्रो नरान्तकोऽसौ नगशृङ्गयोधी ॥ २२

यश्चैष नानाविधघोररूपै र्व्याघ्रोष्ट्रनागेन्द्रमृगाश्ववक्त्रैः ।
भूतैर्वृतो भाति विवृत्तनेत्रै स्सोऽसौ सुराणामपि दर्पहन्ता ॥ २३

यत्रैतदिन्दुप्रतिमं विभाति छत्त्रं सितं सूक्ष्मशलाकमग्र्यम् ।
अत्रैष रक्षोधिपतिर्महात्मा भूतैर्वृतो रुद्र इवावभाति ॥ २४

असौ किरीटी चलकुण्डलास्यो नगेन्द्रविन्ध्योपमभीमकायः ।
महेन्द्रवैवस्वतदर्पहन्ता रक्षोधिपस्सूर्य इवावभाति ॥" २५

प्रत्युवाच ततो रामो विभीषणमरिन्दमम् ।
"अहो दीप्तो महातेजा रावणो राक्षसेश्वरः ॥ २६

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

आदित्य इव दुष्प्रेक्ष्यो रश्मिभिर्भाति रावणः ।
सुव्यक्तं लक्ष्ययेह्यस्य रूपं तेजस्समावृतम् ॥ २७

देवदानववीराणां वपुर्नैवंविधं भवेत् ।
यादृशं राक्षसेन्द्रस्य वपुरेतत्प्रकाशते ॥ २८
सर्वे पर्वतसङ्काशा स्सर्वे पर्वतयोधिनः ।
सर्वे दीप्तायुधधरा योधाश्चास्य महौजसः ॥ २९
भाति राक्षसराजोऽसौ प्रदीप्तै र्भीमविक्रमैः ।
भूतैः परिवृतैस्तीक्ष्णै र्देहवद्भिरिवान्तकः ॥ ३०
दिष्ट्याऽयमद्य पापात्मा मम दृष्टिपथं गतः ।
अद्य क्रोधं विमोक्ष्यामि सीताहरणसमुद्भवम् ॥" ३१
एवमुक्त्वा ततो रामो धनुरादाय वीर्यवान् ।
लक्ष्मणानुचरस्तस्थौ समुद्धृत्य शरोत्तमम् ॥ ३२
तत स्स रक्षोधिपति र्महात्मा रक्षांसि तान्याह महाबलानि ।
"द्वारेषु चर्या गृहगोपुरेषु सुनिर्वृता स्तिष्ठत निर्विशङ्काः ॥ ३३
इहाऽगतं मां सहितं भवद्भिर्वनौकस श्छिद्रमिदं विदित्वा ।
शून्यां पुरीं दुष्प्रसहां प्रमथ्य प्रधर्षयेयु स्सहसा समेताः ॥" ३४
विसर्जयित्वा सहितान् ततस्तान् गतेषु रक्षस्सु यथा नियोगम् ।
व्यदारयद्वानरसागरौघं महाझषः पूर्णमिवार्णवौघम् ॥ ३५
तमापतन्तं सहसा समीक्ष्य दीप्तेषु चापं युधि राक्षसेन्द्रम् ।
महत्समुत्पाट्य महीधराग्रं दुद्राव रक्षोधिपतिं हरीशः ॥ ३६
तच्छैलशृङ्गं बहुवृक्षसानुं प्रगृह्य चिक्षेप निशाचराय ।
तमापतन्तं सहसा समीक्ष्य बिभेद बाणै स्तपनीयपुङ्खैः ॥ ३७

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

तस्मिन् प्रवृद्धोत्तमसानुवृक्षे शृङ्गे विकीर्णे पतिते पृथिव्याम् ।
महाहि कल्पं शरमन्तकाभं समादधे राक्षसलोकनाथः ॥ ३८

स तं गृहीत्वाऽनिलतुल्यवेगं सविस्फुलिङ्गज्वलनप्रकाशम् ।
बाणं महेन्द्राशनितुल्यवेगं चिक्षेप सुग्रीव वधाय रुष्टः ॥ ३९

स सायको रावणबाहु मुक्तश्शक्राशनिप्रख्यवपुश्शिताग्रः ।
सुग्रीवमासाद्य बिभेद वेगाद्गुहेरिता क्रौञ्च मिवोग्रशक्तिः ॥ ४०

स सायकार्तो विपरीतचेताः कूजन्पृथिव्यां निपपात वीरः ।
तं प्रेक्ष्य भूमौ पतितं विसंज्ञं नेदुः प्रहृष्टा युधि यातुधानाः ॥ ४१

ततो गवाक्षो गवयस्सुदंष्ट्र स्तथर्षभो ज्योतिर्मुखो नलश्च ।
शैलान् समुद्यम्य विवृद्धकायाः प्रदुद्रुवु स्तं प्रति राक्षसेन्द्रम् ॥ ४२

तेषां प्रहारान् स चकारमोघा प्रक्षोधिपो बाणगणैश्शिताग्रैः ।
तान् वानरेन्द्रानपि बाणजालैः बिभेद जाम्बूनदचित्रपुङ्खैः ॥ ४३

ते वानरेन्द्रा स्त्रिदशारिबाणै भिन्ना निपेतु र्भुवि भीमकायाः ।
ततस्तु तद्वानरसैन्यमुग्रं प्रच्छादयामास स बाणजालैः ॥ ४४

ते वध्यमानाः पतिताः प्रवीरा नानद्यमाना भयशल्यविद्धाः ।
शाखामृगा रावणसायकार्ता जग्मुश्शरण्यं शरणं स्म रामम् ॥ ४५

ततो महात्मा स धनुर्धनुष्मा नादाय राम स्सहसा जगाम ।
तं लक्ष्मणः प्राञ्जलिरभ्युपेत्य उवाच वाक्यं परमार्थयुक्तम् ॥ ४६

"काममार्य स्सुपर्याप्तो वधायास्य दुरात्मनः ।
विधमिष्याम्यहं नीचमनुजानीहि मां प्रभो ॥" ४७

तमब्रवीन्महातेजा रामस्सत्यपराक्रमः ।
"गच्छ! यत्नपरश्चापि भव लक्ष्मण! संयुगे । ४८

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

रावणो हि महावीर्यो रणेऽद्भुतपराक्रमः ।
त्रैलोक्येनापि संक्रुद्धो दुष्प्रसह्यो न संशयः ॥ ४९
तस्य छिद्राणि मार्गस्व स्वच्छिद्राणि च लक्षय ।
चक्षुषा धनुषा यत्ना द्रक्षाऽत्मानं समाहितः ॥" ५०
राघवस्य वचश्श्रुत्वा परिष्वज्याभिपूज्य च ।
अभिवाद्य ततो रामं ययौ सौमित्रिराहवम् ॥ ५१
स रावणं वारणहस्तबाहु र्ददर्श दीप्तोद्यतभीमचापम् ।
प्रच्छादयन्तं शरवृष्टिजालै स्तान् वानरान् भिन्नविकीर्णदेहान् ॥ ५२
तमालोक्य महातेजा हनूमान्मारुतात्मजः ।
निवार्य शरजालानि प्रदुद्राव स रावणम् ॥ ५३
रथं तस्य समासाद्य भुजमुद्यम्य दक्षिणम् ।
त्रासयन्रावणं धीमान् हनूमान्वाक्यमब्रवीत् ॥ ५४
देवदानवगन्धर्वा यक्षाश्च सहराक्षसैः ।
अवश्यं तु त्वया भग्ना वानरेभ्यस्तु ते भयम् ॥ ५५
एष मे दक्षिणो बाहुः पञ्चशाखस्समुद्यतः ।
विधमिष्यति ते देहाद्भूतात्मानं चिरोषितम् ॥ ५६
श्रुत्वा हनुमतो वाक्यं रावणो भीमविक्रमः ।
संरक्तनयनः क्रोधा दिदं वचनमब्रवीत् ॥ ५७
"क्षिप्रं प्रहरनिश्शङ्कं स्थिरां कीर्तिमवाप्नुहि ।
ततस्त्वां ज्ञातविक्रान्तं नाशयिष्यामि वानर ॥" ५८
रावणस्य वचः श्रुत्वा वायुसूनुर्वचोऽब्रवीत् ।
"प्रहृतं हि मया पूर्व मक्षं स्मर सुतं तव ॥" ५९

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

एवमुक्तो महातेजा रावणो राक्षसेश्वरः ।
आजघानानिलसुतं तलेनोरसि वीर्यवान् ॥ ६०

स तलाभिहतस्तेन चचाल च मुहुर्मुहुः ।
स्थित्वा मुहूर्तं तेजस्वी स्थैर्यं कृत्वा महामतिः ॥ ६१

आजघानाभिसंक्रुद्ध स्तलेनैवामरद्विषम् ।
ततस्तलेनाभिहतो वानरेण महात्मना ॥ ६२

दशग्रीवस्समाधूतो यथा भूमिचलेऽचलः ।
संग्रामे तं तथा दृष्ट्वा रावणं तलताडितम् ॥ ६३

ऋषयो वानरास्सिद्धा नेदुर्देवास्सहासुरैः ।
अथाऽश्वास्य महातेजा रावणो वाक्यमब्रवीत् ॥ ६४

"साधु वानर! वीर्येण श्लाघनीयोऽसि मे रिपुः ।"
रावणेनैव मुक्तस्तु मारुतिर्वाक्यमब्रवीत् ॥ ६५

"धिगस्तु मम वीर्येण यस्त्वं जीवसि रावण ।
सकृत्तु प्रहरेदानीं दुर्बुद्धे! किं विकत्थसे ॥ ६६

ततस्त्वां मामिका मुष्टि र्नयिष्यति यमक्षयम् ।"
ततो मारुतिवाक्येन क्रोधस्तस्य तदाऽज्वलत् ॥ ६७

संरक्तनयनो यत्नात् मुष्टिमुद्यम्य दक्षिणम् ।
पातयामास वेगेन वानरोरसि वीर्यवान् ॥ ६८

हनूमान् वक्षासि व्यूढं संचचाल हतः पुनः ।
विह्वलं तु तदा दृष्ट्वा हनूमन्तं महाबलम् ॥ ६९

रथेनातिरथश्शीघ्रं नीलं प्रतिसमभ्यगात् ।
राक्षसानामधिपति र्दशग्रीवः प्रतापवान् ॥ ७०

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

पन्नगप्रतिमैर्भीमैः परमर्मातिभेदिभिः ।
शरैरादीपयामास नीलं हरिचमूपतिम् ॥ ७१
स शरौघसमायस्तो नीलः कपिचमूपतिः ।
करेणैकेन शैलाग्रं रक्षोधिपतयेऽसृजत् ॥ ७२
हनुमानपि तेजस्वी समाश्वस्तो महामनाः ।
विप्रेक्षमाणो युद्धेप्सु स्संरोषमिदमब्रवीत् ॥ ७३
नीलेन सह संयुक्तं रावणं राक्षसेश्वरम् ।
"अन्येन युध्यमानस्य न युक्तमभिधावनम् ॥" ७४
रावणोऽपि महातेजा स्तच्छृङ्गं सप्तभिश्शरैः ।
आजघान सुतीक्ष्णाग्रै स्तद्विकीर्णं पपात ह ॥ ७५
तद्विकीर्णं गिरेः श्रृङ्गं दृष्ट्वा हरिचमूपतिः ।
कालाग्निरिव जज्वाल क्रोधेन परवीरहा ॥ ७६
सोऽश्वकर्णान्धवान् सालां श्चूतां श्चापि सुपुष्पितान् ।
अन्यांश्च विविधान्वृक्षान्नीलश्चिक्षेप संयुगे ॥ ७७
स तान्वृक्षान् समासाद्य प्रतिचिच्छेद रावणः ।
अभ्यवर्षत्सुघोरेण शरवर्षेण पावकिम् ॥ ७८
अभिवृष्टश्शरौघेण मेघेनेव महाचलः ।
ह्रस्वं कृत्वा तदा रूपं ध्वजाग्रे निपपात ह ॥ ७९
पावकात्मजमालोक्य ध्वजाग्रे समुपस्थितम् ।
जज्वाल रावणः क्रोधा त्ततो नीलो ननाद च ॥ ८०
ध्वजाग्रे धनुषश्चाग्रे किरीटाग्रे च तं हरिम् ।
लक्ष्मणोऽथ हनूमांश्च दृष्ट्वा रामश्च विस्मिताः ॥ ८१

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

रावणोऽपि महातेजाः कपिलाघवविस्मितः ।
अस्त्रमाहारयामास दीप्तमाग्नेयमद्भुतम् ॥ ८२

ततस्ते चुक्रुशुर्हृष्टा लब्धलक्षाः प्लवङ्गमाः ।
नीललाघवसम्भ्रान्तं दृष्ट्वा रावणमाहवे ॥ ८३

वानराणां च नादेन संरब्धो रावणस्तदा ।
सम्भ्रमाविष्टहृदयो नकिंचित्प्रत्यपद्यत ॥ ८४

आग्नेयेनाथ संयुक्तं गृहीत्वा रावणश्शरम् ।
ध्वजशीर्षे स्थितं नील मुदैक्षत निशाचरः ॥ ८५

ततोऽब्रवीन्महातेजा रावणो राक्षसेश्वरः ।
"कपे! लाघवयुक्तोऽसि मायया परयाऽनया ॥ ८६

जीवितं खलु रक्षस्व यदि शक्नोषि वानर ।
तानि तान्यात्मरूपाणि सृजसि त्वमनेकशः ॥ ८७

तथापि त्वां मया युक्त स्सायकोऽस्त्रप्रयोजितः ।
जीवितं परिरक्षन्तं जीविताद्भ्रंशयिष्यति ॥" ८८

एवमुक्त्वा महाबाहू रावणो राक्षसेश्वरः ।
सन्धाय बाणमस्त्रेण चमूपति मताडयत् ॥ ८९

सोऽस्त्रयुक्तेन बाणेन नीलो वक्षसि ताडितः ।
निर्दह्यमानस्सहसा निपपात महीतले ॥ ९०

पितृर्माहात्म्यसंयोगा दात्मनश्चापि तेजसा ।
जानुभ्यामपतद्भूमौ न च प्राणैर्व्ययुज्यत ॥ ९१

विसंज्ञं वानरं दृष्ट्वा दशग्रीवो रणोत्सुकः ।
रथेनाम्बुदनादेन सौमित्रिमभिदुद्रुवे ॥ ९२

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

आसाद्य रणमध्ये तु वारयित्वा स्थितो ज्वलन् ।
धनुर्विष्फारयामास कम्पयन्निव मेदिनीम् ॥ ९३
तमाह सौमित्रि रदीनसत्त्वो विष्फारयन्तं धनुरप्रमेयम् ।"
अभ्येहि मामेव निशाचरेन्द्र ! न वानरां स्त्वं प्रतियोद्धुमर्हः ॥" ९४
स तस्य वाक्यं प्रतिपूर्णघोषं ज्याशब्दमुग्रं च निशम्य राजा ।
आसाद्य सौमित्रि मवस्थितं तं कोपान्वितो वाक्यमुवाच रक्षः ॥ ९५
"दिष्ट्यासि मे राघव ! दृष्टिमार्गं प्राप्तोऽन्तगामी विपरीतबुद्धिः ।
अस्मिन् क्षणे यास्यसि मृत्युदेशं संसाद्यमानो मम बाणजालैः ॥"
तमाह सौमित्रि रविस्मयानो गर्जन्त मुद्वृत्तसिताग्रदंष्ट्रम् ।
'राज ! न्नगर्जन्ति महाप्रभावा विकत्थसे पापकृतां वरिष्ठ ! ॥ ९७
जानामि वीर्यं तव राक्षसेन्द्र ! बलं प्रतापं च पराक्रमं च्च ।
अवस्थितोऽहं शरचापपाणि रागच्छ किं मोघविकत्थनेन ॥' ९८
स एव मुक्तः कुपितस्ससर्ज रक्षोधिपस्सप्तशरान् सुपुङ्खान् ।
तान् लक्ष्मणः काञ्चनचित्रपुङ्खै श्छिच्छेद बाणै निशिताग्रधारैः ॥ ९९
तान्प्रेषमाणस्सहसा निकृत्तान्निकृत्तभोगानिव पन्नगेन्द्रान् ।
लङ्केश्वरः क्रोधवशं जगाम ससर्ज चान्यान्निशितान्पृषत्कान् ॥ १००
स बाणवर्षं तु ववर्ष तीव्रं रामानुजः कार्मुकसंप्रयुक्तम् ।
क्षुरार्धचन्द्रोत्तमकर्णिभल्लै श्शरांश्च चिच्छेद न चुक्षुभे च ॥ १०१
स बाणजालान्यथ तानि तानि मोघानि पश्यं स्त्रिदशारिराजः ।
विसिस्मिये लक्ष्मण लाघवेन पुनश्च बाणान्निशितान् मुमोच ॥ १०२
स लक्ष्मणश्चाशु शरान् शिताग्रान् महेन्द्रवज्राशनितुल्यवेगान् ।
सन्धाय चापं ज्वलनप्रकाशान् ससर्ज रक्षोधिपतेर्वधाय ॥ १०३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

स तान्प्रचिच्छेद हि राक्षसेन्द्र श्छित्त्वाच तान्लक्ष्मणमाजघान ।
शरेण कालाग्निसमप्रभेण स्वयम्भुदत्तेन ललाटदेशे ॥ १०४

स लक्ष्मणो रावणसायकार्त श्चचाल चापं शिथिलं प्रगृह्य ।
पुनश्च संज्ञां प्रतिलभ्य कृच्छ्राच्चिच्छेद चापं त्रिदशेन्द्रशत्रोः ॥ १०५

निकृत्तचापं त्रिभिराजघान बाणै स्तदा दाशरथिश्शिताग्रैः ।
स सायकार्तो विचचाल राजा कृच्छ्राच्च संज्ञां पुनराससाद ॥ १०६

स कृत्तचाप श्शरताडितश्च मेदार्द्रगात्रो रुधिरावसिक्तः ।
जग्राह शक्तिं समुदग्रशक्ति स्स्वयम्भुदत्तां युधि देवशत्रुः ॥ १०७

स तां विधूमानलसन्निकाशां वित्रासिनीं वानरवाहिनीनाम् ।
चिक्षेप शक्तिं तरसा ज्वलन्तीं सौमित्रये राक्षसराष्ट्रनाथः ॥ १०८

तामापतन्तीं भरतानुजोऽस्त्रै र्जघान बाणैश्च हुताग्निकल्पैः ।
तथापि सा तस्य विवेश शक्ति र्भुजान्तरं दाशरथे र्विशालम् ॥ १०९

स शक्तिमाञ् शक्तिसमाहतस्सन् मुहुः प्रजज्वाल रघुप्रवीरः ।
तं विह्वलन्तं सहसाऽभ्युपेत्य जग्राह राजा तरसा भुजाभ्याम् ॥ ११०

हिमवान् मन्दरो मेरु स्त्रैलोक्यं वा सहामरैः ।
शक्यं भुजाभ्यामुद्धर्तुं न संख्ये भरतानुज ॥ १११

शक्त्या ब्राह्मया हि सौमित्रि स्ताडितस्तु स्तनान्तरे ।
विष्णोरचिन्त्यं स्वं भागमात्मानं प्रत्यनुस्मरत् ॥ ११२

ततो दानवदर्पघ्नं सौमित्रिं देवकण्टकः ।
तं पीडयित्वा बाहुभ्यां न प्रभुर्लङ्घनेऽभवत् ॥ ११३

अथैनं वैष्णवं भागं मानुषं देहमास्थितम् ।
अथ वायुसुतः क्रुद्धो रावणं समभिद्रवत् ॥ ११४

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

आजघानोरसि क्रुद्धो वज्रकल्पेन मुष्टिना ।
तेन मुष्टिप्रहारेण रावणो राक्षसेश्वरः ॥ ११५
जानुभ्यामपतद्भूमौ चचाल च पपात च ।
आस्यै स्सनेत्रश्रवणै र्ववाम रुधिरं बहु ॥ ११६
विघूर्णमानो निश्चेष्टो रथोपस्थ उपाविशत् ।
विसंज्ञो मूर्छितश्चासी न्नच स्थानं समालभत् ॥ ११७
विसंज्ञं रावणं दृष्ट्वा समरे भीमविक्रमम् ।
ऋषयो वानरास्सर्वे नेदुर्देवा स्सवासवाः ॥ ११८
हनूमानपि तेजस्वी लक्ष्मणं रावणार्दितम् ।
अनयद्राघवाभ्याशं बाहुभ्यां परिगृह्य तम् ॥ ११९
वायुसूनो स्सुहृत्त्वेन भक्त्या परमया च सः ।
शत्रूणामप्रकम्प्योऽपि लघुत्व मगमत्कपेः ॥ १२०
तं समुत्सृज्य सा शक्तिः सौमित्रिं युधि दुर्जयम् ।
रावणस्य रथे तस्मिन् स्थानं पुनरुपागता ॥ १२१
आश्वस्तश्च विशल्यश्च लक्ष्मणश्शत्रुसूदनः ।
विष्णोर्भागममीमांस्य मात्मानं प्रत्यनुस्मरन् ॥ १२२
रावणोऽपि महातेजाः प्राप्य संज्ञां महाहवे ।
आददे निशितान्बाणान् जग्राह च महद्धनुः ॥ १२३
निपातितमहावीरां द्रवन्तीं वानरीं चमूम् ।
राघवस्तु रणे दृष्ट्वा रावणं समभिद्रवत् ॥ १२४
अथैनमुपसङ्गम्य हनूमान्वाक्यमब्रवीत् ।
"मम पृष्ठं समारुह्य राक्षसं शास्तुमर्हसि ॥ १२५

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

विष्णुर्यथा गरुत्मन्तं बलवन्तं समाहितः ।"
तच्छ्रुत्वा राघवो वाक्यं वायुपुत्रेण भाषितम् ॥ १२६
आरुरोह महाशूरो बलवन्तं महाकपिम् ।
रथस्थं रावणं संख्ये ददर्श मनुजाधिपः ॥ १२७
तमालोक्य महातेजाः प्रदुद्राव स राघवः ।
वैरोचनिमिव क्रुद्धो विष्णुरभ्युद्यतायुधः ॥ १२८
ज्याशब्दमकरोत्तीव्रं वज्रनिष्पेषनिस्वनम् ।
गिरा गम्भीरया रामो राक्षसेन्द्रमुवाच ह ॥ १२९
"तिष्ठ तिष्ठ मम त्वं हि कृत्वा विप्रियमीदृशम् ।
क्व नु राक्षसशार्दूल! गतो मोक्षमवाप्स्यसि ॥ १३०
यदीन्द्र वैवस्वतभास्करान्वा स्वयम्भुवैश्वानरशङ्करान्वा ।
गमिष्यसि त्वं दश वा दिशो वा तथापि मे नाद्य गतो विमोक्ष्यसे ॥
यश्चैव शक्त्याऽभिहतस्त्वयाऽद्य इच्छन्विषादं सहसाऽभ्युपेतः ।
स एष रक्षोगणराजमृत्युः सपुत्रदारस्य तवाद्य युद्धे ॥ १३२
एतेन चात्यद्भुतदर्शनानि शरैर्जनस्थानकृतालयानि ।
चतुर्दशान्यात्तवरायुधानि रक्षस्सहस्राणि निषूदितानि ॥" १३३
राघवस्य वचश्श्रुत्वा राक्षसेन्द्रो महाकपिम् ।
वायुपुत्रं महावीर्यं वहन्तं राघवं रणे ॥ १३४
आजघान शरैस्तीक्ष्णैः कालानलशिखोपमैः ।
राक्षसेनाहवे तस्य ताडितस्यापि सायकैः ॥ १३५
स्वभावतेजोयुक्तस्य भूयस्तेजो व्यवर्धत ।
ततो रामो महातेजा रावणेन कृतव्रणम् ॥ १३६

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

दृष्ट्वा प्लवगशार्दूलं कोपस्य वश मेयिवान् ॥
तस्याभिचंक्रम्य रथं सचक्रं साश्वध्वजच्छत्त्रमहापताकम् ।
ससारथिं साशनिशूलखड्गं रामः प्रचिच्छेद शरैस्सुपुङ्खैः ॥ १३७
अथेन्द्रशत्रुं तरसा जघान बाणेन वज्राशनिसन्निभेन ।
भुजान्तरे व्यूढसुजातरूपे वज्रेण मेरुं भगवानिवेन्द्रः ॥ १३८
यो वज्रपाताशनिसन्निपाता न्न चुक्षुभे नापि चचाल राजा ।
स रामबाणाभिहतो भृशार्त श्चचाल चापं च मुमोच वीरः ॥ १३९
त्वं विह्वलन्तं प्रसमीक्ष्य राम स्समाददे दीप्तमथार्धचन्द्रम् ।
तेनार्कवर्णं सहसा किरीटं चिच्छेद रक्षोधिपते र्महात्मा ॥ १४०
तं निर्विषाशीविषसन्निकाशं शान्तार्चिषं सूर्यमिवाप्रकाशम् ।
गतश्रियं कृत्तकिरीटकूट मुवाच रामो युधि राक्षसेन्द्रम् ॥ १४१
"कृतं त्वया कर्म महत्सुभीमं हतप्रवीरश्च कृतस्त्वयाऽहम् !
तस्मात्परिश्रान्त इव व्यवस्य न त्वां शरै र्मृत्युवशं नयामि ॥ १४२
गच्छानुजानामि रणार्दितस्त्वं प्रविश्य रात्रिंचर राज लङ्काम् ।
आश्वास्य निर्याहि रथी च धन्वी तदा बलं द्रक्ष्यसि मे रथस्थः ॥"
स एवमुक्तो हतदर्पहर्षो निकृत्तचापश्च हताश्वसूतः ।
शरार्दितः कृत्तमहाकिरीटो विवेश लङ्कां सहसा स राजा ॥ १४४
तस्मिन्प्रविष्टे रजनीचरेन्द्रे महाबले दानवदेवशत्रौ ।
हरीन्विशल्यान् सहलक्ष्मणेन चकार रामः परमाहवाग्रे ॥ १४५
तस्मिन्प्रभिन्ने त्रिदशेन्द्रशत्रौ सुरासुरा भूतगणा दिशश्च ।
स सागरास्सर्षिमहोरगाश्च तथैव भूम्यम्बुचराश्च हृष्टाः ॥ १४६

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे एकोनषष्टितमस्सर्गः ॥

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

॥ षष्टितमस्सर्गः ॥

स प्रविश्य पुरीं लङ्कां रामबाणभयार्दितः ।
भग्नदर्पस्तदा राजा बभूव व्यथितेन्द्रियः ॥ १
मातङ्ग इव सिंहेन गरुडेनेव पन्नगः ।
अभिभूतोऽभवद्राजा राघवेण महात्मना ॥ २
ब्रह्मदण्डप्रकाशानां विद्युत्सदृशवर्चसाम् ।
स्मरन् राघवबाणानां विव्यथे राक्षसेश्वरः ॥ ३
स काञ्चनमयं दिव्यमाश्रित्य परमासनम् ।
विप्रेक्षमाणो रक्षांसि रावणो वाक्यमब्रवीत् ॥ ४
सर्वं तत्खलु मे मोघं यत्तप्तं परमं तपः ।
यत्समानो महेन्द्रेण मानुषेणास्मि निर्जितः ॥ ५
इदं तद्ब्रह्मणो घोरं वाक्यं मामभ्युपस्थितम् ।
मानुषेभ्यो विजानीहि भयं त्वमिति तत्तथा ॥ ६
देवदानवगन्धर्वैं यक्षराक्षसपन्नगैः ।
अवध्यत्वं मया प्राप्तं मानुषेभ्यो न याचितम् ॥ ७
विदितं मानुषं मन्ये रामं दशरथात्मजम् ।
इक्ष्वाकुकुलनाथेन अनरण्येन यत्पुरा ॥ ८
उत्पत्स्यते हि मद्वंशं पुरुषो राक्षसाधम ।
यस्त्वां सपुत्रं सामात्यं सबलं साश्वसारथिम् ॥ ९
निहनिष्यति संग्रामे त्वां कुलाधम ! दुर्मते ! ।
शप्तोऽहं वेदवत्या च यदा सा धर्षिता पुरा ॥ १०

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

सेयं सीता महाभागा जाता जनकनन्दिनी ।
उमानन्दीश्वरश्चापि रम्भा वरुणकन्यका ॥ ११
यथोक्ता स्तपसा प्राप्तं न मिथ्या ऋषिभाषितम् ।
एतदेवाभ्युपागम्य यत्नं कर्तुमिहार्हथ ॥ १२
राक्षसाश्चापि तिष्ठन्तु चर्यागोपुरमूर्धसु ।
स चाप्रतिमगम्भीरो देवदानवदर्पहा ॥ १३
ब्रह्मशापाभिभूतस्तु कुम्भकर्णो विबोध्यताम् ।
स पराजितमात्मानं प्रहस्तं च निषूदितम् ॥ १४
ज्ञात्वा रक्षोबलं भीममादिदेश महाबलः ।
द्वारेषु यत्नः क्रियतां प्राकारश्चाधिरुह्यताम् ॥ १५
निद्रावशसमाविष्टः कुम्भकर्णो विबोध्यताम् ।
सुखं स्वपिति निश्चिन्तः कालोपहतचेतनः ॥ १६
नवषट्सप्तचाष्टौच मासान् स्वपिति राक्षसः ।
मन्त्रयित्वा प्रसुप्तोऽयमितस्तु नवमेऽहनि ॥ १७
तं तु बोधयत क्षिप्रं कुम्भकर्णं महाबलम् ।
स तु संख्ये महाबाहुः ककुदस्सर्वरक्षसाम् ॥ १८
वानरान् राजपुत्रौ च क्षिप्रमेव वधिष्यति ।
एष केतुः परस्संख्ये मुख्यो वै सर्वरक्षसाम् ॥ १९
कुम्भकर्णस्सदा शेते मूढो ग्राम्यसुखे रतः ।
रामेण हि निरस्तस्य संग्रामेऽस्मिन् सुदारुणे ॥ २०
भविष्यति न मे शोकः कुम्भकर्णे विबोधिते ।
किंकरिष्याम्यहं तेन शक्रतुल्यबलेन हि ॥ २१

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

ईदृशे व्यसने प्राप्ते यो न साह्याय कल्पते ।
ते तु तद्वचनं श्रुत्वा राक्षसेन्द्रस्य राक्षसाः ॥ २२
जग्मुः परमसम्भ्रान्ताः कुम्भकर्णनिवेशनम् ।
ते रावणसमादिष्टा मांसशोणितभोजनाः ॥ २३
गन्धमाल्यां स्तथा भक्ष्यानादाय सहसा ययुः ।
तां प्रविश्य महाद्वारां सर्वतो योजनायताम् ॥ २४
कुम्भकर्णगुहां रम्यां सर्वगन्धप्रवाहिनीम् ।
कुम्भकर्णस्य निःश्वासादवधूता महाबलाः ॥ २५
प्रतिष्ठमाना कृच्छ्रेण यत्नात्प्रविविशुर्गुहाम् ।
तां प्रविश्य गुहां रम्यां शुभां काञ्चनकुट्टिमाम् ॥ २६
ददृशुर्नैर्ऋतव्याघ्रं शयानं भीमदर्शनम् ।
ते तु तं विकृतं सुप्तं विकीर्णमिव पर्वतम् ॥ २७
कुम्भकर्णं महानिद्रं सहिताः प्रत्यबोधयन् ।
ऊर्ध्वरोमाञ्चिततनुं श्वसन्तमिव पन्नगम् ॥ २८
त्रासयन्तं महाश्वासैश्शयानं भीमदर्शनम् ।
भीमनासापुटं तं तु पातालविपुलाननम् ॥ २९
शय्यायां न्यस्तसर्वाङ्गं मेदोरुधिरगन्धिनम् ।
काञ्चनाङ्गदनद्धाङ्गं किरीटिनमरिन्दमम् ॥ ३०
ददृशुर्नैर्ऋतव्याघ्रं कुम्भकर्णं महाबलम् ।
ततश्चक्रुर्महात्मानः कुम्भकर्णाग्रतस्तदा ॥ ३१
मांसानां मेरुसङ्काशं राशिं परमतर्पणम् ।
मृगाणां महिषाणां च वराहाणां च सञ्चयान् ॥ ३२

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

चक्रुर्नैर्ऋतशार्दूला राशिमन्नस्य चाद्भुतम् ।
ततश्शोणितकुम्भांश्च मद्यानि विविधानि च ॥ ३३
पुरस्तात्कुम्भकर्णस्य चक्रु स्त्रिदशशत्रवः ।
लिलिपुश्च परार्ध्येन चन्दनेन परन्तपम् ॥ ३४
दिव्यैराच्छादयामासु र्माल्यगन्धैस्सुगन्धिभिः ।
धूपं सुगन्धं ससृजुस्तुष्टुवुश्च परन्तपम् ॥ ३५
जलदा इव चोन्नेदुर्यातुधाना स्ततस्ततः ।
शङ्खानापूरयामासु श्शशाङ्कसदृशप्रभान् ॥ ३६
तुमुलं युगपच्चापि विनेदुश्चाप्यमर्षिताः ।
नेदुरास्फोटयामासु श्चिक्षिपु स्ते निशाचराः ॥ ३७
कुम्भकर्णविबोधार्थं चक्रु स्ते विपुलं स्वनम् ।
सशङ्खभेरी पणवप्रणाद मास्फोटितक्ष्वेलितसिंहनादम् ॥
दिशो द्रवन्त स्त्रिदिवं किरन्तश्श्रुत्वा विहङ्गास्सहसा निपेतुः ॥ ३८
यदा भृशार्तैर्निनदैर्महात्मा न कुम्भकर्णो बुबुधे प्रसुप्तः ।
ततो मुसुण्ठी मुसलानि सर्वे रक्षोगणा स्ते जगृहुर्गदाश्च ॥ ३९
तं शैलशृङ्गै र्मुसलैर्गदाभि र्वृक्षैस्तलै र्मुद्गरमुष्टिभिश्च ।
सुखप्रसुप्तं भुवि कुम्भकर्णं रक्षांस्युदग्राणि तदा निजघ्नुः ॥ ४०
तस्य निःश्वासवातेन कुम्भकर्णस्य रक्षसः ।
राक्षसा बलवन्तोऽपि स्थातुं नाशक्नुवन् पुरः ॥ ४१
ततः परिहिता गाढं राक्षसा भीमविक्रमाः ।
मृदङ्गपणवान् भेरीश्शङ्खकुम्भगणां स्तदा ॥ ४२
दशराक्षससाहस्रा युगपत्पर्यवादयन् ।
नीलाञ्जनचयाकारा स्ते तु तं प्रत्यबोधयन् ॥ ४३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

अभिघ्नन्तो नदन्तश्च नैव संविविदे तु सः ।
यदा चैनं न शेकु स्ते प्रतिबोधयितुं तदा ॥ ४४
ततो गुरुतरं यत्नं दारुणं समुपाक्रमम् ।
अश्वानुष्ट्रान्खरान्नागान् जघ्नुर्दण्डकशांकुशैः ॥ ४५
भेरीशङ्खमृदङ्गांश्च सर्वपाणैरवादयन् ।
निजघ्नुश्चास्य गात्राणि महाकाष्ठकटङ्करैः ॥ ४६
मुद्गरैर्मुसलैश्चैव सर्वप्राणसमुद्यतैः ।
तेन शब्देन महता लङ्का समभिपूरिता ॥ ४७
सपर्वतवना सर्वा सोऽपि नैव प्रबुध्यते ।
ततस्सहस्रं भेरीणां युगपत्समहन्यत ॥ ४८
मृष्टकाञ्चनकोणानामासक्तानां समन्ततः ।
एवमप्यतिनिद्रस्तु यदा नैव प्रबुध्यते ॥ ४९
शापस्य वशमापन्न स्ततः क्रुद्धा निशाचराः ।
महाक्रोधसमाविष्टास्सर्वे भीमपराक्रमाः ॥ ५०
तद्रक्षो बोधयिष्यन्त श्चक्रुरन्ये पराक्रमम् ।
अन्ये भेरीस्समाजघ्नुरन्ये चक्रु र्महास्वनम् ॥ ५१
केशानन्ये प्रलुलुपुः कर्णावन्ये दशन्ति च ।
उदकुम्भशतान्यन्ये समषिञ्चन्त कर्णयोः ॥ ५२
न कुम्भकर्णः पस्पन्दे महानिद्रावशं गतः ।
अन्ये च बलिनस्तस्य कूटमुद्गरपाणयः ॥ ५३
मूर्ध्निवक्षसि गात्रेषु पातयन् कूटमुद्गरान् ।
रज्जुबन्धनबद्धाभिश्शतघ्नीभिश्च सर्वतः ॥ ५४

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

बध्यमानो महाकायो न प्राबुध्यत राक्षसः ।
वारणानां सहस्रं च शरीरेऽस्य प्रधावितम् ॥ ५५
कुम्भकर्णस्ततो बुद्धः स्पर्शं परमबुध्यत ॥
स पात्यमानै र्गिरिशृङ्गवृक्षैरचिन्तयं स्तान्विपुलान् प्रहारान् ।
निद्राक्षयात्क्षुद्भयपीडितश्च विजृम्भमाणस्सहसोत्पपात ॥ ५७
स नागभोगाचलशृङ्गकल्पौ विक्षिप्य बाहू गिरिशृङ्गसारौ ।
विवृत्य वक्त्रं बडबामुखाभं निशाचरोऽसौ विकृतं जजृम्भे ॥ ५८
तस्य जाजृम्भमाणस्य वक्त्रं पातालसन्निभम् ।
ददृशे मेरुशृङ्गाग्रे दिवाकर इवोदितः ॥ ५९
स जृम्भमाणोऽतिबलः प्रतिबुद्धो निशाचरः ।
निश्वासश्चास्य सञ्जज्ञे पर्वतादिव मारुतः ॥ ६०
रूपमुत्तिष्ठतस्तस्य कुम्भकर्णस्य तद्बभौ ।
तपान्ते सबलाकस्य मेघस्येव विवर्षतः ॥ ६१
तस्य दीप्ताग्नि सदृशे विद्युत्सदृशवर्चसी ।
ददृशाते महानेत्रे दीप्ताविव महाग्रहौ ॥ ६२
ततस्त्वदर्शयन् सर्वान् भक्ष्यांश्च विविधान् बहून् ।
वराहान्महिषांश्चैव स बभक्ष महाबलः ॥ ६३
अदन् बुभुक्षितो मांसं शोणितं तृषितः पिबन् ।
मेदः कुम्भांश्च मद्यं च पपौ शक्ररिपुस्तदा ॥ ६४
ततस्तृप्त इति ज्ञात्वा समुत्पेतुर्निशाचराः ।
शिरोभिश्च प्रणम्यैनं सर्वतः पर्यवारयन् ॥ ६५
निद्राविशदनेत्रस्तु कलुषीकृतलोचनः ।
चारयन् सर्वतो दृष्टिं तान् ददर्श निशाचरान् ॥ ६६

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

स सर्वान् सान्त्वयामास नैर्ऋतान्नैर्ऋतर्षभः ।
बोधनाद्विस्मितश्चापि राक्षसानिदमब्रवीत् ॥ ६७

"किमर्थमहमादृत्य भवद्भिः प्रतिबोधितः ।
कच्चित्सुकुशलं राज्ञो भयवानेष वान किम् ॥ ६८

अथवा ध्रुवमन्येभ्यो भयं परमुपस्थितम् ।
यदर्थमेवं त्वरितै भवद्भिः प्रतिबोधितः ॥ ६९

अद्य राक्षसराजस्य भयमुत्पाटयाम्यहम् ।
पातयिष्ये महेन्द्रं वा शातयिष्ये तथानलम् ॥ ७०

नह्यल्पकारणे सुप्तं बोधयिष्यति मां गुरुः ।
तदाख्यातार्थतत्त्वेन मत्प्रबोधनकारणम् ॥" ७१

एवं ब्रुवाणं संरब्धं कुम्भकर्णं महाबलम् ।
यूपाक्षस्सचिवो राज्ञः कृताञ्जलि रुवाच ह ॥ ७२

"न नो दैवकृतं किंचिद्भयमस्ति कदाचन ।
मानुषा न्नो भयं राजं! स्तुमुलं सम्प्रबाधते ॥ ७३

न दैत्यदानवेभ्यो वा भयमस्ति हि तादृशम् ।
यादृशं मानुषं राजन् भयमस्मानुपस्थितम् ॥ ७४

वानरैः पर्वताकारै र्लङ्केयं परिवारिता ।
सीताहरणसन्तप्ताद्रामा न्न स्तुमुलं भयम् ॥ ७५

एकेन वानरेणेयं पूर्वं दग्धा महापुरी ।
कुमारो निहतश्चाक्षस्सानुयात स्सकुञ्जरः ॥ ७६

स्वयं रक्षोधिपश्चापि पौलस्त्यो देवकण्टकः ।
मृतेति संयुगे मुक्तो रामेणादित्यतेजसा ॥ ७७

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

यन्न देवैः कृतो राजा नापि दैत्यैर्न दानवैः ।
कृतस्स इह रामेण विमुक्तः प्राणसंशयात् ॥" ७८

स यूपाक्षवचश्श्रुत्वा भ्रातुर्युधि पराजयम् ।
कुम्भकर्णो विवृत्ताक्षो यूपाक्षमिदमब्रवीत् ॥ ७९

सर्वमद्यैव यूपाक्ष! हरिसैन्यं सलक्ष्मणम् ।
राघवं च रणे हत्वा पश्चाद्द्रक्ष्यामि रावणम् ॥ ८०

राक्षसां स्तर्पयिष्यामि हरीणां मांसशोणितैः ।
रामलक्ष्मणयोश्चापि स्वयं पास्यामि शोणितम् ॥ ८१

तत्तस्य वाक्यं ब्रुवतो निशम्य सगर्वितं रोषविवृद्धदोषम् ।
महोदरो नैर्ऋतयोधमुख्यः कृताञ्जलिर्वाक्यमिदं बभाषे ॥ ८२

"रावणस्य वचः श्रुत्वा गुणदोषौ विमृश्य च ।
पश्चादपि महाबाहो! शत्रून् युधि विजेष्यसि ॥" ८३

महोदरवचश्श्रुत्वा राक्षसैः परिवारितः ।
कुम्भकर्णो महातेजास्सम्प्रतस्थे महाबलः ॥ ८४

तं समुत्थाप्य भीमाक्षं भीमरूपपराक्रमम् ।
राक्षसा स्त्वरिता जग्मुर्दशग्रीवनिवेशनम् ॥ ८५

ततो गत्वा दशग्रीव मासीनं परमासने ।
ऊचुर्बद्धाञ्जलिपुटाः सर्व एव निशाचराः ॥ ८६

"प्रबुद्धः कुम्भकर्णोऽयं भ्राता ते राक्षसर्षभ ।
कथं तत्रैव निर्यातु द्रक्ष्यस्येन मिहागतम् ॥" ८७

रावणस्त्वब्रवीद्धृष्टो राक्षसां स्तानुपस्थितान् ।
द्रष्टुमेन मिहेच्छामि यथान्यायं च पूज्यताम् ॥" ८८

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

तथेत्युक्त्वा तु ते सर्वे पुनरागम्य राक्षसाः ।
कुम्भकर्णमिदं वाक्यमूचू रावणचोदिताः ॥ ८९

"द्रष्टुं त्वां काङ्क्षते राजा सर्वराक्षसपुङ्गवः ।
गमने क्रियतां बुद्धिर्भ्रातरं संप्रहर्षय ॥ ९०

कुम्भकर्णस्तु दुर्धर्षो भ्रातुराज्ञाय शासनम् ।
'तथे' त्युक्त्वा महाबाहु श्शयनादुत्पपातह ॥ ९१

प्रक्षाल्य वदनं हृष्टस्स्नातः परमभूषितः ।
पिपासुस्त्वरयामास पानं बलसमीरिणम् ॥ ९२

ततस्ते त्वरितास्तस्य राक्षसा रावणाज्ञया ।
मद्यकुम्भांश्च विविधान् क्षिप्रमेवोपहारयन् ॥ ९३

पीत्वा घटसहस्रे द्वे गमनायोपचक्रमे ।
ईषत्समुत्कटो मत्तस्तेजोबलसमन्वितः ॥ ९४

कुम्भकर्णो बभौ हृष्टः कालान्तकयमोपमः ॥
भ्रातुस्सभवनं गच्छन् रक्षोगणसमन्वितः ॥ ९५

कुम्भकर्णः पदन्यासै रकम्पयत मेदिनीम् ।
स राजमार्गं वपुषा प्रकाशयन् सहस्ररश्मिर्धरणीमिवांशुभिः ।
जगाम तत्राञ्जलिमालयावृतश्शतक्रतुर्गेहमिव स्वयम्भुवः ॥ ९६

तं राजमार्गस्थ ममितघ्नघातिनं वनौकसस्ते सहसा बहिः स्थिताः ।
दृष्ट्वाऽप्रमेयं गिरिश्रृङ्गकल्पं वितत्रसु स्ते हरियूथपालाः ॥ ९७

केचिच्छरण्यं शरणं स्म रामं व्रजन्ति केचिद्व्यथिताः पतन्ति ।
केचिद्दिशः स्म व्यथिताः प्रयान्ति केचिद्भयार्ता भुवि शेरते स्म ॥ ९८

तमद्रिश्रृङ्गप्रतिमं किरीटिनं स्पृशन्तमादित्यमिवाऽत्मतेजसा ।
वनौकसः प्रेक्ष्य विवृद्धमद्भुतं भयार्दितादुद्रुविरे ततस्ततः ॥ ९९

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे षष्टितमस्सर्गः ॥

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

॥ एकषष्टितमस्सर्गः ॥

ततो रामो महातेजा धनुरादाय वीर्यवान् ।
किरीटिनं महाकायं कुम्भकर्णं ददर्श ह ॥ १
तं दृष्ट्वा राक्षसश्रेष्ठं पर्वताकारदर्शनम् ।
क्रममाणमिवाऽकाशं पुरा नारायणं प्रभुम् ॥ २
सतोयाम्बुदसङ्काशं काञ्चनाङ्गदभूषणम् ।
दृष्ट्वा पुनः प्रदुद्राव वानराणां महाचमूः ॥ ३
विद्रुतां वाहिनीं दृष्ट्वा वर्धमानं च राक्षसम् ।
स विस्मयमिदं रामो विभीषणमुवाच ह ॥ ४
"कोऽसौ पर्वतसङ्काशः किरीटी हरिलोचनः ।
लङ्कायां दृश्यते वीर स्सविद्युदिव तोयदः ॥ ५
पृथिव्याः केतुभूतोऽसौ महानेकोऽत्र दृश्यते ।
यं दृष्ट्वा वानरास्सर्वे विद्रवन्ति ततस्ततः ॥ ६
आचक्ष्व मे महान् कोऽसौ रक्षो वा यदि वा सुरः ।
न मयैवंविधं भूतं दृष्टपूर्वं कदाचन ॥ ७
स पृष्टो राजपुत्रेण रामेणाक्लिष्टकर्मणा ।
विभीषणो महाप्राज्ञः काकुत्स्थमिदमब्रवीत् ॥ ८
"येन वैवस्वतो युद्धे वासवश्च पराजितः ।
स एष विश्रवसः पुत्रः कुम्भकर्णः प्रतापवान् ॥ ९
अस्य प्रमाणात्सदृशो राक्षसोऽन्यो न विद्यते ॥
एतेन देवा युधि दानवाश्च यक्षा भुजङ्गाः पिशिताशनाश्च ।
गन्धर्वविद्याधरकिन्नराश्च सहस्रशो राघव! संप्रभग्नाः ॥ १०

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

शूलपाणिं विरूपाक्षं कुम्भकर्णं महाबलम् ।
हन्तुं न शेकुस्त्रिदशा कालोऽयमिति मोहिताः ॥ ११

प्रकृत्या ह्येष तेजस्वी कुम्भकर्णो महाबलः ।
अन्येषां राक्षसेन्द्राणां वरदानकृतं बलम् ॥ १२

एतेन जातमात्रेण क्षुधार्तेन महात्मना ।
भक्षितानि सहस्राणि सत्त्वानां सुबहून्यपि ॥ १३

तेषु सम्भक्ष्यमाणेषु प्रजा भयनिपीडिताः ।
यान्ति स्म शरणं शक्रं तमप्यर्थं न्यवेदयन् ॥ १४

स कुम्भकर्णं कुपितो महेन्द्रो जघान वज्रेण शितेन वज्री ।
स शक्रवज्राभिहतो महात्मा चचाल कोपाच्च भृशं ननाद ॥ १५

तस्य नानद्यमानस्य कुम्भकर्णस्य धीमतः ।
श्रुत्वा निनादं वित्रस्ता भूयो भूमिर्वितत्रसे ॥ १६

तत्र कोपान्महेन्द्रस्य कुम्भकर्णो महाबलः ।
विकृष्यैरावताद्दन्तं जघानोरसि वासवम् ॥ १७

कुम्भकर्णप्रहारार्तो विजज्वाल स वासवः ।
ततो विषेदुस्सहसा देवब्रह्मर्षिदानवाः ॥ १८

प्रजाभिस्सह शक्रश्च ययौ स्थानं स्वयम्भुवः ।
कुम्भकर्णस्य दौरात्म्यं शशंसु स्ते प्रजापतेः ॥ १९

प्रजानां भक्षणं चापि देवानां चापि धर्षणम् ।
आश्रमध्वंसनं चापि परस्त्रीहरणं भृशम् ॥ २०

"एवं प्रजा यदि त्वेष भक्षयिष्यति नित्यशः ।
अचिरेणैव कालेन शून्यो लोको भविष्यति ॥" २१

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

वासवस्य वचश्श्रुत्वा सर्वलोकपितामहः ।
रक्षांस्यावाहयामास कुम्भकर्णं ददर्श ह ॥ २२
कुम्भकर्णं समीक्ष्यैव वितत्रास प्रजापतिः ।
दृष्ट्वा विश्वास्य चैवैनं स्वयंभूरिदमब्रवीत् ॥ २३
"ध्रुवं लोकविनाशाय पौलस्त्येनासि निर्मितः ।
तस्मात्त्वमद्य प्रभृति मृतकल्पश्शयिष्यसे ॥" २४
ब्रह्मशापाभिभूतोऽथ निपपाताग्रतः प्रभोः ।
ततः परमसम्भ्रान्तो रावणो वाक्यमब्रवीत् ॥ २५
"विवृद्धः काञ्चनो वृक्षः फलकाले निकृत्यते ।
न नप्तारं स्वकं न्याय्यं शप्तुमेवं प्रजापते ॥ २६
न मिथ्यावचनश्च त्वं स्वप्स्यत्येष न संशयः ।
कालस्तु क्रियतामस्य शयने जागरे तथा ॥" २७
रावणस्य वचश्श्रुत्वा स्वयंभूरिदमब्रवीत् ।
"शयिता ह्येष षण्मासानेकाहं जागरिष्यति ॥ २८
एकेनाह्ना त्वसौ वीर श्चरन्भूमिं बुभुक्षितः ।
व्यात्तास्यो भक्षयेल्लोकान् संक्रुद्ध इव पावकः ॥" २९
सोऽसौ व्यसनमापन्नः कुम्भकर्णमबोधयत् ।
त्वत्पराक्रमभीतश्च राजा संप्रति रावणः ॥ ३०
स एष निर्गतो वीरश्शिबिराद्भीमविक्रमः ।
वानरान्भृशसंक्रुद्धो भक्षयन् परिधावति ॥ ३१
कुम्भकर्णं समीक्ष्यैव हरयोऽद्य प्रविद्रुताः ।
कथमेनं रणे क्रुद्धं वारयिष्यन्ति वानराः ॥ ३२

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

उच्यन्तां वानरास्सर्वे यन्त्रमेतत्समुच्छ्रितम् ।
इति विज्ञाय हरयो भविष्यन्तीह निर्भयाः ॥" ३३
विभीषणवचश्श्रुत्वा हेतुमत्सुमुखेरितम् ।
उवाच राघवो वाक्यं नीलं सेनापतिं तदा ॥ ३४
गच्छ सैन्यानि सर्वाणि व्यूह तिष्ठस्व पावके ।
द्वाराण्यादाय लङ्कायाश्चर्याश्चाप्यथ संक्रमान् ॥ ३५
शैलशृङ्गाणि वृक्षांश्च शिलाश्चाप्युपसंहर ।
तिष्ठन्तु वानरास्सर्वे सायुधाश्शैलपाणयः ॥" ३६
राघवेण समादिष्टो नीलो हरिचमूपतिः ।
शशास वानरानीकं यथावत्कपिकुञ्जरः ॥ ३७
ततो गवाक्षश्शरभो हनूमानङ्गदस्तथा ।
शैलशृङ्गाणि शैलाभा गृहीत्वा द्वारमभ्ययुः ॥ ३८
रामवाक्यमुपश्रुत्य हरयो जितकाशिनः ।
पादपैरर्दयन्वीरा वानराः परवाहिनीम् ॥ ३९
ततो हरीणां यदनीकमुग्रं रराज शैलोद्यतदीप्तहस्तम् ।
गिरेस्समीपानुगतं यथैव महान्महाम्भोधरजालमुग्रम् ॥ ४०

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे एकषष्टितमस्सर्गः ॥

॥ द्विषष्टितमस्सर्गः ॥

स तु राक्षसशार्दूलो निद्रामदसमाकुलः ।
राजमार्गं श्रिया जुष्टं ययौ विपुलविक्रमः ॥ १
राक्षसानां सहस्रैश्च वृतः परमदुर्जयः ।
गृहेभ्यः पुष्पवर्षेण कीर्यमाणस्तदा ययौ ॥ २

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

सहेमजालविततं भानुभास्वरदर्शनम् ।
ददर्श विपुलं रम्यं राक्षसेन्द्रनिवेशनम् ॥ ३
स तत्तदा सूर्य इवाभ्रजालं प्रविश्य रक्षोधिपते र्निवेशम् ।
ददर्श दूरेऽग्रजमासनस्थं स्वयंभुवं शक्रइवाऽसनस्थम् ॥ ४
भ्रातु स्सभवनं गच्छन् रक्षोगणसमन्वितम् ।
कुम्भकर्णः पदन्यासै रकम्पयत मेदिनीम् ॥ ५
सोऽभिगम्य गृहं भ्रातुः कक्ष्या मभिविगाह्य च ।
ददर्शोद्विग्नमासीनं विमाने पुष्पके गुरुम् ॥ ६
अथ दृष्ट्वा दशग्रीवः कुम्भकर्णमुपस्थितम् ।
तूर्णमुत्थाय संहृष्टः सन्निकर्षमुपानयत् ॥ ७
अथासीनस्य पर्यङ्के कुम्भकर्णो महाबलः ।
भ्रातुर्ववन्दे चरणौ 'किं कृत्य' मिति चाब्रवीत् ॥ ८
उत्पत्यचैनं मुदितो रावणः परिषस्वजे ।
स भ्रात्रा सम्परिष्वक्तो यथावच्चाभिनन्दितः ॥ ९
कुम्भकर्ण श्शुभं दिव्यं प्रतिपेदे वरासनम् ।
स तदासनमाश्रित्य कुम्भकर्णो महाबलः ॥ १०
संरक्तनयनः कोपाद्रावणं वाक्यमब्रवीत् ।
"किमर्थमहमादृत्य त्वया राजन्! विबोधितः ॥ ११
शंस कस्माद्भयं तेऽस्ति कोऽद्य प्रेतो भविष्यति ।
भ्रातरं रावणः क्रुद्धं कुम्भकर्णमवस्थितम् ॥" १२
ईषत्सुपरिवृत्ताभ्यां नेत्राभ्यां वाक्यमब्रवीत् ।
अद्य ते सुमहान्काल श्शयानस्य महाबलः ॥ १३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

सुखितस्त्वं न जानीषे मम रामकृतं भयम् ।
एष दाशरथी राम स्सुग्रीवसहितो बली ॥ १४
समुद्रं सबलस्तीर्त्वा मूलं नः परिकृन्तति ।
हन्त पश्यस्व लङ्काया वनान्युपवनानि च ॥ १५
सेतुना सुखमागम्य वानरैकार्णवीकृतम् ।
य रक्षसां मुख्यतमा हतास्ते वानरैर्युधि ॥ १६
वानराणां क्षयं युद्धे न पश्यामि कदाचन ।
नचापि वानरा युद्धे जितपूर्वाः कदाचन ॥ १७
तदेतद्भयमुत्पन्नं त्रायस्वे मां महाबल ।
नाशयत्वमिमानद्य तदर्थं बोधितो भवान् ॥ १८
सर्वंक्षपितकोशं च स त्वमभ्यवपद्य माम् ।
त्रायस्वे मां पुरीं लङ्कां बालवृद्धावशेषिताम् ॥ १९
भ्रातुरर्थे महाबाहो! कुरु कर्म सुदुष्करम् ।
मयैवं नोक्तपूर्वो हि कश्चिद्भ्रातः! परन्तप! ॥ २०
त्वय्यस्ति तु मम स्नेहः परा सम्भावना च मे ।
दैवासुरेषु युद्धेषु बहुशो राक्षसर्षभ! ॥ २१
त्वया देवाः प्रतिव्यूह्य निर्जिताश्चासुरा युधि ।
तदेतत्सर्वमातिष्ठ वीर्यं भीमपराक्रम! ॥ २२
न हि ते सर्वभूतेषु दृश्यते सदृशो बली ।
कुरुष्व मे प्रियहितमेतदुत्तमं यथा प्रियं प्रियरणे! बान्धवप्रिय! ।
स्वतेजसा विधम सपत्नवाहिनीं शरद्घनं पवन इवोद्यतो महान् ॥

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे द्विषष्टितमस्सर्गः ॥

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

॥ त्रिषष्टितमस्सर्गः ॥

तस्य राक्षसराजस्य निशम्य परिदेवितम् ।
कुम्भकर्णो बभाषेऽथ वचनं प्रजहास च ॥ १
"दृष्टो दोषो हि योऽस्माभिः पुरा मन्त्रविनिर्णये ।
हितेष्वनभिरक्तेन सोऽयमासादित स्त्वया ॥ २
शीघ्रं खल्वभ्युपेतं त्वां फलं पापस्य कर्मणः ।
निरयेष्वेव पतनं यथा दुष्कृतकर्मणः ॥ ३
प्रथमं वै महाराज! कृत्यमेतदचिन्तितम् ।
केवलं वीर्यदर्पेण नानुबन्धो विचारितः ॥ ४
यः पश्चात्पूर्वकार्याणि कुर्यादैश्वर्यमास्थितः ।
पूर्वं चापरकार्याणि न स वेद नयानयौ ॥ ५
देशकालविहीनानि कर्माणि विपरीतवत् ।
क्रियमाणानि दुष्यन्ति हवींष्यप्रयतेष्विव ॥ ६
त्रयाणां पञ्चधा योगं कर्मणां यः प्रपश्यति ।
सचिवैस्समये कृत्वा स सभ्ये वर्तते पथि ॥ ७
यथागमं च यो राजा समयं विचिकीर्षति ।
बुध्यते सचिवान्बुद्ध्या सुहृदश्चानुपश्यति ॥ ८
धर्ममर्थं च कामं च सर्वान् वा रक्षसां पते ।
भजेत पुरुषः काले त्रीणि द्वन्द्वानि वा पुनः ॥ ९
त्रिषु चैतेषु यच्छ्रेष्ठं श्रुत्वा तन्नावबुध्यते ।
राजा वा राजमात्रो वा व्यर्थं तस्य बहुश्रुतम् ॥ १०
उपप्रदानं सान्त्वं वा भेदं काले च विक्रमम् ।
योगं च रक्षसां श्रेष्ठ! तावुभौ च नयानयौ ॥ ११

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

काले धर्मार्थकामान्य स्सम्मन्त्र्य सचिवैस्सह ।
निषेवेतात्मवान् लोके न स व्यसनमाप्नुयात् ॥ १२
हितानुबन्धमालोच्य कार्याकार्यमिहात्मनः ।
राजा सहार्थतत्त्वज्ञै स्सचिवैस्सहि जीवति ॥ १३
अनभिज्ञाय शास्त्रार्थान् पुरुषाः पशुबुद्धयः ।
प्रागल्भ्याद्वक्तुमिच्छन्ति मन्त्रेष्वभ्यन्तरीकृताः ॥ १४
अशास्त्रविदुषां तेषां न कार्यमहितं वचः ।
अर्थशास्त्रानभिज्ञानां विपुलां श्रियमिच्छताम् ॥ १५
अहितं च हिताकारं धाष्टर्याज्जल्पन्ति ये नराः ।
अवेक्ष्य मन्त्रबाह्या स्ते कर्तव्याः कृत्यदूषणाः ॥ १६
विनाशयन्तो भर्तारं सहिताश्शत्रुभिर्बुधैः ।
विपरीतानि कृत्यानि कारयन्तीह मन्त्रिणः ॥ १७
तान्भर्ता मित्रसङ्काशानमित्रान्मन्त्रनिर्णये ।
व्यवहारेण जानीयात् सचिवानुपसंहितान् ॥ १८
चपलस्येहकृत्यानि सहसाऽनुप्रधावतः ।
छिद्रमन्ये प्रपद्यन्ते क्रौञ्चस्य खमिव द्विजाः ॥ १९
यो हि शत्रुमविज्ञाय नात्मानमभिरक्षति ।
अवाप्नोति हि सोऽनर्थान् स्थानाच्च व्यवरोप्यते ॥ २०
यदुक्तमिह ते पूर्वं क्रियता मनुजेन च ।
तदेव नो हितं कार्यं यदिच्छसि च तत्कुरु ॥" २१
तत्तु श्रुत्वा दशग्रीवः कुम्भकर्णस्य भाषितम् ।
भ्रुकुटीं चैव संचक्रे क्रुद्धश्चैनमभाषत ॥ २२

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

"मान्योगुरुरिवाचार्यः किं मां त्वमनुशाससि ।
किमेवं वाक्श्रमं कृत्वा काले युक्तं विधीयताम् ॥ २३
विभ्रमाच्चित्तमोहाद्वा बलवीर्याश्रयेण वा ।
नाभिपन्नमिदानीं यद्व्यर्था स्तस्य पुनः कथाः ॥ २४
अस्मिन् काले तु यद्युक्तं तदिदानीं विधीयताम् ।
गतं तु नानुशोचन्ति गतं तु गतमेव हि ॥ २५
ममापनयजं दोषं विक्रमेण समीकुरु ।
यदि खल्वस्ति मे स्नेहो विक्रमं वाऽवगच्छसि ॥ २६
यदि वा कार्यमेतत्ते हृदि कार्यतमं मतम् ।
ससुहृद्यो विपन्नार्थं दीनमभ्यवपद्यते ॥ २७
स बन्धुर्योपनीतेषु साहाय्यायोपकल्पते ।"
तमथैवं ब्रुवाणं तु वचनं धीरदारुणम् ॥ २८
रुष्टोऽयमिति विज्ञाय शनैः श्लक्ष्णमुवाच ह ।
अतीव हि समालक्ष्य भ्रातरं क्षुभितेन्द्रियम् ॥ २९
कुम्भकर्णश्शनैर्वाक्यं बभाषे परिसान्त्वयन् ।"
"अलं राक्षसराजेन्द्र! सन्तापमुपपद्यते ॥ ३०
रोषं च संपरित्यज्य स्वस्थो भवितुमर्हसि ।
नैतन्मनसि कर्तव्यं मयि जीवति पार्थिव ॥ ३१
तमहं नाशयिष्यामि यत्कृते परितप्यसे ।
अवश्यं तु हितं वाच्यं सर्वावस्थं मया तव ॥ ३२
बन्धुभावादभिहितं भ्रातृस्नेहाच्च पार्थिव! ।
सदृशं यत्तु कालेऽस्मिन् कर्तुं स्निग्धेन बन्धुना ॥ ३३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

शत्रूणां कदनं पश्य क्रियमाणं मया रणे ।
अद्य पश्य महाबाहो! मया समरमूर्धनि ॥ ३४
हते रामे सहभ्रात्रा द्रवन्तीं परवाहिनीम् ।
अद्य रामस्य तद्दृष्ट्वा मया नीतं रणाच्छिरः ॥ ३५
सुखी भव महाबाहो! सीता भवतु दुःखिता ।
अद्य रामस्य पश्यन्तु निधनं सुमहत्प्रियम् ॥ ३६
लङ्कायां राक्षसास्सर्वे ये ते निहतबान्धवाः ।
अद्य शोकपरीतानां स्वबन्धुवधकारणात् ॥ ३७
शत्रोर्युधिविनाशेन करोम्यास्रप्रमार्जनम् ।
अद्य पर्वतसङ्काशं ससूर्यमिव तोयदम् ॥ ३८
विकीर्णं पश्य समरे सुग्रीवं प्लवगोत्तमम् ।
कथं त्वं राक्षसैरेभिर्मया च परिरक्षितः ॥ ३९
जिघांसुभिर्दाशरथिं वध्यसे त्वमिहानघ! ।
अथ पूर्वं हते तेन मयि त्वां हन्ति राघवः ॥ ४०
नाहमात्मनि सन्तापं गच्छेयं राक्षसाधिप ।
कामं त्विदानीमपि मां व्यादिश त्वं परन्तप! ॥ ४१
न परः प्रेषणीयस्ते युद्धायातुलविक्रम ।
अहमुत्सादयिष्यामि शत्रूं स्तव महाबलः ॥ ४२
यदि शक्रो यदि यमो यदि पावकमारुतौ ।
तानहं योधयिष्यामि कुबेरवरुणावपि ॥ ४३
गिरिमात्रशरीरस्य शितशूलधरस्य मे ।
नर्दतस्तीक्ष्णदंष्ट्रस्य बिभीयाच्च पुरन्दरः ॥ ४४

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

अथवा त्यक्तशस्त्रस्य मृद्नत स्तरसा रिपून् ।
न मे प्रतिमुखे स्थातुं कश्चिच्छक्तो जिजीविषुः ॥ ४५
नैव शक्त्या न गदया नासिना निशितैश्शरैः ।
हस्ताभ्यामेव संरब्धो हनिष्याम्यपि वज्रिणम् ॥ ४६
यदि मे मुष्टिवेगं स राघवोऽद्य सहिष्यते ।
ततः पास्यन्ति बाणौघा रुधिरं राघवस्य तु ॥ ४७
चिन्तया बाध्यसे राजन्! किमर्थं मयि तिष्ठति ।
सोऽहं शत्रुविनाशाय तव निर्यातु मुद्यतः ॥ ४८
मुञ्च रामाद्भयं राजन् हनिष्यामीह संयुगे ।
राघवं लक्ष्मणं चैव सुग्रीवं च महाबलम् ॥ ४९
हनूमन्तं च रक्षोघ्नं लङ्का येन प्रदीपिता ।
हरींश्चापि हनिष्यामि संयुगे समवस्थितान् ॥ ५०
असाधारणमिच्छामि तव दातुं महद्यशः ।
यदि चेन्द्राद्भयं राजन्! यदि वाऽपि स्वयम्भुवः ॥ ५१
अपि देवाश्शयिष्यन्ते क्रुद्धे मयि महीतले ।
यमं च शमयिष्यामि भक्षयिष्यामि पावकम् ॥ ५२
आदित्यं पातयिष्यामि सनक्षत्रं महीतले ।
शतक्रतुं वधिष्यामि पास्यामि वरुणालयम् ॥ ५३
पर्वतां श्चूर्णयिष्यामि दारयिष्यामि मेदिनीम् ।
दीर्घकालं प्रसुप्तस्य कुम्भकर्णस्य विक्रमम् ॥ ५४
अद्य पश्यन्तु भूतानि भक्ष्यमाणानि सर्वशः ।
नन्विदं त्रिदिवं सर्वमाहारस्य नपूर्यते ॥ ५५

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

वधेन ते दाशरथे स्सुखार्हं सुखं समाहर्तुं महं व्रजामि ।
निहत्य रामं सह लक्ष्मणेन खादामि सर्वान् हरियूथमुख्यान् ॥ ५६
रमस्व कामं पिबचाग्र्यवारुणीं कुरुष्व कृत्यानि विनीयतां ज्वरः ।
मयाद्य रामे गमिते यमक्षयं चिराय सीता वशगा भविष्यति ॥ ५७

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे त्रिषष्टितमस्सर्गः ॥

॥ चतुष्षष्टितमस्सर्गः ॥

तदुक्तमतिकायस्य बलिनो बाहुशालिनः ।
कुम्भकर्णस्य वचनं श्रुत्वोवाच महोदरः ॥ १
"कुम्भकर्ण! कुले जातो धृष्टः प्राकृतदर्शनः ।
अवलिप्तो न शक्नोषि कृतं सर्वत्र वेदितुम् ॥ २
नहि राजा न जानीते कुम्भकर्ण! नयानयौ ।
त्वं तु कैशोरकाद्धृष्टः केवलं वक्तुमिच्छसि ॥ ३
स्थानं वृद्धिं च हानिं च देशकालविभागवित् ।
आत्मनश्च परेषां च बुध्यते राक्षसर्षभः ॥ ४
यत्तु शक्यं बलवता कर्तुं प्राकृतबुद्धिना ।
अनुपासितवृद्धेन कः कुर्यात्तादृशं बुधः ॥ ५
यांस्तु धर्मार्थकामां स्त्वं ब्रवीषि पृथगाश्रयान् ।
अनुबोद्धुं स्वभावे ता न्नहि लक्षणमस्ति ते ॥ ६
कर्म चैव हि सर्वेषां कारणानां प्रयोजकम् ।
श्रेयः पापीयसां चात्र फलं भवति कर्मणाम् ॥ ७
निश्रेयसफलावेव धर्मार्थावितरावपि ।
अधर्मानर्थयोः प्राप्तिः फलं च प्रत्यवायिकम् ॥ ८

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

ऐहलौकिकपारत्रं कर्म पुंभि र्निषेव्यते ।
कर्माण्यपि तु कल्यानि लभते काममास्थितः ॥ ९
तत्र कुप्तमिदं राज्ञा हृदि कार्यं मतं च नः ।
शत्रौ हि साहसं यत्स्यात्किमिवात्रापनीयते ॥ १०
एकस्यैवाभियानेतु हेतु र्यः कथितस्त्वया ।
तत्राप्यनुपपन्नं ते वक्ष्यामि यदसाधु च ॥ ११
येन पूर्वं जनस्थाने बहवोऽतिबला हताः ।
राक्षसा राघवं तं त्वं कथमेको जयिष्यसि ॥ १२
ये पुरा निर्जितास्तेन जनस्थाने महौजसः ।
राक्षसां स्तान् पुरे सर्वान् भीतानद्यापि पश्यसि ॥ १३
त्वं सिंहामिव संक्रुद्धं रामं दशरथात्मजम् ।
सर्पं सुप्तमिवाबुद्ध्य प्रबोधयितुमिच्छसि ॥ १४
ज्वलन्तं तेजसा नित्यं क्रोधेन च दुरासदम् ।
कस्तं मृत्युमिवासह्यमासादयितुमर्हति ॥ १५
संशयस्थ मिदं सर्वं शत्रोः प्रतिसमासने ।
एकस्य गमनं तत्र न हि मे रोचते भृशम् । १६
हीनार्थस्तु समृद्धार्थं को रिपुं प्राकृतं यथा ।
निश्चित्य जीवितत्यागे वशमानेतु मिच्छति ॥ १७
यस्य नास्ति मनुष्येषु सदृशो राक्षसोत्तम ।
कथमाशंससे योद्धुं तुल्येनेन्द्रविवस्वतोः ॥" १८
एवमुक्त्वा तु संरब्धः कुम्भकर्णं महोदरः ।
उवाच रक्षसां मध्ये रावणं लोकरावणम् ॥ १९

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

"लब्ध्वा पुनस्त्वं वैदेहीं किमर्थं संप्रजल्पसि ।
यदीच्छसि तदा सीता वशगा ते भविष्यति ॥ २०
दृष्टः कश्चिदुपायो मे सीतोपस्थानकारकः ।
रुचिरश्चेत्त्वया बुद्ध्या राक्षसेश्वर! तं शृणु ॥" २१
अहं द्विजिह्वस्संह्रादी कुम्भकर्णो वितर्दनः ।
पञ्च रामवधायैते निर्यान्त्वित्यवघोषय ॥ २२
ततो गत्वा वयं युद्धं दास्यामस्तस्य यत्नतः ।
जेष्यामो यदि ते शत्रून्नोपायैः कृत्यमस्ति नः ॥ २३
अथ जीवति नश्शत्रुर्वयं च कृतसंयुगाः ।
ततस्तदभिपत्स्यामो मनसा यत्समीक्षितम् ॥ २४
वयं युद्धादिहेष्यामो रुधिरेण समुक्षिताः ।
विदार्य स्वतनुं बाणै रामनामाङ्कितैश्शितैः ॥ २५
भक्षितो राघवोऽस्माभिर्लक्ष्मणश्चेति वादिनः ।
तव पादौ गृहीष्याम स्त्वं नः कामं प्रपूरय ॥ २६
ततोऽवघोषय पुरे गजस्कन्धेन पार्थिव! ।
हतो रामस्सहभ्रात्रा ससैन्य इति सर्वतः ॥ २७
प्रीतो नाम ततो भूत्वा भृत्यानां त्वमरिन्दम! ।
भोगांश्च परिवारांश्च कामांश्च वसुदापय ॥ २८
ततो माल्यानि वासांसि वीराणामनुलेपनम् ।
पेयं च बहुयोधेभ्यस्स्वयं च मुदितः पिब ॥ २९
ततोऽस्मिन् बहुलीभूते कौलीने सर्वतो गते ।
भक्षितस्ससुहृद्रामो राक्षसैरिति विश्रुते ॥ ३०

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

प्रविश्याश्वास्य चापि त्वं सीतां रहसि सान्त्वय ।
धनधान्यैश्च कामैश्च रत्नैश्चैनां प्रलोभय ॥ ३१
अनयोपधया राजन् भयशोकानुबन्धया ।
अकामात्त्वद्वशा सीता नष्टनाथा भविष्यति ॥ ३२
रञ्जनीयं हि भर्तारं विनष्टमवगम्य सा ।
नैराश्यात् स्त्रीलघुत्वाच्च त्वद्वशं प्रतिपत्स्यते ॥ ३३
सा पुरा सुखसंवृद्धा सुखार्हा दुःखकर्शिता ।
त्वय्यधीनं सुखं ज्ञात्वा सर्वथोपगमिष्यति ॥ ३४
एतत्सुनीतं मम दर्शनेन रामं हि दृष्ट्वैव भवेदनर्थः ।
इहैव ते सेत्स्यति मोत्सुको भूर्महानयुद्धेन सुखस्य लाभः ॥ ३५
अदृष्टसैन्यो ह्यनवाप्तसंशयो रिपू न युद्धेन जयं नराधिपः ।
यशश्च पुण्यं च महन्महीपते श्रियं च कीर्तिं च चिरं समश्नुते ॥ ३६

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे चतुष्षष्टितमस्सर्गः ॥

॥ पञ्चषष्टितमस्सर्गः ॥

स तथोक्तस्तु निर्भर्त्स्य कुम्भकर्णो महोदरम् ।
अब्रवीद्राक्षसश्रेष्ठं भ्रातरं रावणं ततः ॥ १
"सोऽहं तव भयं घोरं वधात्तस्य दुरात्मनः ।
रामस्याद्य प्रमार्जामि निर्वैरो हि सुखी भव ॥ २
गर्जन्ति न वृथा शूरा निर्जला इव तोयदाः ।
पश्य सम्पाद्यमानं तु गर्जितं युधि कर्मणा ॥ ३
नमर्षयति चात्मानं सम्भावयति नात्मना ।
अदर्शयित्वा शूरास्तु कर्म कुर्वन्ति दुष्करम् ॥ ४

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

विक्लबानामबुद्धानां राज्ञा पण्डितमानिनाम् ।
शृण्वता सादितमिदं त्वद्विधानां महोदर! ॥ ५
युद्धे कापुरुषैर्नित्यं भवद्भिः प्रियवादिभिः ।
राजानमनुगच्छद्भिः कृत्यमेतद्धि सादितम् ॥ ६
राजशेषा कृता लङ्का क्षीणः कोशो बलं हतम् ।
राजानमिममासाद्य सुहृच्चिह्नममित्रकम् ॥ ७
एष निर्याम्यहं युद्ध मुद्यतश्शत्रुनिर्जये ।
दुर्नयं भवतामद्य समीकर्तुमिहाहवे ॥" ८
एवमुक्तवतो वाक्यं कुम्भकर्णस्य धीमतः ।
प्रत्युवाच ततो वाक्यं प्रहसन् राक्षसाधिपः ॥ ९
"महोदरोऽयं रामात्तु परित्रस्तो न संशयः ।
नहि रोचयते तात! युद्धं युद्धविशारद! ॥ १०
कश्चिन्मे त्वत्समो नास्ति सौहृदेन बलेन च ।
गच्छ शत्रुवधाय त्वं कुम्भकर्ण! जयाय च ॥ ११
तस्मात्तु भयनाशार्थं भवान् सम्बोधितो मया ।
अयं हि कालस्सुहृदां राक्षसानामरिन्दम ॥ १२
तद्गच्छ शूलमादाय पाशहस्त इवान्तकः ।
वानरान् राजपुत्रौ च भक्षयादित्यतेजसौ ॥ १३
समालोक्य तु ते रूपं विद्रविष्यन्ति वानराः ।
रामलक्ष्मणयोश्चापि हृदये प्रस्फुटिष्यतः ॥" १४
एवमुक्त्वा महाराजः कुम्भकर्णं महाबलम् ।
पुनर्जातमिवात्मानं मेने राक्षसपुङ्गवः ॥ १५

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

कुम्भकर्णबलाभिज्ञो जानं स्तस्य पराक्रमम् ।
बभूव मुदितो राजा शशाङ्क इव निर्मलः ॥ १६
इत्येवमुक्तस्संहृष्टो निर्जगाम महाबलः ।
राज्ञस्तु वचनं श्रुत्वा कुम्भकर्णस्समुद्यतः ॥ १७
आददे निशितं शूलं वेगाच्छत्रुनिबर्हणम् ।
सर्वकालायसं दीप्तं तप्तकाञ्चनभूषणम् ॥ १८
इन्द्राशनिसमं भीमं वज्रप्रतिमगौरवम् ।
देवदानवगन्धर्व यक्षकिन्नरसूदनम् ॥ १९
रक्तमाल्यं महाधाम स्वतश्चोद्गतपावकम् ।
आदाय निशितं शूलं शत्रुशोणितरञ्जितम् ॥ २०
कुम्भकर्णो महातेजा रावणं वाक्यमब्रवीत् ।
"गमिष्याम्यहमेकाकी तिष्ठ त्विह बलं मम ॥ २१
अद्य तान् क्षुभितान् क्रुद्धो भक्षयिष्यामि वानरान् ।"
कुम्भकर्णवचश्श्रुत्वा रावणो वाक्यमब्रवीत् ॥ २२
"सैन्यैः परिवृतो गच्छ शूलमुद्गरपाणिभिः ।
वानरा हि महात्मान श्शीघ्रास्सुव्यवसायिनः ॥ २३
एकाकिनं प्रमत्तं वा नयेयुर्दशनैः क्षयम् ।
तस्मात्परमदुर्धर्षैः सैन्यैः परिवृतो व्रज ॥ २४
रक्षसा महितं सर्वं शत्रुपक्षं निषूदय ।"
अथासनात्समुत्पत्य स्रजं मणिकृतान्तराम् ॥ २५
आबबन्ध महातेजाः कुम्भकर्णस्य रावणः ।
अङ्गदान्यङ्गुलीवेष्टान् वराण्याभरणानि च ॥ २६

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

हारं च शशिसङ्काश माबबन्ध महात्मनः ।
दिव्यानि च सुगन्धीनि माल्यदामानि रावणः ॥ २७

श्रोत्रे चासञ्जयामास श्रीमती चास्य कुण्डले ।
काञ्चनाङ्गदकेयूरो निष्काभरणभूषितः ॥ २८

कुम्भकर्णो बृहत्कर्ण स्सुहुतोऽग्निरिवाबभौ ।
श्रोणीसूत्रेण महता मेचकेन व्यराजत ॥ २९

अमृतोत्पादने नद्धो भुजङ्गेनेव मन्दरः ।
स काञ्चनं भारसहं निवातं विद्युत्प्रभं दीप्तमिवात्मभासा ।
आवध्यमानः कवचं रराज सन्ध्याभ्रसंवीत इवाद्रिराजः ॥ ३०

सर्वाभरणसर्वाङ्ग श्शूलपाणिस्सराक्षसः ।
त्रिविक्रमकृतोत्साहो नारायण इवा बभौ ॥ ३१

भ्रातरं सम्परिष्वज्य कृत्वा चाभिप्रदक्षिणम् ।
प्रणम्य शिरसा तस्मै संप्रतस्थे महाबलः ॥ ३२

निष्पतन्तं महाकायं महानादं महाबलम् ।
तमाशीर्भिः प्रशस्ताभिः प्रेषयामास रावणः ॥ ३३

शङ्खदुन्दुभिनिर्घोषै स्सैन्यैश्चापि वरायुधैः ।
तं गजैश्च तुरङ्गैश्च स्यन्दनैश्चाम्बुदस्वनैः ॥ ३४

अनुजग्मुर्महात्मानं रथिनो रथिनां वरम् ।
सर्पैरुष्ट्रैः खरै रश्वै स्सिंहद्विपमृगाद्विजैः ॥ ३५

अनुजग्मुश्च तं घोरं कुम्भकर्णं महाबलम् ।
स पुष्पवर्षै रवकीर्यमाणो धृतातपत्र श्शितशूलपाणिः ॥
मदोत्कटश्शोणितगन्धमत्तो विनिर्ययौ दानवदेवशत्रुः ॥ ३७

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

पदातयश्च बहवो महानादा महाबलाः ।
अन्वयू राक्षसा भीमा भीमाक्षाश्शस्त्रपाणयः ॥ ३८
रक्ताक्षास्सुमहाकाया नीलाञ्जनचयोपमाः ।
शूलानुद्यम्य खड्गांश्च निशितांश्च परश्वथान् ॥ ३९
बहुव्यामांश्च परिघान् गदाश्च मुसलानि च ।
तालस्कन्धांश्च विपुलान् क्षेपणीयान् दुरासदान् ॥ ४०
अथान्यद्वपुरादाय दारुणं रोमहर्षणम् ।
निष्पपात महातेजाः कुम्भकर्णो महाबलः ॥ ४१
धनुश्शतपरीणाह स्सषट्छतसमुच्छ्रितः ।
रौद्रश्शकटचक्राक्षो महापर्वतसन्निभः ॥ ४२
सन्निपत्य च रक्षांसि दग्धशैलोपमो महान् ।
कुम्भकर्णो महावक्त्रः प्रहसन्निदमब्रवीत् ॥ ४३
"अद्य वानरमुख्यानां तानि यूथानि भागशः ।
निर्दहिष्यामि संक्रुद्धश्शलभानिव पावकः ॥ ४४
नापराध्यन्ति मे कामं वानरा वनचारिणः ।
जातिरस्मद्विधानां सा पुरोद्यानविभूषणम् ॥ ४५
पुररोधस्य मूलं तु राघवस्सहलक्ष्मणः ।
हते तस्मिन् हतं सर्वं तं वधिष्यामि संयुगे ॥ ४६
एवं तस्य ब्रुवाणस्य कुम्भकर्णस्य राक्षसाः ।
नादं चक्रुर्महाघोरं कम्पयन्त इवार्णवम् ॥ ४७
तस्य निष्पततस्तूर्णं कुम्भकर्णस्य धीमतः ।
बभूवुर्घोररूपाणि निमित्तानि समन्ततः ॥ ४८

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

उल्कांशनियुता मेघा बभूवुर्गर्दभारुणाः ।
सनागरवनाचैव वसुधा समकम्पत ॥ ४९

घोररूपा शिवानेदुस्सज्वालकबलैर्मुखैः ।
मण्डलान्यपसव्यानि बबन्धुश्च विहङ्गमाः ॥ ५०

निष्पपात च मालेव गृध्रोऽस्य पथि गच्छतः ।
प्रास्फुरन्नयनं चास्य सव्यो बाहुश्च कम्पते ॥ ५१

निपपात तदा चोल्का ज्वलन्ती भीमनिस्वना ।
आदित्यो निष्प्रभश्चासी न्नप्रवाति सुखोऽनिलः ॥ ५२

अचिन्तयन् महोत्पाता नुत्थितान् रोमहर्षणान् ।
निर्ययौ कुम्भकर्णस्तु कृतान्तबलचोदितः ॥ ५३

स लङ्घयित्वा प्राकारं पद्भ्यां पर्वतसन्निभः ।
ददर्शाभ्रघनप्रख्यं वानरानीकमद्भुतम् ॥ ५४

ते दृष्ट्वा राक्षसश्रेष्ठं वानराः पर्वतोपमम् ।
वायुनुन्ना इव घना ययुस्सर्वा दिशस्तदा ॥ ५५

तद्वानरानीक मतिप्रचण्डं दिशोद्रवच्छिन्नमिवाभ्रजालम् ।
स कुम्भकर्णः स्समवेक्ष्य हर्षा न्ननाद भूयो घनवद्घनाभः ॥ ५६

ते तस्य घोरं निनदं निशम्य यथा निनादं दिवि वारिदस्य ।
पेतुर्धरण्यां बहवः प्लवङ्गा निकृत्तमूला इव सालवृक्षाः ॥ ५७

विपुलपरिघवान् स कुम्भकर्णो रिपुनिधनाय विनिस्सृतो महात्मा ।
कपिगणभयमाददत्सुभीमं प्रभुरिव किङ्करदण्डवान् युगान्ते ॥ ५८

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे पञ्चषष्टितमस्सर्गः ॥

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

॥ षट्षष्टितमस्सर्गः ॥

स लङ्घयित्वा प्राकारं गिरिकूटोपमो महान् ।
निर्ययौ नगरात्तूर्णं कुम्भकर्णो महाबलः ॥ १
स ननाद महानादं समुद्रमभिनादयन् ।
जनयन्निव निर्घातान् विधमन्निव पर्वतान् ॥ २
तमवध्यं मघवता यमेन वरुणेन वा ।
प्रेक्ष्य भीमाक्ष मायान्तं वानरा विप्रदुद्रुवुः ॥ ३
तांस्तु विप्रद्रुतान् दृष्ट्वा वालिपुत्रोऽङ्गदोऽब्रवीत् ।
नलं नीलं गवाक्षं च कुमुदं च महाबलम् ॥ ४
आत्मानमत्र विस्मृत्य वीर्याण्यभिजनानि च ।
क्व गच्छत भयत्रस्ताः प्राकृता हरयो यथा ॥ ५
साधु सौम्या! निवर्तध्वं किं प्राणान् परिरक्षथ ।
नालं युद्धाय वै रक्षो महतीयं विभीषिका ॥ ६
महती मुत्थिता मेनां राक्षसानां विभीषिकाम् ।
विक्रमाद्विधमिष्यामो निवर्तध्वं प्लवङ्गमाः ॥" ७
कृच्छ्रेण तु समाश्वस्य सङ्गम्य च ततस्ततः ।
वृक्षाद्रिहस्ता हरयस्संप्रतस्थू रणाजिरम् ॥ ८
ते निवृत्य तु संक्रुद्धाः कुम्भकर्णं वनौकसः ।
निजघ्नुः परमक्रुद्धा स्समदा इव कुञ्जराः ॥ ९
प्रांशुभिर्गिरिश्रृङ्गैश्च शिलाभिश्च महाबलः ।
पादपैः पुष्पिताग्रैश्च हन्यमानो न कम्पते ॥ १०
तस्य गात्रेषु पतिता भिद्यन्ते शतशश्शिलाः ।
पादपाः पुष्पिताग्राश्च भग्नाः पेतुर्महीतले ॥ ११

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

सोऽपि सैन्यानि संक्रुद्धो वानराणां महौजसाम् ।
ममन्थ परमायत्तो वनान्यग्निरिवोत्थितः ॥ १२
लोहिताद्रास्तु बहवश्शेरते वानरर्षभाः ।
निरस्ताः पतिता भूमौ ताम्रपुष्पा इव द्रुमाः ॥ १३
लङ्घयन्तः प्रधावन्तो वानरा नावलोकयन् ।
केचित्समुद्रे पतिताः केचिद्गगनमाश्रिताः ॥ १४
वध्यमानास्तु ते वीरा राक्षसेन बलीयसा ।
सागरं येन ते तीर्णाः पथा तेन प्रदुद्रुवुः ॥ १५
ते स्थलानि तथा निम्नं विषण्णवदना भयात् ।
ऋक्षा वृक्षान् समारूढाः केचित्पर्वतमाश्रिताः ॥ १६
ममज्जु रर्णवे केचिद्गुहाः केचित्समाश्रिताः ।
निषेदुः प्लवगाः केचित् केचिन्नैवावतास्थिरे ॥ १७
केचिद्भूमौ निपतिता केचित्सुप्ता मृता इव ।
तान् समक्ष्याङ्गदो भग्नान् वानरानिदमब्रवीत् ॥ १८
"अवतिष्ठत युध्यामो निवर्तध्वं प्लवङ्गमाः ।
भग्नानां वो न पश्यामि परिगम्य महीमिमाम् ॥ १९
स्थानं सर्वे निवर्तध्वं किं प्राणान् परिरक्षथ ।
निरायुधानां द्रवता मसङ्गगतिपौरुषाः ॥ २०
दारा ह्यपहसिष्यन्ति सवै घातस्तु जीवताम् ।
कुलेषु जातास्सर्वे स्म विस्तीर्णेषु महत्सु च ॥ २१
क गच्छथ भयत्रस्ता हरयः प्राकृता यथा ।
अनार्याः खलु यद्भीता स्त्यक्त्वा वीर्यं प्रधावत ॥ २२

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

विकत्थनानि वो यानि तथा वै जनसंसदि ।
तानि वः क्व नु यातानि सोदग्राणि महान्ति च ॥ २३
भीरुप्रवादाश्श्रूयन्ते यस्तु जीवति धिक्कृतः ।
मार्गस्सत्पुरुषैर्जुष्ट स्सेव्यतां त्यज्यतां भयम् ॥ २४
शयामहेऽथ निहताः पृथिव्यामल्पजीविताः ।
दुष्प्रापं ब्रह्मलोकं वा प्राप्नुमो युधि सूदिताः ॥ २५
संप्राप्नुयामः कीर्तिं वा निहत्वा शत्रुमाहवे ।
जीवितं वीरलोकस्य मोक्ष्यामो वसु वानराः ॥ २६
स कुम्भकर्णः काकुत्स्थं दृष्ट्वा जीवन् गमिष्यति ।
दीप्यमानमिवासाद्य पतङ्गो ज्वलनं यथा ॥ २७
पलायनेन चोद्दिष्टाः प्राणान् रक्ष्यामहे वयम् ।
एकेन बहवो भग्ना यशो नाशं गमिष्यति ॥" २८
एवं ब्रुवाणं तं वीर मङ्गदं कनकाङ्गदम् ।
द्रवमाणा स्ततो वाक्य मूचुश्शूरविगर्हितम् ॥ २९
"कृतं नः कदनं घोरं कुम्भकर्णेन रक्षसा ।
न स्थानकालो गच्छामो दयितं जीवितं हि नः ॥" ३०
एतावदुक्त्वा वचनं सर्वे ते भेजिरे दिशः ।
भीमं भीमाक्ष मायान्तं दृष्ट्वा वानरयूथपाः ॥ ३१
द्रवमाणास्तु ते वीरा अङ्गदेन वलीमुखाः ।
सान्त्वैश्चैवानुमानैश्च ततस्सर्वे निवर्तिताः ॥ ३२
प्रहर्षमुपनीताश्च वालिपुत्रेण धीमता ।
आज्ञाप्रतीक्षास्तस्थुश्च सर्वे वानरयूथपाः ॥ ३३
ऋषभशरभमैन्दधूम्रनीलाः कुमुदसुषेणगवाक्षरम्भताराः ।
द्विविदपनसवायुपुत्त्रमुख्या स्त्वरिततराभिमुखं रणं प्रयाताः ॥ ३४

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे षट्पष्टितमस्सर्गः ॥

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

॥ सप्तषष्टितमस्सर्गः ॥

ते निवृत्ता महाकाया श्श्रुत्वाऽङ्गदवचस्तदा ।
नैष्ठिकीं बुद्धिमासाद्य सर्वे संग्रामकाङ्क्षिणः ॥ १
समुदीरितवीर्या स्ते समारोपितविक्रमाः ।
पर्यवस्थापिता वाक्यै रङ्गदेन वलीमुखाः ॥ २
प्रयाताश्च गता हर्षं मरणे कृतनिश्चयाः ।
चक्रु स्सुतुमुलं युद्धं वानरास्त्यक्तजीविताः ॥ ३
अथ वृक्षान् महाकाया स्सानूनि सुमहान्ति च ।
वानरास्तूर्णमुद्यम्य कुम्भकर्णमभिद्रुताः ॥ ४
स कुम्भकर्णस्संक्रुद्धो गदामुद्यम्य वीर्यवान् ।
अर्दयन् सुमहाकायस्समन्ताद्व्याक्षिपद्रिपून् । ५
शतानि सप्तचाष्टौ च सहस्राणि च वानराः ।
प्रकीर्णाश्शेरते भूमौ कुम्भकर्णेन पोथिताः ॥ ६
षोडशाष्टौ च दशच विंशत्त्रिंशत्तथैव च ।
परिक्षिप्य च बाहुभ्यां खादन्विपरिधावति ॥ ७
भक्षयन् भृशसंक्रुद्धो गरुडः पन्नगानिव ।
कृच्छ्रेण च समाश्वस्ता स्संगम्य च ततस्ततः ॥ ८
वृक्षाद्रिहस्ता हरयस्तस्थु स्संग्राममूर्धनि ।
ततः पर्वतमुत्पाट्य द्विविदः प्लवगर्षभः ॥ ९
दुद्राव गिरिश्रृङ्गाभं विलम्ब इव तोयदः ।
तं समुत्पत्य चिक्षेप कुम्भकर्णस्य वानरः ॥ १०
तमप्राप्तो महाकायं तस्य सैन्येऽपतत्तदा ।
ममर्दाश्वान् गजांश्चापि रथांश्चैव नगोत्तमः ॥ ११

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

तानि चान्यानि रक्षांसि पुनश्चान्यद्गिरेश्शिरः ।
तच्छैलवेगाभिहतं हताश्वं हतसारथि ॥ १२
रक्षसां रुधिरक्लिन्नं बभूवायोधनं महत् ।
रथिनो वानरेन्द्राणां शरैः कालान्तकोपमैः ॥ १३
शिरांसि नदतां जह्रुस्सहसा भीमनिस्वनाः ।
वानराश्च महात्मान स्समुत्पाट्य महाद्रुमान् ॥ १४
रथानुष्ट्रान्गजानश्वान् रक्षसामभ्यसूदयन् ।
हनूमान् शैलशृङ्गाणि वृक्षांश्च विविधान् बहून् ॥ १५
ववर्ष कुम्भकर्णस्य शिरस्यम्बर मास्थितः ।
तानि पर्वतशृङ्गाणि शूलेन स विभेदह ॥ १६
बभञ्ज वृक्षवर्षं च कुम्भकर्णो महाबलः ॥
ततो हरीणां तदनीकमुग्रं दुद्राव शूलं निशितं प्रगृह्य ।
तस्थौ ततोऽस्यापततः पुरस्तान्महीधराग्रं हनुमान् प्रगृह्य ॥ १७
स कुम्भकर्णं कुपितो जघान वेगेन शैलोत्तमभीमकायम् ।
स चुक्षुभे तेन तदाऽभिभूतो मेदार्द्रगात्रो रुधिरावसिक्तः ॥ १८
स शूलमाविध्य तटित्प्रकाशं गिरिं यथा प्रज्वलिताग्रशृङ्गम् ।
बाह्वन्तरे मारुति माजघान गुहोऽचलं क्रौञ्चमिवोग्रशक्त्या ॥ १९
स शूलनिर्भिन्नमहाभुजान्तरः प्रविह्वलश्शोणितमुद्वमन्मुखात् ।
ननाद भीमं हनुमान् महाहवे युगान्तमेघस्तनितस्वनोपमम् ॥ २०
ततो विनेदु स्सहसा प्रहृष्टा रक्षोगणास्तं व्यथितं समीक्ष्य ।
प्लवङ्गमास्तु व्यथिताभयार्ताः प्रदुद्रुवुस्संयति कुम्भकर्णम् ॥ २१
ततस्तु नीलो बलवान् पर्यवस्थापयन्बलम् ।
प्रविचिक्षेप शैलाग्रं कुम्भकर्णाय धीमते ॥ २२

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

तमापतन्तं संप्रेक्ष्य मुष्टिनाऽभिजघान ह ।
मुष्टिप्रहाराभिहतं तच्छैलाग्रं व्यशीर्यत ॥ २३
सविष्फुलिङ्गं सज्वालं निपपात महीतले ।
ऋषभश्शरभो नीलो गवाक्षो गन्धमादनः ॥ २४
पञ्चवानरशार्दूलाः कुम्भकर्णमुपाद्रवन् ।
शैलैर्वृक्षै स्तलैःपादै र्मुष्टिभिश्च महाबलाः ॥ २५
कुम्भकर्णं महाकायं सर्वतोऽभिप्रदुद्रुवुः ।
स्पर्शानिव प्रहारां स्ता न्वेदयानो नविव्यथे ॥ २६
ऋषभं तु महावेगं बाहुभ्यां परिषस्वजे ।
कुम्भकर्ण भुजाभ्यां तु पीडितो वानरर्षभः ॥ २७
निपपातर्षभो भीमः प्रमुखाद्वान्तशोणितः ।
मुष्टिना शरभं हत्वा जानुना नीलमाहवे ॥ २८
आजघान गवाक्षं तु तलेनेन्द्रारिपुस्तदा ।
पादेनाभ्यहनत्क्रुद्ध स्तरसा गन्धमादनम् ॥ २९
दत्तप्रहारव्यथिता मुमुहुश्शोणितोक्षिताः ।
निपेतुस्तेतु मेदिन्यां निकृत्ता इव किंशुकाः ॥ ३०
तेषु वानरमुख्येषु पतितेषु महात्मसु ।
वानराणां सहस्राणि कुम्भकर्णं प्रदुद्रुवुः ॥ ३१
तं शैलमिवशैलाभा स्सर्वे ते प्लवगर्षभाः ।
समारुह्य समुत्पत्य ददंशुश्च महाबलाः ॥ ३२
तं नखैर्दशनैश्चापि मुष्टिभिर्जानुभिस्तदा ।
कुम्भकर्णं महाकायं ते जघ्नुः प्लवगर्षभाः ॥ ३३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

स वानरसहस्रैस्तै राचितः पर्वतोपमैः ।
रराज राक्षसव्याघ्रो गिरिरात्मरुहैरिव ॥ ३४
बाहुभ्यां वानरान् सर्वान् प्रगृह्य सुमहाबलः ।
भक्षयामास संक्रुद्धो गरुडः पन्नगानिव ॥ ३५
प्रक्षिप्ताः कुम्भकर्णेन वक्त्रे पातालसन्निभे ।
नासापुटाभ्यां निर्जग्मुः कर्णाभ्यां चैव वानराः ॥ ३६
भक्षयन्भृशसंक्रुद्धो हरीन् पर्वतसन्निभः ।
बभञ्ज वानरान् सर्वान् संक्रुद्धो राक्षसोत्तमः ॥ ३७
मांसशोणितसंक्लेदां भूमिं कुर्वन् स राक्षसः ।
चचार हरिसैन्येषु कालाग्निरिव मूर्छितः ॥ ३८
वज्रहस्तो यथा शक्रः पाशहस्तइवान्तकः ।
शूलहस्तो बभौ संख्ये कुम्भकर्णो महाबलः ॥ ३९
यथा शुष्काण्यरण्यानि ग्रीष्मे दहति पावकः ।
तथा वानरसैन्यानि कुम्भकर्णो विनिर्दहत् ॥ ४०
ततस्ते वध्यमानास्तु हतयूथा विनायकाः ।
वानरा भयसंविग्ना विनेदुर्विस्वरं भृशम् ॥ ४१
अनेकशो वध्यमानाः कुम्भकर्णेन वानराः ।
राघवं शरणं जग्मुर्व्यथिताः खिन्नचेतसः ॥ ४२
प्रभग्नान्वानरान् दृष्ट्वा वज्रहस्तात्मजात्मजः ।
अभ्यधावत वेगेन कुम्भकर्णं महाहवे ॥ ४३
शैलशृङ्गं महद्गृह्य विनदंश्च मुहुर्मुहुः ।
त्रासयन् राक्षसान् सर्वान् कुम्भकर्णपदानुगान् ॥ ४४

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

चिक्षेप शैलशिखरं कुम्भकर्णस्य मूर्धनि ।
स तेनाभिहतोऽत्यर्थं गिरिशृङ्गेण मूर्धनि ॥ ४५
कुम्भकर्णः प्रजज्वाल कोपेन महता तदा ।
सोऽभ्यधावत वेगेन वालिपुत्त्रममर्षणः ॥ ४६
कुम्भकर्णो महानाद स्त्रासयन् सर्ववानरान् ।
शूलं ससर्ज वै रोषादङ्गदे स महाबलः ॥ ४७
तमापतन्तं बुद्ध्वा तु युद्धमार्गविशारदाः ।
लाघवान्मोचयामास बलवान् वानरर्षभः ॥ ४८
उत्पत्य चैनं सहसा तलेनोरस्यताडयत् ।
स तेनाभिहतः कोपात् प्रमुमोहाचलोपमः ॥ ४९
स लब्धसंज्ञो बलवान् मुष्टिमावर्त्य राक्षसः ।
अपहस्तेन चिक्षेप स विसंज्ञः पपातह ॥ ५०
तस्मिन् प्लवगशार्दूले विसंज्ञे पतिते भुवि ।
तच्छूलं समुपादाय सुग्रीवमभिदुद्रुवे ॥ ५१
तमापतन्तं संप्रेक्ष्य कुम्भकर्णं महाबलम् ।
उत्पपात तदा वीर स्सुग्रीवो वानराधिपः ॥ ५२
स पर्वताग्रमुत्क्षिप्य समाविध्य महाकपिः ।
अभिदुद्राववेगेन कुम्भकर्णं महाबलम् ॥ ५३
तमापतन्तं संप्रेक्ष्य कुम्भकर्णः प्लवङ्गमम् ।
तस्थौ विकृतसर्वाङ्गो वानरेन्द्रसमुन्मुखः ॥ ५४
कपिशोणितदिग्धाङ्गं भक्षयन्तं प्लवङ्गमान् ।
कुम्भकर्णं स्थितं दृष्ट्वा सुग्रीवो वाक्यमब्रवीत् ॥ ५५

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

“पातितांश्च त्वया वीराः कृतं कर्म सुदुष्करम् ।
भक्षितानि च सैन्यानि प्राप्तं ते परमं यशः ॥ ५६

त्यज तद्वानरानीकं प्राकृतैः किं करिष्यसि ।
सहस्वैकनिपातं मे पर्वतस्यास्य राक्षस ! ॥” ५७

तद्वाक्यं हरिराजस्य सत्त्वधैर्यसमन्वितम् ।
श्रुत्वा राक्षसशार्दूलः कुम्भकर्णोऽब्रवीद्वचः ॥ ५८

“प्रजापतेस्तु पौत्त्रस्त्वं तथैवर्क्षरजस्सुतः ।
श्रुतपौरुषसंपन्नः कस्माद्गर्जसि वानर ! ॥” ५९

स कुम्भकर्णस्य वचो निशम्य व्याविध्य शैलं सहसा मुमोच ।
तेनाजघानोरसि कुम्भकर्णं शैलेन वज्राशनिसन्निभेन ॥ ६०

तच्छैलशृङ्गं सहसा विकीर्णं भुजान्तरे तस्य तदा विशाले ।
ततो विषेदुस्सहसा प्लवङ्गा रक्षोगणाश्चापि मुदा विनेदुः ॥ ६१

सशैलशृङ्गाभिहतश्चुकोप ननाद कोपाच्च विवृत्य वक्त्रम् ।
व्याविध्य शूलं च तटित्प्रकाशं चिक्षेप हर्यृक्षपतेर्वधाय ॥ ६२

तत्कुम्भकर्णस्य भुजप्रविद्धं शूलं शितं काञ्चनदामजुष्टम् ।
क्षिप्रं समुत्पत्य निगृह्य दोर्भ्यां बभञ्ज वेगेन सुतोऽनिलस्य ॥ ६३

कृतं भारसहस्रस्य शूलं कालायसं महत् ।
बभञ्ज जानुन्यारोप्य प्रहृष्टः प्लवगर्षभः ॥ ६४

शूलं भग्नं हनुमता दृष्ट्वा वानरवाहिनी ।
हृष्टा ननाद बहुश स्सर्वतश्चापि दुद्रुवे ॥ ६५

सिंहनादं च ते चक्रुः प्रहृष्टा वनगोचराः ।
मारुतिं पूजयां चक्रुर्दृष्ट्वा शूलं तथा गतम् ॥ ६६

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

स तत्तदा भग्नमवेक्ष्य शूलं चुकोप रक्षोधिपति र्महात्मा ।
उत्पाट्य लङ्कामलयात्सश्रृङ्गं जघान सुग्रीव मुपेत्य तेन ॥ ६७

सशैलश्रृङ्गाभिहतो विसंज्ञः पपात भूमौ युधि वानरेन्द्रः ।
तं प्रेक्ष्य भूमौ पतितं विसंज्ञं नेदुः प्रहृष्टा स्त्वथ यातुधानाः ॥ ६८

तमभ्युपेत्याद्भुतघोरवीर्यं स कुम्भकर्णो युधि वानरेन्द्रम् ।
जहार सुग्रीवमभिप्रगृह्य यथानिलो मेघमतिप्रचण्डः ॥ ६९

स तं महामेघनिकाशरूप मुत्पाट्य गच्छन् युधि कुम्भकर्णः ।
रराज मेरुप्रतिमानरूपो मेरुर्यथाभ्युच्छ्रितघोरश्रृङ्गः ॥ ७०

ततस्तमुत्पाट्य जगाम वीर स्संस्तूयमानो युधि राक्षसेन्द्रैः ।
श्रृण्वन्निनादं त्रिदिवालयानां प्लवङ्गराजग्रहविस्मितानाम् ॥ ७१

ततस्तमादाय तदा स मेने हरीन्द्रमिन्द्रोपममिन्द्रवीर्यः ।
"अस्मिन् हृते सर्वमिदं हृतं स्यात्सराघवं सैन्यमितीन्द्रशत्रुः ॥"

विद्रुतां वाहिनीं दृष्ट्वा वानराणां ततस्ततः ।
कुम्भकर्णेन सुग्रीवं गृहीतं चापि वानरम् ॥ ७३

हनुमां श्चिन्तयामास मतिमान्मारुतात्मजः ।
"एवं गृहीते सुग्रीवे किं कर्तव्यं मया भवेत् ॥ ७४

यद्वै न्याय्यं मया कर्तुं तत्करिष्यामि सर्वथा ।
भूत्वा पर्वतसङ्काशो नाशयिष्यामि राक्षसम् ॥ ७५

मया हते संयति कुम्भकर्णे महाबले मुष्टिविकीर्णदेहे ।
विमोचिते वानरपार्थिवे च भवन्तु हृष्टाः प्लवगा स्समस्ताः ॥ ७६

अथवा स्वयमप्येष मोक्षं प्राप्स्यति पार्थिवः ।
गृहीतोऽयं यदि भवेत्त्रिदशैस्सासुरोरगैः ॥ ७७

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

मन्येनतावदात्मानं बुध्यते वानराधिपः ।
शैलप्रहाराभिहतः कुम्भकर्णेन संयुगे ॥ ७८

अयं मुहूर्तात्सुग्रीवो लब्धसंज्ञो महाहवे ।
आत्मनो वानराणां च यत्पथ्यं तत्करिष्यति ॥ ७९

मया तु मोक्षितस्यास्य सुग्रीवस्य महात्मनः ।
अप्रीतिश्च भवेत्कष्टा कीर्तिनाशश्च शाश्वतः ॥ ८०

तस्मान्मुहूर्तं काङ्क्षिष्ये विक्रमं पार्थिवस्य तु ।
भिन्नं च वानरानीकं तावदाश्वासयाम्यहम् ॥" ८१

इत्येवं चिन्तयित्वा तु हनूमान्मारुतात्मजः ।
भूयस्संस्तम्भयामास वानराणां महाचमूम् ॥ ८२

स कुम्भकर्णोऽथ विवेश लङ्कां स्फुरन्तमादाय महाकपिं तम् ।
विमानचर्यागृह गोपुरस्थैः पुष्पाग्र्यवर्षैं रवकीर्यमाणः ॥ ८३

लाजगन्धोदवर्षैस्तु सिच्यमानश्शनैश्शनैः ।
राजमार्गस्य शीतत्वात्संज्ञामाप महाबलः ॥ ८४

ततस्स संज्ञा मुपलभ्य कृच्छ्राद्बलीयसस्तस्य भुजान्तरस्थः ।
अवेक्षमाणः पुरराजमार्गं विचिन्तयामास मुहुर्महात्मा ॥ ८५

"एवं गृहीते न कथं नु नाम शक्यं मयाः संप्रति कर्तुमद्य ।
तथा करिष्यामि यथा हरीणां भविष्यतीष्टं च हितं च कार्यम् ॥"

ततः कराग्रै स्सहसा समेत्य राजा हरीणा ममरेन्द्रशत्रुम् ।
खरैश्च कर्णौ दशनैश्च नासां ददंश पार्श्वेषु च कुम्भकर्णम् ॥ ८७

स कुम्भकर्णो हृतकर्णनासो विदारित स्तेन विमर्दितश्च ।
रोषाभिभूतः क्षतजार्द्रगात्र स्सुग्रीव माविध्य पिपेष भूमौ ॥ ८८

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection.

Digitization by eGangotri-South Center

स भूतले भीमबलाभिपिष्ट स्सुरारिभि स्तै रभिहन्यमानः ।
जगाम खं वेगवदभ्युपेत्य पुनश्च रामेण समाजगाम ॥ ८९

कर्णनासाविहीनस्तु कुम्भकर्णो महाबलः ।
रराज शोणितैस्सिक्तो गिरिः प्रस्रवणैरिव ॥ ९०

शोणिताद्रो महाकायो राक्षसो भीमविक्रमः ।
युद्धायाभिमुखो भूयो मनश्चक्रे महाबलः ॥ ९१

अमर्षाच्छोणितोद्गारी शुशुभे रावणानुजः ।
नीलाञ्जनचयप्रख्य स्ससन्ध्य इव तोयदः ॥ ९२

गते तु तस्मिन् सुरराजशत्रुः क्रोधात्प्रदुद्राव रणाय भूयः ।
अनायुधोऽस्मीति विचिन्त्य रौद्रो घोरं तदा मुद्गरमाससाद ॥ ९३

ततस्स पुर्या स्सहसा महौजा निष्क्रम्य तद्वानरसैन्यमुग्रम् ।
बभक्ष रक्षो युधि कुम्भकर्णः प्रजा युगान्ताग्निरिव प्रदीप्तः ॥ ९४

बुभुक्षितश्शोणितमांसगृध्नुः प्रविश्य तद्वानरसैन्यमुग्रम् ।
चखाद रक्षांसि हरीन्पिशाचा नृक्षांश्च मोहाद्युधि कुम्भकर्णः ॥ ९५

यथैव मृत्युर्हरते युगान्ते स भक्षयामास हरींश्च मुख्यान् ।
एकं द्वौ त्रीन्बहून्क्रुद्धो वानरान् सह राक्षसैः ॥ ९६

समादायैकहस्तेन प्रचिक्षेप त्वरन्मुखे ।
संप्रस्रवं स्तदा मेदश्शोणितं च महाबलः ॥ ९७

वध्यमानो नगेन्द्राग्रै र्भक्षयामास वानरान् ।
ते भक्ष्यमाणा हरयो रामं जग्मु स्तदा गतिम् ॥ ९८

कुम्भकर्णो भृशं क्रुद्धः कपीन्खादन्प्रधावति ।
शतानि सप्तचाष्टौ च विंशत्त्रिंशत्तथैव च ॥ ९९

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

संपरिष्वज्य बाहुभ्यां खादन्विपरिधावति ।
तस्मिन्काले सुमित्रायाः पुत्त्रः परबलार्दनः ॥ १००
चकार लक्ष्मणः क्रुद्धो युद्धं परपुरञ्जयः ।
स कुम्भकर्णस्य शरान् शरीरे सप्तवीर्यवान् ॥ १०१
निचखानाददे चान्या न्विससर्जच लक्ष्मणः ।
(भिद्यमान स्तदा तैस्तुं विषेहे स च राक्षसः ॥
ततश्चुकोप बलवान् सुमित्रानन्दवर्धनः ॥
अथास्य कवचं शुभ्रं जाम्बूनदमयं शुभम् ।
प्रच्छादयामास शरैः सन्ध्याभ्रमिव मारुतः ॥
नीलाञ्जनचयप्रख्यै श्शरैः काञ्चनभूषणैः ।
आच्छाद्यमानश्शुशुभे मेघैस्सूर्य इवांशुमान् ॥
ततस्स राक्षसो भीम स्सुमित्रानन्दवर्धनम् ।
अवज्ञयैव प्रोवाच वाक्यं मेघौघनिस्स्वनम् ॥
"अन्तकस्यापि क्रुद्धस्य भयदातारमाहवे ।
युद्ध्यता मा मभीतेन ख्यापिता वीरता त्वया ॥
प्रगृहीतायुधस्येव मृत्योरिव महाहवे ।
तिष्ठन्नप्यग्रतः पूज्यः को मे युद्धप्रदायकः ॥
ऐरावतगजारूढो वृतस्सर्वामरैः प्रभुः ।
नैव शक्रोऽपि समरे स्थितपूर्वः कदाचन ॥
अद्य त्वयाहं सौमित्रे! बलेनापि पराक्रमैः ।
तोषितो गन्तुमिच्छामि त्वामनुज्ञाप्य राघवम् ॥
सत्त्वधैर्यबलौघेन तोषितोऽहं रणे त्वया ।
राममेवैकमिच्छामि हन्तुं यस्मिन् हते हतम् ॥

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

रामे मयाचे न्निहते येऽन्ये स्थास्यन्ति संयुगे ।
तानहं योधयिष्यामि स्वबलेन प्रमाथिना ॥"
इत्युक्तवाक्यं तद्रक्षः प्रोवाच स्तुतिसंहितम् ।
इदं घोरतरं वाक्यं सौमित्रिः प्रहसन्निव ॥
"यस्त्वं शक्रादिभिर्देवै रसह्यं प्राह पौरुषम् ।
तत्सत्यं नान्यथा वीर दृष्टस्तेऽद्य पराक्रमः ॥
एष दाशरथी राम स्तिष्ठत्यद्रिरिवापरः ।"
इति श्रुत्वा ह्यनादृत्य लक्ष्मणं स निशाचरः ॥)
अतिक्रम्य च सौमित्रिं कुम्भकर्णो महाबलः ॥ १०२
राम मेवाभिदुद्राव दारयन्निव मेदिनीम् ।
अथ दाशरथी रामो रौद्रमस्त्रं प्रयोजयन् ॥ १०३
कुम्भकर्णस्य हृदये ससर्ज निशितान् शरान् ।
तस्य रामेण विद्धस्य सहसाभिप्रधावतः ॥ १०४
अङ्गारमिश्राः क्रुद्धस्य मुखान्निश्चेरुरर्चिषः ।
रामास्त्रविद्धो घोरं वै नदन्राक्षसपुङ्गवः ॥ १०५
अभ्यधावत संक्रुद्धो हरीन्विद्रावयन्रणे ।
तस्योरसि निमग्नाश्च शरा बर्हिणवाससः ॥ १०६
हस्ताच्चापि परिभ्रष्टा पपातोर्व्यां महागदा ।
आयुधानि च सर्वाणि विप्राकीर्यन्त भूतले ॥ १०७
स निरायुधमात्मानं यदा मेने महाबलः ।
मुष्टिभ्यां चरणाभ्यां च चकार कदनं महत् ॥ १०८
सबाणै रतिविद्धाङ्गः क्षतजेन समुक्षितः ।
रुधिरं प्रतिसुस्राव गिरिः प्रस्रवणं यथा ॥ १०९

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

स तीव्रेण च कोपेन रुधिरेण च मूर्छितः ।
वानरान्राक्षसानृक्षान् खादन्विपरिधावति ॥ ११०
अथ शृङ्गं समाविध्य भीमं भीमपराक्रमः ।
चिक्षेप राम मुद्दिश्य बलवानन्तकोपमः ॥ १११
अप्राप्त मन्तरा राम स्सप्तभिस्तै रजिह्मगैः ।
शरैः काञ्चनचित्राङ्गै श्चिच्छेद पुरुषर्षभः ॥ ११२
तन्मेरुशिखराकारं द्योतमानमिव श्रिया ।
द्वे शते वानरेन्द्राणां पतमान मपातयत् ॥ ११३
तस्मिन्काले स धर्मात्मा लक्ष्मणो राममब्रवीत् ।
"कुम्भकर्णवधे युक्तो योगान्परिमृशन् बहून् ॥ ११४
नैवायं वानरा न्राज! न्नापि जानाति राक्षसान् ।
मत्तश्शोणितगन्धेन स्वान्परांश्चैव खादति ॥ ११५
साध्वेन मधिरोहन्तु सर्वे ते वानरर्षभाः ।
यूथपाश्च यथा मुख्या स्तिष्ठन्त्वस्य समन्ततः ॥ ११६
अप्ययं दुर्मतिः काले गुरुभारप्रपीडितः ।
प्रपतन्राक्षसा भूमौ नान्यान्हन्यात् प्लवङ्गमान् ॥" ११७
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा राजपुत्रस्य धीमतः ।
ते समारुरुहुर्हृष्टाः कुम्भकर्णं प्लवङ्गमाः ॥ ११८
कुम्भकर्णस्तु संक्रुद्ध स्समारूढः प्लवङ्गमैः ।
व्यधूनयत्तान्वेगेन दुष्टहस्तीव हस्तिपान् ॥ ११९
तान्दृष्ट्वा निर्धुतान्रामो दुष्टोऽयमिति राक्षसः ।
समुत्पपात वेगेन धनुरुत्तममाददे ॥ १२०

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

क्रोधताम्रेक्षणो वीरो निर्दहन्निव चक्षुषा ।
राघवो राक्षसं रोषा दभिदुद्राव वेगितः ॥ १२१
यूथपान्हर्षयन् सर्वान् कुम्भकर्णभयार्दितान् ॥ १२२
स चापमादाय भुजङ्गकल्पं दृढज्यमुग्रं तपनीयचित्रम् ।
हरीन् समाश्वास्य समुत्पपात रामो निबद्धोत्तमतूणबाणः ॥ १२३
स वानरगणै स्तैस्तु वृतः परमदुर्जयः ।
लक्ष्मणानुचरो राम स्संप्रतस्थे महाबलः ॥ १२४
स ददर्श महात्मानं किरीटिनमरिन्दमम् ।
शोणिताप्लुतसर्वाङ्गं कुम्भकर्णं महाबलम् ॥ १२५
सर्वान् समभिधावन्तं यथा रुष्टं दिशागजम् ।
मार्गमाणं हरीन् क्रुद्धं राक्षसैः परिवारितम् ॥ १२६
विन्ध्यमन्दरसङ्काशं काञ्चनाङ्गदभूषणम् ।
स्रवन्तं रुधिरं वक्त्राद्वर्षमेघमिवोत्थितम् ॥ १२७
जिह्वया परिलिह्यन्तं शोणितं शोणितेक्षणम् ।
मृद्नन्तं वानरानीकं कालान्तकयमोपमम् ॥ १२८
तं दृष्ट्वा राक्षसश्रेष्ठं प्रदीप्तानलवर्चसम् ।
विष्फारयामास तदा कार्मुकं पुरुषर्षभः ॥ १२९
स तस्य चापनिर्घोषात् कुपितो राक्षसर्षभः ।
अमृष्यमाण स्तं घोष मभिदुद्राव राघवम् ॥ १३०
ततस्तु वातोद्धतमेघकल्पं भुजङ्गराजोत्तमभोगबाहुम् ।
तमापतन्तं धरणीधराभ मुवाच रामो युधि कुम्भकर्णम् ॥ १३१
"आगच्छ रक्षोधिप! माविषाद मवस्थितोऽहं प्रगृहीतचापः ।
अवेहि मां शक्रसपत्न! रामं मया मुहूर्ताद्भविताविचेताः ॥ १३२

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

रामोऽयमिति विज्ञाय जहास विकृतस्वनम् ।
अभ्यधावत संक्रुद्धो हरीन्विद्रावयन् रणे ॥ १३३
पातयन्निव सर्वेषां हृदयानि वनौकसाम् ।
प्रहस्य विकृतं भीमं स मेघस्तनितोपमम् ॥ १३४
कुम्भकर्णो महातेजा राघवं वाक्यमब्रवीत् ।
"नाहं विराधो विज्ञेयो न कबन्धः खरो न च ॥ १३५
न वाली न च मारीचः कुम्भकर्णोऽहमागतः ।
पश्य मे मुद्गरं घोरं सर्वकालायसं महत् ॥ १३६
अनेन निर्जिता देवा दानवाश्च पुरा मया ।
विकर्णनास इति मां नावज्ञातुं त्वमर्हसि ॥ १३७
स्वल्पाऽपि हि न मे पीडा कर्णनासाविनाशनात् ।
दर्शयेक्ष्वाकुशार्दूल! वीर्यं गात्रेषु मे लघु ॥ १३८
ततस्त्वां भक्षयिष्यामि दृष्टपौरुषविक्रमम् ॥"
स कुम्भकर्णस्य वचो निशम्य रामस्सुपुङ्खा न्विससर्ज बाणान् ।
तै राहतोवज्रसमप्रवेगै र्नचुक्षुभे नव्यथते सुरारिः ॥ १३९
यैस्सायकैस्सालवरा निकृत्ता वाली हतो वानरपुङ्गवश्च ।
ते कुम्भकर्णस्य तदा शरीरे वज्रोपमा न व्यथयां प्रचक्रुः ॥ १४०
स वारिधारा इव सायकां स्तान् पिबन् शरीरेण महेन्द्रशत्रुः ।
जघान रामस्य शरप्रवेगं व्याविध्य तं मुद्गरमुग्रवेगम् ॥ १४१
ततस्तु रक्षः क्षतजानुलिप्तं वित्रासनं देवमहाचमूनाम् ।
विव्याथ तं मुद्गरमुग्रवेगं विद्रावयामास चमूं हरीणाम् ॥ १४२
वायव्यमादाय ततो वरास्त्रं रामः प्रचिक्षेप निशाचराय ।
समुद्गरं तेन जघान बाहू सकृत्तबाहु स्तुमुलं ननाद ॥ १४३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

स तस्य बाहुर्गिरिश्रृङ्गकल्पः समुद्गरो राघवबाणकृत्तः ।
पपात तस्मिन् हरिराजसैन्ये जघान तां वानरवाहिनीं च ॥ १४४

ते वानरा भग्नहतावशेषाः पर्यन्तमाश्रित्य तदा विषण्णाः ।
प्रवेपिताङ्गा ददृशु स्सुघोरं नरेन्द्ररक्षोधिपसन्निपातम् ॥ १४५

स कुम्भकर्णोऽस्त्रनिकृत्तबाहुः महान्निकृत्ताग्र इवाचलेन्द्रः ।
उत्पाटयामास करेण वृक्षं ततो विदुद्राव रणे नरेन्द्रम् ॥ १४६

स तस्य बाहुं सहसालवृक्षं समुद्यतं पन्नगभोगकल्पम् ।
ऐन्द्रास्त्रयुक्तेन जघान रामो बाणेन जाम्बूनदचित्रितेन ॥ १४७

स कुम्भकर्णस्य भुजो निकृत्तः पपात भूमौ गिरिसन्निकाशः ।
विवेष्टमानोऽभिजघान वृक्षान् शैलान् शिला वानरराक्षसांश्च ॥ १४८

तं छिन्नबाहुं समवेक्ष्य राम स्समापतन्तं सहसा नदन्तम् ।
द्वावर्धचन्द्रौ निशितौ प्रगृह्य चिच्छेद पादौ युधि राक्षसस्य ॥ १४९

तौ तस्य पादौ प्रदिशो दिशश्च गिरीन्गुहांश्चैव महार्णवं च ।
लङ्कां च सेनां कपिराक्षसानां विनादयन्तौ विनिपेततुश्च ॥ १५०

निकृत्तबाहु र्विनिकृत्तपादो विदार्य वक्त्रं बडबामुखाभम् ।
दुद्राव रामं सहसाऽभिगर्जन् राहुर्यथा चन्द्र मिवान्तरिक्षे ॥ १५१

अपूरयत्तस्य मुखं शिताग्रै रामश्शरै र्हेमपिनद्धपुङ्खैः ।
स पूर्णवक्त्रो न शशाक वक्तुं चुकूज कृच्छ्रेण मुमोहचापि ॥ १५२

अथाददे सूर्यमरीचिकल्पं सब्रह्मदण्डान्तककालकल्पम् ।
अरिष्ट मैन्द्रं निशितं सुपुङ्खं रामश्शरं मारुततुल्यवेगम् ॥ १५३

तं वज्रजाम्बूनदचारुपुङ्खं प्रदीप्तसूर्यज्वलनप्रकाशम् ।
महेन्द्रवज्राशनितुल्यवेगं रामः प्रचिक्षेप निशाचराय ॥ १५४

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

स सायको राघवबाहुचोदितो दिशस्स्वभासा दश संप्रकाशयन् ।
स धूमवैश्वानरदीप्तदर्शनो जगाम शक्राशनिवीर्यविक्रमः ॥ १५५
स तं महापर्वतकूटसन्निभं विवृत्तदंष्ट्रं चलचारुकुण्डलम् ।
चकर्त रक्षोधिपते श्शिरस्तथा यथैव वृत्रस्य पुरा पुरन्दरः ॥ १५६
कुम्भकर्णशिरो भाति कुण्डलालंकृतं महत् ।
आदित्येऽभ्युदिते रात्रौ मध्यस्थ इव चन्द्रमाः ॥ १५७
तद्रामबाणाभिहतं पपात रक्षश्शिरः पर्वतसन्निकाशम् ।
बभञ्ज चर्यागृहगोपुराणि प्राकार मुच्चन्तमपातयच्च ॥ १५८
न्यपतत्कुम्भकर्णोऽथ स्वकायेन निपातयन् ।
प्लवङ्गमानां कोटीश्च परितस्संप्रधावताम् ॥ १५९
तच्चातिकायं हिमवत्प्रकाशं रक्षस्ततस्तोयनिधौ पपात ।
ग्राहान्वरान्मीनवरान्भुजङ्गान् ममर्द भूमिं च तदा विवेश ॥ १६०
तस्मिन् हते ब्राह्मणदेवशत्रौ महाबले संयति कुम्भकर्णे ।
चचाल भूर्भूमिधराश्च सर्वे हर्षाच्च देवा स्तुमुलं प्रणेदुः ॥ १६१
ततस्तु देवर्षि महर्षि पन्नगास्सुराश्च भूतानि सुपर्णगुह्यकाः ।
सयक्षगन्धर्वगणा नभोगताः प्रहर्षिता रामपराक्रमेण ॥ १६२
ततस्तु ते तस्य वधेन भूरिणा मनस्विनो नैर्ऋतराजबान्धवाः ।
विनेदुरुच्चै र्व्यथिता रघूत्तमं हरिं समीक्ष्यैव यथा सुरार्दिताः ॥ १६३
स देवलोकस्य तमो निहत्य सूर्यो यथा राहुमुखाद्विमुक्तः ।
तथा व्यभासीद्भुविवानरौघे निहत्य रामो युधि कुम्भकर्णम् ॥ १६४
प्रहर्षमीयुर्बहवस्तु वानराः प्रबुद्धपद्मप्रतिमै रिवाननैः ।
अपूजयन् राघवमिष्टभागिनं हते रिपौ भीमबले दुरासदे ॥ १६५

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

स कुम्भकर्णं सुरसङ्घमर्दनं महत्सु युद्धेषु पराजितश्रमम् ।
ननन्द हत्वा भरताग्रजो रणे महासुरं वृत्रमिवामराधिपः ॥ १६६

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे सप्तषष्टितमस्सर्गः ॥

॥ अष्टषष्टितमस्सर्गः ॥

कुम्भकर्णं हतं दृष्ट्वा राघवेण महात्मना ।
राक्षसा राक्षसेन्द्राय रावणाय न्यवेदयन् ॥ १
"राजन्! सकालसङ्काश स्संयुक्तः कालकर्मणा ।
विद्राव्य वानरीं सेनां भक्षयित्वा च वानरान् ॥ २
प्रतापित्वा मुहूर्तं च प्रशान्तो रामतेजसा ।
कायेनार्धप्रविष्टेन समुद्रं भीमदर्शनम् ॥ ३
निकृत्तकण्ठोरुभुजो विक्षरन् रुधिरं बहु ।
रुध्वा द्वारं शरीरेण लङ्कायाः पर्वतोपमः ॥ ४
कुम्भकर्ण स्तव भ्राता काकुत्स्थशरपीडितः ।
लगण्डभूतो विकृतो दावदग्ध इव द्रुमः ॥" ५
तं श्रुत्वा निहतं संख्ये कुम्भकर्णं महाबलम् ।
रावणश्शोकसन्तप्तो मुमोह च पपात च ॥ ६
पितृव्यं निहतं श्रुत्वा देवान्तकनरान्तकौ ।
त्रिशिराश्चातिकायश्च रुरुदुश्शोकपीडिताः ॥ ७
भ्रातरं निहतं श्रुत्वा रामेणाक्लिष्टकर्मणा ।
महोदरमहापार्श्वौ शोकाक्रान्तौ बभूवतुः ॥ ८
ततः कृच्छ्रात्समासाद्य संज्ञां राक्षसपुङ्गवः ।
कुम्भकर्णवधाद्दीनो विललाप स रावणः ॥ ९

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

'हा वीर! रिपुदर्पघ्न! कुम्भकर्ण! महाबल! ।
त्वं मां विहाय वै दैवा द्यातोऽसि यमसादनम् ॥ १०
मम शल्यमनुद्धृत्य बान्धवानां महाबलः ।
शत्रुसैन्यं प्रताप्यैकस्त्वं मां सन्त्यज्य गच्छसि ॥ ११
इदानीं खल्वहं नास्मि यस्य मे दक्षिणो भुजः ।
पतितो यं समाश्रित्य नबिभेमि सुरासुरान् ॥ १२
कथमेवंविधो वीरो देवदानवदर्पहा ।
कालाग्निप्रतिमो ह्यद्य राघवेण रणे हतः ॥ १३
यस्य ते वज्रनिष्पेषो नकुर्याद्व्यसनं सदा ।
स कथं रामबाणार्तः प्रसुप्तोऽसि महीतले ॥ १४
एते देवगणास्सार्धं मृषिभिर्गगने स्थिताः ।
निहतं त्वां रणे दृष्ट्वा निनदन्ति प्रहर्षिताः ॥ १५
ध्रुवमद्यैव संहृष्टा लब्धलक्षाः प्लवङ्गमाः ।
आरोक्ष्यन्ति हि दुर्गाणि लङ्काद्वाराणि सर्वशः ॥ १६
राज्येन नास्ति मे कार्यं किं करिष्यामि सीतया ।
कुम्भकर्ण विहीनस्य जीविते नास्ति मे रतिः ॥ १७
यद्यहं भ्रातृहन्तारं नहन्मि युधि राघवम् ।
ननु मे मरणं श्रेयो न चेदं व्यर्थजीवितम् ॥ १८
अद्यैव तं गमिष्यामि देशं यत्रानुजो मम ।
नहि भ्रातॄन् समुत्सृज्य क्षणं जीवितु मुत्सहे ॥ १९
देवा हि मां हसिष्यन्ति दृष्ट्वा पूर्वापकारिणम् ।
कथमिन्द्रं जयिष्यामि कुम्भकर्ण! हते त्वयि ॥ २०

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

तदिदं मा मनुप्राप्तं विभीषणवचश्शुभम् ।
यदज्ञानान्मया तस्य न गृहीतं महात्मनः ॥ २१
विभीषणवचो यावत्कुम्भकर्णप्रहस्तयोः ।
विनाशोऽयं समुत्पन्नो मां व्रीडयति दारुणः ॥ २२
तस्यायं कर्मणः प्राप्तो विपाको मम शोकदः ।
यन्मया धार्मिकश्श्रीमान् स निरस्तो विभीषणः ॥" २३
इति बहुविधमाकुलान्तरात्मा कृपणमतीव विलप्य कुम्भकर्णम् ।
न्यपतदथ दशाननो भृशार्तस्त मनुजमिन्द्ररिपुं हतं विदित्वा ॥ २४
(ततस्तु सम्पीडितकोपवह्नि र्निशाचराणा मधिपो महाबलः ।
तथाऽभवद्भ्रातृविनाशनार्तो मुहुर्मुहुश्चैव विनिःश्वसन् बली ॥ २५

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे अष्टषष्टितमस्सर्गः ॥

॥ एकोनसप्ततितमस्सर्गः ॥

एवं विलपमानस्य रावणस्य दुरात्मनः ।
श्रुत्वा शोकाभितप्तस्य त्रिशिरा वाक्यमब्रवीत् ॥ १
एवमेव महावीर्यो हतो न स्तातमध्यमः ।
न तु सत्पुरुषा राजन्! विलपन्ति यथा भवान् ॥ २
नूनं त्रिभुवनस्यापि पर्याप्त स्त्वमसि प्रभो ।
स कस्मात्प्राकृत इव शोचस्यात्मानमीदृशम् ॥ ३
ब्रह्मदत्ताऽस्ति ते शक्तिः कवचस्सायको धनुः ।
सहस्रखरसंयुक्तो रथो मेघस्वनो महान् ॥ ४
त्वयाऽसकृद्विशस्त्रेण विशस्ता देवदानवाः ।
स सर्वायुधसंपन्नो राघवं शास्तुमर्हसि ॥ ५

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

कामं तिष्ठ महाराज! निर्गमिष्याम्यहं रणम् ।
उद्धरिष्यामि ते शत्रून् गरुडः पन्नगानिव ॥ ६
शम्बरो देवराजेन नरको विष्णुना यथा ।
तथाऽद्य शयिता रामो मया युधि निपातितः ॥" ७
श्रुत्वा त्रिशिरसो वाक्यं रावणो राक्षसाधिपः ।
पुनर्जातमिवात्मानं मन्यते कालचोदितः ॥ ८
श्रुत्वा त्रिशिरसो वाक्यं देवान्तकनरान्तकौ ।
अतिकायश्च तेजस्वी बभूवुर्युद्धहर्षिताः ॥ ९
ततोऽहमहमित्येव गर्जन्तो नैर्ऋतर्षभाः ।
रावणस्य सुता वीराश्शक्रतुल्यपराक्रमाः ॥ १०
अन्तरिक्षगतास्सर्वे सर्वे मायाविशारदाः ।
सर्वे त्रिदशदर्पघ्ना स्सर्वे चरणदुर्जयाः ॥ ११
सर्वे सुबलसम्पन्ना स्सर्वे विस्तीर्णकीर्तयः ।
सर्वे समरमासाद्य न श्रूयन्ते पराजिताः ॥ १२
देवैरपि सगन्धर्वै स्साकिन्नरमहोरगैः ।
सर्वेऽस्त्रविदुषो वीरा स्सर्वे युद्धविशारदाः ॥ १३
सर्वे प्रवरविज्ञाना स्सर्वे लब्धवरा स्तथा ।
स तै स्तदा भास्करतुल्यवर्चसैः पुत्त्रैर्वृतश्शत्रुबलप्रमर्दनैः ।
रराज राजा मघवान्यथामरै र्वृतो महादानवदर्पनाशनैः ॥ १४
स पुत्रान् संपरिष्वज्य भूषयित्वा च भूषणैः ।
आशीर्भिश्च प्रशस्ताभिः प्रेषयामास संयुगे ॥ १५
युद्धोन्मत्तं च मत्तं च भ्रातरौ चापि रावणः ।
महापार्श्वं प्रमत्तं च भ्रातरं च महोदरम् ॥) १६

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

रक्षणार्थं कुमाराणां प्रेषयामास संयुगे ।
तेऽभिवाद्य महात्मानं रावणं रिपुरावणम् ॥ १७
कृत्वा प्रदक्षिणं चैव महाकायाः प्रतस्थिरे ।
सर्वौषधीभिर्गन्धैश्च समालभ्य महाबलाः ॥ १८
निर्जग्मुर्नैर्ऋतश्रेष्ठाष्षडेते युद्धकाङ्क्षिणः ।
त्रिशिराश्चातिकायश्च देवान्तकनरान्तकौ ॥ १९
महोदरमहापार्श्वौ निर्जग्मुः कालचोदिताः ।
ततस्सुदर्शनं नाम नीलजीमूतसंनिभम् ॥ २०
ऐरावतकुले जात मारुरोह महोदरः ।
सर्वायुधसमायुक्तं तूणीभिश्च स्वलंकृतम् ॥ २१
रराज गजमास्थाय सवितेवास्तमूर्धनि ।
हयोत्तमसमायुक्तं सर्वायुधसमाकुलम् ॥ २२
आरुरोह रथश्रेष्ठं त्रिशिरा रावणात्मजः ।
त्रिशिरा रथमास्थाय विरराज धनुर्धरः ॥ २३
सविद्युदुल्कश्शैलाग्रे सेन्द्रचापइवाम्बुदः ।
त्रिभिः किरीटैश्शुशुभे त्रिशिरास्स रथोत्तमे ॥ २४
हिमवानिव शैलेन्द्र स्त्रिभिः काञ्चनपर्वतैः ।
अतिकायोऽपि तेजस्वी राक्षसेन्द्रसुत स्तदा ॥ २५
आरुरोह रथश्रेष्ठं श्रेष्ठस्सर्वधनुष्मताम् ।
सुचक्राक्षं सुसंयुक्तं स्वनुकर्षं सुकूबरम् ॥ २६
तूणीबाणासनैर्दीप्तं प्रासासिपरिघाकुलम् ।
स काञ्चनविचित्रेण मकुटेन विराजता ॥ २७

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

भूषणैश्च बभौ मेरुः किरणैरिव भासयन् ।
स रराज रथे तस्मिन् राजसूनुर्महाबलः ॥ २८
वृतो नैर्ऋतशार्दूलै र्वज्रपाणिरिवामरैः ।
हयमुच्चैश्श्रवःप्रख्यं श्वेतं कनकभूषणम् ॥ २९
मनोजवं महाकाय मारुरोह नरान्तकः ।
गृहीत्वा प्रासमुल्काभं विरराज नरान्तकः ॥ ३०
शक्तिमादाय तेजस्वी गुहश्शिखिगतो यथा ।
देवान्तकस्समादाय परिघं वज्रभूषणम् ॥ ३१
परिगृह्य गिरिं दोर्भ्यां वपुर्विष्णो र्विडम्बयन् ।
महापार्श्वो महाकायो गदामादाय वीर्यवान् ॥ ३२
विरराज गदापाणिः कुबेर इव संयुगे ।
प्रतस्थिरे महात्मानो बलै रप्रतिमैर्वृताः ॥ ३३
सुरा इवामरावत्या बलैरप्रतिमैर्वृताः ।
तान् गजैश्च तुरङ्गैश्च रथैश्चाम्बुदनिस्वनैः ॥ ३४
अनुजग्मुर्महात्मानो राक्षसाः प्रवरायुधाः ।
ते विरेजुर्महात्मानः कुमारास्सूर्यवर्चसः ॥ ३५
किरीटिनश्श्रियाजुष्टा ग्रहादीप्ता इवाम्बरे ।
प्रगृहीता बभौ तेषां शस्त्राणामावलिस्सिता ॥ ३६
शारदाभ्रप्रतीकाशा हंसावलि रिवाम्बरे ।
मरणं वापि निश्चित्य शत्रूणां वा पराजयम् ॥ ३७
इति कृत्वा मतिं वीरा निर्जग्मुस्संयुगार्थिनः ।
जगर्जुश्च प्रणेदुश्च चिक्षिपुश्चापि सायकान् ॥ ३८

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

जगृहुश्चापि ते वीरा निर्यान्तो युद्धदुर्मदाः ।
क्ष्वेलितास्फोटनिनदै श्चचाल च वसुन्धरा ॥ ३९
रक्षसां सिंहनादैश्च पुस्फोटेव तदाम्बरम् ।
तेऽभिनिष्क्रम्य मुदिता राक्षसेन्द्रा महाबलाः ॥ ४०
ददृशुर्वानरानीकं समुद्यतशिलानगम् ।
हरयोऽपि महात्मानो ददृशुर्नैर्ऋतं बलम् ॥ ४१
हस्त्यश्वरथसम्बाधं किङ्किणीशतनादितम् ।
नीलजीमूतसङ्काशं समुद्यतमहायुधम् ॥ ४२
दीप्तानलरविप्रख्यै स्सर्वतो नैर्ऋतैर्वृतम् ।
तद्दृष्ट्वा बलमायान्तं लब्धलक्षाः प्लवङ्गमाः ॥ ४३
समुद्यतमहाशैला स्संप्रणेदुर्महाबलाः ।
अमृष्यमाणा रक्षांसि प्रतिनर्दन्ति वानराः ॥ ४४
ततस्समुद्घुष्टरवं निशम्य रक्षोगणा वानरयूथपानाम् ।
अमृष्यमाणाः परहर्षमुग्रं महाबला भीमतरं विनेदुः ॥ ४५
ते राक्षसबलं घोरं प्रविश्य हरियूथपाः ।
विचेरु रुद्यतैश्शैलै र्नगाश्शिखरिणो यथा ॥ ४६
केचिदाकाशमाविश्य केचिदुर्व्यां प्लवङ्गमाः ।
रक्षस्सैन्येषु संक्रुद्धा श्चेरुर्द्रुमशिलायुधाः ॥ ४७
द्रुमांश्च विपुलस्कन्धान् गृह्य वानरपुङ्गवाः ।
तद्युद्ध मभवद्धोरं रक्षो वानरसंकुलम् ॥ ४८
ते पादपशिलाश्शैलैश्चक्रुर्वृष्टिमनूपमाम् ।
बाणौघैर्वार्यमाणाश्च हरयो भीमविक्रमाः ॥ ४९

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

सिंहनादान्विनेदुश्च रणे वानरराक्षसाः ।
शिलाभिश्चूर्णयामासु र्यातुधानान् प्लवङ्गमाः ॥ ५०
निजघ्नुस्संयुगे क्रुद्धाः कवचाभरणावृतान् ।
केचिद्रथगतान्वीरान् गजवाजिगतानपि ॥ ५१
निजघ्नुस्सहसाऽऽप्लुत्य यातुधानान् प्लवङ्गमाः ।
शैलशृङ्गाचिताङ्गाश्च मुष्टिभिर्वान्तलोचनाः ॥ ५२
चेरुः पेतुश्च नेदुश्च तत्र राक्षसपुङ्गवाः ।
राक्षसाश्च शरैस्तीक्ष्णैर्बिभिदुः कपिकुञ्जरान् ॥ ५३
शूलमुद्गरखड्गैश्च जघ्नुः प्रासैश्च शक्तिभिः ।
अन्योन्यं पातयामासुः परस्परजयैषिणः ॥ ५४
रिपुशोणितदिग्धाङ्गा स्तत्र वानरराक्षसाः ।
ततश्शैलैश्च खड्गैश्च विसृष्टै र्हरिराक्षसैः ॥ ५५
मुहूर्तेनावृता भूमि रभवच्छोणिताप्लुता ।
विकीर्णपर्वताकारै रक्षोभि ररिमर्दनैः ॥ ५६
आसीद्वसुमती पूर्णा तदा युद्धमदान्वितैः ।
आक्षिप्ताः क्षिप्यमाणाश्च भग्नशूलाश्च वानरैः ॥ ५७
पुनरङ्गै स्तथा चक्रु रासन्नायुद्धमद्भुतम् ।
वानरान्वानरैरेव जघ्नु स्ते रजनीचराः ॥ ५८
राक्षसान्राक्षसैरेव जघ्नु स्ते हरियूथपाः ।
आक्षिप्य च शिला स्तेषां निजघ्नू राक्षसा हरीन् ॥ ५९
तेषां चाच्छिद्य शस्त्राणि जघ्नू रक्षांसि वानराः ।
निजघ्नुश्शैलशूलास्त्रै र्बिभिदुश्च परस्परम् ॥ ६०

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

सिंहनादान्विनेदुश्च रणे वानरराक्षसाः ।
छिन्नवर्मतनुत्राणा राक्षसा वानरैर्हताः ॥ ६१

रुधिरं प्रस्नुता स्तत्र रससारमिव द्रुमाः ।
रथेनं च रथं चापि वारणेनैव वारणम् ॥ ६२

हयेन च हयं केचिन्निजघ्नुर्वानरा रणे ।
प्रहृष्टमनसस्सर्वे प्रगृहीतमहाशिलाः ॥ ६३

हरयो राक्षसान् जघ्नु द्रुमैश्च बहुशाखिभिः ।
तद्युद्धमभवद्घोरं रक्षो वानरसंकुलम् ॥ ६४

क्षुरप्रैरर्धचन्द्रैश्च भल्लैश्च निशितैश्शरैः ।
राक्षसा वानरेन्द्राणां चिच्छिदुः पादपान् शिलाः ॥ ६५

विकीर्णैः पर्वताग्रैश्च द्रुमैश्छिन्नैश्च संयुगे ।
हतैश्च कपिरक्षोभि दुर्गमा वसुधाऽभवत् ॥ ६६

ते वानरा गर्वितहृष्टचेष्टा स्संग्राममासाद्य भयं विमुच्य ।
युद्धं तु सर्वे सहराक्षसै स्तै र्नानायुधाश्चक्रुरदीनसत्त्वाः ॥ ६७

तस्मिन्प्रवृत्ते तुमुले विमर्दे प्रहृष्यमाणेषु वलीमुखेषु ।
निपात्यमानेषु च राक्षसेषु महर्षयो देवगणाश्च नेदुः ॥ ६८

ततो हयं मारुततुल्यवेग मारुह्य शक्तिं निशितां प्रगृह्य ।
नरान्तको वानरराजसैन्यं महार्णवं मीन इवा विवेश ॥ ६९

स वानरान् सप्तशतानि वीरः प्रासेन दीप्तेन विनिर्बिभेद ।
एकः क्षणेनेन्द्ररिपुर्महात्मा जघान सैन्यं हरिपुङ्गवानाम् ॥ ७०

ददृशुश्च महात्मानं हयपृष्ठे प्रतिष्ठितम् ।
चरन्तं हरिसैन्येषु विद्याधरमहर्षयः ॥ ७१

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

स तस्य ददृशे मार्गो मांसशोणितकर्दमः ।
पतितैः पर्वताकारै र्वानरैरभिसंवृतः ॥ ७२

यावद्विक्रमितुं बुद्धिं चक्रुः प्लवगपुङ्गवाः ।
तावदेतावतिक्रम्य निर्बिभेद नरान्तकः ॥ ७३

ज्वलन्तं प्रासमुद्यम्य संग्रामाग्रे नरान्तकः ।
(दारयंश्च कपीन् सर्वा न्निवृत्तोऽप्यनुधावतः ॥) ७४

ददाह हरिसैन्यानि वनानीव विभावसुः ।
यावदुत्पाटयामासु र्वृक्षान् शैलान् वनौकसः ॥ ७५

तावत्प्रासहता पेतुर्वज्रकृत्ता इवाचलाः ।
दिक्षु सर्वासु बलवान्विचचार नरान्तकः ॥ ७६

प्रमृद्नन् सर्वतो युद्धे प्रावृट्काले यथानिलः ।
न शेकुर्धावितुं वीरा न स्थातुं स्पन्दितुं भयात् ॥ ७७

उत्पतन्तं स्थितं यान्तं सर्वान्विव्याथ वीर्यवान् ।
एकेनान्तककल्पेन प्रासेनादित्यतेजसा ॥ ७८

भिन्नानि हरिसैन्यानि निपेतुर्धरणीतले ।
वज्रनिष्पेषसदृशं प्रासस्याभिनिपातनम् ॥ ७९

न शेकुर्वानरास्सोढुं ते विनेदुर्महास्वनम् ।
पततां हरिवीराणां रूपाणि प्रचकाशिरे ॥ ८०

वज्रभिन्नाग्रकूटानां शैलानां पततामिव ।
ये तु पूर्वं महात्मानः कुम्भकर्णेन पातिताः ॥ ८१

ते स्वस्था वानरश्रेष्ठास्सुग्रीवमुपतस्थिरे ।
विप्रेक्षमाणस्सुग्रीवो ददर्श हरिवाहिनीम् ॥ ८२

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

नरान्तकभयत्रस्तां विद्रवन्तीं मितस्ततः ।
विद्रुतां वाहिनीं दृष्ट्वा स ददर्श नरान्तकम् ॥ ८३

गृहीतप्रासमायान्तं हयपृष्ठे प्रतिष्ठितम् ।
अथोवाच महातेजा स्सुग्रीवो वानराधिपः ॥ ८४

कुमारमङ्गदं वीरं शक्रतुल्यपराक्रमम् ।
"गच्छ त्वं राक्षसं वीरो योऽसौतुरगमास्थितः ॥ ८५

क्षोभयन्तं हरिबलं क्षिप्रं प्राणैर्वियोजय ।"
स भर्तुर्वचनं श्रुत्वा निष्पपाताङ्गदस्ततः ॥ ८६

अनीकान्मेघसङ्काशान् मेघानीकानिवांशुमान् ।
शैलसङ्घातसङ्काशो हरीणामुत्तमोऽङ्गदः ॥ ८७

रराजाङ्गदसन्नद्धस्सधातुरिव पर्वतः ।
निरायुधो महातेजाः केवलं नखदंष्ट्रवान् ॥ ८८

नरान्तकमभिक्रम्य वालिपुत्रोऽब्रवीद्वचः ।
"तिष्ठ किं प्राकृतैरेभि र्हरिभिस्त्वं करिष्यसि ॥ ८९

अस्मिन्वज्रसमस्पर्शं प्रासं क्षिप ममोरसि ।"
अङ्गदस्य वचः श्रुत्वा प्रचुक्रोध नरान्तकः ॥ ९०

सन्दश्य दशनै रोष्ठं विनिःश्वस्य भुजङ्गवत् ।
अभिगम्याङ्गदं क्रुद्धो वालिपुत्रं नरान्तकः ॥ ९१

प्रासं समाविध्य तदाङ्गदाय समुज्ज्वलन्तं सहसोत्ससर्ज ।
स वालिपुत्रोरसि वज्रकल्पे बभूव भग्नो न्यपतच्च भूमौ ॥ ९२

तं प्रासमालोक्य तदा विभग्नं सुवर्णकृत्तोरगभोगकल्पम् ।
तलं समुद्यम्य स वालिपुत्र स्तुरङ्गमं तस्य जघान मूर्ध्नि ॥ ९३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

निमग्नतालुस्स्फुटिताक्षितारो निष्क्रान्तजिह्वोऽचलसन्निकाशः ।
स तस्य वाजी निपपात भूमौ तलप्रहारेण विशीर्णमूर्धा । ९४
नरान्तकः क्रोधवशं जगाम हतं तुरङ्गं पतितं निरीक्ष्य ।
समुष्टिमुद्यम्य महाप्रभावो जघान शीर्षे युधि वालिपुत्रम् ॥ ९५
अथाङ्गदो मुष्टिविभिन्नमूर्धा सुस्राव तीव्रं रुधिरं भृशोष्णम् ।
मुहुर्विजज्वाल मुमोह चापि संज्ञां समासाद्य विसिस्मियेच ॥ ९६
अथाङ्गदो वज्रसमानवेगं संवर्त्य मुष्टिं गिरिश्रृङ्गकल्पम् ।
निपातयामास तदा महात्मा नरान्तकस्योरसि वालिपुत्रः ॥ ९७
समुष्टिनिष्पिष्ट विभिन्नवक्षा ज्वालावमच्छोणितदिग्धगात्रः ।
नरान्तको भूमितले पपात यथाऽचलोवज्रनिपातभग्नः ॥ ९८
अथान्तरिक्षे त्रिदशोत्तमानां वनौकसां चैव महाप्रणादः ।
बभूव तस्मिन्निहतेऽग्र्यवीरे नरान्तके वालिसुतेन संख्ये ॥ ९९
अथाङ्गदो राममनःप्रहर्षणं सुदुष्करं तत्कृतवान् हि विक्रमम् ।
विसिस्मिये सोऽप्यतिवीर्यविक्रमः पुनश्च युद्धे स बभूव हर्षितः ॥

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे एकोनसप्ततितमस्सर्गः ॥

॥ सप्ततितमस्सर्गः ॥

नरान्तकं हतं दृष्ट्वा चुक्रुशुर्नैर्ऋतर्षभाः ।
देवान्तक स्त्रिमूर्धा च पौलस्त्यश्च महोदरः ॥ १
आरूढो मेघसङ्काशं वारणेन्द्रं महोदरः ।
वालिपुत्रं महावीर्य मभिदुद्राव वीर्यवान् ॥ २
भ्रातृव्यसनसन्तप्त स्तदा देवान्तको बली ।
आदाय परिघं दीप्त मङ्गदं समभिद्रवत् ॥ ३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

रथमादित्यसङ्काशं युक्तं परमवाजिभिः ।
आस्थाय त्रिशिरा वीरो वालिपुत्रमथाभ्ययात् ॥ ४

स त्रिभिर्देवदर्पघ्नैर्नैर्ऋतेन्द्रै रभिद्रुतः ।
वृक्षमुत्पाटयामास महाविटपमङ्गदः ॥ ५

देवान्तकाय तं वीर श्चिक्षेप सहसाङ्गदः ।
महावृक्षं महाशाखं शक्रो दीप्तमिवाशनिम् ॥ ६

त्रिशिरा स्तं प्रचिच्छेद शरैराशीविषोपमैः ।
स वृक्षं कृत्तमालोक्य उत्पपात तदाङ्गदः ॥ ७

स ववर्ष ततो वृक्षान् शैलांश्च कपिकुञ्जरः ।
तान्प्रचिच्छेद संक्रुद्ध स्त्रिशिरा निशितैश्शरैः ॥ ८

परिघाग्रेण तान्वृक्षान् बभञ्ज च सुरान्तकः ।
त्रिशिराश्चाङ्गदं वीर मभिदुद्रावसायकैः ॥ ९

गजेन समभिद्रुत्य वालिपुत्रं महोदरः ।
जघानोरसि संक्रुद्ध स्तोमरैर्वज्रसन्निभैः ॥ १०

देवान्तकश्च संक्रुद्धः परिघेण तदाङ्गदम् ।
उपगम्याभिहत्याशु व्यपचक्रामवेगवान् ॥ ११

स त्रिभिर्नैर्ऋतश्रेष्ठै र्युगपत्समभिद्रुतः ।
न विव्यथे महातेजा वालिपुत्रः प्रतापवान् ॥ १२

स वेगवान्महावेगं कृत्वा परमदुर्जयः ।
तलेन भृशमुत्पत्य जघानास्य महागजम् ॥ १३

तस्य तेन प्रहारेण नागराजस्य संयुगे ।
पेततुर्लोचने तस्य विननाद स वारणः ॥ १४

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

विषाणं चास्य निष्कृष्य वालिपुत्रो महाबलः ।
देवान्तकमभिप्लुत्य ताडयामास संयुगे ॥ १५
स विह्वलितसर्वाङ्गो वातोद्धूत इव द्रुमः ।
लाक्षारस सवर्णं च सुस्राव रुधिरं मुखात् ॥ १६
अथाश्वास्य महातेजाः कृच्छ्राद्देवान्तको बली ।
आविध्य परिघं घोरं माजघान तदाङ्गदम् ॥ १७
परिघाभिहतश्चापि वानरेन्द्रात्मजस्तदा ।
जानुभ्यां पतितो भूमौ पुनरेवोत्पपात ह ॥ १८
तमुत्पतन्तं त्रिशिरा स्त्रिभिर्बाणै रजिह्मगैः ।
घोरैर्हरिपतेः पुत्रं ललाटेऽभिजघानह ॥ १९
ततोऽङ्गदं परिक्षिप्तं त्रिभिर्नैर्ऋतपुङ्गवैः ।
हनूमानपि विज्ञाय नीलश्चापि प्रतस्थतुः ॥ २०
ततश्चिक्षेप शैलाग्रं नीलस्त्रिशिरसे तदा ।
तद्रावणसुतो धीमान् बिभेद निशितैश्शरैः ॥ २१
तद्बाणशतनिर्भिन्नं विदारितशिलातलम् ।
सविस्फुलिङ्गं सज्वालं निपपात गिरेश्शिरः ॥ २२
ततो जृम्भितमालोक्य हर्षाद्देवान्तकस्तदा ।
परिघेणाभिदुद्राव मारुतात्मजमाहवे ॥ २३
तमापतन्तमुत्प्लुत्य हनूमान्मारुतात्मजः ।
आजघान तदा मूर्ध्नि वज्रकल्पेन मुष्टिना ॥ २४
शिरसि प्रहरन्वीर स्तदा वायुसुतो बली ।
नादेनाकम्पयच्चैव राक्षसान् स महाकपिः ॥ २५

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

स मुष्टिनिष्पिष्टविकीर्णमूर्धा निर्वान्तदन्ताक्षिविलंबिजिह्वः ।
देवान्तको राक्षसराजसूनु र्गतासुरुर्व्यां सहसा पपात ॥ २६

तस्मिन्हते राक्षसयोधमुख्ये महाबले संयति देवशत्रौ ।
क्रुद्धस्त्रिमूर्धा निशिताग्रमुग्रं ववर्ष नीलोरसि बाणवर्षम् ॥ २७

महोदरस्तु संक्रुद्धः कुञ्जरं पर्वतोपमम् ।
भूयस्समधिरुह्याशु मन्दरं रश्मिमानिव ॥ २८

ततो बाणमयं वर्षं नीलस्योरस्यपातयत् ।
गिरौ वर्षं तटिच्चक्रचापवानिव तोयदः ॥ २९

ततश्शरौघै रभिवर्ष्यमाणो विभिन्नगात्रः कपिसैन्यपालः ।
नीलो बभूवाथ निसृष्टगात्रो विष्टम्भितस्तेन महाबलेन ॥ ३०

ततस्तु नीलः प्रतिलभ्य संज्ञां शैलं समुत्पाट्य सवृक्षषण्डम् ।
ततस्समुत्पत्य भृशोग्रवेगो महोदरं तेन जघान मूर्ध्नि ॥ ३१

ततस्सशैलेन्द्र निपातभग्नो महोदरस्तेन महाद्विपेन ।
विपोथितो भूमितले गतासुः पपात वज्राभिहतो यथाद्रिः ॥ ३२

पितृव्यं निहतं दृष्ट्वा त्रिशिरा श्चापमाददे ।
हनूमन्तं च संक्रुद्धो विव्याथ निशितैश्शरैः ॥ ३३

स वायुसूनुः कुपितश्चिक्षेप शिखरं गिरेः ।
त्रिशिरा स्तच्छरैस्तीक्ष्णै र्बिभेद बहुधा बली ॥ ३४

तद्व्यर्थं शिखरं दृष्ट्वा द्रुमवर्षं महाकपिः ।
विससर्ज रणे तस्मिन् रावणस्य सुतं प्रति ॥ ३५

तमापतन्तमाकाशे द्रुमवर्षं प्रतापवान् ।
त्रिशिरा निशितैर्बाणै श्चिच्छेद च ननाद च ॥ ३६

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

ततो हनूमानुत्प्लुत्य हयां स्त्रिशिरसस्तदा ।
विददार नखैः क्रुद्धो नागेन्द्रं मृगराडिव ॥ ३७
अथ शक्तिं समादाय कालरात्रिमिवान्तकः ।
चिक्षेपानिलपुत्राय त्रिशिरा रावणात्मजः ॥ ३८
दिवः क्षिप्तामिवोल्कां तां शक्तिं क्षिप्तामसङ्गताम् ।
गृहीत्वा हरिशार्दूलो बभञ्ज च ननाद च ॥ ३९
तां दृष्ट्वा घोरसङ्काशां शक्तिं भग्नां हनूमता ।
प्रहृष्टा वानरगणा विनेदुर्जलदा इव ॥ ४०
ततः खड्गं समुद्यम्य त्रिशिरा राक्षसोत्तमः ।
निजघान तदा व्यूढे वायुपुत्रस्य वक्षसि ॥ ४१
खड्गप्रहाराभिहतो हनूमान्मारुतात्मजः ।
आजघान त्रिशिरसं तलेनोरसि वीर्यवान् ॥ ४२
स तलाभिहत स्तेन स्रस्तहस्तायुधो भुवि ।
निपपात महातेजा स्त्रिशिरा स्त्यक्तचेतनः ॥ ४३
स तस्य पततः खड्गं समाच्छिद्य महाकपिः ।
ननाद गिरिसङ्काश स्त्रासयन् सर्वनैर्ऋतान् ॥ ४४
अमृष्यमाण स्तं घोष मुत्पपात निशाचरः ।
उत्पत्य च हनूमन्तं ताडयामास मुष्टिना ॥ ४५
तेन मुष्टिप्रहारेण संचुकोप महाकपिः ।
कुपितश्च निजग्राह किरीटे राक्षसर्षभम् ॥ ४६
स तस्य शीर्षाण्यसिना शितेन किरीटजुष्टानि सकुण्डलानि ।
क्रुद्धः प्रचिच्छेद सुतोऽनिलस्य त्वष्टुस्सुतस्येव शिरांसि शक्रः ॥ ४७

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

तान्यायताक्षाण्यगसन्निभानि प्रदीप्तवैश्वानरलोचनानि ।
पेतुश्शिरांसीन्द्ररिपोर्धरण्यां ज्योतींषि मुक्तानि यथाऽर्कमार्गात् ॥ ४८

तस्मिन् हते देवरिपौ त्रिशीर्षे हनूमता शक्रपराक्रमेण ।
नेदुः प्लवङ्गाः प्रचचाल भूमी रक्षांस्यथो दुद्रुविरे समन्तात् ॥ ४९

हतं त्रिशिरसं दृष्ट्वा तथैव च महोदरम् ।
हतौ प्रेक्ष्य दुराधर्षौ देवान्तकनरान्तकौ ॥ ५०

चुकोप परमामर्षी मत्तो राक्षसपुङ्गवः ।
जग्राहार्चिष्मतीं घोरां गदां सर्वायसीं शुभाम् ॥ ५१

हेमपट्टपरिक्षिप्तां मांसशोणितफेनिलाम् ।
विराजमानां वपुषा शत्रुशोणितरञ्जिताम् ॥ ५२

तेजसा संप्रदीप्ताग्रां रक्तमाल्यविभूषिताम् ।
ऐरावतमहापद्मसार्वभौमभयावहाम् ॥ ५३

गदामादाय संक्रुद्धो मत्तो राक्षसपुङ्गवः ।
हरीन् समभिदुद्राव युगान्ताग्निरिव ज्वलन् ॥ ५४

अथर्षभस्समुत्पत्य वानरो रावणानुजम् ।
मत्तानीकमुपागम्य तस्थौ तस्याग्रतो बली ॥ ५५

तं पुरस्तात् स्थितं दृष्ट्वा वानरं पर्वतोपमम् ।
आजघानोरसि क्रुद्धो गदया वज्रकल्पया ॥ ५६

स तयाऽभिहतस्तेन गदया वानरर्षभः ।
भिन्नवक्षास्समाधूत स्सुस्राव रुधिरं बहु ॥ ५७

संज्ञां प्राप्य सुचिरादृषभो वानरर्षभः ।
अभिदुद्राव वेगेन गदां तस्य महात्मनः ॥ ५८

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

गृहीत्वा तां महाभीमामाविध्य च पुनः पुनः ।
मत्तानीकं महात्मानं जघान रणमूर्धनि ॥ ५९

स त्वया गदया भग्नो विशीर्णदशनेक्षणः ।
निपपात ततो मत्तो वज्राहत इवाचलः ॥ ६०

विशीर्णनयने भूमौ गतसत्त्वे गतायुषि ।
पतिते राक्षसे तस्मिन् विद्रुतं राक्षसं बलम् ॥ ६१

(उन्मत्तस्तु तदा दृष्ट्वा गतासुं भ्रातरं रणे ।
चुकोप परमक्रुद्धः प्रलयाग्निसमद्युतिः ॥ ६२

ततस्समादाय गदां स वीरो विनाशयन् वानरसैन्यमुग्रम् ।
दुद्राव वेगेन तु सैन्यमध्ये दहन्यथा वह्निः रतिप्रचण्डः ॥ ६३

आपतन्तं तदा दृष्ट्वा राक्षसं भीमविक्रमम् ।
शैलमादाय दुद्राव गवाक्षः पर्वतोपमः ॥ ६४

जिघांसू राक्षसं भीमं तं शैलेन महाबलः ।
आपतन्तं तदा दृष्ट्वा उन्मत्तोऽपि महागिरिम् ॥ ६५

चिच्छेद गदया वीर श्शतधा नल संयुगे ।
चूर्णीकृतं गिरिं दृष्ट्वा रक्षसा कपिकुञ्जरः ॥ ६६

पपात भूमौ निस्संज्ञः सुस्राव रुधिरं बहु ।
पुनस्संज्ञा मथास्थाय वानर स्स समुत्थितः ॥ ६७

तलेन ताडयामास तत स्तस्य शिरः कपिः ।
तेन प्रताडितो वीरः राक्षसः पर्वतोपमः ॥ ६८

विस्रस्तदन्तनयनः निपपात महीतले ।
सुस्राव रुधिरं सोष्णं गतासुश्च ततोऽभवत् ॥) ६९

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

तस्मिन् हते भ्रातरि रावणस्य तन्नैर्ऋतानां बलमर्णवाभम् ।
त्यक्तायुधं केवलजीवितार्थं दुद्राव भिन्नार्णवसन्निकाशम् ॥ ७०

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे सप्ततितमस्सर्गः ॥

॥ एकसप्ततितमस्सर्गः ॥

स्वबलं व्यथितं दृष्ट्वा तुमुलं रोमहर्षणम् ।
भ्रातृंश्च निहतान् दृष्ट्वा शक्रतुल्यपराक्रमान् ॥ १
पितृव्यौ चापि सन्दृश्य समरे सन्निषूदितौ ।
युद्धोन्मत्तं च मत्तं च भ्रातरौ राक्षसर्षभौ ॥ २
चुकोप च महातेजा ब्रह्मदत्तवरो युधि ।
अतिकायोऽद्रिसङ्काशो देवदानवदर्पहा ॥ ३
स भास्करसहस्रस्य सङ्घातमिव भास्वरम् ।
रथमास्थाय शक्रारि रभिदुद्राव वानरान् ॥ ४
स विष्फार्य महच्चापं किरीटी मृष्टकुण्डलः ।
नामविश्रावयामास ननाद च महास्वनम् ॥ ५
तेन सिंहप्रणादेन नाम विश्रावणेन च ।
ज्याशब्देन च भीमेन त्रासयामास वानरान् ॥ ६
ते दृष्ट्वा देहमाहात्म्यं कुम्भकर्णोऽयमुत्थितः ।
भयार्ता वानरास्सर्वे संश्रयन्ते परस्परम् ॥ ७
ते तस्यरूपमालोक्य यथा विष्णो स्त्रिविक्रमे ।
भयाद्वानरयूथा स्ते विद्रवन्ति ततस्ततः ॥ ८
तेऽतिकायं समासाद्य वानरा मूढचेतसः ।
शरण्यं शरणं जग्मुर्लक्ष्मणाग्रजमाहवे ॥ ९

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

ततोऽतिकायं काकुत्स्थो रथस्थं पर्वतोपमम् ।
ददर्श धन्विनं दूराद्गर्जन्तं कालमेघवत् ॥ १०

स तं दृष्ट्वा महात्मानं राघवस्तु विसिष्मिये ।
वानरान् सान्त्वयित्वाऽथ विभीषणमुवाच ह ॥ ११

"कोऽसौ पर्वतसङ्काशो धनुष्मान् हरिलोचनः ।
युक्ते हयसहस्रेण विशाले स्यन्दने स्थितः ॥ १२

य एष निशितैश्शूलै स्सुतीक्ष्णैः प्रासमुद्गरैः ।
अर्चिष्मद्भिर्वृतो भाति भूतैरिव महेश्वरः ॥ १३

कालजिह्वा प्रकाशाभि र्य एषोऽतिविराजते ।
आवृतो रथशक्तीभि र्विद्युद्भिरिव तोयदः ॥ १४

धनूंषि चास्य सज्जानि हेमपृष्ठानि सर्वशः ।
शोभयन्ति रथश्रेष्ठं शक्रचाप इवाम्बरम् ॥ १५

क एष रक्षश्शार्दूलो रणभूमिं विराजयन् ।
अभ्येति रथिनां श्रेष्ठो रथेनादित्यतेजसा ॥ १६

ध्वजशृङ्गप्रतिष्ठेन राहुणाभिविराजते ।
सूर्यरश्मिनिभैर्बाणै र्दिशो दश विराजयन् ॥ १७

त्रिणतं मेघनिर्ह्रादं हेमपृष्ठमलंकृतम् ।
शतक्रतुधनुःप्रख्यं धनुश्चास्य विराजते ॥ १८

स ध्वज स्सपताकश्च सानुकर्षो महारथः ।
चतुस्सादिसमायुक्तो मेघस्तनितनिस्वनः ॥ १९

विंशतिर्दशचाष्टौ च तूण्योऽस्य रथमास्थिताः ।
कार्मुकानि च भीमानि ज्याश्च काञ्चनपिङ्गलाः ॥ २०

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

द्वौ च खड्गौ रथगतौ पार्श्वस्थौ पार्श्वशोभितौ ।
चतुर्हस्तत्सरुयुतौ व्यक्तहस्तदशायतौ ॥ २१

रक्तकण्ठगुणो धीरो महापर्वतसन्निभः ।
कालः कालमहावक्त्रो मेघस्थ इव भास्करः ॥ २२

काञ्चनाङ्गदनद्धाभ्यां भुजाभ्यामेष शोभते ।
शृङ्गाभ्यामिव तुङ्गाभ्यां हिमवान् पर्वतोत्तमः ॥ २३

कुण्डलाभ्यां तु यस्यैतद्भाति वक्त्रं शुभेक्षणम् ।
पुनर्वस्वन्तरगतं पूर्णं बिम्बमिवैन्दवम् ॥ २४

आचक्ष्व मे महाबाहो! त्वमेनं राक्षसोत्तमम् ।
यं दृष्ट्वा वानरास्सर्वे भयार्ता विद्रुता दिशः ॥" २५

स पृष्टो राजपुत्रेण रामेणामिततेजसा ।
आचचक्षे महातेजा राघवाय विभीषणः ॥ २६

दशग्रीवो महातेजा राजा वैश्रवणानुजः ।
भीमकर्मा महोत्साहो रावणो राक्षसाधिपः ॥ २७

तस्यासीद्वीर्यवान्पुत्रो रावणप्रतिमो रणे ।
वृद्धसेवी श्रुतिधरस्सर्वास्त्रविदुषां वरः ॥ २८

अश्वपृष्ठे रथे नागे खड्गे धनुषि कर्षणे ।
भेदे सान्त्वे च दाने च नये मन्त्रे च सम्मतः ॥ २९

यस्य बाहू समाश्रित्य लङ्का वसति निर्भया ।
तनयं धान्यमालिन्या अतिकायमिमं विदुः ॥ ३०

एतेनाराधितो ब्रह्मा तपसा भावितात्मना ।
अस्त्राणि चाप्यवाप्तानि रिपवश्च पराजिताः ॥ ३१

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

सुरासुरैरवध्यत्वं दत्तमस्मै स्वयम्भुवा ।
एतच्च कवचं दिव्यं रथश्चैषोऽर्कभास्वरः ॥ ३२
एतेन शतशो देवा दानवाश्च पराजिताः ।
रक्षितानि च रक्षांसि यक्षाश्चापि निषूदिताः ॥ ३३
वज्रं विष्टम्भितं येन बाणैरिन्द्रस्य धीमतः ।
पाशस्सलिलराजस्य रणे प्रतिहत स्तथा ॥ ३४
एषोऽतिकायो बलवान् राक्षसानामथर्षभः ।
रावणस्य सुतो धीमान् देवदानवदर्पहा ॥ ३५
तदस्मिन् क्रियतां यत्नः क्षिप्रं पुरुषपुङ्गव ।
पुरा वानरसैन्यानि क्षयं नयति सायकैः ॥ ३६
ततोऽतिकायो बलवान् प्रविश्य हरिवाहिनीम् ।
विष्फारयामास धनुर्ननाद च पुनः पुनः ॥ ३७
तं भीमवपुषं दृष्ट्वा रथस्थं रथिनां वरम् ।
अभिपेतुर्महात्मानो ये प्रधाना वनौकसः ॥ ३८
कुमुदो द्विविदो मैन्दो नीलश्शरभ एव च ।
पादपैर्गिरिशृङ्गैश्च युगपत्समभिद्रवन् ॥ ३९
तेषां वृक्षांश्च शैलांश्च शरैः काञ्चनभूषणैः ।
अतिकायो महातेजा श्चिच्छेदास्त्रविदां वरः ॥ ४०
तांश्चैव सर्वान् सहरीन् शरैस्सर्वायसैर्बली ।
विव्याधाभिमुखस्संख्ये भीमकायो निशाचरः ॥ ४१
तेऽर्दिता बाणवर्षेण भिन्नगात्राः प्लवङ्गमाः ।
न शेकुरतिकायस्य प्रतिकर्तुं महारणे ॥ ४२

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

तत्सैन्यं हरिवीराणां त्रासयामास राक्षसः ।
मृगयूथमिव क्रुद्धो हरिर्यौवनदर्पितः ॥ ४३

स राक्षसेन्द्रो हरिसैन्यमध्ये नायुध्यमानं निजघान कंचित् ।
उपेत्य रामं सधनुः कलापी सगर्वितं वाक्यमिदं बभाषे ॥ ४४

"रथे स्थितोऽहं शरचापपाणिर्न प्राकृतं कंचन योधयामि ।
यश्चास्ति कश्चिद्व्यवसाययुक्तो ददातु मे क्षिप्रमिहाद्य युद्धम् ॥" ४५

तत्तस्य वाक्यं ब्रुवतो निशम्य चुकोप सौमित्रिरमित्रहन्ता ।
अमृष्यमाणश्च समुत्पपात जग्राह चापं च ततः स्मयित्वा ॥ ४६

क्रुद्धस्सौमित्रि रुत्पत्य तूणादाक्षिप्य सायकम् ।
पुरस्तादतिकायस्य विचकर्ष महद्धनुः ॥ ४७

पूरयन् समहीं शैलानाकाशं सागरं दिशः ।
ज्याशब्दो लक्ष्मणस्योग्र स्त्रासयन् रजनीचरान् ॥ ४८

सौमित्रे श्चापनिर्घोषं श्रुत्वा प्रतिभयं तदा ।
विसिस्मिये महातेजा राक्षसेन्द्रात्मजो बली ॥ ४९

अथातिकायः कुपितो दृष्ट्वा लक्ष्मणमुत्थितम् ।
आदाय निशितं बाण मिदंवचनमब्रवीत् ॥ ५०

"बालस्त्वमसि सौमित्रे! विक्रमेष्वविचक्षणः ।
गच्छ किं कालसदृशं मां योधयितुमिच्छसि ॥ ५१

नहि मद्बाहुसृष्टाना मस्त्राणां हिमवानपि ।
सोढुमुत्सहते वेग मन्तरिक्षमथो मही ॥ ५२

सुखप्रसुप्तं कालाग्निं निबोधयितुमिच्छसि ।
न्यस्य चापं निवर्तस्व मा प्राणान् जहि मद्गतः ॥ ५३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

अथवा त्वं प्रतिष्टब्धो न निवर्तितुमिच्छसि ।
तिष्ठ प्राणान् परित्यज्य गमिष्यसि यमक्षयम् ॥ ५४
पश्य मे निशितान्बाणानरिदर्पनिषूदनान् ।
ईश्वरायुधसङ्काशां स्तप्तकाञ्चनभूषणान् ॥ ५५
एष ते सर्पसङ्काशो बाणः पास्यति शोणितम् ।
मृगराज इव क्रुद्धो नागराजस्य शोणितम् ॥" ५६
इत्येवमुक्त्वा संक्रुद्ध श्शरं धनुषि सन्दधे ।
श्रुत्वाऽतिकायस्य वचस्सरोषं सगर्वितं संयति राजपुत्रः ।
स संचुकोपातिबलो बृहच्छ्री रुवाच वाक्यं च ततो महार्थम् ॥ ५७
"न वाक्यमात्रेण भवान्प्रधानो न कत्थनात्सत्पुरुषा भवन्ति ।
मयि स्थिते धन्विनि बाणपाणौ निदर्शय स्वात्मबलं दुरात्मन्! ॥ ५८
कर्मणा सूचयात्मानं न विकत्थितुमर्हसि ।
पौरुषेण तु यो युक्तस्सतु शूर इति स्मृतः ॥ ५९
सर्वायुधसमायुक्तो धन्वी त्वं रथमास्थितः ।
शरैर्वा यदिवाप्यस्त्रै र्दर्शयस्व पराक्रमम् ॥ ६०
ततश्शिरस्ते निशितैः पातयिष्याम्यहं शरैः ।
मारुतः कालसंपक्वं वृन्तात्तालफलं यथा ॥ ६१
अद्य ते मामका बाणा स्तप्तकाञ्चनभूषणाः ।
पास्यन्ति रुधिरं गात्राद्बाणशल्यान्तरोत्थितम् ॥ ६२
बालोऽयमिति विज्ञाय न मावज्ञातु मर्हसि ।
बालो वा यदि वा वृद्धो मृत्युं जानीहि संयुगे ॥ ६३
बालेन विष्णुना लोका स्त्रयःक्रान्ता स्त्रिभिः क्रमैः ।"
लक्ष्मणस्य वचश्श्रुत्वा हेतुमत्परमार्थवत् ॥ ६४

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

अतिकायः प्रचुक्रोध बाणं चोत्तममाददे ।
ततो विद्याधरा भूता देवा दैत्या महर्षयः ॥ ६५
गुह्यकाश्च महात्मान स्तद्युद्धं द्रष्टुमागमन् ।
ततोऽतिकायः कुपितश्चापमारोप्य सायकम् ॥ ६६
लक्ष्मणाय प्रचिक्षेप संक्षिपन्निव चाम्बरम् ।
तमापतन्तं निशितं शरमाशीविषोपमम् ॥ ६७
अर्धचन्द्रेण चिच्छेद लक्ष्मणः परवीरहा ।
तं निकृत्तं शरं दृष्ट्वा कृत्तभोगमिवोरगम् ॥ ६८
अतिकायो भृशं क्रुद्धः पञ्चबाणान्समाददे ।
तान् शरान् संप्रचिक्षेप लक्ष्मणाय निशाचरः ॥ ६९
तानप्राप्तान् शरैस्तीक्ष्णै श्चिच्छेद भरतानुजः ।
स तान् छित्वा शरैस्तीक्ष्णै र्लक्ष्मणः परवीरहा ॥ ७०
आददे निशितं बाणं ज्वलन्तमिव तेजसा ।
तमादाय धनुश्श्रेष्ठे योजयामास लक्ष्मणः ॥ ७१
विचकर्ष च वेगेन विससर्ज च वीर्यवान् ।
पूर्णायतविसृष्टेन शरेण नतपर्वणा ॥ ७२
ललाटे राक्षसश्रेष्ठ माजघान स वीर्यवान् ।
स ललाटे शरो मग्न स्तस्य भीमस्य रक्षसः ॥ ७३
ददृशे शोणितेनाक्तः पन्नगेन्द्र इवाचले ।
राक्षसः प्रचकम्पे च लक्ष्मणेषुप्रपीडितः ॥ ७४
रुद्रबाणहतं घोरं यथा त्रिपुरगोपुरम् ।
चिन्तयामास चाश्वास्य विमृश्य च महाबलः ॥ ७५

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

"साधु बाणनिपातेन श्लाघनीयोऽसि मे रिपुः ।"
विधायैवं विनम्यास्यं नियम्य च भुजावुभौ ॥ ७६
स रथोपस्थमास्थाय रथेन प्रचचार ह ।
एकं त्रीन्पञ्चसप्तेति सायकान्राक्षसर्षभः ॥ ७७
आददे सन्दधे चापि विचकर्षोत्ससर्ज च ।
ते बाणाः कालसङ्काशा राक्षसेन्द्रधनुश्च्युताः ॥ ७८
हेमपुङ्खा रविप्रख्या श्चक्रुर्दीप्तमिवाम्बरम् ।
ततस्तान्राक्षसोत्सृष्टान् शरौघान्राघवानुजः ॥ ७९
असम्भ्रान्तः प्रचिच्छेद निशितैर्बहुभिश्शरैः ।
तान् शरान्युधिसंप्रेक्ष्य निकृत्तान्रावणात्मजः ॥ ८०
चुकोप त्रिदशेन्द्रारिर्जग्राह निशितं शरम् ।
स सन्धाय महातेजा स्तं बाणं सहसोत्सृजत् ॥ ८१
ततस्सौमित्रिमायान्त माजघान स्तनान्तरे ।
अतिकायेन सौमित्रि स्ताडितो युधि वक्षसि ॥ ८२
सुस्राव रुधिरं तीव्रं मदं मत्त इव द्विपः ।
न चकार तदात्मानं विशल्यं सहसा विभुः ॥ ८३
जग्राह च शरं तीक्ष्णमस्त्रेणापि च सन्दधे ।
आग्नेयेन तदाऽस्त्रेण योजयामास सायकम् ॥ ८४
स जज्वाल तदा बाणो धनुष्यस्य महात्मनः ।
अतिकायोऽपि तेजस्वी सौरमस्त्रं समादधे ॥ ८५
तेन बाणं भुजङ्गाभं हेमपुङ्खमयोजयत् ।
ततस्तं ज्वलितं घोरं लक्ष्मणश्शरमाहितम् ॥ ८६

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

अतिकायाय चिक्षेप कालदण्डमिवान्तकः ।
आग्नेयेनाभिसंयुक्तं दृष्ट्वा बाणं निशाचरः ॥ ८७
उत्ससर्ज तदा बाणं दीप्तं सूर्यास्त्रयोजितम् ।
तावुभा वम्बरे बाणा वन्योन्यमभिजघ्नतुः ॥ ८८
तेजसा संप्रदीप्ताग्रौ क्रुद्धाविव भुजङ्गमौ ।
तावन्योन्यं विनिर्दह्य पेततुर्धरणीतले ॥ ८९
निरर्चिषौ भस्मकृतौ नभ्राजेते शरोत्तमौ ।
ततोऽतिकायस्संक्रुद्ध स्त्वस्त्रमैषीकमुत्सृजत् ॥ ९०
तत्प्राचिच्छेद सौमित्रि रस्त्रमैन्द्रेण वीर्यवान् ।
ऐषीकं निहतं दृष्ट्वा रुषितो रावणात्मजः ॥ ९१
याम्येनास्त्रेण संक्रुद्धो योजयामास सायकम् ।
ततस्तदस्त्रं चिक्षेप लक्ष्मणाय निशाचरः ॥ ९२
वायव्येन तदस्त्रेण निजघान स लक्ष्मणः ।
अथैनं शरधाराभि र्धाराभिरिव तोयदः ॥ ९३
अभ्यवर्षत्सुसंक्रुद्धो लक्ष्मणो रावणात्मजम् ।
तेऽतिकायं समासाद्य कवचे वज्रभूषिते ॥ ९४
भग्नाग्रशल्या सहसा पेतुर्बाणा महीतले ।
तान्मोघानभिसंप्रेक्ष्य लक्ष्मणः परवीरहा ॥ ९५
अभ्यवर्षन्महेषूणां सहस्रेण महायशाः ।
स वृष्यमाणो बाणौघै रतिकायो महाबलः ॥ ९६
अवध्यकवचस्संख्ये राक्षसो नैव विव्यथे ।
न शशाक रुजं कर्तुं युधि तस्य नरोत्तमः ॥ ९७

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

अथैनमभ्युपागम्य वायुर्वाक्यमुवाच ह ।
"ब्रह्मदत्तवरो ह्येष अवध्यकवचावृतः ॥ ९८
ब्राह्मेणास्त्रेण भिन्ध्येनमेष वध्यो हि नान्यथा ।
अवध्य एष ह्यन्येषामस्त्राणां कवची बली ॥" ९९
ततस्तु वायोर्वचनं निशम्य सौमित्रिरिन्द्र प्रतिमानवीर्यः ।
समाददे बाणममोघवेगं तद्ब्राह्ममस्त्रं सहसा नियोज्य ॥ १००
तस्मिन् महास्त्रे तु वियुज्यमाने सौमित्रिणा बाणवरे शिताग्रे ।
दिशश्च चन्द्रार्कमहाग्रहाश्च नभश्च तत्रास चचाल चोर्वी ॥ १०१
तं ब्रह्मणोऽस्त्रेण नियुज्य चापे शरं सुपुङ्खं यमदूतकल्पम् ।
सौमित्रिरिन्द्रारिसुतस्य तस्य ससर्ज बाणं युधि वज्रकल्पम् ॥ १०२
तं लक्ष्मणोत्सृष्टममोघवेगं समापतन्तं ज्वलनप्रकाशम् ।
सुपर्णवज्रोत्तमचित्रपुङ्खं तदाऽतिकायस्समरे ददर्श ॥ १०३
तं प्रेक्षमाणस्सहसाऽतिकायो जघान बाणैर्निशितैरनेकैः ।
स सायकस्तस्य सुपर्णवेग स्तदाऽतिकायस्य जगाम पार्श्वम् ॥ १०४
तमागतं प्रेक्ष्य तदाऽतिकायो बाणं प्रदीप्तान्तककालकल्पम् ।
जघान शक्त्यृष्टिगदाकुठारैश्शूलैर्हलैश्चाप्यविपन्नचेताः ॥ १०५
तान्यायुधान्यद्भुतविग्रहाणि मोघानि कृत्वा स शरोऽग्निदीप्तः ।
प्रगृह्य तस्यैव किरीटजुष्टं ततोऽतिकायस्य शिरो जहार ॥ १०६
तच्छिरस्सशिरस्त्राणं लक्ष्मणेषु प्रपीडितम् ।
पपात सहसा भूमौ शृङ्गं हिमवतो यथा ॥ १०७
तं तु भूमौ निपतितं दृष्ट्वा विक्षिप्तभूषणम् ।
बभूवुर्व्यथितास्सर्वे हतशेषा निशाचराः ॥ १०८

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

ते विषण्णमुखा दीना प्रहारजनितश्रमाः ।
विनेदु रुच्चैर्बहवस्सहसा विस्वरैस्स्वरैः ॥ १०९
ततस्ते त्वरितं याता निरपेक्षा निशाचराः ।
पुरीमभिमुखा भीता द्रवन्तो नायके हते ॥ ११०
प्रहर्षयुक्ता बहवस्तु वानराः प्रबुद्धपद्मप्रतिमानना स्तदा ।
अपूजयन् लक्ष्मणमिष्टभागिनं हते रिपौ भीमबले दुरासदे ॥ १११

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे एकसप्ततितमस्सर्गः ॥

॥ द्विसप्ततितमस्सर्गः ॥

अतिकायं हतं श्रुत्वा लक्ष्मणेन महौजसा ।
उद्वेगमगमद्राजा वचनं चेदमब्रवीत् ॥ १
"धूम्राक्षः-परमामर्षी धन्वी शस्त्रभृतां वरः ।
अकम्पनः प्रहस्तश्च कुम्भकर्णस्तथैव च ॥ २
एते महाबला वीरा राक्षसा युद्धकाङ्क्षिणः ।
जेतारः परसैन्यानां परैर्नित्यापराजिताः ॥ ३
निहतास्ते महावीर्या रामेणाक्लिष्टकर्मणा ।
राक्षसास्सुमहाकाया नानाशस्त्रविशारदाः ॥ ४
अन्ये च बहवश्शूरा महात्मानो निपातिताः ।
प्रख्यातबलवीर्येण पुत्रेणेन्द्रजिता मम ॥ ५
यौ हि तौ भ्रातरौ वीरौ बद्धौ दत्तवरैश्शरैः ।
यन्नशक्यं सुरैस्सर्वैरसुरैर्वा महाबलैः ॥ ६
मोक्तुं तद्बन्धनं घोरं यक्षगन्धर्वकिन्नरैः ।
तन्नजाने प्रभावैर्वा मायया मोहनेन वा ॥ ७

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

शरबन्धाद्विमुक्तौ तौ भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
ये योधा राक्षसाश्शूरा निर्गता मम शासनात् ॥ ८
ते सर्वे निहता युद्धे वानरैस्सुमहाबलैः ।
तं न पश्याम्यहं युद्धे योऽद्य रामं सलक्ष्मणम् ॥ ९
शासयेत्सबलं वीरं ससुग्रीवविभीषणम् ।
अहो नु बलवान्रामो महदस्त्रबलं च वै ॥ १०
यस्य विक्रममासाद्य राक्षसा निधनं गताः ।
तं मन्ये राघवं वीरं नारायणमनामयम् ॥ ११
तद्भयाद्धि पुरी लङ्का पिहितद्वारतोरणा ।
अप्रमत्तैश्च सर्वत्र गुप्तै रक्ष्या पुरीत्वियम् ॥ १२
अशोकवनिकायां च यत्र सीताऽभिरक्ष्यते ।
निष्क्रामो वा प्रवेशो वा ज्ञातव्यस्सर्वथैव नः ॥ १३
यत्र यत्र भवेद्गुल्मस्तत्र तत्र पुनः पुनः ।
सर्वतश्चापि तिष्ठध्वं स्वैस्स्वैः परिवृता बलैः ॥ १४
द्रष्टव्यं च पदं तेषां वानराणां निशाचराः ।
प्रदोषे वार्धरात्रे वा प्रत्यूषे वापि सर्वतः ॥ १५
नावज्ञा तेषु कर्तव्या वानरेषु कदाचन ।
द्विषतां बलमुद्युक्तमापतत्किं स्थितं सदा ॥" १६
ततस्ते राक्षसास्सर्वे श्रुत्वा लङ्काधिपस्य तत् ।
वचनं सर्वमातिष्ठन् यथावत्तु महाबलाः ॥ १७
स तान् सर्वान् समादिश्य रावणो राक्षसाधिपः ।
मन्युशल्यं वहन् दीनः प्रविवेश स्वमालयम् ॥ १८

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

ततस्स सन्दीपितकोपवह्निर्निशाचराणा मधिपो महाबलः ।
तदेव पुत्रव्यसनं विचिन्तयन् मुहुर्मुहुश्चैव तदा व्यनिश्वसत् ॥ १९

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे द्विसप्ततितमस्सर्गः ॥

॥ त्रिसप्ततितमस्सर्गः ॥

ततो हतान् राक्षसपुङ्गवां स्तान्देवान्तकादि त्रिशिरोतिकायान् ।
रक्षोगणा स्तत्र हतावशिष्टा स्ते रावणाय त्वरितं शशंसुः ॥ १
ततो हतांस्तान् सहसा निशम्य राजा मुमोहाश्रुपरिप्लुताङ्गः ।
पुत्रक्षयं भ्रातृवधं च घोरं विचिन्त्य राजा विपुलं प्रदध्यौ ॥ २
ततस्तु राजानमुदीक्ष्य दीनं शोकार्णवे संपरिपुप्लुवानम् ।
अथर्षभो राक्षसराजसूनुस्तमिन्द्रजिद्वाक्यमिदं बभाषे ॥ ३
न तात! मोहं प्रतिगन्तुमर्हसि यत्रेन्द्रजिज्जीवति राक्षसेन्द्र! ।
नेन्द्रारिबाणाभिहतो हि कश्चित् प्राणान् समर्थस्समरेऽभिपातुम् ॥ ४
पश्याद्य रामं सह लक्ष्मणेन मद्बाणनिर्भिन्नविकीर्णदेहम् ।
गतायुषं भूमितले शयानं शितैश्शरैराचितसर्वगात्रम् ॥ ५
इमां प्रतिज्ञां शृणु शक्रशत्रो स्सुनिश्चितां पौरुषदैवयुक्ताम् ।
अद्यैव रामं सह लक्ष्मणेन सन्तर्पयिष्यामि शरैरमोघैः ॥ ६
अद्येन्द्रवैवस्वत विष्णुमित्र-साध्याश्विवैश्वानरचन्द्रसूर्याः ।
द्रक्ष्यन्तु मे विक्रममप्रमेयं विष्णोरिवोग्रं बलियज्ञवाटे ॥" ७
स एवमुक्त्वा त्रिदशेन्द्रशत्रु रापृच्छ्य राजान मदीनसत्त्वः ।
समारुरोहानिलतुल्यवेगं रथं खरश्रेष्ठ समाधियुक्तम् ॥ ८
तमास्थाय महातेजा रथं हरिरथोपमम् ।
जगाम सहसा तत्र यत्र युद्धमरिन्दमः ॥ ९

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

तं प्रस्थितं महात्मान मनुजग्मुर्महाबलाः ।
संहर्षमाणा बहवो धनुष्प्रवरपाणयः ॥ १०
गजस्कन्धगताः केचित्केचित्प्रवरवाजिभिः ।
[व्याघ्रवृश्चिकमार्जालैः खरोष्ट्रैश्च भुजङ्गमैः ॥ ११
वराहश्वापदैस्सिंहैर्जम्बुकैः पर्वतोपमैः ।
शशहंसमयूरैश्च राक्षसा भीमविक्रमाः ॥] १२
प्रासमुद्गरनिस्त्रिंश परश्वथगदाधराः ।
स शङ्खनिनदैः पूर्णैर्भेरीणां चापि निस्वनैः ॥ १३
जगाम त्रिदशेन्द्रारिस्स्तूयमानो निशाचरैः ।
स शङ्खशशिवर्णेन च्छत्रेण रिपुसूदनः ॥ १४
रराज प्रतिपूर्णेन नभश्चन्द्रमसा यथा ।
अवीज्यत ततो वीरो हैमैर्हेमविभूषितैः ॥ १५
चारुचामरमुख्यैश्च मुख्यस्सर्वधनुष्मताम् ।
[स तु दृष्ट्वा विनिर्यान्तं बलेन महता वृतम् ॥ १६
राक्षसाधिपतिश्श्रीमान् रावणः पुत्रमब्रवीत् ।
"त्वमप्रतिरथः पुत्र! त्वया वै वासवो जितः ॥ १७
किं पुनर्मानुषं धृष्यं निहनिष्यसि राघवम् ।"
तथोक्तो राक्षसेन्द्रेण प्रतिगृह्य महाशिषः ॥] १८
ततस्त्विन्द्रजिता लङ्का सूर्यप्रतिमतेजसा ।
रराजाप्रतिवीरेण द्यौरिवार्केण भास्वता ॥ १९
स संप्राप्य महातेजा युद्धभूमिमरिन्दमः ।
स्थापयामास रक्षांसि रथं प्रति समन्ततः ॥ २०

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

ततस्तु हुतभोक्तारं हुतभुक्सदृशप्रभः ।
जुहाव राक्षसश्रेष्ठो मन्त्रवद्विधिवत्तदा ॥ २१

स हविर्लाजसंस्कारैर्माल्यगन्धपुरस्कृतैः ।
जुहुवे पावकं तत्र राक्षसेन्द्रः प्रतापवान् ॥ २२

शस्त्राणि शरपत्राणि समिधोऽथ विभीतकाः ।
लोहितानि च वासांसि स्रुवं कार्ष्णायसं तथा ॥ २३

स तत्राग्निं समास्तीर्य शरपत्रैस्सतोमरैः ।
छागस्य कृष्णवर्णस्य गलं जग्राह जीवतः ॥ २४

सकृदेव समिद्धस्य विधूमस्य महार्चिषः ।
बभूवुस्तानि लिङ्गानि विजयं यान्यदर्शयन् ॥ २५

प्रदक्षिणावर्तशिखस्तप्तकाञ्चनभूषणः ।
हविस्तत्प्रतिजग्राह पावकस्स्वयमास्थितः ॥ २६

सोऽस्त्रमाहारयामास ब्राह्ममिन्द्ररिपुस्तदा ।
धनुश्चात्मरथं चैव सर्वं तत्राभ्यमन्त्रयत् ॥ २७

तस्मिन्नाहूयमानेऽस्त्रे हूयमाने च पावके ।
सार्कग्रहेन्दुनक्षत्रं वितत्रास नभस्थलम् ॥ २८

स पावकं पावकदीप्ततेजा हुत्वा महेन्द्रप्रतिमप्रभावः ।
सचापबाणासिरथाश्वसूतः खेऽन्तर्दधेऽऽत्मानमचिन्त्यरूपः ॥ २९

ततो हयरथाकीर्णं पताकाध्वजशोभितम् ।
निर्ययौ राक्षसबलं नर्दमानं युयुत्सया ॥ ३०

ते शरैर्बहुभिश्चित्रैस्तीक्ष्णवेगैरलंकृतः ।
तोमरैरङ्कुशैश्चापि वानराञ्जघ्नुराहवे ॥ ३१

CC-0. Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

रावणिस्तु ततः क्रुद्धस्तानुवाच निशाचरान् ।
"हृष्टा भवन्तो युध्यन्तु वानराणां जिघांसया ॥" ३२
ततस्ते राक्षसास्सर्वे नर्दन्तो जयकाङ्क्षिणः ।
अभ्यवर्षंस्ततो घोरा वानरान् शरवृष्टिभिः ॥ ३३
स तु नालीकनाराचैर्गदाभिर्मुसलैरपि ।
रक्षोभिस्संवृतस्संख्ये वानरान्विचकर्त ह ॥ ३४
ते वध्यमानास्समरे वानराः पादपायुधाः ।
अभ्यद्रवन्त सहिता रावणिं रणकर्कशम् ॥ ३५
इन्द्रजित्तु ततः क्रुद्धो महातेजा महाबलः ।
वानराणां शरीराणि व्यथमद्रावणात्मजः ॥ ३६
शरेणैकेन च हरीन्नव पञ्च च सप्त च ।
चिच्छेद समरे क्रुद्धो राक्षसान् संप्रहर्षयन् ॥ ३७
स शरैस्सूर्यसङ्काशैश्शातकुम्भविभूषितैः ।
वानरान् समरे वीरः प्रममाथ सुदुर्जयः ॥ ३८
ते भिन्नगात्रास्समरे वानराश्शरपीडिताः ।
पेतुर्मथितसङ्कल्पास्सुरैरिव महासुराः ॥ ३९
तं तपन्तमिवादित्यं घोरैर्बाणगभस्तिभिः ।
अभ्यधावन्त संक्रुद्धास्संयुगे वानरर्षभाः ॥ ४०
ततस्तु वानरास्सर्वे भिन्नदेहा विचेतसः ।
व्यथिता विद्रवन्ति स्म रुधिरेण समुक्षिताः ॥ ४१
रामस्यार्थे पराक्रम्य वानरास्त्यक्तजीविताः ।
नर्दन्तस्तेऽभिवृत्तास्तु समरे सशिलायुधाः ॥ ४२

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

ते द्रुमैः पर्वताग्रैश्च शिलाभिश्च प्लवङ्गमाः ।
अभ्यवर्षन्त समरे रावणिं पर्यवस्थिताः ॥ ४३
तद्द्रुमाणां शिलानां च वर्षं प्राणहरं महत् ।
व्यपोहत महातेजा रावणिस्समितिञ्जयः ॥ ४४
ततः पावकसङ्काशैश्शरैराशीविषोपमैः ।
वानराणामनीकानि बिभेद समरे प्रभुः ॥ ४५
अष्टादशशरैस्तीक्ष्णैस्सविध्वा गन्धमादनम् ।
विव्याथ नवभिश्चैव नलं दूरादवस्थितम् ॥ ४६
सप्तभिस्तु महावीर्यो मैन्दं मर्मविदारणैः ।
पञ्चभिर्विशिखैश्चैव गजं विव्याथ संयुगे ॥ ४७
जाम्बवन्तं तु दशभिर्नीलं त्रिंशद्भिरेव च ।
सुग्रीवमृषभं चैव सोऽङ्गदं द्विविदं तथा ॥ ४८
घोरैर्दत्तवरैस्तीक्ष्णै निष्प्राणानकरोत्तदा ।
अन्यानपि तदा मुख्यान् वानरान्बहुभिश्शरैः ॥ ४९
अर्दयामास संक्रुद्धः कालाग्निरिव मूर्छितः ।
स शरैस्सूर्यसङ्काशैस्सुमुक्तैश्शीघ्रगामिभिः ॥ ५०
वानराणामनीकानि निर्ममन्थ महारणे ।
आकुलां वानरीं सेनां शरजालेन मोहिताम् ॥ ५१
हृष्टस्स परया प्रीत्या ददर्श क्षतजोक्षिताम् ।
पुनरेव महातेजा राक्षसेन्द्रात्मजो बली ॥ ५२
संसृज्य बाणवर्षं च शस्त्रवर्षं च दारुणम् ।
ममर्द वानरानीकमिन्द्रजित्त्वरितो बली ॥ ५३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

स्वसैन्यमुत्सृज्य समेत्य तूर्णं महारणे वानरवाहिनीषु ।
अदृश्यमानश्शरजालमुग्रं ववर्ष नीलाम्बुधरो यथाऽम्बु ॥ ५४
ते शक्रजिद्बाणविशीर्णदेहा मायाहता विस्वरमुन्नदन्तः ।
रणे निपेतुर्हरयोऽद्रिकल्पा यथेन्द्रवज्राभिहता नगेन्द्राः ॥ ५५
ते केवलं संददृशुश्शिताग्रान्बाणान् रणे वानरवाहिनीषु ।
मायानिगूढं च सुरेन्द्रशत्रुं न चावृतं राक्षसमभ्यपश्यन् ॥ ५६
ततस्स रक्षोधिपतिर्महात्मा सर्वा दिशो बाणगणैश्शिताग्रैः ।
प्रच्छादयामास रविप्रकाशैर्विषादयामास च वानरेन्द्रान् ॥ ५७
स शूलनिस्त्रिंशपरश्वथानि व्याविध्य दीप्तानलसन्निभानि ।
स विस्फुलिङ्गोज्ज्वलपावकानि ववर्ष तीव्रं प्लवगेन्द्रसैन्ये ॥ ५८
ततो ज्वलनसङ्काशैश्शरै र्वानरयूथपाः ।
ताडिताश्शक्रजिद्बाणैः प्रफुल्ला इव किंशुकाः ॥ ५९
तेऽन्योन्यमभिसर्पन्तो निनदन्तश्च विस्वरम् ।
राक्षसेन्द्रास्त्रनिर्भिन्ना निपेतुर्वानरर्षभाः ॥ ६०
उदीक्षमाणा गगनं केचिन्नेत्रेषु ताडिताः ।
शरैर्विविशुरन्योन्यं पेतुश्च जगतीतले ॥ ६१
हनूमन्तं च सुग्रीवमङ्गदं गन्धमादनम् ।
जाम्बवन्तं सुषेणं च वेगदर्शिनमेव च ॥ ६२
मैन्दं च द्विविदं नीलं गवाक्षं गजगोमुखौ ।
केसरिं हरिलोमानं विद्युद्दंष्ट्रं च वानरम् ॥ ६३
सूर्याननं ज्योतिमुखं तथा दधिमुखं हरिम् ।
पावकाक्षं नलं चैव कुमुदं चैव वानरम् ॥ ६४

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

प्रासैश्शूलैश्शितैर्बाणै रिन्द्रजिन्मन्त्रसंहितैः ।
विव्याथ हरिशार्दूलान् सर्वांस्तान्राक्षसोत्तमः ॥ ६५
स वै गदाभिर्हरियूथमुख्यान् निर्भिद्य बाणैस्तपनीयपुङ्खैः ।
ववर्ष रामं शरवृष्टिजालैस्सलक्ष्मणं भास्कररश्मिकल्पैः ॥ ६६
स बाणवर्षैरभिवृष्यमाणो धारानिपातानिव तानचिन्त्य ।
समीक्षमाणः परमाद्भुतश्री रामस्तदा लक्ष्मणमित्युवाच ॥ ६७
"असौ पुनर्लक्ष्मण! राक्षसेन्द्रो ब्रह्मास्त्रमाश्रित्य सुरेन्द्रशत्रुः ।
निपातयित्वा हरिसैन्यमुग्रमस्मान् शरैरर्दयति प्रसक्तः ॥ ६८
स्वयम्भुवा दत्तवरो महात्मा खमास्थितोऽन्तर्हितभीमकायः ।
कथं नु शक्यो युधि नष्टदेहो निहन्तु मद्येन्द्रजिदुद्यतास्त्रः ॥ ६९
मन्ये स्वयम्भूर्भगवानचिन्त्यो यस्यैतदस्त्रं प्रभवश्च योऽस्य ।
बाणावपातांस्त्वमिहाद्य धीमन्! मया सहाव्यग्रमनास्सहस्व ॥ ७०
प्रच्छादयत्येष हि राक्षसेन्द्रस्सर्वा दिशस्सायकवृष्टिजालैः ।
एतच्च सर्वं पतिताग्र्यशूरं न भ्राजते वानरराजसैन्यम् ॥ ७१
आवां तु दृष्ट्वा पतितौ विसंज्ञौ निवृत्तयुद्धौ गतरोषहर्षौ ।
ध्रुवं प्रवेक्ष्यत्यमरारिवासमसौ समादाय रणाग्रलक्ष्मीम् ॥" ७२
ततस्तु ताविन्द्रजिदस्त्रजालैर्बभूवतुस्तत्र तदा विशस्तौ ।
स चापि तौ तत्र विदर्शयित्वा ननाद हर्षाद्युधि राक्षसेन्द्रः ॥ ७३
स तत्तदा वानरसैन्यमेवं रामं च संख्ये सह लक्ष्मणेन ।
विषादयित्वा सहसा विवेश पुरीं दशग्रीवभुजाभिगुप्ताम् ॥ ७४

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे त्रिसप्ततितमस्सर्गः ॥

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

॥ चतुस्सप्ततितमस्सर्गः ॥

ततो स्तदा सादितयो रणाग्रे मुमोह सैन्यं हरिपुङ्गवानाम् ।
सुग्रीवनीलाङ्गदजाम्बवन्तो न चापि किंचित्प्रतिपेदिरे ते ॥ १
ततो विषण्णं समवेक्ष्य सैन्यं विभीषणो बुद्धिमतां वरिष्ठः ।
उवाच शाखामृगराजवीरानाश्वासयन्नप्रतिमैर्वचोभिः ॥ २
"माभैष्ट नास्त्यत्र विषादकालो यदार्यपुत्रौ विवशौ विषण्णौ ।
स्वयम्भुवो वाक्यमथोद्वहन्तौ यत्सादिताविन्द्रजिदस्त्रजालैः ॥ ३
तस्मै तु दत्तं परमास्त्रमेतत्स्वयम्भुवा ब्राह्मममोघवेगम् ।
तन्मानयन्तौ युधि राजपुत्रौ निपातितौ कोऽत्र विषादकालः ॥" ४
ब्राह्ममस्त्रं ततो धीमान् मानयित्वा तु मारुतिः ।
विभीषणवचः श्रुत्वा हनुमांस्तमथाब्रवीत् ॥ ५
"एतस्मिन्निहते सैन्ये वानराणां तरस्विनाम् ।
यो यो धारयते प्राणांस्तन्तमाश्वासयावहै ॥" ६
तावुभौ युगपद्वीरौ हनुमद्राक्षसोत्तमौ ।
उल्काहस्तौ तदा रात्रौ रणभूमौ विचेरतुः ॥ ७
भिन्नलाङ्गूलहस्तोरुपादाङ्गुलिशिरोधरैः ।
स्रवद्भिः क्षतजं गात्रैः प्रस्रवद्भिस्ततस्ततः ॥ ८
पतितैः पर्वताकारै र्वानरैरभिसंकुलाम् ।
शस्त्रैश्च पतितैर्दीप्तैर्ददृशाते वसुन्धराम् ॥ ९
सुग्रीवमङ्गदं नीलं शरभं गन्धमादनम् ।
गवाक्षं च सुषेणं च वेगदर्शिनमाहुकम् ॥ १०
मैन्दं नलं ज्योतिमुखं द्विविदं पनसं तथा ।
विभीषणो हनूमांश्च ददृशाते हतान्रणे ॥ ११

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

सप्तषष्टिर्हताः कोट्यो वानराणां तरस्विनाम् ।
अह्नः पञ्चमशेषेण वल्लभेन स्वयम्भुवः ॥ १२
सागरौघनिभं भीमं दृष्ट्वा बाणार्दितं बलम् ।
मार्गते जाम्बवन्तं स्म हनूमान् सविभीषणः ॥ १३
स्वभावजरया युक्तं वृद्धं शरशतैश्चितम् ।
प्रजापतिसुतं वीरं शाम्यन्तमिव पावकम् ॥ १४
दृष्ट्वा तमुपसङ्गम्य पौलस्त्यो वाक्यमब्रवीत् ।
"कच्चिदार्य शरैस्तीक्ष्णैर्न प्राणा ध्वंसितास्तव ॥" १५
विभीषणवचः श्रुत्वा जाम्बानृक्षपुङ्गवः ।
कृच्छ्रादभ्युद्गिरन्वाक्य मिदं वचनमब्रवीत् ॥ १६
"नैरृतेन्द्र! महावीर्य! स्वरेण त्वाऽभिलक्षये ।
पीड्यमानश्शितैर्बाणैर्न त्वां पश्यामि चक्षुषा ॥ १७
अञ्जना! सुप्रजा येन मातरिश्वा च नैरृत! ।
हनूमान्वानरश्रेष्ठः प्राणान्धारयते कच्चित् ॥" १८
श्रुत्वा जाम्बवतो वाक्यमुवाचेदं विभीषणः ।
"आर्यपुत्रावतिक्रम्य कस्मात्पृच्छसि मारुतिम् ॥ १९
नैव राजनि सुग्रीवे नाङ्गदे नापि राघवे ।
आर्य! सन्दर्शितस्नेहो यथा वायुसुते परः ॥" २०
विभीषणवचश्श्रुत्वा जाम्बवान्वाक्यमब्रवीत् ।
"शृणु नैरृतशार्दूल! यस्मात्पृच्छामि मारुतिम् ॥ २१
तस्मिन् जीवति वीरे तु हतमप्यहतं बलम् ।
हनुमत्युज्झितप्राणे जीवन्तोऽपि वयं हताः ॥ २२

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

धरते मारुतिस्तात! मारुतप्रतिमो यदि ।
वैश्वानरसमो वीर्ये जीविताशा ततो भवेत् ॥" २३
ततो वृद्धमुपागम्य नियमेनाभ्यवादयत् ।
गृह्य जाम्बवतः पादौ हनूमान्मारुतात्मजः ॥ २४
(अहं स्थितोऽस्म्यनिर्विण्णः किं मया क्रियतां विभो! ।)
श्रुत्वा हनुमतो वाक्यं तथाऽपि व्यथितेन्द्रियः ॥ २५
पुनर्जातमिवात्मानं मन्यते स्मर्क्षपुङ्गवः ।
ततोऽब्रवीन्महातेजा हनूमन्तं स जाम्बवान् ॥ २६
आगच्छ हरिशार्दूल! वानरां स्त्रातुमर्हसि ।
नान्यो विक्रमपर्याप्तस्त्वमेषां परमस्सखा ॥ २७
त्वत्पराक्रमकालोऽयं नान्यं पश्यामि कं चन ।
ऋक्षवानरवीराणामनीकानि प्रहर्षय ॥ २८
विशल्यौ कुरु चाप्येतौ सादितौ रामलक्ष्मणौ ।
गत्वा परममध्वानमुपर्युपरि सागरम् ॥ २९
हिमवन्तं नगश्रेष्ठं हनुमन्! गन्तुमर्हसि ।
ततः काञ्चनमत्युच्चमृषभं पर्वतोत्तमम् ॥ ३०
कैलासशिखरं चापि द्रक्ष्यस्यरिनिषूदन! ।
तयोश्शिखरयोर्मध्ये प्रदीप्तमतुलप्रभम् ॥ ३१
सर्वौषधियुतं वीर! द्रक्ष्यस्योषधिपर्वतम् ।
तस्य वानरशार्दूल! चतस्रो मूर्ध्नि सम्भवाः ॥ ३२
द्रक्ष्यस्योषधयो दीप्ता दीपयन्त्यो दिशो दश ।
मृतसञ्जीविनीं चैव विशल्यकरणीमपि ॥ ३३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

सावर्ण्यकरणीं चैव सन्धानकरणीं तथा ।
तास्सर्वा हनुमन्! गृह्य क्षिप्रमागन्तुमर्हसि ॥ ३४
आश्वासय हरीन्प्राणैर्योज्य गन्धवहात्मज ।"
श्रुत्वा जाम्बवतो वाक्यं हनूमान् हरिपुङ्गवः ॥ ३५
आपूर्यत बलोद्धर्षैस्तोयवेगैरिवार्णवः ।
सपर्वततटाग्रस्थः पीडयन् पर्वतोत्तमम् ॥ ३६
हनूमान् दृश्यते वीरो द्वितीय इव पर्वतः ।
हरिपादविनिर्भग्नो निषसाद स पर्वतः ॥ ३७
न शशाक तदात्मानं सोढुं भृशनिपीडितः ।
तस्य पेतुर्नगा भूमौ हरिवेगाच्च जज्वलुः ॥ ३८
शृङ्गाणि च व्यशीर्यन्त पीडितस्य हनूमता ।
तस्मिन् संपीड्यमाने तु भग्नद्रुमशिलातले ॥ ३९
न शेकुर्वानराः स्थातुं घूर्णमाने नगोत्तमे ।
सा घूर्णितमहाद्वारा प्रभग्नगृहगोपुरा ॥ ४०
लङ्कात्रासाकुला रात्रौ प्रनृत्तेवाभवत्तदा ।
पृथिवीधरसङ्काशो निपीड्य धरणीधरम् ॥ ४१
पृथिवीं क्षोभयामास सार्णवां मारुतात्मजः ।
आरुरोह तदा तस्माद्धरिर्मलयपर्वतम् ॥ ४२
मेरुमन्दरसङ्काशं नानाप्रस्रवणाकुलम् ।
नानाद्रुमलताकीर्णं विकासिकमलोत्पलम् ॥ ४३
सेवितं देवगन्धर्वैष्षष्टियोजनमुच्छ्रितम् ।
विद्याधरैर्मुनिगणैरप्सरोभिर्निषेवितम् ॥ ४४

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

नानांमृगगणाकीर्णं बहुकन्दरशोभितम् ।
सर्वानाकुलयन् तत्र यक्षगन्धर्वकिन्नरान् ॥ ४५
हनूमान् मेघसङ्काशो ववृधे मारुतात्मजः ।
पद्भ्यां तु शैल मापीड्य बडबामुखवन्मुखम् ॥ ४६
विवृत्योग्रं ननादोच्चै स्त्रासयन्निव राक्षसान् ।
तस्य नानद्यमानस्य श्रुत्वा निनदमद्भुतम् ॥ ४७
लङ्कास्था राक्षसास्सर्वे न शेकुस्स्पन्दितुं भयात् ।
नमस्कृत्वाऽथ रामाय मारुतिर्भीमविक्रमः ॥ ४८
राघवार्थे परं कर्म समीहत परन्तपः ।
स पुच्छमुद्यम्य भुजङ्गकल्पं विनम्य पृष्ठं श्रवणे निकुञ्च्य ।
विवृत्य वक्त्रं बडबामुखाभमापुप्लुवे व्योमनि चण्डवेगः ॥ ४९
स वृक्षषण्डांस्तरसा जहार शैलान् शिलाः प्राकृतवानरांश्च ।
बाहूरुवेगोद्धतसम्प्रणुन्नास्ते क्षीणवेगास्सलिले निपेतुः ॥ ५०
स तौ प्रसार्योरगभोगकल्पौ भुजौ भुजङ्गारिनिकाशवीर्यः ।
जगाम मेरुं नगराजमग्र्यं दिशः प्रकर्षन्निव वायुसूनुः ॥ ५१
स सागरं घूर्णितवीचिमालं तदा भृशं भ्रामितसर्वसत्त्वम् ।
समीक्षमाणस्सहसा जगाम चक्रं यथा विष्णुकराग्रमुक्तम् ॥ ५२
स पर्वतान्वृक्षगणान् सरांसि नदीस्तटाकानि पुरोत्तमानि ।
स्फीतान् जनान्तानपि संप्रवीक्ष्य जगाम वेगात्पितृतुल्यवेगः ॥ ५३
आदित्यपथमाश्रित्य जगाम स गतश्रमः ।
हनूमान् त्वरितो वीरः पितृतुल्यपराक्रमः ॥ ५४
जवेन महता युक्तो मारुतिर्मारुतो यथा ।
जगाम हरिशार्दूलो दिशश्शब्देन पूरयन् ॥ ५५

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

स्मरन् जाम्बवतो वाक्यं मारुतिर्वातरंहसा ।
ददर्श सहसा गत्वा हिमवन्तं महाकपिः ॥ ५६
नानाप्रस्रवणोपेतं नानाकन्दरनिर्झरम् ।
श्वेताभ्रचयसङ्काशैः शिखरैश्चारुदर्शनैः ॥ ५७
शोभितं विविधैर्वृक्षैरगमत्पर्वतोत्तमम् ।
स तं समासाद्य महानगेन्द्रमतिप्रवृद्धोत्तमघोरश्रृङ्गम् ।
ददर्श पुण्यानि महाश्रमाणि सुरर्षिसङ्घोत्तमसेवितानि ॥ ५९
स ब्रह्मकोशं रजतालयं च शक्रालयं रुद्रशरप्रमोक्षम् ।
हयाननं ब्रह्मशिरश्च दीप्तं ददर्श वैवस्वतकिङ्करांश्च ॥ ६०
वज्रालयं वैश्रवणालयं च सूर्यप्रभं सूर्यनिबन्धनं च ।
ब्रह्मासनं शङ्करकार्मुकं च ददर्श नाभिं च वसुन्धरायाः ॥ ६१
कैलासमग्र्यं हिमवच्छिलां च तथर्षभं काञ्चनशैलमग्र्यम् ।
सन्दीप्तसर्वौषधिसंप्रदीप्तं ददर्श सर्वौषधिपर्वतेन्द्रम् ॥ ६२
स तं समीक्ष्यानलरश्मिदीप्तं विसिस्मिये वासवदूतसूनुः ।
आप्लुत्य तं चौषधिपर्वतेन्द्रं तत्रौषधीनां विचयं चकार ॥ ६३
स योजनसहस्राणि समतीत्य महाकपिः ।
दिव्यौषधिधरं शैलं व्यचरन्मारुतात्मजः ॥ ६४
महौषध्यस्ततस्सर्वास्तस्मिन् पर्वतसत्तमे ।
विज्ञायार्थिनमायान्तं ततो जग्मुरदर्शनम् ॥ ६५
स ता महात्मा हनुमानपश्यंश्चुकोप कोपाच्च भृशं ननाद ।
अमृष्यमाणोऽग्निनिकाशचक्षुर्महीधरेन्द्रं तमुवाच वाक्यम् ॥ ६६
किमेतदेवं सुविनिश्चितं ते यद्राघवेनासि कृतानुकम्पः ।
पश्याद्य मद्बाहुबलाभिभूतो विशीर्णमात्मानमथो नगेन्द्र! ॥" ६७

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

स तस्य शृङ्गं सनगं सनागं सकाञ्चनं धातुसहस्रजुष्टम् ।
विकीर्णकूटं ज्वलिताग्रसानुं प्रगृह्य वेगात्सहसोन्ममाथ ॥ ६८
स तं समुत्पाट्य खमुत्पपात वित्रास्य लोकान् ससुरासुरेन्द्रान् ।
संस्तूयमानः खचरैरनेकैर्जगाम वेगाद्गरुडोग्रवेगः ॥ ६९
स भास्कराध्वानमनुप्रपन्नस्तं भास्कराभं शिखरं प्रगृह्य ।
बभौ तदा भास्करसन्निकाशो रवेस्समीपे प्रतिभास्कराभः ॥ ७०
स तेन शैलेन भृशं रराज शैलोपमो गन्धवहात्मजस्तु ।
सहस्रधारेण सपावकेन चक्रेण खे विष्णुरिवार्पितेन ॥ ७१
तं वानराः प्रेक्ष्य विनेदुरुच्चैस्स तानपि प्रेक्ष्य मुदा ननाद ।
तेषां समुद्घुष्टरवं निशम्य लङ्कालया भीमतरं विनेदुः ॥ ७२
ततो महात्मा निपपात तस्मिन् शैलोत्तमे वानरसैन्यमध्ये ।
हर्युत्तमेभ्यश्शिरसाऽभिवाद्य विभीषणं तत्र स सस्वजे च ॥ ७३
तावप्युभौ मानुषराजपुत्रौ तं गन्धमाघ्राय महौषधीनाम् ।
बभूवतु स्तत्र तदा विशल्यावुत्तस्थुरन्ये च हरिप्रवीराः ॥ ७४
सर्वे विशल्या विरुजः क्षणेन हरिप्रवीरा निहताश्च ये स्युः ।
गन्धेन तासां प्रवरौषधीनां सुप्ता निशान्तेष्विव संप्रबुद्धाः ॥ ७५
यदा प्रभृति लङ्कायां युध्यन्ते कपिराक्षसाः ।
तदा प्रभृति मानार्थमाज्ञया रावणस्य च ॥ ७६
ये हन्यन्ते रणे तत्र राक्षसाः कपिकुञ्जरैः ।
हता हतास्तु क्षिप्यन्ते सर्व एव तु सागरे ॥ ७७
ततो हरिर्गन्धवहात्मजस्तु तमोषधीशैलमुदग्रवीर्यः ।
निनाय वेगाद्धिमवन्तमेव पुनश्च रामेण समाजगाम ॥ ७८

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे चतुस्सप्ततितमस्सर्गः ॥

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

॥ पञ्चसप्ततितमस्सर्गः ॥

ततोऽब्रवीन्महातेजास्सुग्रीवो वानराधिपः ।
अर्थ्यं विज्ञापयंश्चापि हनूमन्तमिदं वचः ॥ १
"यतो हतः कुम्भकर्णः कुमाराश्च निषूदिताः ।
नेदानीमुपनिर्हारं रावणो दातुमर्हति ॥ २
ये ये महाबलास्सन्ति लघवश्च प्लवङ्गमाः ।
लङ्कामभ्युत्पतन्त्वाशु गृह्योल्काः प्लवगर्षभाः ॥" ३
ततोऽस्तंगत आदित्ये रौद्रे तस्मिन्निशामुखे ।
लङ्कामभिमुखास्सोल्का जग्मुस्ते प्लवगर्षभाः ॥ ४
उल्काहस्तैर्हरिगणैस्सर्वतस्समभिद्रुताः ।
आरक्षस्था विरूपाक्षास्सहसा विप्रदुद्रुवुः ॥ ५
गोपुराट्टप्रतोलीषु चर्यासु विविधासु च ।
प्रासादेषु च संहृष्टास्ससृजुस्ते हुताशनम् ॥ ६
तेषां गृहसहस्राणि ददाह हुतभुक्तदा ।
प्रासादाः पर्वताकाराः पतन्ति धरणीतले ॥ ७
अगरुर्दह्यते तत्र वरं च हरिचन्दनम् ।
मौक्तिका मणयस्स्निग्धा वज्रं चापि प्रवालकम् ॥ ८
क्षौमं च दह्यते तत्र कौशेयं चापि शोभनम् ।
आविकं विविधं चौर्णं काञ्चनं भाण्डमायुधम् ॥ ९
नानाविकृतसंस्थानं वाजिभाण्डपरिच्छदौ ।
गजग्रैवेयकक्ष्याश्च रथभाण्डाश्च संस्कृताः ॥ १०
तनुत्राणि च योधानां हस्त्यश्वानां च वर्म च ।
खड्गा धनूंषि ज्याबाणास्तोमराङ्कुशशक्तयः ॥ ११

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

रोमजं वालजं चर्म व्याघ्रजं चाण्डजं बहु ।
मुक्तामणिविचित्रांश्च प्रासादांश्च समन्ततः ॥ १२
विविधानस्त्रसंयोगानग्निर्दहति तत्र वै ।
नानाविधान्गृहच्छन्दान् ददाह हुतभुक्तदा ॥ १३
आवासान्राक्षसानां च सर्वेषां गृहगर्धिनाम् ।
हेमचित्रतनुत्राणां स्रग्दामाम्बरधारिणाम् ॥ १४
शीधुपानचलाक्षाणां मदविह्वलगामिनाम् ।
कान्तालम्बितवस्त्राणां शत्रुसंजातमन्युनाम् ॥ १५
गदाशूलासिहस्तानां खादतां पिबतामपि ।
शयनेषु महार्हेषु प्रसुप्तानां प्रियैस्सह ॥ १६
त्रस्तानां गच्छतां तूर्णं पुत्रानादाय सर्वतः ।
तेषां शतसहस्राणि तदा लङ्कानिवासिनाम् ॥ १७
अदहत्पावकस्तत्र जज्वाल च पुनः पुनः ।
सारवन्ति महार्हाणि गम्भीरगुणवन्ति च ॥ १८
हेमचन्द्रार्धचन्द्राणि चन्द्रशालोन्नतानि च ।
रत्नचित्रगवाक्षाणि साधिष्ठानानि सर्वशः ॥ १९
मणिविद्रुमचित्राणि स्पृशन्तीव दिवाकरम् ।
क्रौञ्चबर्हिणवीणानां भूषणानां च निस्वनैः ॥ २०
नादितान्यचलाभानि वेश्मान्यग्निर्ददाह सः ।
ज्वलनेन परीतानि तोरणानि चकाशिरे ॥ २१
विद्युद्भिरिव नद्धानि मेघजालानि घर्मगे ।
ज्वलनेन परीतानि निपेतुर्भवनान्यथा ॥ २२

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

चज्रिवज्रहतानीव शिखराणि महागिरेः ।
विमानेषु प्रसुप्ताश्च दह्यमाना वराङ्गनाः ॥ २३
त्यक्ताभरणसर्वाङ्गा हाहेत्युच्चैर्विचुक्रुशुः ।
तानि निर्दह्यमानानि दूरतः प्रचकाशिरे ॥ २४
हिमवच्छिखराणीव दीप्तौषधिवनानि च ।
हर्म्याग्रैर्दह्यमानैश्च ज्वालाप्रज्वलितैरपि ॥ २५
रात्रौ सा दृश्यते लङ्का पुष्पितैरिव किंशुकैः ।
हस्त्यध्यक्षैर्गजैर्मुक्तैर्मुक्तैश्चैव तुरङ्गमैः ॥ २६
बभूव लङ्का लोकान्ते भ्रान्तग्राहइवार्णवः ।
अश्वं मुक्तं गजो दृष्ट्वा कचिद्भीतोऽपसर्पति ॥ २७
भीतो भीतं गजं दृष्ट्वा कचिदश्वो निवर्तते ।
लङ्कायां दह्यमानायां शुशुभे स महार्णवः ॥ २८
छायासंसक्तसलिलो लोहितोद इवार्णवः ।
सा बभूव मुहूर्तेन हरिभिर्दीपिता पुरी ॥ २९
लोकस्यास्य क्षये घोरे प्रदीप्तेव वसुन्धरा ।
नारीजनस्य धूमेन व्याप्तस्योच्चैर्विनेदुषः ॥ ३०
स्वनो ज्वलनतप्तस्य शुश्रुवे दशयोजनम् ।
प्रदग्धकायानपरान् राक्षसान्निर्गतान्बहिः ॥ ३१
सहसाभ्युत्पतन्ति स्म हरयोऽथ युयुत्सवः ।
उद्घुष्टं वानराणां च राक्षसानां च निस्वनः ॥ ३२
दिशो दश समुद्रं च पृथिवीं चान्वनादयत् ।
विशल्यौ तु महात्मानौ तावुभौ रामलक्ष्मणौ ॥ ३३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

असंभ्रान्तौ जगृहतुस्तदोभे धनुषी वरे ।
ततो विष्फारयानस्य रामस्य धनुरुत्तमम् ॥ ३४
बभूव तुमुलश्शब्दो राक्षसानां भयावहः ।
अशोभत तदा रामो धनुर्विष्फारयन्महत् ॥ ३५
भगवानिव संक्रुद्धो भवो वेदमयं धनुः ।
उद्धुष्टं वानराणां च राक्षसानां च निस्वनम् ॥ ३६
ज्याशब्दस्तावुभौ शब्दावति रामस्य शुश्रुवे ।
वानरोद्धुष्टघोषश्च राक्षसानां च निःस्वनः ॥ ३७
ज्याशब्दश्चापि रामस्य त्रयं व्याप्य दिशो दश ।
तस्य कार्मुकमुक्तैश्च शरैस्तत्पुरगोपुरम् ॥ ३८
कैलासशृङ्गप्रतिमं विकीर्णमपतद्भुवि ।
ततो रामशरान्दृष्ट्वा विमानेषु गृहेषु च ॥ ३९
सन्नाहो राक्षसेन्द्राणां तुमुलस्समपद्यत ।
तेषां सन्नह्यमानानां सिंहनादं च कुर्वताम् ॥ ४०
शर्वरी राक्षसेन्द्राणां रौद्रीव समपद्यत ।
आदिष्टा वानरेन्द्रास्तु सुग्रीवेण महात्मना ॥ ४१
“ आसन्नद्वारमासाद्य युध्यध्वं प्लवगर्षभाः ।
यश्च वो वितथं कुर्यात्तत्र तत्र व्यवस्थितः ॥ ४२
स हन्तव्यो हि संप्लुत्य राजशासनदूषकः ।
तेषु वानरमुख्येषु दीप्तोल्कोज्ज्वलपाणिषु ॥ ४३
स्थितेषु द्वारमासाद्य रावणं मन्युराविशत् ।
तस्य जृम्भितविक्षोभाद्व्यासिश्रा वै दिशो दश ॥ ४४

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

रूपवानिव रुद्रस्य मन्युर्गात्रेष्वदृश्यत ।
स निकुम्भं च कुम्भं च कुम्भकर्णात्मजावुभौ ॥ ४५
प्रेषयामास संक्रुद्धो राक्षसैर्बहुभिस्सह ।
यूपाक्षश्शोणिताक्षश्च प्रजङ्घः कम्पनस्तथा ॥ ४६
निर्ययुः कौम्भकर्णिभ्यां सह रावणशासनात् ।
शशास नादयन् सर्वान् राक्षसान् सुमहाबलान् ॥ ४७
"राक्षसागच्छतात्रैव जयध्वं शीघ्रमेव च ।"
ततस्तु चोदितास्तेन राक्षसा ज्वलितायुधाः ॥ ४८
लङ्काया निर्ययुर्वीराः प्रणदन्तः पुनः पुनः ।
रक्षसां भूषणस्थाभिर्भाभिस्स्वाभिश्च सर्वशः ॥ ४९
चक्रुस्ते सप्रभं व्योम हरयश्चाग्निभिस्सह ।
तत्र ताराधिपस्याभा ताराणां च तथैव च ॥ ५०
तयोराभरणस्था च बलयोर्द्यामभासयत् ।
चन्द्राभा भूषणाभा च गृहाणां ज्वलतां चभा ॥ ५१
हरिराक्षससैन्यानि भ्राजयामास सर्वतः ।
तत्र चोर्ध्वं प्रदीप्तानां गृहाणां सागरः पुनः ॥ ५२
भाभिस्संसक्तपाताल श्चलोर्मिश्शुशुभेऽधिकम् ।
पताकाध्वजसंसक्त मुत्तमासिपरश्वथम् ॥ ५३
भीमाश्वरथमातंङ्गं नानापत्तिसमाकुलम् ।
दीप्तशूलगदाखड्ग प्रासतोमरकार्मुकम् ॥ ५४
तद्राक्षसबलं घोरं भीमविक्रमपौरुषम् ।
ददृशे ज्वलितप्रासं किङ्किणीशतनादितम् ॥ ५५

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

हेमजालाचितभुजं व्यावेष्टितपरश्वथम् ।
व्याघूर्णितमहाशस्त्रं बाणसंसक्तकार्मुकम् ॥ ५६
गन्धमाल्यमधूत्सेक सम्मोदित महानिलम् ।
घोरं शूरजनाकीर्णं महाम्बुधरनिस्वनम् ॥ ५७
तद्दृष्ट्वा बलमायान्तं राक्षसानां सुदारुणम् ।
संचचाल प्लवङ्गानां बलमुच्चैर्ननाद च ॥ ५८
जवेनाप्लुत्य च पुनस्तद्बलं रक्षसां महत् ।
अभ्ययात्प्रत्यरिबलं पतङ्गा इव पावकम् ॥ ५९
तेषां भुजपरामर्श व्यामृष्टपरिघाशनि ।
राक्षसानां बलं श्रेष्ठं भूयस्तरमशोभत ॥ ६०
तत्रोन्मत्ता इवोत्पेतुर्हरयोऽथ युयुत्सवः ।
तरुशैलैरभिघ्नन्तो मुष्टिभिश्च निशाचरान् ॥ ६१
तथैवापततां तेषां कपीनामसिभिश्शितैः ।
शिरांसि सहसा जह्रू राक्षसा भीमदर्शनाः ॥ ६२
दशनैर्हृतकर्णाश्च मुष्टिनिष्कीर्णमस्तकाः ।
शिलाप्रहारभग्नाङ्गा विचेरुस्तत्र राक्षसाः ॥ ६३
तथैवाप्यपरे तेषां कपीनामभिलक्षिताः ।
प्रवीरानभितो जघ्नू राक्षसानां तरस्विनाम् ॥ ६४
तथैवाप्यपरे तेषां कपीनामसिभिश्शितैः ।
हरिवीरान्निजघ्नुश्च घोररूपा निशाचराः ॥ ६५
घ्नन्तमन्यं जघानान्यः पातयन्तमपातयत् ।
गर्हमाणं जगर्हेऽन्यो दशन्तमपरोऽदशत् ॥ ६६

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

देहीत्यन्यो ददात्यन्यो ददामीत्यपरः पुनः ।
किं क्लेशयसि तिष्ठेति तत्रान्योन्यं बभाषिरे ॥ ६७
विप्रलम्बितवस्त्रं च विमुक्तकवचायुधम् ।
समुद्यतमहाप्रासं यष्टिशूलासिनं कुलम् ॥ ६८
प्रावर्तत महारौद्रं युद्धं वानररक्षसाम् ।
वानरान्दशसप्तेति राक्षसा जघ्नुराहवे ॥ ६९
राक्षसान्दशसप्तेति वानराश्चाभ्यपातयन् ।
विस्रस्तकेशवसनं विध्वस्तकवचध्वजम् ॥ ७०
बलं राक्षसमालम्ब्य वानराः पर्यवारयन् ।
(वानरा राक्षसाश्चैव व्यतिषक्ताः परस्परम् ॥ ७१
आविष्टा इव युध्यन्त चक्रुः कर्माण्यभीतवत् ।
ववृधे तुमुलं युद्धं रक्षसां वानरैस्सह ॥) ७२

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे पञ्चसप्ततितमस्सर्गः ॥

॥ षट्सप्ततितमस्सर्गः ॥

प्रवृत्ते संकुले तस्मिन् घोरे वीरजनक्षये ।
अङ्गदः कम्पनं वीर माससाद रणोत्सुकः ॥ १
आहूय सोऽङ्गदं कोपात्ताडयामास वेगितः ।
गदया कम्पनः पूर्वं स चचाल भृशाहतः ॥ २
स संज्ञां प्राप्य तेजस्वी चिक्षेप शिखरं गिरेः ।
अर्दितस्तत्प्रहारेण कम्पनः पतितो भुवि ॥ ३
ततस्तु कम्पनं दृष्ट्वा शोणिताक्षो हतं रणे ।
रथेनाभ्यपतत्क्षिप्रं तत्राङ्गदमभीतवत् ॥ ४

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

सोऽङ्गदं निशितैर्बाणै स्तदा विव्याथ वेगितः ।
शरीरदारणैस्तीक्ष्णैः कालाग्निसमविग्रहैः ॥ ५
क्षुरक्षुरप्रनाराचैर्वत्सदन्तैश्शिलीमुखैः ।
कर्णिशल्यविपाठैश्च बहुभिश्च शितैश्शरैः ॥ ६
अङ्गदः प्रतिविद्धाङ्गो वालिपुत्रः प्रतापवान् ।
धनुरग्र्यं रथं बाणान्ममर्द तरसा बली ॥ ७
शोणिताक्षस्ततः क्षिप्रमसि चर्म समाददे ।
उत्पपात दिवं क्रुद्धो वेगवानविचारयन् ॥ ८
तं क्षिप्रतरमाप्लुत्य परामृश्याङ्गदो बली ।
करेण तस्य तं खड्गं समाच्छिद्य ननाद च ॥ ९
तस्यांसफलके खड्गं निजघान ततोऽङ्गदः ।
यज्ञोपवीतवच्चैनं चिच्छेद कपिकुञ्जरः ॥ १०
तं प्रगृह्य महाखड्गं विनद्य च पुनः पुनः ।
वालिपुत्रोऽभिदुद्राव रणशीर्षे परानरीन् ॥ ११
आयसीं तु गदां वीरः प्रगृह्य कनकाङ्गदः ।
शोणिताक्षस्समाविध्य तमेवानुपपातह ॥ १२
प्रजङ्घसहितो वीरो यूपाक्षस्तु ततो बली ।
रथेनाभिययौ क्रुद्धो वालिपुत्रं महाबलम् ॥ १३
तयोर्मध्ये कपिश्रेष्ठश्शोणिताक्षप्रजङ्घयोः ।
विशाखयोर्मध्यगतः पूर्णचन्द्रइवाभवत् ॥ १४
अङ्गदं परिरक्षन्तौ मैन्दो द्विविद एव च ।
तस्य तस्थतुरभ्याशे परस्परदिदृक्षया ॥ १५

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

अभिपेतुर्महाकायाः प्रतियत्ता महाबलाः ।
राक्षसा वानरान्रोषादसिचर्मगदाधराः ॥ १६

त्रयाणां वानरेन्द्राणां त्रिभी राक्षसपुङ्गवैः ।
संसक्तानां महद्युद्धमभवद्रोमहर्षणम् ॥ १७

ते तु वृक्षान् समादाय संप्रचिक्षिपु राहवे ।
खड्गेन प्रतिचिच्छेद तान्प्रजङ्घो महाबलः ॥ १८

रथानश्वान् द्रुमैश्शैलै स्ते प्रचिक्षिपु राहवे ।
शरौघैः प्रतिचिच्छेद तान्यूपाक्षो निशाचरः ॥ १९

सृष्टान्द्विविदमैन्दाभ्यां द्रुमानुत्पाट्य वीर्यवान् ।
बभञ्ज गदया मध्ये शोणिताक्षः प्रतापवान् ॥ २०

उद्यम्य विपुलं खड्गं परमर्मनिकृन्तनम् ।
प्रजङ्घो वालिपुत्राय अभिदुद्राव वेगितः ॥ २१

तमभ्याशगतं दृष्ट्वा वानरेन्द्रो महाबलः ।
आजघानाश्वकर्णेन द्रुमेणातिबलस्तदा ॥ २२

बाहुं चास्य सनिर्स्त्रिंश माजघान स मुष्टिना ।
वालिपुत्रस्य घातेन सपपात क्षिताविसिः ॥ २३

तं दृष्ट्वा पतितं भूमौ खड्गमुत्पलसन्निभम् ।
मुष्टिं संवर्तयामास वज्रकल्पं महाबलः ॥ २४

ललाटे समहावीर्य मङ्गदं वानरर्षभम् ।
आजघान महातेजा स्समुहूर्तं चचाल ह ॥ २५

स संज्ञां प्राप्य तेजस्वी वालिपुत्रः प्रतापवान् ।
प्रजङ्घस्य शिरः कायात्खड्गेनापातयत्क्षितौ ॥ २६

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

सयूपाक्षोऽश्रुपूर्णाक्षः पितृव्ये निहते रणे ।
अवरुह्यरथात्क्षिप्रं क्षीणेषुः खड्गमाददे ॥ २७
तमापतन्तं संप्रेक्ष्य यूपाक्षं द्विविदस्त्वरन् ।
आजघानोरसि क्रुद्धो जग्राह च बलाद्बली ॥ २८
गृहीतं भ्रातरं दृष्ट्वा शोणिताक्षो महाबलः ।
आजघान गदाग्रेण वक्षसि द्विविदं ततः ॥ २९
स गदाभिहतस्तेन संचचाल महाबलः ।
उद्यतां च पुनस्तस्य जहार द्विविदो गदाम् ॥ ३०
एतस्मिन्नन्तरे वीरो मैन्दो वानरयूथपः ।
यूपाक्षं ताडयामास तलेनोरसि वीर्यवान् ॥ ३१
तौ शोणिताक्षयूपाक्षौ प्लवगाभ्यां तरस्विनौ ।
चक्रतुस्समरेतीव्रमाकर्षोत्पाटनं भृशम् ॥ ३२
द्विविदश्शोणिताक्षं विददार नखैर्मुखे ।
निष्पिपेष च वेगेन क्षिता वाविध्य वीर्यवान् ॥ ३३
यूपाक्षमभिसंक्रुद्धो मैन्दो वानरयूथपः ।
पीडयामास बाहुभ्यां स पपात हतः क्षितौ ॥ ३४
हतप्रवीराव्यथिता राक्षसेन्द्रचमूस्तदा ।
जगामाभिमुखीसातु कुम्भकर्णसुतो यतः ॥ ३५
आपतन्तीं च वेगेन कुम्भस्तां सान्त्वयच्चमूम् ।
अथोत्कृष्टं महावीर्यैं र्लब्धलक्षैः प्लवङ्गमैः ॥ ३६
निपातित महावीरां दृष्ट्वा रक्षश्चमूं ततः ।
कुम्भः प्रचक्रे तेजस्वी रणे कर्म सुदुष्करम् ॥ ३७

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

स धनुर्धन्विनां श्रेष्ठः प्रगृह्य सुसमाहितः ।
मुमोचाशीविषप्रख्यान् शरान्देहविदारणान् ॥ ३८

तस्य तच्छुशुभे भूयस्सशरं धनुरुत्तमम् ।
विद्युदैरावतार्चिष्मद्द्वितीयेन्द्रधनुर्यथा ॥ ३९

आकर्णाकृष्टमुक्तेन जघान द्विविदं तदा ।
तेन हाटकपुङ्खेन पत्रिणा पत्रवाससा ॥ ४०

सहसाभिहतस्तेन विप्रमुक्तपदस्स्वरन् ।
निपपाताद्रिकूटाभो विह्वलः प्लवगोत्तमः ॥ ४१

मैन्दस्तु भ्रातरं दृष्ट्वा भग्नं तत्र महाहवे ।
अभिदुद्राव वेगेन प्रगृह्य महतीं शिलाम् ॥ ४२

तां शिलां तु प्रचिक्षेप राक्षसाय महाबलः ।
बिभेद तां शिलां कुम्भः प्रसन्नैः पञ्चभिश्शरैः ॥ ४३

सन्धाय चान्यं सुमुखं शरमाशीविषोपमम् ।
आजघान महातेजा वक्षसि द्विविदाग्रजम् ॥ ४४

स तु तेन प्रहारेण मैन्दो वानरयूथपः ।
मर्मण्यभिहतस्तेन पपात भुवि मूर्छितः ॥ ४५

अङ्गदो मातुलौ दृष्ट्वा पतितौ तु महाबलौ ।
अभिदुद्राववेगेन कुम्भमुद्यतकार्मुकम् ॥ ४६

तमापतन्तं विव्याथ कुम्भः पञ्चभिरायसैः ।
त्रिभिश्चान्यैश्शितैर्बाणैर्मातङ्गमिव तोमरैः ॥ ४७

सोऽङ्गदं विविधैर्बाणैः कुम्भो विव्याथ वीर्यवान् ।
अकुण्ठधारैर्निशितैस्तीक्ष्णैः कनकभूषणैः ॥ ४८

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

अङ्गदः प्रतिविद्धाङ्गो वालिपुत्रो न कम्पते ।
शिलापादपवर्षाणि तस्य मूर्ध्नि ववर्षह ॥ ४९
स प्रचिच्छेद तान्सर्वान् बिभेद च पुनश्शिलाः ।
कुम्भकर्णात्मजश्श्रीमान् वालिपुत्रसमीरितान् ॥ ५०
आपतन्तं च संप्रेक्ष्य कुम्भो वानरयूथपम् ।
भ्रुवोर्विव्याथ बाणाभ्यां मुल्काभ्यामिव कुञ्जरम् ॥ ५१
तस्य सुस्राव रुधिरं पिहिते चास्य लोचने ।
अङ्गदः पाणिना नेत्रे विधाय रुधिरोक्षिते ॥ ५२
सालमासन्नमेकेन परिजग्राह पाणिना ।
सम्पीड्य चोरासि स्कन्धं करेणाभिनिवेश्य च ॥ ५३
किञ्चिदभ्यवनम्यैन मुन्ममाथ यथा गजः ।
तमिन्द्रकेतु प्रतिमं वृक्षं मन्दरसन्निभम् ॥ ५४
समुत्सृजन्तं वेगेन पश्यतां सर्वरक्षसाम् ।
स बिभेद शितैर्बाणै स्सप्तभिः कायभेदनैः ॥ ५५
अङ्गदो विव्यथेऽभीक्ष्णं ससाद च मुमोह च ।
अङ्गदं व्यथितं दृष्ट्वा सीदन्तमिव सागरे ॥ ५६
दुरासदं हरिश्रेष्ठं रामायान्ये न्यवेदयन् ।
रामस्तु व्यथितं श्रुत्वा वालिपुत्रं रणाजिरे ॥ ५७
व्यादिदेश हरिश्रेष्ठान् जाम्बवत्प्रमुखान् ततः ।
ते तु वानरशार्दूलाः श्रुत्वा रामस्य शासनम् ॥ ५८
अभिपेतुस्सुसंक्रुद्धाः कुम्भमुद्यतकार्मुकम् ।
ततो द्रुमशिलाहस्ताः कोपसंरक्तलोचनाः ॥ ५९

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

रिराक्षिषन्तोऽभ्यपतन्नङ्गदं वानरर्षभाः ।
जाम्बवांश्च सुषेणश्च वेगदर्शी च वानरः ॥ ६०
कुम्भकर्णात्मजं वीरं क्रुद्धास्समभिदुद्रुवुः ।
समीक्ष्यापततस्तांस्तु वानरेन्द्रान् महाबलान् ॥ ६१
आववार शरौघेण नगेनेव जलाशयम् ।
तस्य बाणपथं प्राप्य न शेकुरतिवर्तितुम् ॥ ६२
वानरेन्द्रा महात्मानो वेलामिव महोदधिः ।
तांस्तु दृष्ट्वा हरिगणान् शरवृष्टिभिरर्दितान् ॥ ६३
अङ्गदं पृष्ठतः कृत्वा भ्रातृजं प्लवगेश्वरः ।
अभिदुद्राव वेगेन सुग्रीवः कुम्भमाहवे ॥ ६४
शैलसानुचरं नागं वेगवानिव केसरी ।
उत्पाट्य च महाशैला नश्वकर्णान्धवान्बहून् ॥ ६५
अन्यांश्च विविधान्वृक्षान् चिक्षेप च महाबलः ।
तां छादयन्ती माकाशं वृक्षवृष्टिं दुरासदाम् ॥ ६६
कुम्भकर्णात्मजश्शीघ्रं चिच्छेद निशितैश्शरैः ।
अभिलक्ष्येण तीव्रेण कुम्भेन निशितैश्शरैः ॥ ६७
आचितास्ते द्रुमारेजुर्यथा घोराश्शतघ्नयः ।
द्रुमवर्षं तु संछिन्नं दृष्ट्वा कुम्भेन वीर्यवान् ॥ ६८
वानराधिपतिश्श्रीमान् महासत्त्वो न विव्यथे ।
निर्भिद्यमानस्सहसा सहमानश्च तान् शरान् ॥ ६९
कुम्भस्य धनुराक्षिप्य बभञ्जेन्द्रधनुष्प्रभम् ।
अवप्लुत्य ततश्शीघ्रं कृत्वा कर्म सुदुष्करम् ॥ ७०

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

अब्रवीत्कुपितः कुम्भं भग्नशृङ्गमिव द्विपम् ।
"निकुम्भाग्रज! वीर्यं ते बाणवेगेवदद्भुतम् ॥ ७१

सन्नतिश्च प्रभावश्च तव वा रावणस्य वा ।
प्रह्लादबलिवृत्रघ्न कुबेरवरुणोपम ॥ ७२

एकस्त्वमनुजातोऽसि पितरं बलवृत्ततः ।
त्वामेवैकं महाबाहुं चापहस्तमरिन्दमम् ॥ ७३

त्रिदशा नातिवर्तन्ते जितेन्द्रियमिवाधयः ।
विक्रमस्व महाबुद्धे! कर्माणि मम पश्यतः ॥ ७४

वरदानात्पितृव्यस्ते सहते देवदानवान् ।
कुम्भकर्णस्तु वीर्येण सहते च सुरासुरान् ॥ ७५

धनुषीन्द्रजितस्तुल्यः प्रतापे रावणस्य च ।
त्वमद्य रक्षसां लोके श्रेष्ठोऽसि बलवीर्यतः ॥ ७६

महाविमर्दं समरे मया सह तवाद्भुतम् ।
अद्य भूतानि पश्यन्तु शक्रशम्बरयोरिव ॥ ७७

कृतमप्रतिमं कर्म दर्शितं चास्त्रकौशलम् ।
पातिता हरिवीराश्च त्वया वै भीमविक्रमाः ॥ ७८

उपालम्भभयाच्चापि नासि वीर! मया हतः ।
कृयकर्मा परिश्रान्तो विश्रान्तं पश्य मे बलम् ॥" ७९

तेन सुग्रीववाक्येन सावमानेन मानितः ।
अग्ने राज्याहुतस्येव तेजस्तस्याभ्यवर्तत ॥ ८०

ततः कुम्भस्तु सुग्रीवं बाहुभ्यां जगृहे तदा ।
गजाविवाहितमदौ निश्वसन्तौ मुहुर्मुहुः ॥ ८१

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

अन्योन्यगात्रग्रथितौ कर्षन्तावितरेतरम् ।
स धूमां मुखतो ज्वालां विसृजन्तौ परिश्रमात् ॥ ८२

तयोः पादाभिघाताच्च निमग्ना चाभवन्मही ।
व्याचूर्णिततरङ्गश्च चुक्षुभे वरुणालयः ॥ ८३

ततः कुम्भं समुत्क्षिप्य सुग्रीवो लवणाम्भसि ।
पातयामास वेगेन दर्शयन्नुदधेस्तलम् ॥ ८४

ततः कुम्भनिपातेन जलराशिस्समुत्थितः ।
विन्ध्यमन्दरसङ्काशो विससर्प समन्ततः ॥ ८५

ततः कुम्भस्समुत्पत्य सुग्रीवमभिवाद्य च ।
आजघानोरसि क्रुद्धो वज्रवेगेन मुष्टिना ॥ ८६

तस्य चर्म च पुस्फोट बहु सुस्राव शोणितम् ।
स च मुष्टिर्महावेगः प्रतिजघ्नेऽस्थिमण्डले ॥ ८७

तदा वेगेन तत्रासीत्तेजः प्रज्वलितं मुहुः ।
वज्रनिष्पेषसंजाता ज्वाला मेरौ यथा गिरौ ॥ ८८

स तत्राभिहतस्तेन सुग्रीवो वानरर्षभः ।
मुष्टिं संवर्तयामास वज्रकल्पं महाबलः ॥ ८९

अर्चिस्सहस्रविकचं रविमण्डल सप्रभम् ।
स मुष्टिं पातयामास कुम्भस्योरसि वीर्यवान् ॥ ९०

स तु तेन प्रहारेण विह्वलो भृशताडितः ।
निपपात तदा कुम्भो गतार्चिरिव पावकः ॥ ९१

मुष्टिनाभिहतस्तेन निपपाताशु राक्षसः ।
लोहिताङ्ग इवाकाशाद्दीप्तरश्मिर्यदृच्छया ॥ ९२

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

कुम्भस्य पततो रूपं भग्नस्योरसि मुष्टिना ।
बभौ रुद्राभिपन्नस्य यथा रूपं गवां पतेः ॥ ९३
तस्मिन् हते भीमपराक्रमेण प्लवङ्गमानामृषभेण युद्धे ।
मही सशैला सवना चचाल भयं च रक्षांस्यधिकं विवेश ॥ ९४

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे षट्सप्ततितमस्सर्गः ॥

॥ सप्तसप्ततितमस्सर्गः ॥

निकुम्भो भ्रातरं दृष्ट्वा सुग्रीवेण निपातितम् ।
प्रदहन्निव कोपेन वानरेन्द्रमवैक्षत ॥ १
ततस्स्रग्दामसन्नद्धं दत्तपञ्चाङ्गुलं शुभम् ।
आददे परिघं वीरो नगेन्द्रशिखरोपमम् ॥ २
हेमपट्टपरिक्षिप्तं वज्रविद्रुमभूषितम् ।
यमदण्डोपमं भीमं रक्षसां भयनाशनम् ॥ ३
तमाविध्य महातेजाश्शक्रध्वजसमं तदा ।
विननाद विवृत्तास्यो निकुम्भो भीमविक्रमः ॥ ४
उरोगतेन निष्केण भुजस्थैरङ्गदैरपि ।
कुण्डलाभ्यां च चित्राभ्यां मालया च विचित्रया ॥ ५
निकुम्भो भूषणैर्भाति तेन स्म परिघेण च ।
यथेन्द्रधनुषा मेघस्सविद्युत् स्तनयित्नुमान् ॥ ६
परिघाग्रेण पुस्फोट वातग्रन्थिर्महात्मनः ।
प्रजज्वाल सघोषश्च विधूम इव पावकः ॥ ७
नगर्या विटपावत्या गन्धर्वभवनोत्तमैः ।
सह चैवामरावत्या सर्वैश्च भवनैस्सह ॥ ८

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

सतारग्रहनक्षत्रं सचन्द्रं समहाग्रहम् ।
निकुम्भपरिघाघूर्णं भ्रमतीव नभस्स्थलम् ॥ ९

दुरासदश्च सञ्जज्ञे परिघाभरणप्रभः ।
कपीनां सनिकुम्भाग्निर्युगान्ताग्निरिवोत्थितः ॥ १०

राक्षसा वानराश्चापि न शेकुस्स्पन्दितुं भयात् ।
हनूमांस्तु विवृत्योरस्तस्थौ तस्याग्रतो बली ॥ ११

परिघोपमबाहुस्तु परिघं भास्करप्रभम् ।
बली बलवतस्तस्य पातयामास वक्षसि ॥ १२

स्थिरे तस्योरसि व्यूढे परिघश्शतधाकृतः ।
विशीर्यमाणस्सहसा उल्काशतमिवाम्बरे ॥ १३

स तु तेन प्रहारेण विचचाल महाकपिः ।
परिघेण समाधूतो यथा भूमिचलेऽचलः ॥ १४

स तदाभिहतस्तेन हनूमान् प्लवगोत्तमः ।
मुष्टिं संवर्तयामास बलेनातिमहाबलः ॥ १५

तमुद्यम्य महातेजा निकुम्भोरसि वीर्यवान् ।
अभिचिक्षेप वेगेन वेगवान्वायुविक्रमः ॥ १६

ततः पुस्फोट चर्मास्य प्रसुस्राव च शोणितम् ।
मुष्टिना तेन सञ्जज्ञे ज्वाला विद्युदिवोत्थिता ॥ १७

स तु तेन प्रहारेण निकुम्भो विचचालह ।
स्वस्थश्चापि निजग्राह हनूमन्तं महाबलम् ॥ १८

विचुक्रुशुस्तदा संख्ये भीमं लङ्कानिवासिनः ।
निकुम्भेनोद्यतं दृष्ट्वा हनूमन्तं महाबलम् ॥ १९

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

स तथा ह्रीयमाणोऽपि कुम्भकर्णात्मजेन ह ।
आजघानानिलसुतो वज्रकल्पेन मुष्टिना ॥ २०
आत्मानं मोचयित्वाथ क्षितावभ्यवपद्यत ।
हनूमानुन्ममाथाशु निकुम्भं मारुतात्मजः ॥ २१
निक्षिप्य परमायत्तो निकुम्भं निष्पिपेषह ।
उत्पत्य चास्य वेगेन पपातोरसि वीर्यवान् ॥ २२
परिगृह्य च बाहुभ्यां परिवृत्य शिरोधराम् ।
उत्पाटयामास शिरो भैरवं नदतो महत् ॥ २३
(अथ देवास्सगन्धर्वा विद्याधरमहोरगाः ।
आकाशचारिणस्सर्वे अप्सरोभिस्सहासुराः ॥ २४
हनुमन्तं महाबाहुं वायुपुत्रमरिन्दमम् ।
प्रशंसन्तः परैर्वाक्यैः प्रसूनैरभ्यवर्षयन् ॥) २५
अथ विनदति सादिते निकुम्भे पवनसुतेन रणे बभूव युद्धम् ।
दशरथसुत राक्षसेन्द्रसून्वोर्भृशतरमागतरोषयो स्सुभीमम् ॥ २६
व्यपेते तु जीवे निकुम्भस्य हृष्टा विनेदुः प्लवङ्गादिशस्सस्वनुश्च ।
चचालेव चोर्वी पफालेवचद्यौर्भयं राक्षसानां बलं चाविवेश ॥ २७

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे सप्तसप्ततितमस्सर्गः ॥

॥ अष्टसप्ततितमस्सर्गः ॥

निकुम्भं निहतं श्रुत्वा कुम्भं च विनिपातितम् ।
रावणः परमामर्षी प्रजज्वालानलो यथा ॥ १
नैर्ऋतः क्रोधशोकाभ्यां द्वाभ्यां तु परिमूर्छितः ।
खरपुत्रं विशालाक्षं मकराक्षमचोदयत् ॥ २

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

"गच्छ पुत्र ! मयाऽऽज्ञप्तो बलेनाभिसमन्वितः ।
राघवं लक्ष्मणं चैव जहि तांश्च वनौकसः ॥" ३

रावणस्य वचश्श्रुत्वा शूरमानी खरात्मजः ।
बाढमित्यब्रवीद्धृष्टो मकराक्षो निशाचरः ॥ ४
सोऽभिवाद्य दशग्रीवं कृत्वा चापि प्रदक्षिणम् ।
निर्जगाम गृहाच्छुभ्राद्रावणस्याज्ञया बली ॥ ५
समीपस्थं बलाध्यक्षं खरपुत्रोऽब्रवीदिदम् ।
"रथश्चानीयतां शीघ्रं सैन्यं चाहूयतां त्वरात् ॥ ६
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा बलाध्यक्षो निशाचरः ।
स्यन्दनं च बलं चैव समीपं प्रत्यपादयत् ॥ ७
प्रदक्षिणं रथं कृत्वा आरुरोह निशाचरः ।
सूतं संचोदयामास शीघ्रं मे रथमावह ॥ ८
अथ तान् राक्षसान् सर्वान् मकराक्षोऽब्रवीदिदम् ।
"यूयं सर्वे प्रयुध्यध्वं पुरस्तान्मम राक्षसाः ॥ ९
अहं राक्षसराजेन रावणेन महात्मना ।
आज्ञप्तस्समरे हन्तुं तावुभौ रामलक्ष्मणौ ॥ १०
अद्य रामं वधिष्यामि लक्ष्मणं च निशाचराः ।
शाखामृगं च सुग्रीवं वानरांश्च शरोत्तमः ॥ ११
अद्य शूलनिपातैश्च वानराणां महाचमूम् ।
प्रदहिष्यामि सम्प्राप्तः शुष्केन्धन मिवानलः ॥" १२
मकराक्षस्य तच्छ्रुत्वा वचनं ते निशाचराः ।
सर्वे नानायुधोपेता बलवन्तस्समागताः ॥ १३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

ते कामरूपिणस्सर्वे दंष्ट्रिणः पिङ्गलेक्षणाः ।
मातङ्गा इव नर्दन्ती ध्वस्तकेशा भयानकाः ॥ १४
परिवार्य महाकायो महाकायं खरात्मजम् ।
अभिजग्मुस्ततो हृष्टा श्चालयन्तो वसुन्धराम् ॥ १५
शङ्खभेरीसहस्राणामाहतानां समन्ततः ।
क्ष्वेलितास्फोटितानां च ततश्शब्दो महानभूत् ॥ १६
प्रभ्रष्टोऽथ करात्तस्य प्रतोदस्सारथेस्तदा ।
पपात सहसा चैव ध्वजस्तस्य च रक्षसः ॥ १७
तस्य ते रथयुक्ताश्च हया विक्रमवर्जिताः ।
चरणैराकुलैर्गत्वा दीनास्सास्रमुखा ययुः ॥ १८
प्रवाति पवनस्तस्मिन् सपांसुः खरदारुणः ।
निर्याणे तस्य रौद्रस्य मकराक्षस्य दुर्मतेः ॥ १९
तानि दृष्ट्वा निमित्तानि राक्षसा वीर्यवत्तमाः ।
अचिन्त्य निर्गतास्सर्वे यत्र तौ रामलक्ष्मणौ ॥ २०
घनगजमहिषाङ्गतुल्यवर्णा स्समरमुखेष्वसकृद्गदासि भिन्नाः ।
'अहमह' मिति युद्धकौशलास्ते रजनिचराः परितस्समुन्नदन्तः ॥

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे अष्टसप्ततितमस्सर्गः ॥

॥ एकोनाशीतितमस्सर्गः ॥

निर्गतं मकराक्षं ते दृष्ट्वा वानरयूथपाः ।
आप्लुत्य सहसा सर्वे योद्धुकामा व्यवस्थिताः ॥ १
ततः प्रवृत्तं सुमहत्तद्युद्धं रोमहर्षणम् ।
निशाचरैः प्लवङ्गानां देवानां दानवैरिव ॥ २

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

वृक्षशूलनिपातैश्च शिलापरिघपातनैः ।
अन्योन्यं मर्दयन्ति स्म तदा कपिनिशाचराः ॥ ३

शक्तिखड्गगदाकुन्तै स्तोमरैश्च निशाचराः ।
पट्टसैर्भिण्डिवालैश्च बाणपातैस्समन्ततः ॥ ४

पाशमुद्गरदण्डैश्च निखातैश्चापरे तदा ।
कदनं कपिवीराणां चक्रुस्ते रजनीचराः ॥ ५

बाणौघैरर्दिताश्चापि खरपुत्रेण वानराः ।
सम्भ्रान्तमनसस्सर्वे दुद्रुवुर्भयपीडिताः ॥ ६

तान्दृष्ट्वा राक्षसास्सर्वे द्रवमाणान्वलीमुखान् ।
नेदुस्ते सिंहवद्धृष्टा राक्षसा जितकाशिनः ॥ ७

विद्रवत्सु तदा तेषु वानरेषु समन्ततः ।
रामस्तान्वारयामास शरवर्षेण राक्षसान् ॥ ८

वारितान्राक्षसान्दृष्ट्वा मकराक्षो निशाचरः ।
क्रोधानलसमाविष्टो वचनं चेदमब्रवीत् ॥ ९

"तिष्ठ राम! मया सार्धं द्वन्द्वयुद्धं ददामि ते ।
त्याजयिष्यामि ते प्राणान् धनुर्मुक्तैश्शितैश्शरैः ॥ १०

यत्तदा दण्डकारण्ये पितरं हतवान् मम ।
मदग्रतस्स्वकर्मस्थं दृष्ट्वा रोषोऽभिवर्धते ॥ ११

दह्यन्ते भृशमङ्गानि दुरात्मन्! मम राघव ।
यन्मयाऽसि न दृष्टस्त्वं तस्मिन् काले महावने ॥ १२

दिष्ट्यासि दर्शनं राम! मम त्वं प्राप्तवानिह ।
काङ्क्षितोऽसि क्षुधार्तस्य सिंहस्येवेतरो मृगः ॥ १३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

अद्य मद्बाणवेगेन प्रेतराड्विषयं गतः ।
ये त्वया निहता वीरास्सह तैश्च समेष्यसि ॥ १४
बहुनात्र किमुक्तेन शृणु राम! वचो मम ।
पश्यन्तु सकलालोकास्त्वां मां चैव रणाजिरे ॥ १५
अस्त्रैर्वा गदया वापि बाहुभ्यां वा महाहवे ।
अभ्यस्तं येन वा राम! तेनैव युधि वर्तताम् ॥" १६
मकराक्षवचश्श्रुत्वा रामो दशरथात्मजः ।
अब्रवीत्प्रहसन्वाक्य मुत्तरोत्तरवादिनम् ॥ १७
'कत्थसे किं वृथा रक्षो! बहून्यसदृशानि तु ।
न रणे शक्यते जेतुं विना युद्धेन वाग्बलात् ॥ १८
चतुर्दशसहस्राणि रक्षसां त्वत्पिता च यः ।
त्रिशिरा दूषणश्चैव दण्डके निहता मया ॥ १९
स्वाशितास्तवमांसेन गृध्रगोमायुवायसाः ।
भविष्यन्त्यद्य वै पाप! तीक्ष्णतुण्डनखाङ्कुराः ॥" २०
राघवेणैव मुक्तस्तु खरपुत्रो निशाचरः ।
बाणौघानमुचत्तस्मै राघवाय रणाजिरे ॥ २१
तान् शरान् शरवर्षेण रामश्चिच्छेदनैकथा ।
निपेतुर्भुवि तेच्छिन्ना रुक्मपुङ्खास्सहस्रशः ॥ २२
तद्युद्धमभवत्तत्र समेत्यान्योन्यमोजसा ।
रक्षसः खरपुत्रस्य सूनोर्दशरथस्य च ॥ २३
जीमूतयोरिवाकाशं शब्दो ज्यातलयोस्तदा ।
धनुर्मुक्तस्स्वनोत्कृष्ट श्श्रूयते च रणाजिरे ॥ २४

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

देवदानवगन्धर्वाः किन्नराश्च महोरगाः ।
अन्तरिक्षगतास्सर्वे द्रष्टुकामास्तदद्भुतम् ॥ २५
विद्धमन्योन्यगात्रेषु द्विगुणं वर्धते परम् ।
कृतप्रतिकृतान्योन्यं कुरुतां तौ रणाजिरे ॥ २६
राममुक्तांस्तु बाणौघान् राक्षसस्त्वच्छिनद्रणे ।
रक्षो मुक्तांस्तु रामो वै नैकधा प्राच्छिनच्छरैः ॥ २७
बाणौघैर्विततास्सर्वा दिशश्च प्रदिशस्तथा ।
संछन्ना वसुधा चैव समन्तान्नप्रकाशते ॥ २८
ततः क्रुद्धो महाबाहु र्धनुश्चिच्छेदरक्षसः ।
अष्टाभिरथनाराचैस्सूतं विव्याथ राघवः ॥ २९
भित्त्वा शरै रथं रामो रथाश्वान् समपातयत् ।
विरथो वसुधास्थश्च मकराक्षो निशाचरः ॥ ३०
तत्तिष्ठ वसुधां रक्षश्शूलं जग्राह पाणिना ।
त्रासनं सर्वभूतानां युगान्ताग्निसमप्रभम् ॥ ३१
विभ्राम्य तु महच्छूलं प्रज्वलत्तन्निशाचरः ।
स क्रोधात्प्राहिणोतस्मै राघवाय महाहवे ॥ ३२
तमापतन्तं ज्वलितं खरपुत्रकराच्च्युतम् ।
बाणैस्तु त्रिभिराकाशे शूलं चिच्छेद राघवः ॥ ३३
सच्छिन्नो नैकधाशूलो दिव्यहाटकमण्डितः ।
व्यशीर्यत महोल्केव रामबाणार्दितो भुवि ॥ ३४
तच्छूलं निहतं दृष्ट्वा रामेणाक्लिष्टकर्मणा ।
साधु साध्विति भूतानि व्याहरन्ति नभोगताः ॥ ३५

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

तद्दृष्ट्वा निहतं शूलं मकराक्षो निशाचरः ।
मुष्टिमुद्यम्य काकुत्स्थं तिष्ठतिष्ठेति चाब्रवीत् ॥ ३६
स तं दृष्ट्वाऽऽपतन्तं वै प्रहस्य रघुनन्दनः ।
पावकास्त्रं ततो रामस्सन्दधे तु शरासने ॥ ३७
तेनास्त्रेण हतं रक्षः काकुत्स्थेन तदा रणे ।
संछिन्नहृदयं तत्र पपात च ममार च ॥ ३८
दृष्ट्वा ते राक्षसास्सर्वे मकराक्षस्य पातनम् ।
लङ्कामेवाभ्यधावन्त रामबाणार्दितास्तदा ॥ ३९
दशरथनृपपुत्रबाणवेगै रजनिचरं निहतं खरात्मजं तम् ।
ददृशुरथसुराभृशं प्रहृष्टा गिरिमिव वज्रहतं क्षितौ विकीर्णम् ॥ ४०

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे एकोनाशीतितमस्सर्गः ॥

॥ अशीतितमस्सर्गः ॥

मकराक्षं हतं श्रुत्वा रावणस्समितिञ्जयः ।
क्रोधेन महता विष्टो दन्तान् कटकटापयन् ॥ १
कुपितश्च तदा तत्र किं कार्यमिति चिन्तयन् ।
आदिदेशातिसंक्रुद्धो रणायेन्द्रजितं सुतम् ॥ २
"जहि वीर! महावीर्यौ भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
अदृश्यो दृश्यमानो वा सर्वथा त्वं बलाधिकः ॥ ३
त्वमप्रतिमकर्माणमिन्द्रं जयसि संयुगे ।
किं पुनर्मानुषौ दृष्ट्वा न वधिष्यसि संयुगे ॥" ४
तथोक्तो राक्षसेन्द्रेण प्रतिगृह्य पितुर्वचः ।
यज्ञभूमौ स विधिवत्पावकं जुहुवेन्द्रजित् ॥ ५

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

जुह्वतश्चापि तत्राग्निं रक्तोष्णीषधराः स्त्रियः ।
आजग्मुस्तत्र सम्भ्रान्ता राक्षसो यत्र रावणिः ॥ ६

शस्त्राणि शरपत्राणि समिधोऽथ विभीतकाः ।
लोहितानि च वासांसि स्रुवं कार्ष्णायसं तथा ॥ ७

सर्वतोऽग्निं समास्तीर्य शरपत्रैस्सतोमरैः ।
छागस्य कृष्णवर्णस्य गलं जग्राह जीवतः ॥ ८

सकृदेव समिद्धस्य विधूमस्य महार्चिषः ।
बभूवुस्तानि लिङ्गानि विजयं दर्शयन्ति च ॥ ९

प्रदक्षिणावर्तशिखस्तप्तहाटकसन्निभः ।
हविस्तत्प्रतिजग्राह पावकस्स्वयमुत्थितः ॥ १०

हुत्वाग्निं तर्पयित्वा च देवदानवराक्षसान् ।
आरुरोह रथश्रेष्ठं मन्तर्धानगतं शुभम् ॥ ११

स वाजिभिश्चतुर्भिश्च बाणैश्च निशितैर्युतः ।
आरोपितमहाचाप श्शुशुभे स्यन्दनोत्तमः ॥ १२

जाज्वल्यमानो वपुषा तपनीयपरिच्छदः ।
मृगैश्चन्द्रार्धचन्द्रैश्च सरथस्समलंकृतः ॥ १३

जाम्बूनदमहाकम्बुर्दीप्तपावकसन्निभः ।
बभूवेन्द्रजितःकेतुर्वैडूर्यसमलंकृतः ॥ १४

तेन चादित्यकल्पेन ब्रह्मास्त्रेण च पालितः ।
स बभूव दुराधर्षो रावणिस्सुमहाबलः ॥ १५

सोऽभिनिर्याय नगरादिन्द्रजित्समितिञ्जयः ।
हुत्वाग्निं राक्षसैर्मन्त्रैरन्तर्धानगतोऽब्रवीत् ॥ १६

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

"अद्य हत्वा रणे यौ तौ मिथ्याप्रव्राजितौ वने ।
अर्घ्यं पित्रे प्रदास्यामि रावणाय रणार्जितम् ॥ १७
अद्य निर्वानरामुर्वीं हत्वा रामं सलक्ष्मणम् ।
करिष्ये परमप्रीति" मित्युक्त्वान्तरधीयत ॥ १८
आससादाथ संक्रुद्धो दशग्रीवेण चोदितः ।
तीक्ष्णकार्मुकनाराचैस्तीक्ष्णस्त्विन्द्ररिपू रणे ॥ १९
स ददर्श महावीर्यौ नागौ त्रिशिरसाविव ।
सृजन्ता विषुजालानि वीरौ वानरमध्यगौ ॥ २०
इमौ ताविति संचिन्त्य सज्जं कृत्वाऽथ कार्मुकम् ।
सन्ततानेषुधाराभिः पर्जन्य इव वृष्टिमान् ॥ २१
स तु वैहायसं प्राप्य सरथो रामलक्ष्मणौ ।
अचक्षुर्विषये तिष्ठन् विव्याथ निशितैश्शरैः ॥ २२
तौ तस्य शरवेगेन परीतौ रामलक्ष्मणौ ।
धनुषी सशरे कृत्वा दिव्यमस्त्रं प्रचक्रतुः ॥ २३
प्रच्छादयन्तौ गगनं शरजालैर्महाबलौ ।
तमस्त्रैस्सूर्यसङ्काशै नैव पस्पृशतुश्शरैः ॥ २४
स हि धूमान्धकारं च चक्रे प्रच्छादयन्नभः ।
दिशश्चान्तर्दधे श्रीमान्नीहारतमसा वृताः ॥ २५
नैव ज्यातलनिर्घोषो नच नेमिखुरस्वनः ।
शुश्रुवे चरतस्तस्य न च रूपं प्रकाशते ॥ २६
घनान्धकारे तिमिरे शरवर्षमिवाद्भुतम् ।
स ववर्ष महाबाहुर्नाराचशरवृष्टिभिः ॥ २७

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

स रामं सूर्यसङ्काशैश्शरैर्दत्तवरो भृशम् ।
विव्याथ समरे क्रुद्धस्सर्वगात्रेषु रावणिः ॥ २८
तौ हन्यमानौ नाराचैर्धाराभिरिव पर्वतौ ।
हेमपुङ्खान्नरव्याघ्रौ तिग्मान्मुमुचतुश्शरान् ॥ २९
अन्तरिक्षे समासाद्य रावणिं कङ्कपत्रिणः ।
निकृत्य पतगो भूमौ पेतुस्ते शोणितोक्षिताः ॥ ३०
अतिमात्रं शरौघेण पीड्यमानौ नरोत्तमौ ।
तानिषून्पततोभल्लै रनेकैर्निचकृन्ततुः ॥ ३१
यतो हि ददृशाते तौ शरान्निपततश्शितान् ।
ततस्तु तौ दाशरथी ससृजातेऽस्त्रमुत्तमम् ॥ ३२
रावणिस्तु दिशस्सर्वा रथेनातिरथःपतन् ।
विव्याथ तौ दाशरथी लध्वस्त्रो निशितैश्शरैः ॥ ३३
तेनातिविद्धौ तौ वीरौ रुक्मपुङ्खैस्सुसंहितैः ।
बभूवतुर्दाशरथी पुष्पिताविव किंशुकौ ॥ ३४
नास्य वेद गतिं कश्चिन्नच रूपं धनुश्शरान् ।
नचान्यद्विदितं किञ्चित्सूर्यस्येवाभ्रसंप्लवे ॥ ३५
तेन विद्धाश्च हरयो निहताश्च गतासवः ।
बभूवुश्शतशस्तत्र पतिता धरणीतले ॥ ३६
लक्ष्मणस्तु सुसंक्रुद्धो भ्रातरं वाक्यमब्रवीत् ।
"ब्राह्ममस्त्रं प्रयोक्ष्यामि वधार्थं सर्वरक्षसाम्" ॥ ३७
तमुवाच ततो रामो लक्ष्मणं शुभलक्षणम् ।
"नैकस्य हेतो रक्षांसि पृथिव्यां हन्तुमर्हसि ॥ ३८

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

अयुध्यमानं प्रच्छन्नं प्राञ्जलिं शरणागतम् ।
पलायन्तं प्रमत्तं वा न त्वं हन्तुमिहार्हसि ॥ ३९
अस्यैव तु वधे यत्नं:करिष्यावो महाबलः ।
आदेक्ष्यावो महावेगा नस्त्रानाशीविषोपमान् ॥ ४०
तमेनं मायिनं क्षुद्रमन्तर्हितरथं बलात् ।
राक्षसं निहनिष्यन्ति दृष्ट्वा वानरयूथपाः ॥ ४१
यद्येषभूमिं विशते दिवं वा रसातलं वापि नभस्थलं वा ।
एवं निगूढोऽपि ममास्त्रदग्धः पतिष्यते भूमितले गतासुः ॥ ४२
इत्येवमुक्त्वा वचनं महात्मा रघुप्रवीरः प्लवगर्षभैर्वृतः ।
वधाय रौद्रस्य नृशंसकर्मण स्तदा महात्मा त्वरितं निरीक्षते ॥ ४३

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे अशीतितमस्सर्गः ॥

एकाशीतितमस्सर्गः

विज्ञाय तु मनस्तस्य राघवस्य महात्मनः ।
सन्निवृत्याहवात्तस्मात्प्रविवेश पुरीं ततः ॥ १
सोऽनुस्मृत्य वधं तेषां राक्षसानां तरस्विनाम् ।
क्रोधताम्रेक्षणश्शूरो निर्जगाम महाद्युतिः ॥ २
स पश्चिमेन द्वारेण निर्ययौ राक्षसैर्वृतः ।
इन्द्रजित्तु महावीर्यः पौलस्त्यो देवकण्टकः ॥ ३
इन्द्रजित्तु ततो दृष्ट्वा भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
रणायाभ्युद्यतौ वीरौ मायां प्रादुष्करोत्तदा ॥ ४
इन्द्रजित्तु रथे स्थाप्य सीतां मायामयीं ततः ।
बलेन महतावृत्य तस्या वधमरोचयत् ॥ ५

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

मोहनार्थं तु सर्वेषां बुद्धिं कृत्वा स दुर्मतिः ।
हन्तुं सीतां व्यवसिता वानराभिमुखो ययौ ॥ ६
तं दृष्ट्वा त्वभिनिर्यान्तं नगर्याः काननौकसः ।
उत्पेतुरभिसंक्रुद्धाश्शिलाहस्ता युयुत्सवः ॥ ७
हनूमान्पुरतस्तेषां जगाम कपिकुञ्जरः ।
प्रगृह्य सुमहच्छृङ्गं पर्वतस्य दुरासदम् ॥ ८
स ददर्श हतानन्दां सीतामिन्द्रजितो रथे ।
एकवेणीधरां दीना मुपवासकृशाननाम् ॥ ९
परिक्लिष्टैकवसना ममृजां राघवप्रियाम् ।
रजोमलाभ्यामालिप्तै स्सर्वगात्रैर्वरस्त्रियम् ॥ १०
तां निरीक्ष्य मुहूर्तं तु मैथिली मध्यवस्य तु ।
बभूवाचिरदृष्टा हि तेन सा जनकात्मजा ॥ ११
तां दीनां मलदिग्धाङ्गीं रथस्थां दृश्य मैथिलीम् ।
बाष्पपर्याकुलमुखो हनूमान्व्यथितोऽभवत् ॥ १२
अब्रवीत्तां तु शोकार्तां निरानन्दां तपस्विनीम् ।
सीतां रथे स्थितां दृष्ट्वा राक्षसेन्द्रसुताश्रिताम् ॥ १३
'किं समर्थितमस्ये' ति चिन्तयन् समहाकपिः ।
सह तैर्वानरश्रेष्ठैरभ्यधावत रावणिम् ॥ १४
तद्वानरबलं दृष्ट्वा रावणिः क्रोधमूर्छितः ।
कृत्वा विकोशं निस्त्रिंशं मूर्ध्नि सीतां परामृशत् ॥ १५
तां स्त्रियं पश्यतां तेषां ताडयामास रावणिः ।
क्रोशन्तीं रामरामेति मायया योजितां रथे ॥ १६

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

गृहीतमूर्धजां दृष्ट्वा हनूमान् दैन्यमागतः ।
शोकजं वारि नेत्राभ्यामुत्सृजन्मारुतात्मजः ॥ १७
तां दृष्ट्वा चारुसर्वाङ्गीं रामस्य महिषीं प्रियाम् ।
अब्रवीत् परुषं वाक्यं क्रोधाद्रक्षोधिपात्मजम् ॥ १८
"दुरात्म! न्नात्मनाशाय केशपक्षे परामृशः ।
ब्रह्मर्षीणां कुले जातो राक्षसीं योनिमाश्रितः ॥ १९
धिक्त्वां पापसमाचारं यस्य ते मतिरीदृशी ।
नृशंसानार्य! दुर्वृत्त! क्षुद्र! पापपराक्रम ॥ २०
अनार्यस्येदृशं कर्म घृणा ते नास्ति निर्घृणा ।
च्युता गृहाच्च राज्याच्च रामहस्ताच्च मैथिली ॥ २१
किं तवैषाऽपराद्धा हि यदेनां हन्तुमिच्छसि ।
सीतां च हत्वा न चिरं जीविष्यसि कथंचन ॥ २२
वधार्हः कर्मणानेन मम हस्तगतोह्यसि ।
येच स्त्रीघातिनां लोका लोकवध्येषु कुत्सिताः ॥ २३
इह जीवितमुत्सृज्य प्रेत्य तान्प्रतिपत्स्यसे ।"
इति ब्रुवाणो हनुमान् सायुधैर्हरिभिर्वृतः ॥ २४
अभ्यधावत संक्रुद्धो राक्षसेन्द्रसुतं प्रति ।
आपतन्तं महावीर्यं तदनीकं वनौकसाम् ॥ २५
रक्षसां भीमवेगानामनीकं तु न्यवारयत् ।
सतां बाणसहस्रेण विक्षोभ्य हरिवाहिनीम् ॥ २६
हरिश्रेष्ठं हनूमन्तमिन्द्रजित्प्रत्युवाच ह ।
"सुग्रीवस्त्वं च रामश्च यन्निमित्तमिहागताः ॥ २७

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

तां हनिष्यामि वैदेहीमद्यैव तव पश्यतः ।
इमां हत्वा ततो रामं लक्ष्मणं त्वां च वानर! ॥ २८
सुग्रीवं च वधिष्यामि तं चानार्यं विभीषणम् ।
न हन्तव्याः स्त्रियश्चेति यद्ब्रवीषि प्लवङ्गम! ॥ २९
पीडाकरममित्राणां यत्स्यात्कर्तव्यमेव तत् ।"
तमेवमुक्त्वा रुदतीं सीतां मायामयीं तदा ॥ ३०
शितधारेण खड्गेन निजघानेन्द्रजित्स्वयम् ।
यज्ञोपवीतमार्गेण भिन्ना तेन तपस्विनी ॥ ३१
सा पृथिव्यां पृथुश्रोणि पपात प्रियदर्शना ।
तामिन्द्रजित्स्वयं हत्वा हनूमन्तमुवाच ह ॥ ३२
"मया रामस्य पश्येमां कोपेन च निषूदिताम् ।
एषा विशस्ता वैदेही विफलो वः परिश्रमः ॥" ३३
ततः खड्गेन महता हत्वा तामिन्द्रजित्स्वयम् ।
हृष्टस्सरथमास्थाय विननाद महास्वनम् ॥ ३४
वानराश्शुश्रुवुश्शब्दमदूरे प्रत्यवस्थिताः ।
व्यादितास्यस्य नदतस्तद्दुर्गं संश्रितस्य च ॥ ३५
तथा तु सीतां विनिहत्य दुर्मतिः प्रहृष्टचेता स्स बभूव रावणिः ।
तं हृष्टरूपं समुदीक्ष्य वानरा विषण्णरूपा स्सहसा प्रदुद्रुवुः ॥ ३६

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे एकाशीतितमस्सर्गः ॥

॥ द्व्यशीतितमस्सर्गः ॥

श्रुत्वा तु भीमनिर्ह्रादं शक्राशनिसमस्वनम् ।
वीक्षमाणा दिशस्सर्वा दुद्रुवुर्वानरर्षभाः ॥ १

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

तानुवाच ततस्सर्वान् हनूमान्मारुतात्मजः ।
विषण्णवदनां दीनां स्त्रस्तान्विद्रवतः पृथक् ॥ २
" कस्माद्विषण्णवदना विद्रवध्वे प्लवङ्गमाः ।
त्यक्तयुद्धसमुत्साह श्शूरत्वं क्वनु वो गतम् ॥ ३
पृष्ठतोऽनुव्रजध्वं मामग्रतो यान्तमाहवे ।
शूरै रभिजनोपेतै रयुक्तं हि निवर्तितुम् ॥" ४
एवमुक्तास्सुसंहृष्टा वायुपुत्रेण वानराः ।
शैलशृङ्गाण्यगांश्चैव जगृहुर्हृष्टमानसाः ॥ ५
अभिपेतुश्च गर्जन्तो राक्षसान्वानरर्षभाः ।
परिवार्य हनूमन्तमन्वयुश्च महाहवे ॥ ६
स तैर्वानरमुख्यैश्च हनूमान् सर्वतो वृतः ।
हुताशन इवार्चिष्मा नदहच्छत्रुवाहिनीम् ॥ ७
स राक्षसानां कदनं चकार सुमहाकपिः ।
वृतो वानरसैन्येन कालान्तकयमोपमः ॥ ८
स तु कोपेन चाविष्टः शोकेन च महाकपिः ।
हनूमान्रावणि रथे पातयन्महतीं शिलाम् ॥ ९
तामापतन्तीं दृष्ट्वैव रथस्सारथिना तदा ।
विधेयाश्वसमायुक्त स्सुदूरमपवाहितः ॥ १०
तमिन्द्रजितमप्राप्य रथस्थं सहसारथिम् ।
विवेश धरणीं भित्त्वा सा शिला व्यर्थमुद्यता ॥ ११
पातितायां शिलायां तु रक्षसां व्यथिता चमूः ।
निपतन्त्या च शिलया राक्षसामथिता भृशम् ॥ १२

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

तमभ्यधावन् शतशो नदन्तः काननौकसः ।
ते द्रुमांश्च महावीर्या गिरिशृङ्गाणि चोद्यताः ॥ १३

क्षिपन्तीन्द्रजितस्संख्ये वानरा भीमविक्रमाः ।
वृक्षशैलमहावर्षं विसृजन्तः प्लवङ्गमाः ॥ १४

शत्रूणां कदनं चक्रुर्नेदुश्च विविधैस्स्वनैः ।
वानरैस्तैर्महावीर्यैर्घोररूपा निशाचराः ॥ १५

वीर्यादभिहतावृक्षैर्व्यवेष्टन्त रणाजिरे ।
स्वसैन्यमभिवीक्ष्याथ वानरार्दितमिन्द्रजित् ॥ १६

प्रगृहीतायुधः क्रुद्धः परानभिमुखो ययौ ।
स शरौघानवसृजन् स्वसैन्येनाभिसंवृतः ॥ १७

जघान कपिशार्दूलान् सुबहून्दृष्टविक्रमः ।
शूलैरशनिभिः खड्गैः पट्टसैः कूटमुद्गरैः ॥ १८

ते चाप्यनुचरास्तस्य वानरान् जघ्नुरोजसा ।
सस्कन्धविटपस्सालैश्शिलाभिश्च महाबलः ॥ १९

हनुमान्कदनं चक्रे रक्षसां भीमकर्मणाम् ।
स निवार्य परानीकमब्रवीत्तान्वनौकसः ॥ २०

हनुमान् "सन्निवर्तध्वं न नस्साध्यमिदं बलम् ।
त्यक्त्वा प्राणान्विवेष्टन्तो रामप्रियचिकीर्षवः ॥ २१

यन्निमित्तं हि युध्यामो हता सा जनकात्मजा ।
इममर्थं हि विज्ञाप्य रामं सुग्रीवमेव च ॥ २२

तौ यत्प्रतिविधास्येते तत्करिष्यामहे वयम् ।"
इत्युक्त्वा वानरश्रेष्ठो वारयन् सर्ववानरान् ॥ २३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

शनैश्शनैरसंत्रस्त स्सबलस्सन्यवर्तत ।
ततः प्रेक्ष्य हनूमन्तं व्रजन्तं यत्र राघवः ॥ २४
स होतुकामो दुष्टात्मा गतश्चैत्यनिकुम्भिलाम् ।
निकुम्भिलामधिष्ठाय पावकं जुहुवेन्द्रजित् ॥ २५
यज्ञभूम्यां तु विधिवत्पावकस्तेन रक्षसा ।
हूयमानः प्रजज्वाल मांसशोणितभुक्तदा ॥ २६
सोऽर्चिःपिनद्धो ददृशे होमशोणिततर्पितः ।
सन्ध्यागत इवादित्य स्सुतीव्रोऽग्निस्समुत्थितः ॥ २७
अथेन्द्रजिद्राक्षसभूतये तु जुहाव हव्यं विधिना विधानवित् ।
दृष्ट्वा व्यतिष्ठन्त च राक्षसास्ते महासमूहेषु नयानयज्ञाः ॥ २८

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे द्व्यशीतितमस्सर्गः ॥

॥ त्र्यशीतितमस्सर्गः ॥

राघवश्चापि विपुलं तं राक्षसवनौकसाम् ।
श्रुत्वा संग्रामनिर्घोषं जाम्बवन्तमुवाच ह ॥ १
"सौम्य नूनं हनुमता क्रियते कर्मदुष्करम् ।
श्रूयते हि यथा भीम स्सुमहानायुधस्वनः ॥ २
तद्गच्छ कुरु साहाय्यं स्वबलेनाभिसंवृतः ।
क्षिप्र मृक्षपते! तस्य कपिश्रेष्ठस्य युध्यतः ॥" ३
ऋक्षराजस्तथोक्तस्तु स्वेनानीकेन संवृतः ।
आगच्छत्पश्चिमद्वारं हनूमान् यत्र वानरः ॥ ४
अथायान्तं हनूमन्तं ददर्शर्क्षपतिः पथि ।
वानरैः कृतसंग्रामैश्श्वसद्भिरभिसंवृतम् ॥ ५

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

दृष्ट्वा पथि हनूमांश्च तदृक्षबलमुद्यतम् ।
नीलमेघनिभं भीमं सन्निवार्य न्यवर्तत ॥ ६

स तेन हरिसैन्येन सन्निकर्षं महायशाः ।
शीघ्रमागम्यरामाय दुःखिता वाक्यमब्रवीत् ॥ ७

"समरे युध्यमानानामस्माकं प्रेक्षतां पुरः ।
जघान रुदतीं सीतामिन्द्रजिद्रावणात्मजः ॥ ८

उद्भ्रान्तचित्तस्तां दृष्ट्वा विषण्णोऽहमरिन्दम ।
तदहं भवतो वृत्तं विज्ञापयितुमागतः ॥" ९

तस्य तद्वचनं श्रुत्वा राघवश्शोकमूर्छितः ।
निपपात तदा भूमौ छिन्नमूल इव द्रुमः ॥ १०

तं भूमौ देवसङ्काशं पतितं प्रेक्ष्य राघवम् ।
अभिपेतुस्समुत्पत्य सर्वतः कपिसत्तमाः ॥ ११

असिञ्चन् सलिलैश्चैनं पद्मोत्पलसुगन्धिभिः ।
प्रदहन्तमनासाद्यं सहसाग्निमिवोच्छिखम् ॥ १२

तं लक्ष्मणोऽथ बाहुभ्यां परिष्वज्य सुदुःखितः ।
उवाच राम मस्वस्थं वाक्यं हेत्वर्थसंहितम् ॥ १३

"शुभे वर्त्मनि तिष्ठन्तं त्वामार्य! विजितेन्द्रियम् ।
अनर्थेभ्यो न शक्नोति त्रातुं धर्मो निरर्थकः ॥ १४

भूतानां स्थावराणां च जङ्गमानां च दर्शनम् ।
यथास्ति न तथा धर्मस्तेन नास्तीति मे मतिः ॥ १५

यथैव स्थावरं व्यक्तं जङ्गमं च तथाविधम् ।
नायमर्थस्तथायुक्त स्त्वद्विधो न विपद्यते ॥ १६

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

यद्यधर्मो भवेद्भूतो रावणो नरकं व्रजेत् ।
भवांश्च धर्मयुक्तो वै नैव व्यसनमाप्नुयात् ॥ १७
तस्य च व्यसनाभावाद्व्यसनं च गते त्वयि ।
धर्मो भवत्यधर्मश्च परस्परविरोधिनौ ॥ १८
धर्मेणोपलभेद्धर्म मधर्मं चाप्य धर्मतः ।
यद्यधर्मेण युज्येयुर्येष्वधर्मः प्रतिष्ठितः ॥ १९
यदि धर्मेण युज्येरन्नाधर्मरुचयो जनाः ।
धर्मेण चरतां धर्म स्तथा चैषां फलं भवेत् ॥ २०
यस्मादर्था विवर्धन्ते येष्वधर्मः प्रतिष्ठितः ।
क्लिश्यन्ते धर्मशीलाश्च तस्मादेतौ निरर्थकौ ॥ २१
वध्यन्ते पापकर्माणो यद्यधर्मेण राघव! ।
वधकर्महतो धर्मस्सहतः कं वधिष्यति ॥ २२
अथवा विहिते नायं हन्यते हन्ति वा परम् ।
विधिरालिप्यते तेन न स पापेन कर्मणा ॥ २३
अदृष्टप्रतिकारेण त्वव्यक्तेनासता सता ।
कथं शक्यं परं प्राप्तुं धर्मेणारिविकर्शन! ॥ २४
यदि सत्स्यात्सतां मुख्य नासत्स्यात्तव किंचन ।
त्वया यदीदृशं प्राप्तं तस्मात्सन्नोपपद्यते ॥ २५
अथवा दुर्बलः क्लीवो बलं धर्मोऽनुवर्तते ।
दुर्बलो हृतमर्यादो न सेव्य इति मे मतिः ॥ २६
बलस्य यदि चेद्धर्मो गुणभूतः पराक्रमे ।
धर्ममुत्सृज्य वर्तस्व यथा धर्मे तथा बले ॥ २७

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

अथ चेत्सत्यवचनं धर्मः किल परन्तप! ।
अनृतस्त्वय्यकरुणः किं न बद्ध स्त्वया पिता ॥ २८

यदि धर्मो भवेद्भूतो ह्यधर्मो वा परन्तप! ।
न स्म हत्वा मुनिं वज्री कुर्यादिज्यां शतक्रतुः ॥ २९

अधर्मसंश्रितो धर्मो विनाशयति राघव ।
सर्वमेतद्यथाकामं काकुत्स्थ! कुरुते नरः ॥ ३०

मम चेदं मतं तात! धर्मोऽयमिति राघव! ।
धर्ममूलं त्वया छिन्नं राज्यमुत्सृजता तदा ॥ ३१

अर्थेभ्यो हि विवृद्धेभ्यस्संवृत्तेभ्यस्ततस्ततः ।
क्रियास्सर्वाः प्रवर्तन्ते पर्वतेभ्य इवापगाः ॥ ३२

अर्थेन हि वियुक्तस्य पुरुषस्याल्पतेजसः ।
व्युच्छिद्यन्ते क्रियास्सर्वा ग्रीष्मे कुसरितो यथा ॥ ३३

सोऽयमर्थं परित्यज्य सुखकामस्सुखैधितः ।
पापमारभते कर्तुं ततो दोषः प्रवर्तते ॥ ३४

यस्यार्थास्तस्य मित्राणि यस्यार्थास्तस्य बान्धवाः ।
यस्यार्थास्स पुमान्लोके यस्यार्थास्स च पण्डितः ॥ ३५

यस्यार्थास्स च विक्रान्तो यस्यार्थास्स च बुद्धिमान् ।
यस्यार्थास्स महाभागो यस्यार्थास्स महागुणः ॥ ३६

अर्थस्यैते परित्यागे दोषाः प्रव्याहृता मया ।
राज्यमुत्सृजता वीर! येन बुद्धि स्त्वया कृता ॥ ३७

यस्यार्था धर्मकामार्था स्तस्य सर्वं प्रदक्षिणम् ।
अधनेनार्थकामेन नार्थश्शक्यो विचिन्वता ॥ ३८

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

हर्षः कामश्च दर्पश्च धर्मः क्रोधश्शमो दमः ।
अर्थादेतानि सर्वाणि प्रवर्तन्ते नराधिप! ॥ ३९
येषां नश्यत्ययं लोकश्चरतां धर्मचारिणाम् ।
तेऽर्था स्त्वयि न दृश्यन्ते दुर्दिनेषु यथा ग्रहाः ॥ ४०
त्वयि प्रव्रजिते वीर! गुरोश्च वचने स्थिते ।
रक्षसापहृताभार्या प्राणैः प्रियतरा तव ॥ ४१
तदद्य विपुलं वीर दुःखमिन्द्रजिता कृतम् ।
कर्मणाऽव्यपनेष्यामि तस्मादुत्तिष्ठ राघव! ॥ ४२
उत्तिष्ठ नरशार्दूल! दीर्घबाहो! दृढव्रत! ।
किमात्मानं महात्मानमात्मानं नावबुध्यसे ॥ ४३
अयमनघ तवोदितः प्रियार्थं जनकसुतानिधनं निरीक्ष्य रुष्टः ।
सहयगजरथां सराक्षसेन्द्रां भृशमिषुभिर्विनिपातयामि लङ्काम् ॥ ४४

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे त्र्यशीतितमस्सर्गः ॥

॥ चतुरशीतितमस्सर्गः ॥

राममाश्वासयाने तु लक्ष्मणे भ्रातृवत्सले ।
निक्षिप्य गुल्मान् स्वस्थाने तत्रागच्छद्विभीषणः ॥ १
नानाप्रहरणैर्वीरै श्चतुर्भिस्सचिवैर्वृतः ।
नीलाञ्जनचयाकारै र्मातङ्गैरिव यूथपः ॥ २
सोऽभिगम्य महात्मानं राघवं शोकलालसम् ।
वानरांश्चैव ददृशे बाष्पपर्याकुलेक्षणान् ॥ ३
राघवं च महात्मानमिक्ष्वाकुकुलनन्दनम् ।
ददर्श मोहमापन्नं लक्ष्मणस्याङ्कमाश्रितम् ॥ ४

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

मीलितं शोकसन्तप्तं दृष्ट्वा रामं विभीषणः ।
अन्तर्दुःखेन दीनात्मा 'किमेत'दिति सोऽब्रवीत् ॥ ५

विभीषणमुखं दृष्ट्वा सुग्रीवं तांश्च वानरान् ।
लक्ष्मणोवाच मन्दार्थमिदं बाष्पपरिप्लुतः ॥ ६

"हतामिन्द्रजिता सीतामिह श्रुत्वैव राघवः ।
हनुमद्वचनात्सौम्य! ततो मोहमुपागतः ॥" ७

कथयन्तं तु सौमित्रिं संनिवार्य विभीषणः ।
(पुष्कलार्थमिदं वाक्यं विसंज्ञं राममब्रवीत् ॥) ८

मनुजेन्द्रार्तरूपेण यदुक्तं तु हनूमता ।
तदयुक्तमहं मन्ये सागरस्येव शोषणम् ॥ ९

अभिप्रायं तु जानामि रावणस्य दुरात्मनः ।
सीतां प्रति महाबाहो! न च घातं करिष्यति ॥ १०

याच्यमानस्सुबहुशो मया हितचिकीर्षुणा ।
'वैदेहीमुत्सृज'स्वेति न च तत्कृतवान्वचः ॥ ११

नैव साम्ना न दानेन न भेदेन कुतो युधा ।
सा द्रष्टुमपि शक्येत नैव चान्येन केनचित् ॥ १२

वानरान्मोहयित्वा तु प्रतियातस्स राक्षसः ।
चैत्यं निकुम्भिलां नाम यत्र होमं करिष्यति ॥ १३

हुतवानुपयातो हि देवैरपि सवासवैः ।
दुराधर्षो भवत्येव संग्रामे रावणात्मजः ॥ १४

तेन मोहयता नूनमेषा माया प्रयोजिता ।
विघ्नमन्विच्छता तत्र वानराणां पराक्रमे ॥ १५

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

ससैन्यास्तत्र गच्छामो यावत्तन्नसमाप्यते ।
त्यजेमं नरशार्दूल! मिथ्या सन्तापमागतम् ॥ १६
सीदते हि बलं सर्वं दृष्ट्वा त्वां शोककर्शितम् ।
इह त्वं स्वस्थहृदयस्तिष्ठ सत्त्वसमुच्छ्रितः ॥ १७
लक्ष्मणं प्रेषयास्माभिस्सहसैन्यानुकर्षिभिः ।
एष तं नरशार्दूलो रावणिं निशितैश्शरैः ॥ १८
त्याजयिष्यति तत्कर्म ततो वध्यो भविष्यति ।
तस्यैते निशितास्तीक्ष्णाः पत्रिपत्राङ्गवाजिनः ॥ १९
पतत्रिण इवासौम्या श्शराः पास्यन्ति शोणितम् ।
तं सन्दिश महाबाहो! लक्ष्मणं शुभलक्षणम् ॥ २०
राक्षसस्य विनाशाय वज्रं वज्रधरो यथा ॥
मनुजवर! न कालविप्रकर्षो रिपु निधनं प्रति यत्क्षमोऽद्य कर्तुम् ।
त्वमतिसृजरिपोर्वधाय वाणीममररिपोर्मथने यथा महेन्द्रः ॥ २१
समाप्तकर्मा हि स राक्षसाधिपो भवत्यदृश्यस्समरे सुरासुरैः ।
युयुत्सता तेन समाप्तकर्मणा भवेत्सुराणामपि संशयो महान् ॥ २२

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे चतुरशीतितमस्सर्गः ॥

॥ पञ्चाशीतितमस्सर्गः ॥

तस्य तद्वचनं श्रुत्वा राघवश्शोककर्शितः ।
नोपधारयते व्यक्तं यदुक्तं तेन रक्षसा ॥ १
ततो धैर्यमवष्टभ्य रामः परपुरञ्जयः ।
विभीषणमुपासीन मुवाच कपिसन्निधौ ॥ २

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

"नैर्ऋताधिपते! वाक्यं यदुक्तं तं विभीषण!
भूयस्तच्छ्रोतुमिच्छामि ब्रूहि यत्ते विवक्षितम् ॥" ३
राघवस्य वचश्श्रुत्वा वाक्यं वाक्यविशारदः ।
यत्तत्पुनरिदं वाक्यं बभाषे स विभीषणः ॥ ४
"यथाऽऽज्ञप्तं महाबाहो! त्वया गुल्मनिवेशनम् ।
तत्तथाऽनुष्ठितं वीर! त्वद्वाक्यसमनन्तरम् ॥ ५
तान्यनीकानि सर्वाणि विभक्तानि समन्ततः ।
विन्यस्तयूथपाश्चैव यथान्यायं विभागशः ॥ ६
भूयस्तु मम विज्ञाप्यं तच्छृणुष्व महायशः ।
त्वय्यकारणसन्तप्ते सन्तप्तहृदया वयम् ॥ ७
त्यज राज! न्निमं शोकं मिथ्यासन्तापमागतम् ।
तदियं त्यज्यतां चिन्ता शत्रुहर्षविवर्धनी ॥ ८
उद्यमः क्रियतां वीर! हर्षस्समुपसेव्यताम् ।
प्राप्तव्या यदि ते सीता हन्तव्याश्च निशाचराः ॥ ९
रघुनन्दन! वक्ष्यामि श्रूयतां मे हितं वचः ।
साध्वयं यातु सौमित्रिर्बलेन महता वृतः ॥ १०
निकुम्भिलायां संप्राप्य हन्तुं रावणि माहवे ।
धनुर्मण्डलनिर्मुक्तै राशीविषविषोपमैः ॥ ११
शरैर्हन्तुं महेष्वासो रावणिं समितिञ्जयः ।
तेन वीरेण तपसा वरदानात्स्वयम्भुवः ॥ १२
अस्त्रं ब्रह्मशिरः प्राप्तं कामगाश्च तुरङ्गमाः ।
स एष सहसैन्येन प्राप्तः किल निकुम्भिलाम् ॥ १३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

यद्युत्तिष्ठेत्कृतं कर्म हतान् सर्वांश्च विद्धिनः ।
निकुम्भिला मसम्प्राप्तमहुताग्निं च यो रिपुः ॥ १४
त्वामाततायिनं हन्यादिन्द्रशत्रोस्सते वधः ।
वरो दत्तो महाबाहो! सर्वलोकेश्वरेण वै ॥ १५
इत्येवं विहितो राजन् वधस्तस्यैष धीमतः ।
वधायेन्द्रजितो राम! सन्दिशस्व महाबल ॥ १६
हते तस्मिन् हतं विद्धि रावणं ससुहृज्जनम् ।"
विभीषणवचश्श्रुत्वा राघवो वाक्यमब्रवीत् ॥ १७
"जानामि तस्य रौद्रस्य मायां सत्यपराक्रम ।
स हि ब्रह्मास्त्रवित्प्राज्ञो महामायो महाबलः ॥ १८
करोत्यसंज्ञान् संग्रामे देवान् सवरुणानपि ।
तस्यान्तरिक्षे चरतो रथस्थस्य महायशः ॥ १९
नगतिर्ज्ञायते तस्य सूर्यस्येवाभ्रसंप्लवे ।"
राघवस्तु रिपोर्ज्ञात्वा माया वीर्यं दुरात्मनः ॥ २०
लक्ष्मणं कीर्तिसम्पन्नमिदं वचनमब्रवीत् ।
"यद्वानरेन्द्रस्य बलं तेन सर्वेण संवृतः ॥ २१
हनूमत्प्रमुखैश्चैव यूथपैस्सहलक्ष्मण! ।
जाम्बवेनर्क्षपतिना सहसैन्येन संवृतः ॥ २२
जहि तं राक्षससुतं मायानलविशारदम् ।
अयं त्वां सचिवैस्सार्धं महात्मा रजनीचरः ॥ २३
अभिज्ञस्तस्य देशस्य पृष्ठतोऽनुगमिष्यति ।"
राघवस्य वचश्श्रुत्वा लक्ष्मणस्सविभीषणः ॥ २४

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

जग्राह कार्मुकश्रेष्ठमत्यद्भुतपराक्रमः ।
सन्नद्धः कवची खड्गी सशरो हेमचापधृत् ॥ २५
रामपादा वुपस्पृश्य हृष्टस्सौमित्रिरब्रवीत् ।
"अद्य मत्कार्मुकोन्मुक्ताश्शरा निर्भिद्य रावणिम् ॥ २६
लङ्कामभिपतिष्यन्ति हंसाः पुष्करिणीमिव ।
अद्यैव तस्य रौद्रस्य शरीरं मामकाश्शराः ॥ २७
विधमिष्यन्ति भित्त्वा तं मम चापगुणच्युताः ।"
स एवमुक्त्वा द्युतिमान् वचनं भ्रातुरग्रतः ॥ २८
स रावणिवधाकाङ्क्षी लक्ष्मण स्त्वरितो ययौ ।
सोऽभिवाद्य गुरोः पादौ कृत्वा चापि प्रदक्षिणम् ॥ २९
निकुम्भिलामभिययौ चैत्यं रावणिपालितम् ।
विभीषणेन सहितो राजपुत्रः प्रतापवान् ॥ ३०
कृतस्वस्त्ययनो भ्रात्रा लक्ष्मण स्त्वरितो ययौ ।
वानराणां सहस्रैस्तु हनुमान्बहुभिर्वृतः ॥ ३१
विभीषणश्च सामात्य स्तदा लक्ष्मणमन्वगात् ।
महता हरिसैन्येन सवेगमभिसंवृतः ॥ ३२
ऋक्षराजबलं चैव ददर्श पथि विष्ठितम् ।
स गत्वा दूरमध्वानं सौमित्रिर्मित्रनन्दनः ॥ ३३
राक्षसेन्द्रबलं दूरादपश्यद्व्यूहमास्थितम् ।
स तं प्राप्य धनुष्पाणिर्मायायोगमरिन्दमः ॥ ३४
तस्थौ ब्रह्मविधानेन विजेतुं रघुनन्दनः ।
विभीषणेन सहितो राजपुत्रः प्रतापवान् ॥ ३५

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

अङ्गदेन च वीरेण तथाऽनिलसुतेन च ॥
विविधममलशस्त्रभास्वरं तद्ध्वजगहनं विपुलं महारथैश्च ।
प्रतिभयतमममप्रमेयवेगं तिमिरमिव द्विषतां बलं विवेश ॥ ३६

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे पञ्चाशीतितमस्सर्गः ॥

॥ षडशीतितमस्सर्गः ॥

अथ तस्यामवस्थायां लक्ष्मणं रावणानुजः ।
परेषामहितं वाक्यमर्थसाधकमब्रवीत् ॥ १
"यदेतद्राक्षसानीकं मेघश्यामं विलोक्यते ।
एतदायोध्यतां शीघ्रं कपिभिः पादपायुधैः ॥ २
अस्यानीकस्य महतो भेदने यत लक्ष्मण! ।
राक्षसेन्द्रसुतोऽप्यत्र भिन्ने दृश्यो भविष्यति ॥ ३
सत्वमिन्द्राशनिप्रख्यैश्शरैरवकिरन्परान् ।
अभिद्रवाशु यावद्वै नैतत्कर्म समाप्यते ॥ ४
जहि वीर! दुरात्मानं मायापरमधार्मिकम् ।
रावणिं क्रूरकर्माणं सर्वलोकभयावहम् ॥" ५
विभीषणवचश्श्रुत्वा लक्ष्मणश्शुभलक्षणः ।
ववर्ष शरवर्षाणि राक्षसेन्द्रसुतं प्रति ॥ ६
ऋक्षाश्शाखामृगाश्चैव द्रुमाद्रिनखयोधिनः ।
अभ्यधावन्तसहिता स्तदानीकमवस्थितम् ॥ ७
राक्षसाश्च शितैर्बाणै रसिभिश्शक्तितोमरैः ।
उद्यतैस्समवर्तन्त कपिसैन्यजिघांसवः ॥ ८

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

स संप्रहार स्तुमुलस्संजज्ञे कपिरक्षसाम् ।
शब्देन महता लङ्कां नादयन्वै समन्ततः ॥ ९

शस्त्रैश्च बहुधाकारैश्शितैर्बाणैश्च पादपैः ।
उद्यतैर्गिरिश्रृङ्गैश्च घोरैराकाशमावृतम् ॥ १०

ते राक्षसा वानरेषु विकृताननबाहवः ।
निवेशयन्तश्शस्त्राणि चक्रुस्ते सुमहद्भयम् ॥ ११

तथैव सकलैर्वृक्षैर्गिरिश्रृङ्गैश्च वानराः ।
अभिजघ्नुर्निजघ्नुश्च समरे राक्षसर्षभान् ॥ १२

ऋक्षवानरमुख्यैश्च महाकायैर्महाबलैः ।
रक्षसां वध्यमानानां महद्भयमजायत ॥ १३

स्व मनीकं विषण्णं तु श्रुत्वा शत्रुभिरर्दितम् ।
उदतिष्ठत दुर्धर्षस्तत्कर्मण्यननुष्ठिते ॥ १४

वृक्षान्धकारान्निर्गत्य जातक्रोधस्सरावणिः ।
आरुरोह रथं सज्जं पूर्वयुक्तं सराक्षसः ॥ १५

स भीमकार्मुकधरः कालमेघसमप्रभः ।
रक्तास्यनयनः क्रुद्धो बभौ मृत्युरिवान्तकः ॥ १६

दृष्ट्वैव तु रथस्थं तं पर्यवर्तत तद्बलम् ।
रक्षसां भीमवेगानां लक्ष्मणेन युयुत्सताम् ॥ १७

तस्मिन्काले तु हनुमानुद्यम्य सुदुरासदम् ।
धरणीधरसङ्काशो महावृक्षमरिन्दमः ॥ १८

स राक्षसानां तत्सैन्यं कालाग्निरिव निर्दहन् ।
चकार बहुभिर्वृक्षैर्निस्संज्ञं युधि वानरः ॥ १९

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

विध्वंसयन्तं तरसा दृष्ट्वैव पवनात्मजम् ।
राक्षसानां सहस्राणि हनूमन्तमवाकिरन् ॥ २०
शितशूलधराश्शूलै रसिभिश्चासिपाणयः ।
शक्तिभिश्शक्तिहस्ताश्च पट्टसैः पट्टसायुधाः ॥ २१
परिघैश्च गदाभिश्च चक्रैश्च शुभदर्शनैः ।
शतशश्च शतघ्नीभि रायसैरपि मुद्गरैः ॥ २२
घोरैः परश्वथैश्चैव भिण्डिवालैश्च राक्षसाः ।
मुष्टिभिर्वज्रकल्पैश्च तलैरशनिसन्निभैः ॥ २३
अभिजघ्नुस्समासाद्य समन्तात्पर्वतोपमम् ।
तेषामपि च संक्रुद्ध श्चकार कदनं महत् ॥ २४
स ददर्श कपिश्रेष्ठमचलोपममिन्द्रजित् ।
सूदयन्तममित्रघ्न ममित्रान् पवनात्मजम् ॥ २५
स सारथि मुवाचेदं "याहि यत्रैष वानरः ।
क्षयमेष हि नः कुर्याद्राक्षसाना मुपेक्षितः ॥" २६
इत्युक्तस्सारथिस्तेन ययौ यत्र स मारुतिः ।
वहन्परमदुर्धर्षं स्थितमिन्द्रजितं रथे ॥ २७
सोऽभ्युपेत्य शरान्खड्गान् पट्टसांश्च परश्वथान् ।
अभ्यवर्षत दुर्धर्षः कपिमूर्ध्नि सराक्षसः ॥ २८
तानि शस्त्राणि घोराणि प्रतिगृह्य समारुतिः ।
रोषेण महताविष्टो वाक्यं चेद मुवाच ह ॥ २९
"युध्यस्व यदि शूरोऽसि रावणात्मज! दुर्मते! ।
वायुपुत्रं समासाद्य जीवन्नप्रतियास्यसि ॥ ३०

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

बाहुभ्यां प्रतियुध्यस्व यदि मे द्वन्द्वमाहवे ।
वेगं संहस्व दुर्बुद्धे! ततस्त्वं रक्षसां वरः ॥ ३१
हनुमन्तं जिघांसन्तं समुद्यतशरासनम् ।
रावणात्मजमाचष्टे लक्ष्मणाय विभीषणः ॥ ३२
"यस्सवासवनिर्जेता रावणस्यात्मसम्भवः ।
स एष रथमास्थाय हनुमन्तं जिघांसति ॥ ३३
तमप्रतिमसंस्थानैश्शरैश्शत्रुविदारणैः ।
जीवितान्तकरैर्घोरै स्सौमित्रे! रावणिं जहि ॥" ३४
इत्येवमुक्तस्तु तदा महात्मा विभीषणेनारिविभीषणेन ।
ददर्श तं पर्वतसन्निकाशं रथे स्थितं भीमबलं नदन्तम् ॥ ३५

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे षडशीतितमस्सर्गः ॥

॥ सप्ताशीतितमस्सर्गः ॥

एवमुक्त्वा तु सौमित्रिं जातहर्षो विभीषणः ।
धनुष्पाणिनमादाय त्वरमाणो जगाम सः ॥ १
अविदूरं ततो गत्वा प्रविश्य च महद्वनम् ।
दर्शयामास तत्कर्म लक्ष्मणाय विभीषणः ॥ २
नीलजीमूतसङ्काशं न्यग्रोधं भीमदर्शनम् ।
तेजस्वी रावणभ्राता लक्ष्मणाय न्यवेदयत् ॥ ३
"इहोपहारं भूतानां बलवान्रावणात्मजः ।
उपहृत्य ततः पश्चात्संग्राममभिवर्तते ॥ ४
अदृश्यस्सर्वभूतानां ततो भवति राक्षसः ।
निहन्ति समरे शत्रून् बध्नाति च शरोत्तमैः ॥ ५

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

तमप्रविष्टं न्यग्रोधं बलिनं रावणात्मजम् ।
विध्वंसय शरैस्तीक्ष्णैस्सरथं साश्वसारथिम् ॥" ६
तथेत्युक्त्वा महातेजा स्सौमित्रिर्मित्रनन्दनः ।
बभूवावस्थितस्तत्र चित्रं विष्फारयन् धनुः ॥ ७
स रथेनाग्निवर्णेन बलवान्रावणात्मजः ।
इन्द्रजित्कवची धन्वी सध्वजः प्रत्यदृश्यत ॥ ८
तमुवाच महातेजाः पौलस्त्य मपराजितम् ।
"समाह्वये त्वां समरे सम्यग्युद्धं प्रयच्छमे ॥" ९
एवमुक्तो महातेजा मनस्वी रावणात्मजः ।
अब्रवीत् परुषं वाक्यं तत्र दृष्ट्वा विभीषणम् ॥ १०
"इह त्वं जात संवृद्धस्साक्षाद्भ्राता पितुर्मम ।
कथं द्रुह्यसि पुत्रस्य पितृव्यो मम राक्षस! ॥ ११
न ज्ञातित्वं न सौहार्दं न जाति स्तव दुर्मते! ।
प्रमाणं न च सौन्दर्यं न धर्मो धर्मदूषण! ॥ १२
शोच्यस्त्वमसि दुर्बुद्धे! निन्दनीयश्च साधुभिः ।
यस्त्वं स्वजनमुत्सृज्य परभृत्यत्वमागतः ॥ १३
नैतच्छिथिलया बुद्ध्या त्वं वेत्सि महदन्तरम् ।
क्व स्वजनसंवादः क्व नीचपराश्रयः ॥ १४
गुणवान्वा परजनस्स्वजनो निर्गुणोऽपि वा ।
निर्गुणस्स्वजनश्श्रेयान् यः परः पर एव सः ॥ १५
यस्स्वपक्षं परित्यज्य परपक्षं निषेवते ।
स स्वपक्षे क्षयं प्राप्ते पश्चात्तैरेव हन्यते ॥ १६

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

निरनुक्रोशता चेयं यादृशी ते निशाचर! ।
स्वजनेन त्वया शक्यं परुषं रावणानुज! ॥" १७
इत्युक्तो भ्रातृपुत्रेण प्रत्युवाच विभीषणः ।
"अजानन्निव मच्छीलं किं राक्षस! विकत्थसे ॥ १८
राक्षसेन्द्रसुतासाधो! पारुष्यं त्यज गौरवात् ।
कुले यद्यप्यहं जातो रक्षसां क्रूरकर्मणाम् ॥ १९
गुणोऽयं प्रथमो नृणां तन्मे शीलमराक्षसम् ।
न रमे दारुणेनाहं नचाधर्मेण वै रमे ॥ २०
भ्रात्रा विषमशीलेन कथं भ्राता निरस्यते ।
धर्मात्प्रच्युतशीलं हि पुरुषं पापनिश्चयम् ॥ २१
त्यक्त्वा सुखमवाप्नोति हस्तादाशीविषं यथा ।
हिंसांपरस्वहरणे परदाराभिमर्शनम् ॥ २२
त्याज्यमाहुर्दुराचारं वेश्म प्रज्वलितं यथा ।
परस्वानां च हरणं परदाराभिमर्शनम् ॥ २३
सुहृदा मतिशङ्का च त्रयो दोषाः क्षयावहाः ।
महर्षीणां वधो घोरस्सर्वदेवैश्च विग्रहः ॥ २४
अभिमानश्च कोपश्च वैरि त्वं प्रतिकूलता ।
एते दोषा मम भ्रातुर्जीवितैश्वर्यनाशनाः ॥ २५
गुणान्प्रच्छादयामासुः पर्वतानिव तोयदाः ।
दोषैरेतैः परित्यक्तो मया भ्राता पिता तव ॥ २६
नेयमस्ति पुरी लङ्का न च त्वं न च ते पिता ।
अतिमानी च बालश्च दुर्विनीतश्च राक्षस! ॥ २७

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

बद्धस्त्वं कालपाशेन ब्रूहि मां यद्यदिच्छसि ।
अद्य ते व्यसनं प्राप्तं किं मां त्वमिह वक्ष्यसि ॥ २८
प्रवेष्टुं न त्वया शक्यो न्यग्रोधो राक्षसाधम ! ।
धर्षयित्वा च काकुत्स्थौ न शक्यं जीवितुं त्वया ॥ २९
युध्यस्व नरदेवेन लक्ष्मणेन रणे सह ।
हतस्त्वं देवताकार्यं करिष्यसि यमक्षये ॥ ३०
निदर्शय स्वात्मबलं समुद्यतं कुरुष्व सर्वायुधसायकव्ययम् ।
न लक्ष्मणस्यैत्य हि बाणगोचरं त्वमद्य जीवन् सबलो गमिष्यसि ॥

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे सप्ताशीतितमस्सर्गः ॥

॥ अष्टाशीतितमस्सर्गः ॥

विभीषणवचश्श्रुत्वा रावणः क्रोधमूर्छितः ।
अब्रवीत्परुषं वाक्यं वेगेनाभ्युत्पपात ह ॥ १
उद्यतायुधनिस्त्रिंशो रथे सुसमलंकृते ।
कालाश्वयुक्ते महति स्थितः कालान्तकोपमः ॥ २
महाप्रमाणमुद्यम्य विपुलं वेगवद्दृढम् ।
धनुर्भीमं परामृश्य शरांश्चामित्रनाशनान् ॥ ३
तं ददर्श महेष्वासो रथे सुसमलंकृतः ।
अलंकृतममित्रघ्नं राघवस्यानुजं बली ॥ ४
हनुमत्पृष्ठमासीन मुदयस्थरविप्रभम् ।
उवाचैनं समारब्धस्सौमित्रिं सविभीषणम् ॥ ५
तांश्च वानरशार्दूलान् "पश्यध्वं मे पराक्रमम् ।
अद्य मत्कार्मुकोत्सृष्टं शरवर्षं दुरासदम् ॥ ६

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

मुक्तं वर्षमिवाकाशे वारयिष्यथ संयुगे ।
अद्य वो मामका बाणा महाकार्मुकनिस्सृताः ॥ ७
विधमिष्यन्ति गात्राणि तूलराशिमिवानलः ।
तीक्ष्णसायकनिर्भिन्नान् शूलशक्त्यृष्टितोमरैः ॥ ८
अद्य वो गमयिष्यामि सर्वानेव यमक्षयम् ।
क्षिपतश्शरवर्षाणि क्षिप्रहस्तस्य मे युधि ॥ ९
जीमूतस्येव नदतः कः स्थास्यति ममाग्रतः ।
रात्रियुद्धे मया पूर्वं वज्राशनिसमैश्शरैः ॥ १०
शायितौ स्थो मयाभूमौ विसंज्ञौ सपुरस्सरौ ।
स्मृतिर्नतेऽस्ति वा मन्ये व्यक्तं वा यमसादनम् ॥ ११
आशीविषमिव क्रुद्धं यन्मां योद्धुं व्यवस्थितः ।"
तच्छ्रुत्वा राक्षसेन्द्रस्य गर्जितं लक्ष्मणस्तदा ॥ १२
अभीतवदनः क्रुद्धो रावणिं वाक्यमब्रवीत् ।
"उक्तश्च दुर्गमः पारः कार्याणां राक्षस! त्वया ॥ १३
कार्याणां कर्मणां पारं यो गच्छति स बुद्धिमान् ।
स त्वमर्थस्य हीनार्थो दुरवापस्य केनचित् ॥ १४
वाचो व्याहृत्य जानीषे कृतार्थोऽस्मीति दुर्मते !
अन्तर्धानगतेनाजौ यस्त्वया चरितस्तदा ॥ १५
तस्कराचरितो मार्गो नैष वीरनिषेवितः ।
यथा बाणपथं प्राप्य स्थितोऽहं तव राक्षस ॥ १६
दर्शयस्वाद्य तत्तेजो वाचा त्वं किं विकत्थसे ।"
एवमुक्तो धनुर्भीमं परामृश्य महाबलः ॥" १७

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

ससर्ज निशितान्बाणानिन्द्रजित्समितिञ्जयः ।
ते निसृष्टा महावेगाश्शरास्सर्पविषोपमाः ॥ १८
सम्प्राप्य लक्ष्मणं पेतुश्श्वसन्त इव पन्नगाः ।
शरैरतिमहावेगैर्वेगवान्रावणात्मजः ॥ १९
सौमित्रि मिन्द्रजिद्युद्धे विव्याथ शुभलक्षणम् ।
सशरैरतिविद्धाङ्गो रुधिरेण समुक्षितः ॥ २०
शुशुभे लक्ष्मणश्श्रीमान् विधूम इव पावकः ।
इन्द्रजित्त्वात्मनः कर्म प्रसमीक्ष्याधिगम्य च ॥ २१
विनद्य सुमहानादमिदं वचनमब्रवीत् ।
पत्रिणश्शितधारास्ते शरा मत्कार्मुकच्युताः ॥ २२
आदास्यन्तेऽद्य सौमित्रे! जीवितं जीवितान्तगाः ।
अद्य गोमायुसङ्घाश्च श्येनसङ्घाश्च लक्ष्मण! ॥ २३
गृध्राश्च निपतन्तु त्वां गतासुं निहतं मया ।
क्षत्रबन्धुं सदाऽनार्यं रामः परमदुर्मतिः ॥ २४
भक्तं भ्रातरमद्यैव त्वां द्रक्ष्यति मया हतम् ।
विशस्तकवचं भूमौ व्यपविद्धशरासनम् ॥ २५
हृतोत्तमाङ्गं सौमित्रे! त्वामद्य निहतं मया ।"
इति ब्रुवाणं संरब्धं परुषं रावणात्मजम् ॥ २६
हेतुमद्वाक्यमत्यर्थं लक्ष्मणः प्रत्युवाच ह ।
वाग्बलं त्यज दुर्बुद्धे! क्रूरकर्मासि राक्षस! ॥ २७
अथ कस्माद्वदस्येतत्संपादय सुकर्मणा ।
अकृत्वा कत्थसे कर्म किमर्थमिह राक्षस! ॥ २८

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

कुरु तत्कर्म येनाहं श्रद्दध्यां तव कत्थनम् ।
अनुक्त्वा परुषं वाक्यं किञ्चिदप्यनवक्षिपन् ॥ २९
अविकत्थन्वधिष्यामि त्वां पश्य पुरुषाधम ।"
इत्युक्त्वा पञ्च नाराचा नाकर्ण पूरितान् शितान् ॥ ३०
निजघान महावेगान् लक्ष्मणो राक्षसोरसि ।
सुपत्र वाजिता बाणा ज्वलिता इव पन्नगाः ॥ ३१
नैर्ऋतोरस्यभासन्त सवितू रश्मयो यथा ।
स शरैराहतस्तेन सरोषो रावणात्मजः ॥ ३२
सुप्रयुक्तै स्त्रिभिर्बाणैः प्रतिविव्याथ लक्ष्मणम् ।
स बभूव तदा भीमो नरराक्षससिंहयोः ॥ ३३
विमर्दस्तुमुलो युद्धे परस्परजयैषिणोः ।
उभौ हि बलसम्पन्ना वुभौ विक्रमशालिनौ ॥ ३४
उभावपि सुविक्रान्तौ सर्वशस्त्रास्त्रकोविदौ ।
उभौ परमदुर्ज्ञेया वतुल्यबलतेजसौ ॥ ३५
युयुधाते तदा वीरौ ग्रहाविव नभोगतौ ।
बलवृत्राविवाभीतौ युधि तौ दुष्प्रधर्षणौ ॥ ३६
युयुधाते महात्मानौ तदा केसरिणाविव ।
बहून्व्यसृजन्तौ हि मार्गणौघानवस्थितौ ॥ ३७
नरराक्षससिंहौ तौ प्रहृष्टावभ्ययुध्यताम् ॥
सुसम्प्रहृष्टौ नरराक्षसोत्तमौ जयैषिणौ मार्गणचापधारिणौ ।
परस्परं तौ प्रववर्षतुर्भृशं शरौघवर्षेण वलाहकाविव ॥ ३८
अभिप्रवृद्धौ युधि युद्धकोविदौ शरासिचण्डौ शितशस्त्रधारिणौ ।
अभीक्ष्ण माविव्यथतुर्महाबलौ महाहवेशम्बरवासवाविव ॥ ३९

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे अष्टाशीतितमस्सर्गः ॥

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

॥ एकोननवतितमस्सर्गः ॥

ततश्शरं दाशरथिस्सन्धायामित्रकर्शनः ।
ससर्ज राक्षसेन्द्राय क्रुद्धस्सर्प इव श्वसन् ॥ १
तस्य ज्यातलनिर्घोषं स श्रुत्वा रावणात्मजः ।
विवर्णवदनो भूत्वा लक्ष्मणं समुदैक्षत ॥ २
तं विवर्णमुखं दृष्ट्वा राक्षसं रावणात्मजम् ।
सौमित्रिं युद्धसंयुक्तं प्रत्युवाच विभीषणः ॥ ३
"निमित्तान्यनुपश्यामि यान्यस्मिन् रावणात्मजे ।
त्वर तेन महाबाहो भग्न एष न संशयः ॥" ४
ततस्सन्धाय सौमित्रिर्बाणानग्निशिखोपमान् ।
मुमोच निशितां स्तस्मिन् सर्पानिव महाविषान् ॥ ५
शक्राशनिसमस्पर्शै र्लक्ष्मणेनाहतश्शरैः ।
मुहूर्तमभवन्मूढस्सर्वसंक्षुभितेन्द्रियः ॥ ६
उपलभ्य मुहूर्तेन संज्ञां प्रत्यागतेन्द्रियः ।
ददर्शावस्थितं वीरं वीरो दशरथात्मजम् ॥ ७
सोऽभिचक्राम सौमित्रिं रोषात्संरक्तलोचनः ।
अब्रवीच्चैनमासाद्य पुनस्सपरुषं वचः ॥ ८
"किं न स्मरसि तद्युद्धे प्रथमे मत्पराक्रमम् ।
निबद्धस्त्वं सहभ्रात्रा यदा भुवि विवेष्टसे ॥ ९
युवां खलु मया युद्धे शक्राशनिसमैश्शरैः ।
शायितौ प्रथमं भूमौ विसंज्ञौ सपुरस्सरौ ॥ १०
स्मृतिर्वा नास्ति ते मन्ये व्यक्तं वा यमसादनम् ।
गन्तुमिच्छसि यस्मात्त्वं मां धर्षयितु मिच्छसि ॥ ११

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

यदि ते प्रथमे युद्धे न दृष्टो मत्पराक्रमः ।
अद्य ते दर्शयिष्यामि तिष्ठेदानीं व्यवस्थितः ॥" १२
इत्युक्त्वा सप्तभिर्बाणैराभिविव्याथ लक्ष्मणम् ।
दशभिस्तु हनूमन्तं तीक्ष्णधारैश्शरोत्तमैः ॥ १३
ततश्शरशतेनैव सुप्रयुक्तेन वीर्यवान् ।
क्रोधाद्द्विगुणसंरब्धो निर्बिभेद विभीषणम् ॥ १४
तद्दृष्ट्वेन्द्रजिता कर्म कृतं रामानुजस्तदा ।
अचिन्तयित्वा प्रहसन्नैतत्किञ्चिदिति ब्रुवन् ॥ १५
मुमोच स शरान्घोरान् संगृह्य नरपुङ्गवः ।
अभीतवदनः क्रुद्धो रावणिं लक्ष्मणो युधि ॥ १६
"नैवं रणगताश्शूराः प्रहरन्ति निशाचर ।
लघवश्चाल्पवीर्याश्च सुखा हीमे शरास्तव ॥ १७
नैवं शूरास्तु युध्यन्ते समरे जयकाङ्क्षिणः ।"
इत्येवं तं ब्रुवाणस्तु शरवर्षैरवाकिरत् ॥ १८
तस्य बाणैस्सुविध्वस्तं कवचं हेमभूषितम् ।
व्यशीर्यत रथोपस्थे ताराजालमिवाम्बरात् ॥ १९
विधूतवर्मा नाराचैर्बभूव स कृतव्रणः ।
इन्द्रजित्समरे वीरः प्ररूढ इव सानुमान् ॥ २०
ततश्शरसहस्रेण संक्रुद्धो रावणात्मजः ।
बिभेद समरे वीरं लक्ष्मणं भीमविक्रमः ॥ २१
व्यशीर्यत महद्दिव्यं कवचं लक्ष्मणस्य च ।
कृतप्रतिकृतान्योन्यं बभूवतु रभिद्रुतौ ॥ २२

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

अभीक्ष्णं निःश्वसन्तौ तौ युध्येतां तुमुलं युधि ।
शरसंकृत्तसर्वाङ्गौ सर्वतो रुधिरोक्षितौ ॥ २३

सुदीर्घकालं तौ वीरावन्योन्यं निशितैश्शरैः ।
ततक्षतुर्महात्मानौ रणकर्मविशारदौ ॥ २४

बभूवतु श्चात्मजये यत्तौ भीमपराक्रमौ ।
तौ शरौघै स्तदा कीर्णौ निकृत्तकवचध्वजौ ॥ २५

स्रवन्तौ रुधिरं चोष्णं जलं प्रस्रवणाविव ।
शरवर्षं ततो घोरं मुञ्चतोर्भीमनिस्वनम् ॥ २६

सा सारयोरिवाकाशे नीलयोः कालमेघयोः ।
तयो रथ महान्कालो व्यत्ययाद्युद्ध्यमानयोः ॥ २७

नच तौ युद्धवैमुख्यं श्रमं वाऽप्युपजग्मतुः ।
अस्त्राण्यस्त्रविदां श्रेष्ठौ दर्शयन्तौ पुनः पुनः ॥ २८

शरानुच्चावचाकारानन्तरिक्षे ववन्धतुः ।
व्यपेतदोषमस्यन्तौ लघु चित्रं च सुष्ठु च ॥ २९

उभौ तु तुमुलं घोरं चक्रतुर्नरराक्षसौ ।
तयोः पृथक्पृथग्भीमः शुश्रुवे तलनिस्वनः ॥ ३०

प्रकम्पयञ्जनं घोरो निर्घात इव दारुणः ।
स तयोर्भ्राजते शब्दस्तदा समरसक्तयोः ॥ ३१

सुघोरयोर्निष्टनतोर्गगने मेघयोरिव ।
सुवर्णपुङ्खैर्नाराचैर्बलवन्तौ कृतव्रणौ ॥ ३२

प्रसुस्रुवाते रुधिरं कीर्तिमन्तौ जयेधृतौ ।
ते गात्रयोर्निपतिता रुक्मपुङ्खाश्शरा युधि ॥ ३३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

अप्सृङ्नद्धा विनिष्पत्य विविशुर्धरणीतलम् ।
अन्ये सुनिशितैश्शस्त्रै राकाशे सञ्जघट्टिरे ॥ ३४
बभञ्जुश्चिच्छिदुश्चान्ये तयोर्बाणास्सहस्रशः ।
स बभूव रणो घोर स्तयोर्बाणमयश्च यः ॥ ३५
अग्निभ्यामिव दीप्ताभ्यां सत्रे कुशमयश्च यः ।
तयोः कृतव्रणौ देहौ शुशुभाते महात्मनोः ॥ ३६
सपुष्पाविव निष्पत्रौ वने शाल्मलिकिंशुकौ ।
चक्रतुस्तुमुलं घोरं सन्निपातं मुहुर्मुहुः ॥ ३७
इन्द्रजिल्लक्ष्मणश्चैव परस्परवधैषिणौ ।
लक्ष्मणो रावणिं युद्धे रावाणश्चापि लक्ष्मणम् ॥ ३८
अन्योन्यं तावभिघ्नन्तौ न श्रमं प्रत्यपद्यताम् ।
बाणजालैश्शरीरस्थै रवगाढै स्तरस्विनौ ॥ ३९
शुशुभाते महावीर्यौ प्ररूढाविव पर्वतौ ।
तयोः रुधिरसिक्तानि संवृतानि शरैर्भृशम् ॥ ४०
बभ्राजुस्सर्वगात्राणि ज्वलन्त इव पावकाः ।
तयो रथ महान्कालो व्यत्ययाद्युध्यमानयोः ॥ ४१
न च तौ युद्धवैमुख्यं श्रमं वाऽप्युपजग्मतुः ॥
अथ समरपरिश्रमं निहन्तुं समरमुखेष्वजितस्य लक्ष्मणस्य ।
प्रियहितमुपपादयन्महौजास्समरमुपेत्य विभीषणोऽवतस्थे ॥ ४२

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे एकोननवतितमस्सर्गः ॥

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

॥ नवतितमस्सर्गः ॥

युध्यमानौ तु तौ दृष्ट्वा प्रसक्तौ नरराक्षसौ ।
प्रभिन्नाविव मातङ्गौ परस्परवधैषिणौ ॥ १
तौ द्रष्टुकामस्संग्रामे परस्परगतौ बली ।
शूरस्स रावणभ्राता तस्थौ संग्राममूर्धनि ॥ २
ततो विष्फारयामास महद्धनुरवस्थितः ।
उत्ससर्ज च तीक्ष्णाग्रान् राक्षसेषु महाशरान् ॥ ३
ते शराश्शिखिसङ्काशा निपतन्तस्समाहिताः ।
राक्षसान् दारयामासुर्वज्राणीव महागिरीन् ॥ ४
विभीषणस्यानुचरास्तेऽपि शूलासिपट्टसैः ।
चिच्छिदुस्समरे वीरान् राक्षसान्राक्षसोत्तमाः ॥ ५
राक्षसै स्तैः परिवृतस्स तदा तु विभीषणः ।
बभौ मध्ये प्रहृष्टानां कलभानामिव द्विपः ॥ ६
ततस्संचोदयानो वै हरीन्रक्षोरणप्रियान् ।
उवाच वचनं काले कालज्ञो रक्षसां वरः ॥ ७
"एकोऽयं राक्षसेन्द्रस्य परायणमिव स्थितः ।
एतच्छेषं बलं तस्य किं तिष्ठत हरीश्वराः ॥ ८
अस्मिन्विनिहते पापे राक्षसे रणमूर्धनि ।
रावणं वर्जयित्वा तु शेषमस्य बलं हतम् ॥ ९
प्रहस्तो निहतो वीरो निकुम्भश्च महाबलः ।
कुम्भकर्णश्च कुम्भश्च धूम्राक्षश्च निशाचरः ॥ १०
जम्बुमाली महामाली तीक्ष्णवेगोऽशनिप्रभः ।
सुप्तघ्नो यज्ञकोपश्च वज्रदंष्ट्रश्च राक्षसः ॥ ११

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

संह्रादी विकटो निघ्नस्तपनो दम एव च ।
प्रघासः प्रघसश्चैव प्रजङ्घोऽजङ्घ एव च ॥ १२
अग्निकेतुश्च दुर्धर्षो रश्मिकेतुश्च वीर्यवान् ।
विद्युज्जिह्वो द्विजिह्वश्च सूर्यशत्रुश्च राक्षसः ॥ १३
अकम्पनस्सुपार्श्वश्च चक्रमाली च राक्षसः ।
कम्पनस्सत्त्ववन्तौ तौ देवान्तकनरान्तकौ ॥ १४
एतान्निहत्यातिबलान् बहून्राक्षससत्तमान् ।
बाहुभ्यां सागरं तीर्त्वा लङ्घयतां गोष्पदं लघु ॥ १५
एतावदेव शेषं वो जेतव्यमिह वानराः ! ।
हतास्सर्वे समागम्य राक्षसा बलदर्पिताः ॥ १६
अयुक्तं निधनं कर्तुं पुत्रस्य जनितुर्मम ।
घृणामपास्य रामार्थे निहन्यां भ्रातुरात्मजम् ॥ १७
हन्तुकामस्य मे बाष्पं चक्षुश्चैव निरुध्यति ।
तमेवैष महाबाहुर्लक्ष्मणश्शमयिष्यति ॥ १८
वानरा घ्नत सम्भूय भृत्यानस्य समीपगान् ।"
इति तेनातियशसा राक्षसेनाभिचोदिताः ॥ १९
वानरेन्द्रा जहृषिरे लाङ्गूलानि च विव्यधुः ।
ततस्ते कपिशार्दूलाः क्ष्वेलन्तश्च मुहुर्मुहुः ॥ २०
मुमुचुर्विविधान्नादान् मेघान्दृष्ट्वेव बर्हिणः ।
जाम्बवानपि तैस्सर्वैस्स्वयूथैरपि संवृतः ॥ २१
अश्मभिस्ताडयामास नखैर्दन्तैश्च राक्षसान् ।
निघ्नन्तमृक्षाधिपतिं राक्षसास्ते महाबलाः ॥ २२

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

परिवव्रुर्भयं त्यक्त्वा तमनेकविधायुधाः ।
शरैः परशुभिस्तीक्ष्णैः पट्टसैर्यष्टितोमरैः ॥ २३
जाम्बवन्तं मृधे जघ्नुर्निघ्नन्तं राक्षसीं चमूम् ।
स सम्प्रहारस्तुमुलस्संजज्ञे कपिरक्षसाम् ॥ २४
देवासुराणां क्रुद्धानां यथा भीमो महास्वनः ।
हनूमानपि संक्रुद्धस्सालमुत्पाट्य वीर्यवान् ॥ २५
रक्षसां कदनं चक्रे समासाद्य सहस्रशः ।
स दत्त्वा तुमुलं युद्धं पितृव्यस्येन्द्रजिद्युधि ॥ २६
लक्ष्मणं परवीरघ्नं पुनरेवाभ्यधावत ।
तौ प्रयुद्धौ तदा वीरौ मृधे लक्ष्मणराक्षसौ ॥ २७
शरौघानभिवर्षन्तौ जघ्नतु स्तौ परस्परम् ।
अभीक्ष्णमन्तर्दधतुश्शरजालैर्महाबलौ ॥ २८
चन्द्रादित्याविवोष्णान्ते यथा मेघै स्तरस्विनौ ।
न ह्यादानं न सन्धानं धनुषो वा परिग्रहः ॥ २९
न विप्रमोक्षो बाणानां न विकर्षो न विग्रहः ।
न मुष्टि प्रतिसन्धानं न लक्ष्यप्रतिपादनम् ॥ ३०
अदृश्यत तयोस्तत्र युध्यतोः पाणिलाघवात् ।
चापवेगविनिर्मुक्तबाणजालैस्समन्ततः ॥ ३१
अन्तरिक्षेऽभिसंछन्ने न रूपाणि चकाशिरे ।
लक्ष्मणो रावणिं प्राप्य रावणिश्चापि लक्ष्मणम् ॥ ३२
अव्यवस्था भवत्युग्रा ताभ्यामन्योन्यविग्रहे ।
ताभ्यामुभाभ्यां तरसा विसृष्टैर्विशिखैश्शितैः ॥ ३३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

निरन्तरमिवाकाशं बभूव तमसा वृतम् ।
तैः पतद्भिश्च बहुभिस्तयोश्शरशतैश्शितैः ॥ ३४

दिशश्च प्रदिशश्चैव बभूवुश्शरसङ्कुलाः ।
तमसा संवृतं सर्वमासीद्भीमतरं महत् ॥ ३५

अस्तं गते सहस्रांशौ संवृतं तमसेवहि ।
रुधिरौघमहानद्यः प्रावर्तन्त सहस्रशः ॥ ३६

क्रव्यादा दारुणा वाग्भिश्चिक्षिपुर्भीमनिस्वनम् ।
न तदानीं ववौ वायुर्नच जज्वाल पावकः ॥ ३७

'स्वस्त्यस्तु लोकेभ्य' इति जजल्पुस्ते महर्षयः ।
सम्पेतुश्चात्र सम्प्राप्ता गन्धर्वास्सह चारणैः ॥ ३८

अथ राक्षससिंहस्य कृष्णान् कनकभूषणान् ।
शरैश्चतुर्भिस्सौमित्रिर्विव्याध चतुरो हयान् ॥ ३९

ततोऽपरेण भल्लेन सितेन निशितेन च ।
सम्पूर्णायतमुक्तेन सुपत्रेण सुवर्चसा ॥ ४०

महेन्द्राशनिकल्पेन सूतस्य विचरिष्यतः ।
स तेन बाणाशनिना तलशब्दानुवादिना ॥ ४१

लाघवाद्राघवश्श्रीमान् शिरः कायादपाहरत् ।
स यन्तरि महातेजा हते मण्डोदरीसुतः ॥ ४२

स्वयं सारथ्यमकरोत्पुनश्च धनुरस्पृशत् ।
तदद्भुतमभूत्तत्र सामर्थ्यं पश्यतां युधि ॥ ४३

हयेषु व्यग्रहस्तं तं विव्याध निशितैश्शरैः ।
धनुष्यथ पुनर्व्यग्रे हयेषु मुमुचे शरान् ॥ ४४

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

छिद्रेषु तेषु बाणेषु सौमित्रिश्शीघ्रविक्रमः ।
अर्दयामास बाणौघैर्विचरन्तमभीतवत् ॥ ४५
निहतं सारथिं दृष्ट्वा समरे रावणात्मजः ।
प्रजहौ समरोद्धर्षं विषण्णस्स बभूव ह ॥ ४६
विषण्णवदनं दृष्ट्वा राक्षसं हरियूथपाः ।
ततः परमसंहृष्टा लक्ष्मणं चाभ्यपूजयन् ॥ ४७
ततः प्रमाथी शरभो रभसो गन्धमादनः ।
अमृष्यमाणाश्चत्वार श्चक्रुर्वेगं हरीश्वराः ॥ ४८
ते चास्य हयमुख्येषु तूर्णमुत्प्लुत्य वानराः ।
चतुर्षु सुमहावीर्या निपेतुर्भीमविक्रमाः ॥ ४९
तेषामधिष्ठितानां तैर्वानरैः पर्वतोपमैः ।
मुखेभ्यो रुधिरं रक्तं हयानां समवर्तत ॥ ५०
ते हया मथिता भग्ना व्यसवो धरणीं गताः ।
ते निहत्य हयां स्तस्य प्रमथ्य च महारथम् ॥ ५१
पुनरुत्पत्य वेगेन तस्थुर्लक्ष्मणपार्श्वतः ।
स हताश्वादवप्लुत्य रथान्मथितसारथेः ॥ ५२
शरवर्षेण सौमित्रि मभ्यधावत रावणिः ॥
ततो महेन्द्रप्रतिमस्सलक्ष्मणः पदातिनं तं निशितैश्शरोत्तमैः ।
सृजन्तमाजौ निशितान् शरोत्तमान् भृशं तदा बाणगणैर्न्यवारयत् ॥

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे नवतितमस्सर्गः ॥

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

एकनवतितमस्सर्गः

स हताश्वो महातेजा भूमौ तिष्ठन्निशाचरः ।
इन्द्रजित्परमक्रुद्धस्संप्रजज्वाल तेजसा ॥ १
तौ धन्विनौ जिघांसन्तावन्योन्यमिषुभिर्भृशम् ।
विजयेनाभिनिष्क्रान्तौ वने गजवृषाविव ॥ २
निबर्हयन्तश्चान्योन्यं ते राक्षसवनौकसः ।
भर्तारं न जहुर्युद्धे संपतन्तस्ततस्ततः ॥ ३
ततस्तान्राक्षसान्सर्वान् हर्षयन्रावणात्मजः ।
स्तुवानो हर्षमाणश्च इदं वचनमब्रवीत् ॥ ४
"तमसा बहुलेनेमास्संसक्तास्सर्वतो दिशः ।
नेह विज्ञायते स्वो वा परो वा राक्षसोत्तमाः ॥ ५
धृष्टं भवन्तो युध्यन्तु हरीणां मोहनाय वै ।
अहं तु रथमास्थाय आगमिष्यामि संयुगम् ॥ ६
तथा भवन्तः कुर्वन्तु यथेमे काननौकसः ।
न बुध्येयुर्दुरात्मानः प्रविष्टे नगरं मयि ॥" ७
इत्युक्त्वा रावणसुतो वञ्चयित्वा वनौकसः ।
प्रविवेश पुरीं लङ्कां रथहेतोरमित्रहा ॥ ८
स रथं भूषयित्वा तु रुचिरं हेमभूषितम् ।
प्रासासिशरसम्पूर्णं युक्तं परमवाजिभिः ॥ ९
अधिष्ठितं हयज्ञेन सूतेनाप्तोपदेशिना ।
आरुरोह महातेजा रावणिस्समितिञ्जयः ॥ १०
स राक्षसगणैर्मुख्यैर्वृतो मन्दोदरीसुतः ।
निर्ययौ नगरात्तूर्णं कृतान्तबलचोदितः ॥ ११

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

सोऽभिनिष्क्रम्य नगरादिन्द्रजित्परवीरहा ।
अभ्ययाज्जवनैरश्वैर्लक्ष्मणं सविभीषणम् ॥ १२
ततो रथस्थमालोक्य सौमित्री रावणात्मजम् ।
वानराश्च महावीर्या राक्षसश्च विभीषणः ॥ १३
विस्मयं परमं जग्मु र्लाघवात्तस्य धीमतः ।
रावणिश्चापि संक्रुद्धो रणे वानरयूथपान् ॥ १४
पातयामास बाणौघैश्शतशोऽथ सहस्रशः ।
स मण्डलीकृतधनू रावणिस्समितिञ्जयः ॥ १५
हरीनभ्यहनत्क्रुद्धः परं लाघवमास्थितः ।
ते वध्यमाना हरयो नाराचैर्भीमविक्रमाः ॥ १६
सौमित्रिं शरणं प्राप्ताः प्रजापतिमिव प्रजाः ।
ततस्समरकोपेन ज्वलितो रघुनन्दनः ॥ १७
चिच्छेद कार्मुकं तस्य दर्शयन् पाणिलाघवम् ।
सोऽन्यत्कार्मुकमादाय सज्जं चक्रे त्वरन्निव ॥ १८
तदप्यस्य त्रिभिर्बाणै र्लक्ष्मणो निरकृन्तत ।
अथैनं छिन्नधन्वानमाशीविषविषोपमैः ॥ १९
विव्याथोरसि सौमित्री रावणिं पञ्चभिश्शरैः ।
ते तस्य कायं निर्भिद्य महाकार्मुकनिस्सृताः ॥ २०
निपेतुर्धरणीं बाणा रक्ता इव महोरगाः ।
स भिन्नवर्मा रुधिरं वमन्वक्रेण रावणिः ॥ २१
जग्राह कार्मुकं श्रेष्ठं दृढज्यं बलवत्तरम् ।
स लक्ष्मणं समुद्दिश्य परं लाघवमास्थितः ॥ २२

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

ववर्ष शरवर्षाणि वर्षाणीव पुरन्दरः ।
मुक्तमिन्द्रजिता तत्तु शरवर्षमरिन्दमः ॥ २३
अवारयदसम्भ्रान्तो लक्ष्मणस्सदुरासदम् ।
दर्शयामास च तदा रावणिं रघुनन्दनः ॥ २४
असम्भ्रान्तो महातेजा स्तदद्भुतमिवाभवत् ।
ततस्तान् राक्षसान् सर्वां स्त्रिभिरेकैकमाहवे ॥ २५
अविध्यत्परमक्रुद्धश्शीघ्रमस्त्रं प्रदर्शयन् ।
राक्षसेन्द्रसुतं चापि बाणौघैस्समताडयत् ॥ २६
सोऽतिविद्धो बलवता शत्रुणा शत्रुतापिना ।
असक्तं प्रेषयामास लक्ष्मणाय शरान्बहून् ॥ २७
तानप्राप्तान् शितैर्बाणैश्चिच्छेद रघुनन्दनः ।
सारथेरस्यच रणे रथिनो रथिसत्तमः ॥ २८
शिरो जहार धर्मात्मा भल्लेनानतपर्वणा ।
असूता स्ते हयास्तत्र रथमूहुरविक्लबाः ॥ २९
मण्डलान्यभिधावन्त स्तदद्भुतमिवाभवत् ।
अमर्षवशमापन्नस्सौमित्रिर्दृढविक्रमः ॥ ३०
प्रत्यविद्ध्यद्धयां स्तस्य शरैर्वित्रासयन्रणे ।
अमृष्यमाणस्तत्कर्म रावणस्य सुतो वली ॥ ३१
विव्याथ दशभिर्बाणै स्सौमित्रिं तममर्षिणम् ।
ते तस्य वज्रप्रतिमा श्शरास्सर्पविषोपमाः ॥ ३२
विलयं जग्मुराहत्य कवचं काञ्चनप्रभम् ।
अभेद्यकवचं मत्वा लक्ष्मणं रावणात्मजः ॥ ३३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

ललाटे लक्ष्मणं बाणैः सुपुङ्खैस्त्रिभिरिन्द्रजित् ।
अविध्यत्परमक्रुद्धश्शीघ्रास्त्रं च प्रदर्शयन् ॥ ३४
तैः पृषत्कैर्ललाटस्थैश्शुशुभे रघुनन्दनः ।
रणाग्रे समरश्लाघी त्रिशृङ्ग इव पर्वतः ॥ ३५
स तदा ह्यर्दितो बाणै राक्षसेन महामृधे ।
तमाशु प्रतिविव्याध लक्ष्मणः पञ्चभिश्शरैः ॥ ३६
विकृष्येन्द्रजिता युद्धे वदने शुभकुण्डले ।
लक्ष्मणेन्द्रजितौ वीरौ महाबलशरासनौ ॥ ३७
अन्योन्यं जघ्नतुर्बाणैर्विशिखैर्भीमविक्रमौ ।
ततश्शोणितदिग्धाङ्गौ लक्ष्मणेन्द्रजितावुभौ ॥ ३८
रणे तौ रेजतुर्वीरौ पुष्पिताविव किंशुकौ ।
तौ परस्परमभ्येत्य सर्वगात्रेषु धन्विनौ ॥ ३९
घोरैर्विव्यधतुर्बाणैः कृतभावावुभौ जये ।
ततस्समरकोपेन संयुक्तो रावणात्मजः ॥ ४०
विभीषणं त्रिभिर्बाणैर्विव्याध वदने शुभे ।
अयोमुखैस्त्रिभिर्विद्ध्वा राक्षसेन्द्रं विभीषणम् ॥ ४१
एकैकेनाभिविव्याध तान्सर्वान् हरियूथपान् ।
तस्मै दृढतरं क्रुद्धो जघान गदया हयान् ॥ ४२
विभीषणो महातेजा रावणेस्सुदुरात्मनः ।
स हताश्वादवप्लुत्य रथान्निहतसारथेः ॥ ४३
रथशक्तिं महातेजा पितृव्याय मुमोच ह ।
तामापतन्तीं सम्प्रेक्ष्य सुमित्रानन्दवर्धनः ॥ ४४

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

चिच्छेद निशितैर्बाणै र्दशधा सोऽपतद्भुवि ।
तस्मै दृढधनुः क्रुद्धो हताश्वाय विभीषणः ॥ ४५
वज्रस्पर्शसमान्पञ्च ससर्जोरसि मार्गणान् ।
ते तस्य कायं निर्भिद्य रुक्मपुङ्खा निमित्तगाः ॥ ४६
बभूवुर्लोहितादिग्धा रक्ता इव महोरगाः ।
स पितृव्याय संक्रुद्ध इन्द्रजिच्छरमाददे ॥ ४७
उत्तमं रक्षसां मध्ये यमदत्तं महाबलः ।
तं समीक्ष्य महातेजा महेषुं तेन संहितम् ॥ ४८
लक्ष्मणोऽप्याददे बाणमन्यं भीमपराक्रमः ।
कुबेरेण स्वयं स्वप्ने स्वस्मै दत्तं महात्मना ॥ ४९
दुर्जयं दुर्विषह्यं च सेन्द्रैरपि सुरासुरैः ।
तयोस्ते धनुषी श्रेष्ठे बाहुभिः परिघोपमैः ॥ ५०
विकृष्यमाणे बलवत्क्रौञ्चाविव चुकूजतुः ।
ताभ्यां तौ धनुषि श्रेष्ठे संहितौ सायकोत्तमौ ॥ ५१
विकृष्यमाणौ वीराभ्यां भृशं जज्वलतुः श्रिया ।
तौ भासयन्तावाकाशं धनुर्भ्यां विशिखौ च्युतौ ॥ ५२
मुखेन मुखमाहत्य संनिपेततु रोजसा ।
सन्निपात स्तयोश्चासीच्छरयोर्घोररूपयोः ॥ ५३
स धूमविस्फुलिङ्गश्च तज्जोऽग्निर्दारुणोऽभवत् ।
तौ महाग्रहसङ्काशावन्योन्यं सन्निपत्य च ॥ ५४
संग्रामे च तदा यान्तौ मेदिन्यां विनिपेततुः ।
शरौ प्रतिहतौ दृष्ट्वा तावुभौ रणमूर्धनि ॥ ५५

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

व्रीलितौ जातरोषौ च लक्ष्मणेन्द्रजितौ तदा ।
सुसंरब्धस्तु सौमित्रि रस्त्रं वारुणमाददे ॥ ५६

रौद्रं महेन्द्रजिद्युद्धं व्यसृजद्युधि निष्ठितः ।
तेन तद्विहतं त्वस्त्रं वारुणं परमाद्भुतम् ॥ ५७

ततः क्रुद्धो महातेजा इन्द्रजित्समितिञ्जयः ।
आग्नेयं सन्दधे दीप्तं स लोकं संक्षिपन्निव ॥ ५८

सौरेणास्त्रेण तद्वीरो लक्ष्मणः प्रत्यवारयत् ।
अस्त्रं निवारितं दृष्ट्वा रावणिः क्रोधमूर्छितः ॥ ५९

आसुरं शत्रुनाशाय घोरमस्त्रं समाददे ।
तस्माच्चापाद्विनिष्पेतु र्भास्वराः कूटमुद्गराः ॥ ६०

शूलानि च भुसुण्ड्यश्च गदाः खड्गाः परश्वथाः ।
तद्दृष्ट्वा लक्ष्मणस्संख्ये घोरमस्त्रमथासुरम् ॥ ६१

अवार्यं सर्वभूतानां सर्वशत्रुविनाशनम् ।
माहेश्वरेण द्युतिमां स्तदस्त्रं प्रत्यवारयत् ॥ ६२

तयो स्सुतुमुलं युद्धं संबभूवाद्भुतोपमम् ।
गगनस्थानि भूतानि लक्ष्मणं पर्यवारयन् ॥ ६३

भैरवाभिरुते भीमे युद्धे वानररक्षसाम् ।
भूतैर्बहुभिराकाशं विस्मितै रावृतं बभौ ॥ ६४

ऋषयः पितरो देवा गन्धर्वा गरुडोरगाः ।
शतक्रतुं पुरस्कृत्य ररक्षुर्लक्ष्मणं रणे ॥ ६५

अथान्यं मार्गणश्रेष्ठं सन्दधे राघवानुजः ।
हुताशनसमस्पर्शं रावणात्मजदारणम् ॥ ६६

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

सुपत्रमनुवृत्ताङ्गं सुपर्वाणं सुसंस्थितम् ।
सुवर्णविकृतं वीरश्शरीरान्तकरं शरम् ॥ ६७
दुरावारं दुर्विषहं राक्षसानां भयावहम् ।
आशीविषविषप्रख्यं देवसङ्घैस्समर्चितम् ॥ ६८
येन शक्रो महातेजा दानवानजयत्प्रभुः ।
पुरा दैवासुरे युद्धे वीर्यवान्हरिवाहनः ॥ ६९
तदैन्द्रमस्त्रं सौमित्रि स्संयुगेष्वपराजितम् ।
शरश्रेष्ठं धनुश्रेष्ठे नरश्रेष्ठोऽभिसन्दधे ॥ ७०
सन्धायामित्रदलनं विचकर्षशरासनम् ।
सज्यमायम्य दुर्धर्षं कालो लोकक्षये यथा ॥ ७१
सन्धाय धनुषि श्रेष्ठे विकर्षन्निदमब्रवीत् ।
लक्ष्मीवान् लक्ष्मणोवाक्यमर्थसाधकमात्मनः ॥ ७२
"धर्मात्मा सत्यसन्धश्च रामो दाशरथिर्यदि ।
पौरुषे चाप्रतिद्वन्द्व श्शरैनं जहि रावणिम् ॥ ७३
इत्युक्त्वा बाणमाकर्णं विकृष्य तमजिह्मगम् ।
लक्ष्मणस्समरे वीर स्ससर्जेन्द्रजितं प्रति ॥ ७४
ऐन्द्रास्त्रेण समायोज्य लक्ष्मणः परवीरहा ।
स शिरस्सशिरस्त्राणं श्रीमज्ज्वलितकुण्डलम् ॥ ७५
प्रमथ्येन्द्रजितः कायात्पातयामास भूतले ।
तद्राक्षसतनूजस्य छिन्न स्कन्धं शिरो महत् ॥ ७६
तपनीय निभं भूमौ ददृशे रुधिरोक्षितम् ।
हतस्तु निपपाताशु धरण्यां रावणात्मजः ॥ ७७

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

कवची सशिरस्त्राणो विध्वस्तस्सशरासनः ।
चुक्रुशुस्ते ततस्सर्वे वानरास्सविभीषणाः ॥ ७८
हृष्यन्तो निहते तस्मिन् देवा वृत्रवधे यथा ।
अथान्तरिक्षे देवानामृषीणां च महात्मनाम् ॥ ७९
अभिजज्ञे च सन्नादो गन्धर्वाप्सरसामपि ।
पतितं तमभिज्ञाय राक्षसी सा महाचमूः ॥ ८०
वध्यमाना दिशो भेजे हरिभिर्जितकाशिभिः ।
वानरैर्वध्यमाना स्ते शस्त्राण्युत्सृज्य राक्षसाः ॥ ८१
लङ्कामभिमुखास्सस्रुर्नष्टसंज्ञाः प्रधाविताः ।
दुद्रुवुर्बहुधा भीता राक्षसाश्शतशो दिशः ॥ ८२
त्यक्त्वा प्रहरणान् सर्वे पट्टसासिपरश्वथान् ।
केचिल्लङ्कां परित्रस्ताः प्रविष्टा वानरार्दिताः ॥ ८३
समुद्रे पतिताः केचित्केचित्पर्वतमाश्रिताः ।
हतमिन्द्रजितं दृष्ट्वा शयानं समरक्षितौ ॥ ८४
राक्षसानां सहस्रेषु न कश्चित्प्रत्यदृश्यत ।
यथाऽस्तं गत आदित्ये नावतिष्ठन्ति रश्मयः ॥ ८५
तथा तस्मिन्निपतिते राक्षसा स्ते गता दिशः ।
शान्तरश्मिरिवादित्यो निर्वाण इव पावकः ॥ ८६
स बभूव महातेजा व्यपास्त गतजीवितः ।
प्रशान्तपीडा बहुलो विनष्टारिः प्रतापवान् ॥ ८७
बभूव लोकःपतिते राक्षसेन्द्रसुते तदा ।
हर्षं च शक्रो भगवान् सह सर्वैस्सुरर्षभः ॥ ८८

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

जगाम निहते तस्मिन् राक्षसे पापकर्मणि ।
आकाशे चापि देवानां शुश्रुवे दुन्दुभिस्वनः ॥ ८९
नृत्यद्भिरप्सरोभिश्च गन्धर्वैश्च महात्मभिः ।
ववृषुः पुष्पवर्षाणि तदद्भुतमभूत्तदा ॥ ९०
प्रशशंसुर्हते तस्मिन् राक्षसे क्रूरकर्मणि ।
शुद्धा आपो दिशश्चैव जहृषुर्दैत्यदानवाः ॥ ९१
आजग्मुः पतिते तस्मिन् सर्वलोकभयावहे ।
ऊचुश्च सहितास्सर्वे देवगन्धर्वदानवाः ॥ ९२
'विज्वराश्शान्तकलुषा ब्राह्मणा विचर'न्त्विति ।
ततोऽभ्यनन्दन्संहृष्टा स्समरे हरियूथपाः ॥ ९३
तमप्रतिबलं दृष्ट्वा हतं नैर्ऋतपुङ्गवम् ।
विभीषणो हनूमांश्च जाम्बवांश्चर्क्षयूथपः ॥ ९४
विजयेनाभिनन्दन्त स्तुष्टुवुश्चापि लक्ष्मणम् ।
क्ष्वेलन्तश्च नदन्तश्च गर्जन्तश्च प्लवङ्गमाः ॥ ९५
लब्धलक्षा रघुसुतं परिवार्योपतस्थिरे ।
लाङ्गूलानि प्रविध्यन्तस्स्फोटयन्तश्च वानराः ॥ ९६
'लक्ष्मणो जय' तीत्येवं वाक्यं विश्रावयं स्तदा ।
अन्योन्यं च समाश्लिष्य कपयो हृष्टमानसाः ॥ ९७
चक्रुरुच्चावचगुणा राघवाश्रयजाः कथाः ॥
तदसुकरमथाभिवीक्ष्य हृष्टाः प्रियसुहृदो युधि लक्ष्मणस्य कर्म ।
परममुपलभन्मनः प्रहर्षं विनिहतमिन्द्ररिपुं निशम्य देवाः ॥ ९८

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे एकनवतितमस्सर्गः ॥

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

॥ द्विनवतितमस्सर्गः ॥

रुधिरक्लिन्नगात्रस्तु लक्ष्मणश्शुभलक्षणः ।
बभूव हृष्टस्तं हत्वा शक्रजेतारमाहवे ॥ १
ततस्स जाम्बवन्तं च हनुमन्तं च वीर्यवान् ।
सन्निवर्त्य महातेजा स्तांश्च सर्वान् वनौकसः ॥ २
आजगाम ततस्तीव्रं यत्र सुग्रीवराघवौ ।
विभीषणमवष्टभ्य हनूमन्तं च लक्ष्मणः ॥ ३
ततो राममभिक्रम्य सौमित्रिरभिवाद्य च ।
तस्थौ भ्रातृसमीपस्थ इन्द्रस्येव बृहस्पतिः ॥ ४
निष्टनन्निव चागम्य राघवाय महात्मने ।
आचचक्षे तदा वीरो घोरमिन्द्रजितो वधम् ॥ ५
रावणेस्तु शिरश्छिन्नं लक्ष्मणेन महात्मना ।
न्यवेदयत रामाय तदा हृष्टो विभीषणः ॥ ६
श्रुत्वैतत्तु महावीर्यो लक्ष्मणेनेन्द्रजिद्वधम् ।
प्रहर्षमतुलं लेभे रामो वाक्यमुवाच ह ॥ ७
"साधु लक्ष्मण! तुष्टोऽस्मि कर्मणा सुकृतं कृतम् ।
रावणेर्हि विनाशेन जितमित्युपधारय ॥" ८
स तं शिरस्युपाघ्राय लक्ष्मणं लक्ष्मिवर्धनम् ।
लज्जमानं बलात्स्नेहादङ्कमारोप्य वीर्यवान् ॥ ९
उपवेश्य तमुत्सङ्गे परिष्वज्यावपीडितम् ।
भ्रातरं लक्ष्मणं स्निग्धं पुनः पुनरुदैक्षत ॥ १०
शल्यसम्पीडितं शस्तं निश्वसन्तं तु लक्ष्मणम् ।
रामस्तु दुःखसन्तप्त स्तदा निश्वासितो भृशम् ॥ ११

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

मूर्ध्नि चैन मुपाघ्राय भूयस्संस्पृश्य च त्वरन् ।
उवाच लक्ष्मणं वाक्यमाश्वास्य पुरुषर्षभः ॥ १२
"कृतं परमकल्याणं कर्म दुष्करकर्मणा ।
अद्य मन्ये हते पुत्रे रावणं निहतं युधि ॥ १३
अद्याहं विजयी शत्रौ हते तस्मिन् दुरात्मनि ।
रावणस्य नृशंसस्य दिष्ट्या वीर! त्वया रणे ॥ १४
छिन्नो हि दक्षिणो बाहु स्सहि तस्य व्यपाश्रयः ।
विभीषणहनूमद्भ्यां कृतं कर्म महद्रणे ॥ १५
अहोरात्रै स्त्रिभिर्वीरः कथं चिद्विनिपातितः ।
निरमित्रः कृतोऽस्म्यद्य निर्यास्यति हि रावणः ॥ १६
बलव्यूहेन महता श्रुत्वा पुत्रं निपातितम् ।
तं पुत्रवधसन्तप्तं निर्यान्तं राक्षसाधिपम् ॥ १७
बलेनावृत्य महता निहनिष्यामि दुर्जयम् ।
त्वया लक्ष्मण! नाथेन सीता च पृथिवी च मे ॥ १८
न दुष्प्रापा हते त्वद्य शक्रजेतरि चाहवे ।"
स तं भ्रातरमाश्वास्य परिष्वज्य च राघवः ॥ १९
रामस्सुषेणं मुदितस्समाभाष्येदमब्रवीत् ।
"सशल्योऽयं महाप्राज्ञ सौमित्रिर्मित्रवत्सलः ॥ २०
यथा भवति सुस्वस्थ स्तथा त्वं समुपाचर ।
विशल्यः क्रियतां क्षिप्रं सौमित्रिस्सविभीषणः ॥ २१
ऋक्षवानरसैन्यानां शूराणां द्रुमयोधिनाम् ।
ये चाप्यन्येऽत्र युध्यन्ति सशल्या व्रणिनस्तथा ॥ २२

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

तेऽपि सर्वे प्रयत्नेन क्रियन्तां सुखिनस्त्वया ।" २३
एवमुक्तस्तु रामेण महात्मा हरियूथपः ॥
लक्ष्मणाय ददौ नस्तस्सुषेणः परमौषधिम् ।
स तस्या गन्धमाघ्राय विशल्यस्समपद्यत ॥ २४
तदा निर्वेदनश्चैव संरूढव्रण एव च ।
विभीषणमुखानां च सुहृदां राघवाज्ञया ॥ २५
सर्ववानरमुख्यानां चिकित्सां स तदाऽकरोत् ।
ततः प्रकृतिमापन्नो हृतशल्यो गतव्यथः ॥ २६
सौमित्रिर्मुदितस्तत्र क्षणेन विगतज्वरः ॥
तथैव रामः प्लवगाधिपस्तदा विभीषणश्चर्क्षपतिश्च जाम्ववान् ।
अवेक्ष्य सौमित्रि मरोगमुत्थितं मुदा ससैन्या स्सुचिरं जहर्षिरे ॥
अपूजयत्कर्म स सक्ष्मणस्य सुदुष्करं दाशरथिर्महात्मा ।
हृष्टा बभूवुर्युधि यूथपेन्द्रा निपातितं शक्रजितं निशम्य ॥ २८

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे द्विनवतितमस्सर्गः ॥

॥ त्रिनवंतितमस्सर्गः ॥

ततः पौलस्त्य सचिवाश्श्रुत्वा चेन्द्राजितं हतम् ।
आचचक्षुरभिज्ञाय दशग्रीवाय सव्यथाः ॥ १
"युद्धे हतो महाराज लक्ष्मणेन तवात्मजः ।
विभीषण सहायेन मिषतां नो महाद्युतिः ॥ २
शूरश्शूरेण सङ्गम्य संयुगेष्वपराजितः ।
लक्ष्मणेन हतश्शूरः पुत्रस्तव महेन्द्रजित् ॥ ३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

गतस्स परमान्लोकान् शरैस्सन्ताप्य लक्ष्मणम् ।"
स तं प्रतिभयं श्रुत्वा वधं पुत्रस्य दारुणम् ॥ ४
घोरमिन्द्रजितस्संख्ये कश्मलं चाविशन्महत् ।
उपलभ्य चिरात्संज्ञां राजा राक्षसपुङ्गवः ॥ ५
पुत्रशोकार्दितो दीनो विललापाकुलेन्द्रियः ।
"हा राक्षसचमूमुख्य! मम वत्स! महारथ! ॥ ६
जित्वेन्द्रं कथमद्य त्वं लक्ष्मणस्य वशं गतः ।
ननु त्व मिषुभिः क्रुद्धो भिन्द्याः कालान्तकावपि ॥ ७
मन्दरस्यापि शृङ्गाणि किं पुनर्लक्ष्मणं युधि ।
अद्य वैवस्वतो राजा भूयो बहुमतो मम ॥ ८
येनाद्य त्वं महाबाहो! संयुक्तः कालधर्मणा ।
एष पन्था स्सुयोधानां सर्वामरगणेष्वपि ॥ ९
यः कृते हन्यते भर्तुस्सपुमान् स्वर्गमृच्छति ।
अद्य देवगणास्सर्वे लोकपालास्तथर्षयः ॥ १०
हतमिंन्द्रजितं श्रुत्वा सुखं स्वप्स्यन्ति निर्भयाः ।
अद्य लोकास्त्रयः कृत्स्ना पृथिवी च सकानना ॥ ११
एकेनेन्द्रजिता हीना शून्येव प्रतिभाति मे ।
अद्य नैर्ऋतकन्यानां श्रोष्याम्यन्तःपुरे रवम् ॥ १२
करेणुसङ्घस्य यथा निनादं गिरिगह्वरे ।
यौवराज्यं च लङ्कां च रक्षांसि च परन्तप ॥ १३
मातरं मां च भार्यां च क्व गतोऽसि विहाय नः ।
मम नाम त्वया वीर गतस्य यमसादनम् ॥ १४

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

प्रेतकार्याणि कार्याणि विपरीते हि वर्तसे ।
स त्वं जीवति सुग्रीवे राघवे च सलक्ष्मणे ॥ १५
मम शल्यमनुद्धृत्य क्व गतोऽसि विहाय नः ।"
एवमादि विलापार्तं रावणं राक्षसाधिपम् ॥ १६
आविवेश महान्कोपः पुत्रव्यसनसम्भवः ।
प्रकृत्या कोपनं ह्येनं पुत्रस्य पुनराधयः ॥ १७
दीप्तं सन्दीपयामासुर्घर्मेऽर्कमिव रश्मयः ।
ललाटे भ्रुकुटीभिश्च सङ्गताभिर्व्यरोचत ॥ १८
युगान्ते सह नक्रैस्तु महोर्मिभिरिवोदधिः ।
कोपाद्विजृम्भमाणस्य वक्त्राद्व्यक्तमभिज्वरन् ॥ १९
उत्पपात स धूमोऽग्निर्वृत्रस्य वदनादिव ।
सपुत्रवधसन्तप्तश्शूरः क्रोधवशं गतः ॥ २०
समीक्ष्य रावणो बुद्ध्या वैदेह्या रोचयद्वधम् ।
तस्य प्रकृत्या रक्ते च रक्ते क्रोधाग्निनापि च ॥ २१
रावणस्य महाघोरे दीप्ते नेत्रे बभूवतुः ।
घोरं प्रकृत्या रूपं तत्तस्य क्रोधाग्निमूर्छितम् ॥ २२
बभूव रूपं रुद्रस्य क्रुद्धस्येव दुरासदम् ।
तस्य क्रुद्धस्य नेत्राभ्यां प्रापतन्नास्रबिन्दवः ॥ २३
दीप्ताभ्यामिव दीपाभ्यां सार्चिषस्स्नेहबिन्दवः ।
दन्तान्विदशतस्तस्य श्रूयते दशनस्वनः ॥ २४
यन्त्रस्यावेष्ट्यमानस्य महतो दानवैरिव ।
कालाग्निरिव संक्रुद्धो यां यां दिशमवैक्षत ॥ २५

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

तस्यां तस्यां भयत्रस्ता राक्षसास्संविलिल्यिरे ।
तमन्तकमिवक्रुद्धं चराचरचिखादिषुम् ॥ २६
वीक्षमाणं दिशस्सर्वा राक्षसा नोपचक्रमुः ।
ततः परमसंक्रुद्धो रावणो राक्षसाधिपः ॥ २७
अब्रवीद्रक्षसां मध्ये संस्तम्भयितुमाहवे ।
"मया वर्षसहस्राणि चरित्वा दुश्चरं तपः ॥ २८
तेषु तेष्ववकाशेषु स्वयंभूः परितोषितः ।
तस्यैव तपसोव्युष्ट्या प्रसादाच्च स्वयंभुवः ॥ २९
नासुरेभ्यो न देवेभ्यो भयं मम कदाचन ।
कवचं ब्रह्मदत्तं मे यदादित्य समप्रभम् ॥ ३०
देवासुरविमर्देषु नभिन्नं वज्रशक्तिभिः ।
तेन मा मद्य संयुक्तं रथस्थमिह संयुगे ॥ ३१
प्रतियात्कोऽद्यमा माजौ साक्षादपि पुरन्दरः ।
यत्तदाभिप्रसन्नेन सशरं कार्मुकं महत् ॥ ३२
देवासुरविमर्देषु मम दत्तं स्वयंभुवा ।
अद्य तूर्य शतैर्भीमं धनुरुत्थाप्यतां मम ॥ ३३
रामलक्ष्मणयोरेव वधाय परमाहवे ।"
सपुत्रवधसन्तप्तश्शूरः क्रोधवशं गतः ॥ ३४
समीक्ष्य रावणो बुद्ध्या सीतां हन्तुं व्यवस्यत ।
प्रत्यवेक्ष्य तु ताम्राक्षस्सुघोरो घोरदर्शनः ॥ ३५
दीनो दीनस्वरान् सर्वां स्तानुवाच निशाचरान् ।
"मायया मम वत्सेन वञ्चनार्थं वनौकसाम् ॥ ३६

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

किंचिदेव हतं तत्र सीतेयमिति दर्शितम् ।
तदिदं तथ्यमेवाहं करिष्ये प्रियमात्मनः ॥ ३७
वैदेहीं नाशयिष्यामि क्षत्रबन्धु मनुव्रताम् ।"
इत्येवमुक्त्वा सचिवान्खड्गमाशु परामृशत् ॥ ३८
उद्धृत्य गुणसम्पन्नं विमलाम्बरवर्चसम् ।
निष्पपात सवेगेन सभार्यस्सचिवैर्वृतः ॥ ३९
रावणः पुत्रशोकेन भृशमाकुलचेतनः ।
संक्रुद्धः खड्गमादाय सहसा यत्र मैथिली ॥ ४०
व्रजन्तं राक्षसं प्रेक्ष्य सिंहनादं प्रचुक्रुशुः ।
ऊचुश्चान्योन्य माश्लिष्य संक्रुद्धं प्रेक्ष्य राक्षसाः ॥ ४१
अद्यैनं तावुभौ दृष्ट्वा भ्रातरौ प्रव्यथिष्यतः ।
लोकपाला हि चत्वारः क्रुद्धेनानेन निर्जिताः ॥ ४२
बहवश्शत्रवश्चान्ये संयुगेषु निपातिताः ।
त्रिषु लोकेषु रत्नानि भुङ्क्तेचाहृत्य रावणः ॥ ४३
विक्रमे च बलेचैव नास्त्यस्य सदृशो भुवि ।
तेषां सङ्कल्पमानाना मशोकवनिकां गताम् ॥ ४४
अभिदुद्राव वैदेहीं रावणः क्रोधमूर्छितः ।
वार्यमाणस्सुसंक्रुद्ध स्सुहृद्भिर्हितबुद्धिभिः ॥ ४५
अभ्यधावत संक्रुद्धः खे ग्रहो रोहिणीमिव ।
मैथिली रक्ष्यमाणा तु राक्षसीभिरनिन्दिता ॥ ४६
ददर्श राक्षसं क्रुद्धं निस्त्रिंशवरधारिणम् ।
तं निशाम्य सनिस्त्रिंशं व्यथिता जनकात्मजा ॥ ४७

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

निवार्यमाणं बहुशस्सुहृद्भिरनुवर्तिनम् ।
सीता दुःखसमाविष्टा विलपन्तीद मब्रवीत् ॥ ४८
"यथायं मा मभिक्रुद्धस्समभिद्रवति स्वयम् ।
वधिष्यति सनाथां मामनाथामिव दुर्मतिः ॥ ४९.
बहुशश्चोदयामास भर्तारं मा मनुव्रताम् ।
भार्या भव रमस्वेति प्रत्याख्यातो ध्रुवं मया ॥ ५०.
सोऽयं ममानुपस्थाने व्यक्तं नैराश्यमागतः ।
क्रोधमोहसमाविष्टो निहन्तुं मां समुद्यतः ॥ ५१
अथ वा तौ नरव्याघ्रौ भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
मन्निमित्त मनार्येण समरेऽद्यनिपातितौ ॥ ५२.
अहो धिङ्मन्निमित्तोऽयं विनाशो राजपुत्रयोः ।
अथवा पुत्रशोकेन अहत्वा रामलक्ष्मणौ ॥ ५३.
विधमिष्यति मां रौद्रो राक्षसः पापनिश्चयः ।
हनूमतोऽपि यद्वाक्यं न कृतं क्षुद्रया मया ॥ ५४.
यद्यहं तस्य पृष्ठेन तदा यायामनिन्दिता ।
नाद्यैव मनुशोचेयं भर्तुरङ्कगता सती ॥ ५५.
मन्येतु हृदयं तस्याः कौसल्यायाः फलिष्यति ।
एकपुत्रा यदा पुत्रं विनष्टं श्रोष्यते युधि ॥ ५६
सा हि जन्म च बाल्यं च यौवनं च महात्मनः ।
धर्मकार्याणि रूपं च रुदती संस्मरिष्यति ॥ ५७.
निराशा निहते पुत्रे दत्त्वा श्राद्ध मचेतना ।
अग्निमारोक्ष्यते नून मपोवापि प्रवेक्ष्यति ॥ ५८.

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

धिगस्तु कुब्जा मसतीं मन्थरां पापनिश्चयाम् ।
यन्निमित्त मिदं दुःखं कौसल्या प्रतिपत्स्यते ॥" ५९

इत्येवं मैथिलीं दृष्ट्वा विलपन्तीं तपस्विनीम् ।
रोहिणीमिव चन्द्रेण विनाग्रहवशं गताम् ॥ ६०

एतस्मिन्नन्तरे तस्य अमात्यो बुद्धिमान् शुचिः ।
सुपार्श्वो नाम मेधावी राक्षसो राक्षसेश्वरम् ॥ ६१

निवार्यमाणं सचिवै रिदं वचनमब्रवीत् ।
"कथं नाम दशग्रीव! साक्षाद्वैश्रवणानुज! ॥ ६२

हन्तुमिच्छसि वैदेहीं क्रोधाद्धर्ममपास्य हि ।
वेदविद्याव्रतस्नात स्वकर्मनिरतस्सदा ॥ ६३

स्त्रियाः कस्माद्वधं वीर मन्यसे राक्षसेश्वर!
मैथिलीं रूपसम्पन्नां प्रत्यवेक्षस्व पार्थिव! ॥ ६४

त्व मेव तु सहास्माभी राघवे क्रोधमुत्सृज ।
अभ्युत्थानं त्वमद्यैव कृष्णपक्ष चतुर्दशीम् ॥ ६५

कृत्वा निर्याह्यमावास्यां विजयाय बलैर्वृतः ।
शूरो धीमान्रथी खड्गी रथप्रवरमास्थितः ॥ ६६

हत्वा दाशरथिं रामं भवान्प्राप्स्यति मैथिलीम् ।"
स तद्दुरात्मा सुहृदा निवेदितं वचस्सुधर्म्यं प्रतिगृह्य रावणः ।
गृहं जगामाथ ततश्च वीर्यवान्पुनस्सभां च प्रययौ सुहृद्वृतः ॥ ६७

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे त्रिनवतितमस्सर्गः ॥

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

॥ चतुर्नवतितमस्सर्गः ॥

स प्रविश्य सभां राजा दीनः परमदुःखितः ।
निषसादासने मुख्ये सिंहः क्रुद्ध इव श्वसन् ॥ १
अब्रवीच्च स तान्सर्वान् बलमुख्यान्महाबलः ।
रावणः प्राञ्जलिर्वाक्यं पुत्रव्यसनकर्शितः ॥ २
"सर्वे भवन्तस्सर्वेण हस्त्यश्वेन समावृताः ।
निर्यान्तु रथसङ्घैश्च पादातैश्चोपशोभिताः ॥ ३
एकं रामं परिक्षिप्य समरे हन्तुमर्हथ ।
वर्षन्तश्शरवर्षेण प्रावृट्काल इवाम्बुदाः ॥ ४
अथवाऽहं शरैस्तीक्ष्णैर्भिन्नगात्रं महारणे ।
भवद्भिश्श्वो निहन्तास्मि रामं लोकस्य पश्यतः ॥" ५
इत्येतद्राक्षसेन्द्रस्य वाक्यमादाय राक्षसाः ।
निर्ययु स्ते रथैश्शीघ्रै र्नानानीकैस्सुसंवृताः ॥ ६
परिघान्पट्टसांश्चैव शरखड्गपरश्वथान् ।
शरीरान्तकरान् सर्वे चिक्षिपुर्वानरान्प्रति ॥ ७
वानराश्च द्रुमान् शैलान्राक्षसान्प्रतिचिक्षिपुः ।
ससङ्ग्रामो महान् भीमस्सूर्यस्योदयनं प्रति ॥ ८
रक्षसां वानराणां च तुमुलस्समपद्यत ।
ते गदाभिर्विचित्राभिः प्रासैः खड्गैः परश्वथैः ॥ ९
अन्योन्यं समरे जघ्नु स्तदा वानरराक्षसाः ।
एवं प्रवृत्ते सङ्ग्रामे ह्युद्भूतं सुमहद्रजः ॥ १०
रक्षसां वानराणां च शान्तं शोणितविस्रवैः ।
मातङ्गरथकूलाश्च वाजिमत्स्याध्वजद्रुमाः ॥ ११

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

शरीरसङ्घाटवहाः प्रसस्रुश्शोणितापगाः ।
ततस्ते वानरास्सर्वे शोणितौघपरिप्लुताः ॥ १२

ध्वजवर्मरथानश्वान्नानाप्रहरणानि च ।
आप्लुत्याप्लुत्य समरे राक्षसानां बभञ्जिरे ॥ १३

केशान्कर्णललाटांश्च नासिकाश्च प्लवङ्गमाः ।
रक्षसां दशनैस्तीक्ष्णैर्नखैश्चापि व्यकर्तयन् ॥ १४

एकैकं राक्षसं सङ्ख्ये शतं वानरयूथपाः ।
अभ्यधावन्त फलिनं वृक्षं शकुनयो यथा ॥ १५

तथा गदाभि र्गुर्वीभिः प्रासैः खड्गैः परश्वथैः ।
निजघ्नुर्वानरान्घोरान् राक्षसाः पर्वतोपमाः ॥ १६

राक्षसैर्वध्यमानानां वानराणां महाचमूः ।
शरण्यं शरणं याता रामं दशरथात्मजम् ॥ १७

ततो रामो महातेजा धनुरादाय वीर्यवान् ।
प्रविश्य राक्षसं सैन्यं शरवर्षं ववर्ष ह ॥ १८

प्रविष्टं तु तदा रामं मेघास्सूर्य मिवाम्बरे ।
नाभिजग्मुर्महाघोरं निर्दहन्तं शराग्निना ॥ १९

कृतान्येव सुघोराणि रामेण रजनीचराः ।
रणे रामस्य ददृशुः कर्माण्यसुकराणि च ॥ २०

चालयन्तं महानीकं विधमन्तं महारथान् ।
ददृशुस्ते न वै रामं वातं वनगतं यथा ॥ २१

छिन्नं भिन्नंशरै र्दग्धं प्रभग्नं शस्त्रपीडितम् ।
बलं रामेण ददृशुर्नरामं शीघ्रकारिणम् ॥ २२

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

प्रहरन्तं शरीरेषु न ते पश्यन्ति लाघवम् ।
इन्द्रियार्थेषु तिष्ठन्तं भूतात्मानमिव प्रजाः ॥ २३
"एष हन्ति गजानीक मेषहन्ति महारथान् ।
एष हन्ति शरैस्तीक्ष्णैः पदातीन्वाजिभिस्सह ॥" २४
इति ते राक्षसास्सर्वे रामस्य सदृशान्रणे ।
अन्योन्यं कुपिता जघ्नुस्सादृश्याद्राघवस्य ते ॥ २५
न ते ददृशिरे रामं दहन्त मरिवाहिनीम् ।
मोहिताः परमास्त्रेण गन्धर्वेण महात्मना ॥ २६
ते तु रामसहस्राणि रणे पश्यन्ति राक्षसाः ।
पुनः पश्यन्ति काकुत्स्थ मेकमेव महाहवे ॥ २७
भ्रमन्तीं काञ्चनीं कोटिं कार्मुकस्य महात्मनः ।
अलातचक्रप्रतिमां ददृशु स्तेन राघवम् ॥ २८
शरीरनाभि सत्त्वार्चिश्शरारं नेमिकार्मुकं ।
ज्याघोषतलनिर्घोषं तेजोबुद्धि गुणप्रभम् ॥ २९
दिव्यास्त्रगुणपर्यन्तं निघ्नन्तं युधि राक्षसान् ।
ददृशू रामचक्रं तत्कालचक्रमिव प्रजाः ॥ ३०
अनीकं दशसाहस्रं रथानां वातरंहसाम् ।
अष्टादशसहस्राणि कुञ्जराणां तरस्विनाम् ॥ ३१
चतुर्दशसहस्राणि सारोहाणां च वाजिनाम् ।
पूर्णे शतसहस्रे द्वे राक्षसानां पदातिनाम् ॥ ३२
दिवसस्याष्टमे भागे शरैरग्निशिखोपमैः ।
हतान्येकेन रामेण रक्षसां कामरूपिणाम् ॥ ३३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

ते हताश्वा हतरथाश्शान्ता विमथितध्वजाः ।
अभिपेतुः पुरीं लङ्कां हतशेषा निशाचराः ॥ ३४
हतैर्गजपदात्यश्वै स्तद्बभूव रणाजिरम् ।
आक्रीडमिव रुद्रस्य क्रुद्धस्य सुमहात्मनः ॥ ३५
ततो देवास्सगन्धर्वास्सिद्धाश्च परमर्षयः ।
'साधु सा'ध्विति रामस्य तत्कर्म समपूजयन् ॥ ३६
अब्रवीच्च तदा रामस्सुग्रीवं प्रत्यनन्तरम् ।
विभीषणं च धर्मात्मा हनूमन्तं च वानरम् ॥ ३७
जाम्बवन्तं हरिश्रेष्ठं मैन्दं द्विविदमेव च ।
एतदस्त्रबलं दिव्यं मम वा त्र्यम्बकस्य वा ॥ ३८
निहत्य तां राक्षसवाहिनीं तु रामस्तदा शक्रसमो महात्मा ।
अस्त्रेषु शस्त्रेषु जितक्लमश्च संस्तूयते देवगणैः प्रहृष्टैः ॥ ३९

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे चतुर्नवतितमस्सर्गः ॥

॥ पञ्चनवतितमस्सर्गः ॥

तानि तानि सहस्राणि सारोहाणां च वाजिनाम् ।
रथानां त्वग्निवर्णानां सध्वजानां सहस्रशः ॥ १
राक्षसानां सहस्राणि गदापरिघयोधिनाम् ।
काञ्चनध्वजचित्राणां शूराणां कामरूपिणाम् ॥ २
निहतानि शरैस्तीक्ष्णैस्तप्तकाञ्चनभूषणैः ।
रावणेन प्रयुक्तानि रामेणाक्लिष्टकर्मणा ॥ ३
दृष्ट्वा श्रुत्वा च सम्भ्रान्ता हतशेषा निशाचराः ।
राक्षसीश्च समागम्य दीनाश्चिन्ता परिप्लुताः ॥ ४

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

विधवा हतपुत्राश्च कोशल्यो हतबान्धवाः ।
राक्षस्यस्सह सङ्गम्य दुःखार्ताः पर्यदेवयन् ॥ ५
" कथं शूर्पणखा वृद्धा कराला निर्णतोदरी ।
आससाद वने रामं कन्दर्पमिव रूपिणम् ॥ ६
सुकुमारं महासत्त्वं सर्वभूतहितेरतम् ।
तं दृष्ट्वा लोकनिन्द्या सा हीनरूपा प्रकामिता ॥ ७
कथं सर्वगुणैर्हीना गुणवन्तं महौजसम् ।
सुमुखं दुर्मुखी रामं कामयामास राक्षसी ॥ ८
जनस्यास्याल्पभाग्यत्वाद्वलिनी श्वेतमूर्धजा ।
अकार्यमपहास्यं च सर्वलोकविगर्हितम् ॥ ९
राक्षसानां विनाशाय दूषणस्य खरस्य च ।
चकाराप्रतिरूपा सा राघवस्यं प्रधर्षणम् ॥ १०
तन्निमित्तमिदं वैरं रावणेन कृतं महत् ।
वधाय नीता सा सीता दशग्रीवेण रक्षसा ॥ ११
नच सीतां दशग्रीवः प्राप्नोति जनकात्मजाम् ।
बद्धं बलवता वैरमक्षयं राघवेण च ॥ १२
वैदेहीं प्रार्थयानं तं विराधं प्रेक्ष्य राक्षसम् ।
हतमेकेन रामेण पर्याप्तं तन्निदर्शनम् ॥ १३
चतुर्दश सहस्राणि रक्षसां भीमकर्मणाम् ।
निहतानि जनस्थाने शरैरग्निशिखोपमैः ॥ १४
खरश्च निहतस्संख्ये दूषण स्त्रिशिरास्तथा ।
शरैरादित्यसङ्काशैः पर्याप्तं तन्निदर्शनम् ॥ १५

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

हतो योजनबाहुश्च कबन्धो रुधिराशनः ।
क्रोधान्नादं नदन् सोऽथ पर्याप्तं तन्निदर्शनम् ॥ १६
जघान वलिनं रामस्सहस्रनयनात्मजम् ।
वालिनं मेरुसङ्काशं पर्याप्तं तन्निदर्शनम् ॥ १७
ऋश्यमूके वसन् शैले दीनो भग्नमनोरथः ।
सुग्रीवस्स्थापितो राज्ये पर्याप्तं तन्निदर्शनम् ॥ १८
धर्मार्थसहितं वाक्यं सर्वेषां रक्षसां हितम् ।
युक्तं विभीषणेनोक्तं मोहात्तस्य न रोचते ॥ १९
विभीषणवचः कुर्याद्यदिस्म धनदानुजः ।
श्मशानभूता दुःखार्ता नेयं लङ्कापुरी भवेत् ॥ २०
कुम्भकर्णं हतं श्रुत्वा राघवेण महाबलम् ।
अतिकायं च दुर्धर्षं लक्ष्मणेन हतं पुनः ॥ २१
प्रियं चेन्द्रजितं पुत्रं रावणो नावबुध्यते ।
मम पुत्रो मम भ्राता मम भर्ता रणे हतः ॥" २२
इत्येवं श्रूयते शब्दो राक्षसीनां कुले कुले ।
रथाश्वाश्वाश्च नागाश्च हताश्शतसहस्रशः ॥ २३
रणे रामेण शूरेण राक्षसाश्च पदातयः ।
रुद्रो वा यदि वा विष्णुर्महेन्द्रो वा शतक्रतुः ॥ २४
हन्ति नो रामरूपेण यदि वा स्वयमन्तकः ।
हतप्रवीरा रामेण निराशा जीविते वयम् ॥ २५
अपश्यन्तो भयस्यान्त मनाथा विलपामहे ।
रामहस्ताद्दशग्रीवश्शूरो दत्तमहावरः ॥ २६

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

इदं भयं महाघोरमुत्पन्नं नावबुध्यते ।
न देवा न च गन्धर्वा न पिशाचा न राक्षसाः ॥ २७
उपसृष्टं परित्रातुं शक्ता रामेण संयुगे ।
उत्पाताश्चापि दृश्यन्ते रावणस्य रणे रणे ॥ २८
कथयिष्यन्ति रामेण रावणस्य निबर्हणम् ।
पितामहेन प्रीतेन देवदानवराक्षसैः ॥ २९
रावणस्याभयं दत्तं मानुषेभ्यो न याचितम् ।
तदिदं मानुषं मन्ये प्राप्तं निस्संशयं भयम् ॥ ३०
जीवितान्तकरं घोरं रक्षसां रावणस्य च ।
पीड्यमानास्तु बलिना वरदानेन रक्षसा ॥ ३१
दीप्तैस्तपोभिर्विबुधाः पितामहमपूजयन् ।
देवतानां हितार्थाय महात्मा वै पितामहः ॥ ३२
उवाच देवतास्सर्वा इदं तुष्टः महद्वचः ।
"अद्य प्रभृति लोकां स्त्रीन् सर्वे दानवराक्षसाः ॥ ३३
भयेन प्रावृता नित्यं विचरिष्यन्ति शाश्वतम् ।
दैवतैस्तु समागम्य सर्वैश्चेन्द्रपुरोगमैः ॥ ३४
वृषध्वजस्त्रिपुरहा महादेवः प्रसादितः ।
प्रसन्नस्तु महादेवो देवानेतद्वचोऽब्रवीत् ॥ ३५
"उत्पत्स्यति हितार्थं वो नारी रक्षः क्षयावहा ।"
एषा देवैः प्रयुक्ता तु क्षुद्यथा दानवान्पुरा ॥ ३६
भक्षयिष्यति नस्सीता राक्षसघ्नी सरावणान् ।
रावणस्यापनीतेन दुर्विनीतस्य दुर्मतेः ॥ ३७

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

अयं निष्ठानको घोरश्शोकेन समभिप्लुतः ।
तं न पश्यामहे लोके यो नश्शरणदो भवेत् ॥ ३८
राघवेणोपसृष्टानां कालेनेव युगक्षये ।
नास्ति नश्शरणं कश्चिद्भये महति तिष्ठताम् ॥ ३९
दवाग्निवेष्टितानां हि करेणूनां यथा वने ।
प्राप्तकालं कृतं तेन पौलस्त्येन महात्मना ॥ ४०
यत एव भयं दृष्टं तमेव शरणं गतः ॥
इतीव सर्वा रजनीचरस्त्रियः परस्परं संपरिरभ्य बाहुभिः ।
विषेदुरार्ता भयभारपीडिता विनेदुरुच्चैश्च तदा सुदारुणम् ॥ ४१

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे पञ्चनवतितमस्सर्गः ॥

॥ षण्णवतितमस्सर्गः ॥

आर्तानां राक्षसानां तु लङ्कायां वै कुलेकुले ।
रावणः करुणं शब्दं शुश्राव परिदेवितम् ॥ १
स तु दीर्घं विनिःश्वस्य मुहूर्तं ध्यानमास्थितः ।
बभूव परमक्रुद्धो रावणो भीमदर्शनः ॥ २
सन्दश्य दशनै रोष्ठं क्रोधसंरक्तलोचनः ।
राक्षसैरपि दुर्दर्शः कालाग्निरिव मूर्छितः ॥ ३
उवाच च समीपस्थान् राक्षसान्राक्षसेश्वरः ।
भयाव्यक्तकथां स्तत्र निर्दहन्निव चक्षुषा ॥ ४
महोदरं महापार्श्वं विरूपाक्षं च राक्षसम् ।
"शीघ्रं वदत सैन्यानि 'निर्याते' ति ममाऽज्ञया ॥ ५

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

तस्य तद्वचनं श्रुत्वा राक्षसा स्ते भयार्दिताः ।
चोदयामासुरव्यग्रान् राक्षसां स्तान्नृपाज्ञया ॥ ६
ते तु सर्वे 'तथे'त्युक्त्वा राक्षसा घोरदर्शनाः ।
कृतस्वस्त्ययनास्सर्वे रणायाभिमुखा ययुः ॥ ७
प्रतिपूज्य यथान्यायं रावणं ते निशाचराः ।
तस्थुः प्राञ्जलयस्सर्वे भर्तुर्विजयकाङ्क्षिणः ॥ ८
अथोवाच प्रहस्यैतान् रावणः क्रोधमूर्छितः ।
महोदरमहापार्श्वौ विरूपाक्षं च राक्षसम् ॥ ९
अद्य बाणैर्धनुर्मुक्तै र्युगान्तादित्यसन्निभैः ।
राघवं लक्ष्मणंचैव नेष्यामि यमसादनम् ॥ १०
खरस्य कुम्भकर्णस्य प्रहस्तेन्द्रजितो स्तथा ।
करिष्यामि प्रतीकारमद्य शत्रुवधादहम् ॥ ११
नैवान्तरिक्षं न दिशो न नद्यो नापि सागराः ।
प्रकाशत्वं गमिष्यन्ति मद्बाणजलदावृताः ॥ १२
अद्य वानरमुख्यानां तानि यूथानि भागशः ।
धनुषा शरजालेन विधमिष्यामि पत्रिणा ॥ १३
अद्य वानरसैन्यानि रथेन पवनौजसा ।
धनुस्समुद्रादुद्भूतैर्मथिष्यामि शरोर्मिभिः ॥ १४
आकोशपद्मवक्त्राणि पद्मकेसरवर्चसाम् ।
अद्य व्यूहतटाकानि गजवत्प्रमथाम्यहम् ॥ १५
सशरैरद्यवदनैस्संख्ये वानरयूथपाः ।
मण्डयिष्यन्ति वसुधां सनालैरिव पङ्कजैः ॥ १६

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

अद्य युद्धप्रचण्डानां हरीणां द्रुमयोधिनाम् ।
मुक्तेनैकेषुणा युद्धे भेत्स्यामि च शतं शतम् ॥ १७
हतो भर्ता हतो भ्राता यासां च तनया हताः ।
वधेनाद्य रिपो स्तासां करोम्यास्रप्रमार्जनम् ॥ १८
अद्य मद्बाणनिर्भिन्नैः प्रकीर्णैर्गतचेतनैः ।
करोमि वानरैर्युद्धे यत्नावेक्ष्यतलां महीम् ॥ १९
अद्य गोमायवोगृध्रा येच मांसाशिनोऽपरे ।
सर्वां स्तां स्तर्पयिष्यामि शत्रुमांसैश्शरार्दितैः ॥ २०
कल्प्यतां मे रथश्शीघ्रं क्षिप्रमानीयतां धनुः ।
अनुप्रयान्तु मां सर्वे येऽवशिष्टा निशाचराः ॥" २१
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा महापार्श्वोऽब्रवीद्वचः ।
बलाध्यक्षान् स्थितां स्तत्र 'बलं सन्त्वर्यता' मिति ॥ २२
बलाध्यक्षा सुसंरब्धा राक्षसा स्तान्गृहाद्गृहात् ।
चोदयन्तः परिययुर्लङ्कां लघुपराक्रमाः ॥ २३
ततो मुहूर्तान्निष्पेतू राक्षसा भीमदर्शनाः ।
नर्दन्तो भीमवदना नानाप्रहरणै र्भुजैः ॥ २४
असिभिः पट्टसैश्शूलैर्गदाभिर्मुसलैर्हुलैः ।
शक्तिभिस्तीक्ष्णधाराभिर्महद्भिः कूटमुद्गरैः ॥ २५
यष्टिभिर्विमलैश्चक्रै र्निशितैश्च परश्वथैः ।
भिण्डिवालैश्शतघ्नीभिरन्यैश्चापि वरायुधैः ॥ २६
अथानयद्बलाध्यक्षस्सत्वरो रावणाज्ञया ।
द्रुतं सूतसमायुक्तं युक्ताष्टतुरगं रथम् ॥ २७

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

आरुरोह रथं भीमो दीप्यमानं स्वतेजसा ।
ततः प्रयातस्सहसा राक्षसैर्बहुभिर्वृतः ॥ २८
रावणस्सत्त्वगाम्भीर्याद्दारयन्निवमेदिनीम् ।
रावणेनाभ्यनुज्ञातौ महापार्श्वमहोदरौ ॥ २९
विरूपाक्षश्च दुर्धर्षो रथानारुरुहुस्तदा ।
ते तु हृष्टा विनर्दन्तो भिन्दन्तइव मेदिनीम् ॥ ३०
नादं घोरं विमुञ्चन्तो निर्ययु र्जयकाङ्क्षिणः ।
ततो युद्धाय तेजस्वी रक्षोगणबलैर्वृतः ॥ ३१
निर्ययावुद्यतधनुः कालान्तकयमोपमः ।
ततः प्रजवनाश्वेन रथेन स महारथः ॥ ३२
द्वारेण निर्ययौ तेन यत्र तौ रामलक्ष्मणौ ।
ततो नष्टप्रभस्सूर्यो दिशश्च तिमिरावृताः ॥ ३३
द्विजाश्च नेदुर्घोराश्च संचचालेव मेदिनी ।
ववर्ष रुधिरं देवश्चस्खलु स्तुरगाः पथि ॥ ३४
ध्वजाग्रे न्यपतद्गृध्रो विनेदुश्चाशिवं शिवाः ।
नयनं चास्फुरद्वामं सव्यो बाहुरकम्पत ॥ ३५
विवर्णवदनं चासीत्किञ्चिदभ्रश्यत स्वरः ।
ततो निष्पततो युद्धे दशग्रीवस्य रक्षसः ॥ ३६
रणे निधनशंसीनि रूपाण्येतानि जज्ञिरे ।
अन्तरिक्षात्पपातोल्का निर्घातसमनिस्वना ॥ ३७
विनेदुरशिवा गृध्रा वायसै रनुनादिताः ।
एतानचिन्तयन्घोरानुत्पातान् समुपस्थितान् ॥ ३८

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

निर्ययौ रावणो मोहा द्वधार्थी कालचोदितः ।
तेषां तु रथघोषेण राक्षसानां महात्मनाम् ॥ ३९
वानराणामपि चमूर्युद्धायैवाभ्यवर्तत ।
तेषां तु तुमुलं युद्धं बभूव कपिरक्षसाम् ॥ ४०
अन्योन्य माह्वयानानां क्रुद्धानां जयमिच्छताम् ।
ततः क्रुद्धो दशग्रीवश्शरैः काञ्चनभूषणैः ॥ ४१
वानराणामनीकेषु चकार कदनं महत् ।
निकृत्तशिरसः केचिद्रावणेन वलीमुखाः ॥ ४२
केचिद्विच्छिन्नहृदयाः केचिच्छ्रोत्रविवर्जिताः ।
निरुच्छ्वासा हताःकेचित्केचित्पार्श्वेषुदारिताः ॥ ४३
केचिद्विच्छिन्नशिरसः केचिच्चक्षुर्विवर्जिताः ।
दशाननः क्रोधविवृत्तनेत्रो यतो यतोऽभ्येति रथेन सङ्ख्ये ।
ततस्ततस्तस्य शरप्रवेगं सोढुं न शेकुर्हरिपुङ्गवास्ते ॥ ४४

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे षण्णवतितमस्सर्गः ॥

सप्तनवतितमस्सर्गः

तथा तैः कृत्तगात्रैस्तु दशग्रीवेण मार्गणैः ।
बभूव वसुधा तत्र प्रकीर्णा हरिभिस्तदा ॥ १
रावणस्याप्रसह्यं तं शरसंपातमेकतः ।
नशेकुस्सहितुं दीप्तं पतङ्गा ज्वलनं यथा ॥ २
तेऽर्दिता निशितैर्बाणैः क्रोशन्तो विप्रदुद्रुवुः ।
पावकार्चिस्समाविष्टा दह्यमाना यथा गजाः ॥ ३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection, TN.

Digitization by eGangotri-South Center

प्लवङ्गानामनीकानि महाभ्राणीव मारुतः ।
सययौ समरे तस्मिन्विधमन्रावणश्शरैः ॥ ४
कदनं तरसा कृत्वा राक्षसेन्द्रो वनौकसाम् ।
आससाद ततो युद्धे राघवं त्वरितस्तदा ॥ ५
सुग्रीवस्तान्कपीन्दृष्ट्वा भग्नान्विद्रवतोरणे ।
गुल्मे सुषेणं निक्षिप्य चक्रे युद्धेऽद्रुतं मनः ॥ ६
आत्मनस्सदृशं वीरस्स तं निक्षिप्य वानरम् ।
सुग्रीवोऽभिमुखश्शत्रुं प्रतस्थे पादपायुधः ॥ ७
पार्श्वतः पृष्ठतश्चास्य सर्वे यूथाधिपास्स्वयम् ।
अनुजह्रुर्महाशैलान् विविधांश्च महाद्रुमान् ॥ ८
स नदन् युधि सुग्रीवस्स्वरेण महता महान् ।
पातयन्विविधांश्चान्यान्जगामोत्तमराक्षसान् ॥ ९
ममन्थ च महाकायान् राक्षसान्वानरेश्वरः ।
युगान्तसमये वायुः प्रवृद्धानगमानिव ॥ १०
राक्षसानामनीकेषु शैलवर्षं ववर्षह ।
अश्मवर्षं यथा मेघः पक्षिसङ्घेषुकानने ॥ ११
कपिराजविमुक्तैस्तै श्शैलवर्षैस्तु राक्षसाः ।
विकीर्णशिरसःपेतुर्निकृत्ता इव पर्वताः ॥ १२
अथ संक्षीयमाणेषु राक्षसेषु समन्ततः ।
सुग्रीवेण प्रभग्नेषु पतत्सु निनदत्सु च ॥ १३
विरूपाक्षस्स्वकं नाम धन्वी विश्राव्य राक्षसः ।
रथादाप्लुत्य दुर्धर्षो गजस्कन्धमुपारुहत् ॥ १४

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

स तं द्विरदमारुह्य विरूपाक्षो महारथः ।
विनदन्भीमनिर्ह्रादं वानरानभ्यधावत ॥ १५
सुग्रीवे स शरान्घोरान्विससर्ज चमूमुखे ।
स्थापयामास चोद्विग्नान्राक्षसान् संप्रहर्षयन् ॥ १६
स तु विद्धश्शितैर्बाणैः कपीन्द्रस्तेन रक्षसा ।
चुक्रोध च महाक्रोधो वधे चास्य मनो दधे ॥ १७
ततः पादपमुद्धृत्य शूरस्सम्प्रथनो हरिः ।
अभिपत्य जघानास्य प्रमुखे तु महागजम् ॥ १८
सतु प्रहाराभिहतस्सुग्रीवेण महागजः ।
अपासर्पद्धनुर्मात्रं निषसाद ननाद च ॥ १९
गजात्तु मथितात्तूर्णमपक्रम्य स वीर्यवान् ।
राक्षसोऽभिमुख श्शत्रुं प्रत्युद्गम्य ततः कपिम् ॥ २०
आर्षभं चर्म खड्गं च प्रगृह्य लघुविक्रमः ।
भर्त्सयन्निव सुग्रीव माससाद व्यवस्थितम् ॥ २१
सहि तस्याभिसंक्रुद्धः प्रगृह्य विपुलां शिलाम् ।
विरूपाक्षाय चिक्षेप सुग्रीवो जलदोपमाम् ॥ २२
स तां शिलामापतन्तीं दृष्ट्वा राक्षसपुङ्गवः ।
अपक्रम्य सुविक्रान्तः खड्गेन प्राहरत्तदा ॥ २३
तेन खड्गप्रहारेण रक्षसा बलिना हतः ।
मुहूर्तमभवद्वीरो विसंज्ञ इव वानरः ॥ २४
स तदा सहसोत्पत्य राक्षसस्य महाहवे ।
मुष्टिं संवर्त्य वेगेन पातयामास वक्षसि ॥ २५

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

मुष्टिप्रहाराभिहतो विरूपाक्षो निशाचरः ।
तेन खड्गेन संक्रुद्धस्सुग्रीवस्य चमूमुखे ॥ २६
कवचं पातयामास पद्भ्यामभिहतोऽपतत् ।
स समुत्थाय पतितः कपिस्तस्य व्यसर्जयत् ॥ २७
तलप्रहारमशनेस्समानं भीमनिस्वनम् ।
तलप्रहारं तद्रक्षस्सुग्रीवेण समुद्यतम् ॥ २८
नैपुण्यान्मोचयित्वैनं मुष्टिनोरस्यताडयत् ।
ततस्सुसंक्रुद्धतरस्सुग्रीवो वानरेश्वरः ॥ २९
मोक्षितं चात्मनो दृष्ट्वा प्रहारं तेन रक्षसा ।
स ददर्शान्तरं तस्य विरूपाक्षस्य वानरः ॥ ३०
ततो न्यपातयत्क्रोधाच्छङ्खदेशे महत्तलम् ।
महेन्द्राशनिकल्पेन तलेनाभिहतः क्षितौ ॥ ३१
पपात रुधिरक्लिन्न श्शोणितं च समुद्वमन् ।
स्रोतोभ्यस्तु विरूपाक्षो जलं प्रस्रवणादिव ॥ ३२
विवृत्तनयनं क्रोधात्सफेनं रुधिराप्लुतम् ।
ददृशुस्ते विरूपाक्षं विरूपाक्षतरं कृतम् ॥ ३३
स्फुरन्तं परिवर्तन्तं पार्श्वेन रुधिरोक्षितम् ।
करुणं च विनर्दन्तं ददृशुः कपयो रिपुम् ॥ ३४
तथा तु तौ संयति संप्रयुक्तौ तरस्विनौ वानरराक्षसानाम् ।
बलार्णवौ सस्वनतु स्सुभीमं महार्णवौ द्वा विव भिन्नवेलौ ॥ ३५
विनाशितं प्रेक्ष्य विरूपनेत्रं महाबलं तं हरिपार्थिवेन ।
बलं समस्तं कपिराक्षसाना मुन्मत्तगङ्गाप्रतिमं बभूव ॥ ३६

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे सप्तनवतितमस्सर्गः ॥

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

॥ अष्टनवतितमस्सर्गः ॥

हन्यमाने बले तूर्णमन्योन्यं ते महामृधे ।
सरसीवमहाघर्मे सोपक्षीणे बभूवतुः ॥ १
स्वबलस्य विघातेन विरूपाक्षवधेन च ।
बभूव द्विगुणं क्रुद्धो रावणो राक्षसाधिपः ॥ २
प्रक्षीणं तु बलं दृष्ट्वा वध्यमानं वलीमुखैः ।
बभूवास्य व्यथा युद्धे प्रेक्ष्य दैवविपर्ययम् ॥ ३
उवाच च समीपस्थं महोदरमरिन्दमम् ।
अस्मिन्काले महाबाहो! जयाशा त्वयि मे स्थिता ॥ ४
जहि शत्रुचमूं वीर! दर्शयाद्य पराक्रमम् ।
भर्तृपिण्डस्य कालोऽयं निर्देष्टुं साधु युध्यताम् ॥" ५
एवमुक्तस्तथेत्युक्त्वा राक्षसेन्द्रो महोदरः ।
प्रविवेशारिसेनां तां पतङ्ग इव पावकम् ॥ ६
ततस्स कदनं चक्रे वानराणां महाबलः ।
भर्तृवाक्येन तेजस्वी स्वेन वीर्येण चोदितः ॥ ७
वानराश्च महासत्त्वाः प्रगृह्य विपुलाश्शिलाः ।
प्रविश्यारिबलं भीमं जघ्नुस्ते रजनीचरान् ॥ ८
महोदरस्तु संक्रुद्धश्शरैः काञ्चनभूषणैः ।
चिच्छेद पाणिपादोरून्वानराणां महाहवे ॥ ९
ततस्ते वानरास्सर्वे राक्षसैरर्दिता भृशम् ।
दिशो दश द्रुताः केचित्केचित्सुग्रीवमाश्रिताः ॥ १०
प्रभग्नां समरे दृष्ट्वा वानराणां महाचमूम् ।
अभिदुद्राव सुग्रीवो महोदरमनन्तरम् ॥ ११

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

प्रगृह्य विपुलां घोरां महीधरसमां शिलाम् ।
चिक्षेप स महातेजा स्तद्वधाय हरीश्वरः ॥ १२

तामापतन्तीं सहसा शिलां दृष्ट्वा महोदरः ।
असम्भ्रान्तस्ततो बाणैर्निर्बिभेद दुरासदाम् ॥ १३

रक्षसा तेन बाणौघै र्निकृत्ता सा सहस्रधा ।
निपपात शिला भूमौ गृध्रचक्रमिवाकुलम् ॥ १४

तां तु भिन्नां शिलां दृष्ट्वा सुग्रीवः क्रोधमूर्छितः ।
सालमुत्पाट्य चिक्षेप राक्षसे रणमूर्धनि ॥ १५

शरैश्च विददारैनं शूरः परपुरञ्जयः ।
स ददर्श ततः क्रुद्धः परिघं पतितं भुवि ॥ १६

आविध्य तु स तं दीप्तं परिघं तस्य दर्शयन् ।
परिघाग्रेण वेगेन जघानास्य हयोत्तमान् ॥ १७

तस्माद्धतहयाद्वीर स्सोऽवप्लुत्य महारथात् ।
गदां जग्राह संक्रुद्धो राक्षसोऽथ महोदरः ॥ १८

गदापरिघहस्तौ तौ युधि वीरौ समीयतुः ।
नर्दन्तौ गोवृषप्रख्यौ घनाविव सविद्युतौ ॥ १९

ततः क्रुद्धो गदां तस्मै चिक्षेप रजनीचरः ।
ज्वलन्तीं भास्कराभासां सुग्रीवाय महोदरः ॥ २०

गदां तां सुमहाघोरा मापतन्तीं महाबलः ।
सुग्रीवो रोषताम्राक्षस्समुद्यम्य महाहवे ॥ २१

आजघान गदां तस्य परिघेण हरीश्वरः ।
पपात स गदाद्भिन्नः परिघस्तस्य भूतले ॥ २२

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

ततो जग्राह तेजस्वी सुग्रीवो वसुधातलात् ।
आयसं मुसलं घोरं सर्वतो हेमभूषितम् ॥ २३
स तमुद्यम्य चिक्षेप सोऽप्यन्यां व्याक्षिपद्गदाम् ।
भिन्नावन्योन्यमासाद्य पेततुर्धरणीतले ॥ २४
ततो भग्नप्रहरणौ मुष्टिभ्यां तौ समीयतुः ।
तेजोबलसमाविष्टौ दीप्ताविव हुताशनौ ॥ २५
जघ्नतु स्तौ तदान्योन्यं नेदतुश्च पुनः पुनः ।
तलैश्चान्योन्य माहत्य पेततुर्धरणीतले ॥ २६
उत्पेततुस्ततस्तूर्णं जघ्नतुश्च परस्परम् ।
भुजैश्चिक्षिपतुर्वीरा वन्योन्य मपराजितौ ॥ २७
जग्मतु स्तौ श्रमं वीरौ बाहुयुद्धे परन्तपौ ।
आजहार तदा खड्गमदूरपरिवर्तिनम् ॥ २८
राक्षसश्चर्मणासार्धं महावेगो महोदरः ।
तथैव च महाखड्गं चर्मणा पतितं सह ॥ २९
जग्राह वानरश्रेष्ठस्सुग्रीवो वेगवत्तरः ।
तौ तु रोषपरीताङ्गौ नर्दन्तावभ्यधावताम् ॥ ३०
उद्यतासी रणे हृष्टा वुभौ शस्त्रविशारदौ ।
दक्षिणं मण्डलं चोभौ सुतूर्णं सम्परीयतुः ॥ ३१
अन्योन्यमभिसंक्रुद्धौ जये प्रणिहितावुभौ ।
स तु शूरो महावेगो वीर्यश्लाघी महोदरः ॥ ३२
महाचर्मणि तं खड्गं पातयामास दुर्मतिः ।
लग्नमुत्कर्षतः खड्गं खड्गेन कपिकुञ्जरः ॥ ३३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

जहार सशिरस्त्राणं कुण्डलोपहितं शिरः ।
निकृत्तशिरसस्तस्य पतितस्य महीतले ॥ ३४
तद्बलं राक्षसेन्द्रस्य दृष्ट्वा तत्र न तिष्ठते ।
हत्वा तं वानरैस्सार्धं ननाद मुदितो हरिः ॥ ३५
चुक्रोध च दशग्रीवो बभौ हृष्टश्च राघवः ।
विषण्णवदनास्सर्वे राक्षसा दीनचेतसः ॥ ३६
विद्रवन्ति ततस्सर्वे भयवित्रस्तचेतसः ।
महोदरं तं विनिपात्य भूमौ महागिरेः कीर्णमिवैकदेशम् ।
सूर्यात्मजस्तत्र रराज लक्ष्म्या सूर्यस्स्वतेजोभिरिवाप्रधृष्यः ॥ ३७
अथ विजयमवाप्य वानरेन्द्रस्समरमुखे सुरसिद्धयक्षसङ्घैः ।
अवनितलगतैश्च भूतसङ्घैर्हर्षसमाकुलितैः स्तुतो महात्मा ॥ ३८

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे अष्टनवतितमस्सर्गः ॥

॥ एकोनशततमस्सर्गः ॥

महोदरे तु निहते महापार्श्वो महाबलः ।
सुग्रीवेण समीक्ष्याथ क्रोधात्संरक्तलोचनः ॥ १
अङ्गदस्य चमूं भीमां क्षोभयामास सायकैः ।
स वानराणां मुख्यानामुत्तमाङ्गानि सर्वशः ॥ २
पातयामास कायेभ्यः फलं वृन्तादिवानिलः ।
केषां चिदिषुभिर्बाहून् स्कन्धांश्चिच्छेद राक्षसः ॥ ३
वानराणां सुसंक्रुद्धः पार्श्वं केषां व्यदारयत् ।
तेऽर्दिता बाणवर्षेण महापार्श्वेन वानराः ॥ ४

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

विषादविमुखास्सर्वे बभूवुर्गतचेतसः ।
निरीक्ष्य बलमुद्विग्न मङ्गदो राक्षसार्दितम् ॥ ५
वेगं चक्रे महाबाहुस्समुद्र इव पर्वणि ।
आयसं परिघं गृह्य सूर्यरश्मिसमप्रभम् ॥ ६
समरे वानरश्रेष्ठो महापार्श्वं व्यपातयत् ।
स तु तेन प्रहारेण महापार्श्वो विचेतनः ॥ ७
ससूतस्यन्दनात्तस्मा द्विसंज्ञः प्रापतद्भुवि ।
स ऋक्षराजस्तेजस्वी नीलाञ्जनचयोपमः ॥ ८
निष्पत्य सुमहावीर्यस्स्वाद्यूहान्मेघसन्निभात् ।
प्रगृह्य गिरिशृङ्गाभां क्रुद्धस्स विपुलां शिलाम् ॥ ९
अश्वान्जघान तरसा स्यन्दने च बभञ्ज तम् ।
मुहूर्ताल्लब्धसंज्ञस्तु महापार्श्वो महाबलः ॥ १०
अङ्गदं बहुभिर्बाणै र्भूयस्तं प्रत्यविध्यत ।
जाम्बवन्तं त्रिभिर्बाणै राजघान स्तनान्तरे ॥ ११
ऋक्षराजं गवाक्षं च जघान बहुभिश्शरैः ।
जाम्बवन्तं गवाक्षं च स दृष्ट्वा शरपीडितौ ॥ १२
जग्राह परिघं घोरमङ्गदः क्रोधमूर्छितः ।
तस्याङ्गदः प्रकुपितो राक्षसस्य तमायसम् ॥ १३
दूरस्थितस्य परिघं रविरश्मिसमप्रभम् ।
द्वाभ्यां भुजाभ्यां संगृह्य भ्रामयित्वा च वेगवान् ॥ १४
महापार्श्वस्य चिक्षेप वधार्थं वालिनस्सुतः ।
स तु क्षिप्तो बलवता परिघस्तस्य रक्षसः ॥ १५

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

धनुश्च सशरं हस्ताच्छिरस्त्रं चाप्यपातयत् ।
तं समासाद्य वेगेन वालिपुत्रः प्रतापवान् ॥ १६
तलेनाभ्यहनत्क्रुद्धः कर्णमूले सकुण्डले ।
स तु क्रुद्धो महावेगो महापार्श्वो महाद्युतिः ॥ १७
करेणैकेन जग्राह सुमहान्तं परश्वथम् ।
तं तैलधौतं विपुलं शैलसारमयं दृढम् ॥ १८
राक्षसः परमक्रुद्धो वालिपुत्रे न्यपातयत् ।
तेन वामांसफलके भृशं प्रत्यवसादितम् ॥ १९
अङ्गदो मोक्षयामास सरोषस्सपरश्वथम् ।
स वीरो वज्रसङ्काश मङ्गदो मुष्टिमात्मनः ॥ २०
संवर्तयत्सुसंक्रुद्धः पितृतुल्यपराक्रमः ।
राक्षसस्य स्तनाभ्याशे मर्मज्ञो हृदयं प्रति ॥ २१
इन्द्राशनिसमस्पर्शं स मुष्टिं विन्यपातयत् ।
तेन तस्य निपातेन राक्षसस्य महामृधे ॥ २२
पफाल हृदयं चाशु स पपात हतो भुवि ।
तस्मिन्निपतिते भूमौ तत्सैन्यं संप्रचुक्षुभे ॥ २३
अभवच्च महान्क्रोधस्समरे रावणस्य तु ।
वानराणां च हृष्टानां सिंहनादश्च पुष्कलः ॥ २४
स्फोटयन्निव शब्देन लङ्कां साट्टालगोपुराम् ।
महेन्द्रेणेव देवानां नादस्समभवन्महान् ॥ २५
अथेन्द्रशत्रु स्त्रिदशालयानां वनौकसां चैवं महाप्रणादम् ।
श्रुत्वा सरोषं युधि राक्षसेन्द्रः पुनश्च युद्धाभिमुखोऽवतस्थे ॥ २६

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे एकोनशततमस्सर्गः ॥

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

॥ शततमस्सर्गः ॥

महोदरमहापार्श्वौ हतौ दृष्ट्वा तु राक्षसौ ।
तस्मिंश्च निहते वीरे विरूपाक्षे महाबले ॥ १
आविवेश महान्क्रोधो रावणं तु महामृथे ।
सूतं संचोदयामास वाक्यं चेद मुवाच ह ॥ २
"निहतानाममात्यानां रुद्धस्य नगरस्य च ।
दुःखमेकोऽपनेष्यामि हत्वा तौ रामलक्ष्मणौ ॥ ३
रामवृक्षं रणे हन्मि सीतापुष्पफलप्रदम् ।
प्रशाखा यस्य सुग्रीवो जाम्बवान् कुमुदो नलः ॥ ४
मैन्दश्च द्विविदश्चैव ह्यङ्गदो गन्धमादनः ।
हनूमांश्च सुषेणश्च सर्वे च हरियूथपाः ॥" ५
स दिशो दश घोषेण रथस्यातिरथो महान् ।
नादयन् प्रययौ तूर्णं राघवं चाभ्यवर्तत ॥ ६
पूरिता तेन शब्देन सनदीगिरिकानना ।
संचचाल मही सर्वा सवराहमृगद्विपा ॥ ७
तामसं स महाघोरं चकारास्त्रं सुदारुणम् ।
निर्ददाह कपीन् सर्वां स्ते प्रपेतुस्समन्ततः ॥ ८
उत्पपात रजो घोरं तैर्भग्नैस्संप्रधावितैः ।
न हि तत्सहितुं शेकुर्ब्रह्मणा निर्मितं स्वयम् ॥ ९
तान्यनीकान्यनेकानि रावणस्य शरोत्तमैः ।
दृष्ट्वा भग्नानि शतशो राघवः पर्यवस्थितः ॥ १०
ततो राक्षसशार्दूलो विद्राव्य हरिवाहिनीम् ।
स ददर्श ततो रामं तिष्ठन्त मपराजितम् ॥ ११

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा विष्णुना वासवं यथा ।
आलिखन्तमिवाकाश मवष्टभ्य महद्धनुः ॥ १२
पद्मपत्रविशालाक्षं दीर्घबाहु मरिन्दमम् ।
ततो रामो महातेजा स्सौमित्रिसहितो बली ॥ १३
वानरांश्च रणे भग्नानापतन्तं च रावणम् ।
समीक्ष्य राघवो हृष्टो मध्ये जग्राह कार्मुकम् ॥ १४
विष्फारयितु मारेभे ततस्स धनुरुत्तमम् ।
महावेगं महानादं निर्भिन्दन्निव मेदिनीम् ॥ १५
रावणस्य च बाणौघै रामविष्फारितेन च ।
शब्देन राक्षसा स्ते तु पेतुश्च शतशस्तदा ॥ १६
तयोश्शरपथं प्राप्तो रावणो राजपुत्रयोः ।
स बभूव यथा राहुस्समीपे शशिसूर्ययोः ॥ १७
तमिच्छन्प्रथमं योद्धुं लक्ष्मणो निशितैश्शरैः ।
मुमोंचधनुरायम्य शरानग्निशिखोपमान् ॥ १८
तान्मुक्तमात्रानाकाशे लक्ष्मणेन धनुष्मता ।
बाणान्बाणैर्महातेजा रावणः प्रत्यवारयत् ॥ १९
एकमेकेन बाणेन त्रिभिस्त्रीन् दशभिर्दश ।
लक्ष्मणस्य प्रचिच्छेद दर्शयन्पाणिलाघवम् ॥ २०
अभ्यतिक्रम्य सौमित्रिं रावणस्समितिंजयः ।
आससाद ततो रामं स्थितं शैलमिवाचलम् ॥ २१
स सङ्ख्ये राममासाद्य क्रोधसंरक्तलोचनः ।
व्यसृजच्छरवर्षाणि रावणो राघवोपरि । २२

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

शरधारास्ततो रामो रावणस्य धनुश्च्युताः ।
दृष्ट्वैवापततश्शीघ्रं भल्लान् जग्राह सत्वरम् ॥ २३
तान् शरौघां स्ततो भल्लै स्तीक्ष्णैश्चिच्छेद राघवः ।
दीप्यमानान्महाघोरान् क्रुद्धा नाशीविषानिव ॥ २४
राघवो रावणं तूर्णं रावणो राघवं तदा ।
अन्योन्यं विविधैस्तीक्ष्णैश्शरैरभिववर्षतुः ॥ २५
चेरतुश्च चिरं चित्रं मण्डलं सव्यदाक्षिणम् ।
बाणवेगात्समुत्क्षिप्ता वन्योन्यमपराजितौ ॥ २६
तयोर्भूतानि वित्रेसुर्युगपत्सम्प्रयुध्यतोः ।
रौद्रयोस्सायकमुचोर्यमान्तकनिकाशयोः ॥ २७
सन्ततं विविधैर्बाणैर्बभूव गगनं तदा ।
घनैरिवातपापाये विद्युन्मालासमाकुलैः ॥ २८
गवाक्षित मिवाकाशं बभूव शरवृष्टिभिः ।
महावेगैस्सुतीक्ष्णाग्रै गृध्रपत्रैस्सुवाजितैः ॥ २९
शरान्धकारं तौ भीमं चक्रतुस्समरं तदा ।
गतेऽस्तं तपने चापि महामेघाविवोत्थितौ ॥ ३०
बभूव तुमुलं युद्धमन्योन्यवधकाङ्क्षिणोः ।
अनासाद्य मचिन्त्यं च वृत्रवासवयोरिव ॥ ३१
उभौ हि परमेष्वासा वुभौ शस्त्रविशारदौ ।
उभावस्त्रविदां मुख्या वुभौ युद्धे विचेरतुः ॥ ३२
उभौ हि येन व्रजतस्तेन तेन शरोर्मयः ।
ऊर्मयो वायुना विद्धा जग्मुस्सागरयोरिव ॥ ३३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

ततस्संसक्तहस्तस्तु रावणो लोकरावणः ।
नाराचमालां रामस्य ललाटे प्रत्यमुञ्चत ॥ ३४
रौद्रचापप्रयुक्तां तां नीलोत्पलदलप्रभाम् ।
शिरसा धारयन्रामो न व्यथां प्रत्यपद्यत ॥ ३५
अथ मन्त्रानभिजपन्रौद्र मस्त्रमुदीरयन् ।
शरान्भूयस्समादाय रामः क्रोधसमन्वितः ॥ ३६
मुमोच च महातेजाश्चापमायम्य वीर्यवान् ।
ते महामेघसङ्काशे कवचे पतिताश्शराः ॥ ३७
अवध्ये राक्षसेन्द्रस्य न व्यथां जनयं स्तदा ।
पुनरेवाथ तं रामो रथस्थं राक्षसाधिपम् ॥ ३८
ललाटे परमास्त्रेण सर्वास्त्रकुशलो रणे ।
ते भित्वा बाणरूपाणि पञ्चशीर्षा इवोरगाः ॥ ३९
श्वसन्तो विविशुर्भूमिं रावणप्रतिकूलिताः ।
निहत्य राघवस्यास्त्रं रावणः क्रोधमूर्छितः ॥ ४०
आसुरं सुमहाघोरमस्त्रं प्रादुश्चकार ह ।
सिंहव्याघ्रमुखां श्चान्यान्कङ्ककाकमुखानपि ॥ ४१
गृध्रश्येन मुखांश्चापि सृगालवदनां स्तथा ।
ईहामृगमुखांश्चान्यान्व्यादितास्यान्भयानकान् ॥ ४२
पञ्चास्यान्लेलिहानांश्च ससर्ज निशितान् शरान् ।
शरान्खरमुखांश्चान्यान्वराहमुखसंस्थितान् ॥ ४३
श्वानकुक्कुटवक्त्रांश्च मकराशीविषाननान् ।
एतानन्यांश्च मायावी ससर्ज निशितान् शरान् ॥ ४४

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

रामं प्रति महातेजाः क्रुद्धस्सर्प इव श्वसन् ।
आसुरेण समाविष्टस्सोऽस्त्रेण रघुनन्दनः ॥ ४५
ससर्जास्त्रं महोत्साहः पावकं पावकोपमः ।
अग्निदीप्तमुखान्बाणां स्तथा सूर्यमुखानपि ॥ ४६
चन्द्रार्धचन्द्रवक्त्रांश्च धूमकेतुमुखानपि ।
ग्रहनक्षत्रवक्त्रांश्च महोल्का मुखसंस्थितान् ॥ ४७
विद्युज्जिह्वोपमां श्चान्यान् ससर्ज निशितान् शरान् ।
ते रावणशराघोरा राघवास्त्रसमाहताः ॥ ४८
विलयं जग्मुराकाशे जग्मुश्चैव सहस्रशः ।
तदस्त्रं निहतं दृष्ट्वा रामेणाक्लिष्टकर्मणा ॥ ४९
हृष्टानेदुस्ततस्सर्वे कपयः कामरूपिणः ।
सुग्रीवप्रमुखा वीराः परिवार्य तु राघवम् ॥ ५०
तत स्तदस्त्रं विनिहत्य राघवः प्रसह्य तद्रावणबाहुनिस्सृतम् ।
मुदान्वितो दाशरथिर्महाहवे विनेदु रुच्चैर्मुदिताः कपीश्वराः ॥ ५१

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे शततमस्सर्गः ॥

॥ एकोत्तरशततमस्सर्गः ॥

तस्मिन्प्रतिहतेऽस्त्रे तु रावणो राक्षसाधिपः ।
क्रोधं च द्विगुणं चक्रे क्रोधाच्चास्त्रमनन्तरम् ॥ १
मयेन विहितं रौद्र मन्यदस्त्रं महाद्युतिः ।
उत्स्रष्टुं रावणो घोरं राघवाय प्रचक्रमे ॥ २
ततश्शूलानि निश्चेरुर्गदाश्च मुसलानि च ।
कार्मुकादीप्यमानानि वज्रसाराणि सर्वशः ॥ ३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

मुद्गराः कूटपाशाश्च दीप्ताश्चाशनयस्तथा ।
निष्पेतुर्विविधास्तीक्ष्णा वाता इव युगक्षये ॥ ४
तदस्त्रं राघवश्श्रीमानुत्तमास्त्रविदां वरः ।
जघान परमास्त्रेण गान्धर्वेण महाद्युतिः ॥ ५
तस्मिन्प्रतिहतेऽस्त्रेतु राघवेण महात्मना ।
रावणः क्रोधताम्राक्षस्सौरमस्त्र मुदैरयत् ॥ ६
ततश्चक्राणि निष्पेतुर्भास्वराणि महान्ति च ।
कार्मुकाद्भीमवेगस्य दशग्रीवस्य धीमतः ॥ ७
तैरासीद्गगनं दीप्तं सम्पतद्भिरितस्ततः ।
पतद्भिश्च दिशो दीप्ता श्चन्द्रसूर्यग्रहैरिव ॥ ८
तानि चिच्छेद बाणौघै श्चक्राणि स तु राघवः ।
आयुधानि विचित्राणि रावणस्य चमूमुखे ॥ ९
तदस्त्रं तु हतं दृष्ट्वा रावणो राक्षसाधिपः ।
विव्याथ दशभिर्बाणै रामं सर्वेषु मर्मसु ॥ १०
सविद्धो दशभिर्बाणै र्महाकार्मुकनिस्सृतैः ।
रावणेन महातेजा न प्राकम्पत राघवः ॥ ११
ततो विव्याथ गात्रेषु सर्वेषु समितिंजयः ।
राघवस्तु सुसंक्रुद्धो रावणं बहुभिश्शरैः ॥ १२
एतस्मिन्नन्तरे क्रुद्धो राघवस्यानुजो बली ।
लक्ष्मणस्सायकान्सप्त जग्राह परवीरहा ॥ १३
तैस्सायकैर्महावेगै रावणस्य महाद्युतिः ।
ध्वजं मनुष्यशीर्षं तु तस्य चिच्छेद नैकधा ॥ १४

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

सारथेश्चापि बाणेन शिरो ज्वलितकुण्डलम् ।
जहार लक्ष्मणश्श्रीमान्नैर्ऋतस्य महाबलः ॥ १५
तस्य बाणैश्च चिच्छेद धनुर्गजकरोपमम् ।
लक्ष्मणो राक्षसेन्द्रस्य पञ्चभिर्निशितैश्शरैः ॥ १६
नीलमेघनिभांश्चास्य सदश्वान्पर्वतोपमान् ।
जघानाप्लुत्य गदया रावणस्य विभीषणः ॥ १७
हताश्वो वेगवान्वेगा दवप्लुत्य महारथात् ।
क्रोध माहारयत्तीव्रं भ्रातरं प्रति रावणः ॥ १८
ततश्शक्तिं महाशक्तिर्दीप्तां दीप्ताशनीमिव ।
विभीषणाय चिक्षेप राक्षसेन्द्रः प्रतापवान् ॥ १९
अप्राप्तामेव तां बाणैस्त्रिभिश्चिच्छेद लक्ष्मणः ।
अथोदतिष्ठत्सन्नादो वानरणां तदा रणे ॥ २०
सा पपात त्रिधा च्छिन्ना शक्तिः काञ्चनंमालिनी ।
सविस्फुलिङ्गा ज्वलिता महोल्केव दिवश्च्युता ॥ २१
ततस्सम्भाविततरां कालेनापि दुरासदाम् ।
जग्राह विपुलां शक्तिं दीप्यमानां स्वतेजसा ॥ २२
सा वेगिता बलवता रावणेन दुरासदा ।
जज्वाल सुमहाघोरा शक्राशनिसमप्रभा ॥ २३
एतस्मिन्नन्तरे वीरो लक्ष्मणस्तं विभीषणम् ।
प्राणसंशय मापन्नं तूर्णमभ्यवपद्यत ॥ २४
तं विमोक्षयितुं वीर श्चापमायम्य लक्ष्मणः ।
रावणं शक्तिहस्तं वै शरवर्षैरवाकिरत् ॥ २५

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

कीर्यमाणश्शरौघेण विसृष्टेन महात्मना ।
न प्रहर्तुं मनश्चक्रे विमुखीकृतविक्रमः ॥ २६

मोक्षितं भ्रातरं दृष्ट्वा लक्ष्मणेन स रावणः ।
लक्ष्मणाभिमुखस्तिष्ठन्निदं वचनमब्रवीत् ॥ २७

" मोक्षित स्ते बलश्लाघि ! न्यस्मादेवं विभीषणः ।
विमुच्य राक्षसं शक्तिस्त्वयीयं विनिपात्यते ॥ २८

एषा ते हृदयं भित्त्वा शक्तिर्लोहितलक्षणा ।
मद्बाहुपरिघोत्सृष्टा प्राणानादाय यास्यति ॥ " २९

इत्येवमुक्त्वा तां शक्ति मष्टघण्टां महास्वनाम् ।
मयेन मायाविहिताममोघां शत्रुघातिनीम् ॥ ३०

लक्ष्मणाय समुद्दिश्य ज्वलन्तीमिव तेजसा ।
रावणः परमक्रुद्धश्चिक्षेप च ननाद च ॥ ३१

सा क्षिप्ता भीमवेगेन शक्राशनिसमस्वना ।
शक्ति रभ्यपतद्वेगाल्लक्ष्मणं रणमूर्धनि ॥ ३२

तामनुव्याहरच्छक्ति मापतन्तीं स राघवः ।
"स्वस्त्यस्तु लक्ष्मणा" येति मोघा भव हतोद्यमा ॥ ३३

रावणेन रणे शक्तिः क्रुद्धेनाशीविषोपमा ।
मुक्ता शूरस्य भीतस्य लक्ष्मणस्य ममज्ज सा ॥ ३४

न्यपतत्सा महावेगा लक्ष्मणस्य महोरसि ।
जिह्वे वोरगराजस्य दीप्यमाना महाद्युतिः ॥ ३५

ततो रावणवेगेन सुदूर मवगाढया ।
शक्त्या निर्भिन्नहृदयः पपात भुवि लक्ष्मणः ॥ ३६

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

तदवस्थं समीपस्थो लक्ष्मणं प्रेक्ष्य राघवः ।
भ्रातृस्नेहान्महातेजा विषण्णहृदयोऽभवत् ॥ ३७
स मुहूर्तमनुध्याय बाष्पव्याकुललोचनः ।
बभूव संरब्धतरो युगान्तइव पावकः ॥ ३८
न विषादस्य कालोऽयमिति संचिन्त्य राघवः ।
चक्रे सुतुमुलं युद्धं रावणस्य वधे धृतः ॥ ३९
सर्वयत्नेन महता लक्ष्मणं सन्निरीक्ष्य च ।
स ददर्श ततो रामश्शक्त्या भिन्नं महाहवे ॥ ४०
लक्ष्मणं रुधिरादिग्धं सपन्नगमिवाचलम् ।
तामपि प्रहितां शक्तिं रावणेन बलीयसा ॥ ४१
यत्नतस्ते हरिश्रेष्ठा नशेकुरवमर्दितुम् ।
अर्दिताश्चैव बाणौघैः क्षिप्रहस्तेन रक्षसा ॥ ४२
सौमित्रिं सा विनिर्भिद्य प्रविष्टा धरणीतलम् ।
तां कराभ्यां परामृश्य रामश्शक्तिं भयावहाम् ॥ ४३
बभञ्ज समरे क्रुद्धो बलवान्विचकर्ष च ।
तस्य निष्कर्षतश्शक्तिं रावणेन बलीयसा ॥ ४४
शरास्सर्वेषु गात्रेषु पातिता मर्मभेदिनः ।
अचिन्तयित्वा तान्बाणान् समाश्लिष्य च लक्ष्मणम् ॥ ४५
अब्रवीच्च हनूमन्तं सुग्रीवं चैव राघवः ।
“ लक्ष्मणं परिवार्येह तिष्ठध्वं वानरोत्तमाः ! ॥ ४६
पराक्रमस्य कालोऽयं संप्राप्तो मे चिरेप्सितः ।
पापात्माऽयं दशग्रीवो वध्यतां पापनिश्चयः ॥ ४७

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

काङ्क्षत श्चातकस्येव घर्मान्ते मेघदर्शनम् ।
अस्मिन्मुहूर्ते न चिरात्सत्यं प्रतिशृणोमि वः ॥ ४८
अरावणमरामं वा जगद्द्रक्ष्यथ वानराः ।!
राज्यनाशं वने·वासं दण्डके परिधावनम् ॥ ४९
वैदेह्याश्च परामर्शं रक्षोभिश्च समागमम् ।
प्राप्तं दुःखं महाघोरं क्लेशं च निरयोपमम् ॥ ५०
अद्य सर्वमहं त्यक्ष्ये निहत्वा रावणं रणे ।
यदर्थं वानरं सैन्यं समानीत मिदं मया ॥ ५१
सुग्रीवश्च कृतो राज्ये निहत्वा वालिनं रणे ।
यदर्थं सागरः क्रान्तस्सेतुर्बद्धश्च सागरे ॥ ५२
सोऽयमद्य रणे पापश्चक्षुर्विषय मागतः ।
चक्षुर्विषयमागम्य नायं जीवितुमर्हति ॥ ५३
दृष्टिं दृष्टिविषस्येव सर्पस्य ·मम रावणः ।
स्वस्थाः पश्यत दुर्धषा युद्धं वानरपुङ्गवाः ! ॥ ५४
आसीनाः पर्वताग्रेषु ममेदं रावणस्य च ।
अद्य रामस्य रामत्वं पश्यन्तु मम संयुगे ॥ ५५
त्रयो लोकास्सगन्धर्वास्सदेवास्सर्षिचारणाः ।
अद्य कर्म करिष्यामि यल्लोकास्सचराचराः ॥ ५६
सदेवाः कथयिष्यन्ति यावद्भूमिर्धरिष्यति ।
समागम्य सदा लोके यथा युद्धं प्रवर्तितम् ॥" ५७
एवमुक्त्वा शितैर्बाणै स्तप्तकाञ्चनभूषणैः ।
आजघान दशग्रीवं रणे रामस्समाहितः ॥ ५८

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

अथ प्रदीप्तैर्नाराचै र्मुसलैश्चापि रावणः ।
अभ्यवर्षत्तदा रामं धाराभिरिव तोयदः ॥ ५९
रामरावणमुक्ताना मन्योन्य मभिनिघ्नताम् ।
शराणां च शराणां च बभूव तुमुलस्स्वनः ॥ ६०
ते भिन्नाश्च विकीर्णाश्च रामरावणयोश्शराः ।
अन्तरिक्षात्प्रदीप्ताग्रा निपेतुर्धरणीतले ॥ ६१
तयोर्ज्यातलनिर्घोषो रामरावणयोर्महान् ।
त्रासनस्सर्वभूतानां संबभूवाद्भुतोपमः ॥ ६२
सकीर्यमाणश्शरजालवृष्टिभिर्महात्मना दीप्तधनुष्मतार्दितः ।
भयात्प्रदुद्राव समेत्य रावणो यथाऽनिले नाभिहतो वलाहकः ॥ ६३

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे एकोत्तरशततमस्सर्गः ॥

॥ द्व्युत्तरशततमस्सर्गः ॥

शक्त्या विनिहतं दृष्ट्वा रावणेन बलीयसा ।
लक्ष्मणं समरे शूरं रुधिरौघपरिप्लुतम् ॥ १
स दत्त्वा तुमुलं युद्धं रावणस्य दुरात्मनः ।
विसृजन्नेव बाणौघान् सुषेणं वाक्यमब्रवीत् ॥ २
"एष रावणवीर्येण लक्ष्मणः पतितः क्षितौ ।
सर्पवद्वेष्टते वीरो मम शोक मुदीरयन् ॥ ३
शोणितार्द्रमिमं वीरं प्राणैरिष्टतरं मम ।
पश्यतो मम का शक्ति र्योद्धुं पर्याकुलात्मनः ॥ ४
अयं स समरश्लाघी भ्राता मे शुभलक्षणः ।
यदि पञ्चत्व मापन्नः प्राणैर्मे किं सुखेन च ॥ ५

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

लज्जतीव हि मे वीर्यं भ्रश्यतीव कराद्धनुः ।
सायका व्यवसीदन्ति दृष्टिर्बाष्पवशं गता ॥ ६
अवसीदन्ति गात्राणि स्वप्नयाने नृणामिव ।
चिन्ता मे वर्धते तीव्रा मुमूर्षा चोपजायते" ॥ ७
भ्रातरं निहतं दृष्ट्वा रावणेन दुरात्मना ।
विनिश्वसन्तं दुःखार्तं मर्मण्यभिहतं भृशम् ॥ ८
राघवो भ्रातरं दृष्ट्वा प्रियं प्राणं बहिश्चरम् ।
दुःखेन महताऽविष्टो ध्यानशोकपरायणः ॥ ९
परं विषाद मापन्नो विललापाकुलेन्द्रियः ।
"न हि युद्धेन मे कार्यं नैव प्राणैर्न सीतया ॥ १०
भ्रातरं निहतं दृष्ट्वा लक्ष्मणं रणपांसुषु ।
किं मे राज्येन किंप्राणैर्युद्धे कार्यं न विद्यते ॥ ११
यत्रायं निहतश्शेते रणमूर्धनि लक्ष्मणः ।
देशे देशे कळत्राणि देशेदेशे च बान्धवाः ॥ १२
तं तु देशं न पश्यामि यत्र भ्राता सहोदरः ।"
इत्येवं विलपन्तं तं शोकविह्वलितेन्द्रियम् ॥ १३
विवेष्टमानं करुणमुच्छ्वसन्तं पुनः पुनः ।
राममाश्वासयन्वीर स्सुषेणो वाक्यमब्रवीत् ॥ १४
"न मृतोऽयं महाबाहो! लक्ष्मणो लक्ष्मिवर्धनः ।
न चास्य विकृतं वक्त्रं नापि श्यावं न निष्प्रभम् ॥ १५
सुप्रभं च प्रसन्नं च मुखमस्याभिलक्ष्यते ।
पद्मरक्ततलौ हस्तौ सुप्रसन्ने च लोचने ॥ १६

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

एवं न विद्यते रूपं गतासूनां विशां पते ! ।
दीर्घायुषस्तु ये मर्त्या स्तेषां तु मुखमीदृशम् ॥ १७
नायं प्रेतत्वमापन्नो लक्ष्मणो लक्ष्मिवर्धनः ।
मा विषादं कृथा वीर ! सप्राणोऽय मरिन्दम ! ॥ १८
आख्यास्यते प्रसुप्तस्य स्रस्तगात्रस्य भूतले ।
सोच्छ्वासं हृदयं वीर ! कम्पमानं मुहुर्मुहुः ॥" १९
एवमुक्त्वा तु वाक्यज्ञस्सुषेणो राघवं वचः ।
हनुमन्तमुवाचेदं हनुमन्तमभित्वरन् ॥ २०
"सौम्य ! शीघ्रमितो गत्वा शैलमोषधिपर्वतम् ।
पूर्वं ते कथितो योऽसौ वीर ! जाम्बवता शुभः ॥ २१
दक्षिणे शिखरे तस्य जाता मोषधि मानय ।
विशल्यकरणीं नाम विशल्यकरणीं शुभाम् ॥ २२
सवर्णकरणीं चापि तथा सञ्जीवनीमपि ।
सन्धानकरणीं चापि गत्वा शीघ्रमिहाऽनय ॥ २३
सञ्जीवनार्थं वीरस्य लक्ष्मणस्य महात्मनः ।"
इत्येवमुक्तो हनुमान्गत्वा चौषधिपर्वतम् ॥ २४
चिन्तामभ्यगमच्छ्रीमानजानं स्तां महौषधिम् ।
तस्य बुद्धिस्समुत्पन्ना मारुते रमितौजसः ॥ २५
इदमेव गमिष्यामि गृहीत्वा शिखरं गिरेः ।
अस्मिन्हि शिखरे जाता मोषधिं तां सुखावहाम् ॥ २६
प्रतर्कादवगच्छामि सुषेणो मां यथाऽब्रवीत् ।
अगृह्य यदि गच्छामि विशल्यकरणी महम् ॥ २७

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

कालात्ययेन दोषस्स्याद्वैक्लव्यं च महद्भवेत् ।"
इति संचिन्त्य हनुमान्क्षिप्रं गत्वा महाबलः ॥ २८
आसाद्य पर्वतश्रेष्ठं त्रिः प्रकम्प्य गिरेश्शिरः ।
फुल्लनानातरुगणं समुत्पाट्य महाबलः ॥ २९
गृहीत्वा हरिशार्दूलो हस्ताभ्यां समतोलयत् ।
स नीलमिव जीमूतं तोयपूर्णं नभःस्थलात् ॥ ३०
आपपात गृहीत्वा तु हनुमान् शिखरं गिरेः ।
तृष्णया स परिश्रान्तः पर्वतं भूधरोत्तमम् ॥ ३१
कृत्वा मुखे स निर्वर्त्य प्रसस्रुर्जलराशयः ।
समागम्य महावेगस्सन्न्यस्य शिखरं गिरेः ॥ ३२
विश्रम्य किंचिद्धनुमान् सुषेण मिदमब्रवीत् ।
"ओषधिं नावगच्छामि तामहं हरिपुङ्गव! ॥ ३३
तदिदं शिखरं कृत्स्नं गिरेस्तस्याऽहृतं मया ।"
एवं कथयमानं तं प्रशस्य पवनात्मजम् ॥ ३४
सुषेणो वानरश्रेष्ठो जग्राहोत्पाट्य चौषधिम् ।
विस्मितास्तु बभूवुस्ते रणे वानरराक्षसाः ॥ ३५
दृष्ट्वा हनूमतः कर्म सुरैरपि सुदुष्करम् ।
ततस्संक्षोदयित्वा ता मोषधिं वानरोत्तमः ॥ ३६
लक्ष्मणस्य ददौ नस्तस्सुषेणस्सुमहाद्युतेः ।
सशल्यस्तां समाघ्राय लक्ष्मणः परवीरहा ॥ ३७
विशल्यो विरुजश्शीघ्र मुदतिष्ठन्महीतलात् ।
तमुत्थितं ते हरयो भूतलात्प्रेक्ष्य लक्ष्मणम् ॥ ३८

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

साधु साध्विति सुप्रीतास्सुषेणं प्रत्यपूजयन् ।
तत्तु शैलस्य शिखरं हनूमान्मारुतात्मजः ॥ ३९
यथास्थानं प्रचिक्षेप पूर्ववत्तद्व्यवस्थितम् ।
'एह्येही'त्यब्रवीद्रामो लक्ष्मणं परवीरहा ॥ ४०
सस्वजे स्नेहगाढं च बाष्पपर्याकुलेक्षणः ।
अब्रवीच्च परिष्वज्य सौमित्रिं राघवस्तदा ॥ ४१
"दिष्ट्या त्वां वीर! पश्यामि मरणात्पुनरागतम् ।
न हि मे जीवितेनार्थस्सीतया चापि लक्ष्मण! ॥ ४२
को हि मे विजयेनार्थस्त्वयि पञ्चत्वमागते"।
इत्येवं वदतस्तस्य राघवस्य महात्मनः ॥ ४३
खिन्नश्शिथिलया वाचा लक्ष्मणो वाक्यमब्रवीत् ।
"तां प्रतिज्ञां प्रतिज्ञाय पुरा सत्यपराक्रम! ॥ ४४
लघुः कश्चिदिवासत्वो नैवं वक्तुमिहार्हसि ।
न हि प्रतिज्ञां कुर्वन्ति वितथां साधवोऽनघ! ॥ ४५
लक्षणं हि महत्त्वस्य प्रतिज्ञापरिपालनम् ।
नैराश्य मुपगन्तुं ते तदलं मत्कृतेऽनघ! ॥ ४६
वधेन रावणस्याद्य प्रतिज्ञा मनुपालय ।
न जीवन्यास्यते शत्रुस्तव बाणपथं गतः ॥ ४७
नर्दतस्तीक्ष्णदंष्ट्रस्य सिंहस्येव महागजः ।
अहं तु वधमिच्छामि शीघ्रमस्य दुरात्मनः ॥ ४८
यावदस्तं न यात्येष कृतकर्मा दिवाकरः ।
यदि वधमिच्छसि रावणस्य संख्ये यदि च कृतां त्वमिहेच्छसि प्रतिज्ञाम् ।
यदि तव राजवरात्मजाभिलाषः कुरु च वचो मम शीघ्रमद्य वीर!

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे द्व्युत्तरशततमस्सर्गः ॥

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

॥ त्र्युत्तरशततमस्सर्गः ॥

लक्ष्मणेन तु तद्वाक्यमुक्तं श्रुत्वा स राघवः ।
सन्दधे परवीरघ्नो धनुरादाय वीर्यवान् ॥ १
रावणाय शरान्घोरान्विससर्ज चमूमुखे ।
अथान्यं रथमारुह्य रावणो राक्षसाधिपः ॥ २
अभ्यद्रवत काकुत्स्थं स्वर्भानुरिव भास्करम् ।
दशग्रीवो रथस्थस्तु रामं वज्रोपमैश्शरैः ॥ ३
आजघान महाघोरैर्धाराभिरिव तोयदः ।
दीप्तपावकसङ्काशैश्शरैः काञ्चनभूषणैः ॥ ४
निर्बिभेद रणे रामो दशग्रीवं समाहितः ।
"भूमौ स्थितस्य रामस्य रथस्थस्य च रक्षसः ॥ ५
न समं युद्ध" मित्याहुर्देवगन्धर्वदानवाः ।
ततः काञ्चनचित्राङ्गः किङ्किणीशतभूषितः ॥ ६
तरुणादित्यसङ्काशो वैडूर्यमयकूबरः ।
सदश्वैः काञ्चनापीडैर्युक्तश्श्वेतप्रकीर्णकैः ॥ ७
हरिभिस्सूर्यसङ्काशैर्हेमजालविभूषितैः ।
रुक्मवेणुध्वजश्श्रीमान् देवराजरथो वरः ॥ ८
देवराजेन सन्दिष्टो रथमारुह्य मातलिः ।
अभ्यवर्तत काकुत्स्थ मवतीर्य त्रिविष्टपात् ॥ ९
अब्रवीच्च तदा रामं सप्रतोदो रथे स्थितः ।
प्राञ्जलिर्मातलिर्वाक्यं सहस्राक्षस्य सारथिः ॥ १०
"सहस्राक्षेण काकुत्स्थ रथोऽयं विजयाय ते ।
दत्तस्तव महासत्व! श्रीमन्! शत्रुनिबर्हण! ॥ ११

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

इदमैन्द्रं महच्चापं कवचं चाग्निसन्निभम् ।
शरांश्चादित्यसंङ्काशाश्शक्तिश्च विमला शिता ॥ १२
आरुह्येमं रथं वीर! राक्षसं जहि रावणम् ।
मया सारथिना राजन्! महेन्द्र इव दानवान्" ॥ १३
इत्युक्तस्संपरिक्रम्य रथं समभिवाद्य च ।
आरुरोह तदा रामो लोकान्लक्ष्म्या विराजयन् ॥ १४
तद्बभूवाद्भुतं युद्धं तुमुलं रोमहर्षणम् ।
रामस्य च महाबाहो रावणस्य च रक्षसः ॥ १५
स गान्धर्वेण गान्धर्वं दैवं दैवेन राघवः ।
अस्त्रं राक्षसराजस्य जघान परमास्त्रवित् ॥ १६
अस्त्रं तु परमं घोरं राक्षसं राक्षसाधिपः ।
ससर्ज परमक्रुद्धः पुनरेव निशाचरः ॥ १७
ते रावणधनुर्मुक्ताश्शराः काञ्चनभूषणाः ।
अभ्यवर्तन्त काकुत्स्थं सर्पा भूत्वा महाविषाः ॥ १८
ते दीप्तवदनादीप्तं वमन्तो ज्वलनं मुखैः ।
राममेवाभ्यवर्तन्त व्यादितास्या भयानकाः ॥ १९
तैर्वासुकिसमस्पर्शैर्दीप्तभोगैर्महाविषैः ।
दिशश्च सन्ततास्सर्वाः प्रदिशश्च समावृताः ॥ २०
तान्दृष्ट्वा पन्नगान्रामस्समापतत आहवे ।
अस्त्रं गारुत्मतं घोरं प्रादुश्चक्रे भयावहम् ॥ २१
ते राघवशरामुक्ता रुक्मपुङ्खाश्शिखिप्रभाः ।
सुपर्णाः काञ्चना भूत्वा विचेरुस्सर्पशत्रवः ॥ २२

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

ते तान् सर्वान् शराञ्जघ्नुस्सर्परूपान्महाजवान् ।
सुपर्णरूपा रामस्य विशिखाः कामरूपिणः ॥ २३

अस्त्रे प्रतिहते क्रुद्धो रावणो राक्षसाधिपः ।
अभ्यवर्षत्तदा रामं घोराभिश्शरवृष्टिभिः ॥ २४

ततश्शरसहस्रेण राममक्लिष्टकारिणम् ।
अर्दयित्वा शरौघेण मातलिं प्रत्यविध्यत ॥ २५

चिच्छेद केतुमुद्दिश्य शरेणैकेन रावणः ।
पातयित्वा रथोपस्थे रथात्केतुं च काञ्चनम् ॥ २६

ऐन्द्रानपि जघानाश्वान् शरजालेन रावणः ।
तद्दृष्ट्वा सुमहत्कर्म रावणस्य दुरात्मनः ॥ २७

विषेदुर्देवगन्धर्वा दानवाश्चारणैस्सह ।
रामंमार्तं तदा दृष्ट्वा सिद्धाश्च परमर्षयः ॥ २८

व्यथिता वानरेन्द्राश्च बभूवुस्सविभीषणाः ।
रामचन्द्रमसं दृष्ट्वा ग्रस्तं रावणराहुणा ॥ २९

प्राजापत्यं च नक्षत्रं रोहिणीं शशिनः प्रियाम् ।
समाक्रम्य बुधस्तस्थौ प्रजाना मशुभावहः ॥ ३०

स धूमपरिवृत्ताग्निः प्रज्वलन्निव सागरः ।
उत्पपात तदा क्रुद्धस्स्पृशन्निव दिवाकरम् ॥ ३१

शस्त्रवर्णस्सुपरुषो मन्दरश्मिर्दिवाकरः ।
अदृश्यत कबन्धाङ्कस्संसक्तो धूमकेतुना ॥ ३२

कोसलानां च नक्षत्रं व्यक्त मिन्द्राग्निदैवतम् ।
आक्रम्याङ्गारकस्तस्थौ विशाखामपि चाम्बरे ॥ ३३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

दशास्यो विंशतिभुजः प्रगृहीत शरासनः ।
अदृश्यत दशग्रीवो मैनाकइव पर्वतः ॥ ३४
निरस्यमानो रामस्तु दशग्रीवेण रक्षसा ।
नाशक्नोदभिसन्धातुं सायकान्रणमूर्धनि ॥ ३५
स कृत्वा भ्रुकुटीं क्रुद्धः किंचित्संरक्तलोचनः ।
जगाम सुमहाक्रोधं निर्दहन्निव चक्षुषा ॥ ३६

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे त्र्युत्तरशततमस्सर्गः ॥

॥ चतुरुत्तरशततमस्सर्गः ॥

तस्य क्रुद्धस्य वदनं दृष्ट्वा रामस्य धीमतः ।
सर्वभूतानि वित्रेसुः प्राकम्पत च मेदिनी ॥ १
सिंहशार्दूलवान् शैलस्संचचाल चलद्रुमः ।
बभूव चातिक्षुभितस्समुद्रस्सरितां पतिः ॥ २
खगाश्च खरनिर्घोषा गगने परुषाघनाः ।
औत्पातिकानि नर्दन्तस्समन्तात्परिचक्रमुः ॥ ३
रामं दृष्ट्वा सुसंक्रुद्ध मुत्पातांश्च सुदारुणान् ।
वित्रेसुस्सर्वभूतानि रावणस्याभवद्भयम् ॥ ४
विमानस्था स्तदा देवा गन्धर्वाश्च महोरगाः ।
ऋषिदानवदैत्याश्च गरुत्मन्तश्च खेचराः ॥ ५
ददृशुस्ते महायुद्धं लोकसंवर्तसंस्थितम् ।
नानाप्रहरणैर्भीमैश्शूरयोस्संप्रयुध्यतोः ॥ ६
ऊचुस्सुरासुरास्सर्वे तदा विग्रहमागताः ।
प्रेक्षमाणा महद्युद्धं वाक्यं भक्त्या प्रहृष्टवत् ॥ ७

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

दशग्रीवं जयेत्याहु रसुरास्समवस्थिताः ।
देवा राममथोचुस्ते त्वं जयेति पुनः पुनः ॥ ८

एतस्मिन्नन्तरे क्रोधाद्राघवस्य स रावणः ।
प्रहर्तुकामो दुष्टात्मा स्पृशन्प्रहरणं महत् ॥ ९

वज्रसारं महानादं सर्वशत्रुनिबर्हणम् ।
शैलशृङ्गनिभैः कूटैश्चितं दृष्टिभयावहम् ॥ १०

स धूममिव तीक्ष्णाग्रं युगान्ताग्निचयोपमम् ।
अतिरौद्र मनासाद्यं कालेनापि दुरासदम् ॥ ११

त्रासनं सर्वभूतानां दारणं भेदनं तथा ।
प्रदीप्तमिव रोषेण शूलं जग्राह रावणः ॥ १२

तच्छूलं परमक्रुद्धो मध्ये जग्राह वीर्यवान् ।
अनेकैस्समरे शूरै राक्षसैः परिवारितः ॥ १३

समुद्यम्य महाकायो ननाद युधि भैरवम् ।
संरक्तनयनो रोषात्स्वसैन्यमभिहर्षयन् ॥ १४

पृथिवीं चान्तरिक्षं च दिशश्चोपदिशस्तथा ।
प्राकम्पयत्तदा शब्दो राक्षसेन्द्रस्य दारुणः ॥ १५

प्रतिनादस्य नादेन तेन तस्य दुरात्मनः ।
सर्वभूतानि वित्रेसुस्सागरश्च प्रचुक्षुभे ॥ १६

स गृहीत्वा महावीर्यश्शूलं तद्रावणो महत् ।
विनद्य सुमहानादं रामं परुष मब्रवीत् ॥ १७

"शूलोऽयं वज्रसारस्ते राम! रोषान्मयोद्यतः ।
तव भ्रातृसहायस्य सद्यः प्राणान्हरिष्यति ॥ १८

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

रक्षसामद्य शूराणां निहतानां चमूमुखे ।
त्वां निहत्य रणश्लाघिन्करोमि तरसा समम् ॥ १९
तिष्ठेदानीं निहन्मि त्वामेष शूलेन राघव ।!"
एवमुक्त्वा स चिक्षेप तच्छूलं राक्षसाधिपः ॥ २०
तद्रावणकरान्मुक्तं विद्युज्वालासमाकुलम् ।
अष्टघण्टं महानादं वियद्गतमशोभत ॥ २१
तच्छूलं राघवो दृष्ट्वा ज्वलन्तं घोरदर्शनम् ।
ससर्ज विशिखान्रामश्चापमायम्य वीर्यवान् ॥ २२
आपतन्तं शरौघेण वारयामास राघवः ।
उत्पतन्तं युगान्ताग्निं बलौघैरिव वासवः ॥ २३
निर्ददाह स तान्बाणान् रामकार्मुकनिस्सृतान् ।
रावणस्य महाशूलः पतङ्गानिव पावकः ॥ २४
तान्दृष्ट्वा भस्मसाद्भूतान् शूलसंस्पर्शचूर्णितान् ।
सायका नन्तरिक्षस्थान्राघवः क्रोधमाहरत् ॥ २५
स तां मातलिना नीतां शक्तिं वासवनिर्मिताम् ।
जग्राह परमक्रुद्धो राघवो रघुनन्दनः ॥ २६
सा तोलिता बलवता शक्तिर्घण्टाकृतस्वना ।
नभः प्रज्वालयामास युगान्तोल्केव स प्रभा ॥ २७
सा क्षिप्ता राक्षसेन्द्रस्य तस्मिन् शूले पपात ह ।
भिन्नश्शक्त्या महान् शूलो निपपात हतद्युतिः ॥ २८
निर्बिभेद ततो बाणैर्हयानस्य महाजवान् ।
रामस्तीक्ष्णैर्महावेगै र्वज्रकल्पैश्शितैश्शरैः ॥ २९

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

निर्बिभेदोरसि ततो रावणं निशितैश्शरैः ।
राघवः परमायत्तो ललाटे पत्रिभिस्त्रिभिः ॥ ३०
स शरैर्भिन्नसर्वाङ्गो गात्रप्रस्रुतशोणितः ।
राक्षसेन्द्रस्समूहस्थः फुल्लाशोक इवाबभौ ॥ ३१
स रामबाणै रभिविद्धगात्रो निशाचरेन्द्रः क्षतजार्द्रगात्रः ।
जगाम खेदं च समाजमध्ये क्रोधं च चक्रे सुभृशं तदानीम् ॥ ३२

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे चतुरुत्तरशततमस्सर्गः ॥

पञ्चोत्तरशततमस्सर्गः

स तेन तु तथा क्रोधात्काकुत्स्थेनार्दितो रणे ।
रावणस्समरश्लाघी महाक्रोधमुपागमत् ॥ १
स दीप्तनयनो रोषाच्चापमायम्य वीर्यवान् ।
अभ्यर्दयत्सुसङ्क्रुद्धो राघवं परमाहवे ॥ २
बाणधारासहस्रैस्तैस्सतोयद इवाम्बरात् ।
राघवं रावणो बाणैस्तटाकमिव पूरयत् ॥ ३
पूरितश्शरजालेन धनुर्मुक्तेन संयुगे ।
महागिरिरिवाकम्प्यः काकुत्स्थो न प्रकम्पते ॥ ४
स शरैश्शरजालानि वारयन् समरे स्थितः ।
गभस्तीनिव सूर्यस्य प्रतिजग्राह वीर्यवान् ॥ ५
ततश्शरसहस्राणि क्षिप्रहस्तो निशाचरः ।
निचखानोरसि क्रुद्धो राघवस्य महात्मनः ॥ ६
स शोणितसमादिग्धस्समरे लक्ष्मणाग्रजः ।
दृष्टः फुल्लइवारण्ये सुमहान्किंशुकद्रुमः ॥ ७

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

शराभिघातसंरब्धस्सोऽपि जग्राह सायकान् ।
काकुत्स्थस्सुमहातेजा युगान्तादित्यतेजसः ॥ ८

ततोऽन्योन्यं सुसंरब्धा वुभौ तौ रामरावणौ ।
शरान्धकारे समरे नोपालक्षयतां तदा ॥ ९

ततः क्रोधसमाविष्टो रामो दशरथात्मजः ।
उवाच रावणं वीरः प्रसह्य परुषं वचः ॥ १०

"मम भार्या जनस्थाना दज्ञानाद्राक्षसाधम ।!
हृता ते विवशा यस्मात्तस्मात्त्वं नासि वीर्यवान् ॥ ११

मया विरहितां दीनां वर्तमानां महावने ।
वैदेहीं प्रसभं हृत्वा 'शूरोऽह' मिति मन्यसे ॥ १२

स्त्रीषु शूर! विनाथासु परदाराभिमर्शक।
कृत्वा कापुरुषं कर्म 'शूरोऽह' मिति मन्यसे ॥ १३

भिन्नमर्याद! निर्लज्ज! चारित्रेष्वनवस्थित! ।
दर्पान्मृत्युमुपादाय 'शूरोऽह' मिति मन्यसे ॥ १४

शूरेण धनदभ्रात्रा बलैस्समुदितेन च ।
श्लाघनीयं यशस्यंच कृतं कर्म महत्त्वया ॥ १५

उत्सेकेनाभिपन्नस्य गर्हितस्याहितस्य च ।
कर्मणः प्राप्नुहीदानीं तस्याद्यसुमहत्फलम् ॥ १६

'शूरोऽह' मिति चात्मानमवगच्छसि दुर्मते।
नैव लज्जास्ति ते सीतां चोरवद्व्यपकर्षतः ॥ १७

यदि मत्सन्निधौ सीता धर्षिता स्यात्त्वया बलात् ।
भ्रातरं तु खरं पश्येत्तदा मत्सायकैर्हतः ॥ १८

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

दिष्ट्यासि मम दुष्टात्मन्! चक्षुर्विषय मागतः ।
अद्य त्वां सायकैस्तीक्ष्णैर्नयामि यमसादनम् ॥ १९
अद्य ते मच्छरैश्छिन्नं शिरो ज्वलितकुण्डलम् ।
क्रव्यादा व्यपकर्षन्तु विकीर्णं रणपांसुषु ॥ २०
निपत्योरसि गृध्रास्तेक्षितैक्षिप्तस्य रावण! ।
पिबन्तु रुधिरं तर्षाद्बाणशल्यान्तरोत्थितम् ॥ २१
अद्य मद्बाणभिन्नस्य गतासोः पतितस्य ते ।
कर्षन्त्वान्त्राणि पतगः गरुत्मन्त इवोरगान् ॥" २२
(दृष्टोऽसि महतः काला दिष्ट्या दृष्टिपथं गतः ।
अद्य क्रोधं विमोक्ष्याभि सीताहरणसम्भवम्) ॥ २३
इत्येवं संवदन्वीरो रामश्शत्रुनिबर्हणः ।
राक्षसेन्द्रं समीपस्थं शरवर्षै रवाकिरत् ॥ २४
बभूव द्विगुणं वीर्यं बलं हर्षश्च संयुगे ।
रामस्यास्त्रबलं चैव शत्रोर्निधनकाङ्क्षिणः ॥ २५
प्रादुर्बभूवु रस्त्राणि सर्वाणि विदितात्मनः ।
प्रहर्षाच्च महातेजाश्शीघ्रहस्ततरोऽभवत् ॥ २६
शुभान्येतानि चिह्नानि विज्ञायात्मगतानि सः ।
भूय एवार्दयद्रामो रावणं राक्षसान्तकृत् ॥ २७
हरीणां चाश्मनिकरैश्शरवर्षैश्च राघवात् ।
हन्ययानो दशग्रीवो विघूर्णहृदयोऽभवत् ॥ २८
यदा च शस्त्रं नालेभे न व्यकर्षच्छरासनम् ।
नास्य प्रत्यकरोद्वीर्यं विक्लबेनान्तरात्मना ॥ २९

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

क्षिप्ताश्चापि शरास्तेन शस्त्राणि विविधानि च ।
न रणार्थाय वर्तन्ते मृत्युकालेऽभिवर्ततः ॥ ३०
सूतस्तु रथनेतास्य तदवस्थं समीक्ष्य तम् ।
शनैर्युद्धादसंभ्रान्तो रथं तस्यापवाहयत् ॥ ३१

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे पञ्चोत्तरशततमस्सर्गः ॥

॥ षडुत्तरशततमस्सर्गः ॥

स तु मोहात्सुसंक्रुद्धः कृतान्तबलचोदितः ।
क्रोधसंरक्तनयनो रावणस्सूत मब्रवीत् ॥ १
"हीनवीर्यमिवाशक्तं पौरुषेण विवर्जितम् ।
भीरुं लघुमिवासत्वं विहीनामिव तेजसा ॥ २
विमुक्तमिव मायाभिरस्त्रैरिव बहिष्कृतम् ।
मामवज्ञाय दुर्बुद्धे! स्वया बुद्ध्या विचेष्टसे ॥ ३
किमर्थं मामवज्ञाय मच्छन्दमनवेक्ष्य च ।
त्वया शत्रोस्समक्षं मे रथोऽयमपवाहितः ॥ ४
त्वयाऽद्य हि ममानार्य! चिरकालसमार्जितम् ।
यशो वीर्यं च तेजश्च प्रत्ययश्च विनाशितः ॥ ५
शत्रोः प्रख्यातवीर्यस्य रञ्जनीयस्य विक्रमैः ।
पश्यतो युद्धलुब्धोऽहं कृतः का पुरुषस्त्वया ॥ ६
यस्त्वं रथमिमं मोहान्नचोद्वहसि दुर्मते! ।
सत्योऽयं प्रतितर्को मे परेण त्वमुपस्कृतः ॥ ७
न ह्येतद्विद्यते कर्म सुहृदो हितकाङ्क्षिणः ।
रिपूणां सदृशं चैतन्न त्वयैतत्स्वनुष्ठितम् ॥ ८

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

निवर्तय रथं शीघ्रं यावन्नोपैति मे रिपुः ।
यदि वाऽध्युषितो वासि स्मर्यन्ते यदि वा गुणाः ॥ ” ९

एवं परुषमुक्तस्तु हितबुद्धिरबुद्धिना ।
अब्रवीद्रावणं सूतो हितं सानुनयं वचः ॥ १०

“ न भीतोऽस्मि न मूढोऽस्मि नोपजप्तोऽस्मि शत्रुभिः ।
नप्रमत्तो न निस्स्नेहो विस्मृता न च सत्क्रिया ॥ ११

मया तु हितकामेन यशश्च परिरक्षता ।
स्नेहप्रसन्नमनसा प्रियमित्यप्रियं कृतम् ॥ १२

नास्मिन्नर्थे महाराज ! त्वं मां प्रियहिते रतम् ।
कश्चिल्लघुरिवानार्यो दोषतो गन्तुमर्हसि ॥ १३

श्रूयतां त्वभिधास्यामि यन्निमित्तं मया रथः ।
नदीवेग इवाम्भोभिस्संयुगे विनिवर्तितः ॥ १४

श्रमं तवावगच्छामि महता रणकर्मणा ।
नं हि ते वीर ! सौमुख्यं प्रहर्षं वोपधारये ॥ १५

रथोद्वहनखिन्नांश्च त इमे रथवाजिनः ।
दीना घर्मपरिश्रान्ता गावो वर्षहता इव ॥ १६

निमित्तानि च भूयिष्ठं यानि प्रादुर्भवन्ति नः ।
तेषु तेष्वभिपन्नेषु लक्षयाम्यप्रदक्षिणम् ॥ १७

देशकालौ च विज्ञेयौ लक्षणानीङ्गितानि च ।
दैन्यं खेदश्च हर्षश्च रथिनश्च बलाबलम् ॥ १८

स्थलनिम्नानि भूमश्च समानि विषमाणि च ।
युद्धकालश्च विज्ञेयः परस्यान्तरदर्शनम् ॥ १९

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

उपयानापयाने च स्थानं प्रत्यपसर्पणम् ।
सर्वमेतद्रथस्थेन ज्ञेयं रथकुटुम्बिना ॥ २०
तव विश्रमहेतोश्च तथैषां रथवाजिनाम् ।
रौद्रं वर्जयता खेदं क्षमं कृतमिदं मया ॥ २१
न मया स्वेच्छया वीर! रथोऽयमपवाहितः ।
भर्तृस्नेहपरीतेन मयेदं यत्कृतं प्रभो! ॥ २२
आज्ञापय यथा तत्वं वक्ष्यस्यारिनिषूदन! ।
तत्करिष्याम्यहं वीर! गतानृण्येन चेतसा ॥ २३
सन्तुष्टस्तेन वाक्येन रावणस्तस्य सारथेः ।
प्रशस्यैनं बहुविधं युद्धलुब्धोऽब्रवीदिदम् ॥ २४
"रथं शीघ्रमिमं सूत! राघवाभिमुखं कुरु ।
नाहत्वा समरे शत्रून्निवर्तिष्यति रावणः ॥" २५
एवमुक्त्वा ततस्तुष्टो रावणो राक्षसेश्वरः ।
ददौ तस्मै शुभं ह्येकं हस्ताभरणमुत्तमम् ॥ २६
श्रुत्वा रावणवाक्यं तु सारथिस्संन्यवर्तत ।
ततो द्रुतं रावणवाक्यचोदितः प्रचोदयामास हयान् स सारथिः ।
स राक्षसेन्द्रस्य ततो महारथः क्षणेन रामस्य रणाग्रतोऽभवत् ॥ २७

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे षडुत्तरशततमस्सर्गः ॥

॥ सप्तोत्तरशततमस्सर्गः ॥

॥ आदित्यहृदयम् ॥

ततो युद्धपरिश्रान्तं समरे चिन्तया स्थितम् ।
रावणं चाग्रतो दृष्ट्वा युद्धाय समुपस्थितम् ॥ १

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

दैवतैश्च समागम्य द्रष्टुमभ्यागतो रणम् ।
उपगम्याब्रवीद्राम मगस्त्यो भगवानृषिः ॥ २

" राम ! राम ! महाबाहो ! शृणु गुह्यं सनातनम् ।
येन सर्वानरीन्वत्स ! समरे विजयिष्यसि ॥ ३

आदित्यहृदयं पुण्यं सर्वशत्रुविनाशनम् ।
जयावहं जपेन्नित्य मक्षय्यं परमं शिवम् ॥ ४

सर्वमङ्गळमङ्गल्यं सर्वपापप्रणाशनम् ।
चिन्ताशोकप्रशमन मायुर्वर्धनमुत्तमम् ॥ ५

रश्मिमन्तं समुद्यन्तं देवासुरनमस्कृतम् ।
पूजयस्व विवस्वन्तं भास्करं भुवनेश्वरम् ॥ ६

सर्वदेवात्मको ह्येष तेजस्वी रश्मिभावनः ।
एष देवासुरगणान्लोकान्पाति गभस्तिभिः ॥ ७

एष ब्रह्मा च विष्णुश्च शिवस्स्कन्दः प्रजापतिः ।
महेन्द्रो धनदः कालो यमस्सोमो ह्यपांपतिः ॥ ८

पितरो वसवस्साध्या ह्यश्विनौ मरुतो मनुः ।
वायुर्वह्निः प्रजाप्राण ऋतुकर्ता प्रभाकरः ॥ ९

आदित्यस्सविता सूर्यः खगः पूषा गभस्तिमन् ।
सुवर्ण सदृशो भानुर्हिरण्यरेता दिवाकरः ॥ १०

हरिदश्वस्सहस्रार्चिस्सप्तसप्तिर्मरीचिमान् ।
तिमिरोन्मथनश्शम्भुस्त्वष्टा मार्ताण्ड अंशुमान् ॥ ११

हिरण्यगर्भश्शिशिरस्तपनो भास्करो रविः ।
अग्निगर्भोऽदितेः पुत्रश्शङ्खश्शिशिरनाशनः ॥ १२

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

व्योमनाथ स्तमोभेदी ऋग्यजुस्सामपारगः ।
घनवृष्टिरपां मित्रो विन्ध्यवीथी प्लवङ्गमः ॥ १३

आतपी मण्डली मृत्युः पिङ्गलस्सर्वतापनः ।
कविर्विश्वो महातेजा रक्तस्सर्वभवोद्भवः ॥ १४

नक्षत्रग्रहताराणा मधिपो विश्वभावनः ।
तेजसामतितेजस्वी द्वादशात्मन्नमोऽस्तु ते ॥ १५

नमः पूर्वाय गिरये पश्चिमे गिरये नमः ।
ज्योतिर्गणानां पतये दिनाधिपतये नमः ॥ १६

जयाय जयभद्राय हर्यश्वाय नमो नमः ।
नमो नमस्सहस्रांशो ! आदित्याय नमो नमः ॥ १७

नम उग्राय वीराय सारङ्गाय नमो नमः ।
नमः पद्मप्रबोधाय मार्ताण्डाय नमो नमः ॥ १८

ब्रह्मेशानाच्युतेशाय सूर्यायादित्यवर्चसे ।
भास्वते सर्वभक्षाय रौद्राय वपुषे नमः ॥ १९

तमोघ्नाय हिमघ्नाय शत्रुघ्नायामितात्मने ।
कृतघ्नघ्नाय देवाय ज्योतिषां पतये नमः ॥ २०

तप्तचामीकराभाय वह्नये विश्वकर्मणे ।
नमस्तमोभिनिघ्नाय रुचये लोकसाक्षिणे ॥ २१

नाशयत्येषवै भूतं तदेव सृजति प्रभुः ।
पायत्येष तपत्येष वर्षत्येष गभस्तिभिः ॥ २२

एष सुप्तेषु जागर्ति भूतेषु परिनिष्ठितः ।
एष चैवाग्निहोत्रं च फलं चैवाग्निहोत्रिणाम् ॥ २३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

वेदाश्च क्रतवश्चैव क्रतूनां फलमेव च ।
यानि कृत्यानि लोकेषु सर्व एष रविः प्रभुः ॥ २४
एन मापत्सु कृच्छ्रेषु कान्तारेषु भयेषु च ।
कीर्तयन्पुरुषः कश्चिन्नावसीदति राघव ! ॥ २५
पूजयस्वैन मेकाग्रो देवदेवं जगत्पतिम् ।
एतत्त्रिगुणितं जप्त्वा युद्धेषु विजयिष्यसि ॥ २६
अस्मिन् क्षणे महाबाहो ! रावणं त्वं वधिष्यसि ।"
एवमुक्त्वा तदाऽगस्त्यो जगाम च यथागतम् ॥ २७
एतच्छ्रुत्वा महातेजा नष्टशोकोऽभवत्तदा ।
धारयामास सुप्रीतो राघवः प्रयतात्मवान् ॥ २८
आदित्यं प्रेक्ष्य जप्त्वा तु परं हर्ष मवाप्तवान् ।
त्रिराचम्य शुचिर्भूत्वा धनुरादाय वीर्यवान् ॥ २९
रावणं प्रेक्ष्य हृष्टात्मा युद्धाय समुपागमत् ।
सर्वयत्नेन महता वधे तस्य धृतोऽभवत् ॥ ३०
अथ रवि रवदन्निरीक्ष्य रामं मुदितमनाः परमं प्रहृष्यमाणः ।
निशिचरपतिसंक्षयं विदित्वा सुरगणमध्यगतो 'वचस्त्व'रेति ॥ ३१

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे सप्तोत्तरशततमस्सर्गः ॥

॥ अष्टोत्तरशततमस्सर्गः ॥

स रथं सारथिर्हृष्टः परसैन्यप्रधर्षणम् ।
गन्धर्वनगराकारं समुच्छ्रितपताकिनम् ॥ १
युक्तं परमसंपन्नैर्वाजिभि र्हेममालिभिः ।
युद्धोपकरणैः पूर्णं पताकाध्वजमालिनम् ॥ २

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

ग्रसन्तमिव चाकाशं नादयन्तं वसुन्धराम् ।
प्रणाशं परसैन्यानां स्वसैन्यानां प्रहर्षणम् ॥ ३
रावणस्य रथं क्षिप्रं चोदयामास सारथिः ।
तमापतन्तं सहसा स्वनवन्तं महास्वनम् ॥ ४
रथं राक्षसराजस्य नरराजो ददर्श ह ।
कृष्णवाजिसमायुक्तं युक्तं रौद्रेण वर्चसा ॥ ५
उह्यमान मिवाकाशे विमानं सूर्यवर्चसम् ।
तटित्पताकागहनं दर्शितेन्द्रायुधायुधम् ॥ ६
शरधारा विमुञ्चन्तं धारासारमिवाम्बुदम् ।
तं दृष्ट्वा मेघसङ्काश मापतन्तं रथं रिपोः ॥ ७
गिरेर्वज्राभिमृष्टस्य दीर्यतस्सदृशस्वनम् ।
विष्फारयन्वै वेगेन बालचन्द्रनतं धनुः ॥ ८
उवाच मातलिं रामस्सहस्राक्षस्य सारथिम् ।
"मातले! पश्य संरब्ध मापतन्तं रथं रिपोः ॥ ९
यथापसव्यं पतता वेगेन महता पुनः ।
समरे हन्तु मात्मानं तथा तेन कृता मतिः ॥ १०
तदप्रमाद मातिष्ठन् प्रत्युद्गच्छ रथं रिपोः ।
विध्वंसयितुमिच्छामि वायुर्मेघमिवोत्थितम् ॥ ११
अविक्लवमसंभ्रान्त मव्यग्रहृदयेक्षणम् ।
रश्मिसंचारनियतं प्रचोदय रथं द्रुतम् ॥ १२
कामं न त्वं समाधेयः पुरन्दररथोचितः ।
युयुत्सुरहमेकाग्रः स्मारये त्वां न शिक्षये ॥" १३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

परितुष्टस्सरामस्य तेन वाक्येन मातलिः ।
प्रचोदयामास रथं सुरसारथिसत्तमः ॥ १४
अपसव्यं ततः कुर्वन्नावणस्य महारथम् ।
चक्रोत्क्षिप्तेन रजसा रावणं व्यवधूनयत् ॥ १५
ततः क्रुद्धो दशग्रीव स्ताम्रविष्फारितेक्षणः ।
रथप्रतिमुखं रामं सायकै रवधूनयत् ॥ १६
धर्षणामर्षितो रामो धैर्यं रोषेण लम्भयन् ।
जग्राह सुमहावेग मैन्द्रं युधि शरासनम् ॥ १७
शरांश्च सुमहातेजास्सूर्यरश्मिसमप्रभान् ।
तदोपोढं महद्युद्ध मन्योन्यवधकाङ्क्षिणोः ॥ १८
परस्पराभिमुखयोर्दृप्तयोरिव सिंहयोः ।
ततो देवास्सगन्धर्वास्सिद्धाश्च परमर्षयः ॥ १९
समेयुर्द्वैरथं द्रष्टुं रावणक्षयकाङ्क्षिणः ।
समुत्पेतु रथोत्पाता दारुणा रोमहर्षणाः ॥ २०
रावणस्य विनाशाय राघवस्य जयाय च ।
ववर्ष रुधिरं देवो रावणस्य रथोपरि ॥ २१
वाता मण्डलिनस्तीक्ष्णा ह्यपसव्यं प्रचक्रमुः ।
महद्गृध्रकुलं चास्य भ्रममाणं नभःस्थले ॥ २२
येन येन रथो याति तेन तेन प्रधावति ।
सन्ध्यया चावृता लङ्का जपापुष्पनिकाशया ॥ २३
दृश्यते सम्प्रदीप्तेव दिवसेऽपि वसुन्धरा ।
सनिर्घाता महोल्काश्च संप्रचेरुर्महास्वनाः ॥ २४

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

विषादयं स्ते रक्षांसि रावणस्य तदाऽहिताः ।
रावणश्च यतस्तत्र संचचाल वसुन्धरा ॥ २५
रक्षसां च प्रहरतां गृहीता इव बाहवः ।
ताम्राः पीताश्शिताश्श्वेताः पतितास्सूर्यरश्मयः ॥ २६
दृश्यन्ते रावणस्याङ्गे पर्वतस्येव धातवः ।
गृध्रैरनुगताश्चास्य वमन्त्यो ज्वलनं मुखैः ॥ २७
प्रणेदुर्मुखमीक्षन्त्यस्संरब्ध मशिवं शिवाः ।
प्रतिकूलं ववौ वायू रणे पांसून् समाकिरन् ॥ २८
तस्य राक्षसराजस्य कुर्वन्दृष्टिविलोपनम् ।
निपेतुरिन्द्राशनयस्सैन्ये चास्य समन्ततः ॥ २९
दुर्विषह्यस्वना घोरा विना जलधरस्वनम् ।
दिशश्च प्रदिशस्सर्वा बभूवुस्तिमिरावृताः ॥ ३०
पांसुवर्षेण महता दुर्दर्शं च नभोऽभवत् ।
कुर्वन्त्यः कलहं घोरं शारिकास्तद्रथं प्रति ॥ ३१
निपेतुश्शतशस्तत्र दारुणं दारुणारुताः ।
जघनेभ्यस्स्फुलिङ्गांश्च नेत्रेभ्योऽश्रूणि सन्ततम् ॥ ३२
मुमुचुस्तस्य तुरगास्तुल्यमग्निं च वारि च ।
एवं प्रकारा बहवस्समुत्पाता भयावहाः ॥ ३३
रावणस्य विनाशाय दारुणास्संप्रजज्ञिरे ।
रामस्यापि निमित्तानि सौम्यानि च शुभानि च ॥ ३४
बभूवुर्जयशंसीनि प्रादुर्भूतानि सर्वशः ।
निमित्तानि च सौम्यानि राघवस्य जयाय च ॥ ३५

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

दृष्ट्वा परमसंहृष्टो हतं मेने च रावणम् ।
ततो निरीक्ष्यात्मगतानि राघवो रणे निमित्तानि निमित्तकोविदः ।
जगाम हर्षं च परां च निर्वृतिं चकार युद्धे ह्यधिकं च विक्रमम् ॥

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे अष्टोत्तरशततमस्सर्गः ॥

॥ नवोत्तरशततमस्सर्गः ॥

ततः प्रवृत्तं सुक्रूरं रामरावणयोस्तदा ।
सुमहद्द्वैरथं युद्धं सर्वलोकभयावहम् ॥ १
ततो राक्षससैन्यं च हरीणां च महद्बलम् ।
प्रगृहीतप्रहरणं निश्चेष्टं समतिष्ठत ॥ २
संप्रयुद्धौ ततो दृष्ट्वा बलवन्नरराक्षसौ ।
व्याक्षिप्तहृदयास्सर्वे परं विस्मयमागताः ॥ ३
नानाप्रहरणैर्व्यग्रैर्भुजै र्विस्मितबुद्धयः ।
तस्थुः प्रेक्ष्य च संग्रामं नाभिजघ्नुः परस्परम् ॥ ४
रक्षसां रावणं चापि वानराणां च राघवम् ।
पश्यतां विस्मिताक्षाणां सैन्यं चित्रमिवाबभौ ॥ ५
तौ तु तत्र निमित्तानि दृष्ट्वा रावणराघवौ ।
कृतबुद्धी स्थिरामर्षौ युयुधाते ह्यभीतवत् । ६
जेतव्यमिति काकुत्स्थो मर्तव्यमिति रावणः ।
धृतौ स्ववीर्यसर्वस्वं युद्धे दर्शयतां तदा ॥ ७
ततः क्रुद्धो दशग्रीवश्शरान् सन्धाय वीर्यवान् ।
मुमोच ध्वजमुद्दिश्य राघवस्य रथे स्थितम् ॥ ८

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

ते शरास्तमनासाद्य पुरन्दररथध्वजम् ।
रथशक्तिं परामृश्य निपेतुर्धरणीतले ॥ ९

ततो रामोऽपि संक्रुद्धश्चापमायम्य वीर्यवान् ।
कृतप्रतिकृतं कर्तुं मनसा संप्रचक्रमे ॥ १०

रावणध्वजमुद्दिश्य मुमोच निशितं शरम् ।
महासर्पमिवासह्यं ज्वलन्तं स्वेन तेजसा ॥ ११

जगाम स महीं छित्त्वा दशग्रीवध्वजं शरः ।
स निकृत्तोऽपतद्भूमौ रावणस्य रथध्वजः ॥ १२

ध्वजस्योन्मथनं दृष्ट्वा रावणस्सुमहाबलः ।
संप्रदीप्तोऽभवत्क्रोधा दमर्षात्प्रदहन्निव ॥ १३

स रोषवशमापन्नश्शरवर्षं महद्वमन् ।
रामस्य तुरगान् दीप्तैश्शरैर्विव्याथ रावणः ॥ १४

ते विद्धा हरयस्तत्र नास्खलन्नापि बभ्रमुः ।
बभूवुस्स्वस्थहृदयाः पद्मनालैरिवाहताः ॥ १५

तेषा मसम्भ्रमं दृष्ट्वा वाजिनां रावणस्तदा ।
भूय एव सुसंक्रुद्धश्शरवर्षं मुमोच ह ॥ १६

गदाश्च परिघांश्चैव चक्राणि मुसलानि च ।
गिरिशृङ्गाणि वृक्षांश्च तथा शूलपरश्वथान् ॥ १७

मायाविहितमेतत्तु शस्त्रवर्षमपातयत् ।
तुमुलं त्रासजननं भीमं भीमप्रतिस्वनम् ॥ १८

तद्वर्ष मभवद्युद्धे नैकशस्त्रमयं महत् ।
विमुच्य राघवरथं समन्ताद्वानरे बले ॥ १९

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

सायकैरन्तरिक्षं च चकाराशुनिरन्तरम् ।
सहस्रशस्ततो बाणानश्रान्तहृदयोद्यमः ॥ २०
मुमोच च दशग्रीवो निस्सङ्गेनान्तरात्मना ।
व्यायच्छमानं तं दृष्ट्वा सत्वरं रावणं रणे ॥ २१
प्रहसन्निव काकुत्स्थस्सन्दधे सायकान् शितान् ।
स मुमोच ततो बाणान्रणे शतसहस्रशः ॥ २२
तान्दृष्ट्वा रावणश्चक्रे स्वशरैः खं निरन्तरम् ।
ततस्ताभ्यां प्रमुक्तेन शरवर्षेण भास्वता ॥ २३
शरबद्धमिवाभाति द्वितीयं भास्वदम्बरम् ।
नानिमित्तोऽभवद्बाणो नातिभेत्ता न निष्फलः ॥ २४
अन्योन्यमभिसंहत्य निपेतुर्धरणीतले ।
तथा विसृजतोर्बाणान् रामरावणयोर्मृधे ॥ २५
प्रायुध्यतामविच्छिन्नावस्यन्तौ सव्यदक्षिणम् ।
चक्रतुस्तु शरौघैस्तौ निरुच्छ्वासमिवाम्बरम् ॥ २६
रावणस्य हयान्रामो हयान्रामस्य रावणः ।
जघ्नतुस्तौ तथाऽन्योन्यं कृतानुकृतकारिणौ ॥ २७
एवं तौ तु सुसंक्रुद्धौ चक्रतुर्युद्धमद्भुतम् ।
मुहूर्तमभवद्युद्धं तुमुलं रोमहर्षणम् ॥ २८
प्रयुध्यमानौ समरे महाबलौ शितैश्शरै रावणलक्ष्मणाग्रजौ ।
ध्वजावपातेन स राक्षसाधिपो भृशं प्रचुक्रोध तदा रघूत्तमे ॥ २९

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे नवोत्तरशततमस्सर्गः ॥

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

॥ दशोत्तरशततमस्सर्गः ॥

तौ तदा युध्यमानौ तु समरे रामरावणौ ।
ददृशुस्सर्वभूतानि विस्मितेनान्तरात्मना ॥ १
अर्दयन्तौ तु समरे तयोस्तु स्यन्दनोत्तमौ ।
परस्परमभिक्रुद्धौ परस्परमभिद्रुतौ ॥ २
परस्परवधे युक्तौ घोररूपौ बभूवतुः ।
मण्डलानि च वीथीश्च गतप्रत्यागतानि च ॥ ३
दर्शयन्तौ बहुविधां सूतसारथ्यजां गतिम् ।
अर्दयन्रावणं रामो राघवं चापि रावणः ॥ ४
गतिवेगं समापन्नौ प्रवर्तननिवर्तने ।
क्षिपतोश्शरजालानि तयोस्तौ स्यन्दनोत्तमौ ॥ ५
चेरतुस्संयुगमहीं सासारौ जलदौ यथा ।
दर्शयित्वा तथा तौ तु गतिं बहुविधां रणे ॥ ६
परस्परस्याभिमुखौ पुनरेवावतस्थतुः ।
धुरं धुरेण रथयोर्वक्त्रं वक्त्रेण वाजिनाम् ॥ ७
पताकाश्च पताकाभिस्समेयुः स्थितयोस्तदा ।
रावणस्य ततो रामो धनुर्मुक्तैश्शितैश्शरैः ॥ ८
चतुर्भिश्चतुरो दीप्तैर्हयान्प्रत्यपसर्पयत् ।
स क्रोधवशमापन्नो हयानामपसर्पणे ॥ ९
मुमोच निशितान्बाणान् राघवाय निशाचरः ।
सोऽतिविद्धो बलवता दशग्रीवेण राघवः ॥ १०
जगाम न विकारं च नचापि व्यथितोऽभवत् ।
चिक्षेप च पुनर्बाणान्वज्रपातसमस्वनान् ॥ ११

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

सारथिं वज्रहस्तस्य समुद्दिश्य निशाचरः ।
मातलेस्तु महावेगाश्शरीरे पतिताश्शराः ॥ १२
न सूक्ष्ममपि सम्मोहं व्यथां वा प्रददुर्युधि ।
तया धर्षणया क्रुद्धो मातलेर्न तथाऽऽत्मनः ॥ १३
चकार शरजालेन राघवो विमुखं रिपुम् ।
विंशतं त्रिंशतं षष्टिं शतशोऽथ सहस्रशः ॥ १४
मुमोच राघवो वीरस्सायकान् स्यन्दने रिपोः ।
रावणोऽपि ततः क्रुद्धो रथस्थो राक्षसेश्वरः ॥ १५
गदामुसलवर्षेण रामं प्रत्यर्दयद्रणे ।
तत्प्रवृत्तं महद्युद्धं तुमुलं रोमहर्षणम् ॥ १६
गदानां मुसलानां च परिघाणां च निस्वनैः ।
शराणां पुङ्खपातैश्चक्षुभितास्सप्तसागराः ॥ १७
क्षुब्धानां सागराणां च पातालतलवासिनः ।
व्यथिताः पन्नगास्सर्वे दानवाश्च सहस्रशः ॥ १८
चकम्पे मेदिनी कृत्स्ना सशैलवनकानना ।
भास्करो निष्प्रभश्चासीन्नववौ चापि मारुतः ॥ १९
ततो देवास्सगन्धर्वास्सिद्धाश्च परमर्षयः ।
चिन्तामापेदिरे सर्वे सकिन्नरमहोरगाः ॥ २०
"स्वस्ति गोब्राह्मणेभ्योऽस्तु लोकास्तिष्ठन्तु शाश्वताः ।
जयतां राघवस्संख्ये रावणं राक्षसेश्वरम् ॥" २१
एवं जपन्तोऽपश्यंस्ते देवास्सर्षिगणास्तदा ।
रामरावणयोर्युद्धं सुघोरं रोमहर्षणम् ॥ २२

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

गन्धर्वाप्सरसां सङ्घा दृष्ट्वा युद्धमनूपमम् ।
" गगनं गगनाकारं सागरस्सागरोपमः ॥ २३
रामरावणयोर्युद्धं रामरावणयोरिव ।"
एवं ब्रुवन्तो ददृशुस्तद्युद्धं रामरावणम् ॥ २४
ततः क्रुद्धो महाबाहू रघूणां कीर्तिवर्धनः ।
सन्धाय धनुषा रामः क्षुरमाशीविषोपमम् ॥ २५
(चिक्षेप परमक्रुद्धो रावणस्य शिरो रणे) ।
रावणस्य शिरश्छिन्दं श्श्रीमज्ज्वलितकुण्डलम् ॥ २६
तच्छिरः पतितं भूमौ दृष्टं लोकै स्त्रिभिस्तदा ।
तस्यैव सदृशं चान्यद्रावणस्योत्थितं शिरः ॥ २७
तत्क्षिप्रं क्षिप्रहस्तेन रामेण क्षिप्रकारिणा ।
द्वितीयं रावणशिरश्छिन्नं संयति सायकैः ॥ २८
छिन्नमात्रं तु तच्छीर्षं पुनरन्यत् स्म दृश्यते ।
तदप्यशनिसङ्काशैश्छिन्नं रामेण सायकैः ॥ २९
एवमेकशतं छिन्नं शिरसां तुल्यवर्चसाम् ।
नचैव रावणस्यान्तो दृश्यते जीवितक्षये ॥ ३०
ततस्सर्वास्त्रविद्वीरः कौसल्यानन्दवर्धनः ।
मार्गणैर्बहुभिर्युक्त श्चिन्तयामास राघवः ॥ ३१
" मारीचो निहतो यैस्तु खरो यैस्तु सदूषणः ।
क्रौञ्चारण्ये विराधस्तु कबन्धो दण्डकावने ॥ ३२
त इमे सायकास्सर्वे युद्धे प्रत्यायिका मम ।
किन्नु तत्कारणं येन रावणे मन्दतेजसः ॥ ३३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

इति चिन्तापरश्चासी दप्रमत्तश्च संयुगे ।
ववर्ष शरवर्षाणि राघवो रावणोरसि ॥ ३४
रावणोऽपि ततः क्रुद्धो रथस्थो राक्षसेश्वरः ।
गदामुसलवर्षेण रामं प्रत्यर्दयद्रणे ॥ ३५
तत्प्रवृत्तं महद्युद्धं तुमुलं रोमहर्षणम् ।
अन्तरिक्षे च भूमौ च पुनश्च गिरिमूर्धनि ॥ ३६
देवदानवयक्षाणां पिशाचोरगरक्षसाम् ।
पश्यतां तन्महद्युद्धं सर्वरात्रमवर्तत ॥ ३७
नैव रात्रं नदिवसं नमुहूर्तं न च क्षणम् ।
रामरावणयोर्युद्धं विराममुपगच्छति ॥ ३८
दशरथसुतराक्षसेन्द्रयोर्जय मनवेक्ष्य रणे स राघवस्य ।
सुरवररथसारथिर्महान् रणगतमेन मुवाच वाक्यमाशु ॥ ३९

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे दशोत्तरशततमस्सर्गः ॥

॥ एकादशोत्तरशततमस्सर्गः ॥

अथ संस्मारयामास राघवं मातलिस्तदा ।
अजानान्निव किं वीर! त्वमेन मनुवर्तसे ॥ १
विसृजास्मै वधाय त्वमस्त्रं पैतामहं प्रभो ! ।
विनाशकालः कथितो यस्सुरैस्सोऽद्य वर्तते ॥” २
ततस्संस्मारितो रामस्तेन वाक्येन मातलेः ।
जग्राह स शरं दीप्तं निश्श्वसन्त मिवोरगम् ॥ ३
यमस्मै प्रथमं प्रादा दगस्त्यो भगवानृषिः ।
ब्रह्मदत्तं महाबाण ममोघं युधि वीर्यवान् ॥ ४

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

ब्रह्मणा निर्मितं पूर्व मिन्द्रार्थ ममितौजसा ।
दत्तं सुरपतेः पूर्वं त्रिलोकजयकाङ्क्षिणः ॥ ५
यस्य वाजेषु पवनः फले पावकभास्करौ ।
शरीरमाकाशमयं गौरवे मेरुमन्दरौ ॥ ६
जाज्वल्यमानं वपुषा सुपुङ्खं हेमभूषितम् ।
तेजसा सर्वभूतानां कृतं भास्करवर्चसम् ॥ ७
स धूममिव कालाग्निं दीप्तमाशीविषं यथा ।
परनागाश्वबृन्दानां भेदनं क्षिप्रकारिणम् ॥ ८
द्वाराणां परिघाणां च गिरीणामपि भेदनम् ।
नानारुधिरसिक्ताङ्गं मेदोदिग्धं सुदारुणम् ॥ ९
वज्रसारं महानादं नानासमितिदारणम् ।
सर्ववित्रासनं भीमं श्वसन्तमिव पन्नगम् ॥ १०
कङ्कगृध्रवळानां च गोमायुगणरक्षसाम् ।
नित्यं भक्षप्रदं युद्धे यमरूपं भयावहम् ॥ ११
नन्दनं वानरेन्द्राणां रक्षसामवसादनम् ।
वाजितं विविधैर्वाजैश्चारुचित्रैर्गरुत्मतः ॥ १२
तमुत्तमेषुं लोकाना मिक्ष्वाकुभयनाशनम् ।
द्विषतां कीर्तिहरणं प्रहर्षकरमात्मनः ॥ १३
अभिमन्त्र्य ततो राम स्तं महेषुं महाबलः ।
वेदप्रोक्तेन विधिना सन्दधे कार्मुके बली ॥ १४
तस्मिन् सन्धीयमाने तु राघवेण शरोत्तमे ।
सर्वभूतानि वित्रेसु श्चचाल च वसुन्धरा ॥ १५

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

स रावणाय संक्रुद्धो भृशमायम्य कार्मुकम् ।
चिक्षेप परमायत्तस्तं शरं मर्मघातिनम् ॥ १६
स वज्र इव दुर्धर्षो वज्रिबाहुविसर्जितः ।
कृतान्त इव चावार्यो न्यपतद्रावणोरसि ॥ १७
स विसृष्टो महावेगश्शरीरान्तकरश्शरः ।
बिभेद हृदयं तस्य रावणस्य दुरात्मनः ॥ १८
रुधिराक्तस्सवेगेन जीवितान्तकरश्शरः ।
रावणस्य हरन्प्राणान्विवेश धरणीतलम् ॥ १९
स शरो रावणं हत्वा रुधिरार्द्रीकृतच्छविः ।
कृतकर्मा निभृतवत्स्वतूणीं पुनरागमत् ॥ २०
तस्य हस्ताद्धतस्याशु कार्मुकं तत्ससायकम् ।
निपपात सहप्राणैर्भ्रश्यमानस्य जीवितात् ॥ २१
गतासुर्भीमवेगस्तु नैर्ऋतेन्द्रो महाद्युतिः ।
पपात स्यन्दनाद्भूमौ वृत्रो वज्रहतो यथा ॥ २२
तं दृष्ट्वा पतितं भूमौ हतशेषा निशाचराः ।
हतनाथा भयत्रस्तास्सर्वतस्संप्रदुद्रुवुः ॥ २३
नर्दन्तश्चाभिपेतुस्तान्वानरा द्रुमयोधिनः ।
दशग्रीववधं दृष्ट्वा विजयं राघवस्य च ॥ २४
अर्दितावानरैर्हृष्टैर्लङ्कामभ्यपतन्भयात् ।
गताश्रयत्वात्करुणैर्बाष्पप्रस्रवणैर्मुखैः ॥ २५
ततो विनेदुस्संहृष्टा वानरा जितकाशिनः ।
वदन्तो राघवजयं रावणस्य च तद्वधम् ॥ २६

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

अथान्तरिक्षे व्यनदत्सौम्य स्त्रिदशदुन्दुभिः ।
दिव्यगन्धवहस्तत्र मारुतस्सुसुखं ववौ ॥ २७
निपपातान्तरिक्षाच्च पुष्पवृष्टि स्तदा भुवि ।
किरन्ती राघवरथं दुरवापा मनोरमा ॥ २८
राघवस्तवसंयुक्ता गगनेऽपि च शुश्रुवे ।
साधुसाध्विति वागग्र्या देवतानां महात्मनाम् ॥ २९
आविवेश महाहर्षो देवानां चारणैस्सह ।
रावणे निहते रौद्रे सर्वलोकभयङ्करे ॥ ३०
ततस्सकामं सुग्रीव मङ्गदं च महाबलम् ।
चकार राघवः प्रीतो हत्वा राक्षसपुङ्गवम् ॥ ३१
ततः प्रजग्मुः प्रशमं मरुद्गणा दिशःप्रसेदुर्विमलं नभोऽभवत् ।
मही चकम्पे न च मारुतो ववौ स्थिरप्रभश्चाप्यभवद्दिवाकरः ॥ ३२
ततस्तु सुग्रीवविभीषणादयस्सुहृद्विशेषास्सहलक्ष्मणा स्तदा ।
समेत्य हृष्टा विजयेन राघवं रणेऽभिरामं विधिनाऽभ्यपूजयन् ॥ ३३
स तु निहतरिपुः स्थिरप्रतिज्ञस्स्वजनबलाभिवृतो रणे रराज ।
रघुकुलनृपनन्दनो महौजा स्त्रिदशगणै रभिसंवृतो यथेन्द्रः ॥ ३४

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे एकादशोत्तरशततमस्सर्गः ॥

॥ द्वादशोत्तरशततमस्सर्गः ॥

भ्रातरं निहतं दृष्ट्वा शयानं रामनिर्जितम् ।
शोकवेगपरीतात्मा विललाप विभीषणः ॥ १
"वीर! विक्रान्त! विख्यात! विनीत! नयकोविद! ।
महार्हशयनोपेत! किं शेषेऽद्य हतो भुवि ॥ २

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

विक्षिप्य दीर्घौ निश्चेष्टौ भुजावङ्गदभूषितौ ।
मकुटेनापवृत्तेन भास्कराकारवर्चसा ॥ ३
तदिदं वीर! संप्राप्तं मया पूर्वं समीरितम् ।
काममोहपरीतस्य यत्ते न रुचितं वचः ॥ ४
यन्न दर्पात्प्रहस्तो वा नेन्द्रजिन्नापरे जनाः ।
न कुम्भकर्णोऽतिरथो नातिकायो नरान्तकः ॥ ५
न स्वयं त्व ममन्येथा स्तस्योदर्कोऽयमागतः ।
गतस्सेतुस्सुनीतानां गतो धर्मस्य विग्रहः ॥ ६
गतस्सत्त्वस्य संक्षेपः प्रस्तावानां गतिर्गता ।
आदित्यः पतितो भूमौ मग्नस्तमसि चन्द्रमाः ॥ ७
चित्रभानुः प्रशान्तार्चिर्व्यवसायो निरुद्यमः ।
अस्मिन्निपतिते भूमौ वीरे शस्त्रभृतां वरे ॥ ८
किं शेषमिव लोकस्य हतवीरस्य सांप्रतम् ।
रणे राक्षसशार्दूले प्रसुप्त इव पांसुषु ॥ ९
धृतिप्रवाळः प्रसहाग्र्यपुष्पस्तपोबलश्शौर्यनिबद्धमूलः ।
रणे महान्राक्षसराजवृक्ष स्सम्मर्दितो राघवमारुतेन ॥ १०
तेजोविषाणः कुलवंशवंशः कोपप्रसादापरगात्रहस्तः ।
इक्ष्वाकुसिंहावगृहीतदेहस्सुप्तः क्षितौ रावणगन्धहस्ती ॥ ११
पराक्रमोत्साहविजृम्भितार्चिर्निश्श्वासधूमस्स्वबलप्रतापः ।
प्रतापवान् संयति राक्षसाग्निर्निर्वापितो रामपयोधरेण ॥ १२
सिंहर्क्षलाङ्गूलककुद्विषाणः पराभिजिद्गन्धनगन्धहस्ती ।
रक्षोवृषश्चापलकर्णचक्षुः क्षितीश्वरव्याघ्रहतोऽवसन्नः ॥" १३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

वदन्तं हेतुमद्वाक्यं परिमृष्टार्थनिश्चयम् ।
रामं शोकसमाविष्ट मित्युवाच विभीषणम् ॥ १४
"नायं विनष्टो निश्चेष्टस्समरे चण्डविक्रमः ।
अत्युन्नतमहोत्साहः पतितोऽय मशङ्कितः । १५
नैवं विनष्टा श्शोच्यन्ते क्षत्रधर्म मवस्थिताः ।
वृद्धिमाशंसमाना ये निपतन्ति रणाजिरे ॥ १६
येन सेन्द्रास्त्रयो लोका स्त्रासिता युधि धीमता ।
तस्मिन्कालसमायुक्ते नकालः परिशोचितुम् ॥ १७
नैकान्तविजयो युद्धे भूतपूर्वः कदाचन ।
परैर्वा हन्यते वीरः परान्वा हन्ति संयुगे ॥ १८
इयं हि पूर्वैस्सन्दिष्टा गतिः क्षत्रियसम्मता ।
क्षत्रियो निहतस्संख्ये न शोच्य इति निश्चयः ॥ १९
तदेवं निश्चयं दृष्ट्वा तत्त्वमास्थाय विज्वरः ।
यदिहानन्तरं कार्यं कल्प्यं तदनुचिन्तय ॥" २०
तमुक्तवाक्यं विक्रान्तं राजपुत्रं विभीषणः ।
उवाच शोकसन्तप्तो भ्रातुर्हितमनन्तरम् ॥ २१
"योऽयं विमर्देषु न भग्नपूर्वस्सुरैस्समेतैस्सह वासवेन ।
भवन्तमासाद्य रणे विभग्नो वेलां समासाद्य यथा समुद्रः ॥ २२
अनेन दत्तानि सुपूजितानि भुक्ताश्च भोगा निभृताश्च भृत्याः ।
धनानि मित्रेषु समर्पितानि वैराण्यमित्रेषु च यापितानि ॥ २३
एषोऽऽहिताग्निश्च महातपाश्च वेदान्तगः कर्मसु चाग्र्यवीर्यः ।
एतस्य यत्प्रेतगतस्य कृत्यं तत्कर्तुमिच्छामि तव प्रसादात् ॥" २४

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

स तस्य वाक्यैः करुणैर्महात्मा सम्बोधितस्साधु विभीषणेन ।
आज्ञापयामास नरेन्द्रसूनु स्स्वर्गीयमाधानमदीनसत्त्वः ॥ २५
"मरणान्तानि वैराणि निवृत्तं नः प्रयोजनम् ।
क्रियतामस्य संस्कारो ममाप्येष यथा तव ॥" २६

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे द्वादशोत्तरशततमस्सर्गः ॥

॥ त्रयोदशोत्तरशततमस्सर्गः ॥

रावणं निहतं श्रुत्वा राघवेण महात्मना ।
अन्तःपुराद्विनिष्पेतू राक्षस्यश्शोककर्शिताः ॥ १
वार्यमाणास्सुबहुशो वेष्टन्त्यः क्षितिपांसुषु ।
विमुक्तकेश्यो दुःखार्ता गावो वत्सहता इव ॥ २
उत्तरेण विनिष्क्रम्य द्वारेण सह राक्षसैः ।
प्रविश्यायोधनं घोरं विचिन्वन्त्यो हतं पतिम् ॥ ३
'राजपु'त्रेति वादिन्यो 'हानाथे' ति च सर्वशः ।
परिपेतुः कबन्धाङ्कां महीं शोणितकर्दमाम् ॥ ४
ता बाष्पपरिपूर्णाक्ष्यो भर्तृशोकपराजिताः ।
करेण्व इव नर्दन्त्यो विनेदुर्हतयूथपाः ॥ ५
ददृशुस्तं महावीर्यं महाकायं महाद्युतिम् ।
रावणं निहतं भूमौ नीलाञ्जनचयोपमम् ॥ ६
ताः पतिं सहसा दृष्ट्वा शयानं रणपांसुषु ।
निपेतुस्तस्य गात्रेषु च्छिन्ना वनलता इव ॥ ७
बहुमानात्परिष्वज्य काचिदेनं रुरोदह ।
चरणौ काचिदालिंग्य काचित्कण्ठेऽवलम्ब्य च ॥ ८

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

उद्धृत्य च भुजौ काचिद्भूमौ स्म परिवर्तते ।
हतस्य वदनं दृष्ट्वा काचिन्मोह मुपागमत् ॥ ९

काचिदङ्के शिरः कृत्वा रुरोद मुखमीक्षती ।
स्नापयन्ती मुखं बाष्पै स्तुषारैरिव पङ्कजम् ॥ १०

एव मार्ताः पतिं दृष्ट्वा रावणं निहतं भुवि ।
चुक्रुशुर्बहुधाशोकाद्भूयस्ताः पर्यदेवयन् ॥ ११

"येन वित्रासितश्शक्रो येन वित्रासितो यमः ।
येन वैश्रवणो राजा पुष्पकेण वियोजितः ॥ १२

गन्धर्वाणा मृषीणां च सुराणां च महात्मनाम् ।
भयं येन महद्दत्तं सोऽयं शेते रणे हतः ॥ १३

असुरेभ्यस्सुरेभ्यो वा पन्नगेभ्योऽपि वा तथा ।
न भयं यो विजानाति तस्येदं मानुषाद्भयम् ॥ १४

अवध्यो देवतानां च स्तथा दानवरक्षसाम् ।
हतस्सोऽयं रणे शेते मानुषेण पदातिना ॥ १५

यो न शक्यस्सुरैर्हन्तुं न यक्षैर्नासुरै स्तथा ।
सोऽयं कश्चिदिवासत्त्वो मृत्युं मर्त्येन लम्भितः ॥" १६

एवं वदन्त्यो बहुधा रुरुदुस्तस्य ताः स्त्रियः ।
भूय एव च दुःखार्ता विलेपुश्च पुनः पुनः ॥ १७

"अशृण्वता च सुहृदां सततं हितवादिनाम् ।
मरणायाहृता सीता घातिताश्च निशाचराः ॥ १८

एतास्समभिदानीं ते वयमात्मा च पातिताः ।
ब्रुवाणोऽपि हितं वाक्यमिष्टो भ्राता विभीषणः ॥ १९

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

धृष्टं परुषितो मोहात्त्वयाऽत्मवधकाङ्क्षिणा ।
यदि निर्यातिता ते स्यात्सीता रामाय मैथिली ॥ २०
ननस्स्याद्व्यसनं घोरमिदं मूलहरं महत् ।
वृत्तकामो भवेद्भ्राता रामो मित्रकुलं भवेत् ॥ २१
वयं चाविधवास्सर्वा स्सकामा न च शत्रवः ।
त्वया पुनर्नृशंसेन सीतां संरुन्धता बलात् ॥ २२
राक्षसा वयमात्मा च त्रयं तुल्यं निपातितम् ।
न कामकारः कामं वा तव राक्षसपुङ्गव! ॥ २३
दैवं चेष्टयते सर्वं हतं दैवेन हन्यते ।
वानराणां विनाशोऽयं रक्षसां च महाहवे ॥ २४
तव चैव महाबाहो! दैवयोगा दुपागतः ।
नैवार्थेन न कामेन विक्रमेण नचाज्ञया ॥ २५
शक्या दैवगतिर्लोके निवर्तयितुमुद्यता ।"
विलेपु रेवं दीनास्ता राक्षसाधिपयोषितः ॥ २६
कुरर्य इव दुःखार्ता बाष्पपर्याकुलेक्षणाः ॥

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे त्रयोदशोत्तरशततमस्सर्गः ॥

॥ चतुर्दशोत्तरशततमस्सर्गः ॥

तासां विलपमानानां तदा राक्षसयोषिताम् ।
ज्येष्ठा पत्नी प्रिया दीना भर्तारं समुदैक्षत ॥ १
दशग्रीवं हतं दृष्ट्वा रामेणाचिन्त्यकर्मणा ।
पतिं मन्दोदरी तत्र कृपणा पर्यदेवयत् ॥ २

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

"ननु नाम महाभाग! तव वैश्रवणानुज!।
क्रुद्धस्य प्रमुखे स्थातुं त्रस्यत्यपि पुरन्दरः ॥ ३
ऋषयश्च महीदेवा गन्धर्वाश्च यशस्विनः।
ननु नाम तवोद्वेगा च्चारणाश्च दिशो गताः ॥ ४
स त्वं मानुषमात्रेण रामेण युधि निर्जितः।
न व्यपत्रपसे राज! न्किमिदं राक्षसर्षभ! ॥ ५
कथं त्रैलोक्यमाक्रम्य श्रिया वीर्येण चान्वितम्।
अविषह्यं जघान त्वां मानुषो वनगोचरः ॥ ६
मानुषाणामविषये चरतः कामरूपिणः।
विनाशस्तव रामेण संयुगे नोपपद्यते ॥ ७
नचैतत्कर्म रामस्य श्रद्दधामि चमूमुखे।
सर्वतस्समुपेतस्य तव तेनाभिमर्शनम् ॥ ८
यदैव च जनस्थाने राक्षसैर्बहुभिर्वृतः।
खरस्तव हतो भ्राता तदैवासौ न मानुषः ॥ ९
यदैव नगरीं लङ्कां दुष्प्रवेशां सुरैरपि।
प्रविष्टो हनुमान्वीर्यात्तदैव व्यथिता वयम् ॥ १०
यदैव वानरैर्घोरै र्बद्धस्सेतुर्महार्णवे।
तदैव हृदयेनाहं शङ्के राममानुषम् ॥ ११
अथवा रामरूपेण कृतान्तस्स्वयमागतः।
मायां तव विनाशाय विधायाप्रतितर्किताम् ॥ १२
अथवा वासवेन त्वं धर्षितोऽसि महाबल!।
वासवस्य कुतश्शक्तिस्त्वां द्रष्टुमपि संयुगे ॥ १३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

(महावीर्यं महासत्त्वं देवशत्रुं भयावहम्) ।
व्यक्तमेष महायोगी परमात्मा सनातनः ॥ १४
अनादिमध्यनिधनो महतः परमो महान् ।
तमसः परमो धाता शङ्खचक्रगदाधरः ॥ १५
श्रीवत्सवक्षा नित्यश्री रजय्यश्शाश्वतो ध्रुवः ।
मानुषं वपुरास्थाय विष्णुस्सत्यपराक्रमः ॥ १६
सर्वैः परिवृतो देवैर्वानरत्वमुपागतैः ।
सर्वलोकेश्वरस्साक्षाल्लोकानां हितकाम्यया ॥ १७
सराक्षसपरीवारं हतवांस्त्वां महाद्युतिः ।
इन्द्रियाणि पुरा जित्वा जितं त्रिभुवनं त्वया ॥ १८
स्मरद्भिरिव तद्वैरमिन्द्रियैरेव निर्जितः ।
'क्रियता मविरोधश्च राघवे' णेति यन्मया ॥ १९
उच्यमानो न गृह्णासि तस्येयं व्युष्टिरागता ।
अकस्माच्चाभिकामोऽसि सीतां राक्षसपुङ्गव ! ॥ २०
ऐश्वर्यस्य विनाशाय देहस्य स्वजनस्य च ।
अरुन्धत्या विशिष्टां तां रोहिण्याश्चापि दुर्मते ॥ २१
सीतां धर्षयता मान्यां त्वया ह्यसदृशं कृतम् ।
वसुधायाश्च वसुधां श्रियः श्रीं भर्तृवत्सलाम् ॥ २२
सीतां सर्वानवद्याङ्गी मरण्ये विजने शुभाम् ।
आनयित्वा तु तां दीनां छद्मनाऽत्मस्वदूषण ! ॥ २३
अप्राप्य चैव तं कामं मैथिलीसङ्गमे कृतम् ।
पतिव्रतायास्तपसा नूनं दग्धोऽसि मे प्रभो ! ॥ २४

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

तदैव यन्नदग्धस्त्वं धर्षयं स्तनुमध्यमाम् ।
देवा बिभ्यति ते सर्वे सेन्द्रास्साग्निपुरोगमाः ॥ २५
अवश्यमेव लभते फलं पापस्य कर्मणः ।
घोरं पर्यागते काले कर्ता नास्त्यत्र संशयः ॥ २६
शुभकृच्छुभमाप्नोति पापकृत्पापमश्नुते ।
विभीषणस्सुखं प्राप्त स्त्वं प्राप्तः पापमीदृशम् ॥ २७
सन्त्यन्याः प्रमदा स्तुभ्यं रूपेणाभ्यधिका स्तत: ।
अनङ्गवशमापन्नस्त्वं तु मोहान्न बुध्यसे ॥ २८
न कुलेन न रूपेण न दाक्षिण्येन मैथिली ।
मयाधिका वा तुल्या वा त्वं तु मोहान्न बुध्यसे ॥ २९
सर्वथा सर्वभूतानां नास्ति मृत्युरलक्षणः ।
तव तावदयं मृत्युर्मैथिलीकृतलक्षणः ॥ ३०
सीतानिमित्तजो मृत्युस्त्वया दूरादुपाहृतः ।
मैथिली सह रामेण विशोका विहरिष्यति ॥ ३१
अल्पपुण्या त्वहं घोरे पतिता शोकसागरे ।
कैलासे मन्दरे मेरौ तथा चैत्ररथे वने ॥ ३२
देवोद्यानेषु सर्वेषु विहृत्य सहिता त्वया ।
विमानेनानुरूपेण यायाम्यतुलया श्रिया ॥ ३३
पश्यन्ती विविधान्देशां स्तां स्तां श्चित्रस्रगम्बरा ।
भ्रंशिता कामभोगेभ्य स्साऽस्मि वीर! वधात्तव ॥ ३४
सैवान्येवास्मि संवृत्ता धिग्राज्ञां चञ्चलाः श्रियः ।
हा राजन्! सुकुमारं ते सुभ्रु सुत्वक्समुन्नसम् ॥ ३५

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

कीर्तिश्रीद्युतिभिस्तुल्य मिन्दुपद्मदिवाकरैः ।
किरीटकूटोज्ज्वलितं ताम्रास्यं दीप्तकुण्डलम् ॥ ३६
मदव्याकुललोलाक्षं भूत्वा यत्पानभूमिषु ।
विविधस्रग्धरं चारु वल्गुस्मितकथं शुभम् ॥ ३७
तदेवाद्य तवेदं हि वक्त्रं न भ्राजते प्रभो ! ।
रामसायकनिर्भिन्नं सिक्तं रुधिरविस्रवैः ॥ ३८
विशीर्णमेदोमस्तिष्कं रूक्षं स्यन्दनरेणुभिः ।
हा पश्चिमा मे संप्राप्ता दशा वैधव्यकारिणी ॥ ३९
या मयाऽऽसीन्न सम्बुद्धा कदाचिदपि मन्दया ।
'पिता दानवराजो मे' 'भर्ता मे राक्षसेश्वरः ॥' ४०
'पुत्रो मे शक्रनिर्जेता' इत्येवं गर्विता भृशम् ।
दृप्तारिमर्दनाश्शूराः प्रख्यातबलपौरुषाः ॥ ४१
अकुतश्चिद्भयानाथा समेत्यासीन्मति र्दृढा ।
तेषामेवं प्रभावानां युष्माकं राक्षसर्षभ ! ॥ ४२
कथं भयमसंबुद्धं मानुषादिदमागतम् ।
स्निग्धेन्द्रनीलनीलं तु प्रांशु शैलोपमं महत् ॥ ४३
केयूराङ्गदवैडूर्यमुक्तादामस्रगुज्ज्वलम् ।
कान्तं विहारेष्वधिकं दीप्तं सङ्ग्रामभूमिषु ॥ ४४
भात्याभरणभाभि र्यद्विद्युद्भिरिव तोयदः ।
तदेवाद्य शरीरं ते तीक्ष्णैर्नैकैश्शरैश्चितम् ॥ ४५
पुनर्दुर्लभसंस्पर्शं परिष्वक्तुं न शक्यते ।
श्वाविदश्शलल्लै र्यद्वद्बाणैर्लग्नै र्निरन्तरम् । ४६

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

स्वर्पितैर्मर्मसु भृशं संछिन्न स्नायुबन्धनम् ।
क्षितौ निपतितं राजन्! श्यावं रुधिरसच्छवि ॥ ४७
वज्रप्रहाराभिहतो विकीर्ण इव पर्वतः ।
हा स्वप्नस्सत्यमेवेदं त्वं रामेण कथं हतः ॥ ४८
त्वं मृत्योरपि मृत्युस्स्याः कथं मृत्युवशं गतः ।
त्रैलोक्यवसुभोक्तारं त्रैलोक्योद्वेगदं महत् ॥ ४९
जेतारं लोकपालानां क्षेप्तारं शङ्करस्य च ।
दृप्तानां निगृहीतारमाविष्कृतपराक्रमम् ॥ ५०
लोकक्षोभयितारं च नादैर्भूतविराविणम् ।
ओजसा दृप्तवाक्यानां वक्तारं रिपुसन्निधौ ॥ ५१
स्वयूथभृत्यवर्गाणां गोप्तारं भीमकर्मणाम् ।
हन्तारं दानवेन्द्राणां यक्षाणां च सहस्रशः ॥ ५२
निवातकवचानां च संगृहीतार मीश्वरम् ।
नैकयज्ञविलोप्तारं त्रातारं स्वजनस्य च ॥ ५३
धर्मव्यवस्थाभेत्तारं मायास्रष्टार माहवे ।
देवासुरनृकन्याना माहर्तारं ततस्ततः ॥ ५४
शत्रुस्त्रीशोकदातारं नेतारं स्वजनस्य च ।
लङ्काद्वीपस्य गोप्तारं कर्तारं भीमकर्मणाम् ॥ ५५
अस्माकं कामभोगानां दातारं रथिनां वरम् ।
एवं प्रभावं भर्तारं दृष्ट्वा रामेण पातितम् ॥ ५६
स्थिराऽस्मि या देह मिमं धारयामि हतप्रिया ।
शयनेषु महार्हेषु शयित्वा राक्षसेश्वर! ॥ ५७

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

इह कस्मात्प्रसुप्तोऽसि धरण्यां रेणुपाटलः ।
यदा मे तनयश्शस्तो लक्ष्मणेनेन्द्रजिद्युधि ॥ ५८
तदाऽस्म्यभिहता तीव्र मद्यत्वस्मिन्निपातिता ।
नाहं बन्धुजनैर्हीना हीना नाथेन तु त्वया ॥ ५९
विहीना कामभोगैश्च शोचिष्ये शाश्वतीस्समाः ।
प्रपन्नो दीर्घमध्वानं राजन्नद्यासि दुर्गमम् ॥ ६०
नयस्वामपि दुःखार्तां न जीविष्ये त्वया विना ।
कस्मात्त्वं मां विहायेह कृपणां गन्तुमिच्छसि ॥ ६१
दीनां विलपितैर्मन्दां किं वा मां नाभिभाषसे ।
दृष्ट्वा न खल्वसि क्रुद्धो मामिहानवकुण्ठिताम् ॥ ६२
निर्गतां नगरद्वारात्पद्भ्यामेवागतां प्रभो ! ।
पश्येष्टदारदारांस्ते भ्रष्टलज्जावकुण्ठितान् ॥ ६३
बहिर्निष्पतितान् सर्वान्कथं दृष्ट्वा न कुप्यसि ।
अयं क्रीडासहायस्ते नाथ ! लालप्यते जनः ॥ ६४
नचैन माश्वासयसे किं वा न बहुमन्यसे ।
यास्त्वया विधवा राजन् ! कृता नैकाः कुलस्त्रियः ॥ ६५
पतिव्रता धर्मपरा गुरुशुश्रूषणे रताः ।
ताभिश्शोकाभितप्ताभिश्शप्तः परवशं गतः ॥ ६६
त्वया विप्रकृताभि र्यत्तदा शप्तं तदा गतम् ।
प्रवादस्सत्य एवायं त्वां प्रति प्रायशो नृप ! ॥ ६७
पतिव्रतानां नाकस्मात्पतन्त्यश्रूणि भूतले ॥
कथं च नामतें राजन् ! लोकानाक्रम्य तेजसा ॥ ६८

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

नारीचौर्य मिदं क्षुद्रं कृतं शौण्डीर्यमानिना ।
अपनीयाश्रमाद्रामं यन्मृगच्छद्मना त्वया ॥ ६९

आनीता रामपत्नी सा तत्ते कातर्यलक्षणम् ।
कातर्यं च न ते युद्धे कदाचित्संस्मराम्यहम् ॥ ७०

तत्तु भाग्यविपर्यासा न्नूनं ते पक्कलक्षणम् ।
अतीतानागतार्थज्ञो वर्तमानविचक्षणः ॥ ७१

मैथिली माहृतां दृष्ट्वा ध्यात्वा निःश्वस्य चायतम् ।
सत्यवाक्स महाभागो देवरो मे यदब्रवीत् ॥ ७२

सोऽयं राक्षसमुख्यानां विनाशः पर्युपस्थितः ।
कामक्रोधसमुत्थेन व्यसनेन प्रसङ्गिना ॥ ७३

निर्वृत्तस्त्वत्कृतेऽनर्थ स्सोऽयं मूलहरो महान् ।
त्वया कृतमिदं सर्व मनाथं रक्षसां कुलम् ॥ ७४

न हि त्वं शोचितव्यो मे प्रख्यातबलपौरुषः ।
स्त्रीस्वभावात्तु मे बुद्धिः कारुण्ये परिवर्तते ॥ ७५

सुकृतं दुष्कृतं च त्वं गृहीत्वा स्वां गतिं गतः ।
आत्मानमनुशोचामि त्वद्वियोगेन दुःखिता ॥ ७६

सुहृदां हितकामानां न श्रुतं वचनं त्वया ।
भ्रातॄणां चापि कात्स्न्येन हितमुक्तं त्वयाऽनघ ! ॥ ७७

हेत्वर्थयुक्तं विधिवत् श्रेयस्कर मदारुणम् ।
विभीषणेनाभिहितं न कृतं हेतुमत्त्वया ॥ ७८

मारीचकुम्भकर्णाभ्यां वाक्यं मम पितु स्तदा ।
न श्रुतं वीर्यमत्तेन तस्येदं फलमीदृशम् ॥ ७९

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

नीलजीमूतसङ्काश! पीताम्बरशुभाङ्गद! ।
स्वगात्राणि विनिक्षिप्य किं शेषे रुधिराप्लुतः ॥ ८०
प्रसुप्त इव शोकार्तां किं मां न प्रतिभाषसे ।
महावीर्यस्य दक्षस्य संयुगेष्वपलायिनः ॥ ८१
यातुधानस्य दौहित्रीं किं च मां नाभ्युदीक्षसे ।
उत्तिष्ठोत्तिष्ठ किं शेषे प्राप्ते परिभवे नवे ॥ ८२
अद्य वै निर्भयां लङ्कां प्रविष्टास्सूर्यरश्मयः ।
येन सूदयसे शत्रून् समरे सूर्यवर्चसा ॥ ८३
वज्रो वज्रधरस्येव सोऽयं ते सततार्चितः ।
रणे शत्रुप्रहरणो हेमजालपरिष्कृतः ॥ ८४
परिघो व्यवकीर्णस्ते बाणैश्छिन्नस्सहस्रधा ।
प्रियामिवोपगूह्य त्वं शेषे समरमेदिनीम् ॥ ८५
अप्रियामिव कस्माच्च मां नेच्छस्यभिभाषितुम् ।
धिगस्तु हृदयं यस्या ममेदं न सहस्रधा ॥ ८६
त्वयि पञ्चत्वमापन्ने फलते शोकपीडितम् ।"
इत्येवं विलपन्त्येव बाष्पव्याकुललोचना ॥ ८७
स्नेहावस्कन्नहृदया देवी मोहमुपागमत् !
कश्मलाभिहता सन्ना बभौ सा रावणोरसि ॥ ८८
सन्ध्यानुरक्तेजलदे दीप्ता विद्युदिवासिते ।
तथा गतां समुत्पत्य सपत्न्यस्ता भृशातुराः ॥ ८९
पर्यवस्थापयामासू रुदन्त्यो रुदतीं भृशम् ।
"नं ते सुविदिता देवि! लोकानां स्थितिरध्रुवा ॥ ९०

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

दशाविभागपर्याये राज्ञां चञ्चलया श्रिया ।"
इत्येवमुच्यमाना सा सशब्दं प्ररुरोद ह ॥ ९१
स्नापयन्ती त्वभिमुखौ स्तना वस्राम्बुविस्रवैः ।
एतस्मिन्नन्तरे रामो विभीषणमुवाच ह ॥ ९२
"संस्कारः क्रियतां भ्रातुः स्त्रियश्चैता निवर्तय ।"
तं प्रश्रितस्ततो रामं श्रुतवाक्यो विभीषणः ॥ ९३
विमृश्य बुद्ध्या धर्मज्ञो धर्मार्थसहितं वचः ।
रामस्यैवानुवृत्त्यर्थ मुत्तरं प्रत्यभाषत ॥ ९४
"त्यक्तधर्मव्रतं क्रूरं नृशंस मनृतं तथा ।
नाहमर्होऽस्मि संस्कर्तुं परदाराभिमर्शिनम् ॥ ९५
भ्रातृरूपो हि मे शत्रुरेष सर्वाहिते रतः ।
रावणो नार्हते पूजां पूज्योऽपि गुरुगौरवात् ॥ ९६
नृशंस इति मां कामं वक्ष्यन्ति मनुजा भुवि ।!
श्रुत्वा तस्य गुणान्सर्वे वक्ष्यन्ति सुकृतं पुनः ॥ ९७
तच्छ्रुत्वा परमप्रीतो रामो धर्मभृतां वरः ।
विभीषणमुवाचेदं वाक्यज्ञो वाक्यकोविदम् ॥ ९८
"तवापि मे प्रियं कार्यं त्वत्प्रभावाच्च मे जितम् ।
अवश्यं तु क्षमं वाच्यो मया त्वं राक्षसेश्वर ! ॥ ९९
अधर्मानृतसंयुक्तः कामं त्वेष निशाचरः ।
तेजस्वी बलवान् शूरस्संयुगेषु च नित्यशः ॥ १००
शतक्रतुमुखैर्देवै श्श्रूयते न पराजितः ।
महात्मा बलसम्पन्नो रावणो लोकरावणः ॥ १०१

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

मरणान्तानि वैराणि निर्वृत्तं नः प्रयोजनम् ।
क्रियता मस्य संस्कारो ममाप्येष यथा तव ॥ १०२
त्वत्सकाशाद्दशग्रीवस्संस्कारं विधिपूर्वकम् ।
प्राप्तुमर्हति धर्मज्ञ! त्वं यशोभाग्भविष्यसि ॥" १०३
राघवस्य वचश्श्रुत्वा त्वरमाणो विभीषणः ।
संस्कारेणानुरूपेण योजयामास रावणम् ॥ १०४
चितां चन्दनकाष्ठानां पद्मकोशीरसंवृताम् ।
ब्राह्म्या संवेशयांचक्रू राङ्कवास्तरणावृताम् ॥ १०५
वर्तते वेदविहितो राज्ञो वै पश्चिमः क्रतुः ।
प्रचक्रू राक्षसेन्द्रस्य पितृमेधमनुक्रमम् ॥ १०६
वेदिं च दक्षिणप्राच्यां यथा स्थानं च पावकम् ।
पृषदाज्येन संपूर्णां स्रुवं सर्वे प्रचिक्षिपुः ॥ १०७
पादयोश्शकटं प्रादुरन्तरूर्वो रुलूखलम् ।
दारुपात्राणि सर्वाणि अरणिं चोत्तरारणिम् ॥ १०८
दत्त्वातु मुसलं चान्यद्यथास्थानं विचक्षणाः ।
शास्त्रदृष्टेन विधिना महर्षिविहितेन च ॥ १०९
तत्र मेध्यं पशुं हत्वा राक्षसेन्द्रस्य राक्षसाः ।
परिस्तरणिकां राज्ञो घृताक्तां समवेशयन् ॥ ११०
गन्धैर्माल्यैरलंकृत्य रावणं दीनमानसाः ।
विभीषणसहायास्ते वस्त्रैश्च विविधैरपि ॥ १११
लाजैश्चावकिरन्ति स्म बाष्पपूर्णमुखास्तदा ।
ददौ च पावकं तस्य विधियुक्तं विभीषणः ॥ ११२

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

स्नात्वा चैवार्द्रवस्त्रेण तिलान्दूर्वाभिमिश्रितान् ।
उदके च संमिश्रान्प्रदाय विधिपूर्वकम् ॥ ११३
प्रदाय चोदकं तस्मै मूर्ध्ना चैनं नमस्य च ।
ताः स्त्रियोऽनुनयामास सान्त्वमुक्त्वा पुनः पुनः ॥ ११४
'गम्यता' मिति तास्सर्वा विविशुर्नगरीं तदा ।
प्रविष्टासु च सर्वासु राक्षसीषु विभीषणः ॥ ११५
रामपार्श्वमुपागम्य तदाऽतिष्ठद्विनीतवत् ।
रामोऽपि सह सैन्येन ससुग्रीवस्सलक्ष्मणः ॥ ११६
हर्षं लेभे रिपुं हत्वा यथा वृत्रं शतक्रतुः ॥

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे चतुर्दशोत्तरशततमस्सर्गः ॥

॥ पञ्चदशोत्तरशततमस्सर्गः ॥

ते रावणवधं दृष्ट्वा देवगन्धर्वदानवाः ।
जग्मुस्स्वैस्स्वैर्विमानैस्ते कथयन्तश्शुभाः कथाः ॥ १
रावणस्य वधं घोरं राघवस्य पराक्रमम् ।
सुयुद्धं वानराणां च सुग्रीवस्य च मन्त्रितम् ॥ २
अनुरागं च वीर्यं च सौमित्रेर्लक्ष्मणस्य च ।
कथयन्तो महाभागा जग्मुर्हृष्टा यथा गतम् ॥ ३
राघवस्तु रथं दिव्य मिन्द्रदत्तं शिखिप्रभम् ।
अनुज्ञाय महाभागो मातलिं प्रत्यपूजयत् ॥ ४
राघवेणाभ्यनुज्ञातो मातलिश्शक्रसारथिः ।
दिव्यं तं रथमास्थाय दिवमेवारुरोह सः ॥ ५

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

तस्मिंस्तु दिवमारूढे सुरसारथिसत्तमे ।
राघवः परमप्रीतस्सुग्रीवं परिषस्वजे ॥ ६

परिष्वज्य च सुग्रीवं लक्ष्मणेन प्रचोदितः ।
पूज्यमानो हरिश्रेष्ठै राजगाम बलालयम् ॥ ७

अब्रवीच्च तदा रामस्समीपपरिवर्तिनम् ।
सौमित्रिं सत्यसम्पन्नं लक्ष्मणं दीप्ततेजसम् ॥ ८

"विभीषणमिमं सौम्य! लङ्कायामभिषेचय ।
अनुरक्तं च भक्तं च मम चैवोपकारिणम् ॥ ९

एष मे परमः कामो यदीमं रावणानुजम् ! ।
लङ्कायां सौम्य ! पश्येय मभिषिक्तं विभीषणम् ॥" १०

एवमुक्तस्तु सौमित्री राघवेण महात्मना ।
'तथे' त्युक्त्वा तु संहृष्टस्सौवर्णं घटमाददे ॥ ११

तं घटं वानरेन्द्राणां हस्ते दत्त्वा मनोजवान् ।
आदिदेश महासत्त्वान् समुद्रसलिलानये ॥ १२

इति शीघ्रं ततो गत्वा वानरास्ते महाबलाः ।
आगतास्तज्जलं गृह्य समुद्राद्वानरोत्तमाः ॥ १३

ततस्त्वेकं घटं गृह्य संस्थाप्य परमासने ।
घटेन तेन सौमित्रि रभ्यषिञ्चद्विभीषणम् ॥ १४

लङ्कायां रक्षसां मध्ये राजानं रामशासनात् ।
विधिना मन्त्रदृष्टेन सुहृद्गणसमावृतम् ॥ १५

अभ्यषिञ्चत्स धर्मात्मा शुद्धात्मानं विभीषणम् ।
तस्यामात्या जहृषिरे भक्ता ये चास्य राक्षसाः ॥ १६

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

दृष्ट्वाऽभिषिक्तं लङ्कायां राक्षसेन्द्रं विभीषणम् ।
(राघवः परमां प्रीति माजगाम सलक्ष्मणः) ॥ १७
स तद्राज्यं महत्प्राप्य रामदत्तं विभीषणः ।
प्रकृतीस्सान्त्वयित्वा च ततो राममुपागमत् ॥ १८
अक्षतान्मोदकान्लाजान्दिव्यास्सुमनस स्तदा ।
आजह्रु रथ संहृष्टाः पौरास्तस्मै निशाचराः ॥ १९
स तान्गृहीत्वा दुर्धर्षो राघवाय न्यवेदयत् ।
मङ्गल्यं मङ्गळं सर्वं लक्ष्मणाय च वीर्यवान् ॥ २०
कृतकार्यं समृद्धार्थं दृष्ट्वा रामो विभीषणम् ।
प्रतिजग्राह तत्सर्वं तस्यैव प्रियकाम्यया ॥ २१
(तत्प्रगृह्य परां प्रीतिं जगाम सहलक्ष्मणः) ।
ततश्शैलोपमं वीरं प्राञ्जलिं पार्श्वतः स्थितम् ॥ २२
अब्रवीद्राघवो वाक्यं हनुमन्तं प्लवङ्गमम् ।
"अनुमान्य महाराज मिमं सौम्य! विभीषणम् ॥ २३
गच्छ सौम्य! पुरीं लङ्का मनुज्ञाप्य यथाविधि ।
प्रविश्य रावणगृहं विजयेनाभिनन्द्य च ॥ २४
वैदेह्यै मां कुशलिनं ससुग्रीवं सलक्ष्मणम् ।
आचक्ष्व जयतां श्रेष्ठ! रावणं च मया हतम् ॥ २५
प्रियमेतदुदाहृत्य मैथिल्यास्त्वं हरीश्वर! ।
प्रतिगृह्य च सन्देश मुपावर्तितु मर्हसि ॥" २६

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे पञ्चदशोत्तरशततमस्सर्गः ॥

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

॥ षोडशोत्तरशततमस्सर्गः ॥

इति प्रतिसमादिष्टो हनूमान्मारुतात्मजः ।
प्रविवेश पुरीं लङ्कां पूज्यमानो निशाचरैः ॥ १
प्रविश्य च महातेजा रावणस्य निवेशनम् ।
ददर्श मृजया हीनां सातङ्कामिव रोहिणीम् ॥ २
वृक्षमूले निरानन्दां राक्षसीभिस्समावृताम् ।
निभृतः प्रणतः प्रह्वस्सोऽभिगम्याभिवाद्य च ॥ ३
दृष्ट्वा तमागतं देवी हनूमन्तं महाबलम् ।
तूष्णीमास्ते तदा दृष्ट्वा स्मृत्वा प्रमुदिताऽभवत् ॥ ४
सौम्यं दृष्ट्वा मुखं तस्या हनुमान् प्लवगोत्तमः ।
रामस्य वचनं सर्वमाख्यातु मुपचक्रमे ॥ ५
"वैदेहि! कुशली रामस्सहसुग्रीवलक्ष्मणः ।
विभीषणसहायश्च हरीणां सहितो बलैः ॥ ६
कुशलं चाह सिद्धार्थो हतशत्रुररिन्दमः ।
विभीषणसहायेन रामेण हरिभिस्सह ॥ ७
निहतो रावणो देवि! लक्ष्मणस्य नयेन च ।
पृष्ट्वा च कुशलं रामो वीरस्त्वां रघुनन्दनः ॥ ८
अब्रवीत्परमप्रीतः कृतार्थेनान्तरात्मना ।
प्रियमाख्यामि ते देवि! त्वां तु भूयस्सभाजये ॥ ९
दिष्ट्या जीवसि धर्मज्ञे! जयेन मम संयुगे ।
लब्धो नो विजयस्सीते! स्वस्था भव गतव्यथा ॥ १०
(रावणो निहतः पापस्सामात्यस्ससुतो मृधे) ।
रावणश्च हतश्शत्रुर्लङ्काचेयं वशे स्थिता ॥ ११

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

मया ह्यलब्धनिद्रेण दृढेन तव निर्जये ।
प्रतिज्ञैषा सुनिस्तीर्णा बद्ध्वा सेतुं महोदधौ ॥ १२
संभ्रमश्च न गन्तव्यो वर्तन्त्या रावणालये ।
विभीषणविधेयं हि लङ्कैश्वर्य मिदं कृतम् ॥ १३
तदाश्वसि हि विश्वस्ता स्वगृहे परिवर्तसे ।
अयं चाभ्येति संहृष्टस्त्वद्दर्शनसमुत्सुकः ॥" १४
एवमुक्ता समुत्पत्य सीता शशिनिभानना ।
प्रहर्षेणावरुद्धा सा व्याजहार न किंचन ॥ १५
अब्रवीच्च हरिश्रेष्ठस्सीता मप्रतिजल्पतीम् ।
"किंनु चिन्तयसे देवि! किंनु मां नाभिभाषसे ॥" १६
एवमुक्ता हनुमता सीता धर्मे व्यवस्थिता ।
अब्रवीत्परमप्रीता हर्षगद्गदया गिरा ॥ १७
"प्रियमेतदुपश्रुत्य भर्तुर्विजयसंश्रितम् ।
प्रहर्षवशमापन्ना निर्वाक्याऽस्मि क्षणान्तरम् ॥ १८
न हि पश्यामि सदृशं चिन्तयन्ती प्लवङ्गम! ।
मत्प्रियाख्यानकस्येह तव प्रत्यभिनन्दनम् ॥ १९
न च पश्यामि तत्सौम्य! पृथिव्यामपि वानर! ।
सदृशं मत्प्रियाख्याने तव दातुं भवेत्समम् ॥ २०
हिरण्यं वा सुवर्णं वा रत्नानि विविधानि च ।
राज्यं वा त्रिषु लोकेषु नैतदर्हति भाषितुम् ॥" २१
एवमुक्तस्तु वैदेह्या प्रत्युवाच प्लवङ्गमः ।
"गृहीतप्राञ्जलिर्वाक्यं सीतायाः प्रमुखे स्थितः ॥ २२

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

भर्तुः प्रियहिते युक्ते! भर्तुर्विजयकाङ्क्षिणि!।
स्निग्धमेवं विधं वाक्यं त्वमेवार्हसि भाषितुम् ॥ २३
तवैतद्वचनं सौम्ये! सारवत्स्निग्धमेव च ।
रत्नौघाद्विविधाच्चापि देवराज्याद्विशिष्यते ॥ २४
अर्थतश्च मया प्राप्ता देवराज्यादयो गुणाः ।
हतशत्रुं विजयिनं रामं पश्यामि सुस्थितम् ॥" २५
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा मैथिली जनकात्मजा ।
ततश्शुभतरं वाक्य मुवाच पवनात्मजम् ॥ २६
"अतिलक्षणसम्पन्नं माधुर्यगुणभूषितम् ।
बुद्ध्या ह्यष्टाङ्गया युक्तं त्वमेवार्हसि भाषितुम् ॥ २७
श्लाघनीयोऽनिलस्य त्वं पुत्रः परमधार्मिकः ।
बलं शौर्यं श्रुतं सत्त्वं विक्रमो दाक्ष्यमुत्तमम् ॥ २८
तेजः क्षमा धृतिः स्थैर्यं विनीतत्वं नसंशयः ।
एते चान्ये च बहवो गुणास्त्वय्येव शोभनाः ॥" २९
अथोवाच पुनस्सीता मसम्भ्रान्तो विनीतवत् ।
प्रगृहीताञ्जलिर्हर्षात्सीतायाः प्रमुखे स्थितः ॥ ३०
"इमास्तु खलु राक्षस्यो यदि त्वमनुमन्यसे ।
हन्तुमिच्छाम्यहं सर्वा याभिस्त्वं तर्जिता पुरा ॥ ३१
क्लिश्यन्तीं पतिदैवां त्वा मशोकवनिकां गताम् ।
घोररूपसमाचाराः क्रूराः क्रूरतरेक्षणाः ॥ ३२
राक्षस्यो दारुणकथा वरमेतत्प्रयच्छ मे ।
मुष्टिभिः पाणिभिस्सर्वाश्चरणैश्चैव शोभने! ॥ ३३

 CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

इच्छामि विविधैर्घोरै र्हन्तुमेतास्सुदारुणाः ।
घोरैर्जानुप्रहारैश्च दशनानां च पातनैः ॥ ३४
भक्षणैः कर्णनासानां केशानां लुञ्छनै स्तथा ।
नखैश्शुष्कमुखीभिश्च दारणैर्लङ्घनै र्हतैः ॥ ३५
निपात्य हन्तुमिच्छामि तव विप्रियकारिणीः ॥
एवं प्रकारैर्बहुभि र्विप्रकारै र्यशस्विनि ! ॥ ३६
हन्तुमिच्छाम्यहं देवि ! तवेमाः कृतकिल्बिषाः ।
एवमुक्ता हनुमता वैदेही जनकात्मजा ॥ ३७
उवाच धर्मसहितं हनूमन्तं यशस्विनी ।
"राजसंश्रयवश्यानां कुर्वन्तीनां पराज्ञया ॥ ३८
विधेयानां च दासीनां कः कुप्येद्वानरोत्तम ! ।
भाग्यवैषम्ययोगेन पुरा दुश्चरितेन च ॥ ३९
मयैतत्प्राप्यते सर्वं स्वकृतं ह्युपभुज्यते ।
प्राप्तव्यं तु दशायोगात्मयैतदिति निश्चितम् ॥ ४०
दासीनां रावणस्याहं मर्षयामीह दुर्बला ।
आज्ञप्ता रावणेनैता राक्षस्यो मामतर्जयन् ॥ ४१
हते तस्मिन्न कुर्युर्हि तर्जनं वानरोत्तम ! ।
अयं व्याघ्रसमीपे तु पुराणो धर्मसंस्थितः ॥ ४२
ऋक्षेण गीतः श्लोको मे तं निबोध प्लवङ्गम ! ।
न परः पापमादत्ते परेषां पापकर्मणाम् ॥ ४३
समयो रक्षितव्यस्तु सन्तश्चारित्रभूषणाः ।
पापानां वा शुभानां वा वधार्हाणां प्लवङ्गम ! ॥ ४४

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

कार्यं करुणमार्येण न कश्चिन्नापराध्यति ।
लोकहिंसाविहाराणां रक्षसां कामरूपिणाम् ॥ ४५
कुर्वतामपि पापानि नैव कार्यमशोभनम् ।”
एवमुक्तस्तु हनुमान् सीतया वाक्यकोविदः ॥ ४६
प्रत्युवाच ततस्सीतां रामपत्नीं यशस्विनीम् ।
“युक्ता रामस्य भवती धर्मपत्नी यशस्विनी ॥ ४७
प्रतिसन्दिश मां देवि ! गमिष्ये यत्र राघवः ।”
एवमुक्ता हनुमता वैदेही जनकात्मजा ॥ ४८
अब्रवी “द्रष्टुमिच्छामि भर्तारं वानरोत्तम !” ।
तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा हनूमान्पवनात्मजः ॥ ४९
हर्षयन्मैथिलीं वाक्य मुवाचेदं महाद्युतिः ।
“पूर्णचन्द्राननं रामं द्रक्ष्यस्यार्ये ! सलक्ष्मणम् ॥ ५०
स्थिरमित्रं हतामित्रं शचीव त्रिदशेश्वरम् ।”
तामेवमुक्त्वा राजन्तीं सीतां साक्षादिव श्रियम् ॥ ५१
आजगाम महावेगो हनूमान्यत्र राघवः ।

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे षोडशोत्तरशततमस्सर्गः ॥

॥ सप्तदशोत्तरशततमस्सर्गः ॥

स उवाच महाप्राज्ञ माभिगम्य प्लवङ्गमः ।
रामं वचनमर्थज्ञो वरं सर्वधनुष्मताम् ॥ १
“यन्निमित्तोऽय मारम्भः कर्मणां च फलोदयः ।
तां देवीं शोकसन्तप्तां मैथिलीं द्रष्टुमर्हसि ॥ २

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

सा हि शोकसमाविष्टा बाष्पपर्याकुलेक्षणा ।
मैथिली विजयं श्रुत्वा तव हर्ष मुपागमत् ॥ ३
पूर्वकात्प्रत्ययाच्चाह मुक्तो विश्वस्तया तया ।
भर्तारं द्रष्टुमिच्छामि कृतार्थं सहलक्ष्मणम् ॥" ४
एवमुक्तो हनुमता रामो धर्मभृतां वरः ।
अगच्छत्सहसा ध्यान मीषद्बाष्पपरिप्लुतः ॥ ५
दीर्घमुष्णं विनिश्श्वस्य मेदिनी मवलोकयन् ।
उवाच मेघसङ्काशं विभीषणमुपस्थितम् ॥ ६
" दिव्याङ्गरागां वैदेहीं दिव्याभरणभूषिताम् ।
इह सीतां शिरस्स्नाता मुपस्थापय माचिरम् ॥" ७
एवमुक्तस्तु रामेण त्वरमाणो विभीषणः ।
प्रविश्यान्तःपुरं सीतां स्त्रीभिस्स्वाभि-रचोदयत् ॥ ८
(तत्र सीतां महाभागां दृष्ट्वोवाच विभीषणः ।
मूर्ध्नि बद्धाञ्जलिश्श्रीमान् विनीतो राक्षसेश्वरः) ॥ ९
" दिव्याङ्गरागा वैदेहि ! दिव्याभरणभूषिता ।
यानमारोह भद्रं ते भर्ता त्वां द्रष्टुमिच्छति ॥" १०
एवमुक्ता तु वैदेही प्रत्युवाच विभीषणम् ।
"अस्नाता द्रष्टुमिच्छामि भर्तारं राक्षसाधिप !" ॥ ११
तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा प्रत्युवाच विभीषणः ।
"यदाह राजा भर्ता ते तत्तथा कर्तुमर्हसि ।" १२
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा मैथिली पतिदेवता ।
भर्तृभक्तिव्रता साध्वी तथेति प्रत्यभाषत ॥ १३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

ततस्सीतां शिरस्स्नातां युवतीभिरलंकृताम् ।
महार्हाभरणोपेतां महार्हाम्बरधारिणीम् ॥ १४
आरोप्य शिबिकां दीप्तां परार्ध्याम्बरसंवृताम् ।
रक्षोभिर्बहुभिर्गुप्ता माजहार विभीषणः ॥ १५
सोऽभिगम्य महात्मानं ज्ञात्वापि ध्यानमास्थितम् ।
प्रणतश्च प्रहृष्टश्च प्राप्तां सीतां न्यवेदयत् ॥ १६
तामागता मुपश्रुत्य रक्षोगृहचिरोषिताम् ।
हर्षो दैन्यं च रोषश्च त्रयं राघवमाविशत् ॥ १७
ततः पार्श्वगतं दृष्ट्वा सविमर्शं विचारयन् ।
विभीषणमिदं वाक्य महृष्टं राघवोऽब्रवीत् ॥ १८
"राक्षसाधिपते ! सौम्य ! नित्यं मद्विजये रत ! ।
वैदेही सन्निकर्षं मे शीघ्रं समुपगच्छतु ॥" १९
स तद्वचनमाज्ञाय राघवस्य विभीषणः ।
तूर्णमुत्सारणे यत्नं कारयामास सर्वतः ॥ २०
कञ्चुकोष्णीषिणस्तत्र वेत्रजर्झरपाणयः ।
उत्सारयन्तः पुरुषास्समन्तात्परिचक्रमुः ॥ २१
ऋक्षाणां वानराणां च राक्षसानां च सर्वशः ।
बृन्दान्युत्सार्यमाणानि दूरमुत्ससृजु स्तदा ॥ २२
तेषामुत्सार्यमाणानां सर्वेषां ध्वनिरुत्थितः ।
वायुनोद्वर्तमानस्य सागरस्येव निस्स्वनः ॥ २३
उत्सार्यमाणां स्तान्दृष्ट्वा समन्ताज्जातसम्भ्रमान् ।
दाक्षिण्यात्तदमर्षाच्च वारयामास राघवः ॥ २४

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

संरब्धश्चाब्रवीद्राम श्चक्षुषा प्रदहन्निव ।
विभीषणं महाप्राज्ञं सोपालम्भ मिदं वचः ॥ २५
"किमर्थं मा मनादृत्य क्लिश्यतेऽयं त्वया जनः ।
निवर्तयैन मुद्योगं जनोऽयं स्वजनो मम ॥ २६
न गृहाणि न वस्त्राणि न प्राकारा स्तिरस्क्रियाः ।
नेदृशा राजसत्कारा वृत्तमावरणं स्त्रियाः ॥ २७
व्यसनेषु न कृच्छ्रेषु न युद्धेषु स्वयंवरे ।
न क्रतौ न विवाहे च दर्शनं दुष्यति स्त्रियाः ॥ २८
सैषा युद्धगताचैव कृच्छ्रे च महति स्थिता ।
दर्शनेऽस्या न दोषस्स्यान्मत्समीपे विशेषतः ॥ २९
तदानय समीपं मे शीघ्रमेनां विभीषण ।
सीता पश्यतु मामेषा सुहृद्गणवृतं स्थितम् ॥ ३०
एवमुक्तस्तु रामेण सविमर्शो विभीषणः ।
रामस्योपानयत्सीतां सन्निकर्षं विनीतवत् ॥ ३१
ततो लक्ष्मण सुग्रीवौ हनूमांश्च प्लवङ्गमः ।
निशम्य वाक्यं रामस्य बभूवुर्व्यथिता भृशम् ॥ ३२
कळत्रनिरपेक्षैश्च इङ्गितैरस्य दारुणैः ।
अप्रीतमिव सीतायां तर्कयन्ति स्म राघवम् ॥ ३३
लज्जयात्ववलीयन्ती स्वेषु गात्रेषु मैथिली ।
विभीषणेनानुगता भर्तारं साऽभ्यवर्तत ॥ ३४
सा वस्त्रसंरुद्धमुखी लज्जया जनसंसदि ।
रुरोदासाद्य भर्तारं 'मार्यपुत्रे' ति भाषिणी ॥ ३५

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

विस्मयाच्च प्रहर्षाच्च स्नेहाच्च पतिदेवता ।
उदैक्षत मुखं भर्तुस्सौम्यं सौम्यतरानना ॥ ३६
अथ समपनुदन्मनःक्लमं सा सुचिर मदृष्ट मुदीक्ष्य वै प्रियस्य ।
वदनमुदितपूर्णचन्द्रकान्तं विमलशशाङ्कनिभानना तदानीम् ॥ ३७

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे सप्तदशोत्तरशततमस्सर्गः ॥

॥ अष्टादशोत्तरशततमस्सर्गः ॥

तां तु पार्श्वस्थितां प्रह्वां रामस्सम्प्रेक्ष्य मैथिलीम् ।
हृदयान्तर्गतक्रोधो व्याहर्तु मुपचक्रमे ॥ १
"एषासि निर्जिता भद्रे! शत्रुं जित्वा मया रणे ।
पौरुषाद्यदनुष्ठेयं तदेतदुपपादितम् ॥ २
गतोऽस्म्यन्त ममर्षस्य धर्षणा संप्रमार्जिता ।
अवमानश्च शत्रुश्च मया युगपदुद्धृतौ ॥ ३
अद्य मे पौरुषं दृष्ट मद्य मे सफलः श्रमः ।
अद्य तीर्णप्रतिज्ञत्वात्प्रभवामीह चात्मनः ॥ ४
या त्वं विरहिता नीता चलचित्तेन रक्षसा ।
दैवसंपादितो दोषो मानुषेण मया जितः ॥ ५
सम्प्राप्तमवमानं यस्तेजसा न प्रमार्जति ।
कस्तस्य पुरुषार्थोऽस्ति पुरुषस्याल्पतेजसः ॥ ६
लङ्घनं च समुद्रस्य लङ्कायाश्चावमर्दनम् ।
सफलं तस्य तच्छ्लाघ्यं महत्कर्म हनूमतः ॥ ७
युद्धे विक्रमतश्चैव हितं मन्त्रयतश्च मे ।
सुग्रीवस्य ससैन्यस्य सफलोऽद्य परिश्रमः ॥ ८

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

निर्गुणं भ्रातरं त्यक्त्वा यो मां स्वयमुपस्थितः ।
विभीषणस्य भक्तस्य सफलोऽद्य परिश्रमः ॥" ९
इत्येवं ब्रुवतस्तस्य सीता रामस्य तद्वचः ।
मृगी वोत्फुल्लनयना बभूवाश्रुपरिप्लुता ॥ १०
पश्यत स्तां तु रामस्य भूयः क्रोधो ऽभ्यवर्धत ।
प्रभूताज्यावसिक्तस्य पावकस्येव दीप्यतः ॥ ११
स बद्ध्वा भ्रुकटीं वक्त्रे तिर्यक्प्रेक्षितलोचनः ।
अब्रवीत्परुषं सीतां मध्ये वानररक्षसाम् ॥ १२
"यत्कर्तव्यं मनुष्येण धर्षणां परिमार्जता ।
तत्कृतं सकलं सीते! शत्रुहस्तादमर्षणात् ॥ १३
निर्जिता जीवलोकस्य तपसा भावितात्मना ।
अगस्त्येन दुराधर्षा मुनिना दक्षिणेव दिक् ॥ १४
विदितश्चास्तु ते भद्रे! योऽयं रणपरिश्रमः ।
स तीर्णस्सुहृदां वीर्यान्नत्वदर्थं मया कृतः ॥ १५
रक्षता तु मया वृत्त मपवादं च सर्वशः ।
प्रख्यातस्यात्मवंशस्य न्यङ्गं च परिरक्षता ॥ १६
(निर्जितासि मया भद्रे शत्रुं जित्वा महारणे) ।
प्राप्तचारित्रसन्देहा मम प्रतिमुखे स्थिता ॥ १७
दीपो नेत्रातुरस्येव प्रतिकूलासि मे दृढम् ।
तद्गच्छह्यभ्यनुज्ञाता यथेष्टं जनकात्मजे ॥ १८
एता दश दिशो भद्रे कार्य मस्ति न मे त्वया !
कः पुमान्हि कुले जातः स्त्रियं परगृहोषिताम् ॥ १९

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

तेजस्वी पुनरादद्यात्सुहृल्लेख्येन चेतसा ।
रावणाङ्कपरिभ्रष्टां दृष्टां दुष्टेन चक्षुषा ॥ २०
कथं त्वां पुनरादद्यां कुलं व्यपदिशन् महत् ।
तदर्थं निर्जिता मे त्वं यशः प्रत्याहृतं मया ॥ २१
नास्ति मे त्वय्यभिष्वङ्गो यथेष्टं गम्यता मितः ।
इति प्रव्याहृतं भद्रे! मयैतत्कृतबुद्धिना ॥ २२
लक्ष्मणे भरते वा त्वं कुरु बुद्धिं यथा सुखम् ।
सुग्रीवे वानरेन्द्रे वा राक्षसेन्द्रे विभीषणे ॥ २३
निवेशय मनस्सीते! यथा वा सुखमात्मनः ।
न हि त्वां रावणो दृष्ट्वा दिव्यरूपां मनोरमाम् ॥ २४
मर्षयेत चिरं सीते स्वगृहे परिवर्तिनीम् ।"
ततः प्रियार्हश्रवणा तदप्रियं प्रियादुपश्रुत्य चिरस्य मैथिली ।
मुमोच बाष्पं सुभृशं प्रवेपिता गजेन्द्रहस्ताभिहतेव सल्लकी ॥ २५

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे अष्टादशोत्तरशततमस्सर्गः ॥

॥ एकोनविंशत्युत्तरशततमस्सर्गः ॥

एवमुक्ता तु वैदेही परुषं रोमहर्षणम् ।
राघवेण सरोषेण भृशं प्रव्यथिताऽभवत् ॥ १
सा तदश्रुतपूर्वं हि जने महति मैथिली ।
श्रुत्वा भर्तृवचो रूक्षं लज्जया व्रीलिताऽभवत् ॥ २
प्रविशन्तीव गात्राणि स्वान्येव जनकात्मजा ।
वाक्छल्यैस्तैस्सशल्येव भृश मश्रूण्यवर्तयत् ॥ ३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

ततो बाष्पपरिक्लिष्टं प्रमार्जन्ती स्व माननम् ।
शनैर्गद्गदया वाचा भर्तार मिदमब्रवीत् ॥ ४
" किं मामसदृशं वाक्य मीदृशं श्रोत्रदारुणम् ।
रूक्षं श्रावयसे वीर! प्राकृतः प्राकृतामिव ॥ ५
न तथास्मि महाबाहो! यथा त्व मवगच्छसि ।
प्रत्ययं गच्छ मे येन चारित्रेणैव ते शपे ॥ ६
पृथक् स्त्रीणां प्रचारेण जातिं तां परिशङ्कसे ।
परित्यजेमां शङ्कां तु यदि तेऽहं परीक्षिता ॥ ७
यद्यहं गात्रसंस्पर्शं गतास्मि विवशा प्रभो! ।
कामकारो न मे तत्र दैवं तत्रापराध्यति ॥ ८
मदधीनं तु यत्तन्मे हृदयं त्वयि वर्तते ।
पराधीनेषु गात्रेषु किं करिष्याम्यनीश्वरा ॥ ९
सह संवृद्ध भावाच्च संसर्गेण च मानद ।
यद्यहं ते न विज्ञाता हता तेनास्मि शाश्वतम् ॥ १०
प्रेषितस्ते यदा वीरो हनुमानवलोककः ।
लङ्कास्थाऽहं त्वया वीर! किं तदा नं विसर्जिता ॥ ११
प्रत्यक्षं वानरेन्द्रस्य तद्वाक्यसमनन्तरम् ।
त्वया संत्यक्तया वीर! त्यक्तं स्याज्जीवितं मया ॥ १२
न वृथा ते श्रमोऽयं स्यात्संशयेन्यस्य जीवितम् ।
सुहृज्जनपरिक्लेशो नचायं निष्फलस्तव ॥ १३
त्वया तु नरशार्दूल! क्रोध मेवानुवर्तता ।
लघुनेव मनुष्येण स्त्रीत्वमेव पुरस्कृतम् ॥ १४

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

अपदेशेन जनकान्नोत्पत्ति र्वसुधातलात् ।
मम वृत्तं च वृत्तज्ञ! बहु तेन पुरस्कृतम् ॥ १५
नप्रमाणीकृतः पाणिर्बाल्ये बालेन पीडितः ।
मम भक्तिश्च शीलं च सर्वं ते पृष्ठतः कृतम् ॥" १६
एवं ब्रुवाणा रुदती बाष्पगद्गदभाषिणी ।
अब्रवील्लक्ष्मणं सीता दीनं ध्यानपरं स्थितम् ॥ १७
चितां मे कुरु सौमित्रे व्यसनस्यास्य भेषजम् ।
मिथ्योपघातोपहता नाहं जीवितु मुत्सहे ॥ १८
अप्रीतस्य गुणैर्भर्तुस्त्यक्ताया जनसंसदि ।
मा क्षमा मे गतिर्गन्तुं प्रवेक्ष्ये हव्यवाहनम् ॥" १९
एवमुक्तस्तु वैदेह्या लक्ष्मणः परवीरहा ।
अमर्षवशमापन्नो राघवानन मैक्षत ॥ २०
स विज्ञाय ततश्छन्दं रामस्याकारसूचितम् ।
चितां चकार सौमित्रिर्मते रामस्य वीर्यवान् ॥ २१
(इन्धनैर्वानरानीतैः श्रीगन्धागरुचन्दनैः) ।
अधोमुखं तदा रामं शनैः कृत्वा प्रदक्षिणम् । २२
उपासर्पत वैदेही दीप्यमानं हुताशनम् ॥
प्रणम्य देवताभ्यश्च ब्राह्मणेभ्यश्च मैथिली ॥ २३
बद्धाञ्जलिपुटाचेद मुवाचाग्निसमीपतः ।
"यथा मे हृदयं नित्यं नापसर्पति राघवात् ॥ २४
तथा लोकस्य साक्षी मां सर्वतः पातु पावकः ।
यथा मां शुद्धचारित्रां दुष्टां जानाति राघवः ॥ २५

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

तथा लोकस्य साक्षी मां सर्वतः पातु पावकः ।
कर्मणा मनसा वाचा यथा नातिचराम्यहम् ॥ २६
राघवं सर्वधर्मज्ञं तथा मां पातु पावकः ।
आदित्यो भगवान्वायु र्दिशश्चन्द्र स्तथैव च ॥ २७
अहश्चापि तथा सन्ध्ये रात्रिश्च पृथिवी तथा ।
यथाऽन्येऽपि विजानन्ति तथा चारित्रसंयुताम् ॥" २८
(तथा लोकस्य साक्षी मां सर्वतः पातु पावकः ।
एवमुक्त्वा तु वैदेही परिक्रम्य हुताशनम् ॥ २९
विवेश ज्वलनं दीप्तं निस्सङ्गेनान्तरात्मना ।
जनस्स सुमहां स्त्रस्तो बालवृद्धसमाकुलः ॥ ३०
ददर्श मैथिलीं तत्र प्रविशन्तीं हुताशनम् ।
सा तप्तनवहेमाभा तप्तकाञ्चनभूषणा ॥ ३१
पपात ज्वलनं दीप्तं सर्वलोकस्य सन्निधौ ।
(ददृशुस्तां विशालाक्षीं पतन्तीं हव्यवाहने ॥ ३२
सीतां सर्वाणि भूतानि रुक्मवेदिनिभां तदा ।)
ददृशुस्तां महाभागां प्रविशन्तीं हुताशनम् ॥ ३३
सीतां कृत्स्ना स्त्रयो लोकाः पुण्या माज्याहुती मिव ।
प्रचुक्रुशुः स्त्रियस्सर्वा स्तां दृष्ट्वा हव्यवाहने ॥ ३४
पतन्तीं संस्कृतां मन्त्रै र्वसोर्धारा मिवाध्वरे ।
ददृशुस्तां त्रयो लोका देवगन्धर्वदानवाः ॥ ३५
शप्तां पतन्तीं निरये त्रिदिवाद्देवतामिव ।
तस्या मग्निं विशन्त्यां तु हाहेति विपुलः स्वनः ॥ ३६
रक्षसां वानराणां च संबभूवाद्भुतोपमः ।

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे एकोनविंशत्युत्तरशततमस्सर्गः ॥

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

॥ विंशत्युत्तरशततमस्सर्गः ॥

ततो हि दुर्मना रामश्श्रुत्वैव वदतां गिरः ।
दध्यौ मुहूर्तं धर्मात्मा बाष्पव्याकुललोचनः ॥ १
ततो वै श्रवणो राजा यमश्चामित्रकर्शनः ।
सहस्राक्षो महेन्द्रश्च वरुणश्च परन्तपः ॥ २
षडर्धनयनश्श्रीमान् महादेवो वृषध्वजः ।
कर्ता सर्वस्य लोकस्य ब्रह्मा ब्रह्मविदां वरः ॥ ३
एते सर्वे समागम्य विमानैस्सूर्यसन्निभैः ।
आगम्य नगरीं लङ्का मभिजग्मुश्च राघवम् ॥ ४
ततस्सहस्ताभरणान् प्रगृह्य विपुलान्भुजान् ।
अब्रुवं स्त्रिदशश्रेष्ठाः प्राञ्जलिं राघवं स्थितम् ॥ ५
"कर्ता सर्वस्य लोकस्य श्रेष्ठो ज्ञानवतां वरः ।
उपेक्षसे कथं सीतां पतन्तीं हव्यवाहने ॥ ६
कथं देवगणश्रेष्ठ मात्मानं नावबुध्यसे ।
ऋतुधामा वसुः पूर्वं वसूनां त्वं प्रजापतिः ॥ ७
त्रयाणां त्वं हि लोकाना मादिकर्ता स्वयं प्रभुः ।
रुद्राणा मष्टमो रुद्रस्साध्यानामसि पञ्चमः ॥ ८
अश्विनौ चापि ते कर्णौ चन्द्रसूर्यौ च चक्षुषी ।
अन्ते चादौ च लोकानां दृश्यसे त्वं परन्तप ॥ ९
उपेक्षसे च वैदेहीं मानुषः प्राकृतो यथा" ।
इत्युक्तो लोकपालैस्तैस्स्वामी लोकस्य राघवः ॥ १०
अब्रवीत्त्रिदशश्रेष्ठान्रामो धर्मभृतां वरः ।
(नाहं विष्णुर्नरुद्रश्च नदेवा नापितामहः) ॥ ११

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

"आत्मानं मानुषं मन्ये रामं दशरथात्मजम् ।
योऽहं यस्य यतश्चाहं भगवांस्तद्ब्रवीतु मे ॥" १२
इति ब्रुवाणं काकुत्स्थं ब्रह्मा ब्रह्मविदां वरः ।
"अब्रवीच्छृणु मे राम ! सत्यं सत्यपराक्रम ! ॥ १३
भवान्नारायणो देवश्श्रीमां श्चक्रायुधो विभुः ।
एकशृङ्गो वराह स्त्वं भूतभव्यसपत्नजित् ॥ १४
अक्षरं ब्रह्मसत्यं च मध्ये चान्ते च राघव ! ।
लोकानां त्वं परो धर्मो विष्वक्सेन श्चतुर्भुजः ॥ १५
शार्ङ्गधन्वा हृषीकेशः पुरुषः पुरुषोत्तमः ।
अजितः खड्गधृद्विष्णुः कृष्णश्चैव बृहद्बलः ॥ १६
सेनानी ग्रामणीश्चत्वं बुद्धिस्स त्वं क्षमः दमः ।
प्रभवश्चाप्ययश्च त्वमुपेन्द्रो मधुसूदनः ॥ १७
इन्द्रकर्मा महेन्द्रस्त्वं पद्मनाभो रणान्तकृत् ।
शरण्यं शरणं च त्वामाहुर्दिव्या महर्षयः ॥ १८
सहस्रशृङ्गो वेदात्मा शतजिह्वो महर्षभः ।
त्वं त्रयाणां हि लोकानामादिकर्ता स्वयं प्रभुः ॥ १९
सिद्धानामपि साध्यानामाश्रयश्चासि पूर्वजः ।
त्वं यज्ञस्त्वं वषट्कारस्त्वमोंकारः परन्तपः ॥ २०
प्रभवं निधनं वा ते न विदुः को भवानिति ।
दृश्यसे सर्वभूतेषु ब्राह्मणेषु च गोषु च ॥ २१
दिक्षु सर्वासु गगने पर्वतेषु वनेषु च ।
सहस्रचरणश्श्रीमान् शतशीर्षस्सहस्रदृक् ॥ २२

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

त्वं धारयसि भूतानि वसुधां च सपर्वताम् ।
अन्ते पृथिव्यास्सलिले दृश्यसे त्वं महोरगः ॥ २३
त्रीन्लोकान्धारयन्राम ! देवगन्धर्वदानवान् ।
अहं ते हृदयं राम ! जिह्वा देवी सरस्वती ॥ २४
देवा गात्रेषु रोमाणि स्थितास्ते ब्रह्मणः प्रभो ! ।
निमेषस्ते भवेद्रात्रि रुन्मेष स्ते भवेद्दिवा ॥ २५
संस्कारा स्तेऽभवन्वेदा न तदस्ति त्वया विना ।
जगत्सर्वं शरीरं ते स्थैर्यं ते वसुधातलम् ॥ २६
अग्निः कोपः प्रसाद स्ते सोमश्श्रीवत्सलक्षणः ।
त्वया लोकास्त्रयः क्रान्ताः पुराणे विक्रमै स्त्रिभिः ॥ २७
महेन्द्रश्च कृतो राजा बलिं बद्ध्वा महासुरम् ।
सीता लक्ष्मी र्भवान्विष्णु र्देवः कृष्णः प्रजापतिः ॥ २८
वधार्थं रावणस्येह प्रविष्टो मानुषीं तनुम् ।
तदिदं नः कृतं कार्यं त्वया धर्मभृतां वर ! ॥ २९
निहतो रावणो राम ! प्रहृष्टो दिवमाक्रम ।
अमोघं बलवीर्यं ते अमोघस्ते पराक्रमः ॥ ३०
अमोघं दर्शनं राम न च मोघस्तवस्तवः ।
अमोघास्ते भविष्यन्ति भक्तिमन्तश्च ये नराः ॥ ३१
ये त्वां देवं ध्रुवं भक्ताः पुराणं पुरुषोत्तमम् ।
प्राप्नुवन्ति सदा कामानिह लोके परत्र च ॥ ३२
इममार्षं स्तवं नित्यमितिहासं पुरातनम् ।
ये नराः कीर्तयिष्यन्ति नास्ति तेषां पराभवः ॥ ३३

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे विंशत्युत्तरशततमस्सर्गः ॥

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

॥ एकविंशत्युत्तरशततमस्सर्गः ॥

एतच्छ्रुत्वा शुभं वाक्यं पितामहसमीरितम् ।
अङ्केनादाय वैदेही मुत्पपात विभावसुः ॥ १
स विधूय चितां तां तु वैदेहीं हव्यवाहनः ।
उत्तस्थौ मूर्तिमानाशु गृहीत्वा जनकात्मजाम् ॥ २
तरुणादित्यसङ्काशां तप्तकाञ्चनभूषणाम् ।
रक्ताम्बरधरां बालां नीलकुञ्चितमूर्धजाम् ॥ ३
अक्लिष्टमाल्याभरणां तथा रूपां मनस्विनीम् ।
ददौ रामाय वैदेही मङ्के कृत्वा विभावसुः ॥ ४
अब्रवीच्च तदा रामं साक्षी लोकस्य पावकः ।
" एषा ते राम! वैदेही पापमस्या न विद्यते ॥ ५
नैव वाचा न मनसा नानुध्यानान्नचक्षुषा ।
सुवृत्ता वृत्तशौण्डीर! न त्वा मतिचचारह ॥ ६
रावणेनापनीतैषा वीर्योत्सिक्तेन रक्षसा ।
त्वया विरहिता दीना विवशा निर्जनाद्वनात् ॥ ७
रुद्धा चान्तःपुरे गुप्ता त्वच्चित्ता त्वत्परायणा ।
रक्षिता राक्षसीसङ्घै र्विकृतैर्घोरदर्शनैः ॥ ८
प्रलोभ्यमाना विविधं भर्त्स्यमाना च मैथिली ।
नाचिन्तयत तद्रक्षस्त्वद्गते नान्तरात्मना ॥ ९
विशुद्धभावां निष्पापां प्रतिगृह्णीष्व राघव! ।
न किञ्चिदभिधातव्यमहमाज्ञापयामि ते ॥" १०
ततः प्रीतमना रामश्श्रुत्वैतद्वदतां वरः ।
दध्यौ मुहूर्तं धर्मात्मा बाष्पव्याकुललोचनः ॥ ११

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

एवमुक्तो महातेजा धृतिमान्दृढविक्रमः ।
अब्रवीत्त्रिदशश्रेष्ठं रामो धर्मभृतां वरः ॥ १२
"अवश्यं त्रिषु लोकेषु न सीता पाप मर्हति ।
दीर्घकालोषिता हीयं रावणान्तःपुरे शुभा ॥ १३
'बालिशः खलु कामात्मा रामो दशरथात्मजः ।'
इति वक्ष्यन्ति मां सन्तो जानकी मविशोध्य हि ॥ १४
अनन्यहृदयां भक्तां मच्चित्तपरिवर्तिनीम् ।
अहमप्यवगच्छामि मैथिलीं जनकात्मजाम् ॥ १५
प्रत्ययार्थं तु लोकानां त्रयाणां सत्यसंश्रयः ।
उपेक्षे चापि वैदेहीं प्रविशन्तीं हुताशनम् ॥ १६
इमामपि विशालाक्षीं रक्षितां स्वेन तेजसा ।
रावणो नातिवर्तेत वेलामिव महोदधिः ॥ १७
न हि शक्तस्सदुष्टात्मा मनसापि हि मैथिलीम् ।
प्रधर्षयितुमप्राप्तां दीप्ता मग्निशिखामिव ॥ १८
नेय मर्हति चैश्वर्यं रावणान्तःपुरे शुभा ।
अनन्या हि मया सीता भास्करेण प्रभा यथा ॥ १९
विशुद्धा त्रिषु लोकेषु मैथिली जनकात्मजा ।
न हि हातुमियं शक्या कीर्ति रात्मवता यथा ॥ २०
अवश्यं तु मया कार्यं सर्वेषां वो वचश्शुभम् ।
स्निग्धानां लोकमान्याना मेवं च ब्रुवतां हितम् ॥" २१
इतीदमुक्त्वा विदितं महाबलैः प्रशस्यमानस्स्वकृतेन कर्मणा ।
समेत्य रामः प्रियया महाबलस्सुखं सुखार्होऽनुबभूवराघवः ॥ २२

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे एकविंशत्युत्तरशततमस्सर्गः ॥

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

॥ द्वात्रिंशत्युत्तरशततमस्सर्गः ॥

एतच्छ्रुत्वा शुभं वाक्यं राघवेण सुभाषितम् ।
इदं शुभतरं वाक्यं व्याजहार महेश्वरः ॥ १

" पुष्कराक्ष ! महाबाहो ! महावक्षः ! परन्तप ! ।
दिष्ट्याकृतमिदं कर्म त्वया शस्त्रभृतां वर ! ॥ २

दिष्ट्या सर्वस्य लोकस्य प्रवृद्धं दारुणं तमः ।
अपावृत्तं त्वया संख्ये राम ! रावणजं भयम् ॥ ३

आश्वास्य भरतं दीनं कौसल्यां च यशस्विनीम् ।
कैकेयीं च सुमित्रां च दृष्ट्वा लक्ष्मणमातरम् ॥ ४

प्राप्य राज्य मयोध्यायां नन्दयित्वा सुहृज्जनम् ।
इक्ष्वाकूणां कुले वंशं स्थापयित्वा महाबल ॥ ! ५

इष्ट्वा तुरगमेधेन प्राप्य चानुत्तमं यशः ।
ब्राह्मणेभ्यो धनं दत्त्वा त्रिदिवं गन्तुमर्हसि ॥ ६

एष राजा विमानस्थः पिता दशरथस्तव ।
काकुत्स्थ ! मानुषे लोके गुरुस्तव महायशाः ॥ ७

इन्द्रलोकं गतश्श्रीमां स्त्वया पुत्रेण तारितः ।
लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा त्वमेन मभिवादय ॥" ८

महादेववचश्श्रुत्वा काकुत्स्थस्सहलक्ष्मणः ।
विमानशिखरस्थस्य प्रणाम मकरोत्पितुः ॥ ९

दीप्यमानं स्वया लक्ष्म्या विरजोम्बरधारिणम् ।
लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा ददर्श पितरं विभुः ॥ १०

हर्षेण महताविष्टो विमानस्थो महीपतिः ।
प्राणैः प्रियतरं दृष्ट्वा पुत्रं दशरथ स्तदा ॥ ११

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

आरोप्याङ्कं महाबाहुर्वरासनगतः प्रभुः ।
बाहुभ्यां संपरिष्वज्य ततो वाक्यं समाददे ॥ १२
न मे स्वर्गो बहुमतस्संमानश्च सुरर्षिभिः ।
त्वया राम! विहीनस्य सत्यं प्रतिशृणोमि ते ॥ १३
अद्य त्वां निहतामित्रं दृष्ट्वा सम्पूर्णमानसम् ।
निस्तीर्णवनवासं च प्रीतिरासीत्परा मम ॥ १४
कैकेय्या यानि चोक्तानि वाक्यानि वदतां वर! ।
तव प्रव्राजनार्थानि स्थितानि हृदये मम ॥ १५
त्वां तु दृष्ट्वा कुशलिनं परिष्वज्य सलक्ष्मणम् ।
अद्य दुःखाद्विमुक्तोऽस्मि नीहारादिव भास्करः ॥ १६
तारितोऽहं त्वया पुत्र! सुपुत्रेण महात्मना ।
अष्टावक्रेण धर्मात्मा तारितो ब्राह्मणो यथा ॥ १७
इदानीं तु विजानामि यथा सौम्य! सुरेश्वरैः ।
वधार्थं रावणस्येदं विहितं पुरुषोत्तम! ॥ १८
सिद्धार्था खलु कौसल्या या त्वां राम! गृहागतम् ।
वनान्निवृत्तं संहृष्टा द्रक्ष्यत्यरिनिषूदन! ॥ १९
सिद्धार्थाः खलु ते राम! नरा ये त्वां पुरीं गतम् ।
जलार्द्रमभिषिक्तं च द्रक्ष्यन्ति वसुधाधिपम् ॥ २०
अनुरक्तेन बलिना शुचिना धर्मचारिणा ।
इच्छामि त्वामहं द्रष्टुं भरतेन समागतम् ॥ २१
चतुर्दशसमास्सौम्य! वने निर्यापितास्त्वया ।
वसता सीतया सार्धं लक्ष्मणेन च धीमता ॥ २२

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

निवृत्तवनवासोऽपि प्रतिज्ञा सफला कृता ।
रावणं च रणे हत्वा देवास्ते परितोषिताः ॥ २३
कृतं कर्म यशश्श्लाघ्यं प्राप्तं ते शत्रुसूदन ! ।
भ्रातृभिस्सह राज्यस्थो दीर्घमायु रवाप्नुहि ॥" २४
इति ब्रुवाणं राजानं रामः प्राञ्जलि रब्रवीत् ।
"कुरु प्रसादं धर्मज्ञ ! कैकेय्या भरतस्य च ॥ २५
सपुत्रां त्वां त्यजामीति यदुक्ता कैकयी त्वया ।
स शापः कैकयीं घोर स्सपुत्रां न स्पृशेत्प्रभो ! ॥" २६
स 'तथे'ति महाराजो राममुक्त्वा कृताञ्जलिम् ।
लक्ष्मणं च परिष्वज्य पुनर्वाक्य मुवाच ह ॥ २७
"रामं शुश्रूषता भक्त्या वैदेह्या सह सीतया ।
कृता मम महाप्रीतिः प्राप्तं धर्मफलं च ते ॥ २८
धर्मं प्राप्स्यति धर्मज्ञ यशश्च विपुलं भुवि ।
रामे प्रसन्ने स्वर्गं च महिमानं तथैव च ॥ २९
रामं शुश्रूष भद्रं ते सुमित्रानन्दवर्धन ! ।
रामस्सर्वस्य लोकस्य शुभेष्वभिरतस्सदा ॥ ३०
एते सेन्द्रास्त्रयो लोकास्सिद्धाश्च परमर्षयः ।
अभिगम्य महात्मान मर्चन्ति पुरुषोत्तमम् ॥ ३१
एतत्तदुक्त मव्यक्त मक्षरं ब्रह्मनिर्मितम् ।
वेदानां हृदयं सौम्य ! गुह्यं रामः परन्तपः ॥ ३२
अवाप्तं धर्मचरणं यशश्च विपुलं त्वया ।
रामं शुश्रूषता भक्त्या वैदेह्या सह सीतया ॥" ३३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

स तथोक्त्वा महाबाहु र्लक्ष्मणं प्राञ्जलिं स्थितम् ।
उवाच राजा धर्मात्मा वैदेहीं वचनं शुभम् ॥ ३४
"कर्तव्यो न तु वैदेहि! मन्युस्त्यागमिमं प्रति ।
रामेण त्वद्विशुद्ध्यर्थं कृतमेतद्धितैषिणा ॥ ३५
न त्वं सुभ्रु! समाधेया पतिशुश्रूषणं प्रति ।
अवश्यं तु मया वाच्यमेष ते दैवतं परम् ॥" ३६
इति प्रतिसमादिश्य पुत्रौ सीतां तथा स्नुषाम् ।
इन्द्रलोकं विमानेन ययौ दशरथो ज्वलन् ॥ ३७

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे द्वाविंशत्युत्तरशततमस्सर्गः ॥

॥ त्रयोविंशत्युत्तरशततमस्सर्गः ॥

प्रतिप्रयाते काकुत्स्थे महेन्द्रः पाकशासनः ।
अब्रवीत्परमप्रीतो राघवं प्राञ्जलिं स्थितम् ॥ १
"अमोघं दर्शनं राम! तवास्माकं परन्तप! ।
प्रीतियुक्ताः स्म तेन त्वं ब्रूहि यन्मनसेच्छसि ॥" २
एवमुक्तस्तु काकुत्स्थः प्रत्युवाच कृताञ्जलिः ।
लक्ष्मणेन सहभ्रात्रा सीतया सह भार्यया ॥ ३
"यदि प्रीति स्समुत्पन्ना मयि सर्वसुरेश्वर! ।
वक्ष्यामि कुरु ते सत्यं वचनं वदतां वर! ॥ ४
मम हेतोः पराक्रान्ता ये गता यमसादनम् ।
ते सर्वे जीवितं प्राप्य समुत्तिष्ठन्तु वानराः ॥ ५
मत्कृते विप्रयुक्ता ये पुत्रैर्दारैश्च वानराः ।
(तान्प्रीतमानसान् सर्वान् द्रष्टुमिच्छामि मानद ॥ ६

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

विक्रान्ताश्चापि शूराश्च न मृत्युं गणयन्ति ये ।
कृतयत्ना विपन्नाश्च जीवेयुस्ते सुरर्षभ) ॥ ७
मत्प्रियेष्वभियुक्ताश्च न मृत्युं गणयन्ति च ।
त्वत्प्रसादात्समेयुस्ते वरमेतदहं वृणे ॥ ८
नीरुजो निर्व्रणां श्चैव सम्पन्नबलपौरुषान् ।
गोलाङ्गूलां स्तथैवर्क्षान्द्रष्टुमिच्छामि मानद ॥ ९
अकालेचापि मुख्यानि मूलानि च फलानि च ।
नद्यश्च विमलास्तत्र तिष्ठेयुर्यत्र वानराः ॥” १०
श्रुत्वा तु वचनं तस्य राघवस्य महात्मनः ।
महेन्द्रः प्रत्युवाचेदं वचनं प्रीतिलक्षणम् ॥ ११
“महा नयं वरस्तात! त्वयोक्तो रघुनन्दन! ।
द्विर्मया नोक्तपूर्वं हि तस्मादेतद्भविष्यति ॥ १२
समुत्थास्यन्ति हरयो ये हता युधि राक्षसैः ।
ऋक्षाश्च सहगोपुच्छा निकृत्ताननबाहवः ॥ १३
नीरुजो निर्व्रणाश्चैव सम्पन्नबलपौरुषाः ।
समुत्थास्यन्ति हरयस्सुप्ता निद्राक्षये यथा ॥ १४
सुहृद्भिर्बान्धवैश्चैव ज्ञातिभिस्स्वजनैरपि ।
सर्व एव समेष्यन्ति संयुक्ताः परया मुदा ॥ १५
अकाले पुष्पशबलाः फलवन्तश्च पादपाः ।
भविष्यन्ति महेष्वास नद्यश्च सलिलायुताः ॥ १६
सप्राणैः प्रथमं गात्रैः स्संवृत्तैर्निर्व्रणैः पुनः ।
ततस्समुत्थितास्सर्वे सुप्त्वेव हरिपुङ्गवाः ॥ १७

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

बभूवुर्वानरास्सर्वे 'किमेत' दिति विस्मिताः ।
ते सर्वे वानरा स्तस्मै राघवायाभ्यवादयन् ॥ १८

काकुत्स्थं परिपूर्णार्थं दृष्ट्वा सर्वे सुरोत्तमाः ।
ऊचुस्ते प्रथमं स्तुत्वा स्तवार्हं सहलक्ष्मणम् ॥ १९

"गच्छायोध्या मितो वीर! विसर्जय च वानरान्! ।
(मैथिलीं सान्त्वयस्वैना मनुरक्तां तपस्विनीम् ॥ २०

शत्रुघ्नं च महात्मानं मातॄस्सर्वाः परन्तप! ।
भ्रातरं पश्य भरतं त्वच्छोकाद्व्रतधारिणम् ॥ २१

अभिषेचयचात्मानं पौरान्गत्वा प्रहर्षय ।"
एवमुक्त्वा तमामन्त्र्य रामं सौमित्रिणा सह ॥ २२

विमानैस्सूर्यसङ्काशैर्हृष्टा जग्मुस्सुरादिवम् ।
अभिवाद्य च काकुत्स्थ स्सर्वां स्तां स्त्रिदशोत्तमान् ॥ २३

लक्ष्मणेन सह भ्राता वासमाज्ञापयत्तदा ।
ततस्तु सा लक्ष्मणरामपालिता महाचमूर्हृष्टजना यशस्विनी ।
श्रिया ज्वलन्ती विरराज सर्वतो निशा प्रणीतेन हि शीतरश्मिना ॥

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे त्रयोविंशत्युत्तरशततमस्सर्गः ॥

॥ चतुर्विंशत्युत्तरशततमस्सर्गः ॥

तां रात्रि मुषितं रामं सुखोत्थित मरिन्दमम् ।
अब्रवीत्प्राञ्जलिर्वाक्यं जयं पृष्ट्वा विभीषणः ॥ १

"स्नानानि चाङ्गरागाणि वस्त्राण्याभरणानि च ।
चन्दनानि च दिव्यानि माल्यानि विविधानि च ॥ २

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

अलङ्कारविदश्चेमा नार्यः पद्मनिभेक्षणाः ।
उपस्थिता स्त्वां विधिवत्स्नापयिष्यन्ति राघव! ॥ ३
प्रतिगृह्णीष्व तत्सर्वं मदनुग्रहकाम्यया ।"
एवमुक्तस्तु काकुत्स्थः प्रत्युवाच विभीषणम् ॥ ४
"हरीन् सुग्रीवमुख्यां स्त्वं स्नानेनाभिनिमन्त्रय ।
स तु ताम्यति धर्मात्मा मम हेतोस्सुखोचितः ॥ ५
सकुमारो महाबाहुः कुमारस्सत्यसंश्रवः ।
तं विना कैकयीपुत्रं भरतं धर्मचारिणम् ॥ ६
न मे स्नानं बहुमतं वस्त्राण्याभरणानि च ।
इत एव पथा क्षिप्रं प्रतिगच्छामि तां पुरीम् ॥ ७
अयोध्या मागतो ह्येष पन्थाः परमदुर्गमः ।"
एवमुक्तस्तु काकुत्स्थं प्रत्युवाच विभीषणः ॥ ८
"अह्ना त्वां प्रापयिष्यामि तां पुरीं पार्थिवात्मज ।
पुष्पकं नाम भद्रं ते विमानं सूर्यसन्निभम् ॥ ९
मम भ्रातुः कुबेरस्य रावणेनाहृतं बलात् ।
हृतं निर्जित्य सङ्ग्रामे कामगं दिव्यमुत्तमम् ॥ १०
त्वदर्थे पालितं चैतत्तिष्ठत्यतुलविक्रम! ।
तदिदं मेघसङ्काशं विमानमिह तिष्ठति ॥ ११
तेन यास्यसि यानेन त्वमयोध्यां गतज्वरः ।
अहं ते यद्यनुग्राह्यो यदि स्मरसि मे गुणान् ॥ १२
वस तावदिह प्राज्ञ! यद्यस्ति मयि सौहृदम् ।
लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा वैदेह्या चापि भार्यया ॥ १३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

आर्चितस्सर्वकामै स्त्वं ततो राम ! गमिष्यसि ।
प्रीतियुक्तस्य मे राम ! ससैन्यस्ससुहृद्गणः ॥ १४
सत्क्रियां विहितां तावद्गृहाण त्वं मयोद्यताम् ।
प्रणयाद्बहुमानाच्च सौहृदेन च राघव ॥ १५
प्रसादयामि प्रेष्योऽहं नखल्वाज्ञापयामि ते ।"
एवमुक्तस्ततो रामः प्रत्युवाच विभीषणम् ॥ १६
रक्षसां वानराणां च सर्वेषां चोपश्रृण्वताम् ।
"पूजितोऽहं त्वया सौम्य ! साचिव्येन परन्तप ॥ १७
सर्वात्मना च चेष्टाभिस्सौहृदेनोत्तमेनघ ।
नखल्वेतन्नकुर्यां ते वचनं राक्षसेश्वर ॥ १८
तं तु मे भ्रातरं द्रष्टुं भरतं त्वरते मनः ।
मां निवर्तयितुं योऽसौ चित्रकूटमुपागतः ॥ १९
शिरसा याचतो यस्य वचनं न कृतं मया ।
कौसल्यां च सुमित्रां च कैकेयीं च यशस्विनीम् ॥ २०
गुरूंश्च सुहृदश्चैव पौरांश्च तनयैस्सह ।
(एतान् सर्वांश्च मे द्रष्टुं मतीव त्वरते मनः) ॥ २१
उपस्थापय मे क्षिप्रं विमानं राक्षसेश्वर ! ।
कृतकार्यस्य मे वासः कथंस्विदिह सम्मतः ॥ २२
अनुजानीहि मां सौम्य ! पूजितोऽस्मि विभीषण ! ।
मन्युर्नखलु कर्तव्यस्त्वरितं त्वाऽनुमानये ॥ २३
(तस्य तद्वचनं श्रुत्वा रामस्य सुमहात्मनः ।
तथेत्युक्त्वा मनश्चक्रे आदातुं पुष्पकं तदा) ॥ २४

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

राघवस्य वचश्श्रुत्वा राक्षसेन्द्रो विभीषणः ।
तं विमानं समादाय तूर्णं प्रति निवर्तत ॥ २५
ततः काञ्चनचित्राङ्गं वैडूर्यमयवेदिकम् ।
कूटागारैः परिक्षिप्तं सर्वतो रजतप्रभम् ॥ २६
पाण्डुराभिः पताकाभि र्ध्वजैश्च समलंकृतम् ।
शोभितं काञ्चनैर्हर्म्यैः हेमपद्मविभूषितम् ॥ २७
प्रकीर्णं किङ्किणीजालैर्मुक्तामणिगवाक्षितम् ।
घण्टाजालैः परिक्षिप्तं सर्वतो मधुरस्वनम् ॥ २८
यन्मेरुशिखराकारं निर्मितं विश्वकर्मणा ।
बहुभिर्भूषितं रम्यै र्मुक्तारजतसन्निभैः ॥ २९
तलैस्स्फाटिकचित्राङ्गैर्वैडूर्यैश्च वरासनैः ।
महार्हास्तरणोपेतै रुपपन्नं महाधनैः ॥ ३०
उपस्थितमनाधृष्यं तद्विमानं मनोजवम् ।
निवेदयित्वा रामस्य तस्थौ तत्र विभीषणः ॥ ३१

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे चतुर्विंशत्युत्तरशततमस्सर्गः ॥

॥ पञ्चविंशत्युत्तरशततमस्सर्गः ॥

उपस्थितं तु तं दृष्ट्वा पुष्पकं पुष्पभूषितम् ।
अविदूरस्थितो रामं प्रत्युवाच विभीषणः ॥ १
स तु बद्धाञ्जलिः प्रह्वो विनीतो राक्षसेश्वरः ।
अब्रवीत्त्वरयोपेतः 'किं करो' मीति राघवम् ॥ २
तमब्रवीन्महातेजा लक्ष्मणस्योपशृण्वतः ।
विमृश्य राघवो वाक्य मिदं स्नेहपुरस्कृतम् ॥ ३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN

Digitization by eGangotri-South Center

" कृतप्रयत्नकर्माणो विभीषणवनौकसः ।
रत्नै रर्थैश्च विविधैर्भूषणैश्चापि पूजय ॥ ४

सहैभि रजिता लङ्का निर्जिता राक्षसेश्वर ! ।
हृष्टैः प्राणभयं त्यक्त्वा सङ्ग्रामेष्वनिवर्तिभिः ॥ ५

त इमे कृतकर्माणः पूज्यन्तां सर्ववानराः ।
धनरत्नप्रदानेन कर्मैषां सफलं कुरु ॥ ६

एवं सम्मानिताश्चेमे मानार्हा मानद ! त्वया ॥
भविष्यन्ति कृतज्ञेन निर्वृता हरियूथपाः ॥ ७

त्यागिनं संगृहीतारं सानुक्रोशं यशस्विनम् ।
यतस्त्वामवगच्छन्ति ततस्सम्बोधयाम्यहम् ॥ ८

(एतैर्युक्तं गुणैस्सर्वै रभिहन्ता रमाहवे ।
भजन्ते नृपतिं सैन्या स्तत्स्याद्भूमिपते र्व्रतम्) ॥ ९

हीनं रतिगुणैस्सर्वै रभिहन्तार माहवे ।
त्यजन्ति नृपतिं सैन्या स्संविग्नास्तं नरेश्वरम् ॥" १०

एवमुक्तस्तु रामेण वानरांस्तान्विभीषणः ।
रत्नार्थैस्संविभागेन सर्वानेवाभ्यपूजयत् ॥ ११

ततस्तान्पूजितान्दृष्ट्वा रत्नैरर्थैश्च यूथपान् ।
आरुरोह ततो रामस्तद्विमानमनुत्तमम् ॥ १२

अङ्केनादाय वैदेहीं लज्जमानां यशस्विनीम् ।
लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा विक्रान्तेन धनुष्मता ॥ १३

अब्रवीच्च विमानस्थः पूजयन् सर्ववानरान् ।
सुग्रीवं च महावीर्यं काकुत्स्थस्सविभीषणम् ॥ १४

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

"मित्र कार्यं कृतमिदं भवद्भिर्वानरोत्तमाः ।
अनुज्ञाता मया सर्वे यथेष्टं प्रतिगच्छत ॥ १५
यत्तु कार्यं वयस्येन सुहृदा वा परन्तप ! ।
कृतं सुग्रीव ! तत्सर्वं भवताऽधर्मभीरुणा ॥ १६
किष्किन्धां प्रति याह्याशु स्वसैन्येनाभिसंवृतः ।
स्वराज्ये वस लङ्कायां मया दत्ते विभीषण ! ॥ १७
न त्वां धर्षयितुं शक्ता रसेन्द्रा अपि दिवौकसः ।
अयोध्यां प्रतियास्यामि राजधानीं पितुर्मम ॥ १८
अभ्यनुज्ञातुमिच्छामि सर्वांश्चामन्त्रयामि वः ।"
एवमुक्तास्तु रामेण वानारास्ते महाबलाः ॥ १९
ऊचुः प्राञ्जलयो रामं राक्षसश्च विभीषणः ।
"अयोध्यां गन्तुमिच्छामस्सर्वान्नयतु नो भवान् ॥ २०
उद्युक्ता विचरिष्यामो वनानि नगराणि च ।
दृष्ट्वा त्वामभिषेकार्द्रं कौसल्यामभिवाद्य च ॥ २१
अचिरेणागमिष्याम स्वान्गृहान्नृपतेस्सुत ! " ।
एवमुक्तस्तु धर्मात्मा वानरैस्सविभीषणैः ॥ २२
अब्रवीद्राघवः श्रीमान् ससुग्रीवविभीषणान् ।
"प्रियात्प्रियतरं लब्धं यदहं ससुहृज्जनः ॥ २३
सर्वैर्भवद्भिस्सहितः प्रीतिं लप्स्ये पुरीं गतः ।
क्षिप्रमारोह सुग्रीव विमानं वानरैस्सह ॥ २४
त्वमप्यारोह सामात्यो राक्षसेन्द्र ! विभीषण ! "
ततस्तत्पुष्पकं दिव्यं सुग्रीवस्सहसेनया ॥ २५

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

अध्यारोहन्त्वरन् शीघ्रं सामात्यश्च विभीषणः ।
तेष्वारूढेषु सर्वेषु कौबेरं परमासनम् ॥ २६
राघवेणाभ्यनुज्ञातमुत्पपात विहायसम् ।
ययौ तेन विमानेन हंसयुक्तेन भास्वता ॥ २७
प्रहृष्टश्च प्रतीतश्च बभौ रामः कुबेरवत् ।
ते सर्वे वानरा हृष्टा राक्षसाश्च महाबलाः ॥ २८
यथासुख मसम्बाधं दिव्ये तस्मिन्नुपाविशन् ।

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे पञ्चविंशत्युत्तरशततमस्सर्गः ॥

॥ षड्विंशत्युत्तरशततमस्सर्गः ॥

अनुज्ञातं तु रामेण तद्विमानमनुत्तमम् ।
उत्पपात महामेघश्श्वसनेनोद्धतो यथा ॥ १
पातयित्वा ततश्चक्षुस्सर्वतो रघुनन्दनः ।
अब्रवीन्मैथिलीं सीतां रामश्शशिनिभाननाम् ॥ २
"कैलासशिखराकारे त्रिकूटशिखरे स्थिताम् ।
लङ्कामीक्षस्व वैदेहि ! निर्मितां विश्वकर्मणा ॥ ३
एतदायोधनं पश्य मांसशोणितकर्दमम् ।
हरीणां राक्षसानां च सीते ! विशसनं महत् ॥ ४
अत्रदत्तवरश्शेते प्रमाथी राक्षसेश्वरः ।
तव हेतोर्विशालाक्षि ! रावणो निहतो मया ॥ ५
कुम्भकर्णोऽत्र निहतः प्रहस्तश्च निशाचरः ।
धूम्राक्षश्चात्र निहतो वानरेण हनूमता ॥ ६

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

विद्युन्माली हतश्चात्र सुषेणेन महात्मना ।
लक्ष्मणेनेन्द्रजिच्चात्र रावणिर्निहतो रणे ॥ ७
अङ्गदेनात्र निहतो विकटो नाम राक्षसः ।
विरूपाक्षश्च दुर्धर्षो महापार्श्वमहोदरौ ॥ ८
अकम्पनश्च निहतो बलिनोऽन्येच राक्षसाः ।
(त्रिशिराश्चातिकायश्च देवान्तकनरान्तकौ ॥ ९
युद्धोन्मत्तश्च मत्तश्च राक्षसप्रवरौ हतौ ।
निकुम्भश्चैव कुम्भश्च कुम्भकर्णात्मजौ हतौ ॥ १०
वज्रदंष्ट्रश्चदंष्ट्रश्च बहवो राक्षसा हताः ।
मकराक्षश्च दुर्धर्षो मया युधि निपातितः ॥ ११
अकम्पनः कम्पनश्च शोणिताक्षश्च वीर्यवान् ।
यूपाक्षश्च प्रजङ्घश्च निहतोऽत्र महाहवे ॥ १२
विद्युज्जिह्वोऽत्र निहतो राक्षसो भीमदर्शनः ।
यज्ञशत्रुश्च निहतस्सुप्तघ्नश्च महाबलः ॥ १३
सूर्यशत्रुश्च निहतो ब्रह्मशत्रु स्तथापरः) ।
अत्र मन्दोदरी नाम भार्या तं पर्यदेवयत् ॥ १४
सपत्नीनां सहस्रेण सास्रेण परिवारिता ।
एतत्तु दृश्यते तीर्थं समुद्रस्य वरानने ! ॥ १५
यत्र सागर मुत्तीर्य तां रात्रि मुषिता वयम् ।
एष सेतुर्मया बद्धस्सागरे सलिलार्णवे ॥ १६
तव हेतोर्विशालाक्षि ! नळसेतुस्सुदुष्करः ।
पश्य सागर मक्षोभ्यं वैदेहि ! वरुणालयम् ॥ १७

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection, TN.

Digitization by eGangotri-South Center

अपार मभिगर्जन्तं शङ्खशुक्तिनिषेवितम् ।
हिरण्यनाभं शैलेन्द्रं काञ्चनं पश्य मैथिलि ! ॥ १८
विश्रमार्थं हनुमतो भित्त्वा सागरमुत्थितम् ।
एतत्कुक्षौ समुद्रस्य स्कन्धावारनिवेशनम् ॥ १९
एतत्तु दृश्यते तीर्थं सागरस्य महात्मनः ।
सेतुबन्ध इति ख्यातं त्रैलोक्येनाभिपूजितम् ॥ २०
एतत्पवित्रं परमं महापातकनाशनम् ।
अत्र पूर्वं महादेवः प्रसादमकरोत्प्रभुः ॥ २१
अत्र राक्षसराजोऽय माजगाम विभीषणः ।
एषा सा दृश्यते सीते ! किष्किन्धा चित्रकानना ॥ २२
सुग्रीवस्य पुरी रम्या यत्र वाली मया हतः ।”
अथ दृष्ट्वा पुरीं सीता किष्किन्धां वालिपालिताम् ॥ २३
अब्रवीत्प्रश्रितं वाक्यं रामं प्रणयसाध्वसा ।
“ सुग्रीवप्रियभार्याभि स्ताराप्रमुखतो नृप ॥ २४
अन्येषां वानरेन्द्राणां स्त्रीभिः परिवृता ह्यहम् ।
गन्तुमिच्छे सहायोध्यां राजधानीं त्वयानघ !” २५
एवमुक्तोऽथ वैदेह्या राघवः प्रत्युवाच ताम् ।
एवमस्त्विति किष्किन्धां प्राप्य संस्थाप्य राघवः ॥ २६
विमानं प्रेक्ष्य सुग्रीवं वाक्यमेत दुवाच ह ।
“ ब्रूहि वानरशार्दूल ! सर्वान्वानरपुङ्गवान् ॥ २७
स्वदारसहिता स्सर्वे ह्ययोध्यां यान्तु सीतया ।
तथा त्वमपि सर्वाभिः स्त्रीभिस्सह महाबल ! ॥ २८

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

अभित्वरस्व सुग्रीव! गच्छामः प्लवगेश्वर!।"
एवमुक्तस्तु सुग्रीवो रामेणामिततेजसा ॥ २९
वानराधिपतिश्श्रीमां स्तैश्चसर्वैस्समावृतः ।
प्रविश्यान्तः पुरं शीघ्रं तारामुद्वीक्ष्य भाषत ॥ ३०
"प्रिये! त्वं सहनारीभिर्वानराणां महात्मनाम् ।
राघवेणाभ्यनुज्ञाता मैथिली प्रियकाम्यया ॥ ३१
त्वर त्वमभिगच्छामो गृह्य वानरयोषितः ।
अयोध्यां दर्शयिष्यामस्सर्वा दशरथस्त्रियः" ॥ ३२
सुग्रीवस्य वचश्श्रुत्वा तारा सर्वाङ्गशोभना ।
आहूय चाब्रवीत्सर्वा वानराणां तु योषितः ॥ ३३
"सुग्रीवेणाभ्यनुज्ञाता गन्तुं सर्वैश्च वानरैः ।
मम चापि प्रियं कार्यमयोध्यादर्शनेन च ॥ ३४
प्रवेशं चापि रामस्य पौरजानपदैस्सह ।
विभूतिं चैव सर्वासां स्त्रीणां दशरथस्य च" ॥ ३५
तारया चाभ्यनुज्ञातास्सर्वा वानरयोषितः ।
नैपथ्यं विधिपूर्वेण कृत्वा चापि प्रदक्षिणम् ॥ ३६
अध्यारोहन्विमानं तत्सीतादर्शनकाङ्क्षया ।
ताभिस्सहोत्थितं शीघ्रं विमानं प्रेक्ष्य राघवः ॥ ३७
ऋश्यमूकसमीपे तु वैदेहीं पुनरब्रवीत् ।
"दृश्यतेऽसौ महान् सीते! सविद्युदिव तोयदः ॥ ३८
ऋश्यमूको गिरिश्रेष्ठः काञ्चनैर्धातुभिर्वृतः ।
अत्राहं वानरेन्द्रेण सुग्रीवेण समागतः ॥ ३९

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection, TN.

Digitization by eGangotri-South Center

सुमयश्च कृतस्सीते! वधार्थं वालिनो मया ।
एषा सा दृश्यते पम्पा नळिनी चित्रकानना ॥ ४०
त्वया विहीनो यत्राहं विललाप सुदुःखितः ।
अस्यास्तीरे मया दृष्टा शबरी धर्मचारिणी ॥ ४१
अत्र योजनबाहुश्च कबन्धो निहतो मया ।
दृश्यते च जनस्थाने सीते! श्रीमान्वनस्पतिः ॥ ४२
यत्र युद्धं महद्वृत्तं तव हेतो र्विलासिनि! ।
रावणस्य नृशंसस्य जटायोश्च महात्मनः ॥ ४३
खरश्च निहतो यत्र दूषणश्च निपातितः ।
त्रिशिराश्च महावीर्यो मया बाणै रजिह्मगैः ॥ ४४
एतत्तदाश्रमपदमस्माकं वरवर्णिनि! ।
पर्णशाला तथा चित्रा दृश्यते शुभदर्शना ॥ ४५
यत्र त्वं राक्षसेन्द्रेण रावणेन हृता बलात् ।
एषा गोदावरी रम्या प्रसन्नसलिला शिवा ॥ ४६
अगस्त्यस्याश्रमो ह्येष दृश्यते पश्य मैथिलि! ।
दीप्तश्चैवाश्रमो ह्येष सुतीक्ष्णस्य महात्मनः ॥ ४७
वैदेहि! दृश्यते चात्र शरभङ्गाऽश्रमो महान् ।
उपयातस्सहस्राक्षो यत्र शक्रः पुरन्दरः ॥ ४८
अस्मिन्देशे महाकायो विराधो निहतो मया ।
एते हि तापसावासा दृश्यन्ते तनुमध्यमे! ॥ ४९
अत्रिः कुलपतिर्यत्र सूर्यवैश्वानरप्रभः ।
अत्र सीते! त्वया दृष्टा तापसी धर्मचारिणी ॥ ५०

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

असौ सुतनु! शैलेन्द्रश्चित्रकूटः प्रकाशते ।
यत्र मां कैकयीपुत्रः प्रसादयितु मागतः ॥ ५१
एषा सा यमुना दूराद्दृश्यते चित्रकानना ।
भरद्वाजाश्रमो यत्र श्रीमानेष प्रकाशते ॥ ५२
एषा त्रिपथगा गङ्गा दृश्यते वरवर्णिनि ।
नानाद्विजगणाकीर्णा संप्रपुष्पितकानना ॥ ५३
(बहुतीर्थं समायुक्ता त्रिवेणी लोकपावनी) ।
शृङ्गिबेरपुरं चैतद्गुहो यत्र समागतः ॥ ५४
एषा सा दृश्यते सीते! सरयू र्यूपमालिनी ।
नानातरुशताकीर्णा संप्रपुष्पितकानना ॥ ५५
एषा सा दृश्यतेऽयोध्या राजधानी पितुर्मम ।
अयोध्यां कुरु वैदेहि! प्रणामं पुनरागता" ॥ ५६
ततस्ते वानरास्सर्वे राक्षसश्च विभीषणः ।
उत्पत्योत्पत्य ददृशुस्तां पुरीं शुभदर्शनाम् ॥ ५७
ततस्तु तां पाण्डुरहर्म्यमालिनीं विशालकक्ष्यां गजवाजिसंकुलाम् ।
पुरीमयोध्यां ददृशुः प्लवङ्गमाः पुरीं महेन्द्रस्य यथाऽमरावतीम् ॥ ५८

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे षड्विंशत्युत्तरशततमस्सर्गः ॥

॥ सप्तविंशत्युत्तरशततमस्सर्गः ॥

पूर्णे चतुर्दशे वर्षे पञ्चम्यां लक्ष्मणाग्रजः ।
भरद्वाजाश्रमं प्राप्य ववन्दे नियतो मुनिम् ॥ १
सोऽपृच्छदभिवाद्यैनं भरद्वाजं तपोधनम् ।
"शृणोषि कच्चि द्भगवन्! सुभिक्षानामयं पुरे? ॥ २

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN

Digitization by eGangotri-South Center

कच्चिच्च युक्तो भरतो जीवन्त्यपि च मातरः ?"।
एवमुक्तस्तु रामेण भरद्वाजो महामुनिः ॥ ३
प्रत्युवाच रघुश्रेष्ठं स्मितपूर्वं प्रहृष्टवत्।
"पङ्कदिग्धस्तु भरतो जटिलस्त्वां प्रतीक्षते ॥ ४
पादुके ते पुरस्कृत्य सर्वं च कुशलं गृहे।
त्वां पुरा चीरवसनं प्रविशन्तं महावनम् ॥ ५
स्त्रीतृतीयं च्युतं राज्याद्धर्मकामं च केवलम्।
पदातिं त्यक्तसर्वस्वं पितुर्वचनकारिणम् ॥ ६
सर्वभोगैः परित्यक्तं स्वर्गच्युतमिवामरम्।
दृष्ट्वा तु करुणा पूर्वं ममाऽसीत्समितिंजय! ॥ ७
कैकेयी वचने युक्तं वन्यमूलफलाशिनम्!
सांप्रतं सुसमृद्धार्थं समित्रगणबान्धवम् ॥ ८
समीक्ष्य विजितारिं त्वां मम प्रीति रनुत्तमा।
सर्वं च सुखदुःखं ते विदितं मम राघव! ॥ ९
यत्त्वया विपुलं प्राप्तं जनस्थानवधादिकम्।
ब्राह्मणार्थे नियुक्तस्य रक्षितुस्सर्वतापसान् ॥ १०
रावणेन हृता भार्या बभूवेयमनिन्दिता।
मारीचदर्शनं चैव सीतोन्मथनमेव च ॥ ११
कबन्धदर्शनं चैव पम्पाभिगमनं तथा।
सुग्रीवेण च ते सख्यं यच्च वाली हतस्त्वया ॥ १२
मार्गणं चैव वैदेह्याः कर्म वातात्मजस्य च।
विदितायां च वैदेह्यां नळसेतुर्यथा कृतः ॥ १३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

यथा वा दीपिता लङ्का प्रहृष्टैर्हरियूथपैः ।
सपुत्रबान्धवामात्यस्सबलस्सहवाहनः ॥ १४
यथा विनिहत स्सङ्ख्ये रावणो देवकण्टकः ।
(तथा च निहते तस्मिन्रावणे देवकण्टके) ॥ १५
समागमश्च त्रिदशैर्यथा दत्तश्च ते वरः ।
सर्वं ममैतद्विदितं तपसा धर्मवत्सल ! ॥ १६
(सम्पतन्ति च मे शिष्याः प्रवृ त्ताख्याः पुरी मितः) ।
अहमप्यत्र ते दद्मि वरं शस्त्रभृतां वर ! ॥ १७
अर्घ्यमद्य गृहाणेदमयोध्यां श्वो गमिष्यसि ।"
तस्य तच्छिरसा वाक्यं प्रतिगृह्य नृपात्मजः ॥ १८
'बाढ' मित्येव संहृष्टो धीमान्वरमयाचत ।
"अकाले फलिनो वृक्षास्सर्वे चापि मधुस्रवाः ॥ १९
फलान्यमृतकल्पानि बहूनि विविधानिच ।
भवन्तु मार्गे भगव ! न्नयोध्यां प्रतिगच्छतः ॥" २०
तथे' ति च प्रतिज्ञाते वचनात्समनन्तरम् ।
अभवन्पादपास्तत्र स्वर्गपादपसन्निभाः ॥ २१
निष्फलाः फलिनश्चासन्विपुष्पाः पुष्पशालिनः ।
शुष्कास्समग्रपत्रास्ते नगाश्चैव मधुस्रवाः ॥ २२
सर्वतो योजना त्रीणि गच्छतामभवं स्तदा ।
ततः प्रहृष्टाः प्लवगर्षभास्ते बहूनि दिव्यानि फलानिचैव ।
कामादुपाश्नन्ति सहस्रशस्ते मुदान्विता स्स्वर्गजितो यथैव ॥ २३

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे सप्तविंशत्युत्तरशततमस्सर्गः ॥

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

॥ अष्टाविंशत्युत्तरशततमस्सर्गः ॥

अयोध्यां तु समालोक्य चिन्तयामास राघवः ।
चिन्तयित्वा हनूमन्तमुवाच प्लवगोत्तमम् ॥ १
"जानीहि कच्चित्कुशली जनो नृपतिमन्दिरे ? ।
शृङ्गिबेरपुरं प्राप्य गुहं गहनगोचरम् ॥ २
निषादाधिपतिं ब्रूहि कुशलं वचनान्मम ।
श्रुत्वातु मां कुशलिन मरोगं विगतज्वरम् ॥ ३
भविष्यति गुहः प्रीतस्समात्मसमस्सखा ।
अयोध्यायाश्च ते मार्गं प्रवृत्तिं भरतस्य च ॥ ४
निवेदयिष्यति प्रीतो निषादाधिपतिर्गुहः ।
भरतस्तु त्वया वाच्यः कुशलं वचनान्मम ॥ ५
सिद्धार्थं शंस मां तस्मै सभार्यं सहलक्ष्मणम् ।
हरणं चापि वैदेह्या रावणेन बलीयसा ॥ ६
सुग्रीवेण च संसर्गं वालिनश्च वधं रणे ।
मैथिल्यन्वेषणं चैव यथा चाधिगता त्वया ॥ ७
लङ्घयित्वा महातोयमापगापतिमव्ययम् ।
उपयानं समुद्रस्य सागरस्य च दर्शनम् ॥ ८
यथा च कारितस्सेतू रावणश्च यथा हतः ।
वरदानं महेन्द्रेण ब्रह्मणा वरुणेन च ॥ ९
महादेवप्रसादाच्च पित्रा मम समागमम् ।
उपयातं च मां सौम्य! भरतस्य निवेदय ॥ १०

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

सह राक्षसराजेन हरीणां प्रवरेण च ।
एतच्छ्रुत्वा यमाकारं भजते भरतस्तदा ॥ ११
स च ते वेदितव्यस्स्यात्सर्वं यच्चापि मां प्रति ।
जित्वा शत्रुगणान्रामः प्राप्यं चानुत्तमं यशः ॥ १२
उपयाति समृद्धार्थस्सह मित्रैर्महाबलैः ।
ज्ञेयास्सर्वे च वृत्तान्ता भरतस्येङ्गितानि च ॥ १३
तत्त्वेन मुखवर्णेन दृष्ट्या व्याभाषणेन च ।
सर्वकालसमृद्धं हि हस्त्यश्वरथसंकुलम् ॥ १४
पितृपैतामहं राज्यं कस्य नावर्तयेन्मनः ।
सङ्गत्या भरतश्श्रीमान् राज्यार्थी चेत्स्वयं भवेत् ॥ १५
प्रशास्तु वसुधां कृत्स्ना मखिलां रघुनन्दनः ।
तस्य बुद्धिं च विज्ञाय व्यवसायं च वानर! ॥ १६
यावन्नदूरं याताः स्म क्षिप्रमागन्तु मर्हसि ।"
इति प्रतिसमादिष्टो हनुमान्मारुतात्मजः ॥ १७
मानुषं धारयन्रूपमयोध्यां त्वरितो ययौ ।
अथोत्पपात वेगेन हनुमान्मारुतात्मजः ॥ १८
गरुत्मानिव वेगेन जिघृक्षन्भुजगोत्तमम् ।
लङ्घयित्वा पितृपथं भुजगेन्द्रालयं शुभम् ॥ १९
गङ्गायमुनयोर्मध्ये सन्निपात मतीत्य च ।
शृङ्गिबेरपुरं प्राप्य गुहमासाद्य वीर्यवान् ॥ २०
स वाचा शुभया हृष्टो हनूमानिदमब्रवीत् ।
"सखा तु तव काकुत्स्थो रामस्सत्यपराक्रमः ॥ २१

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

ह्यसीतस्सह सौमित्रि स्स त्वां कुशलमब्रवीत् ।
पञ्चमीमद्य रजनीं मुषित्वा वचनान्मुनेः ॥ २२
भरद्वाजाभ्यनुज्ञातं द्रक्ष्यस्यद्यैव राघवम् ।"
एवमुक्त्वा महातेजा स्संप्रहृष्टतनूरुहः ॥ २३
उत्पपात महावेगो वेगवानविचारयन् ।
सोऽपश्यद्रामतीर्थं च नदीं वालुकिनीं तथा ॥ २४
गोमतीं तां च सोऽपश्यद्भीमं सालवनं तथा ।
प्रजाश्च बहुसाहस्राः स्फीताञ्जनपदानपि ॥ २५
स गत्वा दूरमध्वानं त्वरितः कपिकुञ्जरः ।
आससाद द्रुमान्फुल्लान्नन्दिग्राम समीपगान् ॥ २६
स्त्रीभिस्सपुत्रैर्वृद्धैश्च रममाणैस्स्वलंकृतान् ।
सुराधिपस्योपवने यथा चैत्ररथे द्रुमान् ॥ २७
क्रोशमात्रे त्वयोध्याया श्चीरकृष्णाजिनाम्बरम् ।
ददर्श भरतं दीनं कृशमाश्रमवासिनम् ॥ २८
जटिलं मलदिग्धाङ्गं भ्रातृव्यसनकर्शितम् ।
फलमूलाशिनं दान्तं तापसं धर्मचारिणम् ॥ २९
समुन्नतजटाभारं वल्कलाजिनवाससम् ।
नियतं भावितात्मानं ब्रह्मर्षि समतेजसम् ॥ ३०
पादुके ते पुरस्कृत्य शासन्तं वै वसुन्धराम् ।
चातुर्वर्ण्यस्य लोकस्य त्रातारं सर्वतो भयात् ॥ ३१
उपस्थित ममात्यैश्च शुचिभिश्च पुरोहितैः ।
बलमुख्यैश्च युक्तैश्च काषायाम्बरधारिभिः ॥ ३२

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

न हि ते राजपुत्रं तं चीरकृष्णाजिनाम्बरम् ।
परिभोक्तुं व्यवस्यन्ति पौरा वै धर्मवत्सलाः ॥ ३३
तं धर्ममिव धर्मज्ञं देहवन्तमिवापरम् ।
(अग्निं प्रज्वाल्य विधिवद्देहत्यागैषिणं शुचिम्) ॥ ३४
उवाच प्राञ्जलिर्वाक्यं हनूमान्मारुतात्मजः ।
"वसन्तं दण्डकारण्ये यं त्वं चीरजटाधरम् ॥ ३५
अनुशोचासि काकुत्स्थं स त्वां कुशलमब्रवीत् ।
प्रियमाख्यामि ते देव! शोकं त्यक्ष्यसि दारुणम् ॥ ३६
अस्मिन्मुहूर्ते भ्रात्रा त्वं रामेण सह सङ्गतः ।
निहत्य रावणं रामः प्रतिलभ्य च मैथिलीम् ॥ ३७
उपयाति समृद्धार्थस्सह मित्रैर्महाबलैः ।
लक्ष्मणश्च महातेजा वैदेही च यशस्विनी ॥ ३८
सीता समग्रा रामेण महेन्द्रेण यथा शची ।"
एवमुक्तो हनुमता भरतो भ्रातृवत्सलः ॥ ३९
पपात सहसा हृष्टो हर्षान्मोहं जगाम ह ।
ततो मुहूर्तादुत्थाय प्रत्याश्वस्य च राघवः ॥ ४०
हनूमन्तमुवाचेदं भरतः प्रियवादिनम् ।
अशोकजैः प्रीतिमयैः कपिमालिङ्ग्य सम्भ्रमात् ॥ ४१
सिषेच भरतश्श्रीमान् विपुलै रास्रबिन्दुभिः ।
"देवो वा मानुषो वा त्वमनुक्रोशादिहागतः ॥ ४२
प्रियाख्यानस्य ते सौम्य! ददामि ब्रुवतः प्रियम् ।
गवां शतसहस्रं च ग्रामाणां च शतं परम् ॥ ४३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

सुकुण्डलाश्शुभाचारा भार्याः कन्याश्च षोडश ।
हेमवर्णास्सुनासोरूश्शशिसौम्याननाः स्त्रियः ॥ ४४
सर्वाभरणसम्पन्नास्सम्पन्ना कुलजातिभिः ।"
निशम्य रामागमनं नृपात्मजः कपिप्रवीरस्य तदद्भुतोपमम् ।
प्रहर्षितो राम दिदृक्षयाऽभवत्पुनश्च हर्षादिदमब्रवीद्वचः ॥ ४५

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे अष्टाविंशत्युत्तरशततमस्सर्गः ॥

॥ एकोनत्रिंशदुत्तरशततमस्सर्गः ॥

"बहूनि नाम वर्षाणि गतस्य सुमहद्वनम् ।
शृणोम्यहं प्रीतिकरं मम नाथस्य कीर्तनम् ॥ १
कल्याणी बत गाथेयं लौकिकी प्रतिभाति मे ।
एति जीवन्तमानन्दो नरं वर्षशतादपि ॥ २
राघवस्य हरीणां च कथमासीत्समागमः ।
कस्मिन्देशे किमाश्रित्य तत्त्वमाख्याहि पृच्छतः ॥" ३
स पृष्टो राजपुत्रेण बृस्यां समुपवेशितः ।
आचचक्षे ततस्सर्वं रामस्य चरितं वने ॥ ४
"यथा प्रव्राजितो रामो मातुर्दत्तो वरस्तव ।
यथा च पुत्रशोकेन राजा दशरथो मृतः ॥ ५
यथा दूतैस्त्वमानीतस्तूर्णं राजगृहात्प्रभो ! ।
त्वयाऽयोध्यां प्रविष्टेन यथा राज्यं नचेप्सितम् ॥ ६
चित्रकूटं गिरिं गत्वा राज्येनामित्रकर्शनः ।
निमन्त्रितस्त्वया भ्राता धर्ममाचरता सताम् ॥ ७

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

स्थितेन राज्ञो वचने यथा राज्यं विसर्जितम् ।
आर्यस्य पादुके गृह्य यथाऽसि पुनरागतः ॥ ८
सर्वमेतन्महाबाहो ! यथावद्विदितं तव ।
त्वयि प्रतिप्रयाते तु यद्वृत्तं तन्निबोध मे ॥ ९
अपयाते त्वयि तदा समुद्भ्रान्तमृगद्विजम् ।
परिद्यून मिवात्यर्थं तद्वनं समपद्यत ॥ १०
तद्धस्तिमृदितं घोरं सिंहव्याघ्रमृगायुतम् ।
प्रविवेशाथ विजनं सुमहद्दण्डकावनम् ॥ ११
तेषां पुरस्ताद्बलवान्गच्छतां गहने वने ।
निनदन् सुमहानादं विराधः प्रत्यदृश्यत ॥ १२
तमुत्क्षिप्य महानाद मूर्ध्वबाहु मधोमुखम् ।
निखाते प्रक्षिपन्ति स्म नदन्तमिव कुञ्जरम् ॥ १३
तत्कृत्वा दुष्करं कर्म भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
सायाह्ने शरभङ्गस्य रम्यमाश्रममीयतुः ॥ १४
शरभङ्गे दिवं प्राप्ते रामस्सत्यपराक्रमः ।
अभिवाद्य मुनीन् सर्वाञ्जनस्थानमुपागमम् ॥ १५
ततः पश्चाच्छूर्पणखा रामपार्श्वमुपागता ।
ततो रामेण सन्दिष्टो लक्ष्मणस्सहसोत्थितः ॥ १६
प्रगृह्य खड्गं चिच्छेद कर्णनासं महाबलः ।
चतुर्दश सहस्राणि रक्षसां भीमकर्मणाम् ॥ १७
हतानि वसता तत्र राघवेण महात्मना ।
एकेन सह सङ्गम्य रणे रामेण सङ्गताः ॥ १८

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

अहश्चतुर्थभागेन निश्शेषाराक्षसाः कृताः ।
महाबला महावीर्या स्तपसो विघ्नकारिणः ॥ १९
निहता राघवेणाजौ दण्डकारण्यवासिनः ।
राक्षसाश्च विनिष्पिष्टाः खरश्च निहतो रणे ॥ २०
(दूषणश्चाग्रतो नष्टस्त्रिशिरा स्तदनन्तरम्) ।
ततस्तेनार्दिता बाला रावणं समुपागता ॥ २१
रावणानुचरोघोरो मारीचो नाम राक्षसः ।
लोभयामास वैदेहीं भूत्वा रत्नमयोमृगः ॥ २२
अथैनमब्रवीद्रामं वैदेही गृह्यता मयम् ।
अहो मनोहरः कान्त ! आश्रमो नो भविष्यति " ॥ २३
ततो रामो धनुष्पाणिर्धावन्तमनुधावति ।
स तं जघान धावन्तं शरेणाऽऽनतपर्वणा ॥ २४
अथ सौम्य ! दशग्रीवो मृगं यातेतु राघवे ।
लक्ष्मणे चापि निष्क्रान्ते प्रविवेशाश्रमं तदा ॥ २५
जग्राह तरसा सीतां ग्रहः खे रोहिणीमिव ।
त्रातुकामं ततो युद्धे हत्वा गृध्रं जटायुषम् ॥ २६
प्रगृह्य सीतां सहसा जगामाशु स रावणः ।
ततस्त्वद्भुतसङ्काशाः स्थिताः पर्वतमूर्धनि ॥ २७
सीतां गृहीत्वा गच्छन्तं वानराः पर्वतोपमाः ।
ददृशुर्विस्मितास्तत्र रावणं राक्षसाधिपम् ॥ २८
(ततः शीघ्रतरं गत्वा तद्विमानं मनोजवम् ।
आरुह्य सह वैदेह्या पुष्पकं स महाबलः) ॥ २९

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

प्रविवेश ततो लङ्कां रावणो लोकरावणः ।
तां सुवर्णपरिक्रान्ते शुभे महति वेश्मनि ॥ ३०
प्रविश्य मैथिलीं वाक्यैस्सान्त्वयामास रावणः ।
तृणवद्भाषितं तस्य तं च नैर्ऋतपुङ्गवम् ॥ ३१
अचिन्तयन्ती वैदेही अशोकवनिकां गता ।
न्यवर्तत ततो रामो मृगं हत्वा महावने ॥ ३२
निवर्तमानः काकुत्स्थो दृष्ट्वा गृध्रं प्रविव्यथे ।
गृध्रं हतं तदा दग्ध्वा रामः प्रियसखं पितुः ॥ ३३
मार्गमाणस्तु वैदेहीं राघवस्सहलक्ष्मणः ।
गोदावरी मन्वचरद्वनोद्देशांश्च पुष्पितान् ॥ ३४
आसेदतुर्महारण्ये कबन्धं नाम राक्षसम् ।
ततः कबन्धवचनाद्रामस्सत्यपराक्रमः ॥ ३५
ऋश्यमूकं गिरिं गत्वा सुग्रीवेण समागतः ।
तयोस्समागमात्पूर्वं प्रीत्या हार्दो व्यजायत ॥ ३६
भ्रात्रा निरस्तः क्रुद्धेन सुग्रीवो वालिना पुरा ।
इतरेतरसंवादात्प्रगाधः प्रणयस्तयोः ॥ ३७
रामस्य बाहुवीर्येण स्वराज्यं प्रत्यपादयत् ।
वालिनं समरे हत्वा महाकायं महाबलम् ॥ ३८
सुग्रीवस्स्थापितो राज्ये सहितस्सर्ववानरैः ।
रामाय प्रतिजानीते राजपुत्र्याश्च मार्गणम् ॥ ३९
आदिष्टा वानरेन्द्रेण सुग्रीवेण महात्मना ।
दशकोट्यः प्लवङ्गानां सर्वाः प्रस्थापिता दिशः ॥ ४०

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

तेषां नो विप्रकृष्टानां विन्ध्ये पर्वतसत्तमे ।
भृशं शोकाभितप्तानां महान्कालोऽत्यवर्तत ॥ ४१
भ्राता तु गृध्रराजस्य संपातिर्नाम वीर्यवान् ।
समाख्याति स्म वसतिं सीताया रावणालये ॥ ४२
सोऽहं शोकपरीतानां दुःखं तद् ज्ञातिनां नुदन् ।
आत्मवीर्यं समास्थाय योजनानां शतं प्लुतः ॥ ४३
तत्राहमेकामद्राक्षमशोकवनिकां गताम् ।
कौशेयवस्त्रां मलिनां निरानन्दां दृढव्रताम् ॥ ४४
तया समेत्य विधिवत्पृष्ट्वा सर्वमनिन्दिताम् ।
(अभिज्ञानं मया दत्तमङ्गुळीयमनुत्तमम् ॥ ४५
मां दृष्ट्वा मैथिली हृष्टा त्वाशशंसेच जीवितम्) ।
अभिज्ञानं च मे दत्तमर्चिष्मान् समहामणिः ॥ ४६
(रावणस्य मनः कान्तामशोकवनिकां तदा ।
विध्वंसयित्वा समरे हत्वा राक्षसपुङ्गवान् ॥ ४७
लङ्कां च भस्मसात्कृत्वा प्रहृष्टेनान्तरात्मना) ।
अभिज्ञानं मणिं लब्ध्वा चरितार्थोऽहमागतः ॥ ४८
मयाच पुनरागम्य रामस्याक्लिष्टकर्मणः ।
अभिज्ञानं मया दत्तमर्चिष्मान् स महामणिः ॥ ४९
श्रुत्वा तु मैथिलीं हृष्टस्त्वाशशंसे च जीवितम् ।
जीवितान्तमनुप्राप्तः पीत्वाऽमृतमिवातुरः ॥ ५०
उद्योजयिष्यन्नुद्योगं दध्रे कामंवधे मनः ।
जिघांसुरिव लोकान्ते सर्वान् लोकान्विभावसुः ॥ ५१

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

ततस्समुद्रमासाद्य नळं सेतु मकारयत् ।
अतरत्कपिवीराणां वाहिनी तेन सेतुना ॥ ५२
प्रहस्त मवधीन्नीलः कुम्भकर्णंतु राघवः ।
लक्ष्मणो रावणसुतं स्वयं रामस्तु रावणम् ॥ ५३
स शक्रेण समागम्य यमेन वरुणेन च ।
महेश्वरस्वयम्भूभ्यां तथा दशरथेन च ॥ ५४
तैश्च दत्तवरः श्रीमान् ऋषिभिश्च समागतः ।
सुरर्षिभिश्च काकुत्स्थो वरान्लेभे परन्तपः ॥ ५५
स तु दत्तवरः प्रीत्या वानरैश्च समागतः ।
पुष्पकेण विमानेन किष्किन्धा मभ्युपागमत् ॥ ५६
तं गङ्गां पुनरासाद्य वसन्तं मुनिसन्निधौ ।
अविघ्नं पुष्ययोगेन श्वो रामं द्रष्टुमर्हसि ॥ ५७
ततस्तु सत्यं हनुमद्वचो महन्निशम्य हृष्टो भरतः कृताञ्जलिः ।
उवाच वाणीं मनसः प्रहर्षिणीं चिरस्य पूर्णः खलु मे मनोरथः ॥५८

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे एकोनत्रिंशदुत्तरशततमस्सर्गः ॥

॥ त्रिंशदुत्तरशततमस्सर्गः ॥

श्रुत्वातु परमानन्दं भरतस्सत्यविक्रमः ।
हृष्ट माज्ञापयामास शत्रुघ्नं परवीरहा ॥ १
"दैवतानि च सर्वाणि चैत्यानि नगरस्य च ।
सुगन्धमाल्यै र्वादित्रै रर्चन्तु शुचयो नराः ॥ २
सूताः स्तुतिपुराणज्ञास्सर्वे वैतालिका स्तथा ।
सर्वे वादित्रकुशला गणिकाश्चापि सङ्घशः ॥ ३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

अभिनिर्यान्तु रामस्य द्रष्टुं शशिनिभं मुखम्" ।
भरतस्य वचः श्रुत्वा शत्रुघ्नः परवीरहा ॥ ४
विष्टीरनेकसाहस्राश्चोदयामास वीर्यवान् ।
समीकुरुत निम्नानि विषमाणि समानि च ॥ ५
स्थलानि च निरस्यन्तां नन्दिग्रामादितः परम् ।
सिञ्चन्तु पृथिवीं कृत्स्नां हिमशीतेन वारिणा ॥ ६
ततोऽभ्यवाकिरन्त्वन्ये लाजैः पुष्पैश्च सर्वशः ।
समुच्छ्रितपताकास्तु रथ्याः पुरवरोत्तमे ॥ ७
शोभयन्तु च वेश्मानि सूर्यस्योदयनं प्रति ।
स्रग्दामभिर्मुक्तपुष्पैस्सुगन्धैः पञ्चवर्णकैः ॥ ८
राजमार्गमसम्बाधं किरन्तु शतशो नराः ।
राजदारास्तथाऽमात्यास्सैन्यास्सेनागणाङ्गनाः ॥ ९
ब्राह्मणाश्च सराजन्याः श्रेणीमुख्यास्तथा गणाः ॥
धृष्टिर्जयन्तो विजयस्सिद्धार्थो ह्यर्थसाधकः । १०
अशोको मन्त्रपालश्च सुमन्त्रश्चापि निर्ययुः ।
मत्तैर्नागसहस्रैश्च शातकुम्भविभूषितैः ॥ ११
अपरे हेमकक्ष्याभिस्सगजाभिःकरेणुभिः ।
निर्ययुस्तुरगाक्रान्तै रथैश्च सुमहारथाः ॥ १२
शक्त्यृष्टिप्रासहस्तानां सध्वजानां पताकिनाम् ।
तुरगाणां सहस्रैश्च मुख्यैर्मुख्यनरान्वितैः ॥ १३
पदातीनां सहस्रैश्च वीराः परिवृताययुः ।
ततो यानान्युपारूढास्सर्वा दशरथस्त्रियः ॥ १४

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

कौसल्यां प्रमुखे कृत्वा सुमित्रां चापि निर्ययुः ।
कैकेय्या सहितास्सर्वा नन्दिग्राममुपागमन् ॥ १५
कृत्स्नं च नगरं तत्तु नन्दिग्राममुपागमत् ।
अश्वानां खुरशब्देन रथनेमिस्वनेन च ॥ १६
शङ्खदुन्दुभिनादेन सञ्चचालेव मेदिनी ।
द्विजातिमुख्यैर्धर्मात्मा श्रेणीमुख्यैस्सनैगमैः ॥ १७
माल्यमोदकहस्तैश्च मन्त्रिभिर्भरतो वृतः ।
शङ्खभेरीनिनादैश्च वन्दिभिश्चाभिवन्दितः ॥ १८
आर्यपादौ गृहीत्वा तौ शिरसा धर्मकोविदः ।
पाण्डुरं छत्रमादाय शुक्लमाल्योपशोभितम् ॥ १९
शुक्ले च वालव्यजने राजार्हे हेमभूषिते ।
उपवासकृशो दीनश्चीरकृष्णाजिनाम्बरः ॥ २०
भ्रातु रागमनं श्रुत्वा तत्पूर्वं हर्षमागतः ।
प्रत्युद्ययौ ततो रामं महात्मा सचिवैस्सह ॥ २१
समीक्ष्य भरतो वाक्यमुवाच पवनात्मजम् ।
"कच्चिन्नखलु कापेयी सेव्यते चलचित्तता ? ॥ २२
न हि पश्यामि काकुत्स्थं राममार्यं परन्तपम् ।
कच्चि न्नखलु दृश्यन्ते वानराः कामरूपिणः ?" ॥ २३
अथैवमुक्तेवचने हनुमानिदमब्रवीत् ।
अर्थं विज्ञापयन्नेव भरतं सत्यविक्रमम् ॥ २४
"सदा फलान्कुसुमितान् वृक्षान् प्राप्य मधुस्रवान् ।
भरद्वाजप्रसादेन मत्तभ्रमरनादितान् ॥ २५

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

तस्य चैषवरो दत्तो वासवेन परन्तप ! ।
ससैन्यस्य तथाऽऽतिथ्यं कृतं सर्वगुणान्वितम् ॥ २६
निस्वनश्श्रूयते भीमः प्रहृष्टानां वनौकसाम् ।
मन्ये वानरसेना सा नदीं तरति गोमतीम् ॥ २७
रजोवर्षं समुद्भूतं पश्य वालुकिनीं प्रति ।
मन्ये सालवनं रम्यं लोलयन्ति प्लवङ्गमाः ॥ २८
तदेतद्दृश्यते दूराद्विमलं चन्द्रसन्निभम् ।
विमानं पुष्पकं दिव्यं मनसा ब्रह्मनिर्मितम् ॥ २९
रावणं बान्धवैस्सार्धं हत्वा लब्धं महात्मना ।
तरुणादित्यसङ्काशं विमानं रामवाहनम् ॥ ३०
धनदस्य प्रसादेन दिव्य मेतन्मनोजवम् ।
एतस्मिन्भ्रातरौ वीरौ वैदेह्या सह राघवौ ॥ ३१
सुग्रीवश्च महातेजा राक्षसश्च विभीषणः" ।
ततो हर्षसमुद्भूतो निस्वनो दिवमस्पृशत् ॥ ३२
स्त्रीबालयुववृद्धानां रामोऽयमिति कीर्तिते ।
रथकुञ्जरवाजिभ्य स्तेऽवतीर्य महीं गताः ॥ ३३
ददृशु स्तं विमानस्थं नरास्सोममिवाम्बरे ।
प्राञ्जलिर्भरतो भूत्वा प्रहृष्टो राघवोन्मुखः ॥ ३४
स्वागतेन यथार्थेन ततो राममपूजयत् ।
मनसा ब्रह्मणा सृष्टे विमाने भरताग्रजः ॥ ३५
रराज पृथुदीर्घाक्षो वज्रपाणिरिवापरः ।
ततो विमानाग्रगतं भरतो भ्रातरं तदा ॥ ३६

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

ववन्दे प्रयतो रामं मेरुस्थमिव भास्करम् ।
ततो रामाभ्यनुज्ञातं तद्विमानमनुत्तमम् ॥ ३७
हंसयुक्तं महावेगं निष्पपात महीतले ।
आरोपितो विमानं तद्भरतस्सत्यविक्रमः ॥ ३८
राममासाद्य मुदितः पुनरेवाभ्यवादयत् ।
तं समुत्थाप्य काकुत्स्थश्चिरस्याक्षिपथं गतम् ॥ ३९
अङ्के भरतमारोप्य मुदितः परिषस्वजे ।
ततो लक्ष्मण मासाद्य वैदेहीं चाभ्यवादयत् ॥ ४०
अभिवाद्य ततः प्रीतो भरतो नाम चाब्रवीत् ।
सुग्रीवं कैकयीपुत्रो जाम्बवन्तं तथाऽङ्गदम् ॥ ४१
मैन्दं च द्विविदं नील मृषभं परिषस्वजे ।
सुषेणं च नळं चैव गवाक्षं गन्धमादनम् ॥ ४२
शरभं पनसं चैव भरतः परिषस्वजे ।
ते कृत्वा मानुषं रूपं वानराः कामरूपिणः ॥ ४३
कुशलं पर्यपृच्छंस्ते प्रहृष्टा भरतं तदा ।
अथाब्रवीद्राजपुत्रस्सुग्रीवं वानरर्षभम् ॥ ४४
परिष्वज्य महातेजा भरतो धर्मिणां वरः ।
'त्व मस्माकं चतुर्णां तु भ्राता सुग्रीव! पञ्चमः ॥ ४५
सौहृदाज्जायते मित्र मपकारोऽरिलक्षणम्" ।
विभीषणं च भरतस्सान्त्वं वाक्य मथाब्रवीत् ॥ ४६
"दिष्ट्या त्वया सहायेन कृतं कर्म सुदुष्करम्" ।
शत्रुघ्नश्च तदा राम मभिवाद्य सलक्ष्मणम् ॥ ४७

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

सीतायाश्चरणौ पश्चाद्विनयादभ्यवादयत् ।
रामोमातरमासाद्य विषण्णां शोककर्शिताम् ॥ ४८

जग्राह प्रणतः पादौ मनो मातुः प्रसादयन् ।
अभिवाद्य सुमित्रां च कैकेयीं च यशस्विनीम् ॥ ४९

स मातॄश्च ततस्सर्वाः पुरोहितमुपागमत् ।
"स्वागतं ते महाबाहो ! कौसल्यानन्दवर्धन ! ॥ ५०

इति प्राञ्जलयस्सर्वे नागरा राममब्रुवन् ।
तान्यञ्जलिसहस्राणि प्रगृहीतानि नागरैः ॥ ५१

आकोशानीव पद्मानि ददर्श भरताग्रजः ।
पादुके ते तु रामस्य गृहीत्वा भरतस्स्वयम् ॥ ५२

चरणाभ्यां नरेन्द्रस्य योजयामास धर्मवित् ।
अब्रवीच्च तदा रामं भरतस्स कृताञ्जलिः ॥ ५३

"एतत्ते रक्षितं राजन्राज्यं निर्यातितं मया ।
अद्य जन्म कृतार्थं मे संवृत्तश्च मनोरथः ॥ ५४

यत्त्वां पश्यामि राजानमयोध्यां पुनरागतम् ।
अवेक्षतां भवान्कोशं कोष्ठागारं पुरं बलम् ॥ ५५

भवतस्तेजसा सर्वं कृतं दशगुणं मया" ।
तथा ब्रुवाणं भरतं दृष्ट्वा तं भ्रातृवत्सलम् ॥ ५६

मुमुचुर्वानरा बाष्पं राक्षसश्च विभीषणः ।
ततः प्रहर्षाद्भरत मङ्कमारोप्य राघवः ॥ ५७

ययौ तेन विमानेन ससैन्यो भरताश्रमम् ।
भरताश्रममासाद्य ससैन्यो राघवस्तदा ॥ ५८

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

अवतीर्य विमानाग्रादवतस्थे महीतले ।
अब्रवीत्तु तदा राम स्तद्विमान मनुत्तमम् ॥ ५९
" वह वैश्रवणं देव मनुजानामि गम्यताम् " ।
ततो रामाभ्यनुज्ञातं तद्विमानमनुत्तमम् ॥ ६०
उत्तरां दिशमागम्य जगाम धनदालयम् ।
पुरोहितस्यात्मसमस्य राघवो बृहस्पते श्शक्र इवामराधिपः ।
निपीड्य पादौ पृथगासने शुभे सहैव तेनोपविवेश राघवः ॥ ६१

इति श्रीमद्युद्धकाण्डे त्रिंशदुत्तरशततमस्सर्गः ॥

॥ एकत्रिंशदुत्तरशततमस्सर्गः ॥

शिरस्यञ्जलिमाधाय कैकेय्यानन्दवर्धनः ।
बभाषे भरतो ज्येष्ठं रामं सत्यपराक्रमम् ॥ १
" पूजिता मामिका माता दत्तं राज्यमिदं मम ।
तद्ददामि पुनस्तुभ्यं यथा त्वमददा मम ॥ २
धुरमेकाकिना न्यस्तामृषभेण बलीयसा ।
किशोरीव गुरुं भारं न वोढु महमुत्सहे ॥ ३
वारिवेगेन महता भिन्नस्सेतुरिव क्षरन् ।
दुर्बन्धन मिदं मन्ये राज्यच्छिद्रमसंवृतम् ॥ ४
गतिं खर इवाश्वस्य हंसस्येव च वायसः ।
नान्वेतु मुत्सहे राम ! तव मार्ग मरिन्दम ! ॥ ५
यथा चारोपितो वृक्षो जातश्चान्तर्निवेशने ।
महांश्च सुदुरारोहो महास्कन्धप्रशाखवान् ॥ ६

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

शीर्येत पुष्पितो भूत्वा न फलानि प्रदर्शयन् ।
तस्य नानुभवे दर्थं यस्य हेतो स्सरोप्यते ॥ ७
एषोपमा महाबाहो ! त्वमर्थं वेत्तुमर्हसि ।
यद्यस्मान्मनुजेन्द्र ! त्वं भक्तान्भृत्यान्नशाधि हि ॥ ८
जगदद्याभिषिक्तं त्वा मनुपश्यतु सर्वतः ।
प्रतपन्तमिवादित्यं मध्याह्ने दीप्ततेजसम् ॥ ९
तूर्यसङ्घातनिर्घोषैः काञ्चीनूपुरनिस्वनैः ।
मधुरैर्गीतशब्दैश्च प्रतिबुध्यस्व राघव ! ॥ १०
यावदावर्तते चक्रं यावती च वसुन्धरा ।
तावत्त्वमिह सर्वस्य स्वामित्वमनुवर्तय" ॥ ११
भरतस्य वचः श्रुत्वा रामः परपुरञ्जयः ।
तथेति प्रतिजग्राह निषसादासने शुभे ॥ १२
ततश्शत्रुघ्नवचनान्निपुणाः श्मश्रुवर्धकाः ।
सुखहस्तास्सुशीघ्राश्च राघवं पर्युपासत ॥ १३
पूर्वं तु भरते स्नाते लक्ष्मणे च महाबले ।
सुग्रीवे वानरेन्द्रे च राक्षसेन्द्रे विभीषणे ॥ १४
विशोधितजटस्स्नातश्चित्रमाल्यानुलेपनः ।
महार्हवसनो रामस्तस्थौ तत्र श्रिया ज्वलन् ॥ १५
प्रतिकर्म च रामस्य कारयामास वीर्यवान् ।
लक्ष्मणस्य च लक्ष्मीवानिक्ष्वाकुकुलवर्धनः ॥ १६
प्रतिकर्म च सीतायास्सर्वा दशरथस्त्रियः ।
आत्मनैव तदा चक्रुर्मनस्विन्यो मनोहरम् ॥ १७

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

ततो वानरपत्नीनां सर्वासामेव शोभनम् ।
चकार यत्नात्कौसल्या प्रहृष्टा पुत्रलालसा ॥ १८

ततश्शत्रुघ्नवचनात्सुमन्त्रो नाम सारथिः ।
योजयित्वाऽभिचक्राम रथं सर्वाङ्गशोभनम् ॥ १९

अर्कमण्डलसङ्काशं दिव्यं दृष्ट्वा रथोत्तमम् ।
आरुरोह महाबाहू रामस्सत्यपराक्रमः ॥ २०

सुग्रीवो हनुमांश्चैव महेन्द्रसदृशद्युती ।
स्नातौ दिव्यनिभैर्वस्त्रैर्जग्मतुश्शुभकुण्डलौ ॥ २१

वराभरणसंपन्ना ययुस्ताश्शुभकुण्डलाः ।
सुग्रीवपत्न्यस्सीता च द्रष्टुं नगरमुत्सुकाः ॥ २२

अयोध्यायां तु सचिवा राज्ञो दशरथस्य ये ।
पुरोहितं पुरस्कृत्य मन्त्रयामासु रर्थवत् ॥ २३

अशोको विजयश्चैव सुमन्त्रश्चैव सङ्गताः ।
मन्त्रयन्रामवृद्ध्यर्थं मृद्ध्यर्थं नगरस्य च ॥ २४

" सर्वमेवाभिषेकार्थं जयार्हस्य महात्मनः ।
कर्तुमर्हत रामस्य यद्यन्मङ्गलपूर्वकम् " ॥ २५

इति ते मन्त्रिणस्सर्वे सन्दिश्य तु पुरोहितम् ।
नगरान्निर्ययु स्तूर्णं रामदर्शनबुद्धयः ॥ २६

हरियुक्तं सहस्राक्षो रथमिन्द्रइवानघः ।
(रथमुत्तम मारुह्य रराज रघुनायकः) ॥ २७

प्रययौ रथमास्थाय रामो नगरमुत्तमम् ।
जग्राह भरतो रश्मीन् शत्रुघ्नश्छत्र माददे ॥ २८

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

लक्ष्मणो व्यजनं तस्य मूर्ध्नि सम्पर्यवीजयत् ।
श्वेतं च वालव्यजनं जग्राह पुरतः स्थितः ॥ २९
अपरं चन्द्रसङ्काशं राक्षसेन्द्रो विभीषणः ।
ऋषिसङ्घै स्तदाकाशे देवैश्च समरुद्गणैः ॥ ३०
स्तूयमानस्य रामस्य शुश्रुवे मधुरध्वनिः ।
ततश्शत्रुंजयं नाम कुञ्जरं पर्वतोपमम् ॥ ३१
आरुरोह महातेजास्सुग्रीवः प्लवगर्षभः ।
नवनागसहस्राणि ययुरास्थाय वानराः ॥ ३२
मानुषं विग्रहं कृत्वा सर्वाभरणभूषिताः ।
शङ्खशब्दप्रणादैश्च दुन्दुभीनां च निस्वनैः ॥ ३३
प्रययौ पुरुषव्याघ्रस्तां पुरीं हर्म्यमालिनीम् ।
ददृशुस्ते समायान्तं राघवं सपुरस्सरम् ॥ ३४
विराजमानं वपुषा रथेनातिरथं तदा ।
ते वर्धयित्वा काकुत्स्थं रामेण प्रतिनन्दिताः ॥ ३५
अनुजग्मुर्महात्मानं भ्रातृभिः परिवारितम् ।
अमात्यैर्ब्राह्मणैश्चैव तथाप्रकृतिभिर्वृतः ॥ ३६
श्रिया विरुरुचे रामो नक्षत्रैरिव चन्द्रमाः ।
स पुरोगामिभिस्तूर्यै स्तालस्वस्तिकपाणिभिः ॥ ३७
प्रव्याहरद्भिर्मुदितै मङ्गलानि ययौ वृतः ।
अक्षतं जातरूपं च गावः कन्या स्तथा द्विजाः ॥ ३८
नरा मोदकहस्ताश्च रामस्य पुरतो ययुः ।
सख्यं च रामसुग्रीवे प्रभावं चानिलात्मजे ॥ ३९

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

वानराणां च तत्कर्म राक्षसानां च तद्बलम् ।
विभीषणस्य संयोग माचचक्षे च मन्त्रिणाम् ॥ ४०
श्रुत्वा तु विस्मयं जग्मु रयोध्यापुरवासिनः ।
द्युतिमानेतदाख्याय रामो वानरसंवृतः ॥ ४१
हृष्टपुष्टजनाकीर्णामयोध्यां प्रविवेशह ।
ततो ह्यभ्युच्छ्रयन्पौराः पताकास्ते गृहे गृहे ॥ ४२
ऐक्ष्वाकाध्युषितं रम्यमाससादपितुर्गृहम् ।
अथाब्रवीद्राजसुतो भरतं धर्मिणां वरम् ॥ ४३
अर्थोपहितया वाचा मधुरं रघुनन्दनः ।
पितुर्भवनमासाद्य प्रविश्य च महात्मनः ॥ ४४
कौसल्यां च सुमित्रां च कैकेयीं चाभ्यवादयत् ।
"यच्च मद्भवनं श्रेष्टं साशोकवनिकं महत् ॥ ४५
मुक्ता वैडूर्यसंकीर्णं सुग्रीवाय निवेदय ।'
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा भरतस्सत्यविक्रमः ॥ ४६
पाणौ गृहीत्वा सुग्रीवं प्रविवेश तमालयम् ।
ततस्तैलप्रदीपांश्च पर्यङ्कास्तरणानि च ॥ ४७
गृहीत्वा विविशुः क्षिप्रं शत्रुघ्नेन प्रचोदिताः ।
उवाच च महातेजा स्सुग्रीवं राघवानुजः ॥ ४८
"अभिषेकाय रामस्य दूतानाज्ञापय प्रभो!" ।
सौवर्णान्वानरेन्द्राणां चतुर्णां चतुरो घटान् ॥ ४९
ददौ क्षिप्रं स सुग्रीवस्सर्वरत्नविभूषितान् ।
"यथा प्रत्यूषसमये चतुर्णां सागराम्भसाम् ॥ ५०

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

पूर्णैर्घटैः प्रतीक्षध्वं तथा कुरुत वानराः" ।
एवमुक्ता महात्मानो वानरा वारणोपमाः ॥ ५१
उत्पेतुर्गगनं शीघ्रं गरुडाइव शीघ्रगाः ।
जाम्बवांश्च हनूमांश्च वेगदर्शी च वानरः ॥ ५२
ऋषभश्चैव कलशान्जलपूर्णानथानयन् ।
नदीशतानां पञ्चानां जलं कुम्भेषु चाहरन् ॥ ५३
पूर्वा त्समुद्रात्कलशं जलपूर्णमथाऽनयत् ।
सुषेणस्सत्त्वसंपन्नस्सर्वरत्नविभूषितम् ॥ ५४
ऋषभो दक्षिणात्तूर्णं समुद्राज्जल माहरेत् ।
रक्तचन्दनशाखाभिस्संवृतं काञ्चनं घटम् ॥ ५५
गवयः पश्चिमात्तोय माजहार महार्णवात् ।
रत्नकुम्भेन महता शीतं मारुतविक्रमः ॥ ५६
उत्तराच्च जलं शीघ्रं गरुडानिलविक्रमः ।
आजहार स धर्मात्मा नळस्सर्वगुणान्वितः ॥ ५७
ततस्तै र्वानरश्रेष्ठै रानीतं प्रेक्ष्य तज्जलम् ।
अभिषेकाय रामस्य शत्रुघ्नस्सचिवैस्सह ॥ ५८

॥ श्रीरामपट्टाभिषेकघट्टः ॥

पुरोहिताय श्रेष्ठाय सुहृद्भ्यश्च न्यवेदयत् ।
ततस्सप्रयंतो वृद्धो वसिष्ठो ब्राह्मणैस्सह ॥ ५९
रामं रत्नमये पीठे सहसीतं न्यवेशयत् ।
वसिष्ठो वामदेवश्च जाबालि रथ काश्यपः ॥ ३०

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

कात्यायनस्सुयज्ञश्च गौतमो विजयस्तथा ।
अभ्यषिञ्चन्नरव्याघ्रं प्रसन्नेन सुगन्धिना ॥ ६१
सलिलेन सहस्राक्षं वसवो वासवं यथा ।
ऋत्विग्भिर्ब्राह्मणैः पूर्वं कन्याभिर्मन्त्रिभिस्तथा ॥ ६२
योधैश्चैवाभ्यषिञ्चं स्ते संप्रहृष्टास्सनैगमैः ।
सर्वौषधिरसैर्दिव्यै दैवतैर्नभसि स्थितैः ॥ ६३
चतुर्भिर्लोकपालैश्च सर्वैर्देवैश्च संगतैः ।
(ब्रह्मणानिर्मितं पूर्वं किरीटं रत्नशोभितम् ॥ ६४
अभिषिक्तः पुरा येन मनुस्तं दीप्ततेजसम् ।
तस्यान्ववाये राजानः क्रमाद्येनाभिषेचिताः ॥ ६५
सभायां हेमवर्णायां शोभितायां महाधनैः ॥ ६६
रत्नैर्नानाविधैश्चैव चित्रितायां सुशोभनैः ।
नानारत्नमये पीठे कल्पयित्वा यथा विधि ॥ ६७
किरीटेन ततः पश्चाद्वसिष्ठेन महात्मना ।
ऋत्विग्भिर्भूषणैश्चैव समयोक्ष्यत राघवः) ॥ ६८
छत्त्रं तु तस्य जग्राह शत्रुघ्नः पाण्डुरं शुभम् ।
श्वेतं च वालव्यजनं सुग्रीवो वानरेश्वरः ॥ ६९
अपरं चन्द्रसंकाशं (वालव्यजनमुत्तमम् ।
हृष्टो जग्राह रामस्य) राक्षसेन्द्रो विभीषणः ॥ ७०
मालां ज्वलन्तीं वपुषा काञ्चनीं शतपुष्कराम् ।
राघवाय ददौ वायुर्वासवेन प्रचोदितः ॥ ७१
सर्वरत्नसमायुक्तं मणिरत्नविभूषितम् ।
मुक्ताहारं नरेन्द्राय ददौ शक्रप्रचोदितः ॥ ७२

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

प्रजगुर्देवगन्धर्वा ननृतुश्चाप्सरोगणाः ।
अभिषेके तदर्हस्य तदा रामस्य धीमतः ॥ ७३
भूमिस्सस्यवती चैव फलवन्तश्च पादपाः ।
गन्धवन्ति च पुष्पाणि बभूवू राघवोत्सवे ॥ ७४
सहस्रशत मश्वानां धेनूनां च गवां तथा ।
ददौ शतं वृषान्पूर्वं द्विजेभ्यो मनुजर्षभः ॥ ७५
त्रिंशत्कोटीर्हिरण्यस्य ब्राह्मणेभ्यो ददौ पुनः ।
नानाभरणवस्त्राणि महार्हाणि च राघवः ॥ ७६
अर्करश्मिप्रतीकाशां काञ्चनीं मणिविग्रहाम् ।
सुग्रीवाय स्रजं दिव्यां प्रायच्छन्मनुजर्षभः ॥ ७७
वैडूर्यमणिचित्रे च वज्ररत्नविभूषिते ।
वालिपुत्राय धृतिमानङ्गदायाङ्गदे ददौ ॥ ७८
मणिप्रवरजुष्टं च मुक्ताहारमनुत्तमम् ।
सीतायै प्रददौ रामश्चन्द्ररश्मिसमप्रभम् ॥ ७९
अरजे वाससी दिव्ये शुभान्याभरणानि च ।
अवेक्षमाणा वैदेही प्रददौ वायुसूनवे ॥ ८०
अवमुच्यात्मनः कण्ठाद्धारं जनकनन्दिनी ।
अवैक्षत हरीन् सर्वान्भर्तारं च मुहुर्मुहुः ॥ ८१
तामिङ्गितज्ञस्संप्रेक्ष्य बभाषे जनकात्मजाम् ।
"प्रदेहि सुभगे! हारं यस्य तुष्टासि भामिनि!॥ ८२
पौरुषं विक्रमो बुद्धि रस्मिन्नेतानि सर्वशः" ।
ददौ सा वायुपुत्राय तं हार मसितेक्षणा ॥ ८३

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

हनूमांस्तेन हारेण शुशुभे वानरर्षभः ।
चन्द्रांशुचयगौरेण श्वेताभ्रेण यथाऽचलः ॥ ८४
ततो द्विविदमैन्दाभ्यां नीलाय च परंतपः ।
सर्वान्कामगुणान्वीक्ष्य प्रददौ वसुधाधिपः ॥ ८५
सर्ववानरवृद्धाश्च ये चान्ये वानरेश्वराः ।
वासोभिर्भूषणैश्चैव यथार्हं प्रतिपूजिताः ॥ ८६
विभीषणोऽथ सुग्रीवो हनूमाञ्जाम्बवांस्तथा ।
सर्ववानरमुख्याश्च रामेणाक्लिष्टकर्मणा ॥ ८७
यथार्हं पूजितास्सर्वैः कामै रत्नैश्च पुष्कलैः ।
प्रहृष्टमनसस्सर्वे जग्मुरेव यथागतम् ॥ ८८
[दृष्ट्वा रामाभिषेकं ते महात्मानः कपीश्वराः] ।
दृष्ट्वा सर्वे महात्मानं ततस्ते प्लवगर्षभाः ॥ ८९
विसृष्टाः पार्थिवेन्द्रेण किष्किन्धामभ्युपागमन् ।
सुग्रीवो वानरश्रेष्ठो दृष्ट्वा रामाभिषेचनम् ॥ ९०
[पूजितश्चैव रामेण किष्किन्धां प्राविशत्पुरीम् ।
रामेण सर्वकामैश्च यथार्हं प्रतिपूजितः] ॥
लब्ध्वा कुलधनं राजा लङ्कां प्रायाद्विभीषणः ॥ ९१
स राज्यमखिलं शासन्निहतारिर्महायशाः ।
राघवः परमोदारश्शशास परया मुदा ॥ ९२
[स वानरे कपीन्द्रे तु राक्षसेन्द्रे विभीषणे] ।
उवाच लक्ष्मणं रामो धर्मज्ञं धर्मवत्सलः ॥ ९३
"आतिष्ठ धर्मज्ञ! मया सहेमां गां पूर्वराजाध्युषितां बलेन ।
तुल्यं मया त्वं पितृभिर्धृता या तां यौवराज्ये धुरमुद्वहस्व" ॥ ९४

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

सर्वात्मना पर्यनुनीयमानो यदा न सौमित्रि रुपैति योगम् ।
नियुज्यमानोऽपि च यौवराज्ये ततोऽभ्यषिञ्चद्भरतं महात्मा ॥ ९५

पौण्डरीकाश्वमेधाभ्यां वाजपेयेन चासकृत् ।
अन्यैश्च विविधै र्यज्ञैरयजत्पार्थिवर्षभः ॥ ९६

राज्यं दशसहस्राणि प्राप्य वर्षाणि राघवः ।
शताश्वमेधानाजह्रे सदश्वान्भूरिदक्षिणान् ॥ ९७

आजानुलम्बबाहुस्स महास्कन्धः प्रतापवान् ।
लक्ष्मणानुचरो रामः पृथिवीमन्वपालयत् ॥ ९८

राघवश्चापि धर्मात्मा प्राप्य राज्यमनुत्तमम् ।
ईजे बहुविधैर्यज्ञैस्ससुहृज्ज्ञातिबान्धवः ॥ ९९

न पर्यदेवन्विधवा न च व्यालकृतं भयम् ।
न व्याधिजं भयं वापि रामे राज्यं प्रशासति ॥ १००

निर्दस्यु रभवल्लोको नानर्थः कंचिदस्पृशत् ।
न च स्म वृद्धा बालानां प्रेतकार्याणि कुर्वते ॥ १०१

सर्वं मुदितमेवासीत्सर्वो धर्मपरोऽभवत् ।
राममेवानुपश्यन्तो नाभ्यहिंसन्परस्परम् ॥ १०२

आसन्वर्षसहस्राणि तथा पुत्रसहस्रिणः ।
निरामया विशोकाश्च रामे राज्यं प्रशासति ॥ १०३

"रामो रामो राम" इति प्रजाना मभवन् कथाः ।
रामभूतं जगदभूद्रामे राज्यं प्रशासति ॥ १०४

नित्यपुष्पा नित्यफलास्तरवस्स्कन्धविस्तृताः ।
काले वर्षी च पर्जन्य स्सुखस्पर्शश्च मारुतः ॥ १०५

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

ब्राह्मणाः क्षत्त्रिया वैश्या श्शूद्रालोभविवर्जिताः ।
स्वकर्मसु प्रवर्तन्ते तुष्टास्स्वैरेव कर्मभिः ॥ १०६
आसन्प्रजा धर्मरता रामे शासति नानृताः ।
सर्वे लक्षणसंपन्नास्सर्वे धर्मपरायणाः ॥ १०७
दशवर्षसहस्राणि दशवर्षशतानि च ।
भ्रातृभिस्सहितः श्रीमान्रामो राज्यमकारयत् ॥ १०८
धन्यं यशस्य मायुष्यं राज्ञां च विजयावहम् ।
आदिकाव्य मिदं त्वार्षं पुरा वाल्मीकिना कृतम् ॥ १०९
यः पठेच्छृणुयाल्लोके नरः पापाद्विमुच्यते ।
पुत्त्रकामस्तु पुत्त्रान्वै धनकामो धनानि च ॥ ११०
लभते मनुजो लोके श्रुत्वा रामाभिषेचनम् ।
महीं विजयते राजा रिपूं श्चाप्यधितिष्ठति ॥ १११
राघवेण यथा माता सुमित्रा लक्ष्मणेन च ।
भरतेनैव कैकेयी जीवपुत्त्रास्तथा स्त्रियः ॥ ११२
श्रुत्वा रामायणमिदं दीर्घमायुश्च विन्दति ।
रामस्य विजयंचैव सर्वमक्लिष्टकर्मणः ॥ ११३
शृणोति य इदं काव्य मार्षं वाल्मीकिना कृतम् ।
श्रद्दधानो जितक्रोधो दुर्गाण्यतितरत्यसौ ॥ ११४
[प्रवसन्तो लभन्तेवै बान्धवैस्तु समागमम्] ।
समागमं प्रवासान्ते लभते चापि बान्धवैः ॥ ११५
प्रार्थितांश्च वरान् सर्वान्प्राप्नुयादिह राघवात् ।
श्रवणेन सुरास्सर्वे प्रीयन्ते संप्रशृण्वताम् ॥ ११६

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

विनायकाश्च शाम्यन्ति गृहे तिष्ठन्ति यस्य वै ।
विजयेत महीं राजा प्रवासी स्वस्तिमान्व्रजेत् ॥ ११७
स्त्रियो रजस्वलाः श्रुत्वा पुत्रान्सूयुरनुत्तमान् ।
पूजयंश्च पठंश्चेममितिहासं पुरातनम् ॥ ११८
सर्वपापात्प्रमुच्येत दीर्घमायुरवाप्नुयात् ।
प्रणम्य शिरसा नित्यं श्रोतव्यं क्षत्रियैर्द्विजात् ॥ ११९
ऐश्वर्यं पुत्रलाभश्च भविष्यति न संशयः ।
रामायण मिदं कृत्स्नं शृण्वतः पठतस्सदा ॥ १२०
प्रीयते सततं रामस्सहि विष्णुस्सनातनः ।
आदिदेवो महाबाहुर्हरिर्नारायणः प्रभुः ॥ १२१
[प्रयच्छत्यायुरारोग्यं मुक्ति मप्यातिदुर्लभाम्]
कुटुम्बवृद्धिं धनधान्यवृद्धिं स्त्रियश्च मुख्यास्सुखमुत्तमं च ।
श्रुत्वा शुभं काव्य मिदं महर्षे प्राप्नोति सर्वां भुविचार्थसिद्धिम् ॥
आयुष्यमारोग्यकरं यशस्यं सौभ्रातृकं बुद्धिकरं सुखं च ।
श्रोतव्य मेतन्नियमेन सद्भि राख्यान मोजस्कर मृद्धिकामैः ॥ १२३
एवमेत त्पुरा वृत्त माख्यानं भद्र मस्तु वः ।
प्रव्याहरत विस्रब्धं बलं विष्णोः प्रवर्धताम् ॥ १२४
देवाश्च सर्वे तुष्यन्ति श्रवणाद्ग्रहणात्तथा ।
रामायणस्य श्रवणात्तुष्यन्ति पितरस्तथा ॥ १२५
भक्त्या रामस्य ये चेमां संहितामृषिणा कृताम् ।
लेखयन्तीह च नरा स्तेषां वासस्त्रिविष्टपे ॥ १२६

इत्यार्षे श्रीमद्रामायणे आदिकाव्ये वाल्मीकीये चतुर्विंशत्सहस्रिकायां संहितायां श्रीयुद्धकाण्डे श्रीरामपट्टाभिषेकोनामैकत्रिंशदुत्तरशततमस्सर्गः ॥

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

रावणादिनिहन्तारं श्रीशं रुद्रादिसेवितम् ।
सीतादेवीयुतं यौद्धे रामं ध्यायेद्धृदम्बुजे ।
श्रीरामचन्द्र श्श्रितपारिजातः समस्तकल्याणगुणाम्बुराशिः ।
सीतामुखाम्भोरुहचञ्चरीको निरन्तरं मङ्गळ मातनोतु ॥

श्रीमद्रामायणं समाप्तम् ॥

Printed by V. Ramaswamy Sastrulu & Sons, at the Sri Rama Press, Madras.

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.

Digitization by eGangotri-South Center

॥ नामावळीसहितस्तोत्रादीनि ॥

	रू.	अ.
लक्ष्मीसहस्रनामस्तोत्रम्	०	४
सुब्रह्मण्यसहस्रनामस्तोत्रम्	०	६
श्रीविष्णुसहस्रनामस्तोत्रम्	०	६
कृष्णसहस्रनामस्तोत्रम्	०	४
वटुकभैरवसहस्रनामस्तोत्रम्	०	४
श्रीलक्ष्मीनृसिंहसहस्रनामस्तोत्रम्	०	४
वेङ्कटेशसहस्रनामस्तोत्रम्	०	४
भवानीसहस्रनामस्तोत्रम्	०	४
अन्नपूर्णासहस्रनामस्तोत्रम्	०	४
श्रीकालिकासहस्रनामस्तोत्रम्	०	४
गणपतिसहस्रनामस्तोत्रम्	०	६
श्रीगोपालसहस्रनामस्तोत्रम्	०	४
श्रीसीतासहस्रनामस्तोत्रम्	०	४
श्रीरामसहस्रनामस्तोत्रम्	०	४
[illegible]सहस्रनामस्तोत्रम्	०	४
आञ्जनेयसहस्रनामस्तोत्रम्	०	४
शिवसहस्रनामस्तोत्रम्	०	४
श्रीशङ्कराचार्यादिस्तोत्राणि	०	३
आलवन्दारस्तोत्रम्	०	२
लक्ष्मीनृसिंहस्तोत्रम्	०	१
हरिमीडेस्तोत्रम्	०	१
श्रीलक्ष्मीनारायणहृदयम्	०	३
दक्षिणामूर्तिस्तोत्रम्	०	१
आदित्यहृदयम्	०	१
शिवकवचम्	०	२
शिवानन्दलहरी	०	२
आपदुद्धारकस्तोत्रम्	०	१
रामब्रह्ममानसिकपूजा	०	१
नारायणकवचम्	०	१
सौन्दर्यलहरी	०	२
सूर्यनमस्कारः	०	२
गद्यत्रयम्	०	२
देवीस्तोत्रकदम्बः	०	६
परमेश्वरस्तोत्रकदम्बः	०	८
सन्ध्यावन्दनम् (याजुषम्)	०	३
श्यामलादण्डकम् द्राविडं	०	३
मुकुन्दमाला	०	१
देवीखड्गमाला	०	१
देवीमानसिकपूजा	०	५
तर्कसङ्ग्रहः	०	१२
ब्रह्मसूत्राणि—(मूलम्)	०	४
यजुर्वेदाह्निकम्	०	१०
बालरामायणम्	०	२
विवेकचूडामणिः	०	८
रुद्रनमकचमकम्	०	३
श्रीवैष्णवाह्निकम्	०	८
भावमञ्जरी (प्रश्नोत्तरे)	०	४
व्रतरत्नाकरः ...	१	३
श्रीगोविन्दद्वादश (चतुर्दश) मञ्जरिकास्तोत्रम्	०	१
श्रीमद्भगवद्गीता—(मूलमात्रम्)	०	८
शब्दमञ्जरी—(दृढपत्रात्मिका)	०	१२
तिङन्तमञ्जरी—धातुपाठसहिता	०	४
लघुसिद्धान्तकौमुदी	०	१०
अमरकोशः—(मूलमात्रम्)	०	८

वाविळ्ळ रामस्वामिशास्त्रुलु अण्ड् सन्स्,
[illegible] 2 4 0 २९२, एस्प्लनेड्, चेन्नपुरी.

CC-0. In Public Domain. Cuddalore Collection. TN.